

ناوی کتیب: فه رهنگی کوردیی هه رمان (به رگی به کهم)

- دانهر: عهلی نانه وازاده

- نه خشه سازی ناوه وه: طه حسین

- به رگ: محمد قادر

- سه ره رشتی چاپ: هیمن نه جات

- چاپ: چاپی دووهم ۲۰۰۵

- ژمارهی سپاردن: (۳۲۳)

- تیراژ: (۷۵۰) دانه

- نرخ: (۵۰۰۰) دینار

- چاپخانه: چاپخانه ی وه زاره تی به روه رده

زنجیره ی کتیب - ۲۷ - (۱۳۰)

ناونیشان

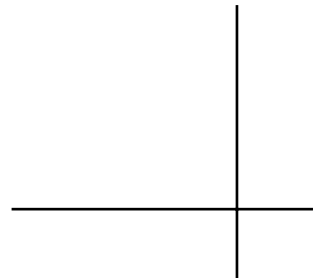
ده زگای چاپ و بلا و کورده وه ی موکریانی

هه ولیتیر - پشت روژنامه ی خه بات

پۆستی نه لکترونی: asokareem@maktoob.com

ژماه ی ته له فۆن: 2260311

www.mukiryani.com

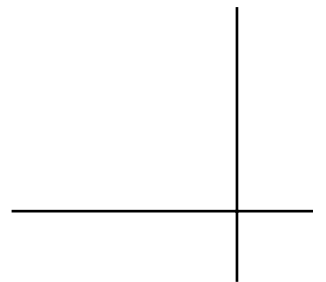
پيشكده شه به هه رمان
كه ئهم و ئه و پييكه وه
گوران.

چاره نووس

چاره نووس
نه ئه و سيويه له بان سهري كور
و
نه ئه و تيره ي كه واني من.

چاره نووسي من
قورسايي سيويكه له بان سهرم؛
تيژايي تيريكه له سه ر دلم
و
دهستي له رزوكي كورم.

ستوكه و ئم ٩٤/١١/١٥

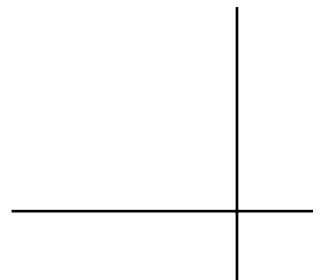

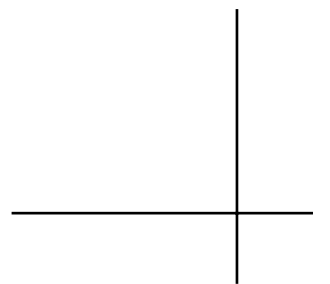
هەر زوو لێر و لهوێ، له دێهات و له نیو پیر و پیریژنان ههركات وشهیهکم دهیست که پیشتر نه مبیستبوو ده مقۆزتهوه و له دهفته ریکی بچکۆله دا دهمنوسیهوه و له دواییش ده مکرده په راویزی ئه وه رههنگانهی که هه مبون ههتا دوارۆژ وهک ئامراژیک بو نووسینهکانی خوّم که لکی لیوه گرم، ئه وهی که قهت پیموانه بوو بیکه م نووسینی فرههنگیک بوو. کاریک که به کاری خوّم نه دهزانی و چاوه روان بووم نه گبه تیک دانیشی و ته مهنی دوور و دریزی بو ته رخا بکا، قهت پیموانه بوو که ئه م نه گبه ته بو خوّم ده بم و هه ر له یه که م روژی ئاواره ییم له به هه شتی به رین و درۆین و بی ده رک و ده روازه ی روژاوا، که هه ر کار و پوول و پاره و رابواردنه، ده ست له کار و ده رس هه لده گرم و ده گه پیمه وه چه ند سه ده له مه وه ر و ده بمه چله نشین و ده خه لوه دا خوّم ده به ستمه وه و فییری ژیا نی ده رویشانه و قه ناعهت و که م خواردن ده بم.

به داخه وه ئه م کاره لیمبوو به دوّلپاکه ی سه لیم جه وهه ری و لینگ ی لیکر ده مه توّق و زنجیر و به خوّیه وه به ستمه وه و نه یه یشت وه دوای شیعر و شاعیری و چیرۆکنووسی خوّم که وم و جگه له خوّشی تووشی دوو سی ورده دوای دیکه ی فرههنگ و وشه شی کردم.

به هه ر حالّ واهات و واش ده روا و ئه مه ش به رگی یه که می ئه م فرههنگه و واش نیه که هیشتا خا لاسیم هاتبی و دوّلپا ده ستی لیهه گرتبیم و واش ویده چی ههتا دوایی ژیا نی شم هه روا له سه ر شانم ده بی.

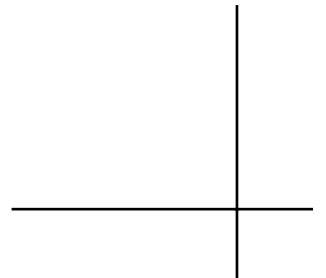
- 7 -

پیشہ کی

زمانہ نڈامیکی کارا و گرینگه له پتوہندی ہمہ لایہ نہی کۆمہ لایہ تی نیوان خەلک دا . رادیۆ، تەلەویزیۆن، رۆژنامە، وتووێژ، دەرس، مەعاملە و کەسب و کار و ... سەرلەبەیانێ هەر چا و کراوە، زمان دەگەرێ و گۆی دەبیسی و چا و دەخوینتەوہ . میشک وەک کامپیۆتەر وەکار دەکەوێ . پێداویستیەکانی ژیان دەبنە وشە و رستە . ئاشکرایە نیاز و پێداویستی مرۆف له ژیانێ ئەمرۆیی گەلان دا گۆراوە و رۆژ دەگەل رۆژیش دەگۆردرێ . ئەو نیازە تازانە وشەیی تازەشیان بە دواوەیە و زۆر زوو ئەم وشە میوانانە دەبنە خانەخوێ و جیی خوێان خوێش دەکەن و ئەگەر جیگەش تەنگ بوو لەوانەییە وشەگەلیک وەدەرنێن و خوێان بە ئەرخەیانێ پال دەنەوہ . له ژیانێ ئەمرۆیی کوردستان دا ئەگەر چاویک بە دەوروبەری خویمان دا بگێرین، له زۆریە مالهکان دا کەرەسەیی وا دەبینین کە بیست سی سال لەمەوبەر نەبوون و لەوانەییە ئەگەر باسیشت کردبا باوەریان پێنەکردبا . فاکس، ویدیۆ، سەماوەری بەرقی، کامپیۆتەر، کۆمباين، ئانتین، بانک ... و سەدان وشەیی لاوکی کە له لاوە هاتوون و له زمانی کوردیی میوان کراون، له وتووێژی ئاسایی نیوخەلک، له بازار، له فیرگه و له هەر شوینیک، ئەم وشە میوانانە بە بی پرینگانەوہی وێژەر و بی نیوچاوان تیکنانی بیسەر، دەکوترین و دەبیسرین . باسی پاساژی تازەسازکراو، ماشین پارک کردن، گەران له پارکی شار، شالواری لی، ئامپیەر، وات، ئۆرانیۆم، نەخۆشی وەک ئانژین و ئیدز و ... ئاشکرایە ئەم وشانە جی بە هەندیک وشە له ق دەکەن و هی واشە هەر بە تەواوی ئاسەواری دەبریتەوہ .

چ هاتنی ئەم وشانە بۆ نیو زمانی کوردیی و چ فەوتانی هەندیک وشە مەترسییەکی بۆ سەر زمانی کوردیی نیە، ئەوہ رەوتی هەلدان و بەرەو پیش چوونی ئاسایی هەر زمانیکە . لاوکی کە ئیستا له زانستگا دەرس دەخوینێ بۆ دەربیرینی هەست و ویستی، پتویستی بە هەزاران وشەیی تازە هەییە کە لاوکی پەنجا سال لەمەوبەر هەر گویشی پتی نەدەبزووت . دواي هاتنی کۆمباين دەیان وشە کە پتوہندیان بە دروینەوہ هەبوو کەوتنە ئاویکە دان و فەوتان و بارگەیان بەرەو ولاتی

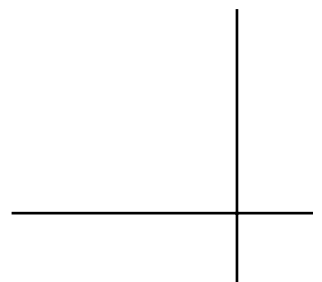

فهرهنگ تیکه وه پچا و له وه ه زار پیشه یه دا چا وه یه کیان بو خو یان ناوهدان کرده وه ههتا روژ و روژگار یک که سیک لاپه رهیان هه لدا ته وه و به سه ریان کاته وه. له م دونیا پان و به رین و پرکاره ساته دا چ ولاتیک ده توانی مهره کانی خو ی ببهستی و ته وای پنداویستییه کانی خو ی بو خو ی ساز بکا.

کاتیک له رووسییه سهر و زمانم کراوه، پیمو ابو زمانی رووسییه زمانیکی زور دهوله مهنده و زور بهی وشه کانی هی خو یه تی و هر چیم ده بیست به رووسییم وهرده گرت و به رووسییم دادنا، ههتا له مالی ناسیاویک چاوم به فهرهنگی وشه کانی لاوه کی نیو زمانی رووسییه کهوت که نه ستوراییه که هی هر به قهرا فهرهنگه که هی خو یان ده بو. له سوید دیتم که پتر له نیوهی وشه کانی زمانه که یان لاوه کییه. فارسی نه گهر عه ربه ی لیدره باویژی وهک مریشکی ناوهر ووتی لیدی، خودی عه ره بییش ههروهتر و ئینگلیسی له هه موان خرابتر. جا که وایه زمانی کوردیی نه چاوی له وان رهشتره و نه دهشتوانی رهشتر بی. ئیمرو پپوهندی نیوان گه له کان به سانیه و دهقیقه سه رده گرتی و سه رده می کاله هه لبهستن و سه فه ری کهر و بارگین دوا یی پیهاتوه و نا لوگو رپی و نیاز به م نا لوگو رپیانه دیواری سنوره کانی به زانده.

فهرهنگ کتییکی سه رچاوی و مه رجه عه. ئهرکی سه ره کی فهرهنگ، یارمه تی دان و ناساندنی وشه و پیناسی وشه یه به که سیک که شاره زایی ته وای یا هر ناسیاوی ده گهل وشه یا وشه گه لیک نیه. کاتیک که سیک له کتیییک یا له زمانی که سیکه وه وشه یه که ده بیسی و مانای ئه م وشه نازانی په نا بو فهرهنگ ده با و فهرهنگ وهک پشت و په نایه که ده بی دهستی بگری و داوا که ی بو به جی بی نی و ناسیاوی ته وای بدا به خوینه ر. دیاره زمان ده نیو خو ی دا کومه لیک زمانی هه یه که تا راده یه که لیک جیان، زمانی روژانه ی خه لک ده گهل زمانی نه ده بی جیا وازی هه یه، زمانی فه لسه فه و زمانی شیمی و زمانی فیزیک لیک جیان و هه موو نه وان هه له سه ر بنه رته یه که زمان پیکدین و فهرهنگی هه موو نه وان هه له زمانی ده ده توانی لیک جیا بن و هر کامیان بن به فهرهنگیکی سه ره خو.

له فهرهنگه کانی کوردیی دا به داخه وه ههتا ئیستا چ گرینگایه تییه که به م زمانانه ی نیو زمانه وه نه دراون و خو یان له کومه لیک وشه پاراستوه. فهرهنگه نووسه کان پتر هه ولی فهرهنگیکی په تی کوردییان داوه و له ری یازی سه ره کی فهرهنگ نووسین دوور که و توونه وه. چوارچیوهی ئه م فهرهنگه ی به رده ستان زمانی روژانه ی خه لک و نه ده بیات و تا راده یه که وشه کانی زانستین.

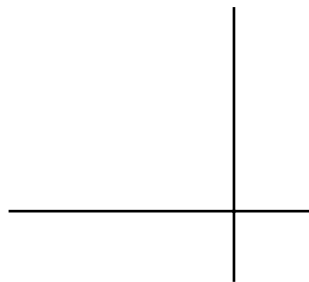

ئەم فەرھەنگە ئاكامى ورد بوونەوھەيەكى پتر لە بيست سالانەيە لە وشەي كوردبي و كاريكە كە دوازده سال پيوەي خەريك بووم و ھەول دراوھ كەموكوورپي فەرھەنگەكانى ديكە تا رادەي توانا چارەسەر بكا و تەواوي ئەو وشانەي كە دە زمانى كوردبي دا ھەن چ بيگانە و چ خۆمالي ريز و حورمەتي خويانى پيبدري و ھەنگاويك بي بو عيلمى كردنى فەرھەنگنووسبي كوردبي.

بە داخەوہ ئەم فەرھەنگە وەك ھەموو كارەكانى ديكە كاريكي تاكە كەسييە و ئاشكراشە كە تاكە كەس ناتوانى لە ھەموو بارەكانى زمان قوول بيتەوہ و كەموكوورپي يەكجار زۆرە و ھيوادارم كە لە داھاتوو دەستى يارمەتيدەري بو دريژ بكرى و كۆمەليك خۆي پيوە ماندوو بكەن و پەنادەريكي باش بي بو خوينەر.

لە پيداچوونەوہي ئەم بەرگە دا كۆمەليك دۆست و برادەر يارمەتيان داوم كە زەحمەتەكەيان شياوي سپاس و ريز ليكرتنە: عبدالرزاق فەيلي (فەيلي)، سيراوونى جەلالى (ھەورامى - لەوون)، كاروان (خوشناوہتى)، ريژنە محمد مجيد (كوبي)، كاوہ عەلى (كوبي)، بەناز عەلى (ھەورامى - لەوون). ھەروەھا كاك ناسرى رەزازى (ئەردەلانى) كە دۆستانە ئەركى پيداچوونەوہ و خۆ پيوە ماندوو كردنەكەي بەو پەري دلسۆزيبەوہ وە ئەستۆ گرت. دەستيان خووش و قالبيان ھەر ساغ بي.

شیوهی کاری نهم فہرہنگہ

۱- وشہی سہرہکی گہورہتر نووسراوہ و ئہگہر ہاووینہ و ہاوتای ہہبئی بہ لام ریشہکہیان جیا بی بہ ژمارہی لاتینی کہ لہ سہرہوہی نووسراوہ لیک جیا دہکریئہوہ.

وہک:

١ ناس

٢ ناس

١ هاسان

٢ هاسان

× × ×

٢- کہوانہ ( ) کہ دواي وشہ دئ؛
ئلف: بہشی ریژمانی وشہی بہ کورتکراوی تیدا دہنووسری کہ نیشانہکانی لہ لاپہرہی کورتکراوہکان دا نووسراوہ.

وہک:

١ جان (نا.)

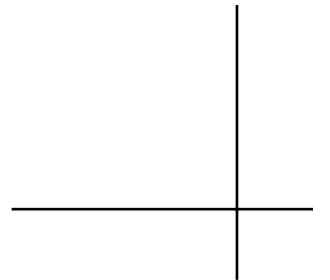
٢ جان (ئان.)

غہزین (چا. ل)

ب: چہشن و رہگہز و سہر بوونی ہہندیک وشہی بہ کورتکراوی تیدا دیاری

کراوہ

وہک:

خالخالوکه (گیان.)

پا¹ (ئا.)

دارهبن (گیا.)

x x x

۳- کرۆشه [ ] که دواى کهوانه دى بهشى ریشهى تيدا ديارى کراوه و ليرەش دا زمانهکان و زاراوهکان به کورتکراوهى نووسراون که له لاپه‌رهى کورتکراوهکان نيشانهکانى ديارى کراوه.

ئەلف: ئەگەر وشەکه بێگانە و لاوهکی بێ تەنیا بە هێنانەوهى سەرچاوهکه کۆتايى پيڤي. وهک:

گان⁴ (ئا.) [فەر: gaz له يون: chaos]

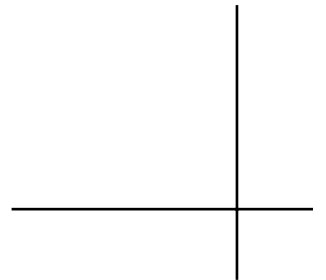
جهزيره (ئا.) [عەر: جزيرة]

خاچ (ئا.) [ئەرم: خاچ]

ئابوونه (ئا.) [فەر: abonne]

ب: ئەگەر وشەکه کوردیی بێ هاوڕیشهکانى له کۆن دا به پيى توانا و دەست پيڤراگه‌يشتن له زمانهکانى وهک (هيندى کۆن، ئەوڤستا، سانسکریت، هه‌خامه‌نشی، په‌هله‌وى، ...) نووسراون و هاوکات هاوڕیشهکانى له زاراوهکانى کوردیی دا (باکووریی، ناوهندیی، باشووریی، هه‌ورامی و زازایی) دەست نيشان کراون و هه‌ندیک جاريش له زمانهکانى دیکه‌ى هيندوئورووپاييش وشه‌ى هاوړیشه ديارى کراوه. وهک:

با¹ (ئا.) [ئیک: فاته - ئەو: فاته - پاز: وات - پار: وه‌د - سوغ: وه‌ت - خوار: واد - په‌ه: فات. باک: با، باى - ناو: با- باش: وا، با، باد، باگ - هه‌و: وا - زا: فا] **ژن**¹ (ئا.) [هیک: جه‌نه‌ى - ئەو: جه‌نه‌ى، جي‌نه‌ى، گي‌نا، غي‌نا، غنا - په‌ه: ژهن،

زهن. روس: zhenā. باک: ژن - ناو: ژن - باش: ژن - هه: ژهنی - زا: جهنی، ژنی]
ستان (پاشگ.) [هیک: ستههه - ئه: ستانه - هه: ستانه - سان: ستهانه -
په: ستان. باک: ستان - ناو: ستان، سان - باش: سان - هه: سان - زا: ستان]

پ: ئەگەر وشهکه لیکدراو بی، تهنیا بهشه دابهش کراوهکانی دیاری دهکردی
و ریشهکهی دهچیتهوه سهر ئه بهشانهی که به دابهشکراوی نووسراون
وهک:

دارکونگره (گیان.) [دار1 + کون + که3 + ئه]
رازدار (ئان. فا.) [راز1 + دار2]
ئاوسا (ئان. ل.) [ئاو3 + سا1]

ت: ئەگەر وشهکه سهر به زاراوهیهکه و له شوینی بنهپهتی و سههکی
ریشهکهی نووسراوتهوه، تهنیا زاراوه یا بن زاراوهکه نیشان دهدی.

وهک

بازد (نا.) [موک]
شیف¹ (نا.) [باک]
ئاتهر (نا.) [هه]
بهیه (گیان.) [زا]

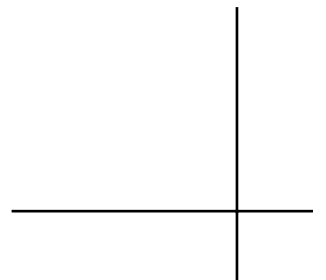
ج: ئەگەر وشهکه سهراچاوه و ریشهکهی نه دیترا بیتهوه و روون نه بو بیتهوه به
نیشانهی پرسیاریک ده نیوهکهی دا دیاری کراوه.

وهک:

ئاشو¹ (نا.) [ئه]
بز¹ (ئان.) [ئه]
پرووش² (نا.) [ئه]
ئاتی (نا.) [باک]

× × ×

- ۱۲ -

٤- دواى لیکدانهوهی ریشه بهشی مانا لیدانهوه دئ.

ئەلف: مانا و ماناکانی وشه دهنووسری و له تهواوی هاوماناکانی له ههموو زاراوهکانی کوردیی کهلک وهردهگرتی.

وهک:

ئاش¹ (نا.) [ئەو: ئەشه (ئارد)، ئەشن، ئەسەن (بەرد) - هەخ: ئەسەن (بەرد) - بەل: هەش، ئاش، باک: ئاش - ناو: ئاش، ئاسیاو - باش: ئاسیاو - هەو: ئاش، ئاسیاو، ئاساو - زا: ئارهیه، ئاریه، ئاری] ١- ئامرازی هارینی گەنم و دانەویڵە بۆ ئارد کردن که له دوو بەردی خری گهوره (بەرداش) پیک هاتوه. ئەم دوو بەردە له سەر یهکن، ئەوهی بنهوه قایم کراوه و ئەوهی سەر هوه به هیزیکی وهک ئاو، با یا مهکینه دهگهڕی و دانەویڵە دههاری و به پیتی ئەو هیزهه که دهیگه پینی چهند جووری ههیه. ٢- ئەو شوین و جیگایهه کهم ئەم دهزگایهه تیدا دامهزراوه. ٣- (ئا.) [باک] ئەندامیکی ماسوولکههه و به هیزی بالنده دانەخۆرهکانه که دواى چیکلدا نه و بهر له گهده هه لکهوتوه و کاری هارینی دانی خوراوه، سیکهتۆره.

بەرداش (نا. ل) [بەرد + ئاش 1] بەردیکی خری گهورهه که تابهت بۆ ئاش دهیتاشن. ئاش له دوو بەرداش پیک دئ که بەرداشی بنهوه نابزوی و ئەوهی سەر هوه دهگهڕی و دانەویڵە دههاری، کهفیری ئاشی، بهردههار، بهراش، ئارسی.

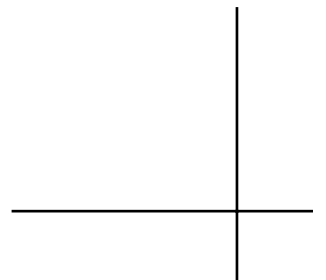
شاخ (نا.) [پهه: شاک، شاک، باک: شاخ - ناو: شاخ - ههو: شاخ - زا: شاخ] ١- زهقایی رهقی سههه هه ندیك گیاندارى وهک بهران، بز، ئاسکه کیتی و ... ٢- لقی دار. ٣- بارووت دانی راوچی (له بهر ئەوه که له شاخی هه یوان ساز کراوه). ٤- کپو، چیا. ٥- چیاى بهردین. ٦- رهوهزه بهردیک به چیاوه.

ب: ئەگه وشه که له شوینیک مانا کراوتهوه و ماناکه لیکدراوتهوه، دیسان مانا ناکریتهوه و دهنووسری که بروانیته وشهه دیاری کراو که به کورتکراوهه « بر: « نیشان دهری

وهک:

ئارسی (نا. ل) [ئار 7 + سی (سهنگ)] [زا] بر: بەرداش.

جان¹ (نا.) [باک - زا] بر: گیان

خاله رمشه (گیا.) [خال 2 + ئه + رهش + ئه] بر: بارپژه / ۲
هپله (نا.) [هه و] بر: هپلکه

پ: لهم بهشه دا له کاتی پیویست وینه بۆ وشه دههینریتتهوه که به « :: »
نیشان دهری. له وینه هینانه وهش دوو مه بهست له بهر چاو گیراوه. ۱- چلۆنایه تی
دهربرین و کار پیکردنی وشه له رسته دا. ۲- سهلماندن و نیشان دانی هه بوونی ئەم
وشهیه له زمانی کوردیی دا.
وهک:

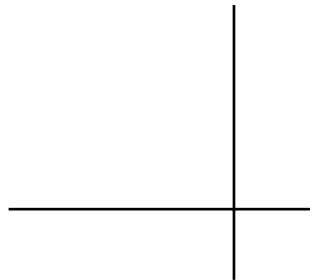
ئاونشین (ئان. فا) [ئاو 3 + نشین] کهسیک که دهگه ل کهسی دیکه هاتوچۆ
و هه ل سوکه وتی ههیه، هاو دەم، هاونشین. :: میرسیوه دین بهگ پیاویکه هه میشه
ئاونشین به دهوله تی تورکان و به سولتانی / ئه وه له دهرکی والی موسلی داده بهزی
به میوانی (سه عید و میرسیوه دین ل ۹۲).

ستان (پاشگ.) [هیک: ستهه نه - ئه و: ستانه - هه خ: ستانه - سان: ستهانه -
په ه: ستان. باک: ستان - ناو: ستان، سان - باش: سان - هه و: سان - زا: ستان] ۱-
پاشگری جی و شوینه، **ئالف:** نیشاندهری زۆری و فره بوونه. :: گۆرستان،
گولستان، بیستان، دارستان. پ: جی و شوینی ژبانی گه ل و نه ته وهیه ک نیشان
دهدا. :: کوردستان، لۆرستان، عه ره بستان، هیندوستان. ۲- پاشگری کات و زهمانه.
:: زستان، تاوسان.

بلام (نا. ل) [بل (به ر) + نام] قایشیکه له تهنگه ی ئه سپی سه رکیشه وه له
لغاو قایم ده کری بۆ ئه وه که ئه سپ سه ری هه ل ناوی یا سوار هه ل نه گری، بلاو. ::
هیوای به خته وه ری ئه هات زیاد بی به لام دیوه زمه ی شه ر / به چوارنال ئه وه وه ک
ئه سپی سه رکیشه ی بی بلام دی (هیدی ل ۳۸۱).

x x x

۵- دوا به دوا ی مانای وشه، چاوگی لیکدراو که لهم وشهیه پیک دی (یا
زاراوه و کینایه یه ک که لهم وشهیه ساز ده بی) وه ک به شیکی نه پساوه و لکاو به وشه
دی. به پیی لیکدانه وه ی من وه ها چاوگیک ده بی له بن وشه کان بنووسری و وه ک

وشه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ دیاری ناکردرین. — نیشانه‌ی دووپاته بوونه‌وه‌ی وشه‌یه‌که که ده‌گه‌ل چاوگ دئ.

وهک:

پشتیوانی (حم.) [پشتیوان + ئی] یارمه‌تی، کۆمه‌ک، یاریده، پشتگری، لاگری. — **کردن:** لاگری له که‌سیک کردن، پشتی که‌سیک گرتن و یارمه‌تی دانی، پشتیوانی لیکردن. — **لیکردن:** بر: پشتیوانی کردن.

به‌رمال (نا. ل.) [به‌ر 3 + مال 1] ۱- دوو ته‌خته کوینی گه‌وره‌یه که به به‌ر ره‌شمال و تاو‌لیوه ده‌گرن هه‌تا به‌ری با و باران بگری. ۲- جاجمیکی گه‌وره‌یه که پی‌خه‌فی تیوه ده‌پێچن. ۳- ته‌نراویکی هه‌ندیک چووکه که پاک و خاوین راده‌گیری و نوپژی له سه‌ر ده‌که‌ن، دووگرد، جانماز. — **له سه‌ر ئاو گه‌ران:** (کن.) زۆر نوپژ کردن و موسلمانان چاک و خاوه‌ن که‌رامه‌ت بوون، پیروژ بوون.

ئاوه‌کی ۲ (ئان. ل.) [ئاو + ئه‌ک + ئی] هه‌لبه‌رانی مه‌ر و مالات له ران و چوونه نیو رانی دیکه‌وه. — **بوون:** ته‌ره بوون و تیکه‌ل بوونی سه‌ریک یا چه‌ند سه‌ر مه‌ر و مالات و چوونه نیو می‌گه‌ل و رانی دیکه‌وه، ئاوه‌کی که‌وتن. — **که‌وتن:** بر: ئاوه‌کی بوون.

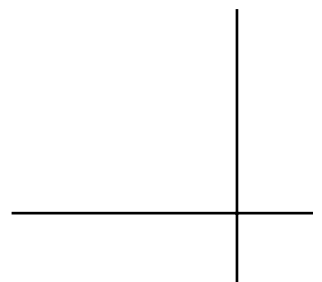
بۆر ۱ (نا.) [بر: بۆر 1] ۱- به‌زیو له شی‌عەر و دمه‌قاله. ۲- (ئان.) [زا] بر: بۆر 1. — **خواردن:** تیک شکان و به‌زین له شی‌عەر شی‌عیرین و دمه‌قاله دا. — **دان:** به‌زاندنی غه‌نیم له شی‌عەر و دمه‌قاله دا.

× × ×

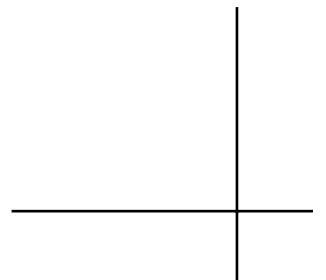
۶- له‌م به‌شه ئه‌گه‌ر وشه‌که ناوی لیکدراو به‌پیتی « ئی » ساز بکا دئ، که به || دیاری ده‌کردی. به‌ بروای من ئه‌م وشه لیکدراوانه‌ش له وشه‌ی سه‌ره‌کی جیا نین و ده‌بی له بن وشه‌که بنووسرین و شی‌اوای باسیشه که هیچ فه‌ره‌ه‌نگیکی کوردیی ئه‌م وشانه‌ی له‌به‌ر چاو نه‌گرتوه له‌ حالیکه دا که ده‌وریکی زۆر گرینگ له زمان و ئه‌ده‌بی کوردیی دا ده‌گترین و گه‌لیک مانای دیکه ساز ده‌که‌ن.

وهک:

ئارام (نا. ل.) [ئا 13 + رام] [ئه‌و: ره‌م - په‌ه: رام، ئاره‌م - سان: رامه‌یه‌تی.

باک: ئارام - ناو: ئارام - باش: ئارام - هه: ئارام] ۱- ئۆقره، چهجمین، برست، توانا. ☺ ئه و ژانه سه ره ئارامی لیبریوم. ۲- هیدی و هیمن، له سه ره خۆ. ☺ هه تا خودا هه ز دهکا پیاوکی ئارام و له سه ره خۆیه. ۳- بیدهنگ و بی قره، ئه وهن. ☺ کویتستان شویتکی ئارام و خۆشه. ۴- (ئاک). یه واش، سه بر، به ئه سپایی، ئارام ئارام. ☺ ئارام به ریگایه دا ده رۆیشت. **ئارام ئارام**: ورده ورده، به سه بر، له سه ره خۆ. ☺ ئارام ئارام به لۆهلۆژ / ئه و به ره و مال بوومه وه (نالهی جودایی ل ۳۰). **برون**: ۱- بیدهنگ بوون، ئارام گرتن، جووله نه کردنی گیاندار و بی گیان، هه دادان. ☺ رۆله تاویک ئارام به بزانی دونهیا چ باسه! دونهیا ئارام بوو که هه مه وه درکه وت. هات و هاوار برانه وه و هه موو ئارام بوون. ۲- هیدی بوون و که م بوونه وهی ئیش و ژان. ☺ ئیستا با شترم ژانه که هه ندیک ئارام بوه. **برونه وه**: ۱- ژیر بوونه وه، ئۆقره گرتن، ئارام بوون. ☺ دوی تاویک مندا له که ئارام بووه و دانیششت. ۲- دامرکانی ئیش و ژان. ۳- بیدهنگ بوونی ئاژاوه و هات و هاواری خه لک. **گرتن**: ئارام بوون، ئارام بوونه وه، چهجمین، هه دادان، داسه کنین، داکاسان. **لیبران**: ئۆقره لیبران، ئارام لیبه لگیان، چهجمین لیبران به هوی ئازار و دهر و خه م، ئارام و قه رار لیبران، ئارا و قارا لیبران. ☺ له وهی ددانم دیشی شه وانه ئارام لیبراوه. له داخ ئه و کورم ئارام لیبراوه. **لیبرین**: تیک دانی هه سانه وهی خه لک، تیک چوونی هیمنایه تی، ئارام و قه رار لیبرین، ئارا و قارا لیبرین. **لیبه لگرتن**: ئارام لیبرین، ئارام و قه رار لیبه لگرتن، ئارا و قارا لیبه لگرتن. **لیبه لگیان**: بر: ئارام لیبران. || **ئارامی دل**: ۱- ئه و که سه ی که بوونی هوی ئارام بوونه وه و ئه ر خه یانی دل، که سه ی خۆشه ویست، مندا ل. ۲- (کن). گراوی، یار، هه ز. & ئارامی دلان، ئارامی رووح، ئارامی گیان. ☺ له لایه ک ئارامی دل به عومری تو له به ر چاوم هه لگیراوه / له لایه ک دوژمنایه تی هه وت هه زار سوار پیی ده درکم ناوه (سه عید و میرسیوه دین ل ۸۶). ئه ری خه نده ی دهمت ئارامی دل کانی هه یاتی من / له سه ر چی زیز ده بی؟ رووح ده وی؟ هانی هه یاتی من (وه فایی ل ۹۰). **ئارامی دلان**: بر: ئارامی دل. ☺ فیدای گیانت بم ئارامی دلان / بو ده که ی زاری و واوه یلا و گریان (بارام و گولندام ل ۹۵). مه لئین بولبول مه نالینه که وا گول گولشه نی چۆل کرد / دلارامی نه ما چ بکا که ئارامی دلان رووی (وه فایی ل ۲۰۷). **ئارامی رووح**: بر: ئارامی دل. ☺ به بی تو قه ت نه ژیم، شادیم نه مینی، دیده بی نوور بم / دهمیک ئارامی رووح به، هه یاتم، عومره که م، چاوم (وه فایی ل ۷۰). **ئارامی گیان**: بر: ئارامی دل. ☺ ئیمامیش با به دووی دا هه ر بکا زاری هه تا ماوه / به

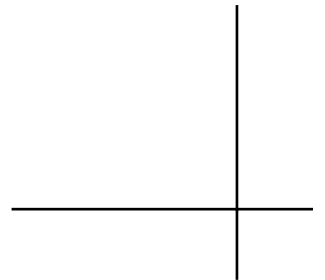

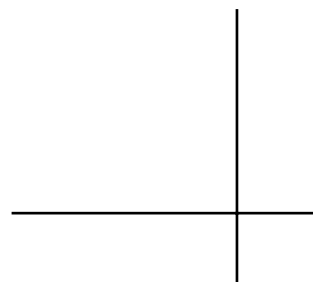
زاري بانگي هاوالان بكا، نارامي گيان روڻي (ئاوات ل ۱۱۳).

تهپل (نا.) [عەر: طبل] ۱- نامرازيكي مؤسيقايه، له دهفريكي نيؤ بؤش، كه لايهكي پيسستيكي خوښ كراوي ناسكي ليدهدهن و به دهست يا دار تهپهه ليدي. له كوردهواري دا پتر بؤ داوت دهگه ل تووزله و ناي كهلكي ليوهردهگرن. ۲- (ئا.) بهشيك له كهله كه دهكهويته نيوان پيشهسهر و پاشهسهر، تهپلهسهر. — **كوتان**: بر: تهپل ليدان. — **ليدان**: دنگ دهينان به پتي ههواي مؤسيقا له تهپل، تهپل كوتان. || **تهپلي باز**: تهپليكي چووكهيه كه له راو دا دهيكوتن ههتا مهل و بالنده پتي ههلفون و له دوايي بازي تيبهردهن. :: سولتان دهكاتن نازي / بدن له تهپلي بازي / هات و گهيهه سيوازي (مان ل ۲۲). **تهپلي بيجاري**: بيشهرمي و بيجهيبي ئاشكرا. * **تهپلي بيجاري كوتان**: بيشهرمي كردن به ئاشكرايي. **تهپلي دراو**: (كند.) كهسي بي ريز، بي نرخ. **تهپلي زراو**: (كند.) كهسيك كه ننگ و خراپهكهي ئاشكرا بووي و بلاو بوويتهوه. **تهپلي سهر**: بر: تهپلهسهر. **تهپلي شادمانی**: تهپلي سهركهوتن له شهر دا. * **تهپلي شادمانی ليدان**: بهرز كردنهوهي دنگي تهپل له شهر دا به بونهي سهركهوتن. :: به قوچ عوسماني گوت: قوربان ئهمن دهرهقهتيان نايهه، تهپلي شادمانی لهم لا ليدهدرئ و تهپلي شادمانی لهو لا ليدهدرئ، بهراستي ئهمن ههلايم (بهيتي سهعيد و ميرسيوهدين. سروه ژ ۷۵ ل ۲۳). **تهپلي گوش**: بر: پهردهي گوي. **تهپلي گوي**: بر: پهردهي گوي. **تهپلي نابودي**: تيداچوون له باري مادي و نابووريهوه. * **تهپلي نابودي ليدان**: راگهياندي تيداچوون له باري مادي و نابووريهوه. **تهپلي ئهمان**: تهسليم، ئهمان. * **تهپلي ئهمان ليدان**: تهسليم بوون و ئهمان خواستن، راگهياندي تهسليم و ئهمان. :: له بهر تو چارهنووسي شووم و بهدفر / نهوهي قهت لي نهدم تهپلي ئهمانه (تاريك و روون ل ۱۵۶).

سهر (نا.) [پهه: سهرف، سهره. باك: سهلوي، سهروي - ناو: سهرو، سهول، سهور، سهلو - ههو: سهول] ۱- داريكي خوړسكه، گهلاكاني تيژ و باريكن، ههتا ۲۵ ميتر ههلهدا و قهفي دهگاته دوو ميتر، چيوهكهي سپي، يا زهرده و زور به بايه خ و سهخته، بهرهكهي وهك بهري داركاژ دهجي بهلام زور چووكهتره، ئهه داره له ناوچهي كوستان شين دهبي و له زستان دا گهلاكاني ناوهري و ههميشه سهوزه، *Cupressus horizontalis*, *Cupressus sempervirens* ناوي لاتيني ئهه داره. ۲- (كند.) يار و گراوي بهژن و بالا جوان. :: نهوهندهم لهو قهه و بالايه ئاشووب و بهلا ديوه / له سهيري سهروي باغم غايلهي غوولي بيابانه (مهحوي ل ۲۷۹). || **سهروي نازاد**: ۱- سهرو. ۲- (كند.) بهژن و بالا يار. :: سهروي نازاديش

لهبار و دلکەش و بەرزە بەلام / گیانەکەم من شیت و شهیدای لار و لەنجەیی ئەم قەدەم (نالەیی جودایی ل ۳۷). **سەرۆی جۆبار**: ۱- سەرۆیکی لە پەنا ئاو و جۆبار رسکابێ. ۲- (کن.) قامەتی یار. & سەرۆی جۆبار. :: خالی روت داخی دلی زامار و بیماری منه / روومەتت گول، قامەتی تو سەرۆی جۆباری منه (ئەحمەد موختار ل ۱۵۸). **سەرۆی جۆبار**: بر: سەرۆی جۆبار. :: عزیزم رووخی شیرینم لە من بۆچی کەناری تو / وەرە سەر هەردوو چاوی من کە سەرۆی جۆباری تو (وەفایی ل ۱۱۰). کە قامەتی بە دەر ئەخا قیامەت ئاشکار ئەکا / چ قامەتی بە راستی لە سەرۆی جۆبار ئەکا (بیخود ل ۳). **سەرۆی چەمەن**: بر: سەرۆی ناز. :: سەری زولفت چیه؟ عومری درێژم، تووتی ئامالم / قەدی بەرزت چیه؟ سەرۆی چەمەن، رووخی رهوانی من (وەفایی ل ۹۳) **سەرۆی خەرامان**: (کن.) گراوی بەژن و بالآ جوان و خوشرهوت. :: بە ئازادی لە کن خو شوهرهیه من مات و حەیرانم / گول و نارنجی بەر هیناوه خو سەرۆی خەرامانت (وەفایی ل ۲۸) دلی زاھید بە جارێ بۆ نەبیتە بولبول و قومری / لە لایەک گول، لە لایەک جیلوهیی سەرۆی خەرامەنە (بیخود ل ۸۹). **سەرۆی رهوان**: (کن.) ۱- بەژن و بالآی یار و گراوی ۲- گراوی بەژن و بالآ جوان. :: قومری وەرە هەرتا دەمرین پیکهوه بگرین / تو سەرۆی رهوانت چوه من رووح و رهوانم (وەفایی). دیت و رادەبرئ وەکوو سەرۆی رهوان من چ بکەم / کە بە قوربانی نەکەم رووح و رهوان من چ بکەم (هیمن) **سەرۆی سەھی**: ۱- سەرۆیکی کە راست رسکابێ. ۲- (کن.) بەژن و بالآی بەرزی گراوی. :: هەموو سەرۆی سەھی سەریان نەوی کرد، باغەوان رۆیی / گولیش وا خوئی رنی، لایئ خەزان لایئ لە خو دانە (ئاوات ل ۱۱۱). وەک بولبول، ئەهی تازەگولم، پر بە دلمە شەوق / وەک قومری، ئەهی تو سەرۆی سەھی، پر بە ملمە تەوق (مەحوی ل ۱۸۳). **سەرۆی کشمیری**: سەرۆی ناوچەیی کشمیر، سەرۆی ریک و پیک و راست. :: پەرتیشان زولفی تاتاری میسالی ئەژدیهایی جەنگی / نەزیری سەرۆی کشمیری قیامەت قامەتی شەنگی (حاجی قادر ل ۱۴۹). **سەرۆی کپوی**: جۆریک لە جۆرەکانی سەرۆ *juniperus*، مەرخ، وەرس، عەرعر. **سەرۆی مەوزوون**: (کن.) یار و گراوی بالآ بەرز و ریک و پیک. :: خەرامی ناز ئەگەر هینایە لەنجە سەرۆی مەوزوونت / وەکوو لەیلا، لە سەر ری پرسشی کە حالی مەجنوونت (مەحوی ل ۷۴). وەرە سەیری خیابان و بەیازی دەفتەری نالی / کە سەف سەف، مەسرەعی بەرجهسته ریزی سەرۆی مەوزوونە (نالی ل ۵۲۳). **سەرۆی ناز**: ۱- جۆریک سەرۆی بلند و ریک و جوانە کە لە مالان دەچەقیندرئ، -Cu *pressus fastigata* ناوی لاتینی ئەم سەرۆیه. ۲- (کن.) گراوی بالآبەرز و

نازدار. به غمزه‌ی نازوهه ئه‌و سه‌روی نازه که‌ی چوه گولشه‌ن / که نیرگس وا بوه
چاوی سپی، سه‌روی بوه توپال (مه‌صوی ل ۲۰۳) & سه‌روی چه‌مه‌ن. **سه‌روی**
نازدار: (کنډ.) یاری بالابه‌رزی و به ناز و غمزه. :: ئەتۆ سه‌رویکی نازداری، ئەتۆ
شوخیکی گولزاری / به دل و چاکه بتگیپریم، له سه‌ر چاوان، له سه‌ر ده‌ستان
(وه‌فایی ل ۸۶)

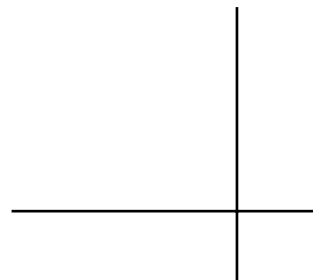
دیو^۱ (نا.) [هیك: دیفه - ئه‌و: ده‌ئیشا - سان: دیفه - په‌ه: دیف. باک: دیف -
ناو: دیو - هه‌و: دیو - زا: دیو، دیف، دیب] ۱- گیانله‌به‌ریکی خه‌یالی مه‌زنه، بیجمی
وهک مرۆفه، ناحه‌ز و کریته، دوو شاخی له سه‌ره و کلکی هه‌یه. ۲- (کنډ.) مرۆی
زه‌لام. ۳- (کنډ.) مرۆی زۆرخۆر. ۴- (مج.) هه‌ر شتیکی له چاوه‌شتی ئاسایی
خۆی گه‌وره‌تر بی. ۵- (کنډ.) مرۆفی بی هه‌ست، له مرۆفایه‌تی به‌دور. || **دیوی**
سپی: ۱- دیویکی نیو چیرۆکانه. ۲- (کنډ.) زستان. :: زستانه، به‌فره، حه‌شره، ولات
پر له ناله‌نال / دیوی سپی به‌قینه‌وه هات، بۆته پیره‌زال (ئاوات ل ۱۴۸). **دیوی**
ده‌روون: نه‌وس، رووحی خراب له نیو مرۆف دا.

x x x

۷- دواين به‌ش تیبینییه سه‌بارهت به وشه، ئەگه‌ر هه‌ست به پئویستی یا که‌م
و کوری یا لیكدانه‌وه‌یه‌کی پتر سه‌بارهت به وشه بکردری.
وهک:

پالان (نا.) [په‌ش: پالانه - به‌ل: پالام - فار: پالان. باک: پالان - ناو: پالان]
به‌رگیکی نیواخن کراو له کایه، که له سه‌ر پشتی که‌ر و بارگین و حه‌یوانی باره‌به‌ر
داده‌نین هه‌تا پشتی بریندار نه‌بی، کورتان، کۆپان. **کردن:** پالان له سه‌ر پشتی
باره‌به‌ر دانان. || **پالانی قه‌جهری:** جووره پالانیک چووکتور و ریگ و پیکتر که وهک
زین که‌لکی لیوه‌رده‌گرن، کۆپانی قه‌جهری.

تیبینی: دوکتور مه‌حه‌مه‌دی موعین وشه‌ی پالانی بردۆته‌وه سه‌ر چاوگی
پالوتن (بر: برهان قاطع ب ۱ ل ۳۵۷). پیموایه دوکتور به هه‌له‌ بۆی چوه. پالان له
په‌هلوک - ی په‌له‌وی به مانای پال - ی کووردی که‌وتوه، پالانچه له کوردی دا به
مانای ماسوولکه‌ی تیغه‌ره‌ی پشت یا ئه‌و تیسکه خوریه‌یه که له سه‌ر پشتی به‌ران بۆ
جوانی ده‌یه‌تلنه‌وه و ئه‌وه‌ش رایه‌که به قه‌وه‌تتر ده‌کا که پالان شتیکه که له سه‌ر پال

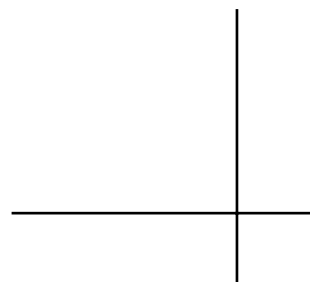
یا تهنیشت ده به سترئ و چ په یوه ندی به پالوتنه وه نیه .

ئاسه وار (نا . ل) [ئاس + ئه + وار] ۱- نیشانه و پیناسی ماددی له نه ته وه یا عه شیره تیک یا گیانداریک وهک به لگه ی بوونیان، شوینه وار. :: هیشتا هیچ به لگه یهک له ئاسه واری ماده کان نه دیتراو ته وه. ۲- ره گهن، به ره. ~ **برانه وه**: بنبه بر کرانی ره گهن و به ره ی کهس یا گیاندار. :: شوکور ئه سپئ ئاسه واری بر او ته وه. ~ **برین**: بنبه بر کردن و فه وتاندنی به ته واو ته ی که سیک یا گیانداریک. :: مه غووله کان ئاسه واری که لیک بنه ماله و نه ته وه بیان بری. ~ **مانه وه**: نه برانه وه ی ره گهن و به ره ی کهس یا گیاندار. :: که لیک نه ته وه له میژوو دا هه بوون که فه وتاون به لام ئاسه واریان هر ماوه. کابرا ده میک ساله مردوه ئیستا ئاسه واریشی نه ماوه. ~ **نه هیشتن**: نه مانه وه و برانه وه ی شت یا گیاندار یا کهس، ئاسه واری نه مانه وه. :: مندال ئاسه واری کشمیش و گوژیان نه هیشتن.

تیبینی: به شی یه که می وشه یانی ئاس ده گهل [هیک: ئاسا āsā - ئه: ئه سه ه asah - سان: ئاسه āsa، به مانای شوین، جیگا و هه روه تر ده گهل چا وگی ئاه āh له ئه ویتستا دا و ئاس ās له سانسکریت و ویدا دا به مانای دانیشتن] هاوریشه یه . به شی دووهم یانی وار له هیندی باستان و سانسکریتی قهره vara و ئه ویتستایی و په هله وی قهر var به مانای شوین و ناوچه که و ته وه و وار و هه واریش هر له م ریشه ن به گشتی ئاسه وار ده بیته جی دانیشتن یا شوینی ژیان. **درنج** (نا .) [په ه: درووج] دیو.

تیبینی: له په هله وی دا درنج [دیف درووج] به مانای دیله دیوی درو هاتوه که خودی وشه که هاوریشه یه ده گهل درو. وشه ی درنج له کوردیی دا پتر ده گهل دیو دی. :: دیو و درنج.

بۆرانی (نا . ل) [بۆران + ئی] چیشتی که به هیلکه، کووله که یا باینجانی سوور کراوه ده گهل ماستی خاو کراوه و کهرم سازی ده کهن و ده یخون، بۆرناش. **تیبینی**: بۆران ناوی ژنیکه که بۆ یه کهم جار ئه و چیشته ی ساز کردوه، هه ندیک بردویانه ته وه سه ر بۆران دوخت کچی خوسره و په رویز (القاموس ل ۸۶) و هه ندیکیش بردویانه ته وه سه ر بۆران کچی حسن سهل (برهان ب ۱ ل ۳۱۵). هه روه ها بۆران له زمانی په هله وی دا وهک ناوی کچ هاتوه و له وشه ی بۆر 1 که و ته وه.

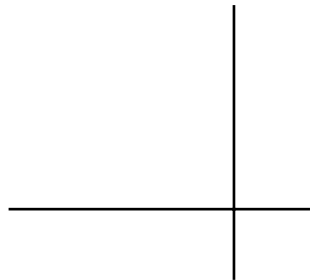
ریزی ئەلفوویی ئەم فەرھەنگە

بە داخەوێ زمانی کوردیی هەتا ئیستا خاوەن ئەلفووییەکی ریکویتی و تایبەتی و ستاندارد نیە. هەر چەند زمانەوانان بۆ دانانی ئەلفوویی بۆ نووسینی زمانی کوردیی زۆر شارەزایانە و بە جوانی ئەم ئەرکەیان بەرپۆه بردووە بە لام کاری هەرە سەرەکیان وەپشت گوێ داوێ و ریزی پیتەکانی کوردییان نەنوسیوێ، ئەوێهێ کە نووکە تووشی ئەم گرتە هەین. ئاخۆ کورد چەند پیتی دەزمانەکەیی دا هەیه و شوینی تایبەتی هەر کام لە کوویی؟ هەتا ئیمرو سەیری هەر فەرھەنگ و پیرستیک دەکەیی دەبینی هەر کام لەو کەس یان کەسانە بە ویت و دلخواز و سەلیقەیی خۆیان ئەلفووییەکیان ریز کردوێ و کەلکی لێوهردهگرن. گرتی هەر گەرە ئەوێهێ کە هەمووی ئەوانە بە لاسایی لە ئەلفوویی عەرەبی ئەو پیتانەیان لە دوا یەک نوسیوێ، سەیر ئەوێهێ کە لە کاتی ریز کردنی وشەکان ئەم تەرتیبەیان رهچاو نەکردوێ.

خاڵ لە فەرھەنگەکەیی دا پیتەکانی زمانی کوردیی بە ٢٧ دانە داناوێ و ئاوا ی ریز کردوون:
ا، ب، پ، ت، ج، چ، ح، خ، د، ر، ز، ژ، س، ش، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، م، ن، و، ه، ی

زەبیحی لە قامووسی زمانی کوردیی دا پیتەکانی زمانی کوردیی بە ٣٦ دانە داناوێ و ئاوا ی ریز کردوێ:
ا، ب، پ، ت، ج، چ، ح، خ، د، ر، ی، ز، ژ، س، ش، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، ل، م، ن، و، ه، ی

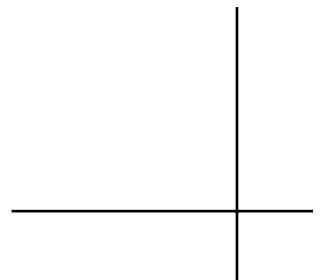
هەژار لە هەنجانە بۆرینە دا ریزی پیتەکانی کوردیی بە ٣١ دانە داناوێ و ئاوا ی نووسیوێ:
ا، ب، پ، ت، ج، چ، ح، خ، د، ر، ی، ز، ژ، س، ش، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، ل، م، ن، و، و، ه، ی، ی

هەر له سه‌ره‌تای په‌یدا بوونی خه‌تی فینیقی - که ئیستا که به باوکی زۆربه‌ی خه‌ته‌کانی دونیا داده‌ندرئ و خه‌تی کوردیش یه‌ک له‌وانه - نه‌یان‌توانی گرفت‌ی پیت‌ه‌کانی بزوین چاره‌سه‌ر بکه‌ن و له‌ روژه‌لات هه‌تا ئیم‌رۆ ئه‌م گرفته‌ جیبه‌جی نه‌بوه (جگه‌ له‌ کوردی) و ئه‌مه‌یه‌ که ده‌ زمانه‌کانی عه‌ره‌بی و فارسی دا له‌ سه‌ر و ژیر و بۆر بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ که‌لک وهرده‌گرن. به‌خته‌وه‌رانه‌ کورد ئه‌م گرفته‌ی چاره‌ سه‌ر کرد و پیت‌ه‌کانی بزوینی هه‌ینا نیو ئه‌لفووبی و نووسینه‌وه‌ و هه‌نگاوێکی زۆر شار‌ه‌زایانه‌ی له‌م باب‌ه‌ته‌وه‌ هه‌لگرت، به‌لام هه‌روه‌کی کوترا ریزی ئه‌لفووبیه‌که‌ی دیاری نه‌کرد و هه‌ر که‌س به‌ پتی لاسایی کردنه‌وه‌ له‌ عه‌ره‌بی یا فارسی که‌ پیتی بزوینیان ده‌ ریزی ئه‌لفووبیه‌که‌یان دا نیه‌، ریزیک دیاری ده‌که‌ن. من پیموایه‌ که‌ بۆ ئه‌لفووبی کوردی پیویسته‌ که‌ هه‌تا راده‌یه‌ک ئه‌م شیوازه‌ بشکینین، ئیمه‌ که‌ بۆ ساز کردنی نوسین به‌ زمانی کوردی ئه‌م رچه‌مان شکاند بۆ ده‌بی ستانداردی ئه‌لفووبیه‌که‌ش نه‌شکینین؟

ریزی ئه‌لفووبی ئه‌م فه‌ره‌نگه‌

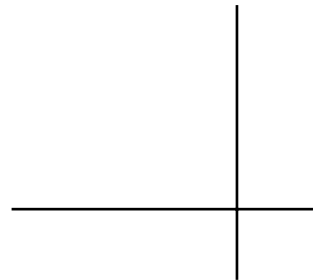
ئا - ب - پ - ت - ج - چ - ح - خ - د - ر - ڤ - ز - ژ - س - ش - ع - غ - ف -
ف - ق - ک - گ - ل - ل - م - ن - و - ئو - ئۆ - ئوو - ه - ئه - ی - ئی - ئی

سه‌رچاوه‌کان

کوردی

القاموس الکردی الحدیث، کردی - عربی، تالیف الاستاذ علی سیدو گورانی، طبع فی الشرق الاوسط ۱۹۸۵، عمان، اردن (القاموس)
امثال و حکم کردی، گردآورنده قادر فتاح قاضی، انتشارات دانشگاه تبریز، تبریز خردادماه ۱۳۶۴ (امثال و حکم)
بیتستون، فرهه‌نگی سوّرائی - هه‌ورامی، دانانی: حامید درودی، حاتهم مه‌نبه‌ری، ستۆکهۆلم ۱۹۹۸
پایزه، ئەحمەد به‌حری، چاپ ۱۳۷۳ (پایزه)
په‌ندی پیشینان، محمدی خال، چاپی دووه‌م ۱۹۷۱ (په‌ند)
تاریک و روون، گولبژئیتریک له شیعره‌کانی هیمن، له‌بلاوکراره‌کانی بنکه‌ی پیشه‌وا (تاریک و روون)
خه‌ییام به‌ کوردی، وه‌رگێر هه‌ژار، سروش تهران ۱۳۷۰ (خه‌ییام)
دمدم، عه‌ره‌ب شه‌مۆ، وه‌رگێر شوکور مسته‌فا، چاپخانه‌ی کوژی زانیاری کورد، به‌غدا ۱۹۷۵ (دمدم)
دیوانی ئاوات (سه‌یید کامیلی ئیمامی زه‌نبیلی) له‌ سه‌ر نووسین و ئاماده‌ کردنی سه‌یید نه‌جمه‌دینی ئەنیسی، چاپخانه‌ی مه‌ه‌ارت تهران، چاپی اول، به‌هار ۱۳۶۵ (ئاوات)
دیوانی بیخود، کوژ کردنه‌وه و ریکخستن و له‌ سه‌ر نووسینی محمدی مه‌لا کریم، چاپخانه‌ی سلمان الاعظمی به‌غدا ۱۹۷۰ (بیخود)
دیوانی بیسارانی، کیومه‌رس نیک ره‌فتار، به‌رگی یه‌که‌م (بیسارانی)
دیوانی حاجی قادری کوچی، لیکۆلینه‌وه و لیکدانه‌وه‌ی سه‌ردار حمید میران، که‌ریم مسته‌فا شاره‌زا پیداوونه‌وه‌ی مسعود محمد، له‌ چاپکراره‌کانی ئەمه‌ینداریتی روژشنبیری و لاوانی ناوچه‌ی کوردستان، ۱۹۸۶ (حاجی قادر)
دیوانی حه‌قیقی، انتشارات صلاح الدین ایوبی چاپ اول ۱۳۶۷ (حه‌قیقی)

دیوانی گۆران، سه‌رجه‌می به‌ره‌می گۆران به‌رگی یه‌که‌م، محمدی مه‌لا که‌ریم، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری عێراق، به‌غدا ۱۹۸۰ (گۆران)

دیوانی مه‌حوی، مه‌لا عبدالکریمی مدرس و محمدی مه‌لا کریم ئینتشاراتی سه‌لاحه‌دینی ئه‌ییوبی ۱۳۶۷ (مه‌حوی)

دیوانی مه‌وله‌وی، مه‌لا عبدالکریمی مدرس انتشارات محمدی (سقز) ۱۳۶۷ (مه‌وله‌وی)

دیوانی نالی، مه‌لا عبدالکریمی مدرس و ... چاپی دووه‌م، انتشارات صلاح الدین ایوبی ۱۳۶۴ (نالی)

دیوانی وه‌فایی، محمد علی قه‌رده‌اغی چاپی دووه‌م کۆری زانیاری کورد ۱۹۸۴ (وه‌فایی)

دیوانی ئه‌حمه‌د موختار جاف، عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سوول، چاپخانه‌ی الادیب، به‌غدا ۱۹۸۶ (ئه‌حمه‌د موختار)

فۆلکلۆری هۆنراوه‌کانی کوردی، محمد کریم شریف، چاپی دووه‌م، له‌ چاپ دانه‌وه و زیاد کردنی سعدالله اسماعیل شیخانی، چاپخانه‌ی الحوادث، به‌غدا ۱۹۸۶ (فۆلکلۆر)

فه‌ره‌نگی خال، شیخ محمدی خال، ۳ به‌رگ، کتابفروشی محمدی، سقز ۱۳۶۷ (خال)

فه‌ره‌نگی کشت و کال، معروف قه‌رده‌اغی مه‌ردۆخی، ۲ به‌رگ چاپخانه‌ی دارالسلام به‌غدا ۱۹۷۲ (کشت و کال)

فه‌ره‌نگی کوردی رووسی، سۆرانی، ق. کوردۆ، ز. یوسف، مۆسکۆ، ده‌زگای چاپه‌مهنی زمانی رووسی، ۱۹۸۳

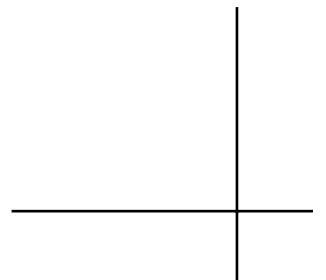
فره‌نگ مردوخ، کردی فارسی عربی، تالیف، شیخ محمد مردوخ کردستانی، ناشر غریق سنندج، ۲ به‌رگ (مه‌ردووخ)

قامووسی زمانی کوردی، زه‌بیحی ۲ به‌رگ (ء و ب)، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد به‌غدا ۱۹۷۹ (قامووس)

سروه، گو‌فار، ئینتشاراتی سه‌لاحه‌دینی ئه‌ییوبی (ئه‌وه‌نده ژماره‌ی که‌ه‌مببون) (سروه)

سی‌سه‌ده هۆنراوه‌ی فۆلکلۆری کوردی. کۆ کردنه‌وه و ئاماده‌ کردنی: س. ئی. شیخانی. چاپخانه‌ی الحوادث، به‌غدا ۱۹۹۰ (سی‌سه‌ده هۆنراوه)

کاروانی خه‌یال. خالد حسامی (هیدی). چاپی دووه‌م چاپخانه‌ی زانکۆ

سه‌لاحدین، به‌هاری ۱۹۹۷، هه‌ولتیر (هتیدی)

لاله به دهستان، هاشم نانه‌وازاده‌گان، سوید کارلستاد، ۱۹۹۳ (لاله به دهستان)
منظومه کردی بهرام و گلندام، ضبط و ترجمه و توضیح از قادر فتاحی قاضی،
انتشارات موسسه تاریخ و فرهنگ ایران، شماره ۱۰، تبریز ۱۳۴۷ (بارام و
گلندام)

منظومه کردی سعید و میر سیف‌الدین بیگ، ضبط و ترجمه و توضیح از قادر
فتاحی قاضی، انتشارات موسسه تاریخ و فرهنگ ایران، شماره ۲۴، تبریز
۲۵۳۵ (سه‌سعید و میرسیئوه‌دین)

منظومه کردی شور محمود و مرزینگان، ضبط و ترجمه و توضیح از قادر فتاحی
قاضی، انتشارات موسسه تاریخ و فرهنگ ایران، شماره ۱۲، تبریز
۱۳۴۸ (شورمه‌حموود)

مهم و زین، ئەحمەدی خانی، ئاماده کردن و په‌راویژ نووسینی: هه‌ژار، ئەنستیتۆی
کردی له پاریس، پاریس ۱۹۸۹ (مهم و زین)

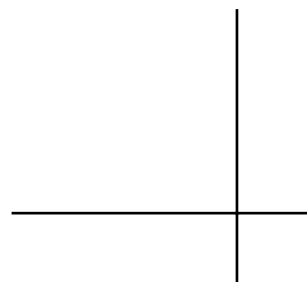
میرزا، فه‌تاح ئەمیری، ئینتشاراتی سه‌لاحدینی ئەیووبی، ۱۳۷۲ (میرزا)
نالە‌ی جودایی، هتیمن، چاپخانه‌ی (علاء)، به‌غدا ۱۹۷۹ (نالە‌ی جودایی)
وه‌لی دیوانه، عوسمان هه‌ورامی، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا
۱۹۷۶ (وه‌لی دیوانه)

هاواره‌به‌ره، فه‌تاح ئەمیری، ئینتشاراتی سه‌لاحدینی ئەیووبی - ۱۳۶۹
هه‌نبانه بۆرینه - هه‌ژار، ۲ به‌رگ، انتشارات سروش، تهران ۱۳۶۸ (هه‌نبانه
بۆرینه)

هیوا (ژماره‌ی یه‌ک هه‌تا پینج)، گو‌فار، ئەنستیتۆی کورد له پاریس

فارسی

بررسی گویش بیرجندی، به‌اهتمام دکتر محمود رفیعی، از دکتر جمال رضایی،
انتشارات هیرمند، چاپخانه حیدری، تهران ۱۳۷۷
برهان قاطع (۵ جلد)، به‌اهتمام دکتر محمد معین، موسسه انتشارات امیر
کبیر، چاپ پنجم، تهران ۱۳۶۲ (برهان)

تات نشینه‌های بلوک زهرا، جلال ال احمد، چاپخانه میهن ۱۳۳۷
فرهنگ ایران باستان، پورداود انتشارات دانشگاه تهران، ۲۵۳۶ شاهنشاهی
فرهنگ زبان پهلوی، دکتر بهرام فره‌وشی، انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۵۸
فرهنگ فارسی، تالیف دکتر محمد معین ۶ جلد، موسسه انتشارات امیر کبیر،
تهران ۱۳۷۱ (معین)

فرهنگ فارسی عمید، حسن عمید دو جلد چاپ هفتم تهران ۱۳۶۹ (عمید)
فرهنگ نامهای پرندگان در لهجه‌های غرب ایران (لهجه‌های کردی)، تالیف دکتر
محمد مکرری، موسسه انتشارات امیر کبیر، چاپ سوم تهران ۱۳۶۱ (فرهنگ
پرندگان)

یادداشت‌های گائاه‌ها، پورداود انتشارات دانشگاه تهران ۲۵۳۶ شاهنشاهی
فرهنگ گویش کرمانی، مولف: محمود صراف‌ی، انتشارات سروش، چاپ اول
۱۳۵۷

فرهنگ کوچک زبان پهلوی، د. ن. مکنزی، ترجمه: مهشید میرفخرایی، تهران
۱۳۷۳

به زمانی دیکه

1-Altiransches Wörterbuch - Christian Bartholomae Ber-(بارتولومه)
lin 1961

2-HILFSBUCH DES PEHLEVI - H.S.NYBERG UPPSALA 1931

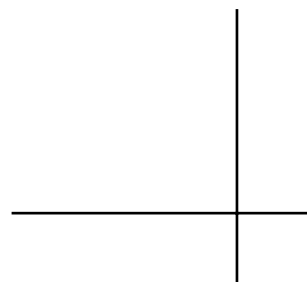
3- Svensk-Kurdiskt Lrxikon (nordkurdiska)- Reşo zîlan

4- Dictionnaire KURDE-FRANÇAIS par Auguste Jaba- BIBLIO

VERLAG. ONSNABRÜCK. 1975 (زبا)

5- Kurdish-English, English- Kurdish dictionary, Baran Rizgar, lon-
don 1993

6- FERHENG - Kurdi/Tırki (Zazaki)- Munzur Çem- stokholm

7- FERHENG - Kurdi/Tırki, Türkçe/Kürtçe- DENG Yayınları 1992-

D.Izoli (ئیزۆلى)

8-KURDISCH-PERSISCHE FORSCHUNGEN, OSKAR MANN,

BAND2, BERLIN 1930

9- DIE MUNDART DER MUKRI-KURDEN, TEIL 1, OSKAR

MANN, BER

LIN,1906 (مان)

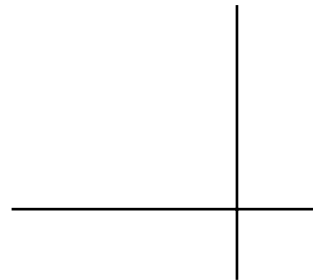
۱۰ - فەرھەنگى سانسكرىت - رووسى، كاليانۆفا، مۆسكۆ ۱۹۷۸

۱۱ - فەرھەنگى پەشتوو - رووسى، ئاسلانۆف، مۆسكۆ ۱۹۶۶

۱۲ - فەرھەنگى پەشتوو - دەرى - رووسى، لىبىدېف، ياتسېفېچ، كانارۆفسكى،

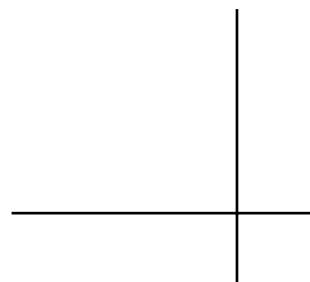
مۆسكۆ ۱۹۸۳

۱۳ - فەرھەنگى ئېنسكلۆپېدىيائى شۆرەوى، پراخارۆف، مۆسكۆ ۱۹۸۷

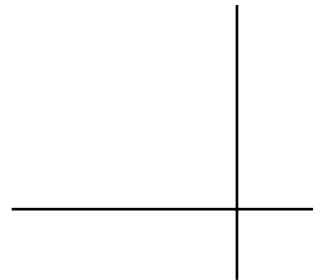

کورتکراوهکان

جیناؤ	جنا .	ئاناتۆمی	ئا .
چاؤگی لازم	چا . ل	ئارامیی	ئار
چاؤگی متعدی	چا . م	ئاسیتیی	ئاس
چاؤگی مرخم	چا . مخ	ئاوهلکار	ئاک .
حرف ربط	حر .	ئالمانی	ئال
حاصل مصدر	حم .	ئامراز	ئام .
خوارهزمیی	خوار	ئامرازی لیکدراؤ	ئام . ل
خوتهنئی	خوت	ئاوهلئاؤ	ئان .
ریشه	ر .	ئاوهلئاؤی فاعلی	ئان . فا
رووسی	روس	ئاوهلئاؤی لیکدراؤ	ئان . ل
زازایی	زا	باشووری	باش
ژماره	ژ .	باکووری	باک
سانسکریت	سان	بېروانه!	بې :
سوریانی	سور	بهختیاری	بهخ
سوغدی	سوغ	بهلووچیی	بهل
سۆرانی	سۆر	پارتیی	پار
شیوه رسته	شر .	پازهند	پاز
عیبری	عبر	پاشگر	پاش .
عهره بیی	عهر	پهشتوو	پهش
فارسی	فار	پهله ویی	پهه
فهرانسیی	فهر	پیشگر	پیش .
کنایه	کن .	تاتی	تات
گیا	گیا .	تاجیکی	تاج
گیاندار	گیان .	تالشیی	تال
گیله کیی	گیل	تورکیی	تور
لاتینی	لات	ته به ریی	تهب

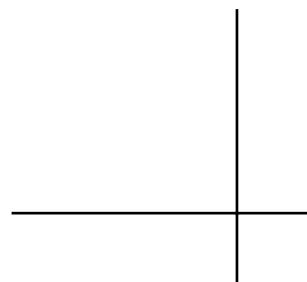

ئەردەلانىي	ئەر	لارىي	لار
ئەكديي	ئەك	لۆرپي	لۆر
ئىتاليايي	ئىتا	مازندهرانيي	ماز
ئىسپانيايي	ئىس	مەجاز	مجا.
ئىنگليسيي	ئىن	مەغولويي	مغو
ئىرانيي كۆن	ئىك	مونجبي	منج
		موكريانيي	موك
		مۆسقا	مۆس.
		ناو	نا.
		ناوي چاوگ	نا. چا
		ناوي ليكدر او	نا. ل
		ناوي فاعلي	نا. فا
		ناوي مفعولي	نا. مفا.
		ناوهنديي	ناو
		نيزامي	نزا.
		وشه دهنگ	وشدا.
		هەيسەنگينە	هس
		هەخامەنشبي	هەخ
		هەورامبي	هەو
		هينديي	هند
		هينديي كۆن	هيك
		ئۆردوو	ئۆر
		ئەرمەنيي	ئەرم
		ئەويستايي	ئەو
		يوونانيي	يون
		يەغنوويي	يەغ

نیشاره‌کان

∴ وینه و نمونه‌ی وشه له رسته و شیعر دا .
/ جیا کردنه‌وهی دوو رسته یان بهند و بهیت له یه‌کتر .
// دژبه‌ری (متضاد) وشه
— دووپاته بوونه‌وهی وشه له چاوگی لیکدراو دا .
|| ناوی لیکدراو
* چاوگی لیکدراوی وشه یا ناویکی لیکدراو .

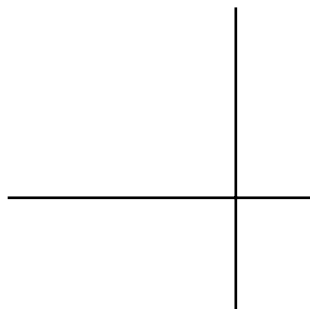

ئا

ئا^۱ - يەكەمىن پىتى ئەلفوئىتى زمانى كوردىي . ئا - لە سەرەتا دا - لەبەر ئەووە كە بزۆپنە پىوئىستى بە پىتتىكى يارمەتیدەر بۆ دەربېرىن ھەيە و بۆ ئەم مەبەستە لە « ئ » كەلك وەردەگرن يانى ئاى سەرەتايى ھەر چەند بە پىتتىك دەناسرئ بەلام لە راستى دا لە دوو پىتى (ئ + ا) پىك ھاتوہ يانى بىدەنگىك و بزۆپنىك. ئەم پىتە لە وشە دا بە سى شىوہ خو دەنوئى: ئا (ئاو، ئاسك)، (بال، ماشىن) - (دال، زوان). (ا) دەگەل ھەندىك لە پىتەكانى دىكە جئ گۆركىي ھەيە. جئگۆركىي (ا) دەگەل ئە: بارزان - بەرزان، ئاسىرە - ئەستىرە، ... دەگەل ئى: ئار - ئىر، پا - پى، ... ۲- ناوى ئەم پىتە.

ئا^۲ (ئاك). بۆ مەبەستى ولام دانەوہ يان سەلماندى مەبەستىك دەكوترى و زۆر جار دەگەل كوتنى بە سەر ھەلتەكاندنیش مەبەستەكە دەنوئىن، بەلئى، ئادى، ئەرى، ئم. ؟؟ نان دەخوئى؟ - ئا . ئا وايە! **ئانا:** دوو پات كراوى ئا بە ماناى بەلئى - يە كە داگرتنىكى پتر نىشان دەدا ؟؟ ئەرى گولەكانت ئاو داون؟ - ئانا. كاكە نان و چات بۆ دانىم؟ - ئانا كورە ئەوہ لە برسان دەمرم.

ئا^۳ (پاش). ۱- سوواوى پاشگرى (دا)يە و زۆرتەر لە ھەندىك بن زاراوہكانى ناوہندى دا بەكارى دىن، ئەم وشەيە لە نىورستە دا ھەمىشە دواى (لە، بە، ...) و (دەگەل ناو يان كار)

دئ. ۴: له ماللا (مال دا) خهريكي كار كردن بووم. له نووسينا (نووسين دا) فره په له مهكه! ۲- (نام). هه مان دا بي نامرزي زياده ديكه له پيشه وهی رسته وه دئ. ۴: ئاوا (دا وا) مهكه! ئاخو (دا خوا) باوكم هاتوته وه؟ ئادهي (دادهي) برو دهرگا بكه وه.

۴ ئا (نا). كورت كراو و سواوي وشه ي ئاغايه له وشه كاني تيكه لآو دا و ههروه ها كاتيک كه دهگه ل ناو بي. ۴: ئاره سوو دا وهره! ئابرا كه ي وا دهبي؟ **۵ ئا** (نام). له زاراهي باكووري دا نامرزي زيده ي ميپينه يه. ۴: گولا سوور، بهژنا زراف.

۶ ئا (نام). له ههنديك بن زاراهي باكووري دا نامرزي كوښه. ويدهچي كه سواو و سووك كراهي ئان بي. ۴: بهرخا ده چيرينه. سيقا دفروشه.

۷ ئا (پاشد). به ريشه ي چاوگه وه دهلكي و ئاوه ئناوي فاعلي ساز دهكا. ۴: زانا (زانين)، توانا (توانين)، بينا (بينين).

۸ ئا (نام). له زاراهي باكووري دا خاوهن بوون و دارا بوون دهگه يه ني. هي، ئي، هين. ۴: ئا من (هي من)، ئا مه، ئا

وان.

۹ ئا (نام). له كاتي سه رسوپمان و شك له راستي دا بهكار ده پندرئ، كه ماناي (به راستي!) يان (راست دهكه ي!) دهگه يه ني. ۴: ئه گهر دهرس و دهوره كه ت باش بخويني، دووچه رخه يه كت بو دهكرم. ئا، بلي به گياني تو!

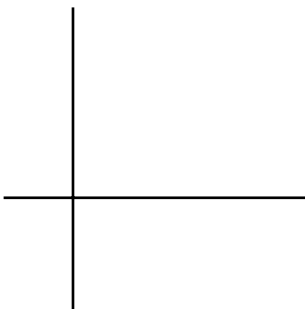
- نامه ي بابت كه چاوهرتي بووي هات. - ئا، به راستيته! كه ي هات؟

۱۰ ئا (جنا). [زا] سيههم كه سي تاك بو ميپينه له زاراهي زازابي دا، ئه و.

۱۱ ئا (پيشد). پيشگري كرداره له زاراهي زازابي دا به ماناي پاشگري (ئه وه) يا پيشگري (وه) له ناوهندي دا و پيشگري (قه) له باكووري دا. ۴: ئا كه رده نه (كردنه وه، فه كرن)

۱۲ ئا ناسه ي كاري سيههم كه سي تاك. ۴: شكا، دهخوا، خورا، دهكا.

۱۳ ئا (پيشد). [ئه و: ئا] ۱- پيشگريكي زيده يه كه له كوئنه وه ماوه و بوون و نه بووني مانا تيك نادا. ۴: ئاغه ل، غه ل - ئاسو، سوو. ۲- هه مان پيشگره به لام مانايه كي ديكه ددها به وشه. ۴: ئاكار، كار - ئاپوره، پوره. ۳- هه مان پيشگره

که له کونډه به وشهوه نووساوه و
نئستاکه لیک جوئی ناکرینهوه و به بی
نهم (نایه) بی مانا دهبی. ۴: ئاوس،
ئاخوړ.

۴: ئا، ۲، ئاه و ...
تاب 1 (نا.) [فار: آب] به مانای ئاو -
ه که له هندیک وشه ی تیکه لآو که له
فارسی وهرگیراون یا له ئهدهبی کلاسیک
دا دهبندرئ. || **نابی بهقا:** بر: ئاوی
بهقا. ۴: بؤ ماچی دهمی کولمه له نیو
په رچمی خاوی / له زولمه ته بؤ ئابی
بهقا نوری چرامه (وهفایی ل ۱۳۵).

تاب 2 (نا.) [عبر: اب، آب] تاب یا
ئب ناوی مانگی یازدهه می سالی
رؤمی و سوریانی و هروهها مانگی
یازدهی جووله که کان به رابه ره دهگه ل
مانگی گه لویژی کوردیی و ئوتی
هه ندرانی و دهکه ویتته نیوان ته مووز و
ئیلوول، ته باخ.

تابا 1 (نا.) [ل: 4 + با (برا)] [ئر]
کورترکراوه ی ئابرا یا ئاغا برابه به
مانای برا گه وره، ئابرا.

تابا 2 (نا.) [ع: آباء] باوکه کان،
باب و باپیران. ئاژداد، ئه ژداد، جهد. ۴:
تابا و ئه ژداد، جهد و ئابا.

تابات (ئان.) [په: ئاپات. باک: ئاڤا -
ناو: ئاوا] ئاوه دان، ئاوا. شیوه ی کونتری
وشه ی ئاوايه که دهگه ل وشه کانی

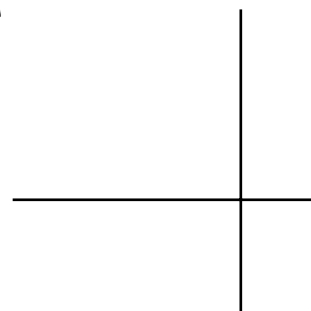
تا 14 (نام.) دوو ناو یا دوو ئاوه ئناوی
دوویات کراوه تیک دهکاته وه و
ئاوه ئناویکی نوئی ساز دهکا، ئاو2،
ئان4، نام4، به. ۴: دوورادوور،
سه راسهر، به رابه ر، پشتاپشت.

تا 15 (نام.) نامرازی بانگ کردن و
هاوار بؤ بردنه که به ئاخری ناوه وه
دهلکی، ئهی. (چونکه ئا بزوینه ئه گه ر
دوایین پیستی ناوه که بزوین بی « ی »
ده بیته یارمه تی دهر). ۴: حاله به دحالی
له شوین و ماله ویرانی له دوو / **مه حویا!**
گه ر ئه هلی حالی، حال و مالم بؤ چیه
(مه حوی ل ۲۹۴). **ساقیا!** وا باده وه،
واباده وه / روو له لای من که به جامی
باده وه (نالهی جودایی ل ۱۲). خودایا.

تیبینی: نهم نامرازه له زمانی
فارسیه وه هاتوته نیو زمانی کوردیی و
ته نیا له ئهدهبی کلاسیک دا برهوی هه یه.

تا 16 (پیش.) [هه و] بر: نهم 1

تا 17 (نا.) [لات: A] نهنده یه کی
دیاری کراوه بؤ کاغه ز که له ئا - وه

تیکه لآو دا وهک ناوی گوند و دیهات دا ماوه ته وه. ☞ حهسه ن ئابات، عهلی ئابات.

ئاباد (ئان.) [فـار: آباد] ئاوا، ئاوه دان. شیوهی فارسی ئاوا یا ئاباته که به هندیک له ناوی گوندهکان و شارهکانه وه نوساوه. ☞ مههاباد، شانآباد، غهوساباد

ئابازور (نا.) [فـهر: abat-jour] سه ریوشیک که له سه چرای داده نین ههتا شوۆقه که ی وه زهوی که وی و چاو ئازار نه دا، سه ریوشی چرا.

ئابدار (نا. فا) [ئاب1 + دار2] [فار: آبدار] که سیک که له دیوه خانی میر و بهگان ئهرکی ساز کردنی چا و قواوه خوواردنه وهی دیکه بوو، ئاودار. ☞ دههاته کن ئه ولادی شا روسته م بهگان، سی سالان ده بۆ سه ققا و سییان ده بوو به ئابداره (مان ل ۲۱۳).

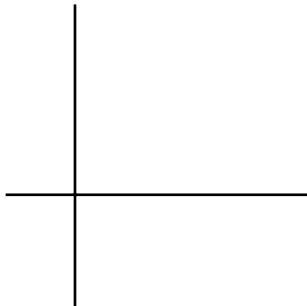
ئابدارباشی (نا. ل. ئان. ل) [ئابدار + باشی] سه رۆکی هه موو ئه و که سانه ی که له ئابدارخانه کار ده که ن.

ئابدارخانه (نا. ل) [ئابدار + خانه] ۱- ژووری ساز کردنی خواردنه وهی وهک چا و قواوه و شه ربهت له مائی بهگ و

کۆشکی میران دا که ئاودار له وی کار دهکا. ۲- بار و بنه ی ئاوداری پاشا و سو لئانه کان، به نۆکه ر و ته وای کهره سه وه. ☞ فه رموو له کۆلمیکه ناسک دوو ماچ وه ربگره، له بری نانه شه کرینه و لوقمه قازیه / هه تا حهوت رۆژان برسی نابی، تیشووی خو ت پیه، ئه وه له ئابدارخانه ی کهس دا نییه (لاس و خه زال ل ۴۴). & ئاودارخانه

ئابرا (نا. ل) [ئا4 + برا] [ئهر] له بن زارا وهی ئه رده لانی دا بره وی هه یه و مانای کاک، کاکه و ریز گرتنی هه یه جا مه به ست برا که وه بی یان که سیکی گه وه تر یان دۆست و ئاوال، ئابا، ئاغه برا. ☞ ئه گه ر ئه م ئیشه بکه ی به ئابرام ئه یژم! ئابرا که ی وا ئه وی؟!

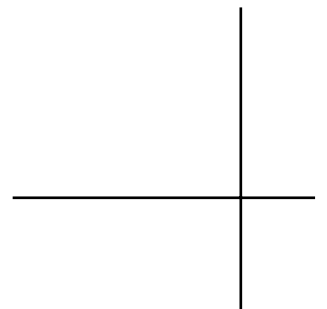
ئابرو (نا. ل) [فار: آبرو] هه موو ئه و ئاکار باشیانه ی مرۆف که ده بنه هۆی پاراستنی که سایه تی له نپو کۆمه ل دا. حه یا، نامووس، شه ره ف، ریز، ئاوپوو، ئافروو. **بران:** سووک بوون، ئابروو چون. **بردن:** له هه للا دان وله قاو دانی کار و کرده وهی سووکی که سیک که لای خه لک ناحه زه، سوکایه تی به که سیک یان که سانیک کردن، حه یا بردن. ☞ قیبله که م به و زاری هه ر وهک

ڳڻ دهلي: مه تل بهت چيهه؟ كوتى: قوربان،
ٿا بروو له رووى هه لگير او، مه تل بهى من
هه خاتون ته ستييه (مان ل
۱۵۲). مان: خاوهن ٿا بروو بوون. ڳڻ
تازه كوا ده توانين سه هه ٿينين بڻ چما
ٿا بروومان ماوه. || ٿا برووى به هزار
ساله: (كنڊ). ٿا برووى هه ميسه بهى،
ٿا برووى به يه كجاري. *ٿا برووى به
هزار ساله چوون: (كنڊ) بڻ هه ميسه بڻ
ٿا بروو بوونى كه سيك به بنه ماله و
تايه كه يه وه له ٿيسا و داهاتو دا. ڳڻ
به خولاى! ٿه من ٿا برووى به هزار ساله
چوه له ٿيو ٿيلانه / يانه پاكي به قري
دهدم، يانه تالان ده كه م هم هدى
باشاغانه (مان ل ۲۶۴). ٿا برووى به
يه كجاري: هه موو ٿا برووى مرؤف،
ته واوه تي ٿا بروو. *ٿا برووى به يه كجاري
چوون: (كنڊ) ٿا بروو چوونى به ته واوه تي،
بڻ ٿا بروو بوون به يه كجاري.

ٿيپيني: ٿا بروو وشه يه كى فارسويه كه
راسته وخو له زمانه وه هاتو ته ٿيو
زمانى كورديى. ٿا بروو [ٿاب + روو] له
دوو بهشى ٿاب كه به ماناي گرشه و
سه فايه و ههروه ها روو پي كه اتوه كه به
گشتى يانى گرشه و سه فاي روو. ٿا بروو
و ٿا فروو شيوه ي كورديى پي دراوى ٿه م

غونچه بڻه پي كه ني / دا بلين خنده ي
له گول دڻ ٿا برووى په روين دها (وه فايى
ل ۳). ~ بردنه سهر لكى دار: به
ته واوه تي ٿا بروو بردنى كه سيك وها كه
هه موو كهس پتي بزاني. ~ بلاو بوون:
ٿا بروو چوون، سووك بوون له لاي
خه لك. ڳڻ دهلي: كاريكى گوره فه وماوه
/ چلون ٿا بروو بوو بلاوه / ٿيختيارم
ده مست كچي ماوه (مان ل ۲۰۱). ~
بلاو كردن: ٿا بروو بردن، سووكايه تي به
كه سيك كردن. ~ تكان: سووك بوون،
ٿا بروو نه مان، ٿا بروو رڙان. ~
تكاندن: بڻ ٿا بروو كردن، سووك كردن،
ٿا بروو رڙاندن. ~ چوون: سووك
بوون، هه يا چوون، ٿا بروو تكان. ڳڻ بهو
كاره ناحه زانه تازه ٿا برووى به هزار
ساله مان ده ٿيو ٿه خه لکه دا چوو. ~
رڙان: بڻ ٿا بروو تكان. ~ رڙاندن:
سووك كردن، ٿا بروو بردن، ٿا بروو
تكاندن. ~ كرينه وه: به كار و
كرده وه يه كه بهرى هه يا چوونى كه سيك
گرتن. ڳڻ ميوانمان رڙر و پيخه فمان كه م
بوو، كاك ره سوولي جيرانمان پيخه فى
بڻ هينانين و له كن ميوانه كان ٿا برووى
كرينه وه. ~ له روو هه لگيران: هه يا
چوون، بڻ ٿا بروو بوون، ٿا بروو نه مان.

وشه‌یهن.

ئابروویژنی (حم.) [ئابروویژن +

ئی] حه‌یا چوون، ئابروو نه‌مان.

ئابرووبراو (نا. م.ف.) [له: ئابروو

بران] که‌سیک که له بهر هۆیه‌ک ریسوا
کراوه و ئابرووی نه‌ماوه.

ئابشار (نا. ل.) [فار: آبشار] ۱-

[کلاسیک] ئاوه‌ل‌دیر، تاڤگه، قه‌لوه‌ن،
قه‌ل‌به‌زه. هه‌ بئ مه‌حابا ئاو ده‌رئوژئ گه‌ه
به‌ فه‌ور و گه‌ه به‌ ده‌ور / چاوی من
موددیکه شیوه‌ی ئابشاری گرتوه (نالی
ل ۵۴۲). ۲- لئیدانی توند و به‌ قه‌وه‌تی
تۆپ له هه‌ندیک یاری وه‌ک پینگ پۆنگ و
والیبال، که‌بباسی.

ئابرووبه‌ره (ئان. فا.) [ئابروو + به‌ر +

ئه‌] ۱- که‌سیک که به‌ کردار یان به‌ قسه
له به‌ر چاوی خه‌لک سووکت بکا،
ئابروویژن. ۲- مندال یا که‌سیک که قسه
و نه‌ئینی دایک و باوک یا هی که‌سانیکی
دیکه له قاو بدا.

ئابلۆکه (نا.) [تور: abluka له ئیتا:

[abluka] گه‌مارۆ، ده‌وره، ده‌وراده‌ور،
ته‌وق، ئه‌بلۆکه. — **دان:** گه‌مارۆ دان،
ده‌وره گرتن، خستنه ته‌وق.

ئابرووتکاو (ئان. م.ف.) [ئابروو +

تکاو] که‌سیک که ئابرووی نه‌مابئ،
سووک، بئشه‌رم، بئحه‌یا.

ئابنوس (گی.ا.) [به‌ه: ئاپنوس له

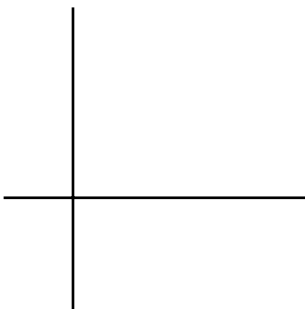
یون: ebenos] داریکه وه‌ک داره گوئز
گه‌وره و به‌لک و پۆیه، له هیند و
ماداگاسکار و چه‌ند شوئینی دیکه ده‌روئ
چئوه‌که‌ی پته‌و و ره‌ش و به‌ باخه.
disopyros eburnum ناوی عیلمی
ئه‌م داره‌یه. || **ئابنوسی شین:** داریکه
تایبه‌تی ئامریکای ناوه‌ندی، گه‌لاکانی
شیوه‌ی په‌ر ده‌دن و گوله‌کانی شین و
هئش‌شوئین، به‌ره‌که‌ی ده‌خوئ و
چئوه‌که‌شی زۆر باش و به‌نرخه، Jac-

ئابرووتکاوئی (حم.) [ئابرووتکاو +

ئی] چلۆنایه‌تی ئابرووتکاو، بئشه‌رمیی،
بئحه‌یایی. هه‌ کورد نه‌تاوه و
ئابرووتکاوئی و ریسوایی میژوو بۆ
پۆلیسی ره‌زاخان مایه‌وه (چه‌پکی گول ل
۶).

ئابروویژن (ئان. فا.) [ئابروو + ریز]

بئ: ئابرووبه‌ره. هه‌ ئابروو ریزه وئسالی
یار و خوئینرئزه فیراق / عالهمی عیشق و
مه‌حه‌ببه‌ت هه‌ر برئزه، هه‌ر برئز (مه‌حوی
ل ۱۴۳).

aranda ناوی لاتینی ئەم دارەیه. (عەر: جکردنا)

عەبۆر نووسیووه و بە وشەیهکی بۆتانی داناووه و دەگەڵ ebone ی فەرانسی هەر بەم مانایەیی هاوسەنگ کردوه (بڕ: القاموس ل ۲۵). ئابووری لەوانەیه دەگەڵ ئاپوریشن āpurīšn لە زمانی پەهلەویی بە مانای داھات و بەرھەم یەک ریشەیان ھەبێ.

ئابنووسی (ئان. ل) [ئابنووس + ئی] ۱- ھەرچی کە لە داری ئابنووس ساز بووی. ۲- رەش و سیا وەک رەنگی ئابنووس. ۳- تەشی کە خستە بازی بە رانی نەرم و لووسی / دەکـەوتە پایبووسی دوو زولفی ئابنووسی (وەفایی ل ۱۹۴).

ئابووریزان (ئان. فا) [ئابووری + زان] کەسیک کە شارەزایی لە سەر زانستی ئابووری ھەیه، کەسیک کە را و بۆچوونی لە سەر بار و دۆخی ئابووری ھەیه و لێی دەزانێ، ئابووری ناس.

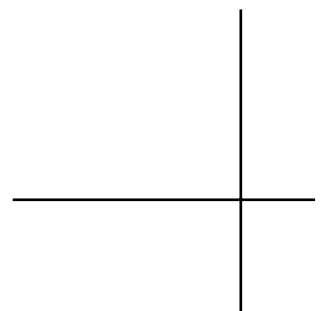
ئابونمان (نا). [فەر: abonnement] پارەیی پیشەکی گۆڤار و رۆژنامە یا حەقی ئەندام بوونی بەرق و تەلەیفوون و ئاو و ھەر شتیکی لەم بابەتە. **بوون:** بوونە ئەندام و بەشدار لە رۆژنامە، گۆڤار، تەلەفۆن و ... پێگ گەشتنی بە رێک و پێکی یا مافی کەلک لێوەرگرتن. **دان:** دانی پارەیی پیشەکی بۆ ھەر کام لە مەبەستەکانی سەرھوہ. **خۆ کردن:** پارەیی ئابونمان دان و خۆ کردنە ئەندام.

ئابووریناس (ئان. فا) [ئابووری + ناس] بڕ: ئابووری زان.

ئابۆری (نا). [باک] بڕ: ئابووری **ئابووری** (نا). ئیقتساد، بەرپۆه بردنی مال، یانە یا ولاتیک بە پێی داھات و خەرچەوہ، ئابۆری.

ئابونە (نا). [فەر: abonne] ۱- کڕینی پیشەکی گۆڤار و رۆژنامە بۆ مانگیک یا چەند مانگ کە بەم پێیە فرۆشیار یا خاوەنەکەیی، دەبێ شتی ئابوونە کراو بۆ ئەو کەسە بنێرێ یا ئەو کە بۆی راگری. ۲- دانی پارەیی مانگانە یا سالانە بە یانە یا حەقی ئەندامەتی بە رێکخراوہ و حیزبەکان. **بوون:** بوون بە ئەندامی کڕیاری گۆڤار و رۆژنامە. **کردن:** خۆ یا کەسیکی دیکە کردن بە ئەندامی بۆ

تیبینی: سەیدۆ گۆرانی ئەم وشەیی بە

پیشه‌کی کرینی گوڤار و روژنامه.

ئاموژن.

ئاپ (نا.) [ئاپ] [باک] مام، ئاپۆ، برای باوک.

ئاپا (نا. ل) [ئاپ + ئا] [باک] خوشکی باوک، مهت، پوور، میمک.

ئاپارتومان (نا.) [فهر: -apporte ment] مائیکی گه‌وره و چه‌ند نهۆمی که هه‌ر نهۆمی چه‌ند خانووی سه‌ربه‌خۆ و جیای تیدابیی، خانوویه‌ره.

ئاپانندیس (نا.) [لات: appendix] ریخۆله‌یه‌کی چووکێ زیدیه‌یه که له لای راستی له‌شی مرۆڤ و له بنی ریخۆله‌ی کویر دایه.

ئاپانندیسیت (نا.) [فهر: -ap-pendicite] ئازاریکه له ماسین و چلک کردن ئاپانندیس تووشی مرۆڤ دئ و ژانی زۆره و به‌عه‌مه‌ل کردن و هه‌لگرتنی ئاپانندیس چاره‌ی دئ، توّقانی ئاپانندیس له‌و حاله‌ دا مرۆڤ ده‌کووژئ.

ئاپزا (نا. ل) [ئاپ + زا] [باک] بری: ئاموژا

ئاپۆ (نا. ل) [ئاپ + ئۆ] [باک] برای باوک.

ئاپۆژن (نا. ل) [ئاپۆ + ژن] [باک] بری:

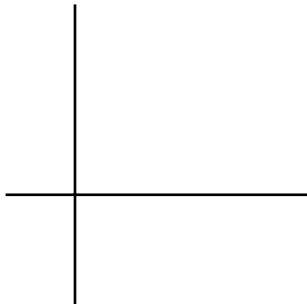
ئاپۆره 1 (نا.) [ئاپۆره] ۱- میوانی بانگ نه‌کراو، که‌سه‌یک که بی ئه‌وه‌ی لئی بگێرنه‌وه بچیته شوینیک، میوانی زیادی. ۲- میوانی ئاپۆره‌ی زۆره. (میرزا ل ۲۸). ۲- بیگانه، نه‌ناسیاو، غه‌ریبه.

ئاپۆره 2 (نا. ل) [ئاپۆره] 13 + پۆر + ئه [بری: ئاپووره. — دان: بری: ئاپووره دان.

ئاپووره (نا. ل) [ئاپووره] 13 + پوور + ئه [حه‌شیمه‌ت، کۆمای خه‌لک پتیکه‌وه. ئاپۆره. — دان: کۆ بوونه‌وه‌ی خه‌لک له ده‌وری یه‌که یا که‌سه‌یک، ئاپۆره دان. ۳: خه‌لک له مه‌یدانی شار ئاپووره‌یان دا‌بوو.

تیبینی: پوور یا پۆر له ریشه‌ی ئه‌وئسته‌ستایی په‌رو paru و پر - ی کوردیی به مانای زۆر، فره که‌وتۆته‌وه (بری: پر) و له زاراوه‌ی باکووری دا پر هه‌مان مانای کۆنی خۆی راگرتوه. په‌ل و پۆل و پتر و هه‌ندیک وشه‌ی دیکه‌ی کوردیی له‌و ریشه‌ن. جگه له‌وه پووره به‌ته‌نیا له کوردیی دا به مانای شلخه‌ی هه‌نگه که ئه‌ویش هه‌ر مانای زۆر و پر ده‌دا.

ئاپه‌ی (ئاک.) [بری: په‌ی] [زا] پشت، دوا، په‌ی، شوین.

- ئات (پاشد.) پاشگري كۆپه كه له
 عه ره بهی را هاتۆته نئو زمانى كوردی و
 برهوى كه مه، - ئان، گهل. ð ð باغات،
 مالآت، خىلات.

ئاتۆم (نا.) [ایون: atomos]
 چووكترين كوت و بهشى عونسوژه كه
 نابیندرئ و پيشتر له سه ر ئهم بروايه
 بوون له وه پتر دابهش ناكريئ. ئاتۆم له
 زه پره ی زۆر وردی پروتون و ئه لكترون و
 نۆترو ن پي ك هاتوه. پروتونه كان له
 ناوه ندی ئاتۆم پي كه وه نووساون و ناوكی
 ئاتۆمیان پي ك هیناوه و ئه لكترونه كان به
 ده وری دا ده گه پرين، ئه تۆم.

تیبینی: دواى پیتی بزوين (و، ج، ه)
 به خووه ده گريئ. ð ð ئاغاوات، ديهات،
 میوه جات.

ئاتاج (نا.) [عر: احتياج] كه سيك كه
 پيداويستی هه بی، موحتاج. ð ð
 شوكرئه وه ندهم هه به ئاتاجی كه س نه بم!

ئاتر (نا.) [هه و] بر: ئاگر

ئاتۆمی (ئان. ل) [ئاتۆم + ئی] هه ر
 شتيك يا هه رچيه كه كه په یوه ندی به
 ئه تۆمه وه هه بی، ئه تۆمی. ð ð بۆمبی
 ئاتۆمی، هیزی ئاتۆمی.

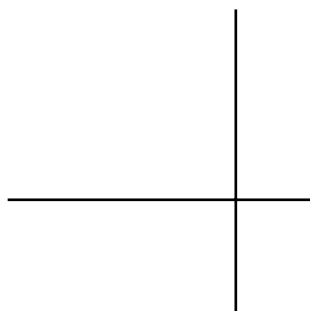
ئاتروان (نا. ل) [ئاتر + وان] كه سيك
 كه ئاگای له ئاگری ئاورگه، ئاگاداری
 ئاگر.

ئاتوون (نا. ل) [ئا13 + توون] [باک]
 ۱- قسل. ۲- کووره خانه ی قسل پيژان ۳-
 کووره خانه ی خشت پيژان.

ئاتمۆسفییر (نا.) [فه ر: at-
 mosphere] ۱- ئه و هه وایه ی كه
 ده وروه وری زه وى گرتوه و تي كه لاوی كه له
 گازه كانی ئه زۆت، ئوكسیژین، ئارگۆن، و
 ئیدروژین و چه ند گازی دي كه. ۲-
 پيوانه ی قورسایى هه وا كه ۱.۳۳/۶
 گره م له سانتیمتری چوارگۆشه دایه.
 ۲- چلۆنایه تی ده وریه ر، فه زا. ð ð
 مه هاباد ئاتمۆسفییری كۆنی خو ی هه ر
 پاراستوه.

ئاته ر (نا.) [ئه و: ئاته ر - هه خ: ئاته ر -
 په ه: ئاته ر] [هه و] بر: ئاگر
تیبینی: له ئه و پيستا دا ئاته ر ناوی
 فریشته ی ئاگر بوه له به ر ریز و
 مه زنايه تی به كوری ئه هوورامه زدا
 ناویان بردوه.

(ئهم وشه به له ئاتمۆس به مانای هه لم)

ئاتهران پاتهران - قسهی تیکه ل

پیکه لی که سیک که قسه ده پیرین، قسهیهک که چی به سهر یه که وه نه بی. هه لیت و په لیت، هاتهران پاتهران، هه لله ق مه لله ق. هه ئه و ئاتهران پاتهرانه ت له چیه جوان قسان بکه بزانه ده لیتی چی.

تیبینی: ویناچی ئه م وشه یه

ریشه یه کی هه بی. چونکه که سیک که قسه ده پیرین چی به سهر چیه وه نیه و که س تیبیناگا و له وانه یه ئه م ناوه بی مانایه ش هه ره له وه په یدا بووی.

ئاتهش (نا.) [فار: آتش] [کلاسیک]

ئاور، ئاگر. هه ویتلی ولاتی بیتهوشی، گیزی گیزاوی سهرخوشی / ماسی سهرای ئاتهشی، یا غهوسی سانی هیمه تی (وهفایی ل ۱۸۱).

ئاته شهک (نا.) [ئاتهش + ئهک] بر:

ئاگره

ئاتهگ (نا.) ۱- داوینی جلی دریز که

له سهره وهی جله کانی دیکه ده بهری ده که ن وهک که وا و چاکه ت، شاقه ل ۲- داوینی کیو و چیا، ئه تهک. هه قاز و قورینگ ئه گهر له عاسمان ده گهری / که وره یان هه یه: ئه گهر قاوه قاو ده که ن،

ده چنه وه بق سهری کوستان و ئاتهگی

ئاسته ری (سه عید و میرسیوه دین ل ۱۱۵). ۳- ژیر کراسی ژنانه. ۴- داوینی زین که ده که ویته ژیر رانی سوار. ۵- داوینی گیاندار. هه ولاغیان هه مووی سی ساله / شپرخه زالی و ئاتهگ کاله / وه کوو بالدار خاوه ن باله (سه عید و

میرسیوه دین ل ۱۵۹). **برین: ۱-**

برینی ئاتهگی جلی که سیک که کاری خراپ و ناله باری کردی بق سووک کردنی. ۲- (کنز). سووکایه تی پیکردن.

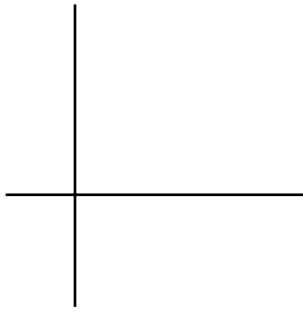
تیبینی: ئه تهک atka له زمانی

سانسکریت دا به مانای جل و بهرگ و ئه و لیباسه ی له سهره وه ده بهر ده کری هاتوه. هه روتر ئه تهک etek له زمانی تورکی دا به مانای داوینی جل و داوینی چیا هاتوه.

ئاتی (نا.) [باک] بر: فی

تاجز (نا.) [عهر: عاجز] ۱- زین، زویر،

زویر، عاجز. ۲- ئیش، رهنج، ئازار. ۳- بیده سته لات، ناتوان، بیه یز. ۴- وره ز، بیتاقه ت. **بوون: ۱- دل ئیشان، زویر بوون. ۲- کردن: دل ئیشان، زویر کردن. لی بوون: دل له که سیک هیشان، لی زویر بوون. لیک بوون:**

دلّ له يه کتر ئيشان. ۴: ۴ ټو دوو براهه
دهمټکه لټک ئاجزن و نيوانيان نيه.

ئاجزى (حم.) [ئاجز + ئىي] ١-

عاجزى، نيوانناخوشىي، زيزىي،
زويزىي. ٢- بیدهسته لاتىي، بیهيزىي. ۴:
هیچی پینه ده کرا زور به ئاجزىي
دانیشت و ټه ژنوی ده باو هس گرت. ٣-
کویزه وهریي، زحمهت. ٤- وهره زىي،
بیتاقه تىي. — **کيشان**: رهنج کيشان،
تووشى زحمهت بوون. ۴: کاکه مه
ده لئ: بهنگینى، به لهک چاوه! / ده
قوشه نى بگه ره، بزانه کيها ئاجزىي
کيشاوه. (مان ل ٤٤). — **هه بوون**:
نيوانناخوشىي هه بوون، دلّ لټک ئيشان.

ئاجودان (نا.) [فهر: adjudant]

ټه فسه ريک که له خرمهت ټه فسه ريکى
گه وره تر له خوئ دايه و فه رمانه کانى وى
به رټوه دها.

ئاجور (نا.) خشتى سوور، خشتى

سوور کراوه له کووره دا.

تیبينى: ژابا ئاجور - ى به عه ره بى

کراوى ئاگور - ى فارسى داناوه (بى):
ژابا ل ٢). ههروهها له فه ره ننگه کانى
فارسىش دا ئاجورىان به عه ره بى کراوى
ئاگر يا ئاگور به ماناى خشتى پيژراو

نوسراوه و هيچ سه رچاويه کيان بؤ
ئاگور و ئاگر ديارى نه کردوه. شک نيه
که ټم وشه يه ده بى هه مان ئاگر - ى
کورديى بى.

ئاجير (ئاک.) [زا] بى: ژير

ئاجيل (نا.) [فار: آجيل] پسته،
بادام، فندق و ټو و کشميش که بؤ
شه و چه ره داده ندرى، چه ره ز.

ئاچار (نا.) [تور: ئاچار] ١- هاچه ر،
کليل ٢- ټو ئامرازانه ى که پيچ و مؤزه
ده که نه وه. & ئاچه ر

تیبينى: ئاچ له چاوگى ئاچماک
açmak به ماناى کردنه وه که و ټو ټه وه.

ئاچغ (ئان.) [تور: ئاچغ (کراوه) له

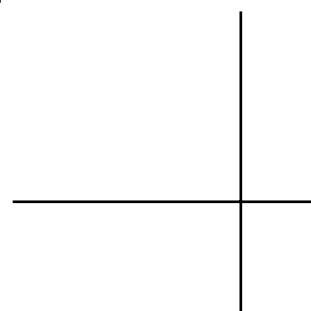
چاوگى ئاچماغ به ماناى کردنه وه] ١-
رهنگى روون و کراوه دژى ټوخ. ۴:
سوورى ئاچغ، شينى ئاچغ. ٢- کراوه،
ټاهولا. پتر بؤ ده رکه و په نجهره
ده کوترى. ئاچغ، ئاچوخ، ئاچوغ.

ئاچغ (ئان.) بى: ئاچغ

ئاچوخ (ئان.) بى: ئاچغ

ئاچوغ (ئان.) بى: ئاچغ

ئاچه ر (نا.) بى: ئاچار

١ ناخ (نا. ن) [ئىك: ئاهه - هيك: ئاسه - پهه: خاك - بهل: هاك. باك: ئاخ] ١- خاك، خۆل. ٢- زهوى، ههر د.

ناخبان (نا. ل) [ئاخ 1 + بان 1] [باك:

بري: ئاخبان/١

٢ ناخ (نا. د) [باك: ئاخ - ناو: ئاخ - باش: ئاخ - ههو: ئاخ - زا: ئاخ] ١- وشهى دهرپرینی دهر د و ئیش، ئای، ئاه. ٢- وشهى دهرپرینی خهم و خهفت، ئاخ و داخ. ٣- وشهى بیدهسته لاتی و هه ناسه ساردی. ٤: ئاخ ئەگەر دهستم رویشتبا!

ناختف (نا. ل) [ئاخ 2 + تف] [گیل:

ئاختوب] [ههو] مادهیه کی لیجقی زهر د یا سپییه له بهر هه ندیک نه خویشی یا جگهره کیشان له سه ر گهروو دهنیشی و به کوخه له زار دیته دهر، خلت سینه، به لغهم.

ناخته (نا. ن) [ئان. بری: یهخته

ئاخدار (ئان. فا) [ئاخ 2 + دار] كه سیک كه ئاخ له دلّه، داخدار، خهفته تبار. ٥: ئاخ چراخ! چ ئاخ؟ ئاخ پهی ئاخدارئ/ چون من خاترخار خه مبار داخدارئ (مهولهوی ل ٥٥).

١ ئاخرا (ئام. [عهر: آخر] مهگهر، ئاخه، ئیدی، ئیتر. ٥: ئاخرا نه مکوت وامه که. ئاخرا کهی وادهبی برا!

٢ ئاخرا (ئان. [عهر: آخر] ١- دوایی، کوئیایی، پاشی هه موو شتیک و که سیک، ئاخیر، قیریه (له یاری و کایه دا). / / ئه وهل، هه وهل، یه کهم. ٢- (نا.) ئه نجام و دوایی کاریک یا شتیک. ٥: ئاخری شه ره که تان به کوئی گه شت. ٣- ئاخرهت، دواروژ. ٥: ئاخرت خیر بی!

بوون: له پشت هه موان بوون،

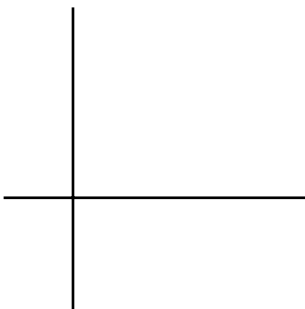
ئاخا (نا. بری: ئاغا

١ ئاخافتن (چا. ل) [باك: بری: ئاخاوتن 1

١ ئاخاوتن (چا. ل) [ئهو: شهک، شهج - پهه: فاختهن. باك: ئاخافتن، ئاخفتن - ناو: ئاخاوتن] دهگه ل که سیک قسه کردن، وتووێژ کردن، په یقین، خه بهردان.

تیبینی: ئاخاوتن و بیژتن 1 به مانای قسه کردن ههردووک یهک سه رچاوهیان هه یه (بری: بیژتن 1).

٢ ئاخاوتن (چا. م) بری: ئاخپوتن

دوای ههـمـوان بوون، تهـواو بوون. ۴۴ درۆوه.

عهـلی ئاخـر کهـس بوو که هاته ژوور. ئەمه

جگهـرهـی ئاخـر بوو که کیشامان. ۴۵ به

خیر بوون: ۱- کۆتایی هاتنی ژیان به خیر

و چاکه. ۲- ئاکامی باش و چاک

ههـبوونی کارێک. ۴۶ به خیر کردن:

کۆتایی پیهـپنانی ژیان به خیر و چاکه.

۴۷ خودا ئاخـرت به خیر کا! || **ئاخـری**

خهت: ۱- دوایین ئیزگهـی پاس و

ئوتووـبووس. ۲- (کنـ). دوایی ریگا و

ئامانجیک، دوایین مهـنزل. **ئاخـری زهـمان:**

بـی: ئاخـرزهـمان. **ئاخـری عومـر:** دوایین

سالهـکانی ژیان. ۴۸ ههـتا ئیستا ههـر

خهـریکی کار و کویتـرهـهـری بووم لهـو

ئاخـری عومـرم دا دهـمهـوئ به کهیفی

خۆم بژیم.

ئاخـر³ (نا). [باک] بـی: ئاخـور

ئاخـریاز (ئان. ل) [ئاخـر1 + باز2]

زارێکی کۆتـریازانه و بهـکۆتـریک دهـلێن

که زۆر له زهـوی نزیـک دهـبیتـهـوه و له

سهـرپـراوه ههـلدهـستیتـهـوه.

ئاخـریهـر (ئان. ل) [ئاخـر2 + بهـر1]

دوایین بهـری وینجه، کهـوهـر و شتی لهـم

بابهـته که پتر له جارێک بهـر دهـدهـن،

ئاخـرتاش. ۴۹ ئاخـریهـری وینجهـکهـمان

ئاخـریین (ئان. فا) [ئاخـر2 + بـین2]

کهـسێک که دوایـژ و ئاکامی کار له بهـر

چاو دهـگرێ و رهـمهـکی و لهـخۆوه کارێک

ناکا. ۵۰ پیاو دهـبێ ئاخـریین بـی و ههـروا

بـی بـیر کردنهـوه خۆ پـیدا نهـدا.

ئاخـرتاش (ئان. ل) [ئاخـر2 + تاش

(تاشین)] [ئهـر] بـی: ئاخـریهـر

ئاخـرچۆر (ئان. ل) [ئاخـر2 + چۆر] ۱-

دوایین قومی ئاوهـکی. ۲- ئاخـرمنا،

دواچۆر، پاشهـبهـره.

ئاخـرخیر (ئان. ل) [ئاخـر2 + خیر] ۱-

کهـسێک که ژیاـنی به خیر و خۆشـیهـوه

تهـواو دهـبێ. / / ئاخـرشهـر. ۲- ئاکامی

خیر و چاکی کارێک. ۴۷ **بوون:** ۱-

کۆتایی هاتنی ژیان به خیر و چاکهـوه.

۴۸ خودا ئاخـرخیرمان کا! ۲- دوایی

هاتنی کارێک به خۆشـیهـوه. ۴۹ سهـری

دانا له سهـر رووی تۆ، به شوپـینی زولفی

تۆ دا چوو / وهـفایی ئاخـری خیر بـی،

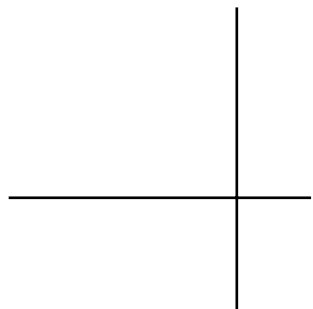
دهـمێکه بـی سهـر و شوپـینه (وهـفایی ل

۱۴۶).

ئاخـر زهـمان (نا. ل) [ئاخـر2 + زهـمان]

۱- دوایین دهـوره و سهـردهـمی دونهـیا که

دهـگاته قیامهـت و ژیاـنی دونهـیایی تهـواو

وهك خوڤه، پيس پټوه ددها و شوپين و
جټگاي پټوه داني زور دهخوري، -Phle
botomus ناوي لاتيني نه م گياندارهيه،
ئاخيرك، ئاخويرك، ئاخورك، پيشووله،
بينگوک.

ئاخرهت (نا.) [عهر: ئاخرة] قيامهت،
دونياي ديکه، ئاخري نه دونيايه

ئاخرهت زهمان (نا. ل) [ئاخرهت +
زهمان] بر: ئاخرزهمان. هه له وان بوو
روژي تهنگانه / له کنيان ئاخرهت
زهمانه / چهند گريان نهو خاتونانه!
(مان ل ١٧).

ئاخري (ئان. ل) [ئاخر2 + ئي] ١-
دواين شت يا کسه. هه له ئاخري
هموان بټدهنگ دانيشتبوو. ٢- له ئاکام،
تهماي ئاخري، ئاخرسهر، ئاخريکهي،
ئاخريکهي، ئاخرهکهي. هه ئاخري ههر
به قسهي خوڤي کرد و روښت.

ئاخفتن (چا. ل) [باک] بر: ئاخوتن 1

ئاخل (نا.) [باک] بر: ئاغه ١

ئاخلهوک (نا. ل) [تور: ياغ (روڻ) +
لاوه (تاوه)] [باک] تاوه

ئاخليف (نا. ل) [ئاخ 1 + ليف] [باک]
١- بهکه م مانگي بههار، ئاخه لټوه،

دهبي، پهسلان. ٢- (کنډ.) سهردهميکي
ناخوش و گران که کسه ده هاناي
کهسهوه نايه و ههرکهس ده خه مي خوڤي
دايه. هه ده لټي بوته ئاخري زهمان له
تينوان بخنکي کسه چوړيکت ئاو
ناداتي! & ئاخري زهمان، ئاخرهت
زهمان.

ئاخرسهر (نا. ل) [ئاخر2 + سهر] له
ئاکام، ئاخريکهي، ئاخرهکهي. هه کاوه
ئاخرسهر نهو کچهي که دهيه ويست
هيناي.

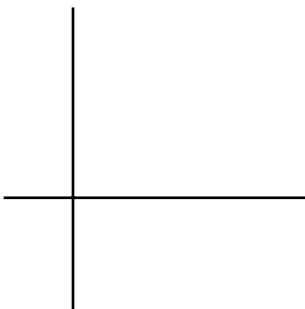
ئاخرشهري (نا. ل) [ئاخر2 + شهري] نهو
کهسهي ئاخري به خپر تهواو نابي و له
پيري دا ئه رکي ديني به جي ناهيني.

ئاخرمنال (ئان. ل) [ئاخر2 + منال]
بر: پاشه بهره

ئاخري و ئوخري (نا. ل) [ئاخري + و +
ئوخري] ههره دوايي، ئاخري ئاخري،
سنووري تهواو يوون. هه ئاردمان پتر
نهماوه نه م ئاخري و ئوخريه تي.

تټيبي: ئوخري به تهنيا ماناي نيه و بو
داگرتني پتر دهگه ل ئاخري دي، ويده چي
گوږاي ئاخري و ئاخري بي.

ئاخريکه (گيانډ.) [ئاخ 1 + ريکه (ورکه)]
[باک] جوړيک مپشووله ي ورده، رهنگي

خاکه لیتوه. ٢- میترگ، میترغوزار.

ئاخراو (نا. مف.) [له: ئاختران] بر:

ئاخندراو

ئاخاله (نا.) [عه: حلقه] [ئه: ١-]

خهرمانه‌ی دهوری مانگ، خرمانه ٢-
دیواریکی نزمه له قور یا ته‌پاله که وهک
جه‌غز ساز ده‌کرئ و هه‌تا سه‌ر سینگ یا
بالا به‌رز ده‌کرئته‌وه و کا و گژ و گیای
تیده‌که‌ن ٣- په‌پکه، پاپۆکه، که‌لکه. —
دان: ١- خهرمانه دانی مانگ ٢- پاپۆکه
خواردنی مار. ٣- کۆ بوونه‌وه‌ی خه‌لک
وه‌کوو جه‌غز له دهوری که‌سیک.

ئاخنین (چا. م.) [په‌ه: ئاکه‌نته‌ن. ناو:

ئاخنین، ئاخنینه‌وه - هه‌و: ئاخنای]
تینان و پر کردنی بۆشاییه‌ک به زۆره‌وه
وه‌ها که هه‌موو کون و که‌لینه‌کانی
بگرتی، ته‌پاندن: که‌ندووکه‌م له ئارد
ئاخنیسه. به په‌رۆ و پال وه‌ها که‌لینی
په‌نجه‌ره‌کانی ئاخنیبوو با رتی ده زووری
نه‌ده‌که‌وت.

ئاخمه (ئان.) [باک - زا] پرژ، بلۆ.

ئاخنینه‌وه (چا. م.) [ئاخنین + ئه‌وه]

سه‌ر له نوێ ئاخنین، ئاخنین بۆ
مه‌ودایه‌کی دوورتر و دره‌نگتر. : په‌نیروی
ئه‌و سالمان ئاخنیوه‌ته‌وه.

ئاخن (پاش.) [له: ئاخنین] ره‌گی

چاوگی ئاخنین و ئاخنینه‌وه که به
ناوه‌وه ده‌لکی و ناوێکی تازه یا
ئاوه‌لناوی پی ساز ده‌کا. : نیوئاخن،
بالنجی په‌رئاخن.

ئاخو (نا.) [زا] بر: ئاخوو

ئاخوا (نام. ل.) [ئا + خوا] نامرازی

پرسیار کردن، ئاخۆ، داخوم، داخودا،
بلی، ئایا.

ئاخندراو (نا. مف.) [له: ئاخندران]

ده‌فر یا شتیکی باش داگیرایی.
ئاخراو.

ئاخ و داخ (نا. ل.) [ئاخ + و + داخ]

غهم و هه‌سه‌ره‌تی زۆر و پیکه‌وه، ئاه و
داخ و ناله‌ی زۆر تیکه‌ل ده‌گه‌ل
کرووزانه‌وه. : ئیتر ئه‌وجار من و
ژینیکی بی وه‌ی / ئیتر جیی ئاخ و
داخان بگری ئۆخه‌ی (هیدی ل ١٤٨).

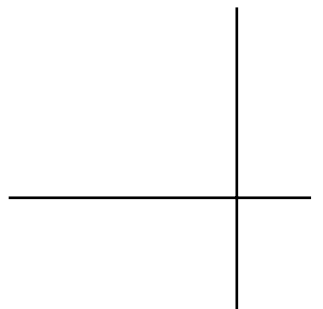
ئاخندران (چا. ل.) [بر: ئاخنین]

کوترانه‌وه و باش داگیرانی ده‌فر یا
شتیکی نیویۆشی وه‌ک جه‌وال و ته‌لیس
وه‌ها که چی دیکه نه‌با، ئاختران.

ئاخور (نا.) [باک - زا] بر: ئاخور.

ئاختران (چا. ل.) [بر: ئاخنین] بر:

ئاخندران

ئاخوړک (گیان.) [باک] بر: ئاخړکه

ئاخوړه (نا.) [زا] بر: ئاخوړ

ئاخوړ (نا.) [ئو]: ئاکوړه - په ه:

ئوخوړ، ئاخفهر. بېر: ئاخوړ - فار:

آخوړ - لوړ: ئاهوړ. باک: ئافر، ئافهر،

ئافر، ئاخوړ، ئاخړ - ناو: ئاخوړ - باش:

ئاخوړ - هو: ئاوړ - زا: ئاخوړ، ئاخوړه [

چېگایه که به خشت یا قوړ و بهرد سانی

دهکهن، ههنديکی له زهوی بهرز دهکهنه وه

و ناوهکهی قوول دهکهن و ئالیکی بؤ ولاغ

تیدهکهن، دهمگه. **لیگژان:** (کند.)

هه وایه کی دیکه ده که لله دابوون و خو

لیگژان. || **ئاخوړی بهرز:** (کند.) لووت

بهرز، بهفیز، تړزل. **ئاخوړی چهور:** (کند.)

ساماندار و سایه چهور.

ئاخوړاو (نا.) [ل] [ئاخوړ + ئاو1]

شویندیکي هه لبه ستراو و ساز کراو له

داری نیوکو کراو یا بهرد و قوور بؤ ئاو

خواردنه وهی ئاژهل، کؤل.

ئاخوړ (نا.) [هه] [هه] بر: ژهک

ئاخون (نا.) [ئر] بر: ئاخوند

ئاخوند (نا.) [فار: آخوند] مه لای

شیعه کان، ئاخون.

ئاخ و ئوخ (نا.) [ل] [ئاخ2 + و + ئوخ]

دهنگی ژان و ئیش. **کردن:** دهنګ

هه لبرین له بهر ئیش و ژان، ئاخ و ئوف

کردن. **لیبړین:** زوړ لیدان له

که سیک هه تا دهمی مردن، وهها که

دهنگی لی دهر نه یه، ئاخ و ئوف لیبړین.

ئاخ و ئوف (نا.) [ل] [ئاخ2 + و +

ئوف] بر: ئاخ و ئوخ. **کردن:** بر:

ئاخ و ئوخ کردن. **لیبړین:** بر: ئاخ و

ئوخ لیبړین.

ئاخوړک (گیان.) [باک] بر: ئاخړکه

ئاخوړه (نا.) [زا] بر: ئاخوو

ئاخو (نام.) [ئا3 + خو (خودا)]

ئامرازی پرسیار، ئاخوا، داخودا

ئاخوړان بخوړان (نا.) [ل] [ه] شپواوی،

چ به سه سهر چیه وه نه بوون، کهس به کهس

نه بوون، هه رکهس بؤ خوئی، ئاخوړان

زاخوړان، بشپوه.

ئاخوړان زاخوړان (نا.) [ل] [موک] بر:

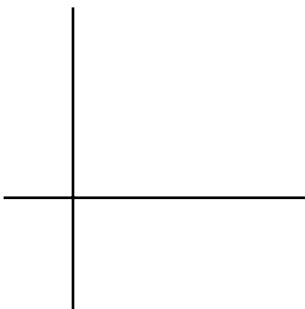
ئاخوړان بخوړان

ئاخوو (نا.) [ه] [باک: ئاخوو - زا:

ئاخو، ئاخویه] ژهر، ژار.

ئاخه 1 (نا.) ئاغا، ئاخا

ئاخه 2 (نام.) [بر: ئاخرا1] ئاخړ،

ئەخە، مەگەر. ۛ ئاخە نەمكوت وا مەكە

رولە گيان!

سینگ، مېختەوئە.

ئاخپز (نا.) حالەتى كەسپك كە
دانیشتوہ و بۆ نیشان دانى ھەستان لە
بەر كەسپك ھەندپك خۆى
دەجوولئىنتەوہ، خپز. **كردن:** نيوہ
ھەستان بۆ رپز، جوولەيەك بە پاشەوہى
لەش دان بۆ ھەستان بەلام ھەلنەستان.
ۛ وسوو بۆ رپز لە مەلا ئاخپزىكى كرد و
دانیشتەوہ.

تیبىنى: ئاخپز لە چاوغەى
ئاخپزىتەن و ئاخىستەن - ى پەلەويى
و خپزىباى؟ ھەورامى بە ماناى ھەستان
كەوتوہ.

ئاخپوتن (چا. م.) ئەو: يەئۆگ - پەھ:
ئايۆختەن - ناو: ئاخاوتن، ئاخپوتن] لنگ
دانى ولاغ، لپخورپن، ئاژۆتن. ۛ لە
كوردوستانى باخپۆى / لە بەغدايى سەر
ببزيۆى / ئپران و تووران بشپۆى. (مان
۲۹۷). لە ەرسەى شپعر دا، ئەحمەد
ەجايپ شەسوارىكە/ لە مەيدانا بزانه
ئەسپى خۆم چۆنى دەئاخپوم (ئەحمەد
موختار ل ۸۶).

تیبىنى: ئايۆختەن āyōxtan لە
زمانى پەلەويى يەئۆگ yaog لە
ئەوئستا دا بە ماناى ساز و ئامادە

ئاخەئاخ (نا. د.) [ئاخ 2 + ئە + ئاخ 2]
ئاخى پەيتاپەيتا و لە سەر يەك، ئاخ و
ئۆف. ۛ ئەرى ئەو ئاخەئاخە چيە
داناوہتەوہ؟ ھەر ئاخەئاخىەتى.

ئاخەبان (نا. ل.) [ئاخ 1 + ئە + بان 1]
۱- داپۆشىنى بانى مال بە گل و خۆل
پاش دارەرا كردن و پيش سواغ دانى،
گلەبان، خاكەبان، ھەرەبان، ئاخبان. ۲-
چاوہ خانوويەكى سەربانەكەى تەخت
بى. ۛ كپژ ھەر كپژى دووگوندانە /
جپگای خۆشيان ئاخەبانە / كپژيان
جوانە لق كورانە (فۆلكلور ل ۴۶). ۳-
[باک] خەلكى يەك خاك، ھاوشارى.

ئاخەبانوو (نا. ل.) [ئاخە 1 + بانوو]
بى: ئاغبانوو

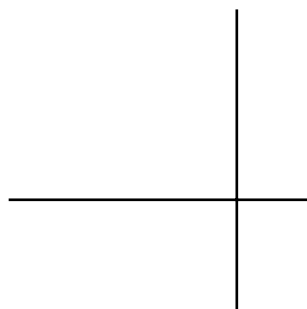
ئاخەلپوہ (نا.) [ئاخ 1 + ئە + لپو +
ئە] بەكەم مانكى بەھار (بى: خاكەلپوہ)

ئاخپر (ئان.) بى: ئاخر 2

ئاخپرك (گيان.) [باک] بى: ئاخركە

ئاخين (چا. ل.) [باک] بى: ئاخ
ھەلكپشان.

ئاخپە (نا.) [ەر: اخپە] [ئەر] گولمىخ،

کردنی ئەسپ و لیخوورین و ئاژۆتن هاتوه.

ئادارک (گیسا). [ئادار2 + ک][باک] گیایهکی خۆرپسکی به هارییه، ههتا نیو گوزتیک بهرز ده بێتهوه، له نیو میترگ و میترغوزاران ده پوئ، گه لاکانی گرنی گرنی و گوله کهی تاک و رهنگیکی مۆری مه یله و سووری ههیه، *Anemone pulsatilla* ناوی لاتینی ئهم گیایهیه، گولاله، گولاله سووره.

ئاخیتوهر (ئان. فا.) [له: ئاخاوتن1] قسه کهر، بیژهر. ئه ئاخیتوهرانی کورد له خوراسان زۆرن.

ئاد (جنا.) [ههوی] سپهه م کهسی تاکی نیڕ، ئه و.

ئاداش (نا. ل.) [تور: adaş] دوو کهس که هاوانا بن و یهک ناویان هه بی. (بۆ وینه دوو کهس که ناویان کهریم بی ده بنه ئاداشی یه کتر)، هاوانا.

تیبینی: پیتی دال لهم وشهیه دا وهک پیتی "ذ" ده رده پدڕی که تایبهتی زاراوهی هه ورامیه.

ئادامس (نا. ل.) [؟] بنیشتی ساز کراوی کارخانه، چه قه.

ئادا¹ (نا. ل.) [؟] [باک] هه رهس، هه لپه رتاوتنی دار و درهخت، ئاده.

ئادان (نا. ل.) [باک] ١- ئه و شتانهی که له شیر ساز ده بن، له به نیات. ٢- خۆراک، چیشت. ٣- به رهه م، داهات، حاسلات.

ئادا² (نا. ل.) [؟] [ئه ر] خوشکی گه وره به تایبهت له زمان مندا له وه.

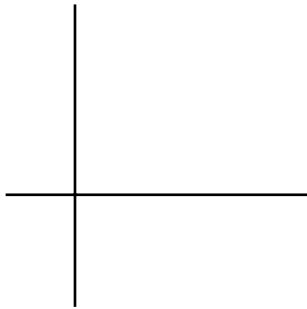
تیبینی: ئادان هاو پیره هیه ده گه ل ئه دهنه *adana* به مانای چیژ له چاوگی ئه د *ad* - ی سانسکریت به مانای خواردن.

ئادار¹ (نا. ل.) [بڕ: ئاسار1] ئه م وشهیه ده گه ل پادار دێ و مانای بناغه و بنه پرهت ده دا، ئاسار1. ئه ئاداری له سه ر پاداری نه ماوه.

ئادر (نا. ل.) [زا] بڕ: ئاگر

ئادرجا (نا. ل.) [ئادر + جا] [زا] ئاورگ، ئاگردان.

ئادار² (نا. ل.) [سسور: آذار، آدار] شه شه مین مانگی سووریانی که به را به ره ده گه ل یه که م مانگی به هار، مانگی به ر له نیسان، هادار، ئازار، مارس. ئه ئادار ناروا به بی دۆ / نیسان ناروا به بی جۆ (په ند).

ئادرگان (نا. ل.) [ئادر + گان] [زا] ئاورگ، ئادرجا، ئاگردان.
 مرؤف به پئی ئایینی سامیهکان که بهرا بهره دهگه ل مهشیهی ئاریاییهکان.

تیبینی: گان و ههروهتر جا، گا و گ (له ئاورگ دا) له ریشهی ئهویستایی کاتو gātu و گاس gās. ی پهلهوی به مانای جی و جیگا کهوتون.

ئادرنال (نا.) [فه: adrenal] دوو لووی چووی سهر گورچیلن که له بهشی ناوهندی ئه لوویانه هۆرمۆنیک به ناوی ئادرنالین دهده لئ دهچیتته نیو خویننهوه.

ئادرنالین (نا.) [فه: adrenaline] هۆرمۆنیکه که له ئادرنال دهده لئ و پلهی زهختی خوین دهباته سهر.

ئادره (نا. ل.) [ئادر + ئه] [زا] بر: ئاگره

ئادرئیس (نا.) [فه: adresse] ١- ناو و نیشانی مائی که سیک یا شوینیک. ٢- ناو و نیشانی که له سهر کاغهز و پاکهت دهنوسرئ، عینوان، ئهدرئیس.

ئادل (نا.) [زا] بر: ئاگر

ئاده (نا.) [باک] بر: ئادا.

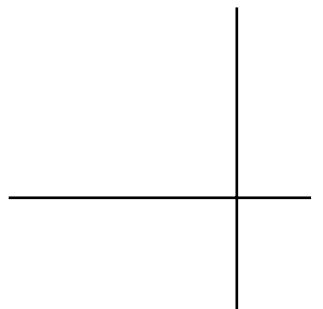
ئادهم (نا.) [عه: آدم] ١- باوکی مرؤف، باوکه ئادهم، میردی ههوا، یهکهم

ئادهمی (ئان. ل.) [ئادهم + ئی] مرؤف، ئینسان، کهس

ئادهمیزا (ئان. ل.) [ئادهمی + زا] بهشهر، مرؤف، ئینسان، ئه و کهسهی له بهرهی ئادهم کهوتوه. ئادهمیزاد

ئادهمیزاد (ئان. ل.) [ئادهمی + زاد] بهشهر، مرؤف، ئادهمیزا .

ئادهی (ئام.) [ئا3 + دهی] ئامرازی هاندان، دادهی، ها دهی، دهی. ٣: ئادهی له منوو نهکهوی ئه م باره م دهگه ل دهست

دهنئى.

٣ نار (نا.) (عەر: عار) [باک - زا] عار،

شهرم، شوورهيى، عهيب.

ئادى (ئاك.) (ئەو: زى) ۱- بهلئى، ئا،

ئەدى، ئەرى. ۳: ئادى وايە! - مندالەكان

له دەرىن؟ - ئادى! ۲- ئامرازى پرسىياره،

ئەرى. ۳: ئادى برسیت نيه نانت بۆ بېنم؟

تېبىنى: دوو پىتى د و ز ئالوگۆريان له

ئەو پستئاوه بۆ كوردىي زۆره وهك:

زهسته، دهست - زرهيهه، دەريا - زيريد،

دل.

ئادى و بۆدى (نا. ل) [ئادى + و +

بۆدى] تەفره، سەفسەتە. **كردن:** ئا

و بۆ كردن، بۆ گيژ كردن و تووشى هەلە

كردنى لايەنى بەرپرسىيار و خو

په پاندنەوه، سەفسەتە كردن.

١ نار (نا.) [باک] بې: ئارد

٢ نار (نا.) [باک] بې: ئاگر.

تېبىنى: ئار له زاراوهى باكوورىي دا

برهوى ههيه و له زاراوهى كلاسىكى

ههورامى دا هەندىك جار بەرچاو

دەكهوئ و له زاراوهى ناوهندىي دا تەنيا

له هەندىك پەند و مەتەل دا بە كار

دەبردئ ۳: ئارى ساج كەرئيم، بئى به

ماچ كەرئيم (پەند). ئاو و ئار، هار و مار

ئامانيان نيه (پەند).

٤ نار (پاشد.) ۱- به ناوهوه دەلكئ و

ناوئىكى تازه ساز دهكا. ۳: (بن) بنار،

(ژهنگ) ژهنگار، (نسى) نساار. ۲- به

ریشهى هەندىك چاوگانهوه دەلكئ و

(ناوى مهسدر) ساز دهكا. ۳: كوشتار،

پرسىيار، وتار. ۳- به ریشهى چاوگهوه

دەلكئ و دهيكاته ناو يا ئاوهلناوى

فاعىلى. ۳: فرۆشيار، كرپيار. ۴- به

ریشهى چاوگهوه دەلكئ و ناو ساز دهكا.

۳: مردار، زانيار.

٥ نار (نا.) [سۆر] بې: ئال3. **ببون:** بې: ئال بوونهوه

٦ نار (نا.) [سۆر] بې: ئال1

٧ نار (نا.) [بې: ئاش1] له هەندىك

وشهى لىكدراو دا ماناى ئاش دەدا و

هاوتای ئارىهى زاراوهى زازاييه. ۳:

ئارسى، ئاروانچى.

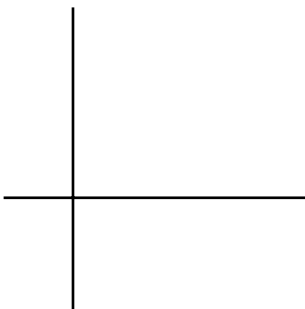
٨ نار (نا.) [فەر: are] ئەندازەيهكه

بەرابەر دهگەل سەد مېترى چوارگۆشه.

۳: هيكتارىك بەرابەرە دهگەل سەد ئار.

١ نار (نا.) ۱- پهيوهندى و ئىوانى دوو

يا چەند كەس دەگەل يەكتەر، بەين،

دۆستايه‌تى، نيوان. ☞ بارام ده‌ميٽكه

هات و چۆم ناكا ئاراي ده‌گه‌لم نه‌ماوه.

۲- هۆگري، پيخوش بوون و حەز له ئيش و كارتيك يا خوارده‌مه‌نى يه‌ك. ☞ ئارات

ده‌گه‌ل سه‌ما چۆنه؟ - ئارام ده‌گه‌لى نيه.

۳- مابه‌ين، مه‌ودا، نيوان، دوورى دوو

شت له يه‌كتر. ۴- هه‌بوون، له گۆرئ . له

~ **دا بوون:** له گـۆرئ دابوون،

هه‌بوون. ☞ هه‌سته با برۆين ليتره چ ده

ئارا دا نيه.

تېيىنى: ئەم وشه‌يه له ئەسلا به ماناي

سيهه‌م (دوورى دوو شتى ماددى له

يه‌كتر) بوه، به لام به‌ره‌به‌ره جيگه‌ي بۆ

ئەوانيتتر چۆل كردوه. له زمانى لاتيندا

AREA به جى خرمان كووتراوه و هه‌ر

ئەم وشه‌يه له زمانى ئينگليسى دا هه‌يه

و به (مه‌ساحه‌ت، مه‌لبه‌ند، دالانى ته‌نگى

دریژ كه له ناو ماله‌وه بچى بۆ ژيترخان و

ژيتره‌مه‌ينان) ده‌كووتري، له توركى

ئازەرياييجان دا هه‌ر به ماناي سيهه‌م

وه‌رگيراوه. (قامووس ب ۱ ل ۱۲).

ئارا ۲ (پاشد). رازينه‌ر، جوانكه‌ر.

به‌دواى ناوه‌وه ده‌لكئ و ناوى فاعلى ساز

ده‌كا. ☞ به‌زم ئارا، دلارا. ده‌ميٽكى

هه‌سته پى قوربان جه‌مالت عالهم ئارا

كه/ بزانن نه‌خلى توويا، باغى جه‌ننه‌ت

خار و خاشاكه (وه‌فايي ل ۱۲۸).

تېيىنى: ئارا هه‌ر به‌م مانايه‌وه له

ئاراستنى فارسي به ماناي رازاننده‌وه

كه‌وتوه و به ئەده‌بى كلاسيك دا هاتۆته

ئيو زمانى نوئي كورديي.

ئارا ۳ (نا). [زا] نان و چايي

به‌ياني، به‌رچايي.

ئارا ۴ (نا). [سۆر] بى: ئالا

ئاراث (نا. ل) [ئار2 + ئاف] [باك]

شيو و كول، ئاوى ساز كراو بۆ جل

شوشتن. [بى: ئاراو]

ئاراق ۱ (نا). [باك] ئارهق. بى: ئارهق1

ئاراق ۲ (نا). [زا] ئارهقه. بى: ئارهق2

ئارام (نا. ل) [ئا13 + رام] [ئەو: رەم -

په‌ه: رام، ئارەم - سان: رامه‌يه‌تى. باك:

ئارام - ناو: ئارام - باش: ئارام - هه‌و:

ئارام] ۱- ئۆقره، حه‌جمين، بىست، توانا.

☞ ئەو ژانه سه‌ره ئارامى ليبريوم. ۲-

هيدى و هيمن، له‌سه‌ره‌خۆ. ☞ هه‌تا

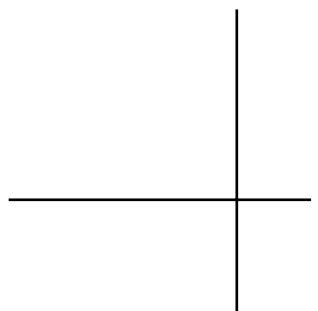
خودا حەز دەكا پياويكى ئارام و

له‌سه‌ره‌خۆيه. ۳- بیده‌نگ و بى قريه،

ئەهوه‌ن. ☞ كوستان شوينيكى ئارام و

خوشه. ۴- (ئاك). يه‌واش، سه‌بر، به

ئەسپايي، ئارام ئارام. ☞ ئارام به

رېځگايه دا دهرؤيشت. **نارام نارام:** وردوده، به سهبر، له سهرهخو. ☺ نارام نارام به لؤژهلؤژ / هؤا بهرهو مال بوومهوه (نالهي جودايي ل ۳۰). ☹

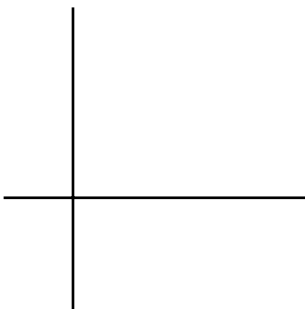
بوون: ۱- بېدهنگ بوون، نارام گرتن، جوولنه نهکردني گياندار و بي گيان، ههدادن. ☺ رؤلّه تاويک نارام به بزانيں دنيا چ باسه! دنيا نارام بوو که همه ودهرکهوت. هات و هاوار برانهوه و هموو نارام بوون. ۲- هيدى بوون و کهم بوونهوهى ئيش و ژان. ☺ ئيستا باشترم ژانهکه هندیک نارام بوه. ☹ **بوونهوه:**

۱- ژير بوونهوه، ئوقره گرتن، نارام بوون. ☺ دواى تاويک مندالهکه نارام بووه و دانيشت. ۲- دامرکاني ئيش و ژان. ۳- بېدهنگ بووني ناژاوه و هات و هاواري خه لک. ☹ **گرتن:** نارام بوون، نارام بوونهوه، چهجمين، ههدادن، داسهکنين، داکاسان. ☹ **ليبران:** ئوقره ليبران به نارام ليته لگيران، چهجمين ليبران به هؤى نازار و دهرد و خهم، نارام و قهرار ليبران، نارام و قارا ليبران. ☺ له وهتي ددانم ديشي شهوانه نارامم ليبراوه. ☹

ليبرين: تتيک داني هسانهوهى خه لک، تتيک چووني هيمنايهتي، نارام و قهرار ليبرين، نارام و قارا ليبرين. ☹

ليته لگرتن: نارام ليبرين، نارام و قارا ليته لگرتن. ☹

ليته لگيران: بري: نارام ليبران. || **نارامي دل:** ۱- هؤ کهسهى که بووني هؤى نارام بوونهوه و هرخه ياني دلّه، کهسهى خوشه ويست، مندال. ۲- (کنډ). گراوى، يار، حهن. & نارامى دلان، نارامى رووح، نارامى گيان. ☺ له لايهک نارامى دلّم به عومرى تو له بهر چاوم هه لگيراوه/ له لايهک دوژمنايهتي ههوت ههزار سوار پيى ده دهرکم ناوه (سه عييد و ميرسيوهدين ل ۸۶). ههري خندهى دهمت نارامى دل کاني حهياتى من/ له سهر چى زين دهبي؟ رووحت دهوي؟ هاني حهياتى من (وهفايى ل ۹۰). **نارامى دلان:** بري: نارامى دل. ☺ فيداى گيانت بم نارامى دلان/ بو دهکهى زارى و واوهيلا و گريان (بارام و گولندام ل ۹۵). مه لّين بولبول مه نالّينه کهوا گول گولشهنى چول کرد/ دلارامى نه ما چ بکا که نارامى دلان روئى (وهفايى ل ۲۰۷). **نارامى رووح:** بري: نارامى دل. ☺ به بي تو قهت نه ژيم، شاديم نه ميّنى، ديده بي نور بم/ ده ميّک نارامى رووحم به، حهياتم، عومره کهم، چاوم (وهفايى ل ۷۰). **نارامى**

گیان: بری: ئارامی دل. ۴: ئیمامیش با به
دووی دا هر بکا زاری ههتا ماوه/ به
زاری بانگی هاوالان بکا، ئارامی گیان
رۆیی (ئاوات ل ۱۱۳).

~ **لیبران:** بری: ئارام لیبران.
~ **لیبرین:** بری: ئارام لیبرین.
~ **لیهنگرتن:** بری: ئارام لیهنگرتن.
لیهنگیران: بری: ئارام لیهنگیران.

ئارامگا (نا. ل) [ئارام + گا3] ۱-
شوینی ئارام گرتن و ههسانهوه، جی
ههسانهوه، ههساوگه. ۴: ههركهسی
رۆیی بۆ لای ئارامگا (سهعیید و
میرستیوهدین ل ۲۸). خهلك بلاوهیان کرد
و ههركهرس چۆوه ئارامگای خۆی. ۲-
وچان، ههتا، ئوقره. ۴: جا ئه وههلی،
گهردنی دهكهمهوه ههوزی كهوسهر و
بهژنی دهكهمهوه به بهیداغی رۆمیانه/ له
بن وی دا ئیستراحت دهكهم، ئه وههله
دهگرمهوه ئارامگا و وچانه
(شۆرمهحموود ل ۸۴). ۳- مال، خانوو،
مهسكهن. ۴: من دهلیم مهسكهن و
ئارامگهیی جانانه دهچم/ ئه وه دهلی
سهربهسهری تیکچوه ویرانه نهچی
(ئاوات ل ۱۳). ۴- (مج.) گۆر، گلکۆ،
قهبر. & ئارامگه.

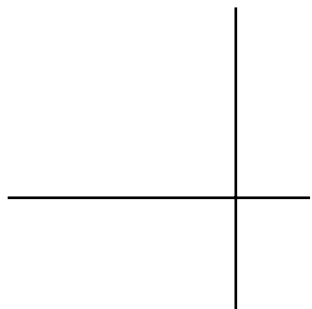
ئارامی (ئان. ل) [ئارام + ئی] ۱-
ئه هوهنی، هیمنی، بی شهر و شۆری. ۲-
بیدهنگی، بی ههست و خوستی.

ئاران¹ (نا. ل) ۱- شوینی دهشتهکی
گهرم كه مهردار و مهلی كۆچهر زستانان
رووی تیدهكهن، قشلاخ، گهرمهسیر،
گهرمیان، گهرمین. // زۆزان ۴: ئه وه له
زۆزان من له ئارانیه دهژیم / کی دهلی
ئهنیش وهلی دیوانه نیم (نالهی جودایی
ل ۲۱). ۲- شوینی تهخت و بی تهپۆلکه،
دهشتایی بچووک. ۳- [ئهر] زهوی تهخت،
نهرمان. ۴- [باک] بیاوان، بیروون،
چۆلگه.

تیبینی: من پیموایه بنهمای وشهی
ئاران [ئار (ئاریا) + ئان (پاشگری
شوین)] دهچیتهوه سهه ئهریهن aryan
به مانای ئاریایی و هاویریشه و
هاومانایه دهگهال ئالان (به له بهر چاو
گرتنی ئالوگۆری دوو پیتی ر و ل) که
ناوچهیهکه له کوردستان له نزیک
سهردهشت و ههروهها ناوی هۆزیکه له

ئارامگه (نا. ل) [ئارام + گه1] بری:
ئارامگا.

ئارام و قهرار (نا. ل) [ئارام + و +
قهرار] ئوقره، ههجمین، ئارا و قارا.

ئاراف - ناو: ئاراو - هه‌و: ئاراو] كه‌فاوی
 دوای جل شوشتن كه هیشتا بۆی هه‌یه
 جلی دیکه‌ی تیتدا بشۆی، پاشاراو،
 په‌ساو. زوو ماله‌ فه‌قییر یا نۆکه‌ر و
 ده‌ست کورت له‌م كه‌فاوه‌ دا جله‌کانیان
 ده‌شووشت.

تیبینی: به‌ پپی مانای ئاراف به‌شی
 یه‌که‌می ئەم وشه‌یه‌م بردۆته‌وه‌ سه‌ر ناگر،
 چونکه‌ زوو بۆ شوشتنی جل و جۆر له
 مال یا له‌ دم‌ رووبار ناگریان ساز
 ده‌کرد و ئاویان گه‌رم ده‌کرد و به‌ بی
 ئاوی گه‌رم جل خاوین نه‌ده‌بوونه‌وه‌،
 ویده‌چی وشه‌که‌ پیشتر ئار و ئاو بووی
 و دوایی لیک و لووس بوه‌ و بۆته‌ ئاراو و
 ماناکه‌شی له‌ موکریان هه‌ندیک خزیوه‌ و
 بۆته‌ كه‌فاوی دوای جل شوشتن كه
 هیشتا بۆی هه‌یه‌ جلی دیکه‌ی پی
 بشۆی.

ئارا و قارا (نا. ل) [ئارا + و + قارا]
 بر: ئارام و قه‌رار.

ئاریش (گیان. ل) [ئار (که‌ر) + بیش
 (گوئ)] [زا] بر: که‌رویشک.

ئارتیشۆک (گیان. ل) [فهر: Artichaut]
 گیایه‌کی خۆرسک و ده‌سچینه‌،
 ریشه‌که‌ی ئەستووره‌، گه‌لاکانی گه‌وره‌ و

ده‌رسییم و پیسران. ئالان و ئاران
 هه‌ردووکه‌ به‌ مانای ولات و ناوچه‌ی
 ئاریاییه‌کانه‌. هه‌روه‌تر ئاران و ئالان
 ناوی ناوچه‌یه‌که‌ که‌ ئیستا که‌ ناوی
 ئازهریابجانی رووسییه‌ و دیاره‌ که
 پیشتر ماده‌کانی لی نیشته‌جی بوون،
 یونانییه‌کان و رۆمه‌کان پیدان کوتوه
 Albania و ئه‌رمه‌نییه‌کان به‌ ئاغوانه‌ک
 و عه‌ره‌به‌کان به‌ ئه‌رران - یان ناو بردوه‌.
 جگه‌ له‌وه‌ وشه‌کانی arena و area
 له‌ زمانی ئینگلیسی و arean و area
 areal له‌ سویدی دا به‌ مانای مه‌یدان و
 مه‌ساحه‌ت، سه‌تخ، ناوچه‌. هه‌روه‌تر
 areal له‌ رووسی دا به‌ مانای ناوچه‌یه
 که‌ هه‌موویان به‌ گشتی له‌ area لاتینی
 به‌ مانای مه‌یدان و مه‌ساحه‌ت
 وه‌رگیراون هاو‌پیشه‌ی ئەم وشه‌یه‌ن له
 زمانه‌کانی ئەوروپایی دا.

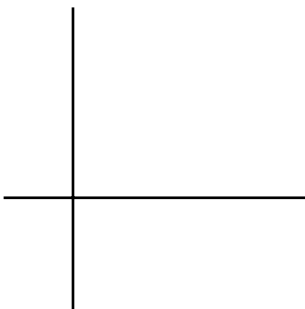
ئاران ² (نا. ل) [باک] ئیش، ئازار،
 ئه‌زیه‌ت

ئاران ³ (چا. ل) [سۆر] بر: ئالان

ئارانن ¹ (چا. م) [له: ئاران 2] [باک]
 ئه‌زیه‌ت دان، ئیشاندن.

ئارانن ² (چا. م) [سۆر] بر: ئالاندن

ئاراو (نا. ل) [ئارا 2 + ئاو 1] [باک]:

گرنی گرنین، رووی گه لاکانی سهوز و بنهوهی کورکی سپی پتوهیه، ساقهت راست و گولّهکانی مؤژ و جوانن، بهرهکهی قاوهیی و ههودای سپی پتوهیه، قیچکه و گه لا ناسکهکانی دهخورین، ههروهتر له گه لا و ساقهتهکهشی بق درمان کهلک وهردهگرن، Cynara scolymus ناوی لاتینی ئەم گیایهیه، کهنگری فهپهنگی.

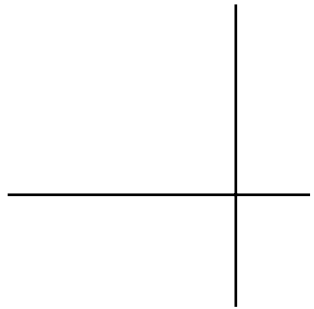
نارج (گیا)، [باک] جۆرتیک قامیشی قورس و نیو پره، رهنگی جوانه و ههتا بیست میتر بهرز دهپتتهوه، گه لاکانی دریژ وهک گه لای خورمایه و بهرهکهی هیشوییه، له لاسکهکهی گۆچان و داردهست دروست دهکهن و له گه لاکهی رایخ و چهشنیک کهندر و له ناوکهکهی جۆرتیک درمان. ئەم قامیشه چونکه له هیندوستان دهرووی قامیشی هیندیشی پیده لاین، چهبزه ران.

نارجۆن (ئان)، [زا] بر: ههزران

نارخهیان (ئان)، [تور: نارخایان] دلنیا، خاترجهم، ئه رخهیان. **بوون:** دلنیا بوون، خاترجهم بوون، ئه رخهیان بوون. **هه** لهو منداله نارخهیان نیم دهترسپم به لایهکی به سهه خۆ بیئی.

نارخاڤک (نا. ل) [نار1 + خاڤ + ک] [باک] بر: ئارد و روڤن.

ئارد (نا.) [ئهو: ئه شه - په ه: ئارت، ئارتهک. باک: ئارد، ئار، ئارقان - ناو: ئارد - باش: ئارد - ههو: هارد، هاردی - زا: ئارد، ئاردی] ۱- ئه و ماکهیهی که له پاش هارینی گهنم ده میتتتهوه و دهکری به نان و هه ندیک چیشته و خواردهمه نی دیکه ی وهک هه لو، کولتیره، نیوساجی و ... ۲- هارای دانه و پتلهیه که که بق خواردن دهست دهدا وهک: جۆ، برینج، نۆک. ۳- وردکراو و کوتراوی هه ندیک بهر و میوه ی وهک به پروو و توو. ۴- توژ و ورکه ی دار و چپو دوا ی مشار کردن و برین. **هه** ئارده مشار. **|| ئاردی نیو دروان:** (کن.) پرژویلاو، په خش و په ریشان، ده ربه دهر. *** بوونه ئاردی نیو دروان:** په خش و په ریشان بوونی که مئه لیک له یهک وهه که نه کری کۆ بنه وه، لیک بلاو بوون، ده ربه دهر بوون. **هه** ئه و مال و منداله وا لیک بلاو بوون، بوونه ئاردی نیو دروان. *** وهک ئاردی نیو دروان لیکردن:** (کن.) په خش و بلاو کردن، ده ربه دهر کردن، وهک تووی هه رزن

ليکړدن.

ک [پهړق و پالیک که بق خاویڼ کردنه وهی
دهورووبه یری بهرداشه کان کهلکی
لیتوره دهگرن.

تیبینی: وشه ی ئارد به تهنیا مه بهست
له هارپاوی گهنمه و دهگهل هر هارپاویکی
دیکه، دهبی ناوی دانه ویله کهش بی. ::
ئاردی جق، ئاردی سهرداری، ئاردهنوک،
ئاردهتوو، ...

ئاردوو (نا. ل.) [ئارد + دوو] [باک]
بر: ئاردوو

ئارداوی (ئان. مف.) [ئارد +
ئاوی] 2 [که سیک که توی ئاردی له
سه نیشته بی یا دهستی له ئارد دابی یا
خوی تیره دابی، هارداوی. **خز**
کردن: (کن.) ۱- که سیک که هیچ کاری
نه کرده به لام به رواله تی پیسی و
نیشان دها که کاری کرده. ۲- به درق
خق تاوانبار کردن بق کار و کرده ویه که
که نه تکرده.

ئارد و روڼ (نا. ل.) [ئارد + و + روڼ]
خوارده مهنیه کی گهرمه له ئارد و روڼ و
دوشاو یا شه کر که پتر بق ڼی تازه او و
زهیستان سازی دهکن، گویا بق گهرم
داهاتن و ویک هاتنه وهی برینه کانی
لهشی زور باشه، ئارخاڅک، په لووله،
میوانی.

ئارداویژ (نا. ل.) [ئارد + ئاویژ] ۱-
کاری هاویشن و فری دانی ئارد له
نیوان دوو بهرداشه وه، ئاردهشان. ۲-
(کن.) دم و راویژی خوش یا ناخوشی
که سیک.

ئاردهبا (نا. ل.) [ئارد + ه + با] 9
ئارد و ئاوی تیکهل کراو و کولاو
که بق دباغی کهلکی لیوره دهگرن.

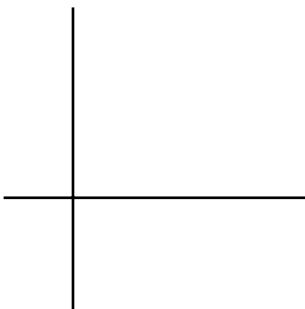
ئاردکیش (نا. ل.) [ئارد + کیش
(کیشن)] [جوریک بیلی چوکی دارینه
بق کق کردنه وه و لابرندی ئارد له دهوری
بهرداش و دهردانی له قولکه.

ئاردهباره (نا. ل.) [ئارد + ه +
باره] 3 [هندیک ئاردی زیده که ئاشیر له
هر باریک ئارد وه که دستخوشانه و
حقی بار دهیدا به ئاشه وان، ئاردهواره،
قهرمز.

ئاردمالک (نا. ل.) [ئارد + مال] 3 +

ئاردهبرنج (نا. ل.) [ئارد + ه +
برنج] 1 [برنجی هار او که بق فرنی و
هندیک شیرنی دهکاری دهکن،
ئاردهبرنج.

ئاردهبرنج (نا. ل.) [ئارد + ه +

برینج][موک] بر: ئاردهبرنج

ئاردهئۆک (نا. ل.) [ئارد + ئه + ئۆک]

بر: ئاردهئۆک.

ئاردهبېژ (ئان. ل.) [ئارد + ئه + بېژ2]

ھەر شتیکی که زۆر ورد ھارابېتھوہ و
وہک ئارد دابېژترابې. **کردن:**
دابېژتنی شتی ھاراو.

ئاردهئووک (نا. ل.) [ئارد + ئه +

ئووک] ۱- بر: ئاردهئووکھ/۱.۲- بر:
ئاردهئووکھ/۲.۳- ھەرچی که له شتیوہ
دا وھک ئارد ســــپی و ورد بــــی. &
ئاردهئۆک.

ئاردهتوو (نا. ل.) [ئارد + ئه + توو]

تووی ویشکی کرپهکراو که زۆرتر له
ناوچەى ھەورامان دەیکەن، دەیخۆن و
دەیفروشن.

ئاردهئووکھ (نا. ل.) [ئارد + ئه +

ئووکھ] ۱- ھەندیک ئارد که له قولکەى
ئاش دا دەمیتیتھوہ. ۲- بەفریکی ورد و
ویشکە که دەست تەپ ناکا و بە سانایش
تۆپەل ناکرى. & ئاردهئووک، ئاردهئۆک.

ئاردهجو (نا. ل.) [ئارد + ئه + جو1]

ئاردی جو، ھارایوی جو.

ئاردهمشار (نا. ل.) [ئارد + ئه +

مشار] تۆز و پرەمشاری دار و چۆو و
تەختە که بە ھۆى مشار کردن دەرژیتە
سەر زەوی و وھک ئارد ورد و نەرمە،
پرە، ە، ھاردهمشار.

ئاردهشان (نا. ل.) [ئارد + ئه + شان

(شاندن)] [ئەر - ھەو] بر: ئارداویژ

ئاردهئۆک (نا. ل.) [ئارد + ئه + ئۆک]

ئاردی ئۆک، ھارایوی ئۆک.

ئاردهشل (نا. ل.) [ئارد + ئه + شل +

ئە] ھەویری زۆر شل له ئارد و ئاو که
وہک چریش که لکی لئوہرەدەگرن، ریتکە،
ئاردهشیلە.

ئاردهوا (نا. ل.) [ئارد + ئه + وا3]

چیتشتیکی شلە له ئارد، پەلۆ، پەئووکە.

ئاردهشیلە (نا. ل.) [ئارد + ئه + شیلە]

بر: ئاردهشلە

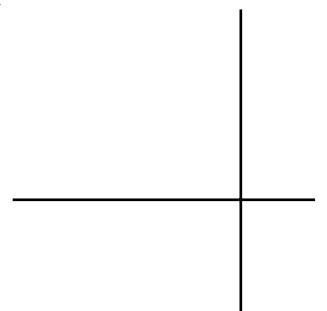
ئاردهوارە (نا. ل.) [ئارد + ئه +

وارە] بر: ئاردهبارە

ئاردهل (نا.) [روس: ordinaretse]

فەرمانبەریک بوہ که له بەر دەستی
والییەکانی ئیران دا و فەرمانەکانی والی
جیبەجی کردوہ، گزیر، یاساؤل،
پیشخزمەت، ئەردەل، وەردیان.

ئاردی (نا.) [زا] بر: ئارد

نارزی (نا.) [باک] بر: نارهزوو

نارسی (نا.) [ل] [نار7 + سی (سهنگ)]

[زا] بر: بهرداش.

نارزینگ (ئا.) [بر: زنج] [باک]

چهنهگه، چهنه.

نارشه (نا.) [فهر: archrt] داریکی

باریکی تایبته، نریک نیوگهن دریزه،
چهنه داوی کلکی ئهسپی ویدهخن و
کهمان و کهمانچهی پیدهژهنن.

نارژنگ (گیا.) ۱- دار به لالووک

(کشت و کال ب ۱ ل ۱۲). داریکه وهک
به لالووک داردهستی لی دروست ئهکری
(خال ب ۱ ل ۴۵)، هارژنگ. ۲- [باک]

نارشیتیکت (نا.) [لات: archi-

tectura له یون: architekton]

ئهقشهکیشی خانوو و ئاپارتومان،
میعمار.

چلکه و داری وشک، چرپی.

نارشيو (نا.) [لات: archivum] له

یوو: archeion] ۱- کومه له سهند و
به لگه و شتی دیکه له م بابهته. ۲-
شوینی پاراستن و راگرتنی سهنده و
به لگه و پهروهندهی پاراستراو.

تیبینی: ئهرزهن له زمانی فارسی دا
و ئهچهن له راویژیی کرمانی دا داریکه
له دهستهی بادامیهکان و له تیرهی گوژ
سووران، له کویتستان و لیرهوار دهروئ
که چهنه جوری ههیه Amygdalus
ناوی لاتینی ئه م دارۆکهیه (بر: معین ب
۱ ل ۲۰۰).

کردن: پاراستن و راگرتنی سهنده و

به لگه و ههر شتیکی دیکه که بۆ دواروژ
پتویسته و دهبی بمینتتهوه له شوینیکی
تایبتهی که بۆی تهرخان دراوه.

نارسم (نا.) [باک] نهخوشییهکی

ئاھوډاره که له بهر سهرما ویکهوتن و
ههواى میکروباوی تووشی مروؤف دی.
ههلامهت، زوکام، پهسیف.

نارشان (نا.) [ل] [نار1 + شان] [باک]

زمههر، زمهاری، نازووقهی ئارد، ئارد،
ئاروان.

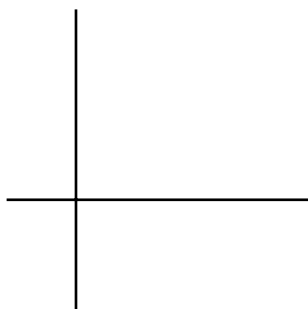
نارسه نیک (نا.) [یون: arsenikon]

مادهیه که له رهنگی پۆلا به ژماره
ئهتومی ۳۳ و وهزنی تایبتهی ۵.۷، خوی
سهمی نیه به لام ئوکسیده که
نارسه نیکی سپی پیده لاین زور سهمییه،
زه پنیخی سپی.

نارشانه (گیان.) [نارشان (ئاروان 1) +

ئه] [باک] وشتری می، دوندل.

نارکوزک (نا.) [ل] [نار2 + کوزک]

[باک] ماشه، مقاش.

نارمانج (نا.) [باک] بر: نامانج

نارگا (نا. ل.) [نار 2 + گا 3] [پهه]:
ئاتورگاس [ههو] ناورگ، ناورخانه،
ئاگردان.

نارموش¹ (نا.) بر: ئاوريشم. ۴۴
شازولفی دینه خوارئ، بسکی نارموش
و گهرده / له ولاتی غهريبيانم ههموو
جهرگم كهرت كهرده (سيسهه هؤنراوه ل
(۳۲).

نارگوش (گيان.) [نار (كه) + گوش]
[زا] بر: كهرويشك

نارموش² (نا.) [؟] [باک] خرت و
خالئ تري دواي كوشين، تلتهي تري،
پرووش. (هس: پرووش 2)

نارگون¹ (نا - ئان.) [نار 2 + گون]
[پهه: ئاتورگونكه] له رهنكي ئاگر، له
چهشني ئاگر.

ناروان¹ (گيان.) [؟] وشتری سی
ساله‌ی نیر یا می، بهرزه.

تیبینی: گون دهگه‌ل گه‌ئونه‌ی ئه‌ويستا
به ماناي چهشن، وهك و ئاسا هاو
ريشه‌يه. [ئهو: گه‌ئونه - پهه: گون،
گونكه]

ناروان² (نا. ل.) [نار 1 + وان]
ئازووقه‌ی ئارد، ئارد، ئارقان.

نارگون² (نا.) [لات: Argon]
گازيكي بي رهنك و بي بوته، يهك له
سه‌دی هه‌واي پيک هيتاوه و له هه‌نديک
گازی ئاگرپژينان دا هه‌يه.

ناروانچی (نا. ل.) [نار 7 + وان +
چی] بر: ئاشه‌وان

ناروان لوك (گيان.) [ناروان 1 +
لوك] وشتری نیری چوار ساله.

نارگوش (گيان.) [نار (كه) +
گوش] [زا] كهرويشك.

ناروان وشتر (گيان.) [ناروان 1 +
وشتر] وشتری می چوار ساله.

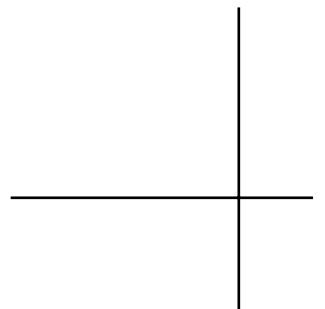
نارگوشك (نا. ل.) [نار (ئالوو 1) +
گوش + ك] [باک] بر: ئالوو 1

ناروانه (گيان.) [ناروان 1 + ئه]
وشتری چوار ساله‌ی نیر یا می.

نارم (نا.) [فه: arme] نيشانه‌يه‌كي
تايبه‌تي بو ناساندني شت، كهس، شوين
يا گه‌ليک، نيشانه، دروشم.

ناروی (گيا.) بر: ناروو

نارويتش (گيان.) [نار (كه) + ويش

(گوڭش) [زا] بر: كەرويتشك.

ئاروۋ (ئاك. ل) [ئا16 + رۇ] [ھەو]
ئەمىرۆ، ئەورۆ، ئىرۆ.

ئاروۋز (ئان.) [سۆر] بر: ئالۆز

ئاروۋش (گيان.) [ئار (كەر) + ئۆش
(گوڭش)] [زا] بر: كەرويتشك

ئاروو¹ (گيا.) [پەھ: خيار. باك:
خيار، ئاروو، ھاروو - ئاۋ: ھارۆ، ھاروو،
ھاروئ، ئاروئ، ئاروو، خەيار، خيار -
باش: خيار - ھەو: خيار - زا: خەيار] ۱-
بركەيەكە ۋەك بركەي كالەك دەچى و
كەلاكانى پان و گىرنى گىرنىيە، گولچىكى
زەردى ھەيە كە لە دوايى دەبىتە قىچكە و
بەرىكى دىژ و ئاودارى شىنى ھەيە،
Cucumis sativus ناۋى لاتىنى ئەم
بركەيەيە. ۲- بەرى ئەم بركەيە كە لە
پىشدا پى دەلئىن قىچكە و كە پىگەيشت
كەورە دەبى و دەبىتە خەيار كە
مىۋەيەكى دىژ و ئاودارە، بە كالى
دەخورى و بۆ سالاد و ترشياتىش كەلكى
لىۋەردەگىرن، خەيار كە لە تەمەنى تورتى
تىپەرى و پىر بوو پى دەلئىن كالىار كە
پىستانچى بۆ تۆۋ راي دەگىرن، گولبەسەر.
تىبىنى: ئاروو و ھاوناۋەكانى دەگەل
خەيار ھەرچەند بە دوو وشەي جىاۋاز

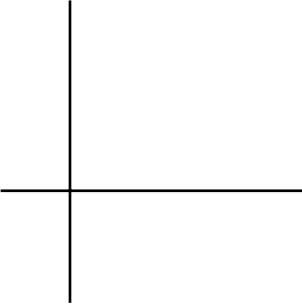
دىبارى دەكەن بەلام لە راستى دا
ھەردووك ھەر يەك وشەن و تەنيا
پىتەكانيان جى گۆرگىيان دەگەل يەك
كردوھ. لە پىشدا ئالۆگۆرى (ئ) دەگەل
(ھ) كە ئەۋە وىنەي زۆرە (ئاۋال - ھاۋال،
ئارۆ - ھارۆ) دوايى ئال و گۆرى (ھ)
دەگەل (خ) كە ئەۋەش ھەم لە كوردىيى دا
و ھەم لە زمانەكانى كۆن دا وىنەيان
زۆرە (ھوون، خوون - خۆر، ھوور -
خەزور، ھەسوورە) و لە ئاكام (ئو، ئۆ،
ئوئ) كە بە ئار يا ھارەۋە نووساۋن
پاشگىرن. ھەرۋەتر وشەي كالىارىش ھەر
ئەم وشەيە كە مانايەكى دىكە و
سىمايەكى دىكەي بەخۆۋە گرتوھ.

ئاروو² (ئا.) لاي سەرەۋەي نىوزار،
مەلاشوو، ئاسمانەي دەم. (ھس:
ئارووك، ئالوودار).

ئارووش (گيان.) [ئار (كەر) + ئووش
(گوڭش)] [زا] بر: كەرويتشك.

ئارووك (ئا. ل) [ئاروو2 + كا] [باك]
بەرى لاي ژورەۋەي سەربان، مېچ.

تىبىنى: ئاروو يا ئارى لە وشەي
ئارىك دا نازانم لە چ رىشەيەكە بەلام
ھەمان ئالوۋ - ي زاراۋەي ناۋەندىيە لە
وشەي ئالوودار دا.

ئاروونگ (گيا)، [په: ئالهگ
(هه لووژه)] [باک: ۱- قه یسی، شلانی،
زهر دالوو، زهر ده لوو. ۲- قه یسی ویشک

ئاره (نا)، [سۆر: بې: ئال 2]

ئاره خچن (نا، ل) [ئاره خ (ئاره ق) +
چن] بې: ئاره چن

ئاره زوو (نا)، [په: ئارزۆک، ئارزووک.
باک: ئارزی - ناو: ئاره زوو - باش:
ئاره زوو - هه: ئاره زوو] ۱- ئاوات،
دلخووان، کاو. ۲- ئیشتیا، مهیل،
هه وهس، تاسه. ۳- هیوا، چاوه روانی. ۴-
دلخووان. **کردن:** ۱- داوخووان کردن،
به ئاوات بوون. ۲- مهیلی شتیک
هه بوون، به تاسه بوون. ۳- ده میکه
ئاره زووی دیتنی دایکم ده کم. ئاره زووی
ده ستاوی ده کم. **هه بوون:** ۱- به
ئاواته وه بوون. ۲- هیوا هه بوون. ۳- مهیل
هه بوون، ئیشتیای شتیک کردن.

ئاره زووباز (ئان، فا) [ئاره زوو +
باز] 4 که سیک که مهیلی جنسی هه بی،
هه وه سباز.

ئاره زووبازی (حم)، [ئاره زووباز +
ئی] کار و کرده وهی که سی ئاره زووباز،
هه وه سبازی.

ئاره زووکار (ئان، ل) [ئاره زوو + کار]

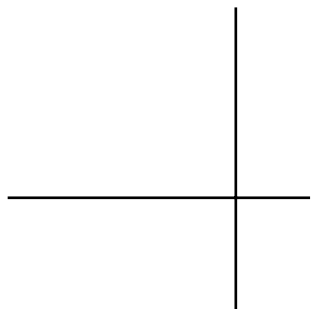
ئاواته خووان، تاسه بار، ئاره زوومه ند. ۳
شه مال بۆ لیمۆم ئاره زووکاره / لیمۆی
نه دیوم له عالهم دیاره (بارام و گولندام ل
(۷۱).

ئاره زووکاری (حم)، [ئاره زوو کار +
ئی] بې: ئاره زوومه ندی

ئاره زوومه ند (ئان، ل) [ئاره زوو +
مه ند] [په: ئارزۆمه ند] به ئاوات،
ئاواته خووان، ئاره زووکار، تاسه بار.

ئاره زوومه ندی (حم)، [ئاره زوومه ند
+ ئی] تاسه باری، ئاواته خواری،
ئاره زووکاری. ۳- شه رحی ده ردی
ئاره زوومه ندی له کهس ته سیری نابی /
ئو کهسه ده ردیم ده زانی گهر له یاری
خۆی جودا بی (وه فایی ل ۱۷۰).

ئاره ق (نا)، [عه ر: عه رق] ۱-
خواردنه وه یه کی ئالکۆلداره که له
کشمیش و سیو و خورما و هه ندیک
میوه ی دیکه سازی ده کن و ۴۰٪ بۆ
سه ری ئالکۆلی تیدایه و خواردنه وه ی
سه رخۆشی دینی. بۆ گرتنی ئاره ق له
پیشدا ئو میوه ی که ده یانه وی بیکه نه
ئاره ق چاک خاوینی ده که نه وه و دان و
داری زیده ی لیده گرن و له کووپه یه کی
ده کن و سه ری داده پۆشن هه تا

دهترشی. دوايه له دهفریکی تایبته تی دهکهن (دوو دهفره که به لولویهک به یهکهوه په یوهندیان ههیه) که بۆ ئهم کاره ساز کراوه. له سهه ناگری دادهنین و دهیکولینن، ههلم به لولویهی دهفرهکه دا دهچپته دهر و له سهه ری دیکه ی دهفرهکه که سارد کراوه دپته دهر و دهبیته ئارهق.

— **کیشان:** ساز کردنی ئارهق بهو شیوانه ی که کوترا، ئارهق گرتن. —

گرتن: ساز کردنی ئارهقی خواردنهوه و ئارهقی گیا و گۆل، ئارهق کیشان. ||

ئارهقی دوو کول: ئارهقیکه که بۆ زیاد کردنی ئالکۆله که ی جاریکی دیکه شی

دهکولیننهوه و ههتا 60٪ و پتر ئالکۆلی ههیه. 2- خواردنهوهیهکی بی ئه لکۆله که له گه لا و ریشه ی ههندیک گیا و گۆل بۆ دهرمان دهیگرن بۆ گرتنی ئهم ئارهقه ، گژ و گیا له مه نجه لیکه گه وره دهکهن و

ئاویکی که می تیده کهن و دهفریکی چووکتیش له سهه گیایهکان دادهنین و سهه ری مه نجه له که ته شتی له سهه دادهنین و به قور دهوری دهگرن ههتا ههناسه ی نهیه ته دهر. ناگر دهکه نهوه و ده نیو ته شته که ی سهه مه نجه لیش ئاوی ساردی تیده کهن که هه لمی ناو مه نجه ل دهکاته وه ئاو و ده رژیته ناو دهفری

چووکه وه و ده بیته ئارهق. || **ئارهقی جاتره:** ئارهقیکه که له جاتره دهگیرئ و بۆ زگ ئیشه و خاوتین کردنه وه ی گه ده

دهیخۆنه وه، ههروه ها وهک عه تر دهگه ل چا دهیخۆنه وه. **ئارهقی سهه سه نه بهر:**

ئارهقیکه که له سهه سه نه بهر دهگیرئ و تامیکی توند و تیژی ههیه و بۆ زگ ئیشه و هه ندیک نهخۆشی دیکه به کار دئ.

ئارهقی شاته ره: بۆ لیر و نهخۆشی پیست که لکی ههیه و له شاته ره دهگرتئ.

ئارهقی نه عنا: ئارهقیکه له نه عنا دهگیرئ تام و بۆنیکی توندی ههیه و بۆ نارهحه تی

گه ده و ژانه زگ دهیخۆنه وه. **تیبینه ی:** ئارهقی گیا و گۆل زۆرن و دیاره له

زۆربه ی گیایهکانی دهرمانی ئارهق دهگرتئ به لام له کورده واری دا پتر

ئارهقی ئهو گیانه دهگرتئین که نووسراوه. 3- بر: ئارهقه

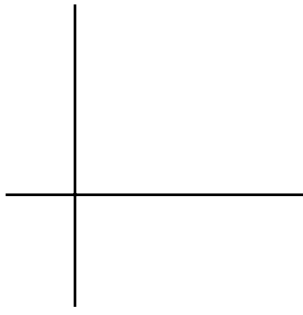
ئارهقاوی (ئان. مف.) [ئارهق/3 +

ئاوی 2] که سیکی له شی به ئارهقه ته ر بووبئ و ئارهقه ی پیوه دیار بی. ☺

هه موو کراسه کهت ئارهقاوییه زوو برؤ بیگۆره دهنا نهخۆش دهکه وی.

ئارهتچن (نا. ل.) [ئارهق/3 + چن]

کلاویکی چووکی کون کونه که له بهن و ده زوو دهیچن بۆ ئه وه ی ته پله سهه

ئارەقەى نەكا، تەقىلە.

۲- كۈتە لىبىادىكە لە ژىرەوۋى زىنى
ئەسپ بۇ ھەلچىنى ئارەقە، ژىرەىن،
نەرمەزىن، تەكلتوو.

تېبىنى: چن لە چاۋگى ھەلچىن بە
ماناى ھەلمزىن كەوتوۋە و ئارەقچن بە
گىشتى يانى ئارەق ھەلمز.

ئارەقە 1 (نا.) [عەر: عرق] ۱- تەپرايى
و ئاۋەكى يەك كە لە لوۋىيەكانى ژىر
پىستى لەشى گىياندار دېتە دەر و ۹۹٪
ئاۋە و ۱٪ خىۋى و ئوۋرە و ھەندىك
مادەى دىكەيە. لەشى گىياندار بۇ
ھەلسوۋرانى خۇى پىۋىستى بە كالۋرى
ھەيە و بۇ دابىن كىردنى ئەم كالۋرىيە
خۇراك دەسوۋتىنى و دە كارى دەكا و
يەكپىك لە رىگاگەنى چاۋدېزى كىردنى
گەرماى لەش كە دە مېشك دايە دەردانى
ئارەقەيە ھەر ئەۋەيە كە بە گەرما و خۇ
ماندوو كىردن ئارەقەيەكى پتر دەكەين.
ئارەق، ئەرەق، ھارەق، خوۋيدان، خوۋ،
خۇى، خۇ. ۲- ھەلم و ھالاۋ كە لە بەر
سەرماى دەر و گەرماى ژوور لە سەر
شۋوشەى پەنجەرەكان دەنىشى، ھالاۋ.
پىكرىن: ۱- خەجالەت كىردنەۋەى و
بە شەرم داخستنى كەسپىك ۋەھا كە
ئارەقەى بكا. ۲- ئەستاندى شتىك يا
جى بە جى كىردنى كارىك بە قسە و
تكاي زۆر ۋەھا كە ئەۋ كەسە ماندوو
بكا. ۳- ھەتا رازى كىردم دوۋچەرخەى
بۇ بىكرم ئارەقەى پىكرىم. **دەردان:**

ئارەقخۇر (ئان. فا.) [ئارەق/۱ + خۇر]
كەسپىك كە زۆر ئارەق دەخواتەۋە.

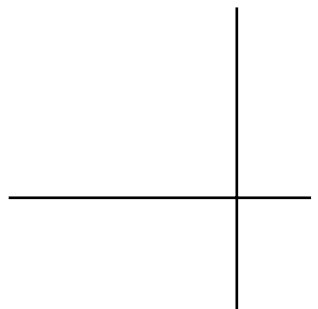
تېبىنى: ئەم وشەيە لە فارسىيەۋە
ھاتۆتە نىۋو زمانى كوردىي چۈنكە ئەگەر
كوردىي با دەبا بوۋيا بە ئارەقخۇرە و
خۇرە لە رەگى خواردەنەۋە كەوتبا نەك لە
خواردن. ۋەك ئاۋەخۇرە، شىرەخۇرە،
مەمكەخۇرە.

ئارەقخۇرى (حم.) [ئارەقخۇر + ئىي]
كارى ئارەقخۇر. **كىردن:** ئارەق
خواردەنەۋە.

ئارەق فرۆش (ئان. فا.) [ئارەق/۱ +
فرۆش] كەسپىك كە كارى فرۆشتنى
ئارەق بە خەلكە.

ئارەق فرۆشى (حم.) [ئارەق فرۆش
+ ئىي] ۱- كار و پىشەى ئارەق فرۆش.
۲- (نا. ل) دوكانى ئارەق فرۆشتن.

ئارەقگىر (نا. ل) [ئارەق/۳ + گىر
(گرتن)] ۱- جلى ژىرەۋەى كراسى مرۆف
بۇ ئەۋەى ئارەقەى لەش ھەلچنى، فانىلە.

كاتى ديوار دانان له بۆ قايم بوون و شكست نههيتان له ديوارى ههلهكهيشن، ديمهك.

ئاروانچى (ئان. ل) [ئار7 + ئه + وان + چى] [زا] بې: ئاشهوان

ئاربه (نا.) [زا] بې: ئاش1

ئارى1 (نا. ل) [ئار2 + ئى] [ئو]: ئاتريه - پەش: ئيرە [باك] خۆلهميش، ژيلهمو، ئو شتەي له پاش ئاگر دەمئيتتەوه.

ئارى2 (نا.) [پهه: يار. باك: ئارى، هارى - ناو: يارى] ياريدە، كۆمەك.

ئارى3 (نا.) بې: ئاريا

ئاريا (نا.) [ئو: ئهئيريە - هەخ: ئهرييا - سان: ئاريا] هۆزىكى كۆنى هيند و ئوروپا كە زۆر زوو بە يەكەوه دەژيان و دوايى بە دوو بەشى گەورەي هيندى و ئيرانى دابەش كران و كورد يەككە لهوان بوو كە له ناوچەيەك كە ئيستا ناوى كوردستانە خۆي گرتەوه، ئارى.

تېينى: ماناي سەرەكى وشەي ئاريا يا ئارى بە ماناي دۆست و ئاوالە.

ئاربارى (گيا.) [سۆر] ١- ههلووچە، ههلووژە. ٢- بې: ئالووبالوو

هاتنە دەرى ئارەقە له لەش، ئارەقە كردن. **رشتن:** ئارەقە كردن پتر له رادەي ئاسايى له بەر زەحمەت و كار و كوپرەوهري.

كردن: ١- هاتنە دەرى ئارەقە له لەش، ئارەقە دەردان. ٢- (كند.) شەرمەزار بوونەوه، خەجالەت بوونەوه. ||

ئارەقى رەش و شين: ئارەقىەكى يەكجار زۆر بە هۆي خۆ ماندو كردنىكى له رادە بە دەر، ئارەقىە شين و مۆر. ***ئارەقى**

رەش و شين دەردان: ئىغراقە بۆ ئارەقىەكى پتر له حالى ئاسايى كردن بە هۆي كارتىكى گرانەوه، ئارەقىە رەش و شين رشتن، ئارەقىە شين و مۆر دەردان.

؟ هەتا ئو تا گەنمەم بە كۆل گەياندەوه ئارەقىە رەش و شينم دەردا. ***ئارەقى**

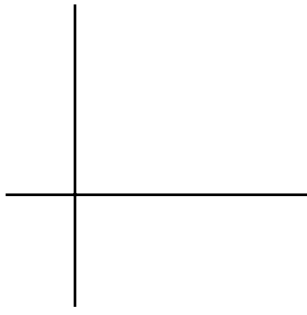
رەش و شين رشتن: بې: ئارەقىە رەش و شين دەردان. **ئارەقى سارد:** ئارەقىەك كە له كاتى هەندىك نەخۆشى هەست بە سەرما دەكرى و هەروەتر له كاتى ترسان له لەش دپتە دەرى. **ئارەقى**

شەرم: ئارەقىەك كە له بەر خەجالەتى و شەرم له نىوچاوانى مروف پەيدا دەبى.

ئارەقى شين و مۆر: بې: ئارەقىە رەش و شين. ***ئارەقى شين و مۆر دەردان:** بې:

ئارەقىە رەش و شين دەردان.

ئارەقه2 (نا.) [عەر: عرقه] دارىكە كە

ئاریک (نا. ل.) [ئاری + ک] [بېر]:
ئارووک [باک] بېر: میچ 1

ئاریکار (ئان. فا.) [ئاری 2 + کار]
که سیک که یارمه تی که سی دیکه ددا،
یاریده دەر، هاریکار.

ئاریکاری (حم.) [ئاریکار + ئی]
هاریکاری، یارمه تی.

ئاریله (ئان. ل.) [ئاری؟ + له] پیاوئیک
که خو و خدی و ئاکاری ژنانی هبئ،
ژنانی، ژنانیله. (هس: ئالی)

ئارینۆک (گیا.) [ئاری + نۆک] بېر:
له په

تیبینی: ئاری له چاوگی هارپین
که وتوه و ده بیته نۆکی هارواو.

ئاریه (نا.) [زا] بېر: ئاش 1
ئاری 1 (ئام.) به لئ، ئادی، ئهرئ. ☺

گهردشی چاوت قهراری عاشقی مسکین
دهبا/ ساحیری چاوبهسته ئاری، دل
دهکیشی دین دهبا (وهفایی ل ٣). ئاری
واجبهن تانهی به دکاران/ پهی گهرمی
بازار عشق دلداران (مهولهوی ل ٤٣٩).
|| ئاری ئاری: هه مان مانای ئاری ددا به
داگرتنیکی پترهوه، ئانا. ☺ دل له سه
پهرچه می شپواوه ئه سیری زهنه خه/

ئاری ئاری ئه وه دیوانه یه زیندانی دهوئ
(وهفایی ل ٢٠٥).

ئاری 2 (نا.) [زا] بېر: ئاش 1
ئاریخ (نا.) [؟] [باک] بزماری گهره ی
چیووی یا ئاسن که ولاغی
پیده به ستنه وه، سینگ، میخته ویله.

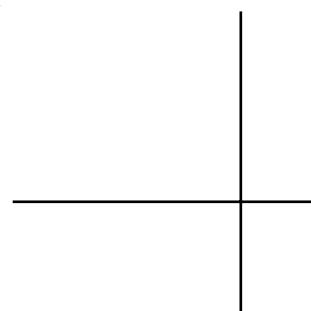
ئاریزه (ئان.) [؟] [زا] کراوه، ئاوه لا.
ئاراسته (نا. مف.) [فار: آراسته] ١-
پیشکesh. ٢- رازاوه. ٣- ریکوئیک کراوه،
ئاماده. **— کردن:** ١- پیشکesh کردن
٢- ئاماده کردن ٣- هه واله کردن.

تیبینی: ئاراسته (رازاوه) له چاوگی
ئاراسته ن - ی فارسی به مانای رازانه وه
په ریوه ته نیو زاری کورده کانی باشوور.

ئارایش (نا. چا.) [فار: آرایش]
ئارایشت، رازانه وه. **— کردن:** جوان
کردن، رازاندنه وه.

ئارایشت (نا. چا) بېر: ئارایش
ئارایشگا (نا. ل.) [فا: آرایشگاه]
شوئینیک که پیاو یا ژن سهریان کورت
دهکه نه وه یا مؤدیلی دهگۆرن، سهلمانی،
سه رتراشخانه، سه رتاشخانه.

ئاریجی (نز.) [ئین: R.P.g]
چه کئیکی شه ره، شپوه ی بازووکا ددا،

سووکه و تاکه کەس هەلیدەگرێ، لە سەر شان دادەندرێ و دەهاویشترێ، بۆ تەقاندنی مەکیهه و بە تاییهت تانک کەلکی لێوەردەگرن.

١ ناز (نا.) [باک] خۆراک، چیشت، ئاش.

تیبینی: ئەم وشە بە تەنیا نەماوه و دەگەڵ هەندیک ناوی لیکدراو دەبیندرێ و شیوهیهکی دیکهیه له وشه‌ی ئاش که هاوڕیشه‌یه دەگەڵ ئاچه āča - ی سانسکریت به مانای چیشت و خۆراک.
 :: نازپێژ، نازچی.

٢ ناز (ئان.) [؟] سەخت، چەتوون، دژوار. :: بۆ میوانی خانۆی کورد دەچم، بەلام رینگا ئاز و چەتوونه و شارەزا نیم، ... (دمدم ل ١٠٤).

٣ ناز (نا.) [ئەو: ئازی - پەه: ئاز] تەماح، چاونه‌زێریی.

٤ ناز (نا.) [؟] [زا] بەره، پشت.

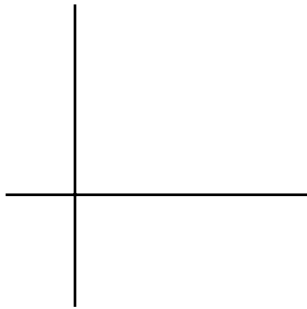
١ نازا (ئان.) [بیر: ئازاد] [باک: ئازا - ناو: ئازا - هەو: ئازا - زا: ئازا] ١- بویر، نەترس، بەجەرگ. ٢- خیرا، گورج و گۆڵ، زیرهک، وریا. ٣- ئازاد، وێڵ، بەرەللا. **بوون:** ١- نەترسان، وێران، بە جەرگ بوون. ٢- خیرا بوون، گورج و

گۆڵ بوون له کاریک دا، زیرهک و وریا بوون. **چوون:** رویشتنی خیرا بەرهو کاریک. **کردن:** ١- پەله کردن له جی به جی کردنی کار، خیرا بوون. ٢- خۆش بوون له تاوان و قهرز و خه‌تای که‌سیک. :: سەفه‌ری هه‌جم به ده‌سته‌وه‌یه هاتووم گهرنم ئازا که‌ی! - گهرنت خۆش و ئازا بێ! **خۆ کردن:** سینگ وه پێش دان و خۆ به نەترس نیشان دان. :: ئەوه بۆ خۆت له سەر مه ئازا کردوه!

تیبینی: ئازا ئەگەرچی له ریشه‌ی ئازاد که‌وتۆته‌وه به‌لام له خولی زمان و زه‌مان دا به فری دانێ پیتی دال ئالوگۆری به سەر داها‌توه و به مانای بنه‌رته‌ی خۆی (ژماره ٣) جگه له یه‌ک دوورسته دا نه‌بێ به کار ناهێندرێ.

٢ نازا (نا.) [عەر: اعضاء] ئەندامی له‌ش. :: هیندهم تێه‌لدا ئازای به‌دەنیم نه‌هیشت. ئازای له‌شم دیشی.

نازاب (نا.) [عەر: عذاب] ئازار، زه‌حمه‌ت، سه‌خڵه‌تی، ئەزیه‌ت، عازاب، عه‌زاب. :: منداڵ بێ نازاب گه‌وره نابێ. **به هیچی چوون:** به ئاکام نه‌گه‌یشتن و رهنج به خه‌سار بوون. **دان:** ئەزیه‌ت دان، که‌سیک تووشی

زحمت و ئازار کردن. — **کیشان:** زحمت و کویرهوری کیشان، سه‌خَلّتی کیشان، ئازار کیشان. ☞ پورم هه‌تا ئه‌و مال و حاله‌ی پیکه‌وه نا و منداله‌کانی گه‌وره کرد ئازابیکی زۆری کیشا. **به — بوون:** زحمت هه‌بوون، به زحمت بوون. ☞ ئه‌و میوانانه زۆر به ئازابن.

ئازاتی (حم.) [ئازا 1 + تی] [باک] بێ: ئازایه‌تی

ئازاد (ئان.) [هیک: ئاجاته - ئه‌و: ئازاته - په‌ه: ئازات. باک: ئازاد - ناو: ئازاد - هه‌و: ئازاد - زا: ئازاد] ١- عه‌بد و به‌نده‌ی به‌ردراو. ٢- که‌سێک که له بند و زیندان رزگای بوه یا بالنده‌یه‌ک که له قه‌سه‌س هاتۆته دهر، وێڵ، به‌ره‌للا. ٣- سه‌ربه‌ست. ٤- رزگار، قوتار. ٥- ژنیک که رووی خۆ له پیاو ناگرێ. ٦- ناوه بۆ نێرینه. **— بوون:** ١- به‌ریوون له کۆت و به‌ند، رزگار بوون. ٢- دوا‌یی هاتنی کۆیله‌یی و به‌نده‌یی ٣- سه‌ربه‌ست بوون. ٤- رزگار بوون. **— کردن:** ١- به‌ردان، به‌ره‌للا کردن. ٢- ئیزنی سه‌ربه‌خۆیی و به‌که‌یفی خۆ جوولانه‌وه دان ٣- رزگار کردن. ٤- سه‌ربه‌ست کردن و رزگار کردنی خۆ یا ولات.

ئازاده (ئان. ل.) [ئازاد + ئه‌] [په‌ه: ئازاته‌ک] ١- که‌سێک که به‌نده‌ی که‌س نیه. ٢- سه‌ربه‌ست، ئازاد. ٣- ره‌سه‌ن، نه‌جیب، شه‌ریف.

ئازادیی (حم.) [ئازاد + ئیی] [په‌ه: ئازاتییه] ١- رزگاریی. ٢- خالاسیی، نه‌جات. ٣- سه‌ربه‌ستی.

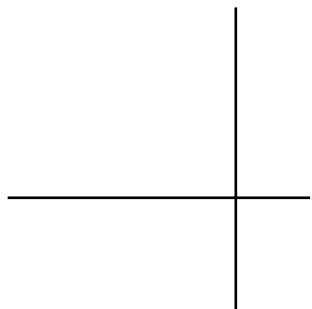
ئازادبخوا (نا. فا.) [ئازادی + خوا] 4] بێ: ئازادبخواز

ئازادبخواز (نا. فا.) [ئازادی + خواز] که‌سێک که ئازادی و سه‌ربه‌ستی ویست و مه‌به‌ستی یه‌تی، رزگاربخواز.

ئازادبخوازانه (ئان. ل.) [ئازادبخواز + ئانه] کار و کرده‌وه و خه‌باتیک که په‌یوه‌ندی به ئازادبخوازیه‌وه هه‌بێ. ☞ خه‌باتی ئازادبخوازانه، بزووتنه‌وه‌ی ئازادبخوازانه، بیرورای ئازادبخوازانه.

ئازادبخوازی (حم.) [ئازادبخواز + ئیی] [ئازادی ویستن، داواکاری ئازادی بوون.

ئازار¹ (نا.) [ئه‌و: زهر - په‌ه: ئازار. باک: ئازار - ناو: ئازار - باش: ئازار - هه‌و: ئازار] ١- ئیش، ژان ☞ ئه‌و ده‌سته شکاوه‌م ئازاری زۆره. ٢- ئاهۆ، په‌تا،

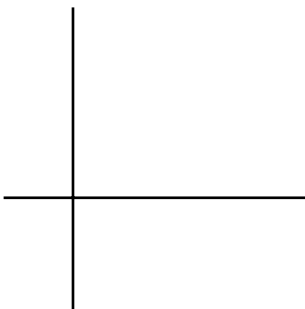
نه‌خۆشی ځه ئازاره‌سی، ئازاره باریکه، ئازاری گولی. ٣. نه‌خۆشی و ئافه‌تی گیاندار جگه له مرۆف. ځه مریشک ئازاریان تیکه‌وت و هیچیان نه‌مان. ٤. ئه‌زیه‌ت، عه‌زاب. ځه هاره‌هاری ماشین گویم ئازار ده‌دا. **پتکه‌یاندن:** ئه‌زیه‌ت کردنی که‌سیک، ئازار دان، سه‌ده‌مه لیدان. **پتکه‌یشتن:** سه‌ده‌مه ویکه‌وتن، ئیش پتکه‌یشتن ځه ده‌ستم ئازاری پتکه‌یشتوه، به‌لام جی مه‌ترسی نیه. دوینی که‌ه‌وتم به‌لام چ ئازارم پتکه‌یشت. **تیکه‌وتن:** نه‌خۆشی و ئاهویه‌ک که له گیاندار دا په‌یدا ده‌بی. ځه قه‌له‌کانمان ئازاریان تیکه‌وتوه له‌وانه‌یه هه‌موان بکووژی. **دان:** ئه‌زیه‌ت کردن، نارمه‌ت کردن، عه‌زاب دان. ځه هات و هاواری مندا لان ئازارم ده‌دا. **گرتن:** تووشی ئازار و نه‌خۆشی بوون. ځه ئازاریکم گرتوه به هیچکس چاره‌ی نایه. **که‌یاندن:** ئه‌زیه‌ت کردن، ئازار دان، سه‌ده‌مه لیدان. **که‌یشتن:** بری ئازار پتکه‌یشتن. **|| نازاری سی:** بری ئازاره باریکه. **تیبینی:** چونکه میکروبی ئه‌م ئازاره پتر له سی یا سیپه‌لاک ده‌دا و خراپی ده‌کا به‌م ناوه کراوه.

٢ ئازار (نا. فا.) [له: ئازاراندن] به ناوه‌وه ده‌لکێ و مانای ئازارده‌ر ده‌دا. ځه عه‌جبه‌ ماوم به‌ چاوت وا به‌ بیماری ده‌لازاره/ چ کافر میلیله‌ته یاره‌ب، له مه‌ستی دایه هوشیاری (وه‌فایی ل ١٨٧). گیان ئازار، گه‌ل ئازار، ژیر ده‌ست ئازار.

٣ ئازار (نا.) [عه‌ر: ئازار له سور: ئادار] بری: ئادار 2 **ئازاراندن** (چا. م.) [ئه‌و: زهر - په‌ه: ئازاریپتته‌ن. باک: ئازراندن - ناو: ئازاراندن] ئازار دان، ئه‌زیه‌ت کردن. ځه ئه‌و سه‌گه‌ی مه‌ئازارینه رو‌له گونا‌هه!

ئازاره باریکه (نا. ل.) [ئازار 1 + ئه + باریک + ئه] نه‌خۆشییه‌کی ئاهو‌داره که له ئیسک، گورچيله و سیپه‌لاک ده‌دا و نه‌خۆش رو‌ژه‌رو‌ژ لاوازتر و که‌م خوینتر ده‌کا و هه‌ر له‌به‌ر ئه‌و کزی و باریکییه که ناویان ناوه ئازاره باریکه یا ده‌رده باریکه. ئازاری سی، ده‌رده‌باریکه، سیل، سیل و دیق.

تیبینی: میکروبی ئه‌م ئازاره له سالی ١٨٨٢ زایینی له لایه‌ن پرۆفسۆر کوخ دۆزراوه و به‌ ناوی باسیلی کوخیان کرد. جگه له مرۆف، مالاتی‌ش تووشی ئه‌م

نازاره دین.

نازاله (نا.) [باک] بر: نازاله

نهترسان، به جهرگ بوون، نازاتی، نازاهی. ۴۴ ئەگەر نازایه‌تی ئەوهیه پیاو له ژنه‌که‌ی بدا من قهت نازا نیم.

نازاله (نا.) [تات: نازا. باک: نازاله -

نازایی (حم.) [نازا 1 + ئی] بر: نازایه‌تی

ناو: نازاله] سووته‌مه‌نی وه‌ک ته‌پاله و شیاکه‌ی ویشک کراو، ئاوردوو، که‌شکوور.

نازیپژ (نا. فا.) [نازا 1 + پیژ] [باک] نأشپه‌ز، چیشت لینه‌ر، نازیپش، نازچی.

نازان (نا.) [عه‌ر: اذان] [زا] راگه‌یاندن

نازیپش (نا. فا.) [باک] [نازا 1 + پیش (بیژ)] [باک] بر: نازیپژ

و خه‌به‌ر دانی کاتی نوپژ له مزگه‌وته‌وه بو کۆ بوونه‌وه‌ی موسلمانان، ئەزان، بانگ.

نازچی (نا. ل.) [نازا 1 + چی] [باک] بر: نازیپژ

نازانه (ئاک. ل.) [نازا 1 + ئانه] بر:

نازاراندن (چا. م.) [باک] بر: نازارانندن.

نازایانه. ۴۴ رۆسته‌می مازهنده‌ران ئەو وه‌خته ده‌ستی برده‌وه / هاته‌ر یی دیوی سپی نازانه ده‌ستی کرده‌وه (حاجی قادر ل ۱۶۲۷).

نازمان (نا.) [باک] بر: ئاسمان

نازاو (نا.) [عه‌ر: عذاب] رهنج، نازار،

نازمایش (نا. چا.) [فار: آزمایش] هه‌لسه‌نگاندنی شتی‌ک، تا‌قی، نازمایشت، ئەزموون. — **کردن**: تا‌قی کردنه‌وه.

ئەزیه‌ت، عازاب، عه‌زاب، عازاو.

تیبینی: نازمایش له چاوگی نازموودن - ی فارسی و ئەزمووته‌ن - ی په‌له‌ویی به مانای تا‌قی کردنه‌وه که‌وتوه و ئەزموونی کوردیپش هه‌ر له‌و ریشه‌یه‌یه.

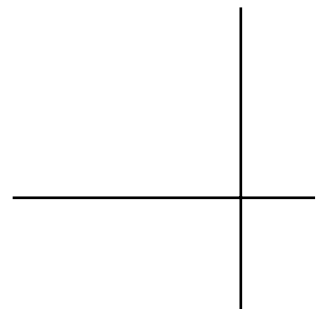
نازاهی (حم.) [نازا 1 + هی] [باک] بر: نازایه‌تی

نازمایشت (نا. چا.) بر: نازمایش

نازایانه (ئاک. ل.) [نازا 1 + ئانه] کار

و کرده‌وه‌یه‌ک که به نازایه‌تی بکردرئ، بویرانه، نه‌ترسانه، نازانه. ۴۴ زۆر نازایانه له کابرای زه‌لام چوه پیشی.

نازایه‌تی (حم.) [نازا + یه‌تی] بویری،

نازمایشگا (نا. ل.) [نازمایش + گا3]
شوینتیک که لهوی به کهرهسهی زانستی
مهسهله یا شتیک به تاقی دهکهنهوه یا
لی دهکۆلنهوه.

نازمین (نا.) [زا] بر: ئاسمان

نازمین (نا.) [زا] بر: ئاسمان

نازنا (نا.) [بر: ئاژنه] [زا] مهله

نازنج (نا. ل.) [ئا3 + زنج2] [باک]
مال، خانووی له چیتو و قامیش
سازکراو، زنج، ئازنگ.

نازنگ (نا. ل.) [ئا3 + زنگ
[زنج2] [باک] بر: ئازنج

نازنه (نا.) [بر: ئاژنه] [زا] مهله

نازوباز (نا. ل.) [ئا3 + و + باز
(بهزه)] [بر: ئازوبهزه

نازوبهزه (نا. ل.) [ئا3 + و + بهزه]
شیوه رستهیهکه له کاتی وه ئهستۆ
گرتنی ئهركیك دهکوتری، ئۆبال،
نازوباز. :: ئازوبهزهت به ملم ئهگه
درۆت دهگه ل بکه م.

تیبینی: ههروهکی زهبیحی
نووسیویهتی ئاز دهچیتهوه سهه
ئهویستایی ئازی **azi** و پههلهویی ئاز **az**
به مانای تهماح، ههروهها بهزه دهچیتهوه

سهه بهزه و بهچهکی پههلهویی به مانای
تاوان و به گشتی دهبیته تهماح و تاوان
یانی تهماح و تاوانهکهت وه ئهستۆی من
کهوی. (بر: قامووس ب ۱ ل ۲۳).

نازووخه (نا.) بر: ئازووقه

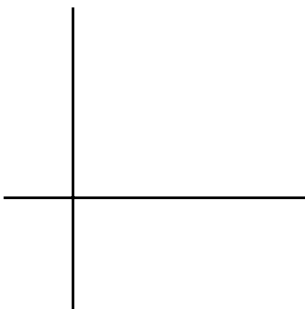
نازووقه (نا.) [تور: azik] ۱-
خواردمههنی و خۆراک و دانهویلهی
پاشهکهوت کراو. ۲- تیشووی سهفهه و
ریگا. & ئازووخه. **داخستن:**
هه لگرتن و پاشهکهوت کردنی خۆراک و
خواردمههنی و دانهویله بۆ ماوهیهکی
دریژخایهن. :: سال درهنگه و هیشتا
نازووقه مان دا نهخستوه.

نازهب (ئان.) [عهه: عذب] کور یا
کچی پیگه یشتوو که هیشتا زه ماوهندی
نه کردوه، عهزه ب، عازهو.

نازهبه (نا.) [عهه: عذب] زیپکهیه که
له سهه ردهمی عهزه ب بوونی کور یا کچ له
سهه رووی پهیدا دهی، عازه به، زیپکه،
جۆش.

نازیز (ئان.) [عهه: عزیز] عهزیز،
خۆشهویست، بهریتز، له بهردلان، عازیز.

نازیزه (نا. ل.) [ئا3یز + هه] ناوی
مهقامیکی فۆلکلۆری کوردیهه. دهردی دل
و راز و نیازی ئه وینداریک دهگه ل

ٹازیز سہریکہ من دیشی / دلی منی
مال ویرانی چہندی دکاتہوہ ژانی /
ٹاوریکم بہریوہتہوہ دہروونی / بلایسم
پہریوہتہ دہروونخانی / نہ بہ بای
دہکووژیتہوہ، نہ بہ نمہنمی دہ
بارانی....

ٹازیت (نا.) [عہر: عزاء] پرسہ،
سہرہخوشی، تازیہ.

ٹازیتبار (ٹان. ل) [ٹازیت + بار]
کہسی خاوهن مردو کہ سہرہخوشی
لیدہکن، تازیہدار.

ٹازیتباری (حم.) [ٹازیتبار + ئی]
لہ حالی تازیہ دابوون، تازیہداری.

ٹازیت (ٹان. ل) [ٹازیت + ئی] ۱-
پرسہ، تازیہ. ۲- ہرچی پیوہندی بہ
ٹازیتہوہ ہی.

ٹاژ 1 (ٹان.) [لہ: ٹاژین] حالی ہر
شتیکی کونجرکونجر، زور، زبر. /
لووس.

ٹاژ 2 (نا.) [باک] شوول و لقی تازہروا
و ناسکی دار. (ہس: ٹاژو 1)

ٹاژا (ٹاک. ل) [ٹا + ژا (جا، جی)]
[ئہو: ئہرا - ہو: ٹاگہ] [زا] ئہوئی،

ٹاژاژک (نا.) بر: ٹاژاشک

ٹاژاژکی (نا.) [ہو:] بر: ٹاژاشک

ٹاژاشک (نا.) [لور: ٹاژاژکی. ناو:
ٹاژاژک، ٹاژاشک، ٹاژہنگ - باش:
ٹاژاژکی - ہو: ٹاژاژکی] ۱- باویشک.
۲- مچورک، تہزوو.

ٹاژاژکی (نا.) [ہو:] بر: ٹاژاشک

ٹاژال (نا.) [باک] بر: ٹاژہل

ٹاژال 1 (نا.) بر: ٹاژہل

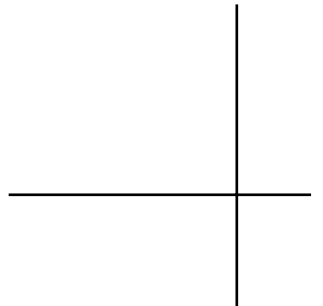
ٹاژال 2 (نا.) [بر: ٹاژو 1] [ئہر] گیا و
گول، گژ و گیا.

ٹاژالدار (ٹان. فا) [ٹاژال 1 + دار]
کہسیک کہ ٹاژہل رادہگری، خاوهن مہر
و بز و مالآت، ٹاژہلدار.

ٹاژالدار (حم.) [ٹاژالدار + ئی]
ٹاژال راگرتن، کار و پیشہی ٹاژہلدار.
ٹاژان (نا.) [فہر: agence] پولیس،
پاسہوان، شورته.

ٹاژانخانہ (نا. ل) [ٹاژان + خانہ]
یانہی ٹاژان و پولیس، شارہوانی.

ٹاژانس (نا.) [فہر: agence] ۱-
ہووالدہری، ہووالنیری. ۲- شہریکہ یا

شوینیک که به نوینه رایه تی کار و باری شه ریکه یه کی دیکه راده پیرینی.

ناژاوله (نا. ل) [ناژاو + له] بر: ناژاوه

ناژاوله (نا. ل) [ناژاو + له] بر: ناژاوه

ناژاوه (نا.) [په: ه: ئاشۆپ. باک: ناژاوه

- ناو: ناژاوه، ناژاوله، ناژاوله] ۱- شه پ و هه لالا و ئالۆزی و پشیوی ولات و شار و ناوچه یه ک، ئه دم که حالته تی ئاسایی تیکده چۆ و بۆ قانونی پهیدا ده بۆ. ۲- شه پ و کیشهی نیومال و خه لک. ۳- فیتنه، پشیوی. & ئاشۆپ، ئاشۆ. —

تێخستن: پیک هینانی ئالۆزی و شیواوی. هه بهر له هاتنی ئه و مالهی جییرانمان، ژیانیکی زۆر ئارام و خۆشمان هه بوو ئه وان هاتن و ناژاوه یان

ده ژیانیه مه خست. — **خستنه وه:** بر: ناژاوه گێران. — **گێران:** ساز کردنی هه لالا و شه پ و فیتنه، ناژاوه گێری کردن. هه کاری هه مه هه ناژاوه گێران و به شه پ دانی خه لکه. — **نانه وه:** ناژاوه خستنه وه، ناژاوه گێران. هه ئه وه ته یوه له سه ر ئه و کچه ناژاوه یه کی له م دێیه ناوه ته وه مه گه ر خودا بزانی.

تیبینی: ناژاوه له چاوگی ئاشۆپته ن - ی په هله ویی و شیوانی کوردیی که وتوه و

هاورپیشه یه ده گه ل ئاشۆپ و ئاشۆ له بن زاراوه ی ئه رده لانی دا. هه ره تر من پیموایه به له بهر چاو گرتنی هاوتاکانی ناژاوه ئه م وشه یه له دوو به شی [ناژاو + ئه (پاشگر)] پیک هاتوه.

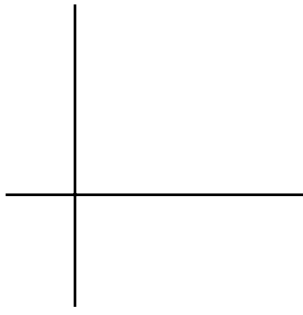
ناژاوه چی (نا. فا) [ناژاوه + چی] 2 [که سیک که کاری تیک دانی باری ئاسایی ولات و مال یا شه پ هه لایساندن ده به ینی خه لک دایه، ناژاوه گێر.

ناژاوه گێر (نا. فا) [ناژاوه + گێر] 1 [بر: ناژاوه چی.

ناژاوه گێری (حم.) [ناژاوه گێر + ئیی] کار و کرده وه ی ناژاوه گێر. — **کردن:** ساز کردنی هه لالا و شه پ و فیتنه، ناژاوه گێران.

ناژاداد (نا.) [عه ر: اجداد] باب و باپیر، ئابا، جه د، ئه ژداد.

ناژن (ر.) [له: ناژنین] ۱- به ناوه وه ده لکی و ئاوه لئاوی مفعولی ساز ده کا. هه ده رزی ناژن، سـوـوژن ناژن ۲- به ناوه وه ده لکی و ناوی ئامیر ساز ده کا. هه ددان ناژن. ۳- (نا.) کاری ئاو دان و داشتن. — **کردن:** دابهش کردنی ئاو له ماکو را بۆ نیو دێراوهکانی بیستان و موچه و باغ، ئاودێران، ئاو لێنان. || **ناژن**

کردنی به‌ر‌داش کاتیک دان‌وینله باش
نه‌هاری و بیرازی بوئی. ۳- کۆلین و
دهردانی خوارده‌مەنی نئیوان ددانه‌کان به
چیلکه یان ددان ئاژن.

ئاژواندن (چا. م) بر: ئاژۆتن

ئاژۆ 1 (نا.) ئەم وشەیه به تەنیا نایه و
مانای گیا و خۆراک دەدا، ئاژاڵ 2. ۳:
شە‌واوژۆ، بوژۆ. **دان:** به شە‌و
له‌وه‌راندنی ئاژەل له‌ وەرزی به‌هار دا،
شە‌واوژۆ، شە‌وبه‌کیو.

تیبینی: ئاژۆ هاو‌ریشەیه ده‌گە‌ل ژووی
žūy په‌هله‌ویی له‌ چاوگی žūtan
ژووتەن به‌ مانای خواردن و قووت دان
که‌ بو‌ گیاندارانی ئە‌هریمەنی هاتوه.
(هس: ئاژاڵ 2 و گژ و ئاژۆ 2)

ئاژۆ 2 (ر.) [له: ئاژۆتن] ۱- به‌ ناوه‌وه
ده‌لکی و مانای دا‌کوۆتان و بو‌ پیشە‌وه
چوون دەدا. ۳: ره‌گاژۆ، ریشاژۆ. ۲-
که‌سێک که‌ شتێک لێ‌ده‌خوری یا وه‌پیش
خۆی دەدا، لێ‌خو‌ر. ۳: خو‌لام و دوو
ئاژۆی وشتره‌کانی هه‌موو به‌ چه‌که‌وه له
ده‌وری وه‌ستا بوون ... (دمدم ل ۳۹).

تیبینی: ئاژه له‌ ئە‌و‌یستا دا له‌ وشە‌ی
نه‌فازه nav-āza و ئاچه له‌ هیندی کۆن
دا له‌ وشە‌ی نا‌فاجه nāv-āja دا به‌

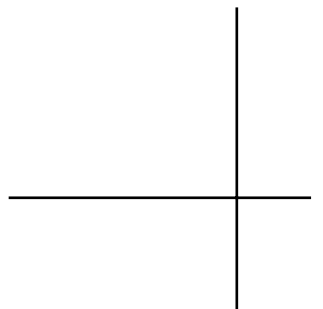
ئاژن: کون کون به شتی نووک تیژ. **بوون:** کون کون بوون به شتی نووک تیژ. ۳: دوکتور ئە‌وه‌نده‌ی ده‌رزی لێ‌داوم سمتم ئاژن ئاژن بوه. **کردن:** کون کون کردن به‌ ده‌رزی و شتی نووک تیژ.

تیبینی: ئاژن له‌ چاوگی جه‌ن jan یا
گه‌ن gan - ی ئە‌و‌یستایی و ژه‌ن žan -
ی په‌هله‌ویی که‌وتۆته‌وه به‌ مانای لێ‌دان.
له‌ کوردیی دا وشه‌ و چاوگیکی یه‌کجار
زۆر له‌م چاوگانه‌ که‌وتوون به‌لام هه‌ر کام
بو‌ مانایه‌ک به‌کار ده‌بردرین که‌ له
شوینی خۆی باسی لێ‌ده‌کردی. ۳:
ژهن‌دن، هه‌ژیان، راژاندن، و...

ئاژنه (نا.) [هیک: سنا(خۆ شوشتن) -
ئە‌و: سنا(خۆ شوشتن). بیر: ئاشنا -
فار: شنا. باک: ئاژنه، ئاژنی، ئاشنی -
زا: ئاژنا، ئاژنه] مه‌له

ئاژنی (نا.) [باک] بر: ئاژنه

ئاژنین (چا. م) [ئە‌و: جه‌ن، گه‌ن. هه‌خ:
گه‌ن. په‌ه: غه‌ن، ژه‌ن. باک: ئاژنین - ناو:
ئاژنین] ۱- کون کردن، تیرا کردن به
ئامراز و شتی نووک تیژی باریک
(ده‌رزی، دروو، سووژن، و ...). ۳: بو
خال لێ‌دان ده‌بی باسکت به‌ ده‌رزی
باژنی. ۲- زوور کردن و کونجی کونجی

مانای ناواژۆ، کەشتی لیخوور هاتوون.

ناژۆتن (چا. م.) [هیک: ئەجەتی - ئەو: ئەز - باک: ناژۆتن - ناو: ناژۆتن، هاژۆتن، ئاژۆندن] ۱- تاو دان و لیخوورینی و لاغی سواری. ۲- لیخوورینی مەکیئەیی ماتۆری. ۳- لیخوورین و وەبیش خۆ دانی مالات و گاجووت. & لیخوورین، رانین. **ناژۆتنە سەر:** هێرش بۆ بردن، پەلامار دان، هەلکوتانە سەر. ۴: نیووە شەو دوژمن ناژۆتیە سەرمان بەلام چی پینەکرا.

ناژووتن (چا. م.) [؟] [باک] هاوار کردن، قیژاندن، نەراندن.

ناژەل (نا.) [باک: ئاژال - ناو: ئاژال، ئاژەل - باش: ئاژەل - هەو: ئاژەل] حەییوانی وردە، مەر و بز، مەر و مالات.

ناژەلدار (ئان. فا.) [ئاژەل + دار2] کەسێک کە پێشەیی راگرتنی ئاژەلە، ئاژالدار، مەردار، گەلەدار.

ناژەلداریی (حم.) [ئاژەلدار + ئیی] کار و پێشەیی ئاژەلدار، مالات راگرتن، مەرداریی، ئاژالداریی، دەولەتداریی، گەلەداریی. ۴: ئیستاکە ئاژەلداریی وەک کۆن زەحمەتی نیە.

ناژەنگ (نا.) [هس: ئاژاشکە]

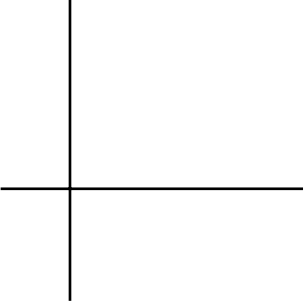
وەنەوز، خەونوچکە، وێژینگ. **لیدان:** وێژینگ دان. ۴: ئەمما سیامەند خەوی لیدەکەوت و خەجیش ئاژەنگی خەوی لیدەدانە (گەنج ل ۳۶۳).

ناژیر (نا. ل.) [ئا13 + ژیر] جووریک زەنگی تایبەتی ئاگادار کردنەووبە کە لە سەر ئامبۆلانس و ماشینی پۆلیس و مەکیئەیی دیکە دادەندرێ. **لیدان:** راگەیانندی مەترسی لە شتێک یا وریا کردنەو بە لیدانی پەیتا پەیتای زەنگیکی تایبەتی یا چرایەکی تایبەتی. ئاژیر لە کاتی شەڕ کە مەترسی بۆمبارانیش هەیه لیدەدرێ.

ناژینە (نا.) [ئاژ + ئینە] ۱- داریکە کە دەگەڵ بەرداش دەگەرێ و دان وردەوردە لە گەرۆوی بەرداش دەکا بۆ هارین، چەقەقەقە، چەقەقەق، چەقەقەقۆک، چەقەقەنە. ۲- چەکوچی پۆلای تایبەتی سەر گرنی گرنییە کە بەرداشی پێ زوور دەکەنەو.

ئاس 1 (نا.) [بێ: ئاسیاو] ئەم وشەیه بە تەنیا نەماوێ یا بە تەنیا دەکار ناکرێ و لە هەندیک وشەیی لیکدراو دا دەبیندرێ. ۴: ئاسا، ئاسیاو.

ئاس 2 (گیان.) [؟] گیاندارێکی کێویی

مینا ۴ هەر من دهلو ئاسا نه قههر
 چاهم / هەر من چون مهجنوون چاره
 سیاهم (وهلی دیتوانه ل ۸۳). مانگاسا،
 دیتواسا، پهری ئاسا، دیناسا. (هس:
 لاسا)

ئاسا^۲ (نا.) [عر: عصا] داردهستی
 دهرویش، عاسا، عهسا، گۆچان،
 دارئاسا، دارهاسا. ۴ وه سهر گهردانی
 سارای چۆلم دا / وه ئاسا و كهشكۆل
 پۆست كۆلم دا (وهلی دیتوانه ل ۴۱).
 دهیانگوت: هیچ میرمان قهبوول نین، ئەو
 كهشكۆل و ئاسایهی بگپیرهوه به دواوه
 (مان ل ۱۷۸).

ئاسار^۱ (نا.) [ئەر] ۱- بنهپهت، بناغه.
 ۲- بر: ئادار ۱. ۳ ئاساری له سهر
 پاداری نهماوه! ۳. ئاسهوار، شوپینهوار.
 — **برانهوه:** شوپینهوار نهمان، ئاسهوار
 برانهوه. ۴ رووی ده ماله میرزیندینی
 کرد، قهتی یهک خهلاس نهبوو، یهکی
 نهماوه / ههتتا به جاریکی ئاساریان
 برآوه. (مان ل ۸۰). — **برینهوه:**
 شوپینهوار نههپشتن، بنهبر کردن،
 ئاسهوار نههپشتن. ۴ کورهکان کوتیان:
 « دایه، ئابروومان مهپه، دهیبهتآینین به
 دزییه / ئەگهه مام غهآیفه بزانی،
 ئاسارمان دهبریه (مان ل ۱۶۷).

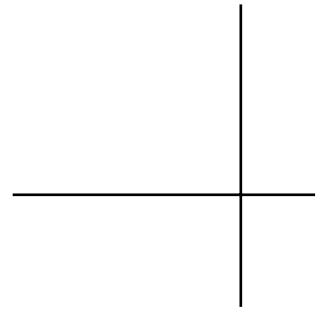
گۆشتخۆره، درێژایی لهشی له لمبوزیهوه
 ههتا سهر کلکی ۳۵ سانت دهپ، رهنگی
 كهولهكهی له زستان دا سپیه و له کاتی
 دیکه دا مووی سهر پشتی قاوهییهکی
 روون و بن زگی زهردیکی روونه.
 گیانداریکی در و بویره و شالو دهباته
 سهر بالنده و كهرویشک و مار.
 كهولهكهی به نرخه و راوچی له بهر
 كهولهكهی راوی دهکهن، Ictis ermin-
 ea ناوی لاتینی ئەم گیاندارهیه، قاقوم.

ئاس^۳ (نا.) [؟] ۱- رووت و رهجال. ۲-
 دۆراو به تهواوی، سوخت. — **بوون:**
 ۱- رووت و رهجال بوون. ۲- دۆران و هیچ
 پینهمان له قومار دا، سوخت بوون.

ئاس^۴ (نا.) [فه: as] یهکک له
 پهرهکانی قومار و کایه که خالکی له
 سهره، تهکه.

تیبینی: ئەم وشهیه ناوی واحیدی پاره
 و پێوانه و کیشانی کۆنی رۆمانیکان بوه
 و له لاتینی وهرگیراوه که مهعناى (فلس،
 شایی) یه (قاموس ب ۱ ل ۲۷).

ئاسا^۱ (پاشـ.) [ناو: ئاسا - ههو:
 ئاسا - زا: سئ] پاشگریکه به ناوهوه
 دهکک و ئاوهلناو ساز دهکا که مانای
 وهک و چهشن و وچچوون دهدا، وهک،

ئاساۋ (نا. ل.) [ھەۋ] [ئاس 1 + ئاۋ] بېرى: ئاسياۋ

تەنپايى دى و پتر دەگەل ئامرازى بە (بەم، بەۋ، بەھۆۋ) و لە (لەم، لە ھۆۋ، لەۋ، ...) دى و ئەم مانايانە دەدا: ۱- پەنا، تەنپىشت، لا. ۳: لە ئاست خۆت دانپىشە. دوكانەكە لە كىپھا ئاستى ھەلگەۋتوۋ. ۲- بەرانبەر، روۋپەرۋو. ۳: لە ئاست ئەم رووداۋە نازانم چ بگەم. لە ئاست باجم لە شەرمان سەرم ھەلنايە. & حاند، حەنا.

ئاساۋان (نا. ل، ئان. ل.) [ئاساۋ + وان] [ھەۋ] بېرى: ئاشەۋان

تېپىنى: ئەستە asta لە ئەۋىستا دا بە ماناي مال، شوپنى دانپىشتن و جى سوکنا و نىشتمان ھاتوۋ.

ئاسايى (ئان.) [ئاسا 1 + ئى] ۱- ھەرچىك كە لاي خەلک سەير نەبى، باۋ، ئىعتىدایى، مەعمولى. ۳: لە سوۋچىكى شار ژيانىكى ئاسايىمان تىپەر دەکرد. ۲- (نام.) ۴: ھەك، چەشنى. ۳: نەسىمى نەفەس مەسىح ئاسايى / تەسكىن بەخش زام دل شناسايى (ۋەلى دىۋانە ل ۴۶). خۆت ئاسايى. شىرئاسايى بەلامارى دوژمنى دا. (ھس: لاسايى)

ئاستار (گيان.) [زا] بېرى: ئاستور
ئاستارە 1 (نا.) [زا] بېرى: ئەستېرە
ئاستارە 2 (گيان.) [زا] بېرى: ئاستور [زا] ماین

ئاسپار (نا. ل.) [ئەۋ: ئەسپارەى - پەھ: ئەسپار] [زا] بېرى: سۋار

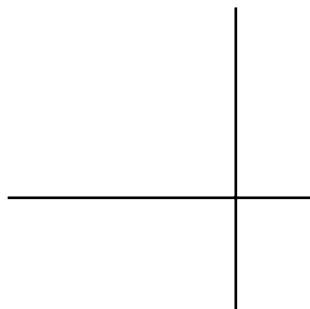
ئاستان (نا.) [بېرى: ئاستانە] [باک] ناۋچە

ئاسپايى (حم.) [ئاسپا + ئى] بېرى: ئەسپايى

ئاستانە (نا.) [پەھ: ئاستانەك. باک: ئاستان - ناۋ: ئاستانە، ئاسانە - ھەۋ: ئاستانە، ئاسانە] ۱- پىشخانە، كەۋشكەن. ۲- بەردەرگا، بەرمال. ۳- (كند.) بەردەرگای گراۋى و يار. ۳: كەلب كۆى يارم / كەلب پاسەبان ئاستانەى يارم (ۋەلى دىۋانە ل ۶۶). ۴- (مج.) دەرگای شىخ و پياۋى ئايىنى و پىرۆز.

ئاسپرىن (نا.) [فەر: aspirine] ھەب و قورسىكى سىپى و بى بۆنە كە بۆ دامرکاندى ژان و تى و ئازارى لەش دەپخۆن.

ئاسپزە (نا.) [زا] بېرى: ئەسپى
ئاست (نا.) [ئەۋ: ئەستە. ناۋ: ئاست، عاست، حاست] لە رستە دا زۆر كەم بە

ناسترونۆمی (نا.) [astronomia یون:]

بر: ئەستیرەناسی

تیبینی: ناستروۆی یونانی بە مانای

ئەستیرە دەگەڵ ئەستیرە کوردیی یەک

ریشه و رهگه زیان ههیه (بر: ئەستیرە)

ناستک¹ (نا.) [زا] بر: ئیسک

ناستک² (نا.) [ئەب: ئوستی - گیل:

ئاستین - فار: ئاستین - پەش:

لەستوونەیی. زا: ئاستک، ئاستە [بەشیک

لە پۆشاک کە دەست دادەپۆشی،

سەر دەست.

ناستورە (گیان.) [زا] بر: ئاستۆر

ناستۆر (گیان.) [ئەو: ستەئۆرە - پەھ:

ستۆر - زا: ئاستۆر، ئاستورە، ئاستار،

ئاستارە (ماین)] ئەسپ، هەسپ.

ناستۆرە (نا.) [زا] بر: ئەستیرە

ناستە¹ (نا.) [زا] بر: ئیسک

ناستە² (نا.) [زا] بر: ئاستک²

ناستەر (نا.) [پەھ: ئاستەر. لۆر:

ئاسەر - فار: آستر. باک: ئاستار - ناو:

ئاستەر، ئەستەر، ئاسەر - هەو: ئاسەر -

زا: ئەستار¹ - پارچەبەک کە لە دیوی

ژوورەووی جل و بەرگ دەیدروون، بەر. ۲-

رهنگیکه که بهر له لیدانی رهنگی ئەسلی

لە ئاسن و دەرک و دیوار و پەنجەرەیی
دەدەن هەتا هەم رەنگە کە هەلمزێ و
هەمیش جاری دوو هەم رەنگ هاسانتر و
باشتر خۆ بگرێ و پەلە و عەیی
تێنە کەوێ.

ئاستەم (نا.) جوولانەو هەیکە زۆر

کەم، زۆر بە ئارامی. ئە ئاستەمیکی

پەنجەرەیی کردووە و چاوی لە دەرێ کرد.

۲- سەخت، دژوار، زەحمەت، ئاستەنگ،

ئاستەم.

تیبینی: ئەستانەک لە زمانی پەهلەویی

بە چەندین مانا هاتووە: ئاتاج، هەژاری،

بەدبەختیی، بەلا، ئافەت، زیان، گوناھ.

پێمواوە وشەیی ئاستەم و ئەستەم بە

مانای سەخت و دژوار دەگەڵ ئاستەنگی

باکووری هەریەک وشە بووین و لە

داویی ئاستەم پیتی " گ " ی سواوە و لە

بەر قورسایی " ن " بوته " م " .

ناستەنگ (نا.) [بر: ئاستەم] [باک:

کاتی سەخت و تەنگ، گران، دژوار،

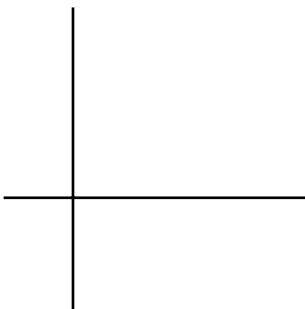
ئاستەم، تەنگانە: پیاو دەبێ بۆ روژی

ئاستەنگ و سەخت خۆی ئامادە کا.

ناستیگماتیسەم (نا.) [فەر: astig-

[matisme] عەیبیکە تووشی چاوی دەبێ

و ئەو کەسە ناتوانێ بە روونی و بە

تہواری شتیک بیننی و پہلہ رہش دیتہ بہ
 چاوی، ئەم عەیبہ لەوانەییە ھەر لە
 مندالییەوہ پەیدا بئی، ئیستاکە بہ
 چاویلکەیی تایبەتی چارەسەر دەکردری.

ئاسکی بچووک، کاراسک، ئاسکۆلہ ۲۔
 ناوہ بۆ کچان
ئاسکۆلہ (نا. ل) [ئاسک + ئۆلہ] بری:
 ئاسکۆل.

ئاسرمە (نا. ل) بری: ئاشرمە
ئاسفالت (نا. ل) [یون: asphaltos]

قیر و خیزی تیکەلۆ کہ بۆ خوۆش کردن و
 رێک و پێک کردنی شەقام و کووچە و
 کۆلان، ھەر وہا ئیستاکە لە جیات
 گلەبان و سواغی سەربان بۆ قایمتر
 بوون، کەلکی لێوہر دەگرن، ئیسفالت،
 قیرەتاو.

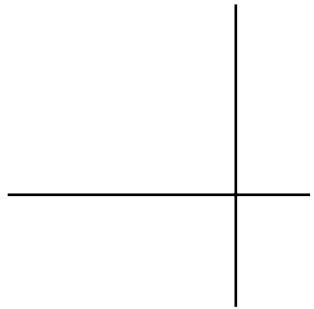
ئاسکی مئی

ئاسکەکیوی (نا. ل) [ئاسک + ئە +
 کئیوی] بری: ئاسک

ئاسم (نا. ل) [فەر: Asthme]
 نەخۆشی ھەناسەبێرکە و پشوو سواری
 کہ بہ گیرانی سی یەکان تووشی مرۆف
 دەبئی و پتر لە سەتڵووجەم را دی.

ئاسک (نا. ل) [ھیک: ئاسەف - ئەو:
 ئاسو، ئاسەف - سان: ئاسەف - سوغ:
 ئاسوک - پەھ: ئاھووک، ئاھووک، باک:
 ئاسک - ناو: ئاسک - باش: ئاسک،
 ئاسی - ھەو: ئاسک (نێر)، ئاسکە
 (مئی)] ۱- گیاندارێکی گوانداری کئیویە،
 کاویژ دەکا، دەست و لاقی باریک و
 درێژن، چاو رہشی جوان و خێرایە و بە
 رەوہ دەژین و گۆشتیکی ناسک و بەتامی
 ھییە، Antilope dorcas ناوی
 لاتینی ئەم گیاندارەییە، ئاسکەکیوی ۲۔
 (مج.) خێرا و تیژرەو.

ئاسکۆل (نا. ل) [ئاسک + ئۆل] ۱۔

ئاسمانەى دەم: مەلاشوو، مەلاژگ، ئاسمانى دەف.

ئاسمانى (ئان. ل) [ئاسمان + ئى] ۱-
رەنگى شىنى وەك رەنگى ئاسمان،
ئاوى، عابى. (شىنابى ئاسمان بە ھۆى
ئەو ھەوايەيە كە دەورى زوھى كرتوھ.) ۲-
ھەر شتېكى پەيوەندى بە ئاسمانەوھ
ھەبى. ۳- ھەر شتېك كە لە ئاسمانەوھ
ھاتبېتە خوار. ۴- قورئان كىتېبىكى
ئاسمانىيە. ۴- ھەرچى لە بارى ناسكى و
لەبارى و جوانى لە زوھى دا وپنە و
ھاوتاي نەبى، رووحانى. ۴- دەنگى
ئاسمانى، رەوتى ئاسمانى.

ئاسمە (نا.) [زا] بى: ئاشم

ئاسمىن (نا.) [زا] بى: ئاسمان

ئاسمى (نا.) [زا] بى: ئاشم

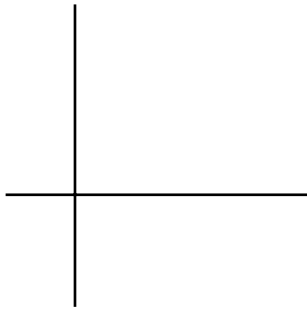
ئاسمىيە (نا.) [زا] بى: ئاسمان

ئاسمىن (نا.) [زا] بى: ئاسمان

ئاسن (نا.) [ئەو: ئەپەھ، ئەپەنگھ -
سان: ئايەس - پەھ: ئاسەن، ئاسىن،
ئاهىن، ئاھەن، ئاسىين. تات: ئاسىن،
ئاهىن - فار: آھن - بىر: ئاهىن - لۆر:
ئاهى. باك: ھەسن، ئىسن - ناو: ئاسن -
باش: ئاسن - ھەو: ئاهىن، ئاسن - زا:

حەوت قاتەكانى ئاسمان بە پىي پرواى
كۆن. ۴- لە حەوت ئاسمانان چ شك
نابەم. ۴- شوپىنك كە دەست نەيگاتى،
سەر، بلىند. **رووخان:** (كند.)
كارەساتىكى گەورە قەومان. **لە بەر**
چاو تارىك بوون: (كند.) ۱- ھىچ نەدیتن
لە بەر توورەبى زۆر. ۲- بى ھىوا و
خەمبار بوون لە بەر كارەتەساتىكى
گەورە. **چوونە:** ۱- وە ھەوا كەوتنى
ئەو مەكىنە و شتەنەي كە دەفرن. ۲-
(مج.) تەقىنەوھى شتېك. ۳- (كند.) زۆر
توورە بوون و راپەرىن لە سەر جى. ۴-
(كند.) زۆر پارانەوھ، لالانەوھ. ۴- بچىيە
ئاسمانىش قرانكەت نادەمى. ۵- (كند.)
مردن. **دەست بەرەو** **بەرز كوردنەوھ:**
(كند.) دوعا كردن و پارانەوھ لە خودا،
داواى نيازىك لە خودا كردن. || **ئاسمانى**
حەوتەم: دوايىن قاتى ئاسمان بە پىي
پرواى كۆن، ئاسمانى حەوتەمىن.
ئاسمانى حەوتەمىن: بى: ئاسمانى
حەوتەم. ۴- سى پەرى لە ئاسمانى
حەوتەمىن بەستوووانە لەنگەرە/ لە سەر
كۆشكى كاكەمەمى ھەلدەنىشتن ئەوبەر
ئەوبەرە. (مان ل ۲۶).

ئاسمانە (نا. ل) [ئاسمان + ئە] بەشى
لاى ژوورەوھى سەربان، مىچ. ||

ئاسن، ئۆسن [كانزايه كه سهخت و قايم،

له كۆنه وه ناسراوه. ئاسن له كانى دا پتر به شكلى ئاويتتهيه كه له كووره دا دهتويئنه وه و ئاسنى خاليس به دست دىزن. ناوى شىمى Fe يه و ۱۵۳۰ دهرهجهى گهرما دا دهتويته وه و گهلپك كهرسهى سهنعتهى به ئاويتته لى ساز دهكهن. **ئاسنى سارد به فوو نهرم كردن:** (كند) دهست دانه كاريكى گهوره و قورس بهبى يارمهتى و پشتيوانى كهسى ديكه و سهرنهكهوتن. **ئاسنى سارد کوتان:** (كند). كارى بى كهلك و بى ئاكام كردن.

ئاسنجاو (نا. ل.) [ئاسن + جاو؟] قاپ و قاچاغى سازكراو له زهره و مس و فلزى ديكه، هيربار.

ئاسندرک (نا. ل.) [ئاسن + درک] سيميكى كانزاي دوو لۆبى ئهستور و تايبهتبييه كه له مهوداي بستيك كه متر دا لهم سيمه شتيكى وهك دركيكى چهند سوويان ليها لاندوه. لهم سيمه بۆ پهريژين و دهورى شوئنديك گرتن و شوئينى نيزامى كهلكى ليوهردهگرن وها كه كهس نهتوانى لى تپهري.

تیبينى: ئەم وشه تازه داتاشراوه و وهرگيپراويكه له داتاشراوه فارسىيهكهى

(سيم خاردار).

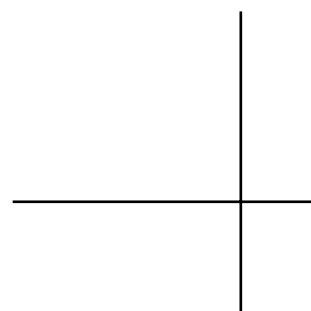
ئاسنرفين (نا. ل.) [ئاسن + رفين (رفاندن)] شتيكه كه ئاسن و ههنديك كانى ديكه بۆ لاي خوئى رادهكيشى و پيوهئى دهنووسى، جوئى سرووشتيكهى له كانى دهردهكيشرى و جوئى دهستكرديشى كوتيك ئاسن يا پۆلايه كه به ئەلكتريسيته يا به سرووشتيكهى دهيكه نه ئاسنرفين.

تیبينى: ئەم وشه يه له وشهئى داتاشراوى (آهنرباى) فارسى بۆ زمانى كوردبى داتاشراوه.

ئاسنگهر (نا. ل، ئان. ل) [ئاسن + گهر] [پهه: ئاسينگهر، ئاسينگهر - باك: هاسنگهر، هاسنگهر، ههسنگهر - ناو: ئاسنگهر، ئاسينگهر - باش: ئاسنگهر - ههه: ئاهينگهر، ئاسنگهر] كهسيك كه سهه و كارى دهگهل ئاسنه و له ئاسنى رووتى ئامرازى ئاسنينى وهك سهههپاچ و پيمههه و مهلهغان، داس و... ساز دهكا.

ئاسنگهرخانه (نا. ل.) [ئاسنگهر + خانه] دوكان و جيبى كارى ئاسنگهر، ئاسنگهري/۲.

ئاسنگهري (حم.) [ئاسنگهر + ئيبى]

۱- پیشه و کاری ئاسنگەر. ۴: ئیستا
 ئاسنگه‌ری وهک جاران زۆر باوی نه‌ماوه.
 ۲- (نا. ل) بر: ئاسنگه‌رخانه.

ئاسنه‌واله (نا. ل) [ئاسن + ئه +
 والّه] کهل و په‌لی ساز کراو له ئاسن که
 له کار که‌وتوون و که‌لکیان نه‌ماوه، ورده
 ئاسنی بی که‌لک.

ئاسنین (ئان. ل) [ئاسن + ئین] [په‌ه:
 ئاسینین] ۱- هه‌ر شت و شمه‌کیک که له
 ئاسن ساز کرابی. ۴: ده‌رکه‌ی ئاسنین
 جی ده‌رکه‌ی چپوینی گرتۆته‌وه. ۲- قایم
 و سه‌خت وهک ئاسن. ۴: مستی ئاسنین.

ئاس و په‌لاس (ئان. ل) [ئاس 3 +
 + په‌لاس] [کن. (رووت و قووت، رووت و
 ره‌جال، نه‌دار. **بوون:** رووت و قووت
 بوون، هیچ نه‌بوون، نه‌دار بوون. **که‌وتن:**
 رووت و قووت بوون، له ده‌ست
 دانی نه‌واوی ده‌سمایه و دار و نه‌داری
 ژیان. **به** **دا‌چوون:** (کن. پاکانه
 کردن، جل و به‌رگی خۆ دادرین بۆ
 پاکانه کردن له خۆ.

تیبینی: زه‌بیحی ئەم وشه‌یه‌ی
 بردۆته‌وه سه‌ر ئاس - ی په‌له‌ویی به
 مانای به‌رد و په‌لاس به‌ مانای کوپن (بر:
 قاموس ب ۱ ل ۳۱).

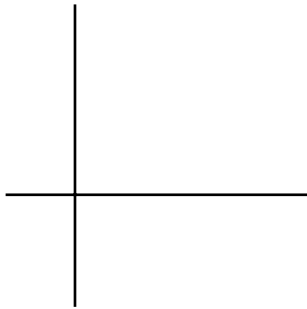
ئاسۆ (نا.) [په‌ه: سووک، سوک (لا،
 به‌ر) - باک: ئاسۆ، هه‌سوو - ناو: ئاسۆ،
 ئاسۆگ، سوۆ - هه‌و: ئاسۆ] ۱- ئەو
 شوینە‌ی که ئاسمان و زه‌وی له‌به‌رچاو
 ده‌گه‌نه‌یه‌ک، سه‌رمه‌له. ۲- (مج.)
 روانگه‌ی بیر و تیروانین.

ئاسۆگ (نا.) بر: ئاسۆ

ئاسۆیی (نا. ل) [ئاسۆ + ئی] خه‌تی به
 درێژایی و موازی ئاسۆ و زه‌وی.

ئاسووده (نا. مف.) [له: آسودن] ۱-
 بی‌غهم و خه‌فت، راحت. ۲- ئارام،
 بێ‌ده‌نگ. ۳- هه‌ساوه. **بوون:** ۱-
 بی‌غهم بوون، راحت بوون. ۴: هه‌تا
 منداڵه‌که‌ی نه‌دیته‌وه دلی ئاسووده نه‌بوو.
 ۲- له کۆل بوونه‌وه‌ی گیر و گرفت. ۳-
 هه‌سانه‌وه. ۴: خۆزگه‌م به‌ خۆی مرد و
 ئاسووده بوو. **کردن:** ۱- خاترجه‌م
 کردن، دلنیا کردن. ۴: کوتم ناچینه
 سه‌فه‌ر و ئاسووده‌م کرد. ۲- له کۆل
 کردنه‌وه‌ی گیر و گه‌فتی که‌سیک. ۳-
 (کن.) کوشتن و له ناو بردنی که‌سیک.

تیبینی: ئاسووده له چاوگی
 ئاسووده‌ن - ی فارسی که‌وتوه به‌ مانا و
 هاومانای هه‌سانه‌وه و راسته‌وخۆ له
 فارسییه‌وه هاتۆته‌ ئیو زمانی کوردیی.

ئاسوودەیی (حم.) [ئاسوودە + ئیی] راحەتی، ئارامی، بۆ شەپ و شوۆری، دانیایی. ☞ بالینجەکەیی لە بن سەری نا و بە ئاسوودەیی بۆی نوست.

ئاسەر (نا.) [هەو - ئەر] بر: ئاستەر

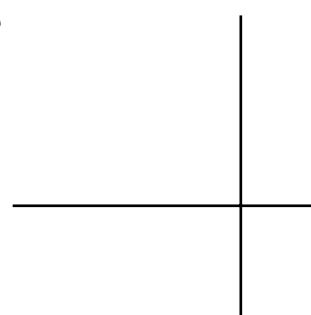
ئاسەوار (نا. ل.) [ئاس + ئە + وار] ۱- نیشانە و پیناسی ماددی لە نەتەوہ یا عەشیرەتیک یا گیاندارتیک وەک بەلگەیی بوونیان، شوینەوار. ☞ هیشتا هیچ بەلگەییەک لە ئاسەواری مادەکان نەدیتراوہتەوہ. ۲- رەگەز، بەرە. **برانەوہ:** بنەبەر کرانی رەگەز و بەرەیی کەس یا گیاندار. ☞ شوکۆر ئەسپیی ئاسەواری برانەوہ. **بەرب:** بەربەردن و فەوتاندنی بە تەواوەتی کەسێک یا گیاندارتیک. ☞ مەغوولەکان ئاسەواری کەلیک بنەمالە و نەتەوہیان بیری. **مانەوہ:** نەبیرانەوہی رەگەز و بەرەیی کەس یا گیاندار. ☞ گەلیک نەتەوہ لە میژوو دا هەبوون کە فەوتاون بەلام ئاسەواریان هەر ماوہ. کابرا دەمیک سائە مردوہ ئیستە ئاسەواریشی نەماوہ. **نەهیشتن:** نەمانەوہ و برانەوہی شت یا گیاندار یا کەس، ئاسەوارنەمانەوہ. ☞ منداڵ ئاسەواری کشمیش و گوێزیان نەهیشت.

تیبینی: بەشی یەکەمی وشە یانی ئاس دەگەڵ [هیک: ئاسا āsā - ئەو: ئەسەھ asah - سان: ئاسە āsa، بە مانای شوین، جیگا و هەرۆتر دەگەڵ چاوگی ئاھ āh لە ئەوئستادا و ئاس ās لە سانسکریت و ویدا دا بە مانای دانیشتن] ھاوریشەییە. بەشی دووہەم یانی وار لە هیندی باستان و سانسکریتی ڤەرہ vara و ئەوئستایی و پەهلەویی ڤەر var بە مانای شوین و ناوچە کەوتەوہ و وار و هەواریش هەر لەم ریشەن بە گشتی ئاسەوار دەبیتە جیی دانیشتن یا شوینی ژیان.

ئاسی (نا.) [باش] بر: ئاسک

ئاسیاو (نا. ل.) [ئاس 1 + ئی + ئاو] [پەھ: ئاسیاو، ئاسیاڤ، ئاسیاپ. فار: آسیاب - تات: ئاسیا. ناو: ئاسیاو - ھەو: ئاساو، ئاسیاو] ئاشیکی بە ئاو دەگەرئ، ئاشی ئاوئ، ئاش.

تیبینی: ئاس و ئاش هەر یەک وشە و یەک ریشەن و تەنیا دوو پیتی ش و س ئال و گۆریان دەگەڵ یەک کردوہ و لە زاراوہکانی کوردیی دا وینەیی زۆرہ. زمانناسان ئاس - یان بردۆتەوہ سەر ئەسەن - ی ئەوئستایی بە مانای بەرد و

بړي: ئاسنگهر ئاسياو دهبیته بهرديک که به ئاو

دهگهړي. جگه لهوه له ئهويستا دا وشه

ئشه به مانای ئارد هاتوه و بوی ههيه

دهگل ئاش و ئاس هاوريشه بي و هر

بويه له ريشه ي ئاش 1 دا نووسراوه.

ئاسيو (نا.) [تهب: سيب. فار: آسيب -
پهش: ئاسيب] [ئهر] ئازار، زهره، زيان،
ئيش، دهر.

ئاسي (نا.) [؟] ۱- شويني سهخت و
چر، نهسته م. :: ده لئ: شا! جي ئاسيه،
ئهن نايچومئ / هيمدادي بو دي له
رومي / دنشکيني، تيگ دها کومئ، ...
(مان ل ۱۴). ۲- دژوار، گران. ۳- گهمارو
۴- گير، حاسيه، عاسيه. & حاسي.

بوون: ۱- له گهمارو کهوتن، دهوره
دران. :: دوژمن له هر چوار لاره
دهات، به تهواوي ئاسي بيوين. ۲- گير
خواردن، گير کردن، تووش بوون. :: به
دهست ئه و کارهوه چاک ئاسي بووم،
نازانم چي لي بکم. دهستم له و کونه دا
ئاسي بوه نايه تهوه دهرئ. **دان:**
گهمارو دان. :: دوژمن به تهواوي ئاسي
دابووين. **کردن:** ۱- تووش کردن،
گرفتار کردن، حاسي کردن. ۲- خو
بهستنهوه، زينداني کردن. :: حهسه
ماويه که خو ي له مائي ئاسي کردوه و
نايه ته دهر. ۳- گهمارو دان، له گير
خستن. :: خه لکی قشلاخان چند
سه ربازيکيان ئاسي کردبوو،
گاشه به رديان به سر دا غلور دهر کردهوه.

ئاسياوان (نا. ل.) [ئاسيا + وان] بړي:
ئاشهوان

ئاسياوچي (نا. ل.) [ئاسياو + چي]
[هه و] بړي: ئاشهوان. :: سه داي
ئاسياوچي مه يو په يابه ي / ئاساو خالي
يه نه و به ته تن سا ده ي (مهوله وي)

ئاسيد (نا.) بړي: ئه سيد

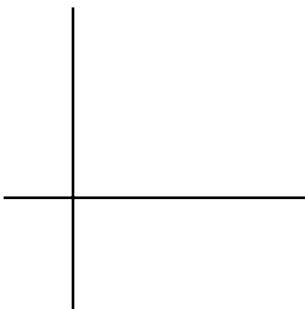
ئاسيده (نا.) [عر: عصيدة]
خوارده مه نييه کی شيرينه که به ئارد و
رو و دوشاو ساز ده کردري، هه لوي به
دوشاوي.

له پيشدا ئارده که له رو و دا باش
سوور ده که نه وه و له دوايي دوشاوي به
سه ر دا ده که ن و چاک تیکه لي ده که ن
هه تا پیده گا و ده يخون.

ئاسيمان (نا.) [باک - زا] بړي: ئاسمان

ئاسين (نا.) [عر: يس] ناوي يه کيک
له سوورته کاني قورئانه، ياسين

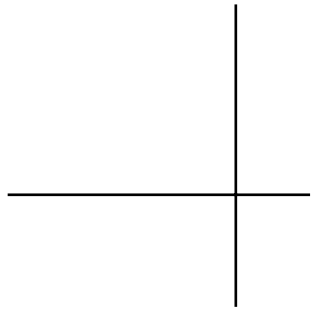
ئاسينگر (نا. ئان.) [ئاسين + گر]

(دمدم ل ۲۳۲)

ناش^۱ (نا.) [ئەو: ئەششە (ئارد)، ئەشن، ئەسەن (بەرد) - هەخ: ئەسەن (بەرد) - بەل: هەش، ئاش. باک: ئاش - ناو: ئاش، ئاسیاو - باش: ئاسیاو - هەو: ئاش، ئاسیاو، ئاساو - زا: ئارەبە، ئاریە، ئارئ] ۱- ئامرازی هارپینی گەنم و دانەوێڵە بۆ ئارد کردن که له دوو بەردی خەری گەورە (بەرداش) پێک هاتووە. ئەم دوو بەردە له سەر یەکن، ئەوەی بنەووە قایم کراوە و ئەوەی سەرەووە بە هیزیکێ وەک ئاو، با یا مەکیه دەگەرێ و دانەوێڵە دەهاری و بە پێی ئەو هیزەیی که دەیکەرێنی چەند جۆری هەیه. ۲- ئەو شوپێن و جیگایەیی که ئەم دەزگایەیی تیدا دامەزراوە. ۳- (ئا.) [باک] ئەندامیکێ ماسوولکەیی و بە هیزیی بالندە دانەخۆرەکانە که دواي چیکلدانە و بەر له گەدە هەلکەوتووە و کاری هارپینی دانی خوراوە، سیکەتۆرە. **بەرمیتن بوون:** دان هاتنی زۆر بۆ ئاش. **فیچقە کردن:** کون بوونی دۆلاش و دەرپەرپینی ئاو بە تەوژم له کونەکەووە. **کران:** ریک خشینی بەرداشەکان وە یەکتر لەبەر کەمی دان. **کەمەرە کردن:** جووتن و قەلت و بر کردنی دان لەبری

کردنە ئارد لەبەر خاوی بوونی دان. **میزتن:** کرانەووی کونی بەرداشی بنەووە و پێدا چوونەووە خواری دان. ۳- ئەو ئاشە له میزتن بۆ هەر دەمیزتی. (پەند) **نانەووە:** ۱- ساز کردنی ئاش، ئاش دروست کردن. ۲- (کند.) کەسێک تووشی گیرە و کیشە کردن، ساز کردن کێرە و کیشە بۆ کەسێک. **له زۆر پێچوون و له رێ پەله کردن:** (کند.) قەرەبووی له دەستچوو کردنەووە، پەله کردن بۆ جێبەجێ کردنی کاریک. **له حەوت ناشان دەنکەجۆیهک شک نەبردن:** (کند.) رووت و قووت بوون، هیچ نەبوون، زۆر هەزار و نەدار بوون، له حەوت ئاسمانان ئەستێرەیهک شک نەبردن. || **ناشی ناگر:** ۱- مەکیهیهکە به کاربەا کار دەکا و جێی هیزیی ئاوی گرتۆتەووە، ناشی مەکیه. ۲- (کند.) کەسی هار و هاج و بەدفعەر. **ناشی ئاو(ئ):** کۆنتترین جۆری ئاش له کوردستان که به هیزیی ئاو دەگەرێ و هیشتاش برەوی هەرماوە. ئاش به تەنیاش مەبەست لەم ئاشەیه. ۳- ناشی ئاو به ئاو دەگەرێ (پەند) **ناشی ئاور:** بر: ناشی ئاگر. **ناشی با:** ئەو ئاشەیی که به هیزیی با کار دەکا و له ولاتانی دی باو بوە. **ناشی زۆردار:** (کند.)

دهسته‌لآت و حکومته‌تی زۆردارانە .
 ***ئاو ده ئاشی زۆردار کردن:** (کنـ).
 یارمه‌تی زۆردار و دهسته‌لآندار دان.
ئاشی قاوه: ئامرازێکی چووکی درێژه،
 کارخانه له کانزای سازی دهکا، خه‌لک
 بۆ هارپینی ده‌نکی قاوه یا ئالته‌تی دیکه
 که‌لکی لی‌وه‌رده‌گرن. **ئاشی کرپوه:** ۱-
 ئاشی‌کی که به‌ر‌داشه‌که‌ی خێرا بسوورێ
 و زوو زوو گهنم بهاری و بیداته دهر وها
 که ته‌پ و تۆزی هارپینی وه‌ک کرپوه‌ی
 به‌فر دیاری بکا. ۲- (کنـ). زوو زوو قسه
 کردن و نۆزه‌ی که‌س نه‌دان. ۳- ده‌لێی
 ئاشی کرپوه خو له قسان نۆزه‌ی که‌س
 نادا. ۳- (کنـ). زوو زوو و به‌ په‌له‌ نان
 خواردن. **ئاشی مه‌کینه:** بر: ئاشی ئاور

ئاش 2 (نا.) [په‌ه: ئاش. باک: ئاش -
 ناو: ئاش - باش: ئاش - زا: ئاش] ۱-
 چیشـت. ۲- چیشـتیکی شله که به
 دانه‌ویله (نۆک، برینجی گرده، باقله،...)
 و سه‌وزی ساز ده‌کرێ و ماست یا دۆ
 که‌شکی تیکه‌ل ده‌که‌ن و پیواز رۆنیشی
 به‌ سه‌ر داده‌که‌ن و ده‌یخۆن. ئاش به‌ پێی
 ئه‌وه که نی‌وه‌رپۆکه‌که‌ی چی تیکه‌ن چه‌ند
 جووری هه‌یه. ۳- چیشـتی شله بۆ پلاو،
 خو‌رشت، شله. ۴- شووی پارچه و
 کراس، ده‌ق، ئاهار.

تیبینی: ئاش له چاوگه‌ی ئه‌ ad و
 ئه‌s - ی سانسکریت به‌ مانای
 خواردن که‌وتوه. هس: ئاز 1

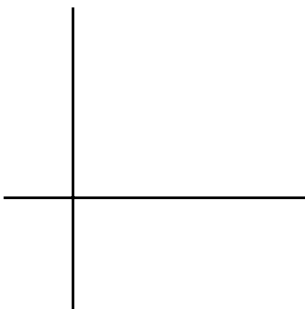
ئاش 3 (نا.) بر: ئاشـت. ~
بوونه‌وه: بر: ئاشـت بوونه‌وه. ~
کردنه‌وه: بر: ئاشـت کردنه‌وه.

ئاشاخه (ئان.) [تور: aṣağ1 (ژیر، بن،
 نزم)] ۱- هه‌موو شتێکی خراب و
 بیکه‌لک. ۲- میوه‌ی رزیو و گهنده‌ل که
 شیایوی خواردن نه‌بێ. ۳- هه‌یوانی بێ
 بره‌و له جه‌له‌ب دا. & ئاشاغه.

ئاشاغه (ئان.) بر: ئاشاخه
ئاشانه (نا.) [ئاش 1 + ئانه] باجیکه
 که ئاشه‌وان له جیات هه‌قی دانانی ئاش
 ده‌یدا به‌ ئاغا و ئه‌ربابی ئه‌م ناوچه‌یه و
 به‌ پێی که‌م و زۆری مـزاش دیاری
 ده‌کردرێ.

ئاشبگیر (نا.) [ئاش 1 + ب + گیر]
 گرتنی ئاش و به‌ تالان بردنی ئارد و
 گهنمی نی‌و ئاش له لایه‌ن دز و چه‌ته‌وه.

ئاشبه‌تال (شر.) [ئاش 1 + به‌تال] ۱-
 رسته‌یه‌که ئاشه‌وان کاتیک دانی بۆ
 هارپین نه‌ما هه‌را ده‌کا هه‌تا ئه‌وه‌ی
 باراشی هه‌یه به‌هێنی، ئاشدۆل. ۲-
 (کنـ). کار و خه‌باتی نی‌وه‌چل و واز

وہستانی شہر و ناکوکی و دوو
 بہرہکایہتی و پیک ہاتن و مہسلت
 کردنی لایہنہکان۔ **بوونہوہ:** پیک
 ہاتن و ریک کہوتنہوہی لایہنہکان، ناش
 بوونہوہ۔ ؟؟ دوای دوو سال نیوان
 ناخوشی دہگہل مالہ خالم ناخریکہی
 ناشت بووینہوہ۔ **کردنہوہ:** پیک
 ہینانہوہ و ریک خستنهوہی لایہنہکانی
 نیوان ناخوش، ناش کردنہوہ۔ ؟؟ نہ و ژن
 و میردہی ناشت کردہوہ۔ نامریکا بہ
 تہمایہ جوولہکہ و عہرہبی پیکہوہ ناشت
 بکاتہوہ۔

ناشتہبا (نا، ؟) [؟] شت، تشت، ؟؟ ہیچ
 ناشتہبای خودا شک نابا۔

ناشتی (حم،) [ناشت + ئی] [پہہ:
 ناشتیہہ] برانہوہی شہر و ہللا و
 ریکہوتنی لایہنہکانی شہر، ہاشتی۔

ناشتیخواز (نا، فا) [ناشتی + خواز]
 کہسیک کہ داواکاری ناشتی و دژی
 شہرہ، لایہنگری ناشتی۔

ناشتیخوازی (حم،) [ناشتیخواز +
 ئیی] دژی شہر بوون و داواکاری ناشتی
 و ہیمنایہتی بوون۔

ناشچی (نا، فا) [ناش + چی] بری:
 ناشپہز

لیہینراو۔ **کردن:** ۱۔ ہہرا کردنی
 ناشہوان بؤ باراش۔ ۲۔ دەست ہلگرتن
 لہ کار و خہبات، ئیشیک بہ نیوہچلی
 ہیشتنہوہ۔

ناشپہز (نا، فا) [ناش + پہز2]
 کہسیک کہ چیشت ساز کردن لہ
 نہستوی نہوہ، چیشت لینہر، چیشتکہر،
 چاشتکہر، ناشچی، ناشپیژ، نازپیش،
 نازچی۔

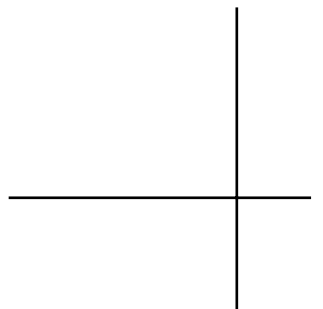
تیبینی: پہز لہ چاوگی پوختن (پختن)
 - ی فارسی بہ مانای پاتن کہوتوہ، نہم
 وشہیہ لہ فارسی را ہاتوتہ نیو زمانی
 کوردیی و کوردییہکہی ناشپیژ یا
 نازپیش - ہ۔

ناشپہزخانہ (نا، ل) [ناشپہز + خانہ]
 شوینی ساز کردن چیشت لہ مالان و
 لہو جیگایانہی خوراک دہفروشن،
 چاشتخانہ، متبہق۔

ناشپہزی (حم،) [ناشپہز + ئیی]
 کاری چیشت لینان، کاری ناشپہز۔

ناشپیژ (نا، فا) [ناش + پیژ] [باک]
 بری: ناشپہز

ناشت (نا،) [نہو: ناخشستی - پہہ:
 ناشت، باک: ناش، ہاش - ناو: ناشت،
 ناش - ہہو: ناشت، ہاشت - زا: ناشت]

ناشغال (نا. بې: ناشغال

ناشغالدان (نا. ل) [ناشغال + دان 4] بې: ناشغالدان.

ناشخانه (نا. ل) [ناش 2 + خانه] شوینی فروشتنی چىشت و خوراک، چىشتخانه.

ناشدول (شر.) [ناش 1 + دول] بې: ناشبه تال

ناشرمه (نا.) [ناو: ئاسرمه، ئاشرمه، هاشرمه، هیشرمه] کوته چهرمیکی ههنديک پانه که له کورتانهوه دپته سهر کهفهلئى ئیستر و بارگین.

ناشغال (نا.) [؟] ۱- ههر شتیکی شیاوی فری دان، زبل، زبل و زال. ۲- (مج.) مروفی هیچ و پوچ و خویری. & ناشغال.

ناشغالدان (نا. ل) [ناشغال + دان 4] دهفری ناشغال تیکردن، جیکای زبل، زبلدان، ناشغالدان.

ناشغان (نا. ل) [ناش 1 + غان] [باک] بې: ناشهوان

ناشغانی (حم.) [ناشغان + ئی] [باک] بې: ناشهوانی

ناشق (نا. فا) [عهر: عاشق] ۱-

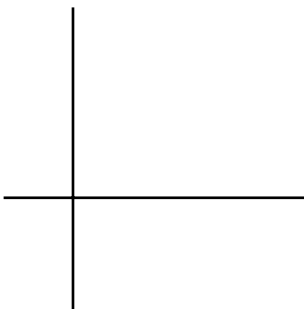
کهسیک که ئهوینی ده دل دا بی و هز له کهسیک بکا، ئهویندار، دلدار. ۲- دلبهندی زور به شتیکی، هوگر، گیروده. ۳- ناشقه راو، ناشقه کار. ۳- گورانی بیژ و شایهری نازهری. **بوون**: ۱- ئهویندار بوون، گیرودهی کهسیک بوون. ۲- هوگر و گیرودهی شتیکی یا کاریک بوون. ۳- ناشقی چاوی که ژال و گهردی پرخال نیم / ناشقی کیو و تهلان و بهندن و بهردم ئهمن (تاریک و روون ل ۴۹). **کردن**: ۱- کهسیک له داوی ئهوین خستن. ۲- کهسیک هوگر و کیرودهی کار و شتیکی کردن.

ناشقانه (نان. ل، ئاک. ل) [ناشق + ئانه] ۱- وهک ناشق، به شیوهی ناشق. ۲- هرچی که پیوهندی به ناشقانهوه ههبی. ۳- گورانی ناشقانه، فیلمی ناشقانه. & ئهوینداران.

ناشقایه تی (حم.) [ناشق + ئایه تی] حالت و شیوهی ناشق، کردهوی ناشق، ئهوینداری، ناشقی، هزلیکردویی.

ناشقبه ند (نا. ل) [ناشق + به ند] خشلیکی سهر سینگی ژانه که به چهندين جوړی ههیه، سینه ریز.

ناشق پیشه (نان. ل) [ناشق + پیشه]

که سیک که کار و پیشه‌ی ناشقایه‌تیبیه. گه‌ده، مه‌عه‌ده.

ناشکروژ (نان. فا) [ناشق + کوژ] ۱- که سیک که ناشق و ئه‌ویندار ده‌کووژئ.

۲- کچیک که روو نه‌دا به دلداره‌که‌ی و زولمی لیبکا.

ناشکار (نان.) [باک] بری: ناشکرا

ناشکرا (نان.) [ئهو: ئافیشیه - په‌ه: ئاشکاراک، ئاشکاره‌ک. باک: ئاشکه‌ره، ئاشکار، ئه‌شکه‌ره - ناو: ئاشکرا - باش:

ناشکرا - هه‌و: ئاشکرا - زا: ئه‌شکه‌را] ۱- دیار، به‌رچاو، روون، په‌یدا، مه‌علووم. ۲- ده‌رکه‌وتنی نه‌ئینی کار، قسه و مه‌سه‌له‌یه‌ک. ۳- حاللی هه‌رچی که پیویستی به‌لگه و روون کرده‌وه نه‌بی، به‌لگه‌نه‌ویست. **بوون:** ۱- وه‌دیار

که‌وتن، په‌یدا بوون: سواره‌کان له سه‌ره‌وه‌ی ئاوابی ئاشکرا بوون. ۲- دیار بوون، روون بوونه‌وه، روون بوونه‌وه‌ی مه‌سه‌له‌یه‌کی نه‌ئینی. ئاشکرایه کی ئهو دزیه‌ی کرده‌وه. سبه‌ی دووی ئاشکرا ده‌بی دۆست و دۆژمنت کتیبه. **کردن:**

۱- روون کردنه‌وه، نیشان دان. ۲- ده‌رخسنتی نه‌ئینی کار، قسه یا مه‌سه‌له‌یه‌ک. ۳- ده‌رخستن و ناساندنی که‌سیکی شاراوه. :: په‌نام برده مالیکی، خاوه‌ن مال ده‌ستبه‌جئ ناشکرای کردم و گرتیانم. **بی**

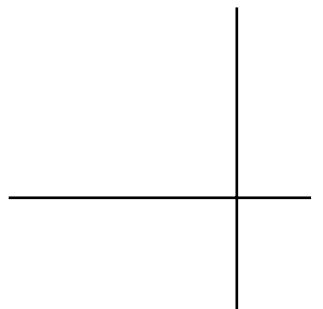
ناشکوژی (حم.) [ناشفکوژ + ئیی] کار و کرده‌وه‌ی ناشکوژ.

ناشقه (نا. ل) [عر: عاشق] ماری نیری ئه‌ویندار که هه‌میشه ده‌گه‌ل ماشقه (ماری مئ) ده‌گه‌رئ و ده‌ژئ. / ماشقه. :: ماریکی ئاشقه له‌وه ده‌ورووبه‌رانه ده‌گه‌رئ پیم وایه ماشقه‌که‌یان کوشتوه.

ناشقه و ماشقه (نا. ل) [ناشقه + و + ماشقه] [عر: عاشق و معشوق] ۱- کچ و کوریک که ئه‌وینداری یه‌کن و یه‌کتریان خویش ده‌وئ و بی یه‌که هه‌لناکه‌ن، دلدار و دل‌به‌ر. ۲- جووته ماریکی نیر و می که به‌یه‌که‌وه ده‌ژین. له‌که‌ورده‌واری دا کوشتنی یه‌کیک له‌وان باش نیه و ئه‌وی دی وه شوپن تۆله ده‌که‌وئ و به‌وه‌که‌سه‌وه ده‌دا و دیکووژئ.

ناشقی (حم.) [ناشق + ئی] بری: ناشقایه‌تی

ناشک (نا.) [په‌ه: ئه‌شکه‌مب] [باک]

کردن: روون کردنه وه و ئاشکرا کردنی کار، قسه یا مهسه له یهک به کهسیکی دیکه. :: ئه وهنده یان تی به هدا هتا دزیبه که یان پی ئاشکرا کرد. **خۆ** **کردن:** خۆ نیشان دان به خه لک، خۆ ناساندن، خۆ وه دیار خستن. :: له ترسی گرتن ماوه یه که خۆی ئاشکرا ناکا. ده لیتی لیمان زیزی ئه ری ئه وه بۆ خۆت ئاشکرا ناکه ی. **خۆ لئ** **کردن:** خۆ به یه کتر ناساندنی که سانیک که پیشتر یه کتریان ناسیوه یان به جۆریک پیوه ندیان به یه کتر هه یه به لام یه کتریان نه دیوه. :: باب، کوره که ی نه دیتبو وه تا کوره خۆی لئ ئاشکرا نه کرد نه یزانی ئه وه کورپه تی. **لئ** **کردن:** ده رخستنی نه یینی و رازی کهسیک له لایه ن کهسیکه وه که ئه م مهسه له یه بزانئ، ئاشکرای لئ کوتن. :: قسه که ی لئ ئاشکرا کرد و له کن خه لک شه رمه زاری کرد. **لیک** **بوون:** ۱-

ئاشکرای (حم.) [ئاشکرا + ئیی] چلۆنایه تی مهسه له یا شتیک به روونی و به بی گری و گۆل. // نه هیینی. **لیکوتن:** ده رخستنی نه یینی کار، مهسه له یا قسه یه که له لایه ن کهسیکه وه که چلۆنایه تی ئه م مهسه له یه بزانئ، لئ ئاشکرا کردن، راستی لیکوتن.

ئاشکوره (ئان.) [باک] بر: ئاشکرا **ئاشگیر** (ئان، فا.) [ئاش + گیر] (گیران) [راده یه که له ئاو که بتوانئ ئاشتیک وه گه ی بخا. :: ئه و جۆگه یه ئاشگیر چاکه. ئامیرزا به شی ئاشگیر لئ ئاو له چۆم شکاندیوو.

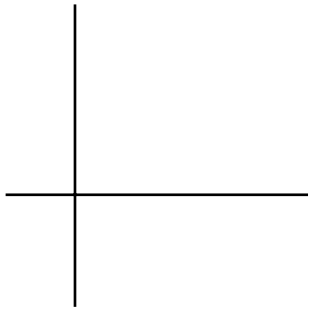
ئاشماس (نا. ل.) [ئاش 2 + ماس] [ئهر] بر: ئاشماست. **ئاشماست** (نا. ل.) [ئاش 2 + ماست] جۆریک ئاش که به سه وزی و دانه و پله ساز ده کری و له دوایی ماستی به سه ر داده که ن، ئاشماس.

ئاشم (نا.) [په ه: ئایشم. زا: ئاسمه، ئاشمه، ئاسمی، ئاشم، ئه شم، ئه شمه، ئه شمی] مانگ، هه یف.

ئاشمه (نا.) [زا] بر: ئاشم

ئاشنا (ئان.) [په ه: ئاشناک، ئاشنا.

ده رکه وتنی راسته قینه له نیوان دوو یا چه ند که س. ۲- یه کتر ناسینه وه ی دوو یا چه ند که س. **لیک** **کردن:** ده رخستن و بلآو کردنه وه ی شتی نه یینی له لایه ن کهسیکه وه سه باره ت به که س یا کهسانی دیکه.

پاک: ئاشنا - ناو: ئاشنا - باش: ئاشنا -
 ھەو: ئاشنا [ناسیاو، دۆستایەتی
 دووراودوور. // بێگانە ڤە کاک سمایل

ئاشنای باوکمە. ۲- شارەزا، بەلەد. ڤە
 ئاشنای ئەو ناوچە یە نیم، ئاشنای
 مألە کە تانم تو بړۆ من خۆم دیم. ۳-
 دوکانداریک کە ھەمیشە کەل و پەلی
 پتووستی لیدە کړدرئ. **بوون: ۱-**

ناسیاو بوون دەگەل کە سیک کە پتشتەر
 نەتدە ناسی. ۲- بەلەد بوون و جینگە یە ک
 فیر بوون کە بەر لەو ھە ئاشنا نە بوو.

پەیدا کردن: بر: ئاشنا گرتن.
کردن: ۱- دوو کەس دەگەل یە ک
 ناسیاو کردن. ۲- کە سیک فیرە شوینیک
 کردن. **گرتن:** ناسیاو بوون دەگەل
 کە سیک، ئاشنا پەیدا کردن.

ئاشنا و روشنا (نا. ل) [ئاشنا + و +
 روشنا] کۆمەلە ناسیاوی کە سیک. ڤە
 کاکم ئاشنا و روشنای زۆرە ھەر کەس
 دەگاتئ سلۆیککی لیدەکا.

تیبینی: زەببیحی وشە ی روشنای
 بردۆتەو ھەر (روو + شناس) یانی
 ئەو ھە کە ھەر بە روو دەناسرئ و
 دۆستایەتیککی ئەوتۆی دەگەل نەگێرابئ.
 (بر: قاموس ب ۱ ل ۲۸)

ئاشنایەتی (حم.) [ئاشنا + یەتی]
 پەپوھندی نێوان دوو کە سیک کە یە کتر
 دەناسن، ناسیاوی.

ئاشوہستا (نا. ل) [ئاش 1 + وەستا]
 وەستای ئاش نانەو ھە، کە سیک کە ئاش
 ساز دەکا و ئەگەر خراپ بوو چاکی
 دەکاتەو ھ.

ئاشوہستایی (حم) [ئاشوہستا + ئی]
 کار و پیشە ی ئاش وەستا.

ئاشۆ 1 (نا. ل) [ئەر] کیم و ھەوای
 برین، چلک، زۆخ، زووخ، ئاشوو.

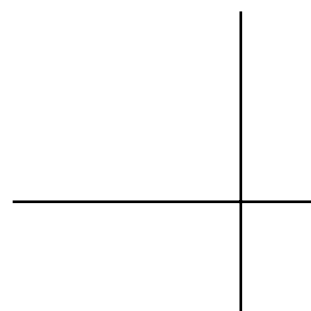
ئاشۆ 2 (نا. ل) [ئاشۆ 13 + شو] ۱-
 ئاژاو ھە، پەشپۆی، ھات و ھاوار و تیک
 چوونی باری ئاسایی، ئاشپۆ، پشپۆنە.

تیبینی: ئاشۆ لە پیشگری ئا و شو لە
 چاوگی شیقفەنی پەھلەویی و شیوانی
 کوردیی کەوتو ھەس: ئاژاو ھە

ئاشۆ پاشۆ (ئان. ل) [ئاشۆ 2 + پاشۆ]
 خەونی تیکەل پیکەل و ئالۆز.

تیبینی: ئاشۆ ھەر و ھەکی نوسراو ھ
 ئاشۆی دوو ھەمە و پاشۆ مانایەکی نیە و
 و ھک پیکەل کە دەگەل تیکەل دئ و
 ئالۆزییەکی پتر نیشان دەدا.

ئاشور (نا. ل) بر: ئاشۆ 1

ئەرکی ئاگاداری له دستهی خۆی ههیه
و به دەوری دستهکەیی دا دخولیتەوه و
ئەویش هەول دەدا یهکتیک لهوان پیس کا
و ئەگەر دەستی وه لەشی یهکیان کهوت
ئەوه نۆرهکهیان دهگۆردیتەوه.

ئاشه به تەندووری (نا. ل) [ئاش 1 +
ئە + به + تەندوور + ئی] بر: ئاشه به تەندووره

ئاشه به تەنوره (نا. ل) [ئاش 1 + ئە
+ به + تەنور + ئە] بر: ئاشه به
تەندووره

ئاشه تەندووره (نا. ل) [ئاش 1 + ئە +
تەندوور + ئە] جۆره ئاشیکه که دۆلایشی
له بەرد و قسل بۆ هەڵدەبەستن هەتا ئاو
به فیرو نهچۆ و به ئاوی کهمیش بگهڕۆ،
ئاشیک که تەندوورهی هەبێ، ئاشه
تەنوره.

ئاشه تەنوره (نا. ل) [ئاش 1 + ئە +
تەنور + ئە] بر: ئاشه تەندووره.

ئاشه تەنوری (نا. ل) [ئاش 1 + ئە +
تەنور + ئی] بر: ئاشه به تەندووره.

ئاشه ئان (نا. ل) [ئاش 1 + ئە +
ئان] [باک] بر: ئاشه وان

ئاشه وان (نا. ل، ئان. ل) [ئاش 1 + ئە

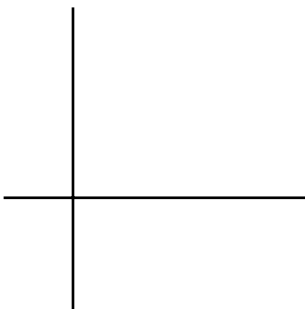
ئاشووب (نا.) [فار: آشوب] [کلاسیک] ئازاوه، ئاشیو، ئاشۆ 2.؛ له
چاوم خۆینی جاری کرد و ههم رهنگی له
روو بردم / ئەم ئاشوویی دل و دینه به
لیوی ئال و چاوی کال (مهحوی ل ۲۰۲).

ئاشوت (نا.) [باک] بر: رنو
ئاشوته (نا. ل) [ئاشوت + ئە]
[باک] بر: رنو

ئاشووزن (نا. ل) [ئاش 13 + شووزن]
[باک] به نیککی ریسراوه بۆ دروونهوهی
سههری جهوال و تهلیس، بهندروو،
ئارشووزن.

ئاشه به تەندووره (نا. ل) [ئاش 1 +
ئە + به + تەندوور + ئە] یاری و
کایهیهکی منداڵانهیه، ئاشه به تەندووری،
ئاشه به تەنوره، ئاشه تەنوری، کهری
سووری پشت درێژ.

کایهکه بهم جۆرهیه: کۆمه له منداڵیک
لیک کۆ دەبنه وه و دوو کهسی گهورهتر
یامه لا لیکیان دادین و دەبنه دوو دسته.
دستهیهک تیدهکهوئ. دستهی تیکهوتوو
له دەوری یهک کۆ دەبنه وه و سههر به
سههری یهکهوه دەنن، دستهی
دووهمیش ههول دهدهن خۆ باوینه سههر
پشتیان، مهلاهی دستهی تیکهوتوو

گهوره دانان به ناوی پیاو دهلکّی له پاش و له پّیش ناو توفیری نیه. ۴: ئاغا حهسهن، حهسهن ئاغا. ۳- میترد، شوو، پیاوی مال. ۴: ئه‌ری ئاغای ئه‌و خانمه کئییه. خانم و ئاغا ۴- باوک، باب. ۴: مه‌گهر ئاغام نه‌یکوت حهقت نیه شه‌و دیر بییته‌وه! ۵- ماموستای فیرگه. ۶- مرۆفی چاک و به‌ریز. ۳: زۆر کورپکی ئاغایه. ۷- داشیککی دامه‌ که ده‌گاته ئاخ‌ر مالی غهنیم و توانایی هه‌لسوورانی پتر ده‌بی. & ئا‌خا، ئاخه، ئا‌غه. — **به‌ینه‌وه:** خواردنی ئه‌و داشه‌ی که بوته ئاغا له کاپه‌ی ته‌خته‌دامه‌ دا. — **کردن:** گه‌یاندنی داشی دامه‌ به ئاخ‌ر خانی غهنیم.

ئاغابانوو (نا. ل) [ئاغا + بانوو] پارچه‌یه‌کی بنۆک بنۆک و خالخالێ ره‌ش یا سوور و یا ره‌نگی دیکه‌ به‌ ته‌ختی سپی، چوار گۆش و براو و ئاماده‌یه‌ پیاو له‌ سه‌ر ده‌یبه‌ستن، جه‌مه‌دانی، جه‌مه‌دانه، جامانه، جامانی، جامه‌دانی، جامه‌دانه، ئا‌غه‌بانوو، ئاخ‌ه‌بانوو.

ئاغاژن (نا. ل) [ئاغا + ژن] ژنی ئه‌رباب و خان، خیزانی ئاغا که به‌م ناوه‌ بانگی ده‌که‌ن، خانم

+ وان] [باک: ئاشقان، ئاشه‌قان - ناو: ئاشه‌وان، ئاسیاوان - باش: ئاسیاوان - هه‌و: ئاسیاوان - زا: ئاره‌وانچی، ئاروانچی] به‌رپرسی ئاش، ئه‌و که‌سه‌ی ئاش هه‌لده‌سوورپینی و دانه‌ویله‌ ده‌کاته ئارد.

ئاشه‌وانی (حم.) [ئاشه‌وان + ئیی] کار و پیشه‌ی ئاشه‌وان، ئاشقانی. ۴: ئاشه‌وانی هه‌ر ئه‌وه‌ نیه‌ خوێت ئارداویی که‌ی. له‌وه‌ به‌دوا ئاشه‌وانی ئه‌و ئاشه‌ ناکه‌م.

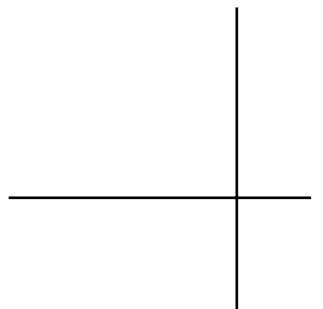
ئاشیانه (نا.) [یه‌ه: ئاشییان] هیلانه‌ی مه‌ل و بالنده. ۴: نازانم ئه‌و سیسارکه‌ که‌چه‌له‌ چییه، دایمه‌ ئاشیانه و هیلانه‌ی له‌ سه‌ر پشتی تو داناه (شیخ فەرخ ل ۲۸).

ئاشیره (نا.) [عه‌ر: اشاره] ئیشاره، ئیشاره‌ت، ئاماژه.

ئاشیر (نا. فا) [ئاش 1 + هیر (هارین)] که‌سیک که‌ باراش بو ئاش ده‌با. ۴: له‌وه‌تی مام پیرووت بوته ئاشه‌وان ئاشیر زۆر بوون.

ئاشیو (نا.) بر: ئاشۆ 2

ئاغا (نا.) [مه‌غ: ئاغا، ئاقا] ۱- ئه‌رباب، خان، به‌گ. ۲- بو‌ریز و به‌

ئاغاله (نا. ل.) [ئاغا + له] نازناويېكه
 بۆ كۆپى نازدار و خۆشهويست به ماناي
 ئاغا چكۆله.

ئاغايانه (نا. ل.) [ئاغا + ئانه] ۱-
 باجېكه ئهرباب يا دهره بهگى ناوچه له
 لادىي و جوتپىرى ژېر دهسته لاتی وهرى
 دهگرئ. ۲- (ئان. ل.) وهك ئاغا، كردار و
 شيوهى ئاغا. ۳- كاك بايز زۆر ئاغايانه
 دهجوولتته وه پوول و پهينى له لا يهكه.

ئاغايهتى (حم.) [ئاغا + يهتى] به
 ئاغا بوون، ئهربابيهتى، ئاغاتی.

ئاغايى (حم.) [ئاغا + ئى] بېر:
 ئاغايهتى

ئاغزونه (نا. ل.) [ئاغز (تور: زار) +
 زوون (زوان) + ئه] ئالقه يهكه له كانزا
 دروست دهكرئ و زمانه يهكى باريكى
 پتويه و له سهرى قايش و كيف و بهندى
 سهعات دهرئ بۆ بهستنى ئه و
 كه رهسانه، ئالقه زوونه، ئاوزوونه.

ئاغزه (نا. ل.) [تور: ئاغز (زار، دم) +
 ئه] كوته كاغه زىكى چووكه لوولهى
 دهكهن و له بنى جگهره هه لپيچراوى
 دهنين بۆ ئه وه تووتنه كه هى نه رژيته نيو
 زار يا دهره وه، بنك/۱، بنكه جفاره،
 دهمه.

ئاغوش (نا. ل.) [فار: آغوش]
 [كلاسيك] بهر، باوهش، ئاميز.

ئاغه بانوو (نا. ل.) [ئاغه + بانوو] بېر:
 ئاغابانوو.

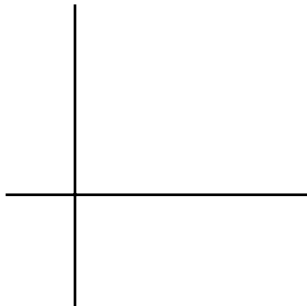
ئاغه برا (نا. ل.) [ئاغه + برا] بېر: ئابرا

ئاغه ل (نا. ل.) [ئا13 + غه ل] ۱-
 ئه شكه وت يا شيوه ئه شكه وتيک كه له
 نيو كيو سازى دهكهن و مهري و مالآتى
 تیدهكهن. ۲- شويتنيك له مال كه وهك
 خانوو بۆ داكردى مهري و مالآت سازى
 دهكهن. ۳- چوارديواری سهر دا
 نه پوشر او له دهشت به بهرد يا چهپه ر بۆ
 داكردى مهري و مالآت. & غه ل

ئاف (پيشه.) [بېر: ئاو3] پيشگره به
 ماناي ئاو3، هاو كه تهنيا له وشه ي
 ئافتا دا ده بيندرئ.

ئافات (نا. ل.) [عه ر: ئافات كۆي ئافهت]
 بېر: ئافهت. **تېبينى**: ئافات هه ر چه ند له
 عه ره بى دا كۆيه به لام له كوردى دا هه ر
 وه كوو ئافهت به كار ده بردرئ.

ئافاق (نا. ل.) [عه ر: آفاق، كۆي افق] ۱-
 قه راغه كانى ئاسمان، ئاسۆ، ئاسۆگ،
 سوئ. ۲- دنيا، جيهان. ۳- چ قه سر و

یه که له وشه‌ی هه‌تاو دایه. پوور داود
 ئاف - ی به مانای رووناکیی و
 دره‌وشانسه‌وه داناوه، که‌ه‌چی چ
 سه‌رچاوه‌یه‌کی بۆ دیاریی نه‌کردوه. (بر:
 یشتها ل ۳۰۵).

ئافتاو گه‌ردان (نا. ل) [ئافتاو +
 گه‌ردان] بر: به‌رچاوه‌که/۲.

ئافتاوه (نا. ل) [ئاف + تاوه] [باک:
 ئافتاوه - ناو: ئافتاوه، ئه‌فتاوه - باش:
 هه‌فتاوه - هه‌و: ئه‌فتاوی] ده‌فریکه پیشتر
 له زه‌رد و ته‌نه‌که و مس دروست ده‌کرا
 به‌لام ئیستا له پلاستیک ساز ده‌کری،
 لوله‌یه‌کی هه‌یه ده‌گه‌ل ده‌سکیک و خۆی
 وه‌ک تونگه‌یه‌که، ئاوی تیده‌کری و بۆ
 ده‌ست و چاو شوشتن و ده‌سنویژ له‌و
 شوینانه‌ی ئاوی شی‌یره نیه‌ که‌لکی
 لئوه‌رده‌گرن و کاتی دیکه له ئاوده‌ست بۆ
 خۆ شوشتنه‌وه، مه‌سین، مه‌سینه،
 مسینه، لولینه، مه‌عه‌ده‌نی، مسینک. ||
ئافتاوه و له‌گه‌ن: ئافتاوه ده‌گه‌ل ده‌فریکی
 قوولی دیکه به‌ ناوی له‌گه‌ن که پیشتر
 به‌ر له نان خواردن و دوا‌ی دست
 هه‌لگرتن و ته‌واو بوون له خواردن یا بۆ
 هه‌ر مه‌به‌ستیکی دیکه ده‌ست و په‌لیان له
 سه‌ر ده‌شوست.

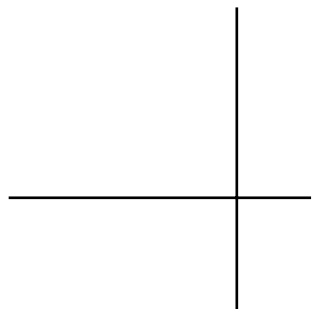
دائییره و تاقی، تیا تۆ تاقی ئافاقی /
 نه‌ی و موتریب، مه‌ی و ساقی، گول و
 بولبول هه‌موو جووتن (نالی ل ۳۲۸). به‌م
 هه‌موو ته‌بعه ره‌وانه، به‌و هه‌موو
 هۆنراوه‌وه / چاکه نه‌بمه شوهره‌یی
 ئافاق و هه‌ر ئاواره به‌م (ئاوات ل ۱۵).

ئافتا (نا. ل) [ئاف (بر: ئاو3) + تا]
 هاوتا، به‌قه‌را، هاوچه‌شن. ☞ ئه‌گه‌ر
 چاوی خۆم به‌ یایه‌زینی هه‌لده‌هینانه /
 ئه‌و خاتوونه‌م دیوه ئافتای کاکه‌مه‌می
 جوانه (مان ل ۲۷).

ئافتاب (نا. ل) [فار: آفتاب] [کلاسیک]
 ئافتاو، هه‌تاو، خۆره‌تاو. ☞ شه‌و ئه‌گه‌ر
 تۆ ماهتابی ئینتزاری تا به‌ که‌ی / رۆژ
 ئه‌گه‌ر تۆ ئافتابی بۆچ له هه‌وران نایه
 ده‌ر (وه‌فایی ل ۴۲).

ئافتاو (نا. ل) [ئاف + تاو] [په‌ه:
 ئه‌فتاپ] تاو، هه‌تاو، خۆر، خۆره‌تاو. ☞
 ئافتاو جه‌مینان جه‌مین شو‌له‌ی شه‌م/
 چه‌نی قیبه‌ی من مه‌وینان وه چه‌م (وه‌لی
 دیوانه ل ۳۳). سبجه‌ینی ئه‌گه‌ر ئافتاو
 ده‌ر په‌رییه / مالمال ئه‌وی رۆژی ده‌هاته
 بازاریه. (مان ل ۱۰۵).

تیبینی: ئاف نازانم له کام ریشه و
 سه‌رچاوه‌یه، هه‌رچی هه‌یه هه‌مان « هه »

تیبینی: ئاف لەم وشەییە دا بە مانای ئاو - ه که له ئاف یا ئاف - ی ئەوێستایی هەر بە مانای ئاو له وشەکانی āfant و āvant بە مانای دەفری ئاو یا ئاودان کەوتووه. ئافتاوه بە گشتی دەبیته تاوه یا دەفری ئاو. هس: ئامان 1

ئافتاوهدار (نا. ل) [ئافتاوه + دار] کەسێک که له دیوهخان ئیشی هه‌لگرتنی ئافتاوه بۆ سەر دەستاوی میر و ئه‌رباب بوو. هه‌ من که‌مته‌ر که‌نیز په‌رستار تۆم / من ئافتاوه‌دار، خزمه‌تکار تۆم (خانا ل ۲۱۹).

ئافتومات (نا. روس: avtomat)
 ۱- شتیکی که له خۆیوه کار بکا، ئۆتومات، خودکار ۲- جوړیک چه‌که. له تفه‌نگ چووکتەر و له ده‌مانچه‌ گه‌وره‌تره و له کاتی شه‌ری دووه‌می جیهانی ناو و چه‌که‌که‌ی هاتۆته ئێو زمانی کوردیی.

ئافر (نا. باک) بر: ئاخوڕ

ئافران (چا. ل) [باک] خولقان، ساز بوون.

ئافراندن (چا. م) [په‌ه: ئافریته‌ن. فار: آفریدن - لۆر: ئافه‌رییی. باک: ئافراندن - زا: ئافه‌رناییش] خولقاندن،

ساز کردن، داهینان.

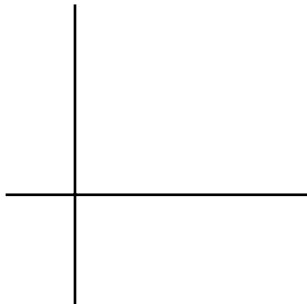
ئافراو (نا. مف.) [له: ئافران] خولقاو، سازکراو.

ئافره‌ت (نا. عه‌ر: عوره‌) ۱- مێینه‌ی مرۆفی به‌ می‌رد، ژن. هه‌ ئافره‌تی کورد زۆر فه‌قیر و به‌سته‌زمانن. ۲- وشه‌ی بانگ کردنی خێزان و ژنیک له لایه‌ن شوویه‌که‌یه‌وه، ژنه‌کی. هه‌ دا ئافره‌ت چایه‌کم بۆ تیکه‌! & عافره‌ت، عه‌وره‌ت.

تیبینی: عه‌وره‌ت له زمانی عه‌ره‌بی دا به‌ مانای شتیکی که پیاو شه‌رمی لێده‌کا و هه‌روه‌تر شه‌رم و ده‌زگای جنسی پیاو و ژن هاتوه. ئافره‌ت ده‌بیته شتیکی که پیاو ده‌یشاریته‌وه و شه‌رم له نیشان دانی ده‌کا. ئه‌وره‌ته یا عه‌وره‌ته له زمانی په‌شته‌ووی دا و عه‌وره‌ت له زمانی فارسیش دا به‌ مانای ژن ده‌کار ده‌کردرین.

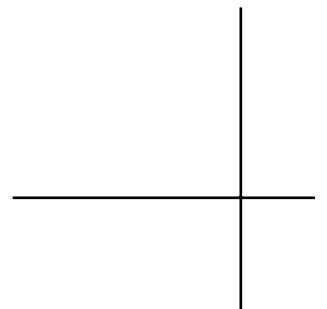
ئافرینه‌ر (ئان. فا) [له: ئافراندن] ۱- ئه‌وه‌ی که هه‌موو شت و چتی ساز کردوه، خودا. ۲- داهینه‌ر، سازکه‌ر، خولقینه‌ر.

ئافه‌ت (نا. عه‌ر: آفت) ۱- به‌لا. هه‌ بنازم من به‌ کوفه‌ری زولفی تۆ ئه‌ی ئافه‌تی ئیسلام / که ئه‌سته‌ۆبه‌ندی

- جيزيهى خسته مل ئيمانى خاس و عام
بې: ئاوهدانى
- (مهسوى ل ۲۱۵). ۲- ملىوزمى دهغل و
دان. ۳- نهخوشى مهې و مالات. &
ئافات.
- ئاشاكي** (نا. ل) [ئاش + ئاك + ئى]
[باك] بې: ئاوهكى 1
- ئافاهى** (نا. ل) [ئافا + هى] [باك] بې:
ئاوايى
- ئافهره** (نا. ل) بې: ئافهرين
- ئافهريم** (نا. ل) بې: ئافهرين
- ئافهرين** (نا. ل) [ئو: ئافريشه نه - په ه:
ئافرين. باك: ئافهرين، ئافهرين - ناو:
ئافهره، ئافهريم، ئافهرين - هه و:
ئافهرين، ئافهرين] ۱- وشهى پتهه لكوتن
و هاندان، باره كه لالا. ۲- ئافهرين كورم بۆ
خوت و بۆ ئازايه تيت! ديمه نى شيرين و
كولمى سوور و به ژنى ريك و پيك /
كهس ته ماشاى توى نه كرد وهك من كه
نه ييكوت ئافهرين (هيدى ل ۱۷۴). ۲- بۆ
تهوس و لاتاو پيدادان له كار و
كرده وهيهكى نه باش كه يه كيك دهيك.
۳- ئافهرين كورم! ئوه بووقه ول و
به ئينيت، ئافهرين بۆ ئوه دهرس
خويندنه!
- ئافدهستخانه** (نا. ل) [ئافدهست
خانه] [باك] بې: ئاوهست
- ئاخر** (نا. ل) [باك] بې: ئاخور
- ئاخرنگ** (نا. ل) [ئا 13 + خر (بې) +
نگ] [زا] بې: برينگ
- ئاخرينگ** (نا. ل) [ئا 13 + خر (بې) +
ئينگ] [زا] بې: برينگ
- ئاخرىژ** (نا. ل) [ئاڤ + رىژ] [باك] بې:
ئاودهست
- ئاخرىژخانه** (نا. ل) [ئاخرىژ + خانه]
[باك] بې: ئاودهست
- ئاخرى** (نا. ل) [باك] بې: ئاورى
- ئاخرى** (نا. ل) [ئاڤ + زى 2] [باك] ۱-
كانى و سه رچا وهيك كه به هاران
هه نديك ئاويان هيه و به هاوين ويشك
دهبن، كویره كانى، ته رهن، زهناو،
ئاوهزى. ۲- ئاودن، ئاوهزن.
- ئاخرىم** (نا. ل) [ئاڤ + زى 2 + م] بې:
- ئاڤادان** (نا. ل) [ئاڤادان + ئى] [باك]
[باك] بې: ئاوا 1
- ئاڤا** (ئان. ل) [باك] بې: ئاوا 1
- ئاڤادان** (ئان. ل) [باك] بې: ئاوهدان
- ئاڤادانى** (نا. ل) [ئاڤادان + ئى] [باك]

ئاۋەزئ

ئاۋژەن (نا. ل) [ئاۋ + ژەن] [باک]
[پەھ: ئاۋژەن] مەلەوان

تېبىنى: ئاۋژەن āpzan لە پەھلەۋىي
دا بە ماناى شوۋرکە ھاتوھ.

ئاۋژەنى (حم.) [ئاۋژەن + ئى]
مەلەۋانى

ئاۋس (ئان.) [باک] بى: ئاۋس

ئاۋشە (نا. ل) [ئاۋ + شە (شىلە)]
[باک] بى: ئاۋقۆرە

ئاۋشىلە (نا. ل) [ئاۋ + شىلە] [باک]
بى: ئاۋقۆرە

ئاۋك (نا. ل) [ئاۋ + ك] [باک] تۆۋى
پىاۋ بى: ئاۋ ۷/1.

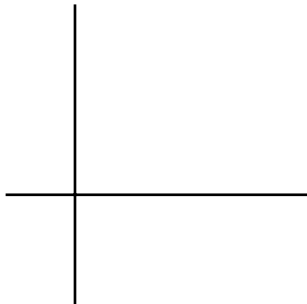
ئاۋىتن (چا. م) [باک] بى: ئاۋىشتن

ئاۋار (نا. ل) [؟] ۱- دەۋرۋوبەر، ئاست،
نزيكايى، مەلېند، ناۋچە، ھەقار ؟؟ بە
ئام گەر رەقىبانىت بسوتتېن ئەى گۈلى
رەعنا / مەرەنجە تۆ خودا، شوعلە لە
ئاقارى چقل چ بكا؟ (مەھوى ل ۱۴). ۲-
دەشت، سارا. ؟؟ كچ مام مامزە لە ناۋ
ئاقارى / روومەت شەكرەسيۆ دەيگرم بە
زارى (سيىسەد ھۆنراۋە ل ۱۱۰). ۳-
[باک] بەرىنايى

ئاۋشە (نا. ل) [؟] پەنجەرە، دوودەرى،
دەلاقە. ؟؟ تەمەشاي كرد گومبەزىك لە
دوور ديارە/ ئەو گومبەزە تەنشت بە
ئاۋشە، چوار تەرەفى بە ھەسارە.
(مان ل ۲۱۷)

ئاۋل (ئان.) [عەر: عاقل] ۱- ژير، زانا،
زيرەك، بە مېشك. ؟؟ گرىيەكى شىت
لىتى دەدا سەد ئاۋل پىي ناكريتەۋە. ۲-
رېك و پىك و دروست جـوولانەۋە ئەو
جۆرەى كە زانايانەيە. ؟؟ ئاۋل دانىشە و
ئاۋل نان بخۆ! ۳- (نا. ل) ھۆش، مېشك،
فام، ئەقل. ~ **بىرېن:** تېگەيشتن و ھالى
بوون لە مەسەلەيەك يا شتىك ئەۋەندەى
كە مېشك ھەلئىدەگرى، ئاۋل پىشكان،
ئەقل بىرېن، ئەقل پىشكان، ئەقل گرتن.
؟؟ ئەۋەى ژن دەيكا پىاۋ ئاۋلى نايىرې.

~ **بىرون:** ۱- ھاتنەۋە سەرخۆ و
پىگەيشتن، ھاتنەۋە سەر رېى راست. ؟؟
ھەمە لەۋەتى ژنى ھىناۋە ئاۋل بوە و
شەۋانە زوۋ دېتەۋە. ئىنسان ھەتا سەرى
ۋە بەردى ئەلھەدى نەكەۋى ئاۋل نايى.
۲- ئارام و ھىدى ئەۋ جۆرەى شىاۋى
كەسى ئاۋل. ؟؟ مندالەكان ئەۋرۆ زۆر
ئاۋل بوون. ~ **پىشكان:** تېگەيشتن،
ھالى بوون، ئاۋل بىرېن، ئەقل پىشكان.
؟؟ مندالى ئەم زەمانە ئاۋلىيان بە شتى

سهير دهشكى. هه رچى بيسر له و مهسه لهيه ده كه مه وه ئاقلم پيى ناشكى.

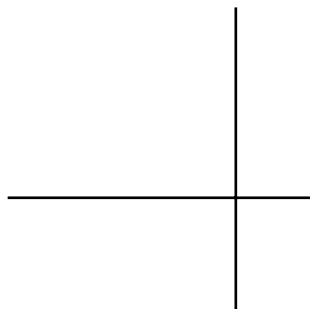
~ **تيكچوون:** خهرفان، شيت بوون، ميشك شلهقان، ئاقل گوران، ئهقل تيكچوون، ئهقل گوران، ليويان. هه بارام له تاوى ئه و كچه ته واو ئاقل تيكچوه.

~ **دان:** تيگه يانندن و وريا كردنه وهى كه سيك له لايه ن كه سيكى زانانتر و تيگه يشتووتر، ئهقل دان. هه خودا ئاقلت داتى بۆ خۆت و بۆ كارت. ~ **ده چاودا بوون:** (كند.) تينه گه يشتن و بيسر نه كردنه وه، روالهت ديتن و بيسر له نيورهوك نه كردنه وه، ئهقل ده چاو دابوون. ~ **ده چۆك دا بوون:** (كند.) بى ئاقل بوون، ئاقل نه بوون، كه مایه سى ده بيسر و ميشك دابوون. ~ **ده كه لله دا نه مان:** (كند.) ناحالى بوون، تينه گه يشتن، بى ئهقل بوون. هه هيج كه سه له بهر داد و واوه بلا ئاقل ده كه لله دا نه ماوه (لاس و خه زال ل ۶۳). ~ **سروك بوون:** له كه مایه سى دانى ئهقل و هوش، نه فام بوون و تينه گه يشتن، ئهقل سووك بوون، ئهقل گوران. هه ئه و كابرايه هه نديك ئاقل سووك بوه. ~ **كردن:** سزا دان و ته مبي كردن بۆ تيگه يشتن و حالى بوون.

هه وام تيه ه لدا بۆ بابيم ئاقل كرد. هه كه سه ه ره گه زى خراپه به من و به تو ئاقل ناكري. ~ **كهسك و سوور بوون:** (كند.) ئاقل بوون و پيگه يشتنى مندا، ته مه ن و سه رده مى ليكدانه وه و تيگه يشتنى مندا. ~ **گرتن:** بى: ئاقل بىرين. ~ **گوران:** له سه ر ريبازى دروست نه مان و كارى نادروست و بى بيسر كردن، ئهقل گوران. هه كاكم ئاقل گوراوه به پاييز دهيه وي قوره كارى بكا.

~ **لى په شوكان:** سه ر ليشيوان، ئاقل تيكچوون. هه ده بگوت: كيژى سه رم ليشيواره، عاقلم لى په شوكاوه/ كه سه نه يديوه به شه و، رۆژ له مه غريبي سه رى ده ره يناوه (ميتر و وهفا ل ۷۸). ده ~ **دابوون:** بى: ده ئهقل دابوون. له ~ **به دوور بوون:** بى: له ئهقل به دوور بوون. || **ئاقل پوخت:** ئهقل و ميشكى كامل و پيگه يشتوو. هه ده بى ئيمه به فيل ئاقل پوختى پكه ين خاوه (لاس و خه زال ل ۶۳). **ئاقل خاوه:** زه ين و ئهقل يك كه ناكامل بى و پينه گه يشتبى.

ئاقلانه (ئاك، ل) [ئاقل + ئانه] زانايه نه، تيگه يشتوانه، جوولانه وهى وهك كه سيكى ئاقل و زانا. هه ژن هينان له و ته مه نه دا ئاقلانه نيه.

ئاقلدار (ئان. فان.) [ئاقل + دار2]

كەسى خاۋەن ئەقل، كەسىك كە ئەقلى ھەيە، زانا، ئەقلدار، ئاقلمەند. ﷺ ئەۋە دەيانگوت كورپك هاتوھ / ئەۋە چەند نەجىب و بەلىغ و زىنگ و ئاقلدارە (بەيتى سەئىد و مىرسىۋەدىن - سروە ژ ۷۲ ل ۴۲).

ئاقلمەند (ئان. ل.) [ئاقل + مەند]

خاۋەن ئەقل، زانا، تىگەيشتوو. ﷺ ئەۋە ئاقلمەندان بە منيان دەگوت: مامى ردىن سىپىيە / ئەۋ خالەي ئەتۆ چاوت پىكەۋتووھ... / ھەر شارى ۋەكوو بەغدا دە قىمەتى خالى سىنگى خەزالى دا نىە (لاس و خەزال - سروە ژ ۸۷ ل ۱۲).

ئاقلى (حم.) [ئاقل + ئىي] زىرەكىي،

ورىيى، تىگەيشتوويى

ئاقىبەت (نا.) [عەر: عاقبە] ۱- ئاخىرى

ھەر شتىك، ئاخىر، دوايى. ﷺ گەلەك شوكر و سابىرم چونكە ئەمىرى خودايە / ئاقىبەتمان مردنە دنيا لۆكەس نەمايە (سىسەد ھۆنراۋە ل ۱۲۶). ۲- ئاكام، ئەنجام، نەتىجە. ﷺ ئاقىبەتى شەرىكايەتتيان بوو بە دوژمنايەتى.

ئاقىدە (نا.) [عەر: عقيدة] بېروا،

باۋەر، ئيمان، ئەقىدە.

ئاقىق (نا.) [عەر: عقيق] بەردىكى

كوارتىزىيە بە چەندىن رەنگ لە سروشت دا ھەيە كە باشتىرىن و بە بايخترىنى سىۋورپكى ئالوۋبالوويى يە و دىكەنە بەرموورى ژنان و نەقىمەي ئەنگوستىلە، ياقىق. || **ئاقىقى رەش:** بەردىكى سەخت و رەقى گرگانىيە كە رەنگىكى كەسكى مەيلەۋە رەشى ھەيە. **ئاقىقى سورور:** جوړپك ئاقىقە كە رەنگى سوروى ئالوۋبالوويىە و لە گەۋھەرسازى دا كەلكى لىۋەردەگرن. **ئاقىقى يەمەنى:** جوړپك ئاقىقى سورور كە لە ۋەلاتى يەمەن دەست دەكەۋى.

ئاكى 1 (نا.) [ئەۋ: ئەكە - پەھ: ئاك]

عەيب، شوورەيى.

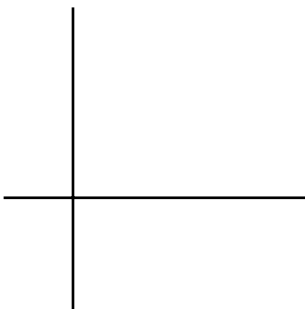
ئاكى 2 (نا.) [زا] بېر: ھىلكە

ئاكى 3 (پاشا.) بە رەگى چاۋگەۋە

دەلكى و ناو ساز دەكا. ﷺ پۇشاك، خۇراك.

ئاكادىمى (نا.) [فەر: Academie]

ناۋى باغپك بوو لە ئانتىن كە ئەفلاتوون لەۋى دەرسى فەلسەفەي دەداۋە و ئىستاكە بۆ كۆر و ئەنجومەن بە كار دەبردى كە خەرىكى لىكۆلىنەۋەي مەسەلەكانى ئەدەبى و زانستى و

مهسه له ی دیکهن. ☞ ئاکادیمی زانست،
ئاکادیمی فهراڼسه.

ئاکادیمیستین (نا.) ئه ندامی
ئاکادیمی

ئاکار (نا.) [ئا 13 + کار] کار و
کردهوه، ئه خلاق، رهوشت. ☞ له ئاکاری
بووکه کهم رازی نیم، ده بی ئاکاری باشتر
بکا. **هه لگرتن**: کردهوه، خو و خده
و ئاکاری که سیک له بهر چا و گرتن. ☞
ئه و کورهم ئاکاری خراب نه بی
هه لگرتن!

ئاکارباش (ئان. ل) [ئاکار + باش 1]
که سیک که ئاکار و کار و کردهوه ی باش
بی، خو و رهوشت باش. ☞ ئه
ده یویست بووکی ئاکارباش و
رهفتارچاک و وریا و به مشوور و
مالداریکه ری هه بی. (تاریک و روون ل
۲۵).

ئاکارباشی (حم.) [ئاکارباش + ئی]
کردهوه ی باش و چاک، پله بهرزی له
کاری چاک دا.

ئاکاردیون (نا.) [فهر: accordden]
ئامپریکی مؤسیقایه، له شان ده کردری
و ریزیک دوگمه ی هه یه که به هینان و
بردنی بای تیده کردی و به په نجه به سه ر

داهینان دهنگیان لیوه دی. ئه کاردیون.

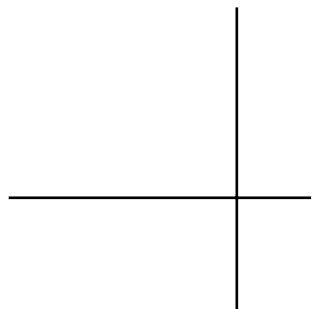
ئاکارو (گیا.) [فهر: acajou]
داریکی خوړسکی لیوه وارهمکانی
ئامریکایه، رهنگی چپوه که ی سووره و بو
ساز کردنی شتی به بایه خ و گرانبایی
که لکی لیوه رده گرن.

ئاکاسیه (گیا.) [فهر: acacia] بر:
ئه قاقیا

ئاکام (نا.) [ئا 13 + کام] [ناو: ئاکام -
هه و: ئاکام] دوابی کاریک، ئاقیبه ت،
نه تیجه. **هه رگرتن**: که یشتنه ئاکام و
نه تیجه. ☞ هیچ ئاکام یگمان له و کاره
وه نه گرت. **به گه یاندن**: کار و
مه سه له و هیوایه که هه تا دوابی و سه ر
بردن، پیگه یاندنی کاریک. **به گه یشتن**:
که یشتنه نه تیجه و دوابی
کاریک. ☞ له شه ری کایه تی دا به هیچ
ئا کامیک ناگه یین. **هه بوون**: دوابی و
ئا کامو نه تیجه هه بوونی کار و
مه سه له یه ک.

ئاکتیر (نا.) [فهر: acteur] له لات:
[actor] که سیک که له سه ر شانۆ یا
سینه ما و ته له ویزیون ده ور ده گپری،
ده ورگپری، ئه کته ر، شانۆگه ر، هونه رپیشه .

ئاکروبات (نا.) [یون: akrobat]

وهرزشکار یا کهسیکی که له سیرک کار دهکا و کاری سهیر و قورسی وهک بهسهر تهناف دا رویشتن و خو ههلسوورانندن له سهر بارفیکس و پارالئل دهکا.

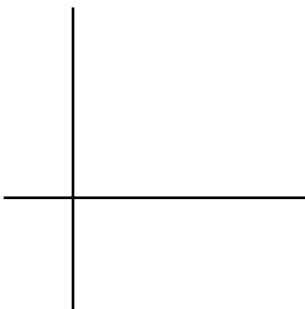
ئاگواریم (ئا): aquarium

له: aqua (ئاو) دهفریکی پر له ئاوی شووشهیی گهوره یا چووکه، گیاندارانیاوی وهک ماسی وردی تیدا رادهگرن و بو خو خافلاندن و جوانی له سووچیکی مال یا شوینتیک داهندرئ.

ئاگا (ئا): [پهه: ئاکاس. باک: ئاگاھ -

ئاو: ئاگا - باش: ئاگا - ههو: ئاگا، هاگا] ۱- خه بهر، ههوال. هه مئیکه ئاگام له ئاسۆ نیه نازانم له کوئییه. ۲- وهخه بهر، به ئاگا، بیدار. ۳- زانا، تیگهیشتوو، ئاگادار. **بوونهوه:** ۱- وهخه بهر هاتن، له خه وهستان، به ئاگا هاتن. هه یانی که ئاگا بوومه وه دیتم کهس له مال دا نهماوه. ۲- هاتنه وه سهرخو دوای بیهوشی یا مهستی و گیزی. **کردن:** ههست کردن، ههست پیکردن، پیزانین. هه عه به هیند خهوی گرانه دهرزیشی تیراکه ی ئاگا ناکا. **کردنهوه:** وه خه بهر هینان، کهسیک له خه وهستاندن. **له خو بران:** ئاگا له

خو نه مان، له سهر هوش نه مان، گیزی و ویز بوون، بیهوش بوون. **له خو بوون:** چاوه دیری خو کردن بو نه وهی تووشی نهخوشی و به لا و گیر وگرفتیک نه هاتن. ۲- له سهر هوش بوون، وریا بوون. **له ده می (دم) خو بوون:** (کنه). وریا بوون بو قسه ی پیس نه کردن و جنیو نه دان، دهمشیری نه کردن، ئاگا له زاری خو بوون. **له زاری خو بوون:** (کنه). بر: ئاگا له ده می خو بوون. **له کونگی (قوونی) خو نه بوون:** (کنه). وریا نه بوون و گیزی بوونیکی له راده به در. **له خو نه مان:** بر: ئاگا له خو بران. **له مه حمرودی بیهرواد نه بوون:** (کنه). تینه گه یشتن، نه فامین، ئاگادار نه بوون. **له لی بوون:** ۱- چاوه دیری له کهسیک یا شتیک کردن. هه خه می داشقه کهت نه بی ئارخه یان برؤ من ئاگام لیی ده بی. ئاگات له مندالنه کان بی تا دیمه وه. ۲- زانین، په ی بردن، خه به ردار بوون. هه ئاگام لییه به دزی ژنت ماره کردوه. ۳- دیتن. هه ئاگام لییوو کئ نه و شووشه ی شکاند. **له لی بران:** هوش له سهر نه مان، له بیر کردن و بیخه بهر بوون له کار و مهسه له و کهسیک. هه دایکم به ههویای پورم

که‌سیک یا مه‌سه‌له و شتیک دان به که‌سیک. **کردن:** چاوه‌دیری کردن، ناگا لیبون. **لینکردن:** چاوه‌دیری که‌سیک یا شتیک کردن، راگرتن. ناگا لیبون. ☺ باش ناگاداریی له‌م کتیبانه بکه با نه‌درپین. **وه‌رگرتن:** زانیاریی وه‌رگرتن سه‌بارت به که‌س و مه‌سه‌له و کاریک. ☺ ناگاداریییه‌کی ته‌واوم سه‌بارت به چلو‌نایه‌تی کاری ئه‌م ده‌زگایه له کارخانه‌که‌ی وه‌رگرتوه. **هه‌بوون:** ۱- خه‌به‌ر دار بوون، زانین. ۲- تیتگه‌یشتن، زانیاریی هه‌بوون.

ناگاه (نا). [باک] بر: ناگا

ناگاهی (حم). [ناگا + هی] [باک] - هه‌و [بر: ناگاهی

ناگایی (حم). [ناگا + یی] [په‌ه: ناگاسییه] ۱- ناگا، خه‌به‌ر. ۲- ناگاداریی، لی‌زانین. ۳- بیداریی، به‌خه‌به‌ریی. & ناگاهی، هاگایی.

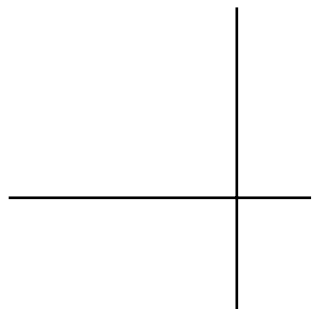
ناگر (نا). [هی‌ک: ئه‌گنی - ئه‌و: ئاتهر، ئاتر، ئاتر، ئاتیرئ - هه‌خ: ئاتهر - پان: ئادور - سان: ئه‌گنی - په‌ه: ئاتهر، ئاتور - روس: agon. باک: ئار، ئاگر، ئیگر - ناو: ئاور، ئاگر - باش: ئاگر - هه‌و: ئه‌یر، ئیر، ئاهیر، ئاتر، ئاتهر، ئاویر، ئاور،

ناگای له مه‌پراوه. **لیه‌بوون:** خه‌به‌ردار بوون، ناگا لیبوون، زانین.

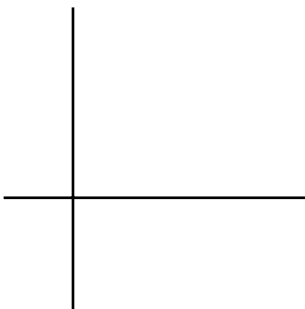
ناگادار (ئان. فا). [ناگا + دار] ۱- خه‌به‌ردار ۲- که‌سیک ناگای له دونیا هه‌یه، تیتگه‌یشتوو، زانا. ۳- چاوه‌دیر، پاریزهر. **بوون:** ۱- خه‌به‌ردار بوون، په‌ی بردن و زانینی مه‌سه‌له‌یه‌ک. ۲- پاریزان، ناگا لیبوون، راگرتن. ☺ خودا ناگادارت بی. **بوونه‌وه:** وریا بوونه‌وه دواى تى گه‌یشتنی مه‌سه‌له‌یه‌ک. ☺ کاتیک کابرای به‌نگییم دیت ناگادار بوومه‌وه که ئالووده بوون چ له پیاو ده‌کا. **کردن:** راگه‌یاندنی هه‌واڵ و

خه‌به‌ریک له مه‌پ مه‌سه‌له‌یه‌ک به که‌سی دیکه. **کردنه‌وه:** وریا کردنه‌وی که‌سیک له باب‌ت مه‌سه‌له‌یه‌ک که نایزانی. ☺ ئاسۆم به قسان ناگادار کرده‌وه که ئاکامی دزین به کوئ ده‌کا.

ناگاداریی (حم). [ناگادار + ئیی] ۱- راگه‌یاندنی مه‌سه‌له‌یه‌ک به خه‌لک به نووسراوه یا هه‌واڵ، (اطلاعیه). ۲- کۆمه‌لیک باس و خه‌به‌ر سه‌بارت به که‌سیک یا مه‌سه‌له‌یه‌ک، زانیاریی. (اطلاعات). ۳- خه‌به‌رداریی، زانین. ☺ به ناگاداریی چوار که‌سان ژنیان لی‌ ماره کرد. **پیدان:** زانیاریی سه‌بارت به

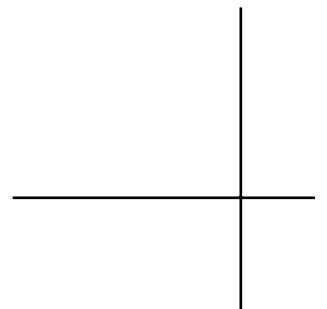
ئاير- زا: ئادر، ئادل] ۱- رووناكى و گريتك كه له سووتان بهدى دئ و يهكيتك له چوار مادهى ئاو، ئاگر، با و خاكه. بهشهر له كوئنهوه ئاگرى ناسيوه و بو خق پاراستن له سهرمما وچيشت لينان و رووناكى كهلكى ليوهرگرتوه و ههر له بهر ئهوه به پيروزيان داناوه و هولييان داوه كه قهت ئاورگيان نهكووژيتهوه و وچاخ كووتر نهبن... ۲- (مج) گهرماى زور، تينى ياو و تى. ۳: نيوه شهوى ههستام ديتم منداال وهك ئاگر دايسى. به قرچهى نيوه پويه ئاگر له ئاسمان دهبارى. ۳- (مج) سوور ههنگه پان و رهگى مل دهريه رين له بهر رق و توورپيى. ۴- (مج) تهقه و تهقاندن به بارووت. ۵- (كند) مرؤفى به تين و بهگور و به ههست. ۶- (كند) منداالى بهدفعه و نهحهجمماو. **بردن:** ئاور گرتنى ساناي شتيك. ۳: پووش و پهلاشى ويشك زوو ئاگسر دهبن. **بووژاندنهوه:** بر: ئاگر گهشاندهوه. **بهريوون:** ئاگر گرتن به هويهكى ناديارهوه. ۳: ئاگر ده مهزايه بهربوو و چي نههيشت. **بهريوونهوه:** سوتمان، ئاگر ده جيپهك كهوتن، ئاگر كهوتنهوه. **بهردانهوه:** ۱- ئاور تيبهردان، سووتاندن. ۲- (كند) بهدفعه، بزوز، كهسى شلووق و نهحهجمماو. ۳: ئهو مندااله ههجمينى نيه ئاگرى له ولات بهرداوه. **پيرون:** (كند) زور به پهله رويشتن. ۳: چي ئهوه بو به پهله دهپوي دهليى ئاگرت پييه! **پيكردن:** ههلايساندن، ئاگر ههلكردن. **پيونهان:** ئاگر تيبهردان، ئاگر ههلكردن. **تين دان:** ۱- خووش كردنى ئاگر به تيوهردان يا به سووتهمهنى لرسهر دانان. ۲- (كند) خووش كردنى ناكوكى نيوان دوو لايهن. & ئاگر خووش كردن. **تيرهريوون:** ۱- ئاگر گرتن به هويهكى ناديار، ئاگر بهريوون، ئاگر گرتن. ۳: ماله كاك كهريمى دوي شهو ئاگرى تيرهريوو. ۲- (كند) دل پيسووتان، زگ پيسووتان، بزهيى به كهسيك داهاتن. ۳: بو دهستى شكايى ئهو مندااله وهخته ئاگر تيرهريى. ههتا مندااله سهغيرهكانى كاكم دهبنم ئاگر بويان تيرهريوه. ۳- جنيويكى سهر زارى ژنانه به منداالان. ۳: رهبيى ئاورت تيرهريى روله! **تيرهردان:** ۱- ئاگر دان، سووتاندن. ۳: ههموو مالهكهى ئاگر تيرهردا. ۲- (كند) كهسيك به قسه يا كردهويهك داخدار كردن، چزاندن.

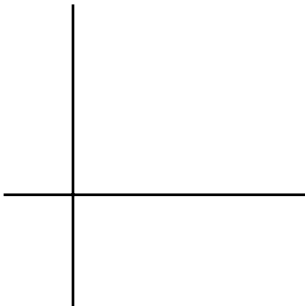
تیچوون: ۱- ئاگر گرتن، ئاگر تیکهوتن. ۲- (کن.) بهغیلی و ئیره بردن به کهسیک. ۳: چاوی بهرای هیچ نادا به خویشی خه لک ئاگری تیدهچی. **تیکهوتن:** ئاگر تیبه ربوون، سووتان، ئاگر دهگیان به ربوون. ۳: رهیبی ئاگر تیکهوی رۆله ئوه بق هدادانت نیسه. **خوش کردن:** ۱- ئاور تین دان به تیوردان یا دانانی سووته مهنی له سهری بق ئوهی ئاگر دانه مرکی، ئاگر تین دان. ۲- (کن.) هه لایساندن و خوش کردنی ناکۆکی و دوو بهرکایه تی پتر ده نیوان دوو لایه ک که بهینیان خوش نیه، فیتنه گیراندن. **دان:** ۱- ئاگر تیبهردان، سووتاندن. ۲- تهقه کردن، گولله و توپ هاویشتن، تهقاندنهوی هه شتیک به بارووت وهها که ئاگری هه بی. ۳- به قسه و فیشال به کیک له مهیدان دهر کردن. **داگیرساندن:** ئاگر هه لکردن، ئاگر هه لایساندن. **دامه زراندن:** دانانی که ره سهی ئاگر و ئاگر ساز کردن. **کردنهوه:** ۱- ئاگر هه لکردن، ئاگر هه لایساندن، ئاگر نانه وه. ۲- (کن.) ساز کردنی شه ر و فیتنه نانه وه، ئاگر نانه وه. & ئاورۆچکه کردنه وه، ئاگرۆچکه کردنه وه.

کووژاندنهوه: دامرکاندن ئاگر و خاموش کردنی. **کهوتنهوه:** بر: ئاگر به ربوونه وه. **گرتن:** ۱- سووتان، ئاور تیبه ربوون. ۲- (کن.) ئیره یی پیبردن، تووره بوون و هه لچوون، توند و تیژ بوون و هه جمین لیهه لگیران. ۳: له وه تی کاکم بۆته دوکتور فالانی له داخان ئاگری گرتوه. ۳- (کن.) تامه زرۆییه کی یه کجار زۆر بق کهسیک یا بق شتیک به تایبهت له باری سیکسه وه. **گه شاندهوه:** خوش کردنی ئاگر و پۆلوو به باوه شین یا ئامراژیک که با ساز دهکا، ئاگر گه ش کردنه وه. **گه ش کردنه وه:** ئاگر گه شاندهوه، ئاگر خوش کردن. **له دهم دا بوون:** (کن.) زۆر توند قسه کردن، توند توند قسه کردن. **له گۆری کهسیک هه ستان:** (کن.) هۆی ئاژاوه و شه ر و کیشه و فیتنه بوون. ۳: ئه شه ره هه مووی خه تای تۆیه ئاگره که ی له گۆری تو هه لدهستی. **لیبارین:** ۱- تووشی به لا بوون، تووشی به دبه ختی و چاره ره شی بوون. ۲- زۆر تووره بوون. ۳: جارئ خۆ ده باجم مه گه یه نه هه تا خاو ده بیته وه ئیستا ئاگری لیده باری. **نانه وه:** بر: ئاگر کردنه وه. **هه لایساندن:** ئاگر کردنه وه، ئاگر

هه لکړدن. — **هه لکړدن:** ئاگر
کردنه وه، ئاگر هه لایساندن. **بؤ**
هاتن: (کنډ.) زؤر به په له بوون و
نه گیرسانه وه له شویتیک. :: دهنکووت بؤ
ئاگری هاتبوو هه نه هاته ژوورئ
چاپه کی بخواته وه. **له سر** — **دانیشتن:**
(کنډ.) بئ ئوقره بوون و به په له بوون بؤ
رؤیشتن، حه جمین نه گرتن له شویتیک و
به تهمای ههستان و رؤیشتن بوون،
دانه سه کنین. || **ئاگری بن کا:** (کنډ.)
مرؤقی له بنه وه بې و ئاژاوه چی که بنه مای
شه و کپشه دهنیته وه، ئاوری بن کا،
ئاگری ژیر کا. **ئاگری بئ نامان:** ۱-
ئاگری گوره و گران که کوزاندنه وه
زؤر سهخت بئ و هه مو شت بسووتینئ.
:: به نگین ده لئ: میر، ئاوریک ده ماله
قه ره تاژدینی به ربوو، چ ئاوریک بئ
ئامانه! / ئه گه هه لنه سستی، ئیستا
شاری جزیرئ ده سووتئ، ده بئ ویرانه
(مان ل ۷۲). ۲- (کنډ.) به لا و به دبه ختی
و چه رمه سه ربیه که چه رسه کردنی
زؤر سهخت بئ. * **ئاگری بن نامان**
تیبه ربون: (کنډ.) ۱- تووشی به لا و
به دبه ختیبه کی گوره هاتن. ۲- جنیویکی
سه زاری ژنانه به مندالان. **ئاگری بئ**
دووکډل: ئاگری گه شاهه، ئاوری سوور.

ئاگری جه رگی: (کنډ.) مندال، ئاوری
جه رگی. * **ئاگری جه رگی هه لکړتن:**
(کنډ.) تاسه ی دیتنی مندال کردن. **ئاگری**
ژیر کا: بې: ئاگری بن کا. **ئاگری سوور:**
پؤلوی ره ژی یا دار کسه چاک
گه شاپیته وه و دووکډل نه کا، ئاوری
سوور. * **خؤ ده ئاگری سوور هاریشتن:**
(کنډ.) به هیند نه گرتنی مه ترسی،
نه پرینگانه وه له هیچ شتییک. :: بؤ وه
ده ست خستی پوول و پاره خؤی ده
ئاگری سووریش داوئ. **ئاگری غه زه ب**
(ئ): ۱- به لایه که که به غه زه ب له لای
خودا را بیته خوار. ۲- (کنډ.) مندالی
بیحه یا و به دفه ی. ۳- (کنډ.) پیماوی
هه لسوور و ئازا که بؤ گه یشتن به
مه به ستییک هه دادانی نه بئ. & ئاوری
قودره ت، ئاگری قودره ت، ئاوری غه زه ب.
* **ئاگری غه زه ب (ئ) تیبه ربون:** (کنډ.)
۱- تووشی به لا و غه زه بی خودا هاتن. ۲-
جنیویکی سه زاری ژنانه به مندالان. &
ئاگری قودره تی تیبه ربون. **ئاگری**
قودره ت (ئ): بې: ئاگری غه زه ب. *
ئاگری قودره ت (ئ) تیبه ربون: (کنډ.) بې:
ئاگری غه زه ب تیبه ربون. **ئاگری نه ورؤز:**
ئاگریک که به بؤنه ی سه ری سال و
ده ست پیکردنی نه ورؤز ده یکه نه وه.

تیبینی: ئەگنی له ویدا دا خودایهکی مهزن و ئاگاداری ئاگر بوه و دوو وشه‌ی ئاگر و ئیگر چوونهوه سه‌ر خزمایهتی زمانه‌کانی هیندی و ئیسلاوی و به له به‌ر چاو گرتنی ئەوه که زمان و دینی هیندی کۆن له زمان و دینی ئەوێستا کۆنتره له‌وانه‌یه ئاگر ناوی خودای ئاگری به‌ر له دینی زه‌ردهشت و یه‌کێک له خودا‌کانی ئەدهمی کورده‌کان بووبی و دوا‌ی هاتنی دینی زه‌ردهشت ختیوی ئاته‌ر جیگای گرتبێته‌وه. (ب‌ر: ئاته‌ر)

ئاگراو (نا. ل) [ئاگر + ئاو] 1- ئاو‌هکی داغ و گه‌رم وه‌ک ئاگر. 2- باده، شه‌راب. 3- گول‌او و ئاگراوه باده ئە‌مشه‌و/ ته‌ره‌بناکه مه‌ی و ساقی غه‌زه‌بناک (مه‌حوی ل 186).

ئاگراوی (ئان. ل) [ئاگر + ئاوی] 2- گه‌رم و گو‌ر وه‌ک ئاگر، له چه‌شنی ئاگر، ئاو‌یت‌ه‌ی ئاگر. 3- ده‌رۆم به‌و ریگه دا شه‌رته هه‌تا ماوم به یادی یار/ به هیوا‌ی د‌ل، به مه‌یلی د‌ل، د‌ل‌کی گه‌رم و ئاگراوی (ئاوات ل 17).

ئاگرپاران (نا. ل) [ئاگر + باران] (کنـ). 1- شه‌ری قورس و دابارینی گولله‌ی زۆر. 2- گه‌رمایه‌کی له راده به‌ده‌ر

ئاگریازی (حم. ل) [ئاگر + بازی] له هه‌وا کردنی فیشه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی ره‌نگاو‌ره‌نگ له جه‌ژن و شادی و خو‌شی دا، گر‌گران.

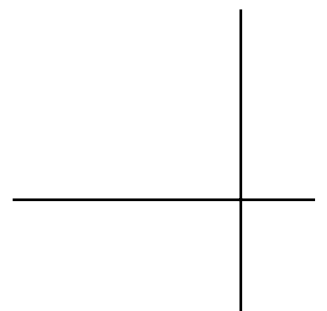
ئاگرپ (نا. ل) [ئاگر + پ] کاری کووژاندنه‌وه و به‌ر گرتنی ئاگر که به‌ر بو‌ته شوینیک (مال، ره‌ن، باغ، ...). — **کردن:** دامرکاندن ئاگر، کووژاندنه‌وی ئاگر.

ئاگرپه‌ر (نا. ل) [ئاگر + به‌ر] ب‌ر: ئاگرپه‌ره

ئاگرپه‌ره (نا. ل) [ئاگر + به‌ر + ئە] پووش و په‌لاش و هه‌رچیک زوو ئاگر بگرێ، ئاگرپه‌ر.

ئاگرپه‌س (نز. ل) [ئاگر + به‌س] وه‌ستانی شه‌ر و ته‌قه ده‌ نیوان لایه‌نه‌که‌ی شه‌ر به پێی نووسین یا ده‌رپینی په‌یمانیک بۆ ماوه‌یه‌کی کورت یا بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر. — **دان:** وه‌ستاندن شه‌ر له لایه‌ن دوو ده‌سته‌ی شه‌رپه‌وه، ته‌قه وه‌ستاندن.

ئاگرپاره (ئان. ل) [ئاگر + پاره] 1- پ‌ریشکی ئاگر. 2- (کنـ). مندالی د‌ر و شه‌رانی و زۆر بزۆز. 3- (کنـ). زیره‌ک و وریا و به‌ده‌ست و برد.

۲- مهلیکی خه یالیه، زۆر جوان و خوښ رهنگه، دندووی ۳۶۰ کونی تیدایه، له سهه دوندی کیتویکی بهرز ههله نیشی و با له و کونانه دها و دهنگی سهیری لی دیتته دهه و مهلی دیکه لی کۆ دهبنه وه و ئه ویش چهند دانه یان راو دهکا و دهیخوا و دهلین مرۆف مؤسیقای له دهنگی ئه و وهگرته. گۆیا ههزار سالل دهژی و کاتیک که مه رگی نزیک ده بیته وه دار و ئیزینگیکی زۆر کۆ دهکاته وه، بال دهویشینی و ئاورینگ له بالی دهبنه وه و دار ئاگر دهگرن و ئه ویش دهسووتینی و له نیو خو له میش دا هیلکه بهک پهیدا ده بی و له م هیلکه به قهقنه سیک دیکه سهه ده دینی و ههه بۆیه ش جووتی نیه، قهقنه س.

ئاگرخۆشکهه (نا. ئان. فا.) [ئاگر + خوښ + کهه] که سیک که ئاگری شهه و هه لالا خوښ دهکا، که سیک که په ره به نیوان ناخۆشی و شهه دها. هه سههن ئاگرخۆشکهه ری ئه و بنه مالیه، هه رچی شهه و کیشیه دهبن سهه ری ئه و دایه!

ئاگرخۆشکهه (نا. فا.) [ئاگر + خوښ + کهه + ئه] که سیک، یا هۆیهک که بیته هۆی په ره گرتنی شهه و هه لالا.

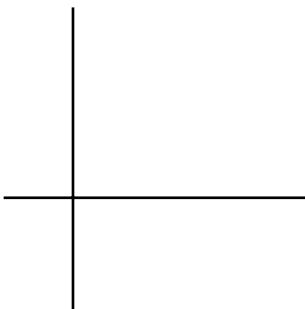
ئاگرپژین (نا. ل.) [ئاگر + پژین] کیتویک که له زارکی سهه ترۆپکه که ی ماده ی شل و سووتینهه و هه لمی گۆگردی لیده رهژی یا بۆ دهووه به ده بیپژینی، بورکان، گرکان.

ئاگرپه رست (نا. فا. ئان. فا.) [ئاگر + په رست] ۱- که سیک که ئاگر به پیروژ داده نی و ده بیپه رستی. ۲- که سیک که بریوی به دینی زه رده شته، زه رده شتی. & ئاورپه رست

ئاگرپه رستی (حم.) [ئاگرپه رست + ئی] بریو و ئایینی که سی ئاگرپه رست، ئاورپه رستی.

ئاگرخانه (نا. ل.) [ئاگر + خانه] ۱- کووره ی ئاسنگه ر ۲- تونخانه ی هه مام ۳- جی رهژی سه ماور. & ئاورخانه.

ئاگرخۆزه (نا. ل.) [ئاگر + خۆزه + ئه] ۱- (گیان). مه لیک گه وه ری مل درێژه، سهه ری چووک و دندووی پانه، چاوی دریشته و لینگ درێژه، بالی چووک و ناتوانی بفری به لام چاک رادهکا، بالی دوو میتر و نیو و سهه کیلۆش قورس ده بی. گیا و گیانداری چووک دهخوا و زۆتر له ئافریقا دهژی و ناوه که ی له وه که وتوه که گۆیا ئاگر دهخوا، و شترمر.

ئۈۈچ [باش] بې: خەزايى

ئاگر مەلۇچ (گيان). [ئاگر + مەل +
ئۈچ] [باش] بې: خەزايى

ئاگرۆچكە (نا. ل.) [ئاگر + ئۆچكە]
[پەھ: ئاتەرۆك] ئاۋرى چووك كە مندالان
بۆ كايە دەيكەنەۋە، ئاۋرۆچكە، ئاگرۆكە.
— **كردنەۋە:** ۱- ئاگرى چووكە
ھەلكردن. ۲- (كند.) ساز كردنى شەپ و
فیتتە نەۋە، ئازاۋە نەۋە. & ئاۋرۆچكە
كردنەۋە.

ئاگرۆك (نا. ل.) [ئاگر + ئۆك] ۱- بې:
ئاگرە/۲ و ۴. ۲- [باك] (كند.) ئازاۋەچى،
فیتتەگىپ، مایەفیتتە.

ئاگرۆكە (نا. ل.) [ئاگر + ئۆك + ئە]
بې: ئاگرۆچكە

ئاگرودوۋ (نا. ل.) [ئاگر + و + دوۋ] ۱-
ئاوردوۋ ۲- ئاگر و دوۋكەل، كە مەبەستە
لە ئاۋەدان بوون و بە حال و مال و ژيان
و تىرى لە مال. ۳: يا خودا ئاگرودوۋت
لە ماری نەكریتتەۋە! (تووك و نزاى
ژنان). — **بران:** مال ويران بوون،
تووشى بەلا بوون وەھا كە ئاگر لە مال
نەكریتتەۋە و رووناكى و رزقى بېردى.

تېبىنى: ئەۋ مەبەستە دەچىتتەۋە سەر
ئەۋ سەردەمەى كە شەمچە و شقارتە

ئاگردان (نا. ل.) [ئاگر + دان] ۱-

قولكەيەكە ۋەك تەندوۋرىكى چووك لە
نىۋ ژوورى مائەكان سازى دەكەن و پتر
پۆلوۋ ئاگرى بۆ دېن و تىيدەكەن بۆ ژوور
گەرم كردنەۋە ۋە ھەروەھا بۆ گەرم
راگرتنى چىشتى ساز كراۋ و
زستانانەش كورسى لە سەر دادەخەن.
كوانو، كوانگ، ئاورگ، كۆپك، كۆپكە،
ئاوريا، ئارگا، ھارگا، ئادرگا. ۲-
جىگاي پۆلوۋى گەشاۋە لە بنى
سەماۋەرى رەژى دا. ۳- نۆھەمىن مانگ
سال و سىپھەم مانگى ۋەرزى پايز،
سەرماۋەز، سىخوار، سىخوار لە پشت،
قەۋسى پايزى.

ئاگر گەشكەرە (نا. ل.) [ئاگر + كەش

+ كەر + ئە] بې: ئاۋرېۋوژە

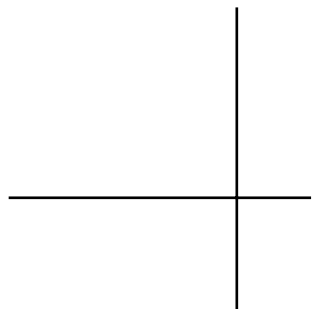
ئاگر گەشكەرەۋە (نا. ل.) [ئاگر +

كەش + كەر + ئەۋە] بې: ئاۋرېۋوژە.

ئاگرگىرە (نا. ل.) [ئاگر + گىر + ئە]

ۋردە دار و گوینى و لقى ناسكى دار كە
زوۋ ئاگر دەگرن و لەبنى دار و ئىزنگى
گەۋرەترى دادەنن ھەتا بە گرەكەى ئاگر
بكەنەۋە، دەستەچىلە، چاۋگە، دەساگر،
بناۋرە.

ئاگر مەلۇچ (گيان). [ئاگر + مەل +

نەبۈە و ھەر مائىك ھەمىشە ئاگرى ئايساۋە و ئاگر نىشانەى گەرمى و رووناكى و دووكەل نىشانەى نان كردن و تەسەل بوونى ئەو مائە بوە و وھە مائىك ئاۋەدان و وچاغى رۇشن بوە.

ئاگرە (نا. ل.) [ئاگر + ئە] ۱- نەخۇشسىيەكە كە لە بەر نىزىكى دەگەل كەسى سىفلىسى پەيدا دەبى و بە مىراتىش بە مندال دەگا. ئاگرە لە سەر سىرەتى پىاۋ دەبى و تەنبا بە ھەندىك دەرمانى ۋەك پىنى سىلن چاك دەبىتەۋە و ئەگەر زوۋ چارە نەكردى كۆپرى و فەلەجى بەدواۋەبە، سىفلىس، ھاۋلە فەرەنگى. ۲- نەخۇشسىيەكى پىستە كە پتر مندال توۋشى دەبن و لە پىشدا چەنە و لاروومەتبان زىپكەى وردى لى دىتە دەر كە زىچكاۋى زەردىبان لىدئ و لە دواىى باۋ دەبىتەۋە و شوپنى دىكەى لەش دادەگرئ، ئاگرەكە، ئاگرۆك، ئاورە، ئارە. ۳- جۆرە نەخۇشسىيەكە ئەدات لە كشت و كال، گەلاى زەرد و وشك ئەكات، ئەيفەوتىنى (كشت و كال ب ۱ ل ۱۵). ۴- شەرا گرەبە كە بدات لە مەرەزە و بىفەوتىنى، ئاگرۆك (كشت و كال ب ۱ ل ۱۵).

ئاگرەكە (نا. ل.) [ئاگر + ئە + كە] بى:

ئاگرە/۲

ئاگرەگرە (نا. ل.) [ئاگر + ئە + گر + ئە] ئاورىك كە لە پووش و پەلاشى زۆر يا گوپنى بەرز دەبىتەۋە و زوۋ دادەمركى و پۆلوۋى لە پاش بە جى نامپىنى، ئاورەگرە.

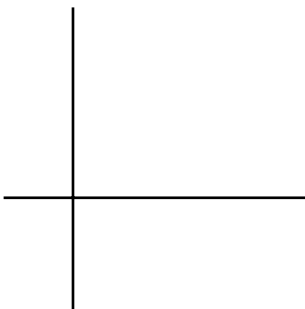
ئاگرى (نا. ل.) [ئاگر + ئى] ۱- ئاگرپژىن، گرگان. ۲- ناۋى كىتوپكە لە كوردستانى بەر دەستى توركىە.

ئاگرىن (ئان. ل.) [ئاگر + ئىن] لە چەشنى ئاگر، لە رەنگى ئاگر، ۋەكوۋ ئاگر، ئارگۆن، ئاورىن، ئاھىرىن، ئايرىن.

ئاگە (ئاك. ل.) [ئا + گە] [ھەۋ] ئەۋى، لەۋى.

ئال 1 (نا. ل.) [باك] بى: ئالى

ئال 2 (نا. ل.) [عەر: ال] ۱- بنەمالە، بەرە. دەگەل ناۋى پىغەمبەر يا كەس و كارى دئ و مەبەست لە بنەمالەى پىغەمبەرە. ئالى مەھەممەد، ئالى عەلى، ئالى رەسوول. روو رەشى دەرگای خودام و سەرفكەندەى مستەفا / شەرمەسارى رۆژى حەشەر و مل كەچى ئالى عەبا (ئاۋات ل ۹). ۲- بنەمالەى گورەى دىكە. ئى قوبوورى پر لە نوورى ئالى بابان پر لە رەھمەت بى/ كە بارانى كەفى

ئىحسانيان وهك هه وري نيسان بوو (رهزا)
ئەلف و بئى زمانى ييوانانى كه له ريارى
و فيزيك دا ده كارى دهكهن.

ئالا (نا.) [باک] بر: ئالا 1

ئالک (نا.) بر: ئالیک

ئالاف (نا.) [باک] گر، بلایسهى ئاگر.

ئالکۆل (نا.) [فهر: alcohol] له عهر:

تیبینی: ئەو وشهیه دهگهڵ هالایى
زاراوهى ناوهندیی یهکه و ماناکانیان
هه ندیک لیک خزیوه. له ئەدهبیاتی
فارسیش دا ئالاف به مانای بلایسه
هاتوه.

الکحول [ئاوهکییهکه تام و بۆنیکى
توندى ههیه، زوو ئاگر دهگرئ و له ۷۸
درجه دا دهکۆلى و له ۱۱۲ درهجهى ژیر
سیفر دا دهیبهستى و له کهربۆن و
ئیدروژین و ئۆکسیژین پیک هاتوه.

ئالاستن (چا. م.) [باک] بر: لیستنهوه

ئالکۆل به گشتى دوو جوړه. یهکه م

ئالکۆل ئیتیلیک یا ئالکۆلى سپی له تری

ئالان (نا.) [؟] [باک] گه رانه وهى دهنگ،
زایه له.

و کشمیش دهیگرن و بۆ خواردنه وه دهبی

و پیاو سه رخۆش دهکا. دووه م ئالکۆل

ئالاندن (چا. م.) [باک] بر: ئالاندن

متیلیک یا ئالکۆلى داره و بۆ خواردنه وه

نابى و بۆ سووتان و هه ندیک ئیشی

سه نه عه تی و بژیشکی که لکی

ئالباز (ئان. ل.) [ئال (هاو) + باز3]

[زا] بر: ئامباز 2

لیوه رده گرن. (مهحه ممه ده که ریای رازی

یه که م که سیک بوو که ئالکۆلى له شه راب

ئالبوز (ئان. ل.) [ئال (هاو) + بوز

(باز3)] [زا] بر: ئامباز 2

گرت و ناوی نا الکحول.)

ئالبۆمین (نا.) [فهر: albumine]

ئالکۆلى (ئان. ل.) [ئالکۆل + ئى] ۱-

ماده یه که ی هه ندیک سویره که له گیا و
گیاندار دا هه یه و به شی هه ره زۆری
سپینه ی هیلکه له م ماده یه یه.

که سیک به ته وای ئالووده ی ئارهق و

خواردنه وه ی ئالکۆلدار بوه و هه میشه

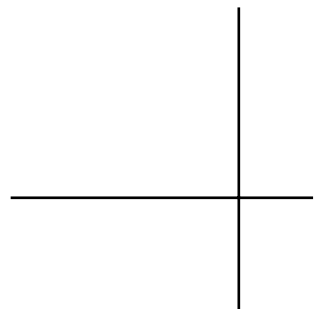
دهیخوا ته وه. :: دوینى کابرایه کی

ئالکۆلیم تووش بوو و داوای پارهی

لیکردم. ۲- هه ر شتیکی که به ئالکۆل

ئالستن (چا. م.) [باک] بر: لیستنه وه.

ئالفا (نا.) [یون: alpha] یه که م پیتی

کار دهکا یا ئالکۆلی تیدایه. :: چراتۆری
ئالکۆلی، سۆبهی ئالکۆلی و ... ۳-
خواردنهوهیهک که ئالکۆلی تیدا بی وهک
ئاوجۆ و شهراب.

ئالمانج (نا.) [باک] بر: ئالمانج

ئالمۆده (ئان.) [فه: a.la mode] ۱-
به پیتی مۆد، باوی رۆژ، شتی تازهباو و
داهاتوو. ۲- مۆد و نه ریتتیک که له
فه رهنگه وه هاتبی. :: چهندی لی جوانه
هاتوچۆی قه لا/ بهرگی ئالمۆده، ده دانی
ته لا (کانی مرادان ل ۵۸). & ئه لمۆده

ئالو (ئان.) [باک] بر: ئال 3

ئالوج (نا.) [ل] (ئالوو + ج) [زا]
هه لۆوچه، هه لۆوژه.

ئالومینیۆم (نا.) [فه: alumin-ium]
کانزایه کی سپی و سووکه که له
۶۶۰ دهرهجه دا دهتویتهوه، نیشانهی ئه م
کانزایه له شیمی دا AL ه، فافۆن،
بافۆن.

ئالۆز (ئان.) [باک] بر: ئالۆز

ئالۆش (نا.) [باک] بر: ئالۆش

ئالوو (نا.) [باک] بر: ئالوو 1

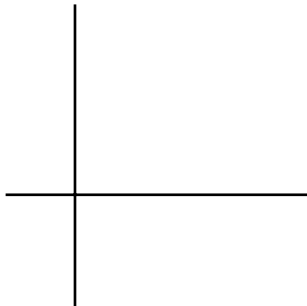
ئالووده (نا. مف.) [فار: آلوده] ۱-
ئۆگری زۆر و له رادهبهدهر به شتیک یا

که سیک. :: ئالوودهی تریاک، ئالوودهی
کتیب. ۲- تووش، گرفتار. ۳- پاشگره به
مانای تیکه لاو، ئاویتسه، پیس (بر):
ئاوی 2). :: گهرد ئالوودهن دهوور مه زار
له یلی / ئاوپاشی و مالاش لازمه ن
خه یلی (مه ولهوی ل ۳۶۳). ~ بوون:
۱- فییر بوون و گیرۆده بوونی له
رادهبهدهر به شتیک یا که سیک. ::
وهها ئالوودهی مال و مندالی خۆیه تی به
بی وان ساتیک هه لئاکا. ۲- گرفتار
بوون، تووش بوون.

تیبینی: ئالووده له چاوگی ئالووده ن -
ی فارسی به مانای پیس بوون، تیکه لاو
بوون، ئاویتته بوونه که وتوه و راسته وخۆ
هاتۆته نیو زمانی کوردیی.

ئالته (نا.) [عه: آلت] ۱- ئامران،
ئامپیر، که ره سه. ۲- (کنه.) ئامرازی
جنسی ژن یا پیاو. || **ئالتهی دهست:**
کهس یا ولاتی ژیر دهست که کهس یا
ولاتیکی دیکه بۆ سه رکوت و نیازی خۆی
که لکی لی وهرده گرئ. :: شا ئالتهی
دهستی ئامریکا بوو.

ئالی (نا.) [په: ئالهک - باک: ئالی،
ئال - ناو: لا] بهر، سوئی، لایه ن، لا. ::
دهست بۆ ئالییی مه درێژ دکه. || **ئالی**

سۆز: هەرمی یا سێو که لایهکی سوور بی، لاسوور.

رهنگی سووری کال، پهمهیی. قز کالی، لیو ئالی، پرشنگی نیگا کال/ ئهی کچه جوانهکهی سهر گۆنا نهختیک ئال (گۆران ل ۴۵).

ئالیاز (نا.) [alliage: ۱] تیکه لاویکی تواندراوه له دوو یا چهند کانزا دهگهڵ پهکتر. ۲. ئهو کانزایهی که بهم شیوه ساز دهبی. (بق وینه له تیکه لاو کردنی مس و قه لابی زهرده ساز دهبی.)

تیبینی: ئه ویستایی و په هله ویی ئهم وشه به مانای سپییه، سانسکریته کهی هاومانای کوردیییه، ههروه ها هه له زاراوهی زازا دا به مانای رهنگی بۆر هاتوه که دهگهڵ ئال هاو پریشهیه. ئه وچار هه ل یا ئال له وشه کانی ئاله تانچ و هه له تانچیش به مانای سهوز هه له ره ریشه یه ن.

ئالیک (نا.) [عەر: علیق] ژمه که کا و جو که دهیده ن به ولاغی به رزه، ئالک. **دان:** کا و جو له بهر ولاغان رو کردن. **ی دوو ولاغ پێ بهش نه کران:** (کند). دهست و پێ سپیلکه و کارنه کهر بوون، توانایی به پرئوه بردنی کاریکی چووکه نه بوون.

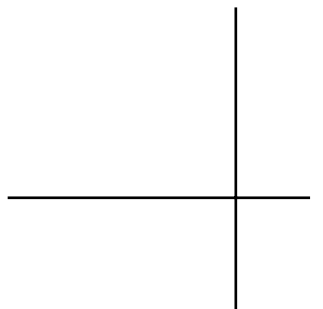
ئال² (نا.) [بیسر: ئال. ناو: ئال، ئاله، هاله، ئاره] بوونه وه ریکی خه یالییه و ژنی زه یستان یا منداله کهی ده کووژئ، ئالی زهنگی، ئالی زهنگان. **بردنه وه:** مردنی ژنی زه یستان یا منداله کهی. قز ژنی زه یستان نابی ته نیا بمینتته وه دهنه ئال ده بیاته وه. **لیدان:** ژنیک که تووشی نه خوشی ئال بوه. قز پوور به سی ئال لی دا و شیتی کرد. **ئالی زهنگی:** بر: ئال². **تیبینی:** زهنگ به مانای تاریکی خهست هاتوه، یانی ئالی شه وه زهنگ که له تاریکی دا ده ژنی و به تاریکی دی، هه ره ئه وه بوو که دیوی ژنی زه یستانیان هه میشه رووناک راده گرت.

ئالیگاتور (نا.) [ئین: alligator] جو ریک سووسه ماری ئامریکاییه که درێژایی نزیک پینچ میتر ده بی.

ئالین (چا. ل) [باک: بر: ئالان

ئالیرژی (نا.) [یون: allos ergon] لیر ده رکردن و هه ساس بوون به هه ندیک بو و خوارده مه نی یا ئاو و هه وا.

ئال¹ (ئان.) [ئهو: ئهورشه - سان: ئه روسه - په ه: ئارووس - روس: ئالیی. ناو: ئال، ئار - باش: ئال - هه و: ئالا]

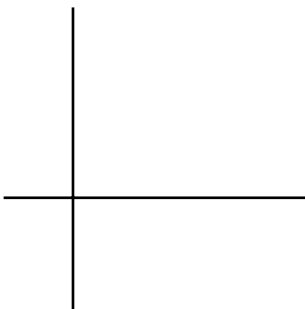
نالی زهنگان: بړ: نالی زهنگی. ☞ له قسان نالی زهنگانی / وهکی دی ریخ له لینگانی (امثال و حکم ل ۳۷۴)

تیبینی: زهمانی زوون له مال دوزا و قابیله و ماما بۆ زانی یاریدهیان ددها و به دست و کهرسههی میکرؤیایوی مندالیان دوزاند و نیوکیان دهبری، هر هؤ میکرؤیه دهبوو به هؤی شیت بوونی ژن یا کوشتنی ژن یا مندال. خه لک هؤم هؤیهیان دهبردهوه سهر بوونه وهریک به ناوی نال. هر له بهر هؤوه ژنی ژهیستانیان له ژووری به تنیا نه ده هیشته وه هتا هه وتووی چوویا.

نال^۳ (نان). (پاک: نالو - ناو: نال، نار، هار - هه: هال) ۱- حاله تیکه دواي خواردنی شتی ترشی وهک سماق یا هه لووچه و هه ناری ترش به سهر ددانه کان دادی و مرؤف ناتوانی خوارده مهنی باش بجوا و هه زیهت ددری. هؤم وشهیه تنیا دهگه ل چاوگی بوونه وه دهکار دهکردی. ۲- ترش. ☞ نال و بؤل. **بوونه وه:** کول بوونی کاتی ددانه کان به ترشی خواردنی زؤر. ☞ هینده هه لووچهی ترشمان خوارد ددانه کانمان هه موو نال بوونه وه.

نال^۴ (پاشد). پاشگری و پچوون و نیسبته دان که به ناوه وه ده لکی و ناویکی دیکه ساز دهکا. ☞ چهنگال، چه تال، گهر دال.

نال^۱ (نا). (پاک: نالا - ناو: نالا، نارا - باش: نالا - هه: نالا) ۱- پارچه یه که هر ولاتهی دروشم و رهنګ و نیشانی خوی له سهر ده کیشیتته وه و به ناوی پیناسی هؤم ولاته هه لیده دا، بهیداغ، بهیداخ، بهیاخ. ۲- هر هؤ پارچه یه که یانهی گه وره، ناوه ند و ریک خراوه کان به دروشمی تاییه تی خویان هه لیده دن. ۳- کوته پارچه ی زیادی که مندالان دهیکه نه جل و بهرګ بۆ بووکوله کانیان والا، ناله بووک، نالابووک. ۴- (مج). بهرز. ☞ بالای نالای شهنگ سه د به لا پیوه ن/ دووکانچه ی شادی دهر دینان شیوه ن (مه وله وی ل ۸۳). **بلند کردن:** نالا هه لکردن، بهرز کردنه وی نالا. **راوه شان:** نالا شه کانه وه. **راوه شانندن:** نالا شه کاندنه وه. **شه کانه وه:** جولانه وهی نالا به با یا به دست که سیکه وه. **شه کاندنه وه:** جولاندنه وه و راوه شانندن و بهرز کردنه وهی نالا. **هه لکردن:** بهرز کردنه وهی نالا، هه لپنانی نالا، نالا

/ ئالاجى سولتان سەمەرە. (مان ل ۱۹).
ئالادار (ئان. فا) [ئالا 1 + دار] ۱-
 كەسىك كە لە پېشەۋەى سپا يا
 كۆمەلىك ئەركى ھەلگرتنى ئالاي
 پېدراۋە. ۲- (كند.) سەرۆك و
 سەردەستەى تاقمىكى نارازى. &
 ئالاجى، ئالاھەلگر، بەياخدار،
 بەيداخدار، بەيداغدار.

ئالادارى (حم.) [ئالادار + ئىي] كارى
 ئالادار، ئالاھەلگرىي، بەيداغدارىي،
 بەيداخدارىي.

ئالاش (نا. ؟) [؟] زەل و قامىشىك كە
 دواى دارەرا لە سەرى رۆ دەكرى و
 گلەبانى لە سەر دەكەن، پردوو،
 سەرمىچ، پردوو، لىشامە، لىشمە،
 ھەلاش.

ئالامەت (نا. ؟) برى: ھەلامەت

ئالان (چا. ل) [باك: ئالين - ناو: ئالان،
 ھالان، ئاران] پېچرانى شتىكى درىژ لە
 شتىكى دىكە، لىھالان. ؟؟ بە داو ھەر
 تارە بۆ من بۆتە تارىك / لە پىم ئالوھ
 زولفى تار و ماری (وہفایى ل ۱۸۳).
 ماریكى قەف ئەستور لە دار ئالابوو.

ئالاندن (چا. م) [ئالان + دن] لىبەستن
 و پىچانى ھەر شتىكى درىژ لە شتىكى

ھەلدان، بەيداغ ھەلکردن ؟؟ لە بازارى
 ئالا ھەلکردن و ئالا راۋەشانە / ەتر
 پىژاندن و ەتر رزانە (سەئىد و
 مىرسىۋەدىن ل ۹۱). **ھەلدان**: برى:
 ئالا ھەلکردن. **وہ بەر** **ى پىغەمبەر**
كەوتن: (دوعا) وہ بەر رەحمەتى خودا
 كەوتن ، دەگەل تاقم و دەستەى پىغەمبەر
 چوونە بەھەشت.

ئالا² (ئان. ؟) برى: ئال 1. ؟؟ ئاد مارۆ بە
 وىر تەرزەكەى بالات / ئەو دىدە مەستت،
 ئىد خال ئالات (مەۋلەۋى ل ۲۳۵).

ئالا³ (نا. ؟) [؟] [ھەو] قەلەم، خامە.

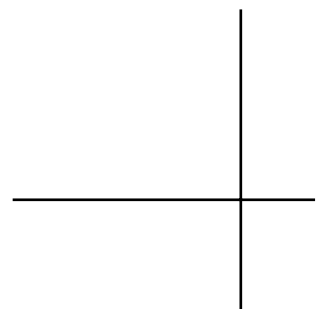
ئالابوك (نا. ل) [ئالا ۳/1 + بوك]
 برى: ئالەبوك

ئالابىژ (نا. چا) [ئالا (ئالە) + بىژ 2]
 برى: ئالەبىژ

ئالات (نا. ؟) برى: ئالەت 2 و 1

ئالاجى (نا. ؟) [تور: ئالاجىق] ۱-
 ھۆدەپەكى كۆچەرەكانە كە دىوارەكانى لە
 لىبادە و لىك دەدرىن و لە كاتى مال
 گواستنەۋە لىك جيا دەبىتەۋە. ۲- كەپر.

ئالاجى (ئان. ل) [ئالا + چى] برى:
 ئالادار. ؟؟ ... ھەمزە و ھەبباس و
 ھەيدەرە / دەگەل مەقلووبى پەر بە سەرە

دیکه، لیهالاندن، هالاندن، ناراندن،
نالاندن. ۴: له‌بهر سه‌رئیشه دوسره‌یه‌کی
له‌سه‌ری نالاند و دریژ بوو.

نالاه‌لگر (نان. فا.) [نالآ 1 + هه‌لگر]
بر: نالادار

نالاه‌لگری (حم.) [نالاه‌لگر +
ئی] بر: نالاداری

نالایی (نان. ل.) [نالآ 2 + ئی]
رهنگ‌ورهنگ، چهند رهنگ، نال و والا، نال
و وال.

نال بره (نا. فا.) [نال 2 + بر/۷ + ئه]
که‌سیک که چاره‌ی ژنی نال لیدراو ده‌کا.

تیبینی: هه‌ندیک جار ئه‌و ژنه‌ی که
نال لیدده‌دا به‌م جوژه چاره‌یان ده‌کرد.
ژنیک که پیش‌تر منداله‌که‌ی نال
بردوویه‌ته‌وه یا پیاویک که ژن یا
منداله‌که‌ی نال بروویه‌تی‌ه‌وه ده‌یان‌ه‌ینا و
ئه‌ویش چهند جار پرچی ژنی تووش
بووی ده‌کیشا یا ئه‌وه که ژنه‌که له‌چکه و
پیاو جه‌مه‌دانی خو‌یان ده‌دایه هه‌تا چل
شه‌وان له‌سه‌ری یا له‌قه‌دی ببه‌ستی.

نالبوم (نا.) [فهر: album] ده‌فته‌ریک
که وینه، ته‌مر و شتی له‌و بابه‌ته‌ی له
سه‌ر په‌ره‌کانی ده‌ده‌ن.

نالتورن (نا.) [تور: altın] زپیر، ته‌لا.
نالتورنی (نان. ل.) [نالتوون + ئی] ۱-
هه‌ر شتیکی که له‌زپیر ساز کرابی. ۲-
رهنگی زه‌ردی وه‌ک رهنگی زپیر. & زپیرن،
زپیرین، ته‌لایی.

نالتی رهم (نا. ل.) [تور] ئه‌ندازه‌یه‌که
بو کیشان که ده‌بیته په‌نجا و پینج گره‌م.

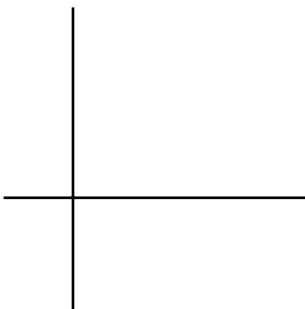
تیبینی: نالتی له‌تورکی دا یانی شه‌ش
و رهم سووای درمه یانی شه‌ش درهم.

نالچاخ (نان. ل.) [تور: alçak (نزم)]
که‌سی سووک و چرووک که له‌نیو‌خه‌لک
دا حورمه‌تی نه‌بی، خو‌پیری، نالچاخ.

نالچاخ (نان. ل.) بر: نالچاخ

نالدوز (نا.) [تور: yıldız]
رووکیشی زپیر و زپو له‌سه‌ر فلزی که‌م
بایخ، ئاو‌ه‌زیر و ئاو‌ه‌زیتو. ۴: ئاسنگه‌رم
بو‌یین به‌مشته‌ریه / بوم دورووس بکا
رکیفی نالدوز، دانه لغاوی هه‌ویزه
مرواریه. (مان ل ۱۹۷). — **کردن**:
رووکیش کردنی فلز و کانزای که‌م بایه‌خ
به‌زپیر یا زپو، ئاو‌ه‌زیتو کردن، ئاو‌ه‌زیر
کردن.

نالدوزکاری (حم.) [نالدوز + کار +
ئی] کار و پیشه‌ی رووکیش کردنی

کانزا .

نالشت (نا . چا) [تور: ališ] ئالوگۆر، گۆرپین، گۆرپینهوه. **— کردن:** گۆرپینهوه، ئالوگۆر کردن.

نالشک (نا.) [؟] [ئەر] شی و نمیکه وهک بهفرکه له کاتی سهرمای ژیر سفر له سه زهوی و گیا و چیمهن دهکوهی، زوقم، سیخوار، خووس، خووسار.

نالش ویرش (نا . چا) [تور] بر: ئال و ویر

تیبینی: ئالش له چاوگی تورکی ئالماق به مانای وهرگرتن و ویرش له چاوگی ویرماق به مانای دان کهوتوه و به گشتی بیان دان و ستان

نالف (نا.) [عەر: علف] گیای دروای ئیشک کراو که زستانان دهیدن به مالآت.

نالفانه (نا . ل) [ئالف + ئانه] باجیکه له جیات حهقی لهوهی و دروونی گیا بۆ داخستنی دهری به ئاغا و دهرههگ.

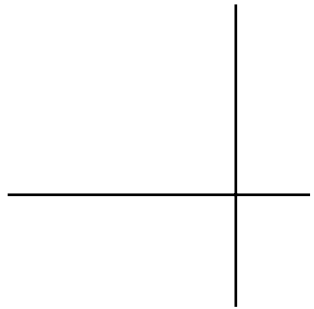
نالفته (نا . مف.) هۆگر، ئالووده، خوو پیگرتوو. ☞ هیند ئالفتهی سینهمایه ههموو رۆژی دوو سی فیلمان دهچی.

تیبینی: ئەم وشهیهش له زمانی

کوردیی دا مهسدهرهکهی له بیر چۆتهوه و لهوانهیه، یهکهندهردوو به بیران دا بی که له (الفه)ی عارهبی وهرگیراوه، بهلام مهسدهری (ئالفتهن) به معنای (ئاشق بوون) که له فارسی دا ههیه و زۆر زۆر کهم ده کار دهکری، ئەم گومانه ناهێلی (قامووس ب ۱ ل ۵۸). ئالفته له فارسی دا به مانای شیواو و په‌ریشان هاتوه.

ئالفجار (نا . ل) [ئالف + جار] [ئەر] شوینی لهوهی و دروونی ئالف، لهوهپرکه، گیاچار.

ئالقه (نا.) [عەر: حلقه] ۱- شتی خری نیو بۆش که دوو سهرهکهی گه‌بشتیبتهوه یهک، ئەلقه، ئاخله. ۲- ئەنگوستیلهی دهرگیرانی که کور و کچی نیشانه‌کراو ده قامکی یه‌کدی ده‌که‌ن. ۳- جوهره گوارهیه‌که له فلزی کهم بایخ که دهرویش و مریدی شیخان له گوپی ده‌که‌ن (پتر له لا گوپی‌ه‌ک ده‌کردی). ۴- جوهره گوارهیه‌کی ئاسایی و کهم بایخ بوو که زوو بۆ ناسینه‌وهی کویله و به‌نده و غولام ده گوپیان ده‌کرد. ۵- کۆ بوونه‌وهی خه‌لک له دهوری که‌سیک یا شتیک به شکلی جه‌غز. ۶- بر: ئالقهی زێر. || **ئالقهی زێر:** خشلیکه له زێر که که له سه‌ر کۆچکه‌ی دهروون و ده‌که‌وێته سه‌ر لاجانگ و

پشته‌وه په‌رچی دده‌نه‌وه و سه‌ره‌که‌ی دیکه‌ی ئالقه‌یه‌کی گه‌وره‌تره که ده‌چیته نئو ئالقه‌یه‌کی جیا که له چوارچیوه‌ی دهرکه دراوه و دهرگای مال یا دوکانی پیداده‌خه‌ن. **کردن:** داخستنی دهرگا به ئالقه‌ریز.

ئالقه‌زونه (نا. ل.) [ئالقه + زوون (زوان) + ئه] بر: ئاغزوونه

ئالقه‌له‌گوئی (نان. ل.) [ئالقه + له + گوئی] بر: ئالقه به‌گوئی

ئالقه‌له‌گوئیی (حم. ل.) [ئالقه‌له‌گوئی + ئیی] بر: ئالقه به‌گوئیی

ئالقه و کۆچکه (نا. ل.) [ئالقه + و + کۆچکه] [کۆچکه‌ی کۆچکه‌یه‌ک که به ئالقه‌ی زیڤ نه‌خشاووه و ژنه مه‌نگوور بۆ جوانی له سه‌ریان ده‌به‌ستن.

ئالک (ئا. ل.) [بر: ئالووا 1] [ئه‌ر] بر: لوو

ئال و بۆل (نان. ل.) [ئال 3 + و + بۆل] ترییه‌ک که هیشتا تامی مه‌یله‌وترشه و ماویه‌تی به‌ته‌واوی بگا، بۆله‌ته‌مه، بۆله‌ته‌می، به‌ره‌که. **بوون:** ترش و شیرین بوونی به‌رسیله، بۆله‌ته‌می تیکه‌وتن.

ئالوگر (نا. چا) [ئال + و + گوڤر] ۱-

زۆرتر له نئو ژنانی مه‌نگوور دا باوه. **ئالقه‌ی ونبوو:** ره‌گه‌زی گیانداریکه به پتی فه‌رژ که ده نئوان مه‌یموون و مرۆف دایه و گۆیا مرۆفی ئیستا درێژه‌ی ئهم ره‌گه‌زه‌یه، له‌م ئالقه ونبوویه هیشتا هیچ به‌لگه و نیشانه‌یه‌ک نه‌دیتراوته‌وه.

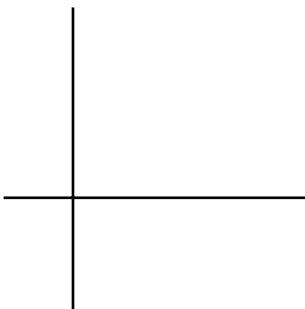
ئالقه به‌گوئی (نان. ل.) [ئالقه + به + گوئی] حالی مرۆفیک که ئالقه‌ی ده گوئی دایه و بۆته به‌نده و ناچار گوئی له فه‌رمانی خاوه‌نی بگرئ، گوئی رایه‌ل، ئالقه له گوئی. ۲- (کند.) فه‌رمانبه‌ر، گوئی بیست، گوئی له مشت، به‌نده.

ئالقه به‌گوئیی (حم. ل.) [ئالقه‌به‌گوئی + ئیی] فه‌رمانبه‌ری، گوئی بیستی، به‌نده‌یی، گوئی رایه‌لی، ئالقه له گوئیی.

ئالقه‌تیز (گیا. ل.) [؟] گیایه‌کی خۆرسکه، زۆر به‌رز نابیته‌وه، ساقه‌تی قه‌ف قه‌ف و شینه. کاتیک بیشکینیه‌وه ئاو‌هکیه‌کی وه‌ک شیر ی لیده‌تکی که له سه‌ر کلۆقه‌ندیکی ده‌که‌ن و بۆ ره‌وانی که‌لکی لیوه‌رده‌گرن، ئالقه‌تیس.

ئالقه‌تیس (گیا. ل.) بر: ئالقه‌تیز

ئالقه‌ریز (نا. ل.) [ئالقه + ریز] ریزه زنجیریکه، بنه‌که‌ی وه‌ک بزما‌ری دوو سه‌ر وایه و له دهرکه‌ی ده‌کووتن و له

نال و وال (نان. ل) [نال 1 + و + وال] رهنگاورهنگ، نال و والا، نالایی. ۴ خهملی چیا و چهمن به سپی و سهوز و زهرد و سوو/ دار و دهون بوه به ههزار رهنگی نال و وال (حهقیقی ل ۵۱).

نال و والا (نان. ل) [نال 1 + و + والا] رهنگاورهنگ، نالایی. ۴ بهسه بی جیلوهی زولف و خالان! ناشقی روخساری خوت/ نال و والای خولدی ناوی تالیبی دیداری خوت (وهفایی ل ۳۱)

نالویر (نا. چا) [تور: نال (ئالماغ) + و + ویر (ویرماغ)] بر: نالوگور/۱

نالوتنی (نا. ؟) [؟] ۱- چهشنیک قهیسی که دهنکهی شیرینه ۲- دهنکی شیرنی قهیسی. & ههلویتنی.

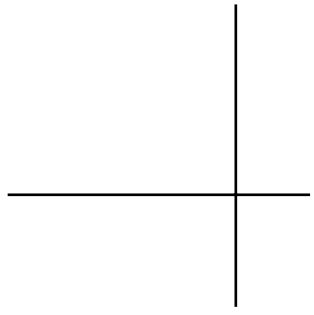
نالو (نا. ؟) [؟] [ئه] برای دایک، لالو، لاله، خال.

نالوز (نان. ل) [باک: نالوز - ناو: نالوز، ئاروز، هالوز - هه: نالوز] ۱- ههسو شتیکی ریسراوی دریزی لیک هالو (کاموا، بهن، دهزوو و...) ۲- تووک و پرچی شاننه کراو. ۳- بار و دۆخی شیواوی ولات که کسه کسه نهناسیتتهوه. ۴- کسهی شیواو و ئاگا له

کاری گۆرینهوهی شتیکی به شتیکی بی ئهوهی پاره له گۆر دابی، نالوویر. ۲- کاری گۆرینهوهی دوو شت له یهک جوړ. ۳- کاری سهرتاپی گۆرینی جل و بهرگ. ۴- تیکچوونی بار و دۆخی پیتشوو. —

بهسهر داهاتن: گۆران و تیکچوونی بارودۆخی پیتشوو و ههلدانی بارودۆخی نوئی. ۴ خه لک وهک جاران نهماون نالوگۆریان به سهه دا هاتوه. — **کردن:** ۱- گۆرینهوهی دوو شت دهگه ل یهکتر بی ئهوهی پارهیهک بدری یا وهگریری. ۴ تابهکم ئارد دهگه ل بزنیکی نالوگۆر کرد. ۲- گۆرینهوهی دوو شتی یهکجوور. ۴ کۆته کانتان نالوگۆر کهن. ۳- گۆرینی جل و بهرگ. ۴ بچۆ همام خوت بشۆ و جله کانت نالوگۆر که!

تیبینی: نال له ئالماغ - ی تورکی به مانای وهرگرتن و گۆر له گۆرینهوهی کوردیی کهوتوه و مانای گشتی دهبیته وهرگرتن و دان یا دان و ستان، ئهوهش دهگه پیتتهوه ئهوه سهردهمهه که پاره و پوول دهوری سهههکیان نهبوه و شتیان له جیاتی شت داوه. ئیستاکه مانای ۴ یانی گۆرانی باری ولات (ئابووری، سیاسی و کۆمه لایهتی) جیی به ماناکانی دیکه تنگتر کردوه.

ئالۆزاو (نا. مفا. ئان. مفا.) [له: ئالۆزان] چلۆنایهتی ئالۆز بوونی ئەو حالهتانهی له ئالۆز دا هاتوون (بیر: ئالۆز)، ئالۆزکاو، ئالۆسکاو. ۳ شل و مل و سایهگهردن سهریان له سایهی پهنجهران دهرهیناوه / زولفیان دهلیی ئاوریشمی خاوه و نهئالۆزاوه (سهعید و میرسیوهدین ل ۱۵۵).

ئالۆز پالۆز (نا. ل) [ئالۆز + و + پالۆز] تیکههڵ پیکههڵ، شیواو، ئالۆز پلۆز، ئالۆز و بلۆز.

ئالۆز پلۆز (نا. ل) [ئالۆز + و + پلۆز] بیر: ئالۆزپالۆز

ئالۆزکان (چا. م) [له: ئالۆز] بیر: ئالۆز بوون

ئالۆزکاو (نا. مفا. ئان. مفا.) [له: ئالۆزکان] بیر: ئالۆزاو

ئالۆز و بلۆز (نا. ل) [ئالۆز + و + بلۆز] بیر: ئالۆز پالۆز

ئالۆزی (حم.) [ئالۆز + ئیی] ۱- شیواویی ولات ۲- تیکههڵ پیکههڵ بوونی بیری و میتشک. ۳- دوودلیی، شک.

ئالۆسکان (چا. م) [له: ئالۆز] بیر: ئالۆز بوون

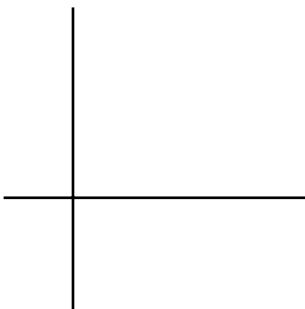
خۆنهماو. ۵- مهسهلهیهکی گران و به گری و گۆل. ۶- پیاوی تووره و تۆسن و بهد ئەخلاق. ۷- ئەسپی تۆر و سهركهش که زۆر گوی ناداته سوار. ۸- رۆژی سارد و تووش و کپتوهی زستان. ۹- تیکههڵ پیکههڵ. بی سهەر و بن. ۱۰- دوینی شهوی خهونیککی ئالۆزم دیت. **بوون:**

۱- تیک هالانی که لاف و ریسراوی دریزی وهک بهن و دهزوو. ۲- تیک هالانی پرچی دریژ و دانههینراو. ۳- شیوانی باری ئاسایی ولات. ۴- شیوان و تیک چوونی باری ئاسایی که سیک. & ئالۆسکان، ئالۆزکان، ئالۆزان. **کردن:**

۱- تیک هالاندنی ریسراوی دریژ که لیک کردنهوهی گران بی. ۲- تیک دانی سهەر و پرچی شاننه کراو. ۳- تیک دانی باری ئاسایی ولات. ۴- تیک دان و شیواندنی باری ئاسایی که سیک. & ئالۆزاندن.

ئالۆزان (چا. ل) [له: ئالۆز] بیر: ئالۆز بوون. ۱۰- عهنبهری سارا وتم زولفی، نهباتی میسری لیو / زولفی ئالۆزا، وتی لیوی که ناوی من نهبات (مهحوی ل ۵۹).

ئالۆزاندن (چا. م) [له: ئالۆزان] بیر: ئالۆز کردن

نالۆسكاو (نا. مڤ.، ئان. مڤ.) [له: نالۆسكان] بر: نالۆزاو

نالۆو له ديوي دهرهوه بۆ چاك كردنهوه و نيشتهنهوهي، نالۆو گرتنهوه.

نالۆش (نا.) [باک: نالۆش - ناو: نالۆش - هه: نالۆش] ۱- نهخۆشی پيست كه له نيوگهه دهدا و پياو ههرده بخوريني و هه ليده كريني، خارش، خوروو، قنگه خرۆكه، هه كه ۲- (كند.) ژني پيخۆش و خوروودار، هه كه دار.

تییینی: نالۆو (ئاروو، نالوو) به گشتی به مانای خړ و گرمۆلهیه و له گه لێك وشه دا ئەم مانایه نیشان دهدا. ۳- لوو، نالۆوبالۆو، شهفتالوو، هولۆو، زهردالوو، ئاروونگ، ئالگ.

نالۆشاوی (ئان. مڤ.) [نالۆش + ناوی 2] حالێ كه سێك كه نالۆشی ههیه، نالۆشدار، به نالۆش.

نالۆو 2 (پاش.) به ناوهوه دهلكی و ئاوه ئناو ساز دهكا و مانای تیکهه بون و ئاویتته بوون دهدا، ئاوی، ئاو. ۴- زامی ژارنالۆو، بێ دهوا و دامی / مهزانوون جهی زام، مهوینون کامی (بیسارانی ل ۱۶۶). خه والۆو

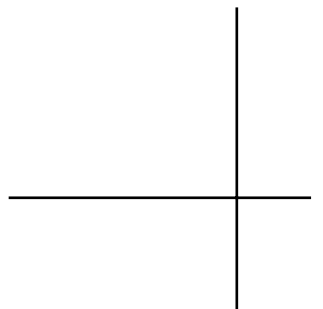
نالۆشدار (ئان. فا.) [نالۆش + دار] بر: نالۆشاوی

تییینی: نالۆو له چاوكیكي له بیر كراوی كوردیی (ئالوتن) هاویشهی ئامیتن كه وتۆتهوه ئەم چاوكه به شیوهی ئالوتنه له په هلهویی و به شیوهی ئالوودن له فارسی دا ههیه. ئەم چاوكه هیشتا له پالوتن دا ماوه كه مانای دژی خۆی دهدا.

نالۆو 1 (نا.) [په: ئالهگ (هه لۆزه)] ۱- (نا.) [باک: ئالوو - ناو: نالوو - باش: نالوو] دوو لویی بچووکی بادامی گهروون له ژیر چهنه. ئیشی ئەم لویانه ساز کردنی گرمۆلهی سپی بۆ له شه و هه ندیک جار له بهر شالۆی میکروپ چلکی دهكا و ده ماسی، ئارگوشك، مه رازه. ۲- (گیا.) هه لۆزه، هه لۆچه.

نالۆوبالۆو (گیا.) [نالوو 1 + بالوو] [باک: هه لهه لووک - ناو: نالۆوبه لالۆوک، به لالۆوک، هالۆوبه لالۆوک، ئاریباری] داریک و بهری داریکه شیوهی گیلاس دهدا، به ره که ی مزه، سووریکي مه یله وه

~ **كهوتن:** بر: نالوو هاتن. ~ **گرتنهوه:** بر: نالوو هه لدانه وه. ~ **هاتن:** چلک کردنی ئالووکان و هه لمسانیان، نالوو كهوتن. ~ **هه لدانه وه:** دامالینی

ناره‌زوو، ئیشتیا، ئه‌لها؛ ئالهای سه‌فهرم کردگه.

نالہ (نا.) [بې: ئال۲] ۱- بې: ئال۲. ۲- مووروویه‌کی رهنګ سپی یا شیرینی رهنګه که له به‌رمووری ئاله و شه‌وهی ده‌کن. (بې: به‌رمووری ئاله و شه‌وه).

نالہ بروک (نا. ل) [ئالا۱ / ۳ + بووک] کوته پارچه‌ی زیادی که کچولان ده‌یکه‌نه جل و به‌رگ بۆ بووک‌کانیان، جل و به‌رگی بووکۆله، ئالابووک، واله‌بووک.

نالہ بیژ (نا. چا) [ئاله (هیل‌هگ) + بیژ۲] کاری دابیژتنی هارپاوه پارچه‌ی کون کونی ورد یا به هیل‌هگی کون ورد، ئالابیژ، واله‌بیژ. — **کردن:** دابیژتنی هارپاوه به هیل‌هگی ورد یا کوته پارچه‌یه‌کی کون کونی ورد، ئالابیژ کردن، واله‌بیژ کردن.

نالہ بیژ کراو (ئان. مف.) [له: ئاله‌بیژ کردن] هارپاوی ورد دابیژراوه به هیل‌هگ یا پارچه‌ی کون ورد، دابیژراوه.؛؛ خویی ئاله‌بیژکراوه.

نالته^۱ (گیا.) [؟] به‌ری گیایه‌کی ساقه‌ت دریژ و باریکه و له دار ده‌هالی و له شوینی گهرم وهک هیندوستان ده‌پوئی و هه‌تا سی سالان به‌ر ده‌دا. به‌ره‌که‌ی

ره‌شه، به‌رووتی ده‌خوری، مره‌با و روب و شه‌ر به‌ت و ته‌نانه‌ت شه‌را بیشتی لی ساز ده‌کن، بۆ ویشک کردنیس ده‌ست ده‌دا، Prunus brigantica ناوی لاتینی ئه‌م داره‌یه.

نالووبخارا (گیا.) [ئالوو۱ + بخارا] جوړیک هه‌لووچه‌ی ترشه که ئیشک ده‌کردری و له بۆ ترش کردنی هه‌ندیک چیشت که‌لکی لیوه‌ده‌گرن، هه‌لووچه پاوه‌یی، هه‌لووچه‌ره‌شه، هه‌لووچه‌ره‌شه.

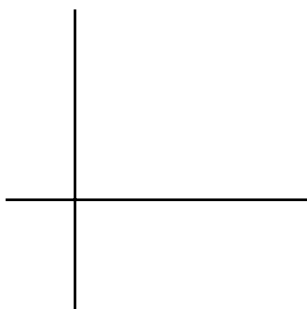
تیبینی: بوخارا شاریکه له کواماری ئوزبه‌کستان.

نالو به‌لاتووک (گیا.) [ئالوو۱ + به‌ل + ئالوو + ک] بې: ئالووبالوو

ئالوودار (نا. ل) [ئالوو + دار۱] داریکی راست و دریژ که زۆر ئه‌ستوور نیه و له خانووبه‌ره ساز کردن دا بۆ داره‌پا که‌لکی لیوه‌ده‌گرن.

تیبینی: ئارووک یا ئاریک له زاراهوی باکووریی دا به مانای میچ هاتوه و وشه‌ی ئاروو و ئالوو هه‌ریه‌کن و ته‌نیا ئال و گوژی به‌سه‌ر دوو پیستی ل و ر دا هاتوه که وینه‌ی یه‌کجار زۆره. به‌م پیودانه ئالوودار ده‌بیته داری میچ.

نالها (نا.) [؟] [ئه‌ر] مه‌یل، تاسه،

دا رهنګيکي يه کدهست نيه و ههړ کام بۆ رهنګيکيان به کار برده. له زمانې کونې ته به ريبی دا نال به مانای سهوز هاتوه. (بر: نال 1).

نالته 2 (نا.) [نهر: بر: نالته 2

نالته کتوبيله (کيا.) [نالته 1 + نه + کيو + نيبه] گيايه کي خورسکه پتر له دم جوبار و روبر شين دهبي گولي مؤر و به هيشوويه و تام و بونی توند و تيزه.

نالته فهرنگ (نان.) [فر: a la franque] که سيک که جل و بهرگی فهرنگي ده بهر دهکا و له ژيانی دا لاسای نوان دهکاته وه، فهرنگي مه ناب، نهلوده.

نالته قوق (کيا.) [نال 1 + نه + قوق (کوک)] بر: ناله کوک

نالته کوک (کيا.) [نال 1 + نه + کوک] ۱- له يه که م گيا خورسکه کانی به هاريه که زورتر له په نا په له به فران سهر دردينی، به قهرا بستیک له زوی بهرز ده بېته وه، گه لاکانی له شنگ دهچي به لام تووکن و هندیک پانترن، گوله که ی زهردن و بنیکی خريان هه يه که ده خورن، ناله کوک هه موو سالی له سهر بنجی خوی سهره لده داته وه و له گول و

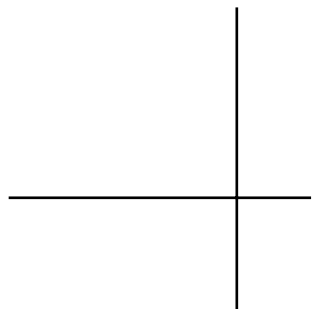
دهنګيکي ورد و ره شه و زور تيزه و به هيشوويه، له کورده واری نهم دنکه ده هارن و له چيشتی دهکن. & بيبهر، نيسوت، نيسيوته، نالات.

نالته 2 (نا.) [عهر: آله] ۱- داری

چووکي داتاشراو و ساز کراو بۆ په نجره ی قه ديم. ههړ په نجره يه که دهيان نالته تی دهويست و به شکلی چووک و جوانی هه نده سی لتيکیان ده به ست و کوته شووشه يه کي سپی یا رهنګيشيان تیده گرت. نيستا له هندیک شوینی کون نهم جوره په نجرانه ماون که به نالته ساز کراون. ۲- داری چووک و خری داتاشراو به شپوهی شيش و ميل که له شوینی پال دانه وهی کورسی و سهنده لی و نیم ته ختی ده گرن. & نالات، نالته.

نالته تانج (کيان.) [نال 1 + نه + تانج] جوریک مراوی کتویی، رهنګي سپی و خالخاله، په لپه کي سهوزی سی سووچی له سهره، گوشتی ده خورن و راو ده کردرن، Tadorna tadorna ناوی لاتینی نهم بالنده يه، هه له تانج.

تیبینی: نال لهم وشه يه دا به مانای رهنګي که سک یا سهوز هاتوه. به گشتی رهنګي نال له زمانه کانی هیند و نیرانی

ریشه‌ی بۆ دهرمانیش که لک وهرده‌گرن،
 ریشه‌ی بۆ دهرمانیش که لک وهرده‌گرن،
 ناوگۆږپیه‌کی زۆریان هه‌یه و شک نیه
 ناوگۆږپیه‌کی زۆریان هه‌یه و شک نیه
 که ئالی و ئاری هه‌ر یه‌ک وشه‌ن. (هس:
 که ئالی و ئاری هه‌ر یه‌ک وشه‌ن. (هس:
 ئاریله)

نام 1 (نا.) [عه‌ر: عم] [باک] برای
 باوک، مام.

نام 2 (پیش.) [بړ: ئاو3] هه‌م، هاو ۰۰
 ئامپا، ئامپیا، ئامیار.

نام 3 (چا. مخ) هات، هام ۰۰ ئاموشۆ
 تیبینی: ئام له چاوگی ئامای هه‌ورامی

به مانای هاتن که وتوه و ته‌نیا له وشه‌ی
 به مانای هاتن که وتوه و ته‌نیا له وشه‌ی
 ئاموشۆ دا ده‌بندری و په‌ریه‌ته ئیو
 ئاموشۆ دا ده‌بندری و په‌ریه‌ته ئیو
 زاراهوی ناوه‌ندیی و شیوه‌ی هام - یشی
 زاراهوی ناوه‌ندیی و شیوه‌ی هام - یشی
 لیبۆته‌وه.

نام 4 (نام.) [بړ: ئا14] دوو ناو یا دوو
 ئاوه‌لناوی دووپات کراوه تیک ده‌کاته‌وه و
 ئاوه‌لناویکی نوئ ساز ده‌کا. ۰۰ به‌رامبه‌ر

ناماج (نا.) بړ: ئامانج. ۰۰ رۆح جه
 ته‌ن په‌روان موژه‌ی مه‌ستیکم / ناماج
 تانه‌ی خاس و که. ستیکم (وه‌لی دیوانه ل
 تانه‌ی خاس و که. ستیکم (وه‌لی دیوانه ل
 (۸۷).

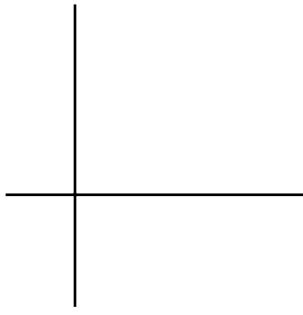
ناماده (نان.) [باک: ئاماده - ناو:
 ئاماده - باش: ئاماده] ساز، ته‌یار،
 حازر. برون: ساز بوون، ته‌یار

|| ناله‌کۆکی نیو دوو
 به‌ردان: (کن.) که‌سیک که له هه‌موو
 لایه‌که‌وه زه‌خت و زۆری بۆ دینن.

نالهم (نا.) بړ: عاله‌م. ۰۰ ته‌ک دا
 تاریکی ئه‌و لای ته‌ریکی / نالهم چه‌نی
 نوور که‌رد هام شه‌ریکی (مه‌وله‌وی ل
 نوور که‌رد هام شه‌ریکی (مه‌وله‌وی ل
 (۲۴۵).

نالی (ئان.) پیاوی ژیر ده‌ست و گوئ
 له مستی ژن، پیاویک که ترسی له
 ژنه‌که‌ی هه‌یه. برون: له ژن ترسان
 له ژن ترسان
 و له ژیر ئه‌مری ژن دا بوون.

تیبینی: به‌رامبه‌ر به‌م وشه‌یه له کۆیه
 به‌رامبه‌ر به‌م وشه‌یه له کۆیه
 (هۆمه‌ر = عومه‌ر) و ئه‌و دواپانه‌ش له
 (هۆمه‌ر = عومه‌ر) و ئه‌و دواپانه‌ش له
 سه‌لیمانی (یوسف) باوه، جا ئه‌وه‌ی که
 سه‌لیمانی (یوسف) باوه، جا ئه‌وه‌ی که
 بۆ ئه‌م مه‌به‌سته هه‌ر ناوی (شه‌خس) به
 بۆ ئه‌م مه‌به‌سته هه‌ر ناوی (شه‌خس) به
 کار دئ، ده‌مه‌ینتته سه‌ر ئه‌م باوه‌ره که
 کار دئ، ده‌مه‌ینتته سه‌ر ئه‌م باوه‌ره که
 ئه‌سلی ئه‌م وشه‌یه‌ش (عه‌لی) بی.
 ئه‌سلی ئه‌م وشه‌یه‌ش (عه‌لی) بی.
 (قامووس ب ۱ ل ۶۴). وشه‌ی ئاریله که
 (قامووس ب ۱ ل ۶۴). وشه‌ی ئاریله که
 پیک هاتوو له [ئاری + له] یه‌ گومان
 پیک هاتوو له [ئاری + له] یه‌ گومان
 ده‌خاته سه‌ر ئه‌م بۆچوونه‌ی زه‌بیحی و
 ده‌خاته سه‌ر ئه‌م بۆچوونه‌ی زه‌بیحی و
 شیایوی پتر لیکۆلینه‌وه‌یه به‌ له‌به‌ر چاو
 شیایوی پتر لیکۆلینه‌وه‌یه به‌ له‌به‌ر چاو

بوون، حازر بوون. **کردن:** ساز دارتاشی.

کردن، حازر کردن، تهيار کردن. **تیبینی:** ئەم وشه له ئامیر كهوتوه و

كۆی ئاتی پیوه نراوه.

ئامادهیی (حم.) [ئاماده + یی] ئاماده

بوون، حازری، تهیاری. هه ئامادهیی خۆم بۆ چوونه سهیران و گهشت راگهیاند.

ئامارگهر (ئان. ل.) [ئامار + گهر] [پهه]:
ئامارگهر [كهسیك كه كاری سهرژمیتری و ئاماری به دهستهوهیه.

ئامار (نا.) [له: ئامارتش] [پهه: ئامار]

۱- راده و ئەندازه به پیتی بزار و لیکدانهوه، بزار، ژماره. هه به پیتی ئامار ههموو سالی... مندال له دایک دهبن و ... کهس دهمرن. ۲- [زا] ژماره

ئاماژ (نا.) [بیر: ئامانج]

ئاماژه (نا.) [بیر: ئامانج] ئیشاره، هیتما.

تیبینی: فارس ئەم وشهیهی له زمانی

پهلهویی دهركیشاوه و له جیات sta-tistique به کاری دینی و ئەویش زانستیکه که به بزار و ژماره رووداوهکان و ژبانی کۆمهلایهتی نیشان دهدا وهک بژاردنی رادهی ههشیمهتی ولات یا شاریک. هه چهند ئەم وشه له زمانی فارسی را هاتۆته نیو زمانی کوردییهوه به لام خزمایهتی و نزیکایهتی ریشهیی ده گهڵ کوردییی ژۆرتره. [بیر: ژماردن].

تیبینی: ئاماژه هاویریشه و هاومانای ئامانجه و له مانای بنهپهتی خۆی یانی نیشانه ههندیك لهقاوه و مانای ئیشارهی به خۆه گرتوه.

ئاماسان (چا. ل) [بیر: ئاوسان]

ئاماسیاگ (نا. مف.) [له: ئاماسیان] [ئهر] [بیر: ئاوساوه]

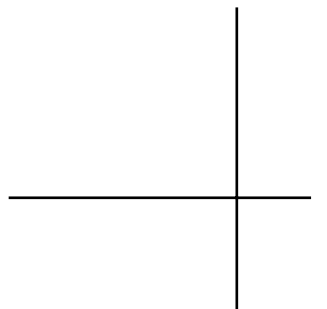
ئاماسیان (چا. ل) [ئهر] [بیر: ئاوسان]

ئامال (ئان.) [پهه: ههمال] نزیک بوون و شیوه دان له حال و رهنگیك، وچوو، مهیله. هه ئامال شییت، ئامال فهقیر، ئامال شین، ئامال سوور.

ئامارات (نا. ل) [ئامار + ئات] [باک]

ئامراز، ئامیر، کهل و پهلی کار، ئەسباب. ئاموورته هه ئاماراتی

تیبینی: وشهیی ئامال دهگهڵ وشهیی ئاوال هه یهک سههرچاوه و یهک

ریشه‌یان هه‌یه هه‌رچهند که ماناکه‌یان ههندیک لیک دوور که‌وتوته‌وه. له زمانی په‌له‌ویی دا هه‌مال هه‌م به مانای ئاوال و هه‌واله هه‌میش به مانای وهک و شیوه و ئامال و چه‌شن.

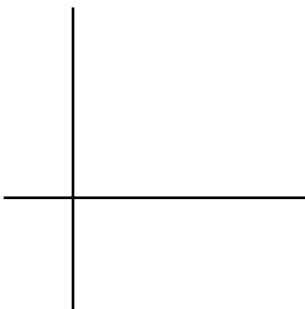
ئامان^۱ (نا.) [ئهو: ئافه‌نت، ئافه‌نت - سان: ئاپۆفه‌نت - په‌ه: ئاپۆمه‌ند. باک: ئامان - ناو: ئامان، ئاوان - باش: ئامان] ده‌فر و قاپ و قاچاگی چیشته‌ تیدا خواردنی نیو مال.

تیبینی: ئافه‌نت āfant له ئه‌ویستا و هاوتاکانی به گشتی له ئاف یا له ئاپ به مانای ئاو پیک هاتوون و ماناکه‌یانی ئاودار و ئاودانه، هه‌روه‌تر ئاوژدانه āveždāna - ش له ئه‌ویستا دا هه‌ر به مانای ئاودان یا ده‌فری ئاو هاتوه. ئامان و ئاوان له دوو به‌شی [ئام، ئاو + ئان] پیک هاتوون ئام شیوه‌یه‌کی دیکه له وشه‌ی ئاو - ه و ئان سواوی دان - ه یانی وشه‌که به گشتی ئاودان - ه. (هس: ئافتاوه)

ئامان^۲ (نا.) [عه‌ر: امان] ۱- تکا و رجا بۆ وریا بوون و چاوه‌دیری باشته‌ له شت یا که‌سیک کردن، ده‌خیل، ئه‌مان. هه‌ر فریوی هه‌ر هه‌وه‌سبازی مه‌خۆ ئه‌ی

تازه‌گول ئامان / سبه‌یان ئاره‌زووی یاریکی دی و هاوسه‌ر ده‌کا شه‌ونم (ئاوات ل ۲۵). ئامان مندالینه نه‌که‌ن بچنه سه‌ر چۆم، ئامان ئه‌و منداله ده‌ست له‌و سوڤه‌یه نه‌دا. ۲- زاله، بیزار. هه‌ر ئامان له زولمی زالم. ۳- ناوه‌ی میینه له نیو مه‌نگوران دا. **بۆ بردن:** په‌نا بردنه به‌ر که‌سیک و ئامان خواستن. هه‌ر له ترسی بابی ئامانی بۆ باپیری برده‌. **خواستن:** په‌نا بردنه به‌ر که‌سیک له ترسان بۆ پاراستن. **له‌به‌ر هینان:** داوای ئامان لیکردن، په‌نا بۆ بردن، ئامان خواستن. هه‌ر بازیکه‌ چه‌نگ به‌ خوینه / ئیکلامی لی بکیشه، ئامانی له به‌ر بینه (مان ل ۱۸۶). **وه خستن:** ئوقره لیبیرین، هیمنایه‌تی لیبیرین، وه زاله هینان. هه‌ر دز و چه‌ته ولاتیان وه ئامان خستوه. **وه هاتن:** وه زاله هاتن، بیزار بوون. هه‌ر له ده‌ست ئه‌و ژبان و چه‌رمه‌سه‌رییه وه ئامان هاتووم. **وه هینان:** زۆر ئه‌زیه‌ت و ئازار دانی که‌سیک، وه زاله هینان.

ئامانج (نا.) [په‌ش: ئه‌رمان، ئه‌رماند - فار: ئارمان. باک: ئارمانج، ئالمانج - ناو: ئامانج، ئاماژ - هه‌و: ئاماج] ۱- شتیک که‌ داده‌کری و بۆ تیر هاویشته‌ن ده‌ست

کتیپخانه بۆ ده رۆژان به ئەمانهت
وهرگرتوه.

ئامانهتدار (نا. فا.) [ئامانهت + دار2]

۱- كه سێك كه ئامانهت راگرێ،
ئهمانهتدار. ۲- جی پروا، دهستپاك،
ئهمین.

ئامانهتداری (حم.) [ئامانهتدار +

ئیی] ۱- كار و ئاكارى ئهمانهتدار. ۲-
دهستپاكی، دروستی، ئهمینی.

ئامانهتی (حم.) [ئامانهت + ئیی]

مال یا هەر شتیك كه وهك ئهمانهت
دراوه به كه سێك، به ئامانهت داندراو.

ئاماوزی (نا. ل.) [ئاماو؟ + زی2]

مشهمما یا په رۆیهکی تهنکه که ده
شه می هه لده کیشن و له سه ر کوانی
داده نین هه تا کیمه که ی هه لمژی.

ئاما و لوای (چا. مخ.) [هه و] بر:

ئاموشق

ئامبار (نا.) [باک - زا] بر: ئه نبار

ئامباز 1 (ئان. ل.) [ئام2 + باز2] دوو

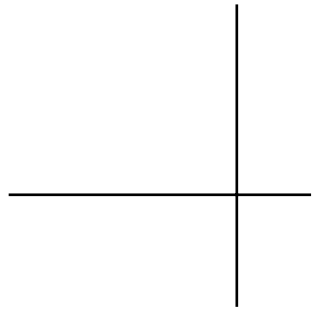
که سی که یه کتر ده باوهش ده گرن و تیک
ده به زین، تیک که وزینی دوو که س ده گه ل
یه ک جا بۆ شه ر بی یا بۆ یه کتر ده
باوهش گرتن له خو شه ویستیان. ~

نیشان ده کړی، ئاماژ، نیشانه. ۲-
مه به ست، ویست، دۆز. ☞ پیاو ده بی له
ژیانی دا ئامانجیکی هه بی.

تیبینی: ئەم وشه یه له ئارمانجی
زاراوه ی باکووری هاتۆته نیو زمانی
ئهدهبی ناوه ندیبی و ئاماژ و ئاماژه شی
لیدیۆته وه. ئامانج له بنه رهت دا به مانای
نیشانه بوه و به مانای مه به ست به
مه جاز هه ر له نیشانه که وتوه.

ئامانهت (نا.) [عه ر: امانه] ۱- شتیکی

که بۆ ماوه یه ک له لای که سێک داده ندری
و دوایی وه رده گرتریته وه، ئهمانهت. ☞
هه ندیکم پوول به ئامانهت له لای کاک
برایم داناوه هه تا له م سه فه ره دیمه وه
بۆم راگرێ. ئەم کتیپه ده توانی به
ئامانهت وه ریگری. ۲- ئاگا، چاوه دیری.
(به و مانایه ده گه ل چاوگی بوون دئ) &
ئهمانهت. ~ **بوون**: ئاگا لیبوون،
چاوه دیری کردن، پاراستن. ☞ ئەو
که وشه ئه گه ر ئامانهتی بی به شی چوار
سالی ده کا. به ~ **دانان**: شتیك له لای
که سێك دانان بۆ ماوه یه ک هه تا
ئاگاداری لیبکا و دوایی لپی
وه ریگریته وه. به ~ **وه رگرتن**: شتیك
بۆ ماوه یه ک له که سێك ستاندن و له
دوایی دانه وه ی. ☞ ئەو کتیپانه م له

بوون: خو پیدادان و دباووش گرتن،
 ناوقسا بوون، تیک بهزین. هه له
 دووره دیتی نامبازی بوو و به عرزی
 دادا. **سی یه کتر بوون:** به هه له داو بو
 لای یه کتر چوون و یه کتر ده باووش
 گرتن بو شه ی یا له خو شه ویستیان.

تیبینی: باز ده چیته وه سه ر ریشه ی
 شه ده ی vāz ئه ویستای بی به مانای
 رویشتن و چوون و به زینی کوردی،
 ماناکه ی ده بیته به رهو یه ک چوون و تیک
 به زین. زه بیحی بازی بردوته وه سه ر
 بازوو یا باسک (پر: قامووس ب ۲ ل
 ۶۷).

نامباز² (ئان. ل) [نام 2 + باز 3] [په ه:
 ئه مباز، هه مباز. ناو: نامباز، هه مباز -
 زا: ئالباز، ئالبوژ] هاورئ، هه فال،
 ئاوال، هه مباز، ئالبوژ. هه نامبازی
 زیندانم مه که وه کوو کاکه مه م و
 خاتوو زینی (میر و وه فال ل ۱۰۴).

نامبولانس (نا. ل) [فه ر: am-
 [bulance] ماشینی تایبه تی
 نه خو شخانه کان بو راگویتزن و هینان و
 بردنی نه خو ش و بریندار و ته نانه ت
 مردوو.

نامپا (ئان. ل) [نام 2 + پا 1]

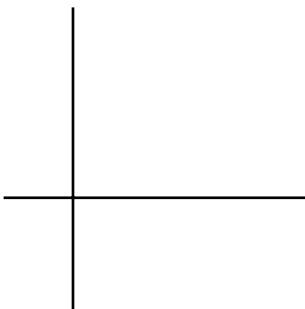
جووتبه نده ی ده وله مند و حال خو ش له
 دتهات دا، هاپایه، هاشان. هه دیاره
 ناغا پیکه وه نیتوانیشیان ناخوش بی،
 رعیت و نامپا گفتوگو یان ده گهل یه کتری
 هه یه (لاس و خزال ل ۱۴۵).

نامپاله (ئان. ل) [نام 2 + پیاله] دوو
 کهس که هه میشه به یه که وه ئاره ق
 ده خـونه وه و هاووم و هاوراز و
 هاوبروای یه کترن، هاپیاله.

نامپتر (نا. ل) [فه ر: ampere] واحیدی
 ئه ندازه گرتنی ته وژمی به رق.

نامدم (ئان. ل) [نام 2 + دم ۱] -
 هاورئ، ئاوال، ره فیق. ۲- هاوقسه،
 هاوزمان. & هاووم. هه جا فایده ی چی؟
 هه کهسه ده گهل نامده می خو ی
 ده توانی قسه بکا و بچیته وه ری و
 شوینی چی ژوانی (سه عید و
 میرسیوه دین ل ۱۰)

نامراز (نا. ل) [په ه: ئه وزار، ئه فزار،
 ئه بزار، ئه فچار. باک: نامارات،
 ناموورته، نامراز - ناو: نامر، نامپر،
 نامراز، ئه مران] ۱- که ره سه و ئه سباب و
 ده زگای کار و ئیش. هه تهور نامرازی
 دارپینه. نامرازهکانی سه رتاشینم بو
 بینه با سه ری ئه م منداله کورت که مه وه.

نیوهراسته که هی گۆراییهک بوو که بهرنامهیان تیدا دهگتیرا. ۲- هر شویتیکی نویتی بهم شیوه که نمایشی تیدا بدری.

ئامک (نا. ل.) [ئام 1 + ک] خوشکی باوک، پوور، میمک، ئامکه.

ئامکوف (ئان. ل.) [ئام 2 + کوف؟] هاوشان، بهرابهر، هاوپایه، ئامکوف، ئامکوف. — **بوون:** هاوشان و بهرابهر بوون، وهک یهک بوون، له یهک پله و پایه دا بوون. ښه بۆ کهس نییه خه بهر یکم بۆ بهری بۆ عیلى باله کان و مهمله که ته که ی باله کییه / بلین پینج هزار کهس ئامکوفی ئاقه سواریک نییه (لاس و خه زال ل ۱۵۴).

ئامکه (نا. ل.) [ئامک + نه] [زا] بری: ئامک

ئاملانه (ئان. ل.) [ئام 2 + لانه] دوو دلداری پیک گهیشتوو، هاودهم، ئامل، هاوژین، ئاولانه. — **بوون:** هاودهم و هاوژین بوون، به یهکه وه بوون، دهسته ملانی یهک بوون. ښه جا ئهمن بۆچیمه ئه و زینده گانی و ئه و ژيانه / که سیکی دیکه له سینگ و بهرۆکم بگتیری په نجانده / میراتی شوړمه حممود

۲- له ریزمان دا به مانای ئهدات (Article) ههلبژاردراوه. || **ئامرازی** **دهست:** کهس یا دهولهتی گوی له مستی دهسته لاتداریک بۆ ههلسووړاندنی کاروبار و دهستوووره کانی ئه و دهسته لاتداره. ښه شا ئامرازی دهستی ئامریکا به دژی خه لکی کورد بوو.

ئامراز (ئان. ل.) [ئام 2 + راز] دوو کهس که بروای ته و او یان به یهکه و باسی دلای خو یان له لای یهک دهکن، هاوړاز. ښه زگم دهسووتا من به حاللی خۆ / کۆتر نابیته ئامرازی ههلق (سه عید و میرسیوه دین ل ۴۲)

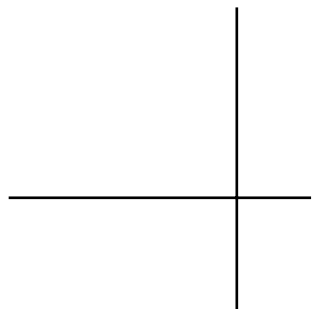
ئامسا (ئان. ل.) [ئام 2 + سا 1] بری: ئاوسا

ئامسه (ئان. ل.) [ئام 2 + سه] بری: هاوسه

ئامشو (چا. مخ.) [ئام 3 + شو] بری: ئاموشۆ. — **کردن:** بری: ئاموشۆ کردن.

ئامشوکه (نا. فا.) [له: ئامشو کردن] بری: ئاموشۆکه

ئامفی تیاتر (نا.) [یون: am-phiteatron] ۱- شویتنی دانیشتنی سهیرکه ران له یونان و رۆمی کۆن، که ریزه کانی پلیکانی و بازنه یی بوو و

ئاموشۆكەر. ۛ مآله باجم ئاموشۆكهریان زۆره.

ئامۆ 1 (نا. ل) [ئام 1 + ئۆ] برای باوک، ئاپۆ، مام، مامۆ. (له زاراوهی ناوهندیی دا به تهنیا به مانای مام ناکوتری به لام له ههندیك ناوی تیکه لآو دا دهبیندری ۛ: ئامۆژن، ئامۆزا.)

ئامۆ 2 (ر.) ریشهی چاوگی له بییر کراوی ئامۆتن به مانای فییر کردن. ۛ: دهسته مۆ (دهست ئامۆ) ، نامۆ (نا ئامۆ)

ئامۆچ (ر.) بپ: ئامۆژ

ئامۆچیار (ئان. ل) [ئامۆچ + یار] بپ: ئامۆژگار

ئامۆجیاری (حم.) [ئامۆچیار + ئیی] بپ: ئامۆژگاریی. ۛ **کردن:** بپ: ئامۆژگاریی کردن.

ئامۆزا (نا. ل) [ئامۆ 1 + زا] پهپوهندی نیوان مندآلهکانی دوو یا چهند برا دهگهل پهکتر، مندآلی مام، مامۆزا.

ئامۆزازا (نا. ل) [ئامۆزا + زا] پهپوهندی نیوان مندآلهکانی ئامۆزا دهگهل ئامۆزای ئهوکهسه یا دهگهل مندآلهکانی ئهوکهسه، مامۆزازا، بن ئامۆزا.

لهگهلی بییتهوه به ئاملانه (شۆرمهحموود ل ۹۰) باسکت ئاویتزانی گهردن پکهم، بلین ئهوه ئاشقه و ماشقهی مارن وا بوونهوه ئاملانه (لاس و خهزال ل ۴۲).

ئامنان (نا.) [زا] بپ: هاوین

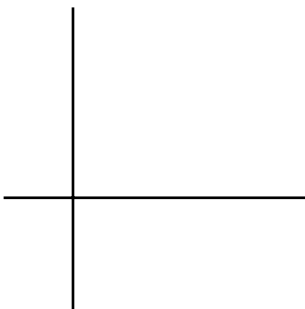
ئامنون (نا.) [زا] بپ: هاوین

ئامنون (نا.) [زا] بپ: هاوین

ئاموشۆ (چا. مخ) [ئام 3 + و + شۆ] هاتوچۆ، چوونه لا، ئاموشۆ، ئامشۆ، ئامهشۆ، هاموشۆ. ۛ **کردن:** هات و چۆ کهسیک کردن، سهه له کهسیک دان، ئامشۆ کردن. ۛ: کهریم دهمییک ئاموشۆمان ناکا. دهگهل پهک ئام و شۆتان ههیه؟

تیبینی: ئهم وشه له زاراوهی ناوندی دا به تاییهت له موکریان برهوی زۆره کهچی ریشهی دهگهپتتهوه سهه زاراوهی ههورامی، نازانم ئهم وشه کهی و چۆن هاتوته ناو ئهو زاراوه. ئام له چاوگی ئامای به مانای هاتن و شۆ له چاوگی شیای به مانای چوون کهوتوه.

ئاموشۆکهر (نا. فا) [له: ئاموشۆ کردن] کهس یا کهسانیک که هات و چۆی شوینیک دهکهن، هات و چۆکهر،

تېمپنى: بۇ دىيارى كىردنى ئەو كە
ئامۇزازاي كامەيانە لە ناساندن و رسته
دا دىيارى دەدا . وەك: " ئاسۆ ئامۇزازاي
منە " يا " من و ئاسۆ ئامۇزازاين "

ئامۇچىياريى، مۇچىياريى. — **كىردن:**
نەسىحەت كىردن، پەند دان، ئامۇزىياريى
كىردن.

ئامۇزۇن (نا. ل.) [ئامۇ۱ + ئۇن]
پەيوەندى نىسوان ئنى براىك دەگەل
مندالەكانى براكانى ئەو كەسە، ئنى
مام، ئن ئاپ، ئنام، مامۇن، مامۇزەنى .

ئامۇژ (ر.) [پەھ: ئامۇژ، ئامۇچ، ئامۇز.
باك: ئامۇژ - ناو: ئامۇژ، ئامۇچ - ھەو:
مۇچ] ئەم وشەيە بە تەنيا نايە و لە
ھەندىك وشەي لىكراو دا ماون و ماناي
فىر دەدا .

ئامۇزىيار (ئان. ل.) [ئامۇژ + يار] بى:
ئامۇژگار

تېمپنى: چاوكەي ئەو وشە و چەندى
وشەي دىكە لەم رەگە لە كوردىيى دا لە
بىر چۆتەو و دەبى وشەي نىك بە
ئامۇتن بووى بە لە بەرچا و گىرتنى
وشەكانى دەستەمۇ و نامۇ و چاوكى
پەلەوى ئەم وشەيە ئامۇختەن - amōx
tan بە ماناي فىر كىردن، راھىنان.
ئامۇچ و ئامۇژ و ئامۇز رەگى ئىستاي
ئامۇختەن - ن.

ئامۇزىياريى (حم.) [ئامۇزىيار + ئىي]
بى: ئامۇژگارىيى. — **كىردن:** بى:
ئامۇژگارىيى كىردن.

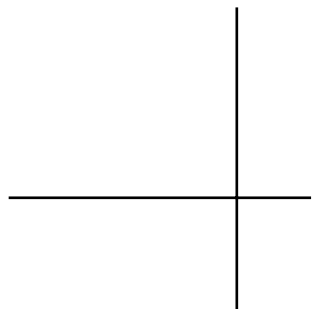
ئامۇشۆ (چا. مخ.) [ھەو] بى: ئاموشۆ.
خەير وەللا تا گىان نە تۆى قەفەس بۇ
/ كەم كەم ئامۇشۆى ئاماي نەفەس بۇ
(مەولەوى ل ۲۵۲).

ئامۇنىياك (نا.) [يون: ammoniak]
گازىكە بىرەنگ و بۆن تىژە، لە ھەوا
سووكترە و دەگەل ئاو تىكەل دەبى و لە
نوشادور و قىسل بە دەستى دىن. لە
بىشكى و سەنەت دا كەلكى
لىوئەردەگرن و فۇرمۇلەكەي NH3 يە .

ئامۇژگار (ئان. ل.) [ئامۇژ + گار] [پەھ:
ئامۇژەكار] كەسىك كە ئامۇژگارى دەدا،
پەندەر، نەسىحەت كەر، رى پىشاندر،
ئامۇچىيار، ئامۇزىيار.

ئامۇنىوم (نا.) [فەر: ammonium]
فلزىكى فەرزىيە كە ھىشتا بە حالەتى
ئازاد نەدىتراوئەتەو و واىان داناوہ كە لە

ئامۇزگارىيى (حم.) [ئامۇژگار + ئىي]
[پەھ: ئامۇژەكارىيە] نەسىحەت، پەند،
فىر كىردنى چاكە و خراپە، ئامۇزىياريى،

ئەملاحي ئامۇنياك دا ھەيە.

ئاوال، ھاوري، دۆست، ياريدەدەر.

ئامور (نا.) ھاوتاي نير كه يەكئىكه له دوو پارچەى سەرەكى بۆ جووت. ئامور له دوو كوتى باسك يا باسكيش و دەندە پىك ھاتوھ (بى: باسكيش و دەندە)، ھەوجار، ئىرەقە، يەرەق. || **ئامورى رۇد:** ئامورىكى باشە كه زۆر دەچتە خوار و باش دەكىلئى. **ئامورى ماله:** ئامورىك كه چاك ناچىتە ئىو ەرزوھ و كەم دەچەقى، ھىس. **ئامورى ھىس:** بى: ئامورى ماله.

تېبىنى: ئامور ھەمان وشەى ئامپىرە و ماناكەى تەنگەبەر بۆتەوھ. (بى: ئامراز)

ئامورەت (نا.) (باک) بى: ئامارات

ئامە (نا.) (ئەر) دايك.

ئامەد (نا.) (فار: آمد (ھات) له چاوكى آمدن (ھاتن)) [پىشھاتى باش، بەخت، ھات، شانس.

ئامەشۆ (چا. مخ) (ئام3 + ئە + شۆ) بى: ئاموشۆ ۹؛ له بەينى نوور و زولمەت ئامەشۆ سەر ناگرئى مەھوى / نىگارم بۆيە پىمى وت له من ھاتن، له تۆرۆيىن (مەھوى ل ۲۵۲).

ئاميار (ئان. ل) (ئام2 + يار) [ھەو]

ئاميان (نا.) بى: ھەويىن

ئامىب (نا.) (فەر: Amibe) گياندارىكى يەك خانەيە كه له ئاوى شيرين و جىگاي شىدار و ئاوى ھەوز دا دەژى، چەندىن جۆرى ھەيە كه جۆرىكيان له ريخۆلەى مروڤ دا پەيدا دەبئى و دەبىتە ھۆى ئىسھالى خويىنى.

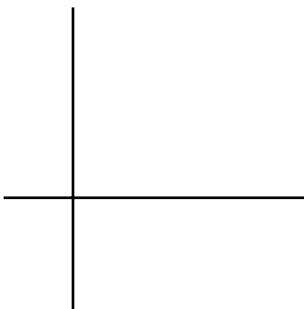
ئاميتن (چا.) (ئەو: ميهن - پەھ: ئامىختەن - فار: ئامىختەن) تىكەل كردن، لىكدانى دوو شت، ئامىتە كردن // پالاوتن

ئاميتە (نا. مف.) (لە: ئاميتن) [ئەو: ئاھيتە - پەھ: ئامىختەك - ناو: ئاميتە، ئاميتە، ئاويتە، ئاويتە] تىكەل، لىكدراو. **بوون:** تىكەلاو بوون، تىكەل بوون. **كردن:** تىكەلاو كردن، لىكدان.

تېبىنى: له ئەويستە دا ئاوەلناوى ئاھيتە بە ماناي دژويىن و چەپەل و پيس ھاتوھ يانى شتىك يا كەسىك كه پيسايى تىكەلاوى بوھ و دەگەل ئاميتە يەك ريشە و رەگەزيان ھەيە.

ئامير 1 (نا.) بى: ئامراز

ئامير 2 (نا.) (عەر: امير) ۱- سەرۆك،

ده کړیته وه و شتیک به خوییه وه ده گری،
 بڼه لگرتن. ښه نامیزیک دار بینه،
 نامیزیک گیا & باوهش، باوش. —
پیدا کردن: شتیک یا که سیک ده باوهش
 گرتن. — **تیره هیتان:** ده باوهش
 کردن، نامیز پیدا کردن. ښه هرچه ندی
 حه ولی دا، وه لاغیک له بهر نه وی
 نه کشاوه / له سهر چنگان روئی،
 نامیزی ده کوری خوی وهر هیتاوه. (مان
 ل ۱۳۹). — **له بهر ورتنان:** ده باوهش
 کردن، نامیز پیدا کردن، نامیز
 تیره هیتان. **به نامیزهوه بوون:** که سیک
 یا شتیک له باوهش دا بوون. ښه عه لی
 مندا له که ی به نامیزهوه بوو و ده رویشته.
ده — گرتن: ده باوهش کردن.

تیبینی: نامیز له چاوه گی ئاویتن به
 مانای تیکه لآو بوون که وتوه و له نامیزه
 دا نه و مانایه ی هیشته راگرتوه. له
 په هله وی دا نامیز و نامیز به مانای
 تیکه لآو له چاوه گی نامیزه تن - ی
 په هله وی و میهن - ی نه ویستای هاتوه
 و له فارسیش دا نامیز هر به و مانایه وه
 له و چاوه گی په پیدا بوه و مانای بیره تی
 یانی دوو کهس که تیکه لآوی په کتر دهن.
 (بر: نامیتن)

نامیزه (نا.) (بر: نامیزه) [بر: هوین

سهر کرده. ۲- له قه بی بنه ماله ی شا. &
 نه میر، میر.

نامیر به تالیون (نا. ل) [نامیر 2 +
 به تالیون] بر: سهر پهل

نامیر هیز (نا. ل) [نامیر 2 + هیز]
 که سیک که سهر کردایه تی هیزی
 پیشمه رگه ی ناوچه په کی به دهسته وه،
 سهر وک هیز.

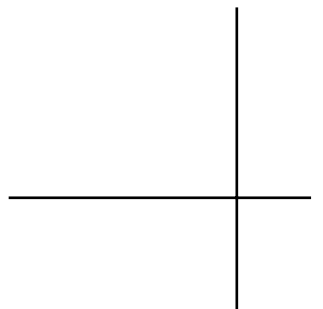
نامین 1 (نا.) [زا] بر: هوین

نامین 2 (نا.) [عر: آمین له عبر: امین]
 وشه په که دوی دوعا و پارانه وه ده کوتری
 به مانای قسه که وه دی بی یا دوعا که
 قه بوول بی.

نامیته (نا. مف.) [له: نامیتن] بر:
 نامیته

نامیر (نا.) بر: نامراز

نامیز (نا.) [په: نامیز، نامیز - باک:
 هامبیز، هه میز، هه میز، همبیز - ناو:
 نامیز، هامیز، میز، هه میز] ۱- شوینیکه
 ده که ویتنه نیوان سینگ و هر دوو دست
 که به ره و سینگ دا کیشراوه. ښه
 مانگه شه و خو شه مانگ له په ریزئ /
 دوستی جوانت بی پر به نامیزی
 (فولکلور). ۲- راده په که له دست که

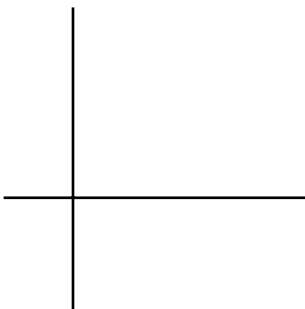
هه‌لدهدا. ۱: برایان، ئاگیان، چرایان. ههرمییان، ده‌پتیان. حاجی یان، پهری یان. بزویان، درویان. دواى بزوینى «ئو» «پاشگر وهک خوڤى دهمینته‌وه و دواين بزوین ده‌گورڤى و ده‌یکاته « و » یا ئه‌وه که به دواى «ئو» پیتی « و » ده‌بیتته یارمه‌تی دهر، به‌لام له رینوسى ئه‌ده‌بی و هه‌روه‌ها وتویژیش دا پتر بزوینه‌که ده‌سوون. ۲: میروان، میرووان (میروو)، سیروان، سیرووان (سیروو)، دروان، درووان (دروو). دوا بزوینى « ئه » دیسان پاشگر ناگوردرڤى به‌لام بزوینه‌که ده‌قرتینى. ۳: که‌ران (که‌ره)، به‌ران (به‌ره)، ۲... به دواى کات و زهمانه‌وه ده‌لکى و نیشاندهرى زهمانه. ۴: به‌یانان، نوڤى شىوان، ئیواران. به‌هاران خوڤ تهر مه‌که، زستانان خوڤ گیر مه‌که (په‌ند). ۵. پاشگره بۆ نیشان دانى شوین و جیگا. ۶: له‌ندى شىخان، قه‌بران، ئالان. ۷. پاشگره بۆ نیشان دانى به‌زم و شادى و کۆ بوونه‌وى خه‌لک. ۸: خه‌نه‌به‌ندان، خه‌تنه‌سووران، شیرنى خوړان. ۹. کار و کرده‌وه‌یه‌ک نیشان ده‌دا که له زاتى دا کۆى تیدا په به‌لام نیازی کۆى تیدا نیه. ۱۰: ده‌چمه ماسیان. زۆر قسان مه‌که! ۱۱. به

نامیژهن (ئان. ل) [ئامیژ + ژهن] ۱- تیکه‌لاو، نامیته، تهف له هه‌ف ۲- (نا). بر: هه‌وین. **کردن**: ۱- تیکه‌لاو کردنى دوو یا چه‌ند شت ده‌گه‌ل یه‌ک. ۲: ئه‌و خاک و گه‌چه ده‌گه‌ل یه‌ک نامیژهن که! ۲: بر: هه‌وین کردن.

تیبینی: نامیژهن له ئامیژ + ژهن پیک هاتوه و یه‌کێک له دوو پیتی ژ فه‌وتاهه. نامیژ له چاوگی میه‌ز - ی ئه‌ویستایی و نامیچ - ی په‌له‌ویی به مانای تیکه‌ل و نامیته که‌وتوه و ژهن له غه‌ن - ی ئه‌ویستایی به مانای لیدان که‌وتوه و به گشتی یانی تیکه‌ل کردن.

نامین (نا.) [زا] بر: هه‌وین

ئان ۱ (پاش). [په‌ه: ئان] ۱- پاشگری کۆى ناوى نه‌که‌ره، گه‌ل. ۲: داران، کچان و کۆران، شاران. دایکان ببینه و کچان بخوازه. **تیبینی**: چونکه ده‌ست پیکه‌رى ئه‌م پاشگره پیتی بزوینه هه‌ر کات دواين پیت به بزوین ته‌واو بى له به‌ر ئه‌وه که دوو پیتی بزوین ده‌گه‌ل یه‌ک ناخویندرینه‌وه هه‌ندیک ئال و گورڤى به سه‌ر دادى. دواى بزوینى « ئا » و « ئى » و « ئى » و « ئۆ » پیتی « ی » ده‌بیتته یارمه‌تی دهرى و له نیوانان دا سه‌ر

ٲاوه ٲناوهو دهلكٲى و دهيكاته ناو. ٲٲ باړيكان، ٲٲستووران.

ٲان ٲ (ٲام.) [پړ: يا، يا، يان. ٲٲ ٲان ٲوٲ بيخو ٲان من دهبخوٲم.

ٲان ٣ (ٲام.) يهكٲك له پٲنج ناسهٲى چاوگهيه. ٲٲ دان، ههستان، مان، ههٲدان.

ٲان ٤ (ٲام.) [پړ: ٲا ٲٲ] نيٲوگر و نيٲويژى دوو وشهٲى هاومانانا و هاوتا. ٲٲ بهرانبهړ، سهړانسهر، دهوراندهور.

ٲان ٥ (نا.) [عهر: آن] زهمان، كات، دهٲم، زهمانٲكى كورت. ٲٲ خهړٲكى نان خواردن بووين لهو ٲانه دا له دهركايران دا. ٲانٲكى پٲى نهچوو هاتهوه.

ٲاناتوٲى (نا.) [يون: Anatome] زانستٲكه كه له سهړ لهش و چلوٲنايهٲى ٲٲندامهكان و پهيوهندي نيٲوان ٲٲوان دهكوٲٲٲهوه.

ٲانارشى (نا.) [فهړ: anarchie] ٲٲ ٲاژاوه، شيٲواوى. ٲٲ ولاٲٲك كه شيٲواوه و قانونى ريژى نهماوه.

ٲانارشيسٲ (ٲان.) [فهړ: anarchiste] ٲاژاوهچى، ٲاژاوهخواز.

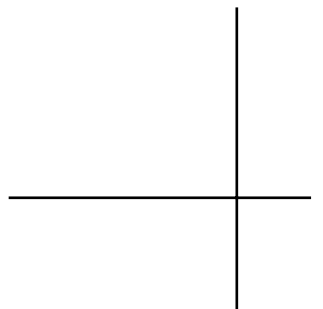
ٲانارشيزم (نا.) [يون: anarchia]

لاگريى له شيٲواوى و ٲاژاوه ٲٲ بوير و باوهريٲكى سىياسى كه خوٲشى و خوٲشبهختى خهٲك له رووخانى دهولهٲهكان و قانونهكانى وان دا دهبينى و بو ٲٲم مهبهسته ٲاژاوهنانهوهى كردٲته ٲامانجى سهړهكى.

ٲاناناسى (گيا.) [فهړ: ananas] ٲٲ دارٲكه كه له ٲامريكا و چهٲند ولاٲى ٲوروپا دهروٲى. گهلاى درٲٲ، گولهكانى هٲشوووين و به ساقهٲهكهيهوه نووساوهٲ، بهرهكهى دريشٲ و ٲاودار و به تامه، ههروا دهخورٲى و بو كهمپووت و مرهباش كهلكى ليٲوهردهگرن، Bro-melia ananas ناوى لاتينى ٲٲم دارهيه. ٲٲ ميوه و بهرى ٲٲم داره.

ٲاناهيٲا (نا.) [ٲٲو: ٲٲناهيهٲه] فريشٲهٲى ٲاگادارى ٲاو، ٲٲناهيت، ناهيد. ههروهانا ٲٲسٲيرهيهكه كه دهٲٲته هاوتاي فيٲنووسى يوونانيهكان.

ٲٲبىنى: له روانگهٲى ٲاريكانهوه دواى ٲاگر، ٲاو له ههموان گرینگٲر بوه و بو ٲٲو فريشٲهٲيهكه قايل بوون به ناوى ٲٲناهيٲا. له ٲٲريٲديوسور يهٲٲ دا ناهيد ژٲٲكى جوان، بالا بهرزى شوخ و شهنگ، كهمهړ تهنگى مهك قوت كه

نەخۆشى كە بە ھۆى باكتريەكان پىك
دئ كەلكى لى وەردەگرن، ئانتى
بىۆتېكەكان كە بە ناوبانگتريينيان پنى
سېلىنە لە قارچك و باكتري دەگرتى و
مىكروپ دەكووژن.

ئانتېن (نا). [لات: antenna]
ئامرازىكى فلزى تايىبەتتە بۆگرتن و
ناردنى شەپۆلى رادىيوى، تەلەۋىزىون و
كەرسەى ھەۋالنىرى كە بە پى
پىداۋىستى چووك و گەرە و بەرزە. ☞
ئانتېنى رادىو، ئانتېنى تلوۋىزىون

ئانژىن (نا). [لات: angina] چۆك
كردنى ئالو و ئالو ھاتن و گەرە
ئىشەى دواى ھەلامەت كە سەر ئىشە و
چەق و چۆى بە دواۋەىە.

ئانسىكلوپىدى (نا). [يون: كىتېبىك
كە تەۋاۋى وشەكان و زاراهكانى زانستى
و ئەدەبىى زمانىكى تىدابى، دايرة
المعارف.

ئانقەس (ئاك). بر: ئانقەست

ئانقەست (ئاك). [عەر: عن قصد] كار
و كردهۋەىەك ناأساىى كە بە زاننەۋە
بىكەى، عەمد، عەمدى، ئانقەس،
ئەنقەس، ئەنقەست. ☞ بە ئانقەست
قەندانەكەى شكاند.

شىۋاۋى پەرەستەنە و شىرى ژنى تازە
زاۋان دەداۋ رزق و رۆزى و مال و سامان
بە دەست ئەۋە و ... ناسانداۋە. لە
سەردەمى پاشايەتى مادەكان چەندىن
پەرسنگا بۆ ناھىد ساز كراۋە و يەككىك
لەۋان لە سەردەمى سېھەمىن پادشای
ماد ھوۋەخشترە (۵۷۵ - ۶۵۲) ى بەر لە
زاىن) لە كەنگاۋەر ساز كرا كە
گەرەترىن پەرسنگاى زوۋ بوە و
ئىستاكەش شوئەۋارى ھەر ماۋە.

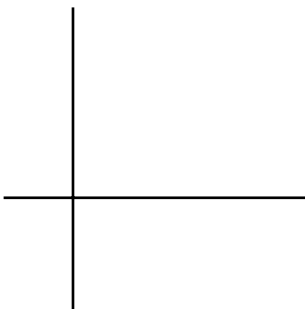
ئاناھىتە لە [ئەن + ئاھىتە] پىك
ھاتوہ. ئەن پىشگرە بە ماناى نە، نا و
ئاھىتە يانى ئاۋىتە، پىس، چۆكن و بە
گىستى يانى ناۋاۋىتە، خاۋىن، بىگەرد.

ئانبار (نا). [باك: بر: ئەنبار.

ئانتراك (نا). [فەر: entre'acte]
پشوو دانى نىۋان فىلم و نمايش يا
كۆپى مۇسقىقا كە خەلك دەھەسپنەۋە.

ئانتىك (نا). [لات: antiquus] ۱-
ھەر شتىكى لە كۆنەۋە مابى، كەل و پەلى
زەمانى زوۋ، عەتىقە. ۲- شتى بە باىخ و
گران، عەنتىكە.

ئانتى بىۆتېك (نا). [فەر: anti-
biotique] لە يون: anti bios
جۆرپك دەرمانن كە بۆ چارەى ھەندىك

مه بهستانه پیک دینى. ۱- پاشگره به ناوهوه دهلكى و ئاوه لكارى لى ساز دهكا كه ماناى وهك، وینه و شیوهى ئه و شته دهدا. ۳: پیاوانه، ژنانه، شیرانه، كوردانه. ۲- به ئاوه لئاوهوه دهلكى و ئاوه لكارى به ماناى وهك و بهم شیوهیه لى ساز دهكا. ۴: ئازایانه، ژیرانه، زانایانه. ۳- به ناوهوه دهلكى و ناویكى تازه ساز دهكا بۆ كرى و ههقى ئیش كه بدرى به كه سیک. ۵: جیژنانه، مهعاشى مانگانه، سهرقه له مانه. ۶- به ناوهوه دهلكى و ناویكى تازه ساز دهكا كه بۆ كۆمه لیک باج كه دهر بهگ و ئاغا وهریده گرن دهكار ده كدرى. ۷: ههوارانه، گیسكانه، ملكانه، پووشانه، بزنانه.

تیبینی: چونكه دهست پیکه رى ئهم پاشگره بیتی بزوینه ئه گهر دواين پیتی وشه كهش بزوین بى ئال و گۆرپیه كى فۆنۆتیکى بهدى دینى كه هه ر وهك تیبینی (ئان 1) ه. ۵: هه لۆ، هه لۆیانه - برا، برایانه

ئانه 3 (نا). [تور: ana] [ئه ر] ۱- دایك. ۲- داپیر، دایه گه وره.

ئانى 1 (پاشد). ۱- به ناوهوه دهلكى و

ئانكا (ئاك). [ئا + نكا] [باك - زا] نووكه، هه نووكه، هه ر ئیستا، ئانوها، ئانوكا، ئانها. (بى: نووكه)

ئانگزا (نا). [؟] دهسته ویه خه، گژ. **برون:** به گژ دا چوون، دهسته ویه خه بوون. ۵: هه ر له دووره وه چاوى پیکه وت ئانگزای بوو. ئانگزای مه به لى گه رى با بړوا.

ئانگستانه (نا). [زا] بى: ئهنگوستيله

ئانوها (ئاك). [ئا + نوها] [باك] بى: ئانكا.

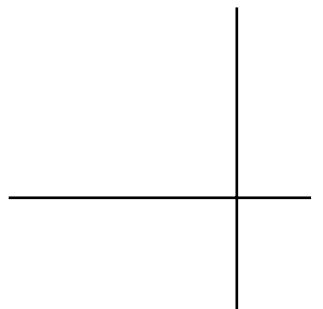
ئانوفیل (گیان). [فه ر]: [anophel] می شوه لیه مالاریا، می شوه لیه كه كه میكروبی مالاریا راده گ سویتى، Anopheles ma-culipennis ناوى لاتینی ئهم می شوه لیه.

ئانوكا (ئاك). [ئا + نوكا] [باك] بى: ئانكا

ئانها (ئاك). [ئا + نها] [باك] بى: ئانكا

ئانه 1 (جنا). [بى: ئه و] [هه و] ئیشاره بۆ دوور، ئه و، هۆو.

ئانه 2 (پاشد). پاشگرپكه و ئهم

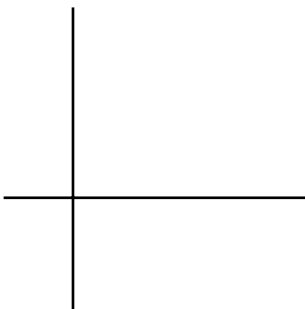
ئاۋەلناۋ ساز دەكاكە ماناى ۋەك و شپۆه دەدا، ئانە ۲. ۋە ژنانى (پياۋى ژن خدە)، سەگانى (ۋەك سەگ زىرەك). ۲- بە ئاۋەلناۋە دەلكى و ناۋ ساز دەكا. ۋە وشكانى. ۳- بە ناۋەۋە دەلكى و ئاۋەلناۋ ساز دەكا. ۋە شەرانى.

ئانى 2 (نا.) (بىر: ھەنى 2) [باك] ھەنى، نىچاۋان، نىچاۋەوان. || **ئانى رەش:** كەسپىك كە چارەى رەش بى، ھەنى رەش، بەدبەخت، چارەرەش.

ئانىسك 1 (نا.) [باك: ئىسك، خىسك - ناۋ: ھانىسك، ئانىسك، ھەنسك، ئەنىسك، ھەنىسك - باش: نىسك؟ - ھەۋ: ھەنسك] ھالەتتىكى ۋەك نىزگەرەيە كە دۋاى گىرمانى زۆر لە بەر تىك چۈۋنى بارۋدۇخى ئاسايى ھەناسە توۋشى ئەۋ كەسە دە. **دان:** توۋشى ئانىسك بوون، ھەنىسك دان. ۋە ئەۋ مندالە بەستەزمانە ھىند گىراۋە لە خەۋىش دا ھەر ئانىسكان دەدا.

ئانىسك 2 (نا.) [ئەر: بىر: ئانىشك **ئانىشك** (نا.) (ھىك: ئەرەتنى - ئەۋ: ئەرپىتنى - ھەخ: ئەرەشنى، ئەرشنى - پەھ: ئەرشنىز، ئەرشنىزەك. تات: ئەرشىنپە، ئەرشىكەنجىيە. باك:

ئەنىشك، ھەنىشك، ئىنىشك، ھەنىشك - ناۋ: ئانىشك، ھانىشك، ئەنىشك، ھەنىشك، ئانىسك - ھەۋ: ھەرەژنى، ھەرەژنە، ھەرپىژن - زا: ھەرچەنە [۱- (ئا.) بەندى نىۋان زەند و باسك لەۋ جىيە كە دەست دەنوشتىتەۋە و ئىسكەكەى دەردەپەرئى، قىنگانىسك، بەلەمرک، مەرك، كورنىش. ۋە مىۋانى خوشكى رۆن لە ئانىشكى. ۲- ئەۋ شوپنە لە پۆشاك كە دەكەۋىتە سەر ئانىشك. ۋە ئانىشكى چاكەت، ئانىشكى كەۋاكەى پىنە كىردبوۋ. **تېكوتان:** لىدانى ئانىشك لە كەسپىك بۆ بىدەنگ كىردنى يا بۆدەر بىرىنى رىق و توۋرەيى. **چەقاندن:** داکوتانى ئانىشكى دەستىك يا ھەر دوو دەست بە درىژ بوون لە سەر زەۋى يا بە دانىشتن لە سەر شوپنىك بۆ لەنگەر گىرتنى چەنگەى (پىتر لە ھالى بىر كىردنەۋە ئەم كارە دەكەن). ئانىشك داکوتان، ئانىشك دادان، ئانىشك خىستەنە سەر. **خىستەنە سەر:** بىر: ئانىشك چەقاندن. ۋە ئانىشكى خىستە سەر سەنپىر و سەرخەۋىكى بۆشكاند. **دادان:** بىر: ئانىشك چەقاندن. **داكوتان:** بىر: ئانىشك چەقاندن. **ئانىشكە** (نا. ل) [ئانىشك + ئە] [۱-

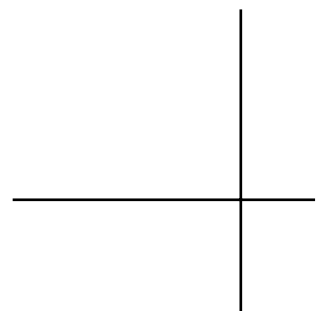
هه‌و: ئاوی - زا: ئاو، ئاوه، ئاوکە] ۱-
 ئاوه‌کیه‌کی شل و بی بۆن و تام و رهنگه
 که به شیوه‌ی جوړ به جوړ ده‌دیتری،
 وهک کانیاو، چۆم و رووبار، ده‌ریا و
 ئوقیانوس. سی به‌شی گۆی زه‌وی
 داگرتوه و یه‌کێک له‌و ماده‌یانه‌یه که ژبان
 و مان به‌بوونی ئه‌وه‌وه به‌نده. هه‌روه‌ها
 یه‌کێک له‌ چوار ماده‌کانی (ئاو، خاک،
 با، ئاگر)ه. مرۆف هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای
 په‌یدا بوونی له‌ ده‌ور و به‌ری ئاو ژیاوه و
 جیگایه‌ک ئاوی لی زۆر بووبی ئاوابی و
 گوندیان لی ساز کردوه. له‌ شیمی دا له
 دووبه‌ش هیدروژین و به‌شیک ئۆکسیژن
 دروست بوه H₂O. له‌ باری فیزیکیه‌وه
 له‌ پله‌ی گه‌رمای سه‌د ده‌ره‌جه دا ده‌کوئی
 و ده‌بیته‌ هه‌لم و ئه‌م هه‌لمه‌ش له‌ دوا‌یی
 دا ده‌بیته‌وه به‌فر، باران، گللیزه، ئاونگ،
 زوقم و دیته‌وه زه‌وی . ئاو له‌ سیفر
 ده‌ره‌جه دا ده‌بیه‌ستی و ده‌بیته‌ سه‌هۆل.
 ۲- تراو و ته‌راییی ئه‌ی میوه و به‌رانه‌ی که
 بۆ خواردنه‌وه ده‌ست ده‌دن. له‌م وشانه
 دا ئاو به‌ ناوی وشه‌که‌وه ده‌لکی. هه‌ ئاوی
 گیزه‌ر، ئاوی ترئ، ئاوی سیو، ... ۳-
 فرمی‌سک، ته‌راییی چاو. به‌و مانایه‌ش
 وشه‌ی چاو ده‌بی ده‌گه‌ل ئاو بی (بی:
 ئاوی چاو). هه‌ کاتی مالا‌وابی چاوی پر

لووله‌یه‌کی ته‌نه‌که یا لاستیکیه که دوو
 لووله‌ی راستی دیکه له‌ سووچیک به‌ یه‌ک
 ده‌لکینی. ئه‌م لووله‌یه به‌ شکله ئانیشکی
 ده‌سته و بۆ لووله کیشی ئاو و لووله‌ی
 کووره له‌ شوینانه‌ی که ریی لووله‌که
 خوار ده‌بیته‌وه که لکی لپوه‌ره‌گرن. ۲-
 داریکی دوو لکه که له‌ ئاش دا به‌کاری
 دین و به‌رداشی پی به‌رز و نه‌وی
 ده‌بیته‌وه و به‌م چه‌شنه باراشه‌که ورد یا
 درشت ده‌هاردرئ. ۳- ئه‌و شوینه‌ی کۆلان
 که پیچ ده‌خواته‌وه و ده‌که‌ویتته سه‌ر
 کۆلانیکی دیکه. هه‌ رکیفیان هینایه و به
 چوارناله ئانیشکه‌ی کۆلانیان جی
 هیشت و دوور که‌وتنه‌وه. (میرزا ل ۸۶).

نانین (چا، م) [باک] بر: هینان

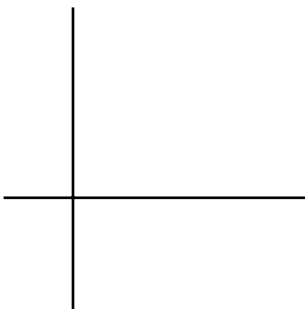
نانی (پاش). ۱- به‌ ناوه‌وه ده‌لکی و
 ناویکی تازه بۆ کایه و یاری دروست
 ده‌کا هه‌ر له‌و ناوه، ئین. هه‌ تۆپانی،
 جگانی. ۲- بۆ ته‌حدید به‌ کار دئ. هه‌
 ئه‌وه‌تانئ (ئه‌وه‌تا)، هه‌هانئ (هه‌ها)،
 هۆوه‌تانئ (هۆوه‌تا).

ئاو¹ (نا). [هیک: ئاپ، ئه‌پ - ئه‌و: ئاپ
 - هه‌خ: ئاپی - په‌ه: ئاپ. فار: آب -
 په‌ش: ئۆیه - بیر: ئۆو - لۆر: ئۆو - تات:
 ئۆوه. باک: ئاف - ناو: ئاو - باش: ئاو -

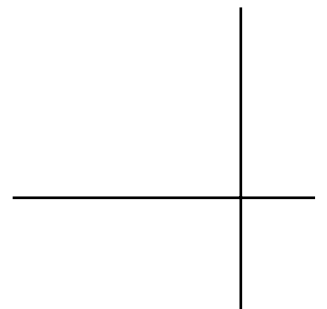
چى لېسبېكەم تازە ئاۋىكە بۆي رژاۋە.
— **بۆگەرم كردن:** ۱- گەرم كردن و
ئامادە كردنى ئاۋ بۆ شوشتنى مردوو.
۲- (كند.) لە مردن نىزىك بوون، بە مردوو
تىگەيشتن. :: جارېك كەوتووېم گرت و
لە مردن گەپامەۋە تەنانەت دەپانگوت
ئامان بۆ گەرم كردووى و كفنمان بۆ
بريوى (تاريك و روون ل ۹). — **بە**
ئاگر (ئاور) داكران: (كند.) كووزانەۋەي
شەپ و ھەللا و فیتنە. — **بە ئاگر**
(ئاور) داكران: (كند.) كووزاندنەۋەي
شەپ و ھەللا. — **بە خۆ داكران:** ھەمام
كردنى سەرھكى، دووش گرتن. :: ئاۋىك
بە خۆم دادەكەم و زوو ديمە دەرى. —
بەردان: ۱- كردنەۋەي ئاۋى شىپرە و
رژانى ئاۋ لە لوولەۋە. :: ئاۋەكەي بەردە
با ئەو گولانە ئاۋ دەم. ۲- بې: ئاۋ
بەردانەۋە. — **بەردانەۋە:** بەردانى ئاۋ
لە شوپنېكى كە ئاۋ لېي كۆ بۆتەۋە بۆ
شوپنېكى دېكە. بۆ ئەم كارە لە گۆل و
ئەستېر يا لە ھەر شوپنېكەۋە كە
ئاۋى زۆر بى جۆگەيەك دەبېن و ئاۋ بەم
جۆگەيە دا دېتە خوار و دەچپتە نېو
كەردووكان و بەم جۆرە بېستان و باغ
ئاۋ دەدن، ئاۋ بەردان. // ئاۋ گرتن ::
ئاۋەكەي بەردابۆۋە نېو كەۋەرەكان و

بوو لە ئاۋ منىش بە خۆم نەبوو، ئاۋ لە
چاۋم ھاتە خوارى و گريام. ۴- ئارەقە.
:: ھېندەي كار كردبوو نازاى لەشى
۵- ئاۋەكى ھەندېك
كانزا بە تايبەت كانزاي بە بايخ كە لە
سەر كانزاي كەم بايخى دەدەن ۷-
ئاۋى زېر و ئاۋى زېو. ۶- بە ناۋىكەۋە
دەلكى و ماناي ئاۋەكى بوونى يا تېكەلاۋ
بوونى دەگەل ئاۋ دەدا. :: سەھۆلاۋ،
باراناۋ، تاماۋ، ماستاۋ، پيازۋا. ۷-
ئاۋدەست، ئاۋدەستخانە. :: چوونە سەر
ئاۋ، كئاراۋ. ۸- (مجد.) بريقە، شوق. ::
ئەو گەۋھەرە نوكتە كە لە نالى دەدزىن
خەلق/ ئاۋى نىيە ۷- ئاگرى بى شوقى
دزانه (نالى ل ۴۸۱). مەوقووفى
نىگاھىكە بفرمىۋە بە تەرەموم /
ژەنگاۋىيە ئاۋى نىيە ئاۋىنەيى سىنە
(۷- ۱۴۸). ۹- [ياك: ئاڤك - زا:
ئاۋى] تۆۋى نىرېنەي گيانلەبەران بە
تايبەت ھى پىساۋ، ئاۋى پىشت. ۱۰-
ئاۋەكەيەك كە لە بەر نەخۆشى يا
ھەلمسان لە چاۋ يا شوپنېكى دېكە
پەيدا دەبى. — **بۆرژان:** (كند.) لە
سەرەتاۋە فېرە كار و كردهۋەيەك بوون،
راھاتن. :: ئەو كورەم رۆژى ھەتا دە
تمەنى نەدەمى ناچپتەۋە فېرگە نازانم

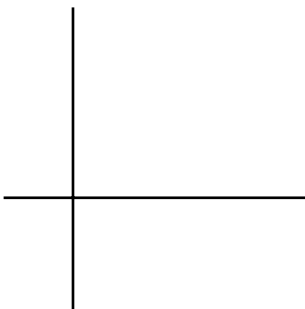
تیراو کردنی گژ وگیا. ۲- تیراو کردنی
مالات. ۳- سوور کردنهوهی ئامرازی
تیژی وهک کتیرد و خهنجهر و شهمشیر و
کتوپر ده ئاو نان بق ئهوهی سهختتر و
قایمتر بن. ۴- ئاو دانه دهست کهسیک.
— **دانهوه:** ۱- ده لانهوهی ئاو له نیو
هر شتیکی ئاودار بق دهرهوهی خوئی.
// ئاو هه لچنین. ۴: دیواره کهمان ئاو
دهداتهوه، ته ماته که ئاوی داوتهوه و
چیشته کهی خویش کردوه. ۲- تیژ
کردنهوه و هینانهوه سه ر باری پیشووی
دمی کولی هندیک ئامرازی وهک پاچ،
پیمه ره، بیور، ته وهرداس و ... له
ئاسنگه ری، دمه زهرد کردن. — **ده**
ئاوه رۆ کردن: (کن.) له ئەندازه
تیی په راندن، له راده به دهر خراپه
کردن. — **دهردان:** به تال کردنی ئاوی
شوینتیکی قول (هوز و چال و ...) به
ده فریک. — **ده گون (گونان) گهران:**
(کن.) پیکه یشتن و بالغ بوونی کور که
توانایی و مهیلی جووت بوونی ههیه. ۴:
شه مزین ئاوی ده گونان گهراو ده بی
ژنی بق بینین دهنه ئابروومان دهبا. —
ده گیرفانی کهسیک وهردان: (کن.) هه موو
پوول و پاره ی کهسیک وهرگرتن و
گیرفان به تال کردن. — **دیران:** بر:

خوئی خه ریکی نان خواردن بوو. —
تیزان: ۱- زار پر بوون له ئاو به دینتی
شتی ترش یا باسی خواردنیک که
تامه زرویی بی ۲- تال و بول بوونی تری.
۳- ئاو له چاو هاتن له بهر پیواز چاک
کردن. & ئاو تیگه ران. — **تیگه ران:** بر:
ئاو تیزان. — **تیره ردان:** خولاندنهوهی
ئاو ده شتیکی قول دا بق شوشتنیکی
سه ره تایی. ۴: ئاو تیکی ده زارت وهرده.
ئاوی ده قاپه کان وهردا. — **چنین:** ئاو
گرتن له میوه و بهر یک که ئاودارن.
— **خواردنهوه:** ۱- نووشینی ئاو،
نووشین، فه خارن. ۲- (کن.) کاریکی زور
سانا و هاسان. ۴: ئەسپ ئاژۆتن بق من
وهک ئاو خواردنهوه وایه. — **خویش**
کردن: شیله وتین کردنی ئاو، تیکه ل
کردنی ئاوی سارد و گهرم. — **دادان:**
۱- هه لمژینی ئاو، ئاو هه لچنین. ۴: ئاو
دایدا ژووری و چ ولاتی نه هیشتین.
که وشه که م چ که لکی نه ماوه ئاو
دایده داته نیوه که ی. ۲- نه خویشییه که له
لاقی ولاغی به رزه ددها و جو مگه یان
هه لده مسی و ده لپی ئاوی تیدایه. —
داشتن: ئاودان و دیرانی زهوی و دهغل و
دان و باغ و باخچه، ئاو دیران. —
دان: ۱- داشتن و دیرانی زهوی و زار،

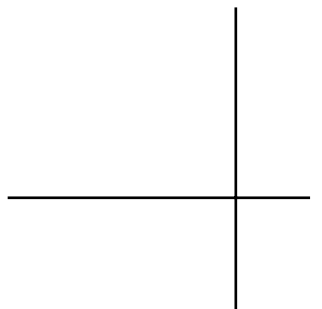
کشت و کالّ یا به‌ستنه‌وهی ئاوی شییره.
— **له ئاوه‌رۆ بران:** (کند.) برانی جێر و
به‌ره‌که‌ت، له به‌ره‌وه‌وتن و قازانج
نه‌کردن. — **له ئاوه‌رۆ ده‌رکردن:** (کند.)
له باری ئاسایی چوونه‌ ده‌ری کار و
ئاکار، بێ حه‌یایی کردن، ناله‌بار
جوولانه‌وه. — **له به‌ر دل رۆیین:** ۱- دل
ده‌خپله‌وه چوون و هپلنج دان ۲- زۆر
برسی بوون، دل ده‌بووره‌وه چوون له
برسان. — **له به‌ر هه‌لنیشان:** (کند.) میز
به‌خۆ داگردن، میز له‌بهنه‌ خۆ کردن.
— **له دل هاتن:** (کند.) ئیشتا کردن و
مه‌گیرانی کردنی ژنی زگیڕی. — **له**
ده‌سکا‌ونگ دا کوتان: (کند.) له کاری
بیتسوود و بێ که‌لک، ئاو له دینگا کوتان.
— **له دم زان:** ۱- زار پێ بوون له ئاو
به‌ خواردن یا دیتن یا بیستنی شتی
ترش. ۲- ئیشتا چوون له خواردنیک. &
ئاو له دم گه‌ران، ئاو زایینه دم. —
له دم گه‌ران: بێ: ئاو له دم زان. — **له**
دینگا کوتان: (کند.) بێ: ئاو له
ده‌سکا‌ونگ دا کوتان. — **له لێچوون:** ئاو
رژان له ده‌فریک که درز و کونی هه‌بێ.
هه‌ ئه‌و قاپه‌ ئاوی لێده‌چی پیم وایه
بنه‌که‌ی کون بوه. — **له لێ نه‌خواردنه‌وه:**
(کند.) خۆ نه‌پاراستن له کاریک، به‌رپوه

ئاوداشتن. — **له زایینه دم:** بێ: ئاو له
دم زان. — **له شکان:** لا دانی ئاوی
به‌ردراوه‌ی کشت و کالّ له ریگه‌ی خۆی
له به‌ر هه‌ر هۆیه‌ک. هه‌ ئاوه‌که له که‌می
داوه‌ و بزانه‌ له جیه‌که‌ شکاوه. —
له شکاندن: لادان و گوازتنه‌وه‌ی ئاوی
به‌ردراو بۆ لایه‌نیکی دیکه. — **له کردن:**
۱- لێدان و پرژاندنی هه‌ندیک ئاو به‌ سه‌ر
نان یا شتی دیکه بۆ نه‌رم بوونه‌وه‌یان.
هه‌ نانه‌کان ئاو که با نه‌رم بنه‌وه. ۲- ئاو
له چاوه‌ گه‌ران و قه‌تیس بوونی له به‌ر
نه‌خۆشی یا هۆی دیکه. ۳- په‌یدا بوونی
زنچکاوه‌ له کوان و برین دا. ۴- (کند.)
خورد کردنه‌وه‌ و فرۆشتنی کالّی له
سه‌رده‌ست ماوه. — **له کیشان:**
گواستنه‌وه‌ی ئاو له سه‌رچاوه‌ و
رووباران بۆ مالان، کاریک که ئاو‌کیش
ده‌یکا. — **له گرتن:** ۱- به‌ری ئاو گرتن و
کۆ کردنه‌وه‌ی له گۆل و ئه‌ستێر دا بۆ
زۆر کردنی ئاو. // ئاو به‌ردانه‌وه. هه‌
کوورم ئاوه‌که‌ بگه‌ره‌ هه‌تا دوا‌یی
بیتستانه‌که‌ بدیڕین. ۲- ئاودار بوون و ئاو
تیگه‌رانی به‌ر و میوه. ۳- کوشینی میوه
به‌ ده‌زگا بۆ ئاوه‌که‌ی. هه‌ ئه‌و سیوانه‌ بۆ
ئاو گرتن خراپ نین. — **له گرتنه‌وه:**
به‌ستنی به‌ری ئاوی به‌ردراوی سه‌ر

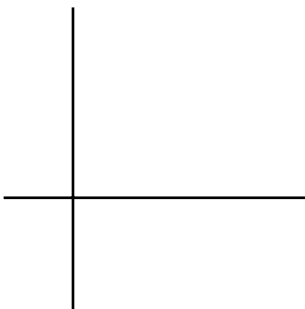
بهره و سرهوه . دهرهینان و هه‌لکیشانی
ئاو له چالوو و ههر شوینتیکی قوول.
~ **هینان:** ۱- راگویتزن و بردنی ئاو
به سه‌تل و ده‌فر له کانی و چه‌م بۆ
مائه‌وه. ۲- په‌یدا بوونی ئاوی ره‌ش یا
سپی له چاو. :: چاوم ئاوی هیناوه. ۳-
هه‌لمسان و خری بوونه‌وه‌ی ئاو له
ره‌فیسکه‌ی یه‌کسم دا. ~ **هینانه‌وه:**
خۆ ره‌حت کردن به‌ ده‌ست، ئاو هاتنه‌وه
به‌ ده‌سپه‌ری. ~ **ی بین لغاو خوارده‌وه:**
(کند.) ئه‌نجام دانی کاریک به‌ که‌یف و
ئاره‌زووی خۆ و گوئی نه‌دان به‌ قسه‌ی
که‌س و هیچ شتیکی، هیچ بۆ گرینگ
نه‌بوون. ~ **برونه:** ۱- توانه‌وه‌ی
سه‌هۆل و شتی به‌ستوو. ۲ (کند.) به‌ خۆ
داشکانه‌وه له‌ به‌ر ئاشکرا بوونی
مه‌سه‌له‌یه‌ک، خه‌جاله‌ت بوونه‌وه. :: که
بایم زانی درۆم ده‌گه‌ل کردوه له‌ شه‌رمان
بوومه‌ ئاو. ۳- (کند.) شه‌رم کردن،
خه‌جاله‌ت کیشان. :: ئه‌و کابرا بۆ
شه‌رمه له‌ کن ژنان باسی سیره‌تی
پیاوانی ده‌کرد نازانم بۆ نه‌بوو به‌ ئاو. **به**
~ **دادان:** (کند.) به‌تلاندن و فه‌وتاندنی
پوول و ده‌سمایه و سامان، ده‌ ئاو کردن.
:: میراتی بابی به‌ مانگیک به‌ ئاوی دادا
و به‌تلاندنی. **به** ~ **دا هاتن و به‌ نان دا**

بردنی کاریک بۆ یه‌ک و دوو لیکردن. ::
که‌ریم بۆ ده‌سته‌لات وه‌ چنگ خستن له
هیچ ناپرینگی‌ته‌وه‌ ته‌نانه‌ت پیاو
کوشتنیش بۆ، ئاوی لێ ناخواته‌وه.
~ **نه‌پالارتن:** (کند.) شیلگیر بوون،
سوور بوون له‌ سه‌ر بیر و باوه‌ری. :: مام
وسوو هیند موسلمانه‌ ئاوی ناپالوئی!
~ **وا رزان:** (کند.) ههر کار و کرده‌وه
و مه‌سه‌له‌یه‌ک که‌ وه‌ک قانونی لیهاتبۆ،
وابوون، به‌مجۆره‌ بوون، داب بوون. ::
ئاو وا رزاوه ههر پیاو بۆ ژنان/
قه‌راریان بووه و هاتونه‌ ژوان (سه‌عید و
میرسیپوه‌دین ل ۴۸). ~ **هاتنه‌وه:** تیر
بوون و راحت بوونی پیاو ئه‌وده‌م که
تۆوه‌که‌ی ده‌رپژۆی. ~ **هه‌ستان:** زیاد
بوونی ئاوی چۆم و رووبار و ده‌رچوون له
به‌ستینی خۆی به‌ هۆی بارانه‌ی زۆر.
~ **هه‌لچن:** ئاو کیشانه‌ نێو خۆی
هه‌ندیک شت، ئاو هه‌لمژین. :: ئه‌و
دیواره‌ نمی هه‌یه‌ پیاو به‌ ئاوی
هه‌لچنیوه. ~ **هه‌لکردن:** به‌ردانی ئاو
بۆ سه‌ر بیستان و زه‌وی بۆ داشتن، ئاو
هه‌لگرتن. ~ **هه‌لگرتن:** بر: ئاو
هه‌لکردن. ~ **هه‌لمژین:** کیشانی ئاو بۆ
نێو خۆ، ئاو هه‌لچن. ~ **هه‌لینجان:**
هه‌لینجان شیوه‌یه‌که‌ له‌ هه‌لکیشان

خوران: (کنډ.) له پږ و بږ هیچ به لگه به جږ مانیک و زور به سهیری ون بوون. هه ټو کلاوه تازم هر ئیستا له بهر چاو بوو هر ټاورم داوه نه مابوو ده لږی به ټاو دا هات و به نان دا خورا! **ده** **کردن:** (کنډ.) خه سار کردن، به تاندن، به ټاو دادن. **ده** **هلان:** چوونه ژیر ټاوی (چوم و حهوز) و هاتنه وه دهر بوم مه به ستنی خو شوشتن یا غوسل دهر کردن یا هر شتیکی دیکه. هه کوتیان: بړوه ئیستا هه مه ده ټاوی هه لږینه وه، ئیستا ده گه پږینه وه به دواوه (تحفه ل ۵۱۲). **ده** **هلکیشان:** ۱- شتیکی ده نیو ټاو نان و دهر هینانه وه. ۲- شوشتنه وهی و خاوین کردنه وهی جلی که فای و سابوون لږدراو به ټاوی خاوین و پاک. ۳- خووسان، تهر بوونی ته واوه تی لهش له بهر باران. **کاری** **هه بوون:** بیویست به ټاوده ستخانه هه بوون، تهنگان. **له** **دان:** له چوم و رووبار په رینه وه. **له** **زور** **دان و نه هیشتن نه ژنو تهر بوون:** (کنډ.) دنیا زور دیتن و ناسین، به نه زموون و زور زیرهک و وریا بوون. **وه** **سهر** **گه پان:** ۱- هه ستانی ټاو له شویتیک و هه که هه موو شتیکی وه سهر خوئی بخا. ۲-

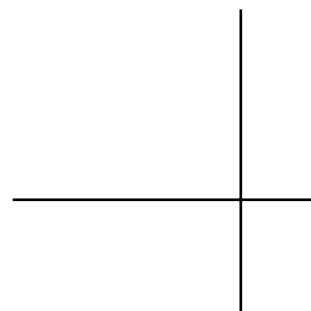
(کنډ.) زور ټاره قه کردن، تهر بوونی لهش به ټاره قهیه کی زور. هه ټاوازی لهشی وه سهر ټاو گه پاره. **ټاوی به قا:** بږ: ټاوی ژیان. هه هات به هار ټه ماما له پاش بارانه بوم چیمه که په نک/ یا له پاش مردن چ سوو دیکه هه په ټاوی به قا (ټاوات ل ۱۵۵). لږی ټو ټاوی به قا من خزر/ فهیزی ټو رحمهت و من سه وزه گیا (نالی ل ۱۲۵). **ټاوی پشت:** ټووی پیاو، سپهرم، شاووت. **ټاوی تال و سویر:** (کنډ.) کویره وهیری و رهنج. ***ټاوی تال و سویر خوار دنه وه:** (کنډ.) کویره وهیری و زحمهت زور دیتن، رهنج و مهینهت چیشتن. **ټاوی توبه:** ټاویک که له کاتی توبه کردن دا به سهر داده کری. ***ټاوی توبه به سهر داگردن:** توبه کردن و پاک بوونه وه له گونا. هه قادر ټاوی توبه ی به سهر قه حبه یه که دا کرد و هینای. **ټاوی چاو:** ۱- هیزی بینینی چاو، رووناکي چاو، بینایی، سووما. ۲- فرمیسک، تهرایی چاو، ټاوی دیده. هه الحذر مه حوی له نه وحه ی بږ گونا هان الحذ/ ټاوی چاوی بوو جیهانی دا به قږ ټوفانی نوح (مه حوی ل ۱۰۲). ***ټاوی چاو دادن:** ۱- روون کردنه وهی چاو به چاو له جوانی کردن ۲- چاو ترسین

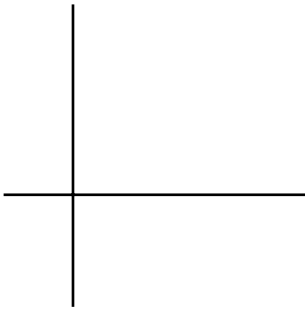
کردن، که سیچ له خو یا مهسه له یهک ترساندن، ئاوی چاو سهندن. ***ئاوی چاو داهاتن:** لیل بوونی چاو و کز بوونی هیزی بینین له بهر پیری یان نه خویشی، سومای چاو نه مان. * هینده چاو له ری کوره که ی بوو ئاوی چاوی داهات. ***ئاوی چاو رورژان:** کویر بوون، سوما و بینایی چاو نه مان، بینایی چاو رژان. * دوژمن نه گهر چاوی پیت پکه وئ، ئاوی چاوی روده رژئ، داده نیشتی به کویرییه (لاس و خه زال ل ۹۰). ***ئاوی چاو سهندن:** ۱- کویر کردن و لیل کردنیکی تاییه تی بی نه وهی که چاو ناشیرین بی و پیشتر لوتی که ورچیان هه لده پهراند وایان له ورچ ده کرد هه تا رانه کا و په لاماری کهس نه دا. ۲- ترساندن، توقانندن، زراو بردن، ئاوی چاو دادان/ ۲. **ئاوی حهیات:** ۱- بر: ئاوی ژیان. * خزر نه گهر چاوی حه یاتی برییه ئاوی حه یات/ من له خاکی ده ری جانانه مه چاوی حه یات (مه حوی ل ۶۳). هه موو عومری نه به د تیدا نیه خویشی ده میک مهستی/ خدر ئاوی حه یاتی بوچ بوو فیبری شه رابی با (تاریک و روون ل ۱۳۹). ۲- (کنـ). شستی زور باش. * روئیکه تای نیه ده لپی ئاوی حه یاته.

ئاوی حه یوان: بر: ئاوی ژیان. * ئیشاره ی یهک سه ر نه نگوشتی، مه هی له و دووره وه شه ق کـرد/ هه ر نه و نه نگوشته بوو ده توت فه واره ی ئاوی حه یوانه (مه حوی ل ۳۹). **ئاوی خزر:** بر: ئاوی ژیان. * سیاپوشن له داخی خه ت و خال و لیو و روو و زولفت/ وه نه وشه و میسکی چین و ئاوی خزر و لاله و عه نبه ر (مه حوی ل ۱۳۱). زولمه ت نه دیده چونکه گه یشتی به ئاوی خزر/ تو نامریت و عالم نه کا یهک به یهک وه فات (بیخود ل ۹۸). **ئاوی خوار دنه وه:** ئاوی که خاوین بی و بکری بیخوییه وه. **ئاوی خه زایی:** نه و سالانه ی که کولله زور ده بن و شالو و ده بنه سه ر ده غل و دان له و شوینه ی که خه زایی زوره که سیچ که ئاره قی نه خوار دبیته وه و زینای نه کرد بی و به قه ولی کوردی دؤخینی به حه رام نه کرد بیته وه، ده چی ئاو له کانی دینی و به ده غل و دانه که ی داده که ن و له سه ر نه م بر وایه ن که خه زایی به شوین نه و ئاوه دا دئ و کولله کان ده خوا، جگه له وانه نه و که سه ی که ئاو له و کانیاو تاییه تییه دینی نابی ئاو داته وه دنا خه زاییه کان به شوینی دا نابه ن، ئاوی عه پنه مه ل. * کولله ت که وه ته ناو

خدری زینده، ئاوی حسیات، ئاوی
حیوان، ئاوی بهقا، ئاوی خزر، ئاوی
ژین. ☺ گهر زهمزهمی یان دای بئی ئاوی
ژیانی/ ناچاری دهبی رۆچی به سینهی
خاکا (خهییام ل ۴). ۲- (کنذ). زار و
دهمی یار و گراوی. **ئاوی ژین:** بر: ئاوی
ژیان. **ئاوی سپی:** بر: ئاوی مرواری.
ئاوی شهوئ: ئاوئیکی که له گۆزه دهکرئ
و بۆ شهو دادندرئ ههتا سارد بئ. ☺
بۆ ئاوی شهوئ گۆزه شکاوئیک لامه /
فرمیسیکی وشک نابنهوه بئ ئارامه
(خهییام ل ۷۰). * **خۆ له ئاوی شهوئ**
پاراستن: محافزهکار، کهسپیک که خۆی
له ههر شتیکی ساویلکەش دهپاریزئ، له
ئاوی شهوئ پاریز کردن. **تیبینی:**
موسلمانئیک که نهوسی خۆی کوشتوه و
ههر خهریکی نوئژ و رۆژوو و تاعهته،
شهوانه که تینووی دهبی و نهوس داوای
ئاوی ساردی لی دهکا ئاوی گۆزه
ناخواتهوه ههتا نهوسی بکووژئ. * **له**
ئاوی شهوئ پاریز کردن: بر: خۆ له ئاوی
شهوئ پاراستن. ☺ کوتیان: نا؛ مام
ریوی تۆبهی کردوو، ههـموو رۆژئ
بهپۆژوو، له ئاوی شهوئ پاریزئ دهکا،
دهچیته ههـجئ (مان ل ۷). **ئاوی**
عهینه مهـل: بر: ئاوی خهزایی. **ئاوی**

شینایی/ بۆی بینه ئاوی خهزایی (بۆ
کوردستان ل ۸۰). **ئاوی دهـم:** لیک، تف،
ئاوی زار. **ئاوی دیده:** ئاوی چاو،
فرمیسیک. ☺ مهـگهر ههر یاری نهقشینم
ببیتته نهقشبهندی دل/ که نهقشی
غهبیری رهنگی ئهـو به ئاوی دیده شووایی
(نالی ل ۶۰). نهـمامی قامهتی
پهـروهـدهی ئاوی دیدهـکهـی من بوو/
کهچی گولچینی باغی وهسلی ئهـو
ئیسـتاکه ئهـغیاره (مهـحوی ل ۴۶۳).
ئاوی رهـش: ماکهی نهخوشییهکه که له
چاو دهدا و چاو کوئیر دهکا (ئین: glau-
coma). * **ئاوی رهـش داهاتن:** ئاوی
رهـش له چاو پهـیدا بوون و کوئیر بوون.
ئاوی زار: تف، لیک، ئاوی دهـم. **ئاوی**
زهـمزهـم: ئاوئیکه حاجی له چالووی زمزم له
مهـکهـوه بۆ متفهـرک دهگهـل خوئیان
دهبهین. ☺ بیت و گهر دهستم کهوئ
ماچی دهمی تو چاوکهـم/ روورهـشم گهر
تهـرکی ئاوی زهـمزهـم و کهـوسهـر نهـکهـم
(ئهـحمهـد موختار ل ۸۵). **ئاوی ژیان:** ۱-
ئاوی کانیهکی ئهـفسانهی و خهـیالییه
(کانی حسیات) له ناوچهیهکی تاریکی
دونیا ههـلکهـوتوه و ههر کهس لپی
بخواتهوه نامرئ و گۆیا خدری پیغهـمبهـر
لهـم ئاوهی خواردۆتهوه و بۆیه پئی دهـلئین

باک: هاف، ههف - ناو: نام، ئاو، ئاف،
 هاو، هام، ههم، ههو، ئهو - باش: هاو -
 ههو: هام - زا: نام، نهم، ههم [پیشگریکه
 که له پیشه‌وهی وشه دا دئی و مانای
 شه‌ریک بوون و به‌یه‌که‌وه بوون دهدا.]
 ئاودهنگی، ئاوماال، ئاوسا .

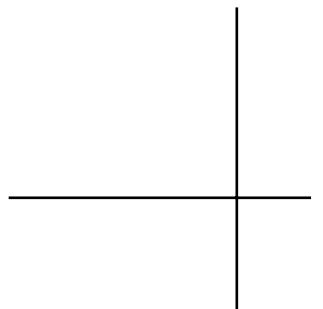
٤ ناو (نام). به رهگی چاوگی
 نادیاره‌وه (مصدر مجهول) ده‌لکی و ناوی
 مفعول ساز ده‌کا . دراو (دران - در)،
 خوراو، براو، شکاو، نه‌ماو .

١ ناوا (نان). [پهه: ئاپات - باک: ئاڤا -
 ناو: ئاوا - باش: ئاوا - ههو: ئاوا] ١ -
 ئاوه‌دان . ٢ - به دوا‌ی ناوی شار و گوند
 (به تایبته ناوی ئهو که‌سانه که نهم
 شوینانه‌یان بنیات ناوه) ده‌لکی، ئابات،
 ئاوئ. ☞ ههمزوا، مه‌جب‌بووراوا،
 که‌ریماوا، سه‌یداوا. **بوون**: بر:
 ئاوه‌دان بوون. ☞ به یادی دل‌بهری
 سه‌وداگه‌رم ویرانه ئاوا بوو / ههموو
 بازار و شاری دل‌که‌وا پیشه‌وق و سه‌ودا
 بوو (ئاوات ل ٢٤). ره‌ببی مالتان هر
 ئاوا بی و سفره‌تان ره‌نگین! **بوون**
بوونه‌وه: بر: ئاوه‌دان بوونه‌وه. **کردن**
کردنه‌وه: بر: ئاوه‌دان کردن. **کردنه‌وه**:
 بر: ئاوه‌دان کردنه‌وه .

که‌وسه‌ر: ناوی سه‌وزی که‌وسه‌ر له
 به‌هه‌شت. ☞ ناوی که‌وسه‌ر نویشی
 سو‌فی بی که من / ناوی ئینسان یه‌عنی
 ماچی دم ده‌خووم (نالی ل ٢٩٧) ئهو
 فرمیسه که هیندیگ بلین: به قیسه‌ت
 گرانه، ئه‌تله‌سه، که‌وه‌ره/ به ئاره‌قی
 سینگی بلین: خیر ئه‌وه ناوی که‌وسه‌ره
 (لاس و خه‌زال ل ٥٧). **ناوی مرواری**:
 نه‌خوشییه‌کی چاوه که پتر له به‌ر
 ته‌مه‌نی زور و پیری یا به هوی مه‌ره‌زی
 قه‌ند یا ئازار بینینی چاو په‌یدا ده‌بی.
 عه‌ده‌سی گلینه‌ی چاو تار ده‌بی و به‌ری
 سو‌مای چاو ده‌گری و ته‌نانه‌ت کو‌پیش
 ده‌کا . ئاومرواری ره‌ق و نه‌رمی هه‌یه که
 ئاومرواری ره‌ق پتر له پیری دا سه‌ر
 هه‌لده‌دا به‌لام ئاومرواری نه‌رم له هر
 ته‌مه‌نیک دا ده‌توانی بی. ناوی عیلمی
 ئهم نه‌خوشییه cataracte یه . & ناوی
 سپی، ئاومرواری .

٢ ناو (نام). [بر: ئا١٤] دوو ناو یا دوو
 ئاوه‌لناوی دوویات کراوه تیک ده‌کاته‌وه و
 ئاوه‌لناویکی نوئ ساز ده‌کا. ☞
 شه‌واوشه‌و، ده‌ستاوده‌ست، پشتاوپشت،
 دووراودوور، ره‌نگاوپه‌نگ .

٣ ناو (پیش). [هیگ: سه‌م - ئهو: ههم،
 ههمه - هه‌خ: ههم، ههمه - په‌ه: ههم .

ئاوا^۲ (ئاك، ل) [ئا + وا] ۱- بهم جوړه، بهم شپوهيه. ښه جا قسه كردن ئاوا دهبي، نابي ئاوا بي. ۲- بڼ سهرسورمان يا به دل نهبووني مهبهستيگ دهكوتري. ښه كه ئاوا ياني ئاغا نايه؟! & ئاوها، ئاوهها، وهها، وا، ئههوا، نهها، پاسه.

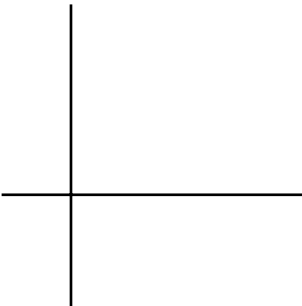
ئاوا^۳ (ئان، ل) [ياك: ئاوا - ئاوا - باش: ئاوا - هه: ئاوا] ون، ناديار، ئاوديو. ښه روژاوا. **بوون**: ۱- پهپين و لهبهر چاونه پشتمان يا چوونه پشت كيواني خوړهتاو و مانگ و ههسيړه، پهپين // ههلاتن. ښه به ئاوا بووني نوري ون دهبي خورشيد و هم شهمسه / له ئاوا بوونيا نور و ئيزائهي سهه دوو چندانه (مهحوي ل ۴۳۷). ۲- ون بوون و لهبهر چاونه پشتمان گياندار كه بڼ پشتماني بهرزايي يهك شوپړ دهبنهوه، ئاوديو بوون. ښه هر لهو گرده ئاوا بين دهگهينه رهشمالان. ئاسكهكه ئاوا بوو و خوڅي دهرياز كرد. ۳- له ههنديك ناوچهي كوردستان بڼ مردني كهسي ناموسلمان به كاري دهبن، مردن. ښه خدره جوو دويني ئاوا بوو.

ئاوات (نا، ل) [سان: ئاكووته - پهه: ئايفت. ناو: ئاوات - هه: ئاوات] كاو،

ئارهزوو. **بردنه بن (زير) گل: مردن** و به ئارهزوو نهگهيشتم. ښه زورم پيخوشه زهواووندي كورهكم ببينم، دهترسم نه و ئاواتهم بهرمه بن گل. **به** **خواستن**: به ئارهزوو بووني مهبهستيگ، به ئاواتهوه بوون. ښه دهگوت: به ئاواتم خواستبوو نهتو دهمديهي خهپهري مردني مهرينگانه! (شورمهحموود ل ۸۸). **به گهيشتم (گهين):** به مرزي و كاوي خو گهيشتم، ئاوات پيگ هاتن. **به ئاواتهوه بوون:** ئاواتهخواز بوون بڼ وهدي هاتني ئارهزوو. ښه به ئاواتهوه بوو بڼ جاريكيش بي سواي فريكه بي. **پيگ هاتن:** بڼ به ئاوات گهيشتم.

ئاواتهخواز (نا، فا، ئان، فا) [له: ئاوات خواستن] ۱- كهسيك كه زور به تاسهه شتتيكهوه بي و به ئاوات بيخوازي، تاسهدار. ښه ئاواتهخوازي نان و كهبابيكي خوشم. ۲- ئارهزوو كردن بڼ چارهي كاري كهسيك. ښه ئاواتهخوازم به ژن و مندالت بگهيهوه.

ئاواتهخواسته (نا، مف، ئان، مف، ل) [له: ئاوات خواستن] ۱- شتيك، كاريك يا هر چي كه به ئاوات خواستراي. ۲- (كند). كهسي زور خووشهويت به تايبهت

که له شوپنی ژبانی خوئی دور
کهوتیتتهوه. ۲- کهسیک که له شوپنی
ژبانی خوئی دهرکراپی. ۳- ههلاتوو،
راکردوو. ۴- ون، بی ناو و نیشان. ۵-
ههلوهدا، سهرگهردان، دهبهدر، تهره،
تهرا، تار، رهههنده. **بیرون:** ۱-
دهربهدر بیون، له مال و حالی خو
ههلبران، ههلوهدا بیون. ۲- دهرکران. ۳-
سهرگهردان بیون. **کردن:** ۱-
دهربهدر کردن، کهسیک یا گیانداریک له
مال و لانی خو دور کردنهوه. ۲-
دهرکردن، وهدهرنان.

ئاواریسی (حم.) [ئاواره + پی]
دهربهدریسی، ههلوهدایی، سهرگهردانیسی.

ئاواز (نا.) [پهه: ئاوان] ۱- دهنگی
خوئ و به ناهنگی بالنده، نهغمه. ۲-
گورانی، ستران. ۳- دهنگی نامرازی
مؤسیقا، ههوا، ناهنگ. ۴- دهنگی
خوئی خشل و کهرهسهی دیکه. ۵-
ئاوازت نایه له کرمهک و گواره/...
خرینگهت نایه له قهتاره (لاس و خهزال
ل ۵۸). ۵- دهنگی تیپهیرین و دهرچوونی
تیر، هازه، هازههای تیر. ۶- ئاوازی
تیر و شهققههی هانیشک و دهنگی سمی
ولاغ و دهبووه بلأوه/ ههندیک
دهیانپرسی: عاسمان رووخا یان ئاوه،

مندال که به ئاوات خواستراپی. ۷- عهلی
ئاواتهخواستهی دایک و بابیهتی.

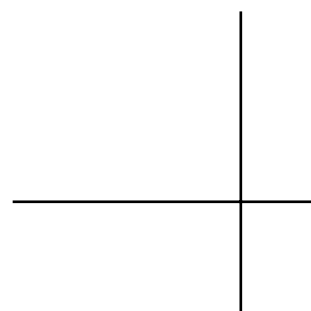
ئاوار (نا. ل) [ئاو + ئار 1] [باک]
خواردنیکی شیرنه له ئاو و ئارد و شهکر
یا دوشاو، ههلو.

تیبینی: ههچهند وشهکه نیشان ددها
که دهبی له ئاو و ئارد پیک هاتبی به لام
وای بو دهچم (وائار) بوه و له دوایی
له بهر قورسی وئار بوته ئاوار، چونکه له
زاراوهی باکووریی دا به ئاو دهلین ئاف
یانی وشهکه دهبا ئافار، با. و به مانای
خواردنه و له ههندیک وشههی دیکه دا
ماوه (شورا، ماستاوا...) و ماناکههی
دهبیتته خواردن یا چیتستی ئارد.

ئاوارتن (چا. م) [؟] [باک: ئاوارتن -
ناو: ههلاوارتن] ۱- جوئی کردنهوه و دهر
هاویشتنی بهشیکی کهم له کو و
کۆمایهک، ههلاوارتن، جوئی کردنهوه. ۲-
جوئی کردنهوه و ههلبژاردنی شتیک یا
کهسیکی تایبهتی له نیو کۆمهل و
کۆمایهک.

ئاوارته (ئان. مف.) [له ئاوارتن] ۱-
جوئی کراوه، دهرهاویشتراو، وهلانراو. ۲-
تایبهتی، مستثنی.

ئاواره (ئان.) [له: ئاوارتن] ۱- کهسیک

سیلاوه (لاس و خه زال ل ۵۵).

ئاوازی (ئان. مفا.) [باک] بر: ئاوه ژوو

تیپینی: ئاواز له ریشهی قهچ vac یا فەک vak- ی ئه ویتستا به مانای وتن و کوتن که وتوه. (بر: بیژتن 2) له کوردیی دا هەر لهم ریشهن: وشه، ویژ، بیژ، راویژ، لاوک، لاوژه، ههوا...

ئاواق (ئان.) [ئەر] شوینی چۆل، چۆلگه، چۆل و هۆل، بهتال.

ئاوازه (نا.) [ئاواز + ئه] ۱- دهنگ دهر کردنی ناو، ناویانگ. ۲- ئاوازهش بهرز بی جه گهر دین شاران / بلند کهرده بی نام نامداران (وهلی دیوانه ل ۹۵). ۳- دهنگ، ئاههنگ. ۴- سه عید ئه گهر ده ریوی، وهک شه هین و ته پلانی / وچانی به ولاغ نه دا هه تا که وته به یانی / ئاوازه ی زهنگولان دی، ده گه یشته یه ک کاروانی (سه عید و میرسیوه دین ل ۷۱). ۳- کوته چه رمیکی چووکه له کهوانی جو لایی دا که ژپی ده که ویتته سه ر بو ئه وهی که لوکه لپی گیر نه بی.

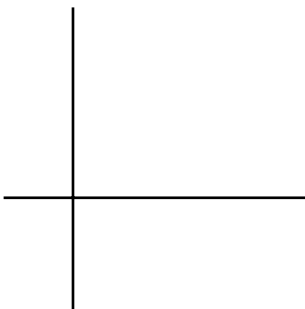
ئاوال (نا. ل) [ئاو + 3] [پان: هه م ئه یار. په ه: هه مال، هه ماهل، باک: هه فال - ناو: ئاوال، ئاوه ل، هه وال، هاوال - زا: هه فال] ۱- دۆست، هاوپی، ره فیه ق له نیو مرۆف دا. ۲- دۆست و پیکه وه بوون له نیو گیانداران دا. ۳- کوتر قهت نه بوته ئاوالی سه قری / سه قه درنده یه، خاترجه م به کوتری ده گری (سه عید و میرسیوه دین ل ۲۳۲) ۳- ناسیاو و دۆست له بهر هویه ک وهک پیکه وه خویندن یا کار کردن. ۴- ئاوال دهرس، ئاوالکار، ئاوال زاوا. ۴- هاوتنا، چه شن، مینا، وهک. ۵- ئاوالکراس.

ئاوازه خوان (نا. فا، ئان. ل) [ئاواز + ئه + خوان] 2- که سیک که گۆرانی و ئاواز ده لی، گۆرانی بیژ، خوشخوان، ستران بیژ، ئاوازه خوین، گۆرانچی.

تیپینی: هه ندیک له زمانه وانانی کورد ئاوالیان بردۆته وه سه ر (ئاو + ئال) و ئاویان بردۆته وه سه ر پیشگری ئاو 3 به مانای هاویه شی و ئالیان به مانای لا (طرف) داناوه. (بر: قاموس ل ۷۹) و (گۆفاری کوژی زانیاری کورد به رگی شه شه م ل ۲۸۰ که دیاره هه ر بوچوونی زه بیحی یه و له ویان وه رگرتوه). به بروای من ته نیا نیوهی ئه م بوچوونه

ئاوازه خوین (نا. فا) [ئاواز + ئه + خوین] 2 بر: ئاوازه خوان.

ئاواژوو (ئان. مفا.) بر: ئاوه ژوو

یه‌ک‌ه‌وه له شوینیک دهرس ده‌خوینن،
هاوکلاس. :: ئیجازهم بده بۆ نیو ره‌فیک
و ئاوالده‌رس و مستمانه/ چومکه
سه‌فه‌ره‌که‌مان گه‌وره و گرانه (میر و
وه‌فا ل ۷۰).

ئاوال زاوا (ئان. ل) [ئاوال + زاوا]
په‌یوه‌ندی نیوان دوو پیاو که ژنه‌کانیان
خوشک بن، ئاوه‌ل زاوا، هاوزاوا، هه‌ف
لنگ، هه‌مزهما، براکه.

ئاوان شوان (نا. ل) [ئاوال + شوان]
یاریده‌ده‌ری شوان بۆ ئاگاداری و
له‌وه‌راندنی مه‌ر و مالآت کاتیک که ئاژه‌ل
زۆرن و به‌ تاکه‌ که‌سیک هه‌ئناسوورئ.
هه‌ قه‌ر نانی خوارد و هه‌ئستا؛ به‌رخ
وه‌رگیرا، چوووه‌ ده‌شتئ. به‌ به‌ند به‌ ئاوال
شوانانی گوت (مان ل ۲۵۹).

ئاوان کراس (نا. ل) [ئاوال + کراس]
ده‌رپیتی ژنانه، ده‌لینگ.

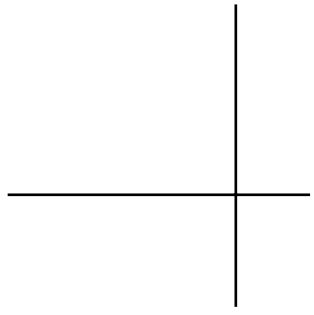
ئاوان مندال (ئا. ل) [ئاوال + مندال]
کیسه‌یه‌که له نیو پزدانی ژنی زگیر که به
به‌ندی ناوکه‌وه‌ په‌یوه‌ندی ده‌گه‌ل مندال
هه‌یه و ئۆکسیژن و خو‌راکی بۆ ده‌با و
شتی زیده‌ وه‌رده‌گرئ، ئەم په‌رده‌یه‌ پاش
هاتنه‌ ده‌ری مندال دپته‌ ده‌رئ، ئاوه‌ل/۲،
هه‌فالۆک، هژی، پلار. (لات: placenta)

راسته و به‌شی دووه‌م له سه‌ر ئال ته‌نیا
بۆچوونیکه‌ی روا‌له‌تییه‌. ئال ده‌چپته‌وه
سه‌ر وشه‌ی یار و به‌ له‌به‌ر چاو گرتنی
ئەم وشه‌یه‌ له‌ پازهند دا (هه‌م ئه‌یار)، ئال
و گۆری به‌ سه‌ر پیتی ر دا هاتوه و بۆته
ل یا ل به‌و پیتی و شه‌که‌ ده‌بپته‌ ئاویار که
ئال و گۆری به‌ سه‌ر دا هاتوه و بۆته
ئاوال و هه‌فال و ... و ماناکه‌شی یانی
هاوبه‌ش له‌ دۆستایه‌تی دا.

ئاوالایه‌تی (حم. ل) [ئاوال + ئایه‌تی]
دۆستایه‌تی، هاو‌رتی و به‌ین و نیوانی
ده‌سته‌بیرا و ده‌سته‌خوشک. دۆستایه‌تی،
هه‌فالته‌ی، هه‌فالی، ئاوالته‌ی. هه‌تا
ده‌مپنین ئاوالایه‌تیمان تیک ناچئ.

ئاوال دوانه (ئان. ل) [ئاوال + دوانه]
دوو کو‌ر یا دوو کچ که هاوکات و ده‌گه‌ل
یه‌ک له‌ یه‌ک ده‌بن، دوانه، جـمـمـک،
لفه‌دوانه. هه‌ گوتیان: قوربان ئیمه
هه‌ردوو‌کمان ئاوال دوانه‌ین. ئاوال
دوانه‌ش به‌ شه‌ری خودا و پی‌غه‌مبه‌ر
دوو نه‌فه‌ر به‌ یه‌ک نه‌فه‌ر حیسابه‌. (به‌یتی
سه‌عید و میر سی‌وه‌دین به‌گ - سروه ژ
۷۵)

ئاوال دهرس (ئان. ل) [ئاوال +
ده‌رس] په‌یوه‌ندی نیوان که‌سانیک که به‌

ئاواله (ئان.) [؟] [ناو: ئاوه‌لا، ئاواله، ئاوه‌له، وارا، والا - زا: ئاريزه] ۱- حالى شتيك كه كراوته‌وه. // داخراو. ۳: په‌نجهره‌ى ئاواله، به‌رۆكى ئاواله. ۲- رهنگى روون، ئاچغ. ۳: ئه‌و پارچه هه‌ندىك ئاواله‌تر با بۆ كراس زۆر جوان ده‌بوو. ۳- برينىك كه سه‌ره‌كه‌ى قرتماغه‌ى نه‌گرتى؟ **بوون:** ۱- هه‌ر چى كه كرابيته‌وه و دانه‌خرايى. ۳: وه‌ختايه‌ك خه‌وت ليكه‌وتبوو زارى ئاواله‌بوو. هه‌موو ده‌رگاكانى مالى ئاواله‌ن. ۲- روون بوون و كراوه بوونى رهنگ. **كردن:** كردنه‌وه و دانه‌خستن. ۳: به‌و سه‌رمايه يه‌خه‌ى ئاواله كردبوو. ئه‌گه‌ر رۆيشتى ده‌رگاكه‌ى ئاواله كه! **هيشته‌وه:** كردنه‌وه و دانه‌خستن. ۳: په‌نجه‌ره‌كان بكه‌وه و ئاواله‌يان بيله‌وه با بايه‌كمان ويكه‌ويى.

ئاواله‌تى (حم.) [ئاوال + ئه‌تى] بر: ئاوالايه‌تى

ئاوان 1 (ئان.) [هه‌و - ئه‌ر] بر: ئاوه‌دان

ئاوان 2 (نا.) بر: ئاونگ 2

ئاوان 3 (نا.) [ئه‌ر] بر: ئامان 1

ئاوان 4 (نا.) [ئاو 1 + ئان] ئه‌و

حه‌قه‌ى ئاشه‌وان له‌برى هارپينى دانه‌ويله

له ئاشپىرى ده‌ستينى، ئاواناش، مزاش. **ئاواناش** (نا.) [ئاوان 4 + ئاش] بر: ئاوان 4

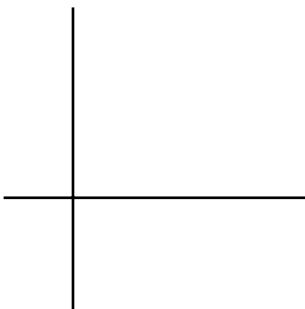
ئاوانته (نا.) [ئاو + ئه‌ر] تور: avanta له ئيتا: avanta] ۱- وه‌ده‌ست خستن و ده‌ست به سه‌ر داگرتنى شتيك به فر و فيل. ۲- خۆرايى، مفته، به‌لاش.

ئاوانته‌چى (نا.) [ئاوانته + چى] ۱- كه‌سيكى كه به فر و فيل و كه‌له‌ك ده‌ست به سه‌ر مالى خه‌لك داگرئى، ده‌سبى، مفته‌خۆر. ۲- (ئان.) [ئاو] حالى كه‌سى ده‌سبى و خاپينه‌ر و فيله‌زان.

ئاوانس (نا.) [ئاو + انس] ۱- مؤله‌ت، مه‌ودايه‌كى ديكه له كايه دا هه‌تا كه‌سيك بتوانى جاريكى ديكه شانسى خۆى به تاقي كاته‌وه، قان. ۲- پيشه‌كى دان، وه پيش خۆ داني كه‌سيك له يارى دا. ۳: وه‌ره ته‌خسته‌ى بكه‌ين دوو ئاوانسيشت ده‌ده‌مى. (يانى تو دوو و من هيج).

ئاوانه (نا.) [ئاو 1 + ئانه 2] ئه‌و باج و حه‌قه‌ى كه باهه‌تى ئاو ده‌ستيندرئى يا ده‌درئى، حه‌قى كرئى و كه‌لك وه‌رگرتن له ئاو.

ئاوانى (نا.) [ئاوان 1 + ئى] [ئه‌ر]

بې: ئاوهدانى

ئاوپر (نا. ل) [ئاو1 + بې (بېرىن)] ۱-

دەرد و ئازارنىڭكە لە خواردەنەۋەى ئاۋى سارد بە تايبەت زستانانە توۋشى مالات دەبى. ۲- ئەو شوپنە لە چۆم يا جۆگەى گەورە كە جۆگەيەكى چوۋكى لى جيا دەكەنەۋە و لەۋپتوۋ ئاۋ بەردەدەنەۋە. **بىرون:** توۋشى نەخۋشى ئاۋبېر هاتن.

ئاۋاھى (نا. ل) [ئاو1 + ھى] [باك] بې: ئاۋايى

ئاۋايى (نا. ل) [ئاو1 + ئى] [ئەۋ]: ئايەپتە، ئەيەپتە - پەھ: ئاپاتىيھ. باك: ئاڧاھى، ئاۋاھى - ناۋ: ئاۋايى - باش: ئاۋايى [ئەۋ شوپنەى ئاۋەدان كراۋەتەۋە، گوند، دى، دېھات، لادى، دەگا.

ئاۋبەر (نا. ل) [ئاو1 + بەر7] بې:

ئاۋكېش

ئاۋبارە 1 (نا. ل) [ئاو1 + بار (بەر7)]

+ ئە [پلووسكىكى گەورەيە لە دار يا تەنەكە كە لە بېستان و موۋچە و مەزرا كەلكى لپوۋردەگرن و ئاۋ لە شوپنى بلىندەۋە بۆ شوپنى نزم دەبا و زەۋى پى دەدېرن، قەمتەرە.

ئاۋبەرە (نا. ل) [ئاو1 + بەر7 + ئە]

جۆرە ھەنگىكى كارگەرە كە ئىشى بىردنى ئاۋ بۆ شەئخەپە.

ئاۋبارە 2 (نا. ل) [ئاو1 + بارە3]

شېرەى گول كە ھەنگ دەيمژى و دەيكاتە ھەنگوين.

تېبىنى: ئەۋ بەشەى ھەنگ كە لە

شوپنى خۆى ۋەرى دەكەۋى ئەۋەندە بەرز دەبىتەۋە كە كۆمەلگاي خۇيانى لى نەديو نەبى، جا ھەر بەۋ بەرزە فرى را لادىيى كورد دەيناسن و لە ھاتوچۆ كىردنى دا كۆمەلگاي ھەنگى كىۋى پى دەدۆزەۋە. (قامووس ب ۱ ل ۸۲)

ئاۋباز (نا. ل، نا. فا) [ئاو1 + باز4]

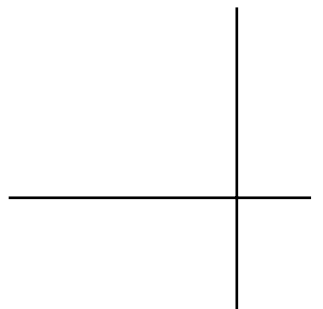
كەسپك كە مەلە باش دەزانى، مەلەۋان.

ئاۋبەند (نا. ل) [ئاو1 + بەند۱]

بەرھەلستىكە لە بەرد و دار و شتى دىكە كە لە پىش ئاۋى چۆم يا جۆگەى گەورەى ھەلىدەبەستن ھەتا ئاۋ لە پشتى پەنگ بخواتەۋە، ئەم كارەى بۆ چەند مەبەستە:

ئاۋبەدە (نا. مفا) [لە: ئاۋ بىردن] ۱-

ھەر شتىك كە ئاۋ بىبا. ۲- (كند). خەسار، بە فىرۆ چوۋنى شتىك. ۳- مەكەن لۆمەى من و كەزىيەى بلاۋى / كە ئاۋبەدەى جوانى و ئال و والين (ئاۋات ل ۹۳).

بۆ بەرگری له سیلۆ، بۆ ئاو داشتن و ههروهها به شپوهیهکی گهورهتر بۆ بهرهم هینانی بهرق و کارهبا، بهند، بهنگه، سه. ۲- نهخوشییهکه له بهر کۆ بوونهوهی ئاو و تهراوی زۆر له ورگی مرقوف دا پیک دێ و زگ ههلهدمسی. نهخوش هه چي ئاو دهخواتهوه تینوایهتی ناشکی و ههرا داوی ئاو دهکاتهوه، ئیسقایي.

ئاوبهندیی (حم، نا، ل) [ئاو 1 + بهند + ئیی] ۱- بهستنی بهری ئاو. ۲- کاری میزان کردن و هینانه سهرفۆرمی ماتۆری ماشینی تازهساز. **کردن:** ئارام لیخورینی ماشینی تازهساز ههتا ماتۆرهکی فۆرم بگرئ.

ئاوپاچ (نا، ل) [ئاو 1 + پاچ] بر: ئاوپاش

ئاوپاش (نا، ل) [ئاو 1 + پاش 2] دهفریکه وهک ئافتاوه زوو له تهنهکه ساز دهکرا و ئیستاکه پتر پلاستیکه. له ئافتاوه گهورهتره و ئه شوینهی که ئاوی پیدا دیته دهری وهک دووشی همام وایه و بۆ ئاو داشتنی گول و باخچه یا ئاو پرژین کردنی ههوش و بهردهرک کهلکی لیوهردهگرن، ئاوپاچ، ئاوپژین، ئاوپرژین،

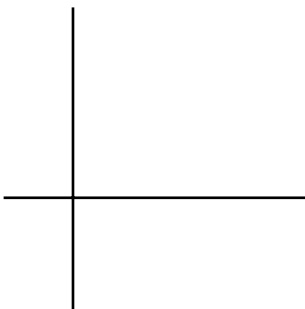
ئاورشین.

ئاوپاشی (حم، ل) [ئاوپاش + ئیی] بر: ئاوپرژین/ ۲. **کردن:** بر: ئاوپرژین کردن. ۳: مهزلگی دیدهم ئاوپاشی کهردهن/ چهشمه‌انداز بهرز بی تۆز و کهردهن (مهولهوی ل ۴۰۰).

ئاوپال (نا، ل) [ئاو 1 + پال (پالوتن)] ۱- دهفریکه پتر له فافۆن یا پلاستیک ساز دهکری، بن و دهورووبه‌ری کون کونه و ئه و چیشتهانی که ئاوی زیدهیان ههیه یا سهوزی خواردن داوی شوشتنهوه لهم دهفره‌ی دهکه‌ن ههتا ئاوهکه‌ی بچۆرپتهوه، سووزمه. ۲- مه‌لاقه‌ی گه‌وره‌ی کون کون که بۆ هه‌لگرتنی چیشته یا شتی دیکه‌ی ئاودار که‌لکی لیوه‌رده‌گرن و هه‌تا ئاوه‌که‌ی ده‌گه‌ل نه‌یه، پالین.

ئاوپرژین (نا، ل) [ئاو 1 + پرژین ۱] بر: ئاوپاش. ۲- کاری ئاو به زهوی داکردن به ئاو پاش یا دهفری دیکه، ئاوپاشی، ئاورشین. **کردن:** ئاو به زهوی وه‌رکردن به ئافتاوه یا ئاوپاش به‌ر له مألین بۆ به‌رگری له هه‌ستانی تۆز یا بۆ فینک کردنه‌وه‌ی ولات.

ئاوپژین (نا، ل) [ئاو 1 + پرژین] بر:

ئاوپاش

ئاوجۆفرۆش (نا. ل.)[ئاوجۆ + فرۆش]

كەسپكە كە دوكانى ئاوجۆفرۆشى ھەيە و ئاوجۆ دەفرۆشى

ئاوجۆفرۆشى (حم.)[ئاوجۆ فرۆش +

ئىي] ۱- ئىشى ئاوجۆ فرۆشتن. ۲- (نا. ل) شوپنى ئاوجۆ فرۆشتن

ئاوخانە (نا. ل.)[ئاو 1 + خانە] بى:

ئاودەست

ئاوخواز (ئان. فا.)[ئاو 1 + خواز]

خواردن و خۆراكتىك كە دوايى تىنوايەتى دىنى، ئاوكىش، ئاويەر. ۴ سەروپى ئاوخوازە پىياو دەبى ئاوى زۆر لە سەر بخواتەوہ.

ئاوخۆر (نا. فا.)[ئاو 1 + خۆر] كەسى

تىنوو كە مەيلى ئاو خواردنەوہى ھەيە، ئاوخۆرە. لە شوپنىك كە خەلك زۆر كۆ بوونەوہ كەسپك ئاو دەگىرىئ و ھەرا دەكا رەحمەت لە ئاوخۆر و ھەر كەس تىنوو بى بانگى دەكاتە لاي خۆي.

ئاوخۆرە (نا. ل.)[ئاو 1 + خۆرە] بى:

ئاوخۆر

ئاوخۆرى (نا. ل.)[ئاوخۆر + ئىي] ۱-

دەفرىك كە ئاوى تىدەكرىئ و لە سەر سفرە يا لە شوپنىك بۆ ئاو خواردنەوہ ھەر وا دادەندرىئ، پاچ، پەرداخ، تونگە ۲-

ئاوپەر (نا. ل.)[ئاو 1 + پەر 2] ۱- تۆپە

دارىكى ئەستوورى نىوہراست كون كراوہيە كە لەو ئاشانەى ئاويان كەمە دەكوترىتە زاركى لاي خوارەوہى دۆلاش ھەتا ئاو بە تەوژم لە پەرەى ئاش بدا و توندتر بىخلوپنىتەوہ، زەنبوور، زەمبوورە. ۲- جۆرە نەخۆشىيەكە تووشى ئاژال ئەبى بە ھۆى خواردەنەوہى ئاوى سارد و سەھۆلاوہوہ لە زستان دا (كشت و كال ب ۱ ل ۱۷). (ھس: باپەر)

ئاوپەرىن (ئان. ل.)[ئاو 1 + پەرىن]

زەوييەك كە ئاو داشتنى دژوار و سەخت بى.

ئاوجز (نا. ل، ئان.)[ئاو 1 + جز]

بى: ئاودز

ئاوجۆ (نا. ل.)[ئاو 1 + جۆ]

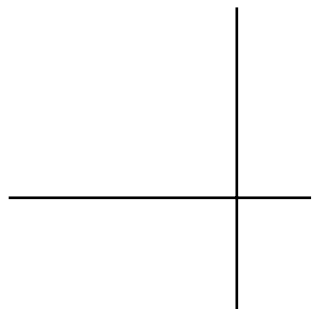
خواردنەوہيەكى كەم ئالكۆلە كە لە جۆ سازى دەكەن، مزەرە، بىرە.

ئاوجۆساز (نا. فا.)[ئاوجۆ + ساز]

كەسپك كە لە جۆ ئاوجۆ ساز دەكا.

ئاوجۆسازى (حم.)[ئاوجۆ ساز +

ئىي] ۱- پىشەى ئاوجۆساز. ۲- شوپن يا كارخانەيەك كە ئاوجۆ ساز دەكا.

لیوانی گهوره که ئاوی پی دهمخونهوه،
 شههربه، ئاوهوهره. ۳- ئه و ئاسنه‌ی
 دهچیته ناو دهمی ئه‌سپهوه، دانه لغاوه.
 ۴- می‌شک و نیوی دار و درمخت که
 ئهرکی هه‌لمستن و گه‌یاندنی ئاو به لک و
 پوی داره، ئاوه‌خوهره، ئاوه‌خوهره. ۵-
 شوپینی ئاو خواردنه‌وه یا ئاو پر کردن له
 چۆم و جۆبار و گۆل.

ئاودار (ئان. ل) [ئاو 1 + دار 2] ۱-
 شوپینیک یا ناوچه‌یه‌ک ئاوی زۆر بی،
 پڕئاو. // بی ئاو ۳: کوردستان ناوچه‌ی
 ئاوداری زۆره ۲- میوه‌ی به ئاو و ته‌ر و
 تازه. ۳: هه‌رمی کرووزی میوه‌یه‌کی
 ئاوداره. ۳- گه‌وه‌ر و به‌ردی به بایخ که
 گرشه و بریق‌ه‌ی زۆره. ۴- شه‌مشیر و
 تیغی ئاودراو و تیژ. ۵- که‌سیک که له
 دیوه‌خانی میر و به‌گان ئهرکی ساز
 کردنی چا و قاووه و خواردنه‌وه‌ی دیکه
 بوو، ئابدار.

ئاودارخانه (نا. ل) [ئاودار + خانه]
 ۱- ژووری ساز کردنی خواردنه‌وه‌ی وه‌ک
 چا و قاووه و شه‌ربه‌ت له مائی به‌گ و
 کۆشکی میران دا که ئاودار له‌وێ کار
 ده‌کا. ۲- بار و بنه‌ی ئاوداری پاشا و
 سو‌لتانه‌کان، به نۆکه‌ر و ته‌واوی
 که‌ره‌سه‌وه. & ئایدارخانه

ئاوداری (حم. ل) [ئاودار + ئی] ۱-
 کار و پیشه‌ی که‌سی ئاودار. ۲- (نا. ل)
 خوارجی که‌ره‌سه و ئه‌سبابی ئاودارخانه.
ئاودامان (ئاو. ل) [ئاو 3 + دامان 2]
 کراسی درێژ یا که‌وای درێژی ژنان که
 داوینی بگاته گوپزینگی پی، ئاودامین.
 ۳: له سه‌ر قه‌بره‌کان داری ئه‌رخه‌وان /
 وه‌ک بووکی تارا سه‌هوزی ئاودامان
 (گۆران ل ۱۳۷)

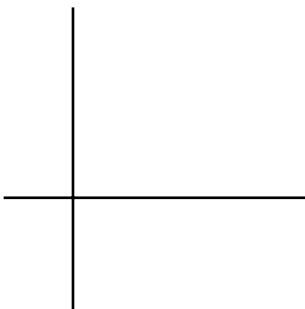
ئاودامین (ئان. ل) [ئاو 3 + دامین]
 بر: ئاودامان

ئاودر (نا. ل) [ئاو 1 + در] شوپینیک له
 دهشت و کپو یا به‌ستینی به‌رزى رووبار
 که به لافاو یا هه‌ستانی ئاو دادراپی،
 ئاودرکه، ئاودرگه. ۳: پاش نوپزی
 نیوه‌پۆیه که مه‌ر دپته‌وه شاخی، له
 جی‌گایه‌کی په‌نا، له کن ئاودرپیک
 دانیشتبوو؛ ... (سه‌عید و میرسیوه‌دین
 ل ۲۲)

ئاودرکه (نا. ل) [ئاو 1 + در + که] بر:
 ئاودر

ئاودرگه (نا. ل) [ئاو 1 + در + گه] بر:
 ئاودر

ئاودز (نا. ل) [ئاو 1 + دز] شوپینیک که
 به قه‌لشت و درزه‌کانی دا ئاو دپته‌ ده‌ر.

۲- (ئان. ل) بېر: ئاودەز. — **کردن:** بېر: مستهراخ، مستهراو، ئاودەس، کنراو، ئاقریز، دەستاف، ئاقدەستخانە، دەستافخانە، ئاقریزخانە، ئەدەبخانە.

ئاودوزەك (نا. ل) [ئاو 1 + دووز (دز)]

+ ئەك [ئەك] ۱- ئامرازیکە لە شووشە یا پلاستیک کە سەرئیکی تیژی هەیه، دەرمانی ئاوهکی پێ هەلدمژن و پێی لە لەشی مرۆف دەکەن، دەرزی، شریقه. ۲- ئامرازیکى چووکەیه لە سەری شووشەى دەرمانی ئاوهکی دادەنێن هەتا بە دلۆپ دەرمانی پێ هەلمژن و لە چاوی لوت و شوینی دیکەى بکەن، قەترەچکین.

ئاودەر (نا. فا، ئان. فا) [ئاو 1 +

دەر 3] ۱- کەسێک کە ئاو دەدا بە خەلک، ئاوگیر. ۲- بېر: ئاودیز

ئاودەس¹ (ئان. ل) [ئاو 3 + دەس]

بەرابەر، هاوتا. ۳- نەبۆ پیری و تەن ناتەوانیت / وهی دوو فەردەوۆ ئاودەس جوانیت (مەولهوی ل ۱۰۷).

ئاودەس² (نا. ل) [ئاو 1 + دەس] [ئەر]

بېر: ئاودەست

ئاودەست (نا. ل) [ئاو 1 + دەست]

دیویکی چووکە لە سووچیکى حەسار یا نیو مال سازی دەکەن و میز و گوی لێدەکەن. شوینی دەست بە ئاو گەیاندن، ئاودەستخانە، ئاوخانە، پیشاو، مبال،

ئاودەستخانە (نا. ل) [ئاو 1 + دەست

+ خانە] بېر: ئاودەست

ئاودەلتین (ئان. ل) [ئاو 1 + دەلتین

(دەلاندن)] ۱- دەفری گلێنە بە تایبەت گۆزە کە ئاو دەدەنەوه دەرەوه و ئاو فیتک رادەگرن. ۲- گۆل و ئەستیریک کە ئاو دا بدەن.

ئاودەم (نا. ل) [ئاو 1 + دەم 1] ئاوی

زار، لیک، لیکاو.

ئاودەنگ (ئان. ل) [ئاو 3 + دەنگ] ۱-

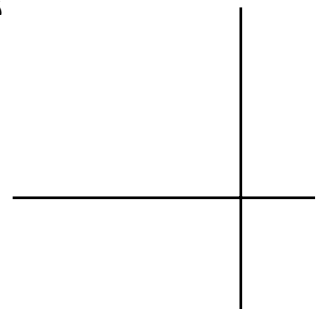
دوو یا چەند کەسێک یەک بێر و رایان هەیه، هاو بێر و بروا، هاودەم. ۲- دوو یا چەند کەسێک کە بە قسە دەگەڵ یەکتەر وەرزی دەشکینن، هاودەنگ.

ئاودەنگی (حم.) [ئاودەنگ + ئی]

کەسێک کە مال یا خەلک یا کەسێک بە قسەکانی خۆشن و وەرەزیان پێدەشکێ، هاودەنگی. ۳- لەوەتی و سێن چۆتە سەفەر ئاودەنگی مالمان براوه. عەلی بۆ ئاودەنگی خراب نیه.

ئاودیو (ئاک. ل) [ئاو (ئەو 2) + دیو]

ون، ئاوا. — **برون:** ئاوا بوون، لەبەر

چاو ونیوون. **کردن:** له بهر چاو ون کردن. دز هاتن و میځه لیان ئاودیو کرد و بردیان.

ئاودیږ (نا، فا، ئان، فا) [له:

ئاودیږان] [ناو: ئاودیږ، ئاویار - هه: ئاویار، ئاویږ] که سیک که کاری ئاو دیران و ئاو داشتنی مووچه و باغ و بیستانی به دسته وه، ئاودهر/۲. دز خه للاق بی فتووری، سولتانی بی قسووری / رهزاقی مار و مووری، ئاودیږی دیمه کاری (حاجی قادر ل ۱۴۳).

ئاودیږی (حم) [ئاودیږ + ئی] ئاو

داشتنی زهوی و زار، ئاویاری. **کردن:** ئاو داشتن، ئاو دیران.

ئاور 1 (نا، بر: ئاگر. || **ئاوری بن کا:**

بر: ئاگری بن کا. **ئاوری سوور:** بر: **ئاوری بی دووکه ل:** ئاوری گه شاره که ئیدی دووکه ل نه کا، ئاگری بی دووکه ل، ئاگری سوور. دز شیواوی خه زنده دار، دلته هه له شهیه / دایمه ئاوری بی دووکه لته له سهر دلای هیه (سه عید و میرسیوه دین ل ۱۵۲). **ئاوری غه زه ب:** بر: ئاگری غه زه ب. **ئاوری قودره ت:** بر: ئاگری غه زه ب.

تیبینی: من پیموایه که وشه ی ئاور له پیتشدا ئاگور بوه و له دواپی له بهر قورسی پیتی گه سواوه.

ئاور 2 (ئان، بر: ئاوس

ئاورا (ئان، بر: [هه و] برسی، برچی.

ئاورایی (حم) [ئاورا + ئی] [هه و]

برسیتی، برسیایه تی.

ئاوریوژه (نا، ل) [ئاور 1 + بووژه

(بووژاندنه وه) [ده فریکی چووی کون کونه، به قه را پیاله یه که ده بی، له سیم سازی ده که ن، ده سکیکی هه نیک دریتی هه ر له سیم بۆ ساز ده که ن، رهژی تیده که ن و ئاگری دهن دواپی هه لیده سوورین هه تا رهژی ده که شیته وه و ده بیته پۆلوو. ئه م پۆلوویانه زۆرتر بۆ قه ننه و سه ماوه ری رهژی که لکی لپوه رده گرن، تاوله مه، ئاگر گه شکه ره وه، ئاگر گه شکه ره.

ئاورپهرست (نا، فا، ئان، فا) [ئاور 1

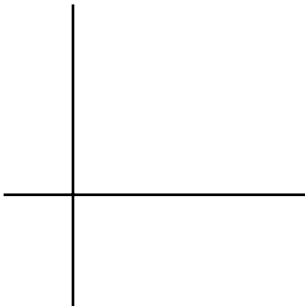
+ په رست] بر: ئاگرپه رست

ئاورپه رستی (حم) [ئاور په رست +

ئی] بر: ئاگرپه رستی

ئاورخانه (نا، ل) [ئاور 1 + خانه] بر:

ئاگرخانه

ئاوردان (نا. ل.) [ئاور1 + دان] بېرى: ئاگردان

ئاورۆچكە (نا. ل.) [ئاور1 + ئۆچكە] بېرى: ئاگرۆچكە. — **كردنەوہ:** بېرى: ئاگرۆچكە كردنەوہ.

ئاوردوو (نا. ل.) [ئاور1 + دوو2] دار و ئېزىنگ و دەوہ و تەپالە و سووتەمەنى كۆ كراوہ بۆ تەندوور و سۆبە، سووتەمەنى، ئاردوو، ئازالە، كەشكور.

ئاورە 1 (نا. ل.) بېرى: ئاگرە **تېپىنى:** لە ئەوئىستا دا نەخۆشپىيەك بە ناوى ئەرە ara ھاتوہ بەلام روون نىبە بە چ نەخۆشپىيەك كوتراوہ.

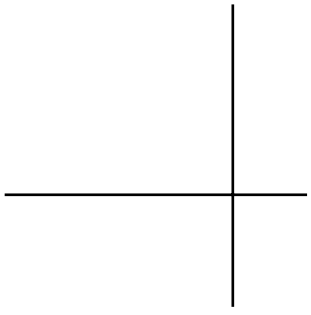
ئاورگ (نا. ل.) [ئاور1 + گ] ۱- شوپىنئىكە لە متبەق يا جىگايەكى دىكە بۆ ئاور سازى دەكەن و چىشتى لە سەر ساز دەكەن. ۲- شوپىنئىكە لە دىوارى ژوور دا سازى دەكەن بۆ ئاور كردنەوہ و ولات گەرم داھىنان، بوغارى. ۳- شوپىنى پىرۆزى ئاگر بوو كە زەردەشتىيەكان ئاوريان تىدا دەپاراست و نەياندەھىشت ئاگر قەت بكووژىتەوہ. ۴- قولكەيەكە وەك تەندوورئىكى چووك لە نىو ژوورى مالاھەكان سازى دەكەن و پتر پۆلوو ئاگرى بۆ دىنن و تىدەكەن بۆ ژوور گەرم كردنەوہ و ھەرۋەھا بۆ گەرم راگرتنى چىشتى ساز كراو و زستانانەش كورسى لە سەر دادەخەن، كوونوو، ئاگردان، كۆرك، كۆركە، ئادرجا، ئادركان، ئاوريا.

ئاورە 2 (نان. ل.) [زا] بېرى: ئاوس **ئاورە شىن** (نا. ل.) [ئاور1 + ئە] + شىن] گىريان و شىنئىكى بەكول و لە قولايى دلەوہ كە ژىر بوونەوہى چەتوونە.

ئاورەگرە (نا. ل.) [ئاور1 + ئە + گر] ئە [بېرى: ئاگرەگرە **ئاوريا** (نا. ل.) [ئاور1 + يا2] [ھەو] ئاورگ، ئاگردان.

ئاورىشم (نا. ل.) [پەھ: ئەبرىشم، ئەبرىشمۆم، ئەپەرىشم، باك: ھەفرمش، ھارموش - ناو: ئارموش، ھەرموش، ھەورىشم، ئورىشم، ھەورىشم - باش: ئەورىشم، ئەورىشم - ھەو: ھورىشم، ھەورىشم] لىكاوى كرمىكە بە ناوى كرمى ئورىشم كە ھوداى زۆر بارىكە و ئەم كرمە لە دەورى خۆى دەتەنى، لە دواى ئەم گۆلانە بە ھەلمى ئاو

ئاورنگ (نا. ل.) [ئاور1 + نگ] بېرى: ئاورىنگ. — **دان:** بېرى: ئاورىنگ دان

هه‌که‌نه‌وه هه‌تا جه‌مسهره‌که‌ی ده‌دۆزنه‌وه
و دوا‌یی چه‌ند دانه‌ی به‌یه‌که‌وه با ده‌ده‌ن

و له شتیکی ده‌هال‌ئین و بۆ چینی جی و
به‌رگ ده‌ کاری ده‌که‌ن. چنراوی ئاوریشم

ئاوریشمی (ئان. ل) [ئاوریشم + ئی]
بړ: ئاوریشمین

نهرم و بریقه‌دار و به‌با‌یخه. **به**
لابار هه‌لنه‌گرتن: (کن. زۆر به‌ده‌عی

ئاوریشمین (ئان. ل) [ئاوریشم + ئین]
هه‌رشتیک که له ئاوریشم ساز کرابی،
ئاوریشمی.

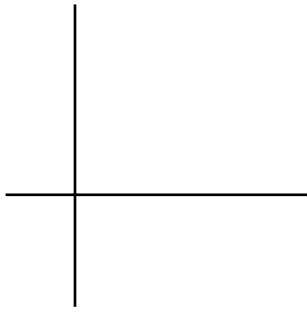
بوون، به‌پۆز بوون، لووت له سه‌ر بوون. ||
ئاوریشمی خاو: ۱- ئاوریشمی نه‌پرسراو

ئاورینگ (نا. ل) [ئاور1 + ئینگ] ۱-
پریشکی ئاگر که له کاتی سووتانی دار
و ئیزینگ یا کوتانی ئاسن ده‌په‌ری،
پزووسک، پزووسکه، پرووسک،
پرووسکه، پریشک، پریشک. ۲- بریقه،
بریسه‌که. & ئاورنگ. **دان:** ۱-
پریشک له ئاگر بوونه‌وه. ۲- بریقه دان،
بریسه‌کانه‌وه. ۳- (کن. تووره‌ بوون و
که‌ف پڕژاندن. & ئاورنگ دان.

که‌ه بۆ چینی هه‌ندیک پارچه یا
نه‌خشانندی که‌سه‌ی دیکه که‌لکی
لیوه‌ده‌گرن. ۲- (کن. زۆر جوان. ☺
سه‌مه‌نبۆ ده‌تکوت ئاوریشمی خاوه،
هینده جوانچاک بوو (بارام و گولندام ل
۵۱). **ئاوریشمی گشت:** ئاوریشمی بادراو
و باریک ریسراوه که بۆ ریشووی شه‌ده
و پیچ و هه‌ندیک شتی دیکه که‌لکی
لیوه‌ده‌گرن.

ئاور1 (نا. ل) [؟] وه‌رسوو‌راندنی سه‌ر به
خیرایی بۆ دواوه و سه‌یری که‌س یا
شتیک کردن. **دانه‌وه:** بۆ دواوه
روانین، سه‌یری پشت سه‌ر کردن. **~**
لیدانه‌وه: ۱- روانین بۆ دواوه بۆ سه‌یر
کردنی که‌سیک. ۲- (کن. سه‌رنج دان،
به‌هیند گرتن، لا لیکردنه‌وه، ئاور ویدان.
~ ویدان: بړ: ئاور لیدانه‌وه. || **ئاوری**
(به) خیر: شانس، به‌خت، خو‌شی.

ئاوریشمدۆز (نا. ل) [ئاوریشم +
دۆز2] ۱- پارچه یا شتی دیکه که به
ئاوریشم نه‌قش و نیگاری
لیکیشرا‌بیته‌وه. ۲- (ئان. ل) حال‌ی هه‌ر
شتیکی که به ئاوریشم نه‌خشینرابی. ☺
ده‌ بړۆن و رامه‌مین، وه‌ستای سه‌رپراجم
له بۆ بێن / ته‌قه‌لتووی ئاوریشمدۆزم بۆ
پیک بێن (مان ل ۱۹۷). ۲- که‌سیک که
به ئاوریشم نه‌قش و نیگار ساز ده‌کا. ☺

***ئاۋرى (بە) خىتر ليدانەوہ:** بەخت روو تىكردن.

ئاۋر² (نا.) [ھەو] بې: ئاخور

ئاۋرپشېن (نا. فا.) [ئاۋ1 + رشېن] بې: ئاۋرپېژېن/۱ و ۲. **— كىردن:** بې: ئاۋرپېژېن كىردن

ئاۋرپشېنكەرە (گيانا.) [ئاۋ1 + رۆشن + كەر3 + ئە] [ئەر] بې: ئاۋرپشېنكەرە

ئاۋرپشېنەوكەرە (گيانا.) [ئاۋ1 + رۆشن + ئەو + كەر3 + ئە] [ئەر] بې: ئاۋرپشېنەوكەرە

ئاۋرپۆنكە (گيانا.) [ئاۋ1 + ئە + رۆن + كە] [سۆر] بې: ئاۋرپۆنكەرە

ئاۋرپوۋ (نا.) [ئاۋ1/۸ + روۋ] بې: ئاۋرپوۋ

ئاۋرپوۋت (نا. چا.) [ئاۋ1 + روۋت] [ئەر] بې: ئاۋرپوۋت. **— كىردن:** بې: ئاۋرپوۋت كىردن.

ئاۋرپوۋنكەرە (گيانا.) [ئاۋ1 + روۋن + كەر3 + ئە] [جانەوهرىكى چوۋكى بالدار و قاچ درېژە، لە سەر ئاۋى كانياۋان دەبى و خىرا دېت و دەخزى و قور و لىتەى كانى خاۋېن دەكاتەوہ و بۆيە ھەر ئەو ناوہى لىندراوہ، ئاۋرپوۋنكەرەوہ،

ئاۋرپشېنكەرە، ئاۋرپشېنەوكەرە، ئاۋرپوۋنكە، ئاۋرپۆنكە، قوراپوۋىلكە. (عەر: دىبىپ)

ئاۋرپوۋنكەرەوہ (گيانا.) [ئاۋ1 + روۋن + كەر3 + ئەوہ] بې: ئاۋرپوۋنكەرە.

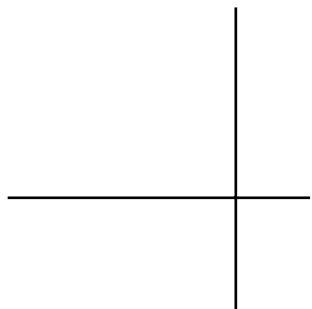
ئاۋرپەنگ¹ (ئان. ل.) [ئاۋ3 + رەنگ] ۱- ھەر دوو يا چەند شت و كەسىپك كە لە يەك رەنگن. ھاۋرپەنگ ۲- دوو يا چەند كەس يا شىتېك لە يەك شىۋەن، ھاۋتا، ھاۋرەگەز.

ئاۋرپەنگ² (نا. ل.) [ئاۋ1 + رەنگ] ۱- ھەرچى رەنگى ۋەك رەنگى ئاۋ بى، لە رەنگى ئاۋ، ئاۋىيى، عابىي، ئابىي. ۲- شىۋەيەكە لە نەققاشى كە بە ئاۋ دەگەل رەنگ دەكردى.

ئاۋرپېژ (نا. ل.) [ئاۋ1 + رېژ] بې: ئاۋرپېژگە

ئاۋرپېژگە (نا. ل.) [ئاۋرپېژ + گە] ئەو شىۋىنەى كە ئاۋى ناۋچەيەك دەچىتەوہ سسەر ناۋچەيەكى دىكە و تىكەلاۋى ئاۋىكى گەورەتر دەبى، ئاۋرپېژ، ئاۋرپۆ/۳ (مصب)

ئاۋرپىش (نا. ل.) [ئاۋ3 + رىش] دەگەل چاۋكى بوۋن دى و ماناى پەلامار دەدا. **— بوۋن:** پەلامار دان، ئانگزا بوۋن، بە

گژ دا چوون. ښه دوښنی کاک نهحمه د هر

چاوی به من کهوت ئاوریشم بوو.

ئاوړتگه (نا. ل.) [ئاو 1 + ریگه] کونیک

له بنی دیواری مالان که ئاوی باران و
ئاوی رڅاوی تورمپا بهم کونه دا دهچپته
کولان، ئاوهرق.

ئاوز (نا. ل.) [له: ئاوزان] ئهقل، فام،

ئاووز.

ئاوزا (ئان. ل.) [ئاو 3 + زا] حالۍ دوو

یا چند کهسیک که له یهک زمان و کات
دا زابن و تمه‌نیان یهک بی، هاوته‌مه‌ن،
هاوزا، هاوزی، ئاوزی. **بسون:**
هاوته‌مه‌ن بوون. ئاوه‌له‌کانم هیچی
ئاوزای خوّم نین من له هم‌وویمان
چووکنرم.

ئاوزان (چا. ل.) خاوه‌ن ئهقل و ئاووز

بوون، پیگه‌یشتن، فامین، تیگه‌یشتن،
زانین، ئاوزین، ئاوزیان.

تیبینی: ئاوزان و ئاوزین و ئاوزیان که

به مانای فامین و تیگه‌یشتن بو مروف
هاتوون، دهبی پیشتر بو گه‌یشتن و
گه‌یینی میوه و به‌روه هاتبی که ئاویان
تیده‌زی و ئاودار دهن و پیده‌گهن و
له‌ویش‌هوه وشه‌ی ئاوز یا ئاووز په‌یدا
بووی یانی مروفی گه‌یشتوو و به

ئاوزوونه (نا. ل.) [ئاو (ئاغز) + زوون

(زمان) + ئه] بر: ئاغزوونه

ئاوزهنگی ¹ (نا. ل.) [؟] ئاویلکه،

گیانه‌للا، سه‌ره‌مه‌رگ، ئاوزینگ،
ئاوه‌زینگ، هه‌وزینگ، گیان که‌نشت.

دان: گه‌یشتنه ده‌می مردن،

ئاویلکه دان، گیان که‌نین.

ئاوزهنگی ² (نا. ل.) [ئاو 3 + زه‌نگ 2 +

ئی] ئالقه‌یه‌که له کانزا سازی ده‌کن، له
خوانی زین به هژی لوقمه‌وه شوپ
ده‌بیته‌وه و هه‌تا به‌ر زگی ولاغ دی و پی
تیده‌نین و ده‌چنه سه‌ر زین و ولاغیشی
پی تاو دده‌ن، رکیف، زه‌نگو، زه‌نگی.

پیدا هیټان: خیرا لیخوری نی ولاغ

به لیدانی ئاوزه‌نگی له که‌له‌که‌ی،
ئاوزه‌نگی لیدان، ئاوزه‌نگی تی ته‌قاندن.

تیه‌قاندن: بر: ئاوزه‌نگی پیدا

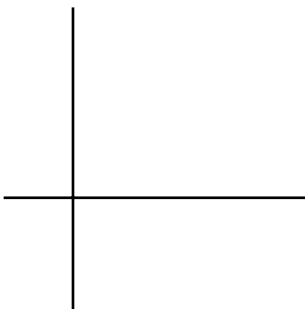
هیټان. **داگرتن:** ۱- پی داگرتن له

سه‌ر ئاوزه‌نگی بو راگرتن و نه‌ریشتنی
ولاغ. ۲- (کند.) پی داگرتن له سه‌ر

کاریک، پی چه‌قاندن. ښه ئاوزه‌نگی
دامه‌گره هه‌تا به‌یانش بگری ناهیلّم

بچی ده‌ری. **لیدان:** بر: ئاوزه‌نگی

پیدا هیټان.

ناوژی (نا. ل.) [ئاو 1 + ژی] ئه و گيا و گياندارانهی که له ئاو دا دهژین، گياندارى ئاوی.

ئاوس (ئان. ل.) [ئهو: ئاپوشره - پهه: ئهپوس، ئابوس. باک: ئافس - ناو: ئاوس - باش: ئاوس - ههو: ئاوس - زا: ئاور، ئاوره] ۱- ژنی زگپری، دووگیان. ۲-

گیانلهری زگپری. ۳- دار و درهختی بووژاوهی سه ره بههار که خهریکی چهکهره دهر کردنن. ۴- باری لی قورس ئه بی داری ئاوس / چه تر ئهنگیوئ ئه بیته تاوس (هیدی ل ۲۲۷). ۴-

هه وریک که بارانی پیوه بی. ۵- (کنـ). زگ دان و هه لمسان له داخان و ئیره بی. ۶- له داخ ئه و کاره گه و جانه ی ومخته ئاوس بم. ۶- (مجـ). نزیک بوونه وه له روودان و قه ومانی کاره سات یا رووداوئیک. ۷- دایکی زهمان ئاوسی به سه رهاتیکی قورس و گران بوو. —

بوون: ۱- زگ پر بوونی ژن و میینه ی گياندارى گواندار. ۲- چهکهره دهر دان و بووژانه وهی دار و درهخت ۳- (کنـ). داخدار بوون و ئیره بی بردن به که سیک. — **کردن:** زگ پر کردن. ۲- (کنـ). داخدار کردن.

تیبینی: وشه ی ئه و یستایه که ی به

تیبینی: زهنگ له م وشه دا له ریشه ی [هیك: جهنگها - ئهو: زینگه، زهنگه، زینگره، زهنگره - پهه: زهنگ] به مانای پی که وتوه. له کوردیی دا به ته نیا نه ماوه به لام به شیوه ی زهنگ، زینگ هه ر به م مانایه له هه ندیک وشه دا خو ده نوینی وهک: گوپزینگ، زهنگال، زهنگوو.

ئاوزهنگی ته قین (ئاک. ل) [ئاوزهنگی 2 + ته قین] بر: ئاوزهنگی کوت. ۳- له شکر و رووژا، سوار فرین فرین / که وتنه شوینی سوار ئاوزهنگی ته قین (گۆزان ل ۱۵۰)

ئاوزهنگی دار (ئان. ل) [ئاوزهنگی 2 + دار 2] حالی لاقی که سیک که پشته که ی که وانی و زهق بی و دهر په ری بی.

ئاوزهنگی کـوت (ئاک. ل) [ئاوزهنگی 2 + کوت 1] خیرا لیخوری نی ولاغ به ئاوزینگ لیدان، رکیف کوت، ئاوزهنگی ته قین.

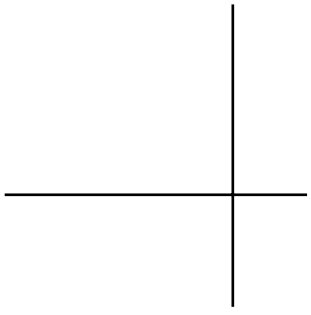
ئاوزیان (چا. ل) [ئه ر] بر: ئاوزان

ئاوزین (چا. ل) بر: ئاوزان

ئاوزینگ (نا. ل) بر: ئاوزهنگی 1

ئاوژی (ئان. ل) [ئاو 3 + زئ 2] بر:

ئاوزا

ته‌واوی ئاپوثره ته‌نو - یه و ئه‌ویستا
 ناسان بردویانه‌ته‌وه سهر [ئا + پوس +
 تهن] پوس به مانای کور یا بیچوو که له
 چهند وشه‌ی کوردیی دا به شیوه‌ی پس
 ماوه‌ته‌وه (بر: پس) و تهن به مانای له‌ش
 که به گشتی ده‌بیتته ئه‌و که‌سه‌ی مندالی
 ده له‌ش دایه. هه‌روه‌تر ئاوس زۆرتتر
 مه‌به‌ست له زگپر بوونی گیانداره و بۆ
 ژن پتر وهک ته‌وس و لاتاو به‌کار
 ده‌بردئ.

ئاوسا (ئان. ل) [ئاو3 + سا1] [په‌ه:
 هه‌مسایه‌ک] ۱- که‌سیک که مالی له په‌نا
 مالی که‌سیکی دیکه دایه. ئه‌ شی‌رکۆ
 ئاوسای ئیمه‌یه. ۲- دوو مالی دیوار به
 دیوار که له په‌نا یه‌کن وه‌یند نزیکن که
 سا یان نسییان که‌وتۆته سهر یه‌ک. ئه‌
 ماله شی‌رکۆ ئاوسای ئیمه‌ن. ۳- دوو یا
 چهند ناوچه (دی، شار، ولات) که له په‌نا
 یه‌کن. & دراوسی، هاوسا، ئامسا،
 هاوسی، ئاوسی، جیران.

ئاوساگ (نا. مف.) [له: ئاوسان] بر:
 ئاوساو

ئاوسان (چا. ل) [ئاو: ئاوسان،
 ئاوسیان، ئاماسان، ئاماسیان - هه‌و:
 ماسای] ۱- با کردن و ئه‌ستووور بوونی

شوینیکی له‌ش به نه‌خۆشی یا که‌وتن و
 ئازار پێگه‌یشتن و هۆی دیکه. ئه‌
 هه‌نگه‌ژاله پێوه‌ی داوه و ئازای له‌شی
 ئاوساوه. ۲- ئه‌ستووور بوونی شوین و
 جێگایه‌ک. ئه‌و دیواره ئاوی هه‌لچنیوه
 و ئاوساوه ده‌بی چاره‌یه‌کی بۆ بکه‌ین. &
 هه‌لمسان، هه‌لامسان، په‌نه‌مان،
 په‌نه‌میان، په‌نمین.

تیبینی: هاوتا و هاو‌پیشه‌ی ئه‌م
 وشه‌یه له فارسی دا به شیوه‌ی
 ئاماسیده‌ن و ئاماهیده‌ن هه‌ر به‌و مانایه
 هاتوه.

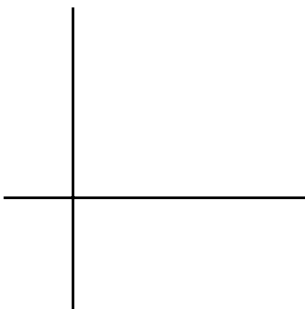
ئاوساندن (چا. م) [له: ئاوسان] بوونه
 هۆی ئاوسان، هه‌لمساندن.

ئاوساو (نا. مف.) [له: ئاوسان] ئه‌و
 شوینه‌ی له‌ش که ئه‌ستووور بوه،
 ئاماسیاگ، ئاوسیاگ، هه‌لمساو، په‌نماو.
 ئه‌ برام به ده‌ستی ئاوساو دروینه‌ی
 ده‌کرد.

ئاوساوی (حم.) [ئاوساو + ئیی]
 ئه‌نجامی ئاوسان، هه‌لمساوی. ئه‌
 ئاوساوییه‌که‌ی هیشتا نه‌نیشته‌وه.

ئاوسیاگ (نا. مف.) [له: ئاوسیان] بر:
 ئاوساو

ئاوسیان (چا. ل) بر: ئاوسان

ئاوسى (نا. ل.) [ئاو3 + سى2] بىر:

(بىر: قامووس ب ۱ ل ۸۹).

ئاوسا

ئاوشان (ئان. ل.) [ئاو3 + شان] دوو يا

ئاوقسوف (ئان. ل.) [ئاو3 + قسوف]

(كوف) [[سۆز] بىر: ئامكوف

چەند كەس كە لە يەك پلە و پاىە دان و چىان لە يەكتەر زىاد نىە، هاوشان، ھەمبەر.

ئاوقۆرە (نا. ل.) [ئاو1 + قۆرە] ئاوتىك

كە لە قۆرە و بەرسىلە دەگرتى. ئەم ئاۋە دە بوتىرى يا دەبە دا ھەلىدەگرن و بۆ ترش كىردنى چىشت دە كارى دەكەن، ئاقشىلە، ئاقشىلە.

ئاوشنگ (ئان. ل.) [؟] ۋەشىير

ھاتنەۋەى مەر و بزنى بىچوو مردوو كە شىرى وىشك كىردى.

ئاوقە (نا. ل.) [ئاو3 + قە] بىر: ئاوقا.

ئاوقە بوون: بىر: ئاوقا بوون.

ئاوفروش (ئان. فا.) [ئاو1 + فروش]

كەسىك كە ئاۋى لە چۆم و دەراۋانى دىنا و لە شار بە خەلكى دەفروشت. پىاۋىكى ئاوفروش لە شارى غەزنىە دا ئاوفروشى دەكرد. ... (مان ل ۳).

ئاوكوف (ئان. ل.) [ئاو3 + قوف] بىر:

ئامكوف

ئاوفروشى (حم.) [ئاوفروش + ئى]

پىشە و كارى ئاوفروش.

ئاوكىش (نا. فا.) [ئاو1 + كىش] ۱-

كەسىك كە لە چۆم و روۋبار ئاۋ بۆ مالان دەبا، پىشەى ئاوكىشى، ئاۋبەر. ۲- (ئان. ل.) خۆراك و خواردىك كە دواىى مرۆف تىنوۋ دەكا و ئاۋى زۆرتەر لە رادە دەخواتەۋە.

ئاوقا (نا. ل.) [ئاو3 + قا] گژ، پەلامار،

ئاورپىش، ئاوقە، ئەوقە. **بوون:** پەلامار دان وتىك بەزىن ، يەخەى يەكتەر گرتن بۆ شەر.

ئاوكىشى (حم.) [ئاوكىش + ئى]

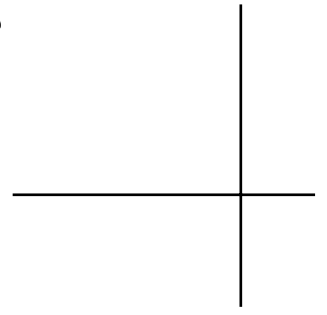
پىشەى كەسىك كە ئاۋ بۆ مالان دەبا .

تېبىنى: قا يا قە من پىم واىە شكلى

گۆراۋى يەخە يا يەقەىە و وشەكە لە ئەسل دا ئاۋىەقە بوە و لە دواى لىك و لووس كراۋە و بۆتە ئاوقا يا ئەوقە، ھەرچەند زەبىحى بردوۋىەتپەۋە سەر قەد

ئاوگۆشت (نا. ل.) [ئاو1 + گۆشت]

چىشتىكى كوردهۋارىبە، گۆشت و پەتاتە و تەماتە و ھەندىك جار نۆك و بامىە و ھەلوچەى ترشىشى تپدەكەن،

له بهرچوو. ۳- بهرخ و کاريله که دواى سهربرينى مهړ و بزى دهریان دینن و بؤ خواردن دهبن. & ئاولمه، ئاولمه

ئاوليمز (نا. ل) [ئاو1 + ليمز] ئاویک که له ليمزى ترش دهگرتړئ. ئهم ئاوه بؤ ترش کردنى چيشت وخورادنى وهک سالاد و سووېش کهلکى ليوهردهگرن.

ئاو لایبى (ئان. ل) [ئاوله + ئاویبى2] کهسپک که له ئاوله رزگارى هاتوه بهلام شوینى پورگهکانى پيوهمابى، کونج، گروئ، گړؤ.

ئاولمه (نا. ل) [ئاو3 + (لمه)لهمه (زگ)] بر: ئاولمه

ئاوله (نا.) [پهه: ئاپيلهک. ناو: ئاوله، هاوله - باش: ئاوله - ههو: ئاوله، ههولئ] ۱- نهخوشییهکه له مروؤف و زؤربهى گياندارانى وهک گاو و مهړ و بزى و بالنده و یهکسم دا سهر ههلهدا، پورگ سهر پیست دادهگړئ و تاو و تپى دهگهله ، خروپکه، خروپلکه، خروپله، خروپنکه، خرووکه، خورى، خوریک. ۲- بر: بلوق. :: لهب وه تهماى دل چهند هسرهتتش بهرد / پيش ئاوله کهرد فرسهتتش ناوهرد (مهولهوى ل ۱۵۷). — **دردان**: دهردان و پهيدا بوونى پورگى ئاوله له لهش.

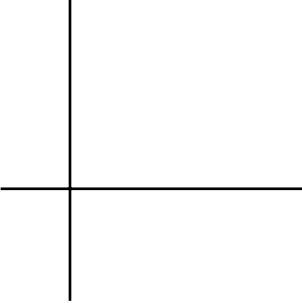
دهیکولئین و ئاوهکهى تپدهکوشن و گوشتهکەش یا به نان دهیخون یا ئهوهکه ههلهدشیلن، شؤروا، شؤربا، شؤرباو، گوشتاو، ئاو و گوشت.

ئاوگردان (نا. ل) [ئاو1 + گهردان] جوړیک کهوچکى گهورهیه، دهسکپکى دريژى ههیه و بنهکهى به قهرا جامپک دهبى، پيشتر پتر له مس ساز دهکرا و قورس بوو و ئیستاکه فافون جپى گرتوتهوه، بؤ چيشتى نپو مهنجهلى گهوره، بؤ ئاوى کوليو ههلينجان دهکارى دهکهن، کهوچپز، ترار.

ئاوگير (نا. ل) [ئاو1 + گير] کهسپک که له هممام خزمهتى خهک دهکا، شاگرد همامچى.

ئاولانه (ئان. ل) [ئاو3 + لانه] دوو دلدارى به کاوى يهک گهيشتوو و دهستهملان و پیکهوه، هاودهم، هاوژين، ئاومل، ئاملانه. :: برای تو دیانگوت ههتا ئمه بزین هر به ژینه هر بهمانه / خه ج و سیامهند نابنهوه به ئاولانه (بهیتی خه ج و سیامهند).

ئاولهمه (نا. ل) [ئاو3 + لهمه (زگ)] ۱- مندالى نپو زگى دایک که هیتستا به تهواوى خوئ نهگرتوه، جهنن. ۲- مندالى

بړ: ئاوی مرواری. **کړدن:** بلوق کړدن. **کوتان:**

لیدانی واکسهنی دژی ئاوله له له ش.

ئاوتله کوت (نا. فا، ئان. فا) [ئاوتله +

کوت ۱/۲] که سیک که واکسهنی ئاوله له خه لک ددا.

ئاوتله مه (نا. ل) [ئاوتله ۳ + له مه (زگ)]

بړ: ئاوله مه

ئاومال (ئان. ل) [ئاوتله ۳ + مال ۲] ۱-

په یوهندی دوو یا چند که سی هاوبه ش و شه ریک ده شتیک دا، هاومال. ۲- [ئاوتله ۳ + مال ۱] دوو یا چند دراوسی له مالیک دا. & ئاوماله ۲

ئاومالک (نا. ل) [ئاوتله ۱ + مال ۳ + ک]

۱- دار و چرپی و پووش و په لاشیک که ئاوتله ده گه له خوی دپه پینتی و له به ستینی فری ددا و بوسوتاندن و ئاور کردنه وه ده کاری ده که ن. ۲- هر شتیک که ئاوتله ده گه له خوی له شوینیکه وه هینا بیه تی شوینیکی دیکه. & ئاوماله ۱.

ئاوماله ۱ (نا. ل) [ئاوتله ۱ + مال ۳ + ئه]

[ئه] بړ: ئاومالک

ئاوماله ۲ (ئان. ل) [ئاوتله ۳ + مال ۱ و ۲

+ ئه] بړ: ئاومال

ئاومرواری (نا. ل) [ئاوتله ۱ + مرواری]

ئاومل (ئان. ل) [ئاوتله ۳ + مل] ۱- دوو

گای لیک به ستراو که به یکه وه جووت ده که ن. ۲- هاودهم، هاوری، هاوژین، ئاولانه. **بوون:** هاودهم بوون، پیکه وه بین. **کړدن:** لیک به ستنه وهی دوو ولاغ یو جووت ده گه له یه کتر. ۳- روله گیان بړی گاسووری ده گه له گابور ئاومل بکه.

ئاون (نا. ل) بړ: ئاونگ ۲

ئاونشین (ئان. فا) [ئاوتله ۳ + نشین]

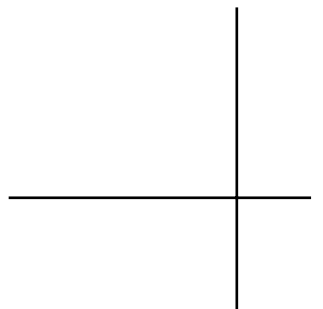
که سیک که ده گه له که سی دیکه هاتوچو و هه آسوکه وتی هیه، هاودهم، هاونشین. ۳- میرسیوه دین به گ پیاویکه هه همیشه ئاونشین به ده لته تی تورکان و به سولتانی / ئه وه له درکی والی موسلی داده بزی به میوانی (سه عید و میرسیوه دین ل ۹۲).

ئاونشینیی (حم. ل) [ئاونشین + ئیی]

هاونشینیی، هاودهمیی.

ئاونگ ۱ (نا. ل) ۱- شی و نمیکه

شه وانه له سهر گه لا و په لکی گولان دهنیشی. خوناو، شهونم، قهراو. ۳- زیوی ئاونگ بوته ملوانکه ی ملی گیابه ند و خاو/ هر ترروسکه ی دی و ده لهرزی

بای له سهه ر بی یا هه تاو (هیددی ل
 ۳۰۴). ۲- هیشوو ترئ که هاوینان بهر
 له وهی باران لئی بدا به بهن له میچی
 شوینیکی وهک ژیرخان هه لیداوه سن بو
 زستان دهیخون، ئاوهنگ، میلاق. ۳-
 شتیکی شورکراوه و هه لواسراو له
 بنه وهی هه ندیک ساعه تی گه وره که
 راست و چه پ دهکا و ده بیته هژی گه ری
 میلهکانی سهعات، پاندوژل.

تیبینی: ئاونگ له ریشهی فه ئیگ
 vaeg - ی ئه ویستایی به مانای
 هه لاوه سین که وتوه. خودی ئاونگ له
 (ئا 13 + ونگ) پیک هاتوه زه بیحی له
 ئاونگی ۱ نه دواوه و ئاونگی ۲ ی
 بردوته وه سه ر ئاویخته نی فارسی. له
 حالیک دا که هه لاوه سین (هه ل +
 ئاوه س + ی) زور له ئاویخته ن (ئاویخ +
 ته ن) به م وشه یه نزیکتره به له بهر چاو
 گرتنی ئه وه که چاوگهی ئاوه سین نه ماوه
 و ئیستاکه به پیشگری هه ل دهکار
 ده کردی (بر: قاموس ب ۱ ل ۹۴)

ئاونگ^۲ (نا.) [ئه و: هافه نه - په ه:
 هافه ن. باک: هاوان، هه وهنگ - ناو:
 ئاونگ، ئاون، ئاوان - باش: هاوه ن - هه و:
 ئاوان، هاوان] ده فریکی که میک قوولّه که
 پیشتر له چیو و بهرد دهیانتاشی و

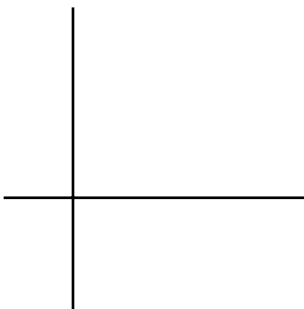
ئیمروکه پتر له ئاسن و زهرد سازی
 دهکن و دهسکیکی ههیه و داو و ده رمان
 و قاوه و هه ندیک ئالّه تی تیدا ده سوون یا
 ده کوتن، دهسکاونگ، هه فنگ دهسته،
 دهسگ هاوه ن.

ئاونه (نا. ل) [ئاو 1 + نه (نه ی)]
 داریکی درێژووکه ی نیو بو شی وهک
 دارجگه ره یه له قه ننه دا که سه ریکی
 ده چینه نیو شووشه ی ئاوه که و سه ریکی
 ده چینه نیو داری قه ننه که گه وره تره و
 دووکه لی ته ماکو راده کیشینه نیو ئاو و
 ده بیاته وه و ده می قه ننه، میلاو.

ئاو و ئاگر (نا. ل) [ئاو 1 + و + ئاگر]
 (کن.) به لا، مه ترسی یه کجار زور. هه ئاو
 و ئاگر ئه مانیان نیه (په ند ل ۲۲). **خۆبه**
دادان: (کن.) ئه نجام دانی کاریک
 و نه پرینگانه وه له هیچ مه ترسییه ک.

ئاو و خاک (نا. ل) [ئاو 1 + و +
 خاک] ولات، نیشتمان. هه نه سیم هه ر
 نه بوو له م ئاو و خاکه، بشمرم بی جیم /
 به دهردی خۆمه وه ده تلیمه وه بی ئاو و
 گل چبه م (ئاوات ل ۲۰).

ئاو و گل (نا. ل) [ئاو 1 + و + گل] ۱-
 ولات، نیشتمان. هه گه لی کچانی چاو به
 کل فریشته کانی ئاو و گل/ ده می که

ئاۋھەلدىر (نا. ل) [ئاۋ1 + ھەلدىر
 (ھەلدىران)] ئاۋىك كە لە سەر رى
 توۋشى ھەلدىر دى و لە بەرزايىيەۋە
 دەرژىتە خوارەۋە و دىمەنىكى جوانى
 ھەيە، ئاقگە، تاف، تافگە، قەلبەزە،
 قەلۋەزە، سوول، سوولاف، رىژگە،
 سىپەل.

ئاۋچۆر (نا. ل) [ئاۋ1 + ئە + چۆر]
 تكانەۋەى ئاۋ لە كەل ۋ پەلى
 ھەلخستراۋ. **كردن:** ھەلخستنى
 كەل ۋ پەلى شۆراۋ بۆ دادان و تكانى
 ئاۋەكەى. ئە پەتووكان بەرە دەرئ و
 ئاۋچۆرپان كە!

ئاۋچۆرە (نا. ل) [ئاۋ1 + ئە + چۆر +
 ئە] ۱- تكانەۋەى ئاۋ لە شتى دە ئاۋ
 ھەلكىشراۋ. ۲- تكانەۋەى ئاۋ لە بەفر لە
 سەرەتاي بەھار ۳- (كند.) تكانەۋەى
 ئارەقە لە لەش. ۴- تكانەۋەى ئاۋ لە لووت
 بە ھۆى نەخۆشى و ھەلامەت. ئە
 سەرمايەكى پىسم خواردوۋە كەپۆم ھەر
 ئاۋچۆرپەتەى.

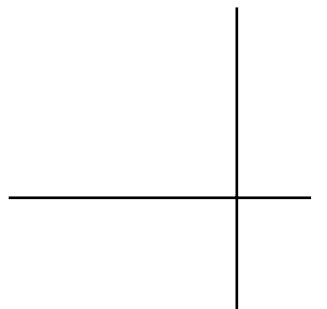
ئاۋخانە (نا. ل) [ئاۋ1 + ئە + خانە]
 قوتوۋيەكى تەنەكەيە كە لە بنى لانكەى
 مندال ھەلداۋەسرى و بلوئىرى دېتەۋە
 نىۋى و مېزى مندال لەۋى دا كۆ

دەچنە گول چىن بە عىنى ھى خەزالى
 سل (حەقىقى ل ۴۷). ھەموۋ مندالى ئەۋ
 ئاۋ و گلەين. ۲- (كند.) نەسىبى مەرگ،
 ئەجەل. ئە ئاۋ و گل كابرانى غەرىبى
 ھىنا و لېرە مرد. ۳- (كند.) شوئىنى
 مەرگى مەرۇف. ۴- رسكان، سرشت. ئە
 ھەر چوۋىنە نىكى وان بە دىمەن/
 دىمان نە لە ئاۋ و گل ۋەكى مەن (مەم و
 زىن ل ۲۷۱). **ى شوئىنىك بە نەسىب**
بوون: (كند.) ئەۋ شوئىنەى مەرۇف لىنى
 دەمرئ، خاك و گلى شوئىنىك بە نەسىب
 بوون. ئە ئەگەر شىرەكە ئەمنى بەتلاند،
 ديارە ئاۋ و گلى ئېرەم بە نەسىب بوۋە،
 ئەگەر شىرەكەم بەتلاند ديارە ئەنگۇشل
 بزوتوۋنەۋە (لاس و خەزال ل ۱۳).

ئاۋ و گوشت (نا. ل) [ئاۋ1 + و +
 گوشت] بى: ئاۋگوشت

ئاۋ ۋ ھەۋا (نا. ل) [ئاۋ1 + و +
 ھەۋا] ۱ [بارودۇخى ھەۋا بە لە بەرچاۋ
 گرتنى سەرما و گەرما، با و بۆران و
 تەۋاۋى ئەۋ رووداۋانەى ئاتمۆسفىر كە
 زانستى ھەۋاناسى لى دەكۆلئىتەۋە. ئە
 زستانان كوردستان ئاۋ و ھەۋايەكى
 ناخۆشى ھەيە.

ئاۋھا (ئاك. ل) [ئاۋ + ھا] بى: ئاۋھا 2

دەبىتتەوہ.

بوو. **بوونەوہ:** ۱- پتر ھات و چۆ
 کردنى خەلک بۆ شوپىنكى. ☺ بە زستان
 مزگەوت ئاوەدان دەبىتتەوہ. لەوہتى
 تلوزىيۆنم داناوہ قاوہخانە ئاوەدان
 بۆتەوہ. ۲- سەر لە نوپى ساز بوونەوہى
 شار و دى و شوپىنى ژيانى چۆل يا
 وپىرانى خەلک، ئاوا بوونەوہ. ☺ ئەم
 ژوورەم تازە ئاوەدان کردۆتەوہ. **کردنەوہ:** ۱- سەر لە نوپى ساز کردنەوہ و
 بنىيات نانەوہى شار و وپىرانى. ۲-
 نىشتەجى بوون لە شوپىنكى چۆل و تىدا
 ژيانى. ☺ كاك حەمە دىوپكى بۆ خۆى
 ئاوەدان کردۆتەوہ و بە مال و منداڵەوہ
 لىتى دانىشتەوہ.

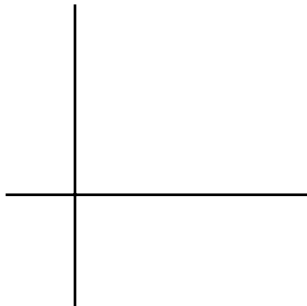
ئاوہدانى (نا. ل) [ئاوہدان + ئى] ۱-
 جىي ژيانى مرووف (شار، دى و ...)،
 ئاوايى. ☺ بە زستان لە ئاوەدانى زۆر
 دوور كەوتنەوہ جىي مەترسىيە.
 دەروپشيك دوور لە ئاوەدانى لە نپو
 ئەشكەوتىك دا دەژيا. ۲- ئاوەدەنگى،
 كەسيك يا شتىك كە مال يا خەلک پىي
 دەحەسىتتەوہ و نەبوونى ھەست پى
 دەكردرى. ☺ لەوہتى ئەحمەدى كورم
 چۆتە سەفەر ئاوەدانى مال براوہ. چرا
 ئاوەدانى مالە. ۳- (مج.) قەرەبالغى و
 كۆ بوونەوہى خەلک لە شوپىنكى. ۴-

ئاوہخۆرە (نا. ل) [ئاو + ئە + خۆرە]

۱- مېشك و نپوى دار و درەخت، كە
 ئەركى ھەلمشتن و گەياندى ئاو بە لك و
 پۆى دارە، ئاوخۆرى. ۲- قورقورچكە،
 قۆرگ، گەروو. ۳- راوى كەو لە كاتى
 ھاتنە سەرئاو بۆ ئاو خوارنەوہ،
 ئاوەوہرە. ۴- ئەو ئەندازە لە لمبۆزى
 حەيوان كە لە كاتى ئاو خوارنەوہ دا
 دەچىتتە نپو ئاو و تەر دەبى. & ئاوخۆرە

ئاوہدان (ئان.) [ھەخ: ئافھەھەنە

(ئاوايى) - پەھ: ئافھەھەن ، ئاوەھەن
 (ئاوايى)، ئاپاتان. باك: ئافادان - ناو:
 ئاوەدان، ئاوان - باش: ئاوەدان - ھەو:
 ئاوەدان] ۱- شوپىن و جىگايەك كە پىت و
 بەرەكەتى تىدايە، جى ژيانى خۆش
 كراوى خەلک و ئىنسان، ئاوا/۱. //
 وپىران. ۲- (مج.) قەرەبالغى و
 ھاتوچۆى خەلک بۆ شوپىنكى. ☺
 قاوہخانەيەكى ئاوەدانە ھاتوچۆى
 لىنابرىتتەوہ. **بوون:** ۱- ھات و چۆ و
 قەرەبالغى لە شوپىنكى دا ھەبوون. ۲-
 نەبرانەوہى پىت و بەرەكەت و وپىران
 نەبوونى شوپىنى دانىشتنى ئىنسان. ئاوا
 بوون ☺ مالت سەد چار ئاوەدان بى.
 شاروپىران پىشتەر شوپىنكى ئاوەدان

(حم.) جیڳه‌ی ئاوه‌دان // چۆلی،
 ویرانی. & ئاوانی. **به زانین:**
 که‌سیک به مال و حال و میوانگر دانان
 و لی لادان، به پیساو دانان. ۳ به
 ئاوه‌دانیت ده‌زانم بۆیه هاتوومه ماله‌که‌ت.
پشت له کردن: له نێو خه‌لک چوونه
 دهر و روو له چۆلگه‌ کردن، دوور بوونه‌وه
 له خه‌لک.

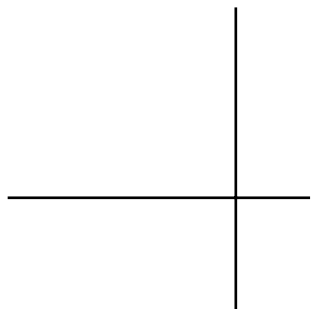
ئاوه‌دز (نا. ل، ئان. ل) [ئاو1 + ئه +
 دز] حالی برینیک که ئاوی مژتبی و
 هه‌لمسابی. ئەم برینه دره‌نگتر خو‌ش
 ده‌بیته‌وه و جی برین ده‌کزیته‌وه، ئاودز،
 ئاوچز. **بوون:** هه‌لمسانی برین به
 ته‌ر بوونی برینه‌که، ئاوه‌دز کردن :: رو‌له
 به‌و دوسته‌ برآوه‌ت قاپان مه‌شو‌ دستت
 ئاوه‌دز ده‌بی. **کردن:** بر: ئاوه‌دز
 بوون.

ئاوه‌رۆ (نا. ل) [ئاو1 + ئه + رو‌4] ۱-
 کونیک بوو له بنی دیواری مالان که
 ئاوی باران و ئاوی ر‌ژاوی تورمپا به‌م
 کونه‌ دا ده‌چۆوه کۆلان، ئاوریکه. ۲-
 لوه‌یه‌که له بن زه‌وی دایه و ئاوی زیده‌ی
 هه‌مام و پیسایی ئاوده‌ست به‌ویدا
 ده‌چیته‌وه بال لوه‌یه‌کی گه‌وره‌تر و
 ده‌رژیته‌ نێو چۆمه‌وه. پ‌یشتر ئەم لوه‌یه
 یا له لوه‌ سمیتی کوت کوت بوو که به

دوا‌ی یه‌ک دا ریزیان ده‌کرد یا ئه‌وه که
 هه‌ر لوه‌یه‌یان دانه‌ده‌نا و عه‌زیان
 هه‌لده‌که‌ند و وه‌ک جۆگه‌ی سه‌ر
 داپۆشراو ئاوه‌که پ‌یی دا ده‌رژیته‌ت. ۳-
 باری ر‌ژان و شو‌ر بوونه‌وه‌ی ئاوی
 ناوچه‌یه‌ک بۆ سه‌ر ناوچه‌یه‌کی دیکه‌ که
 له کار و باری م‌لکیا‌یه‌تی و دابه‌ش کردن
 دا ئه‌و ناوچه‌ی که ئاوه‌رۆی دیته‌وه
 سه‌ری ناوچه‌کانی دیکه‌ سه‌ر به‌و ده‌بن،
 ئاوریکه‌گه. & ئاوه‌ر‌ژ. **چروونه‌وه سه‌ر:**
 پ‌توه‌ندی و لکانی ناوچه‌ی بچووک که
 ئاوه‌رۆیان ده‌رژیته‌ سه‌ر ناوچه‌یه‌کی
 گه‌وره‌تر، ئاوه‌رۆ هاتنه‌وه سه‌ر. ۳
 ئاوه‌رۆی جانداران ده‌چیته‌وه سه‌ر
 مه‌هاباد. **هاتنه‌وه سه‌ر:** بر: ئاوه‌رۆ
 چوونه‌وه سه‌ر. ۳ س‌ی بییان له پشت
 شنۆیه، ئاوه‌رۆی دیته‌وه شنۆیه
 (شو‌رمه‌حموود ل ۵)

ئاوه‌رووت (نا. چا) [ئاو1 + ئه +
 رووت] مریشک یا بالنده‌ی سه‌ر برآوی
 تووک لیکراوه به ئاوی گه‌رم، ئاورووت،
 ئاوه‌کول/۲. **کردن:** لیکردنه‌وه و
 دارن‌ینی پ‌ه‌ری مریشک یا بالنده‌ی
 سه‌ربرآوه به ئاوی گه‌رم.

ئاوه‌روونکه (گیان.) [ئاو1 + ئه +
 روون + که] بر: ئاوروونکه‌ره

ئاوهرپژ (نا. ل) [ئاو1 + ئه + زيژ] بر: ئاوهرپژ

رووكيشى زيوين، تامزيڤ. **كردن:** رووكيش كردنى خشل و هر كانبيهي كه نرخی ديکه به زيو.

ئاوهرپس (نا. ل) [ئاو1 + ئه + ريس] جوړيک له جوړهکانی رستنی خوری که دانسته به باريکی دهيرپسن و له کاتی رستن جار چاره دهستيان ته دهکهن. ريسراوی لووس و باريک.

ئاوهرژو (ئان. مف.) ۱- پيچهوانهي باری ناسايی، پشت و روو، بهرهواژ، ئاواژى، واژى، ئاواژوو. ۲- ديوي ئاوهرژووی ئهم پارچهيه کيها لايهتي؟ ۲- جل و بهرگی پشت و روو کراو. ۳- ئهوه بۆ ئهم کراسهت ئاوهرژوو ده بهر کردوه؟

ئاوهز (نا. ل) بر: ئاو

كردن: بر: ئاوهرژوو كردنهوه. **كردنهوه:** ۱- ههلسوو پاراندهوه و وهرگيرانی شتيك به باری پاشی دا. ۲- ههنگي پاراندهوي جل و بهرگ به بهری ديکهي دا.

ئاوهزا (نا. ل، ئان. ل) [ئاو1 + ئه + زا] بر: ئاوهرزي

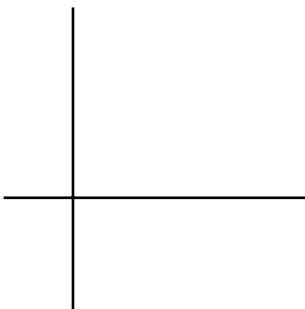
ئاوهزينگ (نا. ل) [؟] بر: ئاوهرنگی 1 **ئاوهزي** (نا. ل) [ئاو1 + ئه + زي2] پارچه زهوييهک که بههاران ههنديک ئاوی لی ههدهقولی و به هاوين ويشک دهبن، زونگ، زهناو، ئاوهرزا، ئاقزى، ئاقزيم.

تیبینی: ئاوهرژوو دهچيتهوه سهر ريشهي ئهويستايی ئهپاچ و ئهپاک به مانای دوا، بهرهو دوا، پشتهوه، پاش.

ئاوهزپ (ئان. مف.) [ئاو1 + ئه + زيپ] هر فلزيکی کهم بايخ که به زيپ رووكيش کرابی، زيپکفت، رووكيشی زيپين، تامزيپ. **كردن:** رووكيش كردنى خشل يا هر كانزايهکی ديکه به زيپ.

ئاوهزنه (نا. ل) [ئاو1 + ئه + زهن + ئه] [ههوي] بر: ئاوهرشکينه **ئاوهسرو** 1 (ئان. مف.) [ئاو1 + ئه + سوو (سوان)] ۱- بهرد يا ههرشتيکی که زور له بن ئاو مابيتهوه يا ئاو زوری به سهر دا رویشتيپي و ليک و لووس بووي. ۲- حالی هر شتيکی تهپرکراو و به ههسان و بهردهزوره ليک و لووس کراو.

ئاوهزيو (ئان. مف.) [ئاو1 + ئه + زيو] رووكيش كردنى فلزی کهم بايخ به زيو،

سهر جوگه‌ی ناشی دادنه‌ین، هه‌تا له کاتی وه‌ستاندنی ئاش ئاو نه‌یه‌ته نیتو جوگه‌وه و به شوینتیکی دیکه دا بروا. ۲- به‌ره‌آستی بهر ئاو بۆ شکاندنه‌وه‌ی به لایه‌کی دیکه دا، ئاوبی. & ئاوه‌ژهنه.

ئاوه‌شی 1 (نا. ل) نه‌خۆش‌یه‌که له گوانی مه‌ر دده‌ا، گوانی دیشی، ره‌ق ده‌بی و نادۆش‌ری. **بوون:** تووشی نه‌خۆشی ئاوه‌شی و گوان ره‌ق بوون هاتن.

تیبینی: بیچم و مانای ئه‌م وشه‌ش هه‌روه‌ک ئاوه‌سوو 2 وا نیشان دده‌ا که له [ئا + وه‌ش + ئی] که‌وتبی.

ئاوه‌شی 2 (ئان. ل) [ئاو 1 + ئه + شی]؟ په‌له‌ ده‌غلیک که له بهر ئاو دانی زۆر یا له‌به‌ر بارانه‌ی زۆر که به سه‌ری دا باریوه ویشک بوه. **بوون:** ئیشک بوونی په‌له‌ ده‌غلیک له بهر ئاوی زۆر.

ئاوه‌کۆل 1 (نا. ل) [ئاو 1 + ئه + کۆل] ۱- کولاندنی جل و به‌رگ و هه‌ر شتیکی دیکه پیس له ئاو دا بۆ کوشتنی میکرۆب. ۲- بر: ئاوه‌پروت. ۳- ئاوی کۆلیو.

ئاوه‌کی 1 (ئان. ل) [ئاو 1 + ئه‌ک + ئی] شتی شلی وه‌ک ئاو، تراو، ئافاکای.

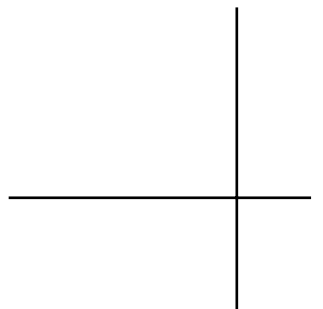
خشتی ئاوه‌سوو، هه‌لماتی ئاوه‌سوو. ۳- (کند.) مرۆی بی چاو و پرووی و بيشه‌رم، چه‌قاوسوو. **بوون:** ۱- لیک و لووس بوون به ئاو. ۲- (کند.) بی چاو و روو و بيشه‌رم بوون، چه‌قاوه‌سوو بوون. **کردن:** ۱- لیک و لووس کردن به ئاو. ۲- (کند.) بيشه‌رم و بیه‌یا و بی چاو و روو بار هینان.

ئاوه‌سوو 2 (ئان. ل) ۱- ژنیک که مندالی نه‌بی، نه‌شـۆر، نه‌زۆک. ۲- گیاندارى میننه که بچووی نه‌بی، قسر، ئه‌ستپور، ئه‌سته‌ویر.

تیبینی: بیچم و مانای ئه‌و وشه‌یه‌ وا نیشان دده‌ا که له [ئا + وه‌س + ئو] که‌وتبی. ئا له ئه - ی په‌هله‌ویی که پیشگره به مانای نه، بی. وه‌س به مانای پس، مندال و ئوو ئام‌رازى چووک کردنه‌وه و به گشتی ده‌بیتته بی مندال، نائاواس.

ئاوه‌سه‌ر (نا. ل، ئان. ل) [ئاو 1 + ئه + سه‌ر] زه‌وییه‌ک که ئاو هه‌لنه‌مژئ و له کاتی ئاو دان دا ئاو هه‌روا له سه‌ری بمینیتته‌وه، شۆنه، ره‌قهن.

ئاوه‌شکینه (نا. ل) [ئاو 1 + ئه + شکین + ئه] ۱- به‌ردیکی گه‌وره که له

(عەر: مایع)

چۆناییهکهی نازانم.

ئاوهکی^۲ (ئان. ل) [ئاو + ئەک + ئی]

ههلبیرانی مهري و مالات له ران و چوونه نيو رانی دیکهوه. — **بوون:** تهره بوون و تیکهه بوونی سهریک یا چهند سهر مهري و مالات و چوونه نيو میگهل و رانی دیکهوه، ئاوهکی کهوتن. — **کهوتن:** بر: ئاوهکی بوون.

تیبینی: ئاو له م وشهیه دا دهچیتهوه سهر ئامیتن و تیکهه بوون. بر: ئاوی²

ئاوهل (نا. ۱- بر: ئاوال. ۲- (ئا. بر: ئاوال مندال

ئاوهلا (ئان. بر: ئاواله

ئاوهلانہ (نا. ل) [ئاوهل + ئانه] خهلاتیکه که مهردار دهیدهن به شوان له کاتی مزگیانی هینانی یهکه م بیچووی تازهزاو.

تیبینی: هه چهند مانای وشهکه لهوه دهچی که له ههوال به مانای خه بهر کهوتبی یانی مزگیانی ههوال پیدان و خه بهر کردن به لام پیموایه ئه م دابه کۆنتر لهوه بی که له ههوال کهوتبی که تازه له نيو کورد دا په ره ی گرتوه و له ئه حوالی عه ره بی کهوتوه. بو ی زۆره که هه له ئاوال یا ئاوهل کهوتبی به لام

ئاوهل دامان (نا. ل) [ئاوهل + دامان]

بر: ئاوال کراس

ئاوهل زاوا (نا. ل، ئان. ل) [ئاوهل + زاوا]

بر: ئاوال زاوا

ئاوهلکار (نا. ل) [ئاوهل + کار]

زاریکی ریزمانه که حالهت و چۆنیهتی و جیگه و زهمانی کار (فعل) نیشان دها وهک: دوینی، به پهله، ... || **ئاوهلکاری حالهت:** شیوهی ئه انجام دانی کاریک نیشان دها. هه به کاوهخۆ، به نهینی. **ئاوهلکاری زهمان:** زهمانی ئه انجام دانی کار نیشان دها. هه سالیکی دیکه، ئه وشق، سه بهی. **ئاوهلکاری مهکان:** شوینی ئه انجام درانی کار نیشان دها. هه مال، دوکان، سنه، باغ.

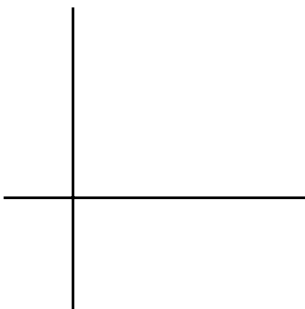
تیبینی: ئاوهلکار له جیات (قید) ههلبیردراره.

ئاوهل کراس (نا. ل) [ئاوهل + کراس]

بر: ئاوال کراس

ئاوهلئاو (نا. ل) [ئاوهل + ناو]

ریزمانه که حالهت و چلۆنایهتی (ناو) کهسیک یا شتیکی نیشان دها وهک: سوور، کز، ژیر، سارد، چووک.

تېبىنى: ئاۋەلناۋ لە جيات سفەتى
عەرەبى ھەلبۇزاردراۋە.

ئاۋەلە (ئان.) بې: ئاۋەلا

ئاۋەنگ (نا.) [قوچ] بې: ئاۋنگ 1

ئاۋەنيا (نا. ل، ئان. ل) [ئاۋ 1 + ئە + نيا (نيان، نانەۋە)] ۱- شىۋەيەكە لە
كشت و كالى. بەم جۆرە كە لە دواى
چلەى ھاۋىن زەۋى شىۋە دەكەن و ئاۋى
لیدەننەن و تۆمەكەى دادەچىتن. ئەو سالا
شىن دەبىتەۋە و ھەندىك سەر ھەلدەدا
كە دەكەۋىتتە ژىر بەفرەۋە و سالى دىكە
زۋوتەر لە دەغلى دىكە پىدەگا. ۲- ئەو
دەغلى كە بەم جۆرە شىن بۆۋە و سەرى
ھەلدەۋە، رەپىستە، كۆلەپەست،
كۆلەبەست، كۆلەبەس، كۆلەۋەس. ۳- لە
ھەندىك شوپىن كە گىيا كەمە لە بەھار دا
ئاۋ لە زەۋى دەگىرن ھەتا ماۋەيەك
گىيايەكى باشى لى شىن دەبى و لە دوايى
دەيدروۋنەۋە و دەيكەنە گىزە.

ئاۋەۋەرە (نا. ل) [ئاۋ 1 + ئە + ۋەر
(خۆر) + ئە] [ھەۋ] ۱- بې: ئاۋەخۆرە/۳.
۲- بې: ئاۋخۆرى/۲.

ئاۋەھا (ئاك. ل) [ئا + ۋەھا] بې: ئاۋا 2

ئاۋى (نا.) ۱- [ھەۋ] بې: ئاۋ 1 ۲- [زا]
تۆۋى پىۋا و نىرىنە. بې: ئاۋ 1 / ۷

ئاۋيار (نا. فا، ئان. فا) [ئاۋ 1 + يار]
[ھەۋ - ئەر] بې: ئاۋدىر. ۴: ئاۋيارەكەى
سەۋزەى ئارەزوم / دانا بە گىردىن راز
كۆنە و نۆم (مەۋلەۋى ل ۲۶۵).

ئاۋيارىي (حم.) [ئاۋيار + ئىي] بې:
ئاۋدىرى

ئاۋىتن (چا. م) بې: ئاۋىشتن

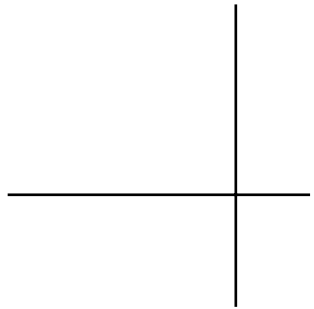
ئاۋىتە (ئان. مفا.) بې: ئامىتە

ئاۋىر (نا.) [ھەۋ] بې: ئاگر

ئاۋىژتن (چا. م) بې: ئاۋىشتن

ئاۋىژە (ئان. ل) [ئاۋ 1 + ئى + ژە]
زەراغەتتىك كە دەبى ئاۋ بىرى، ئاۋىي،
بەراۋ.

ئاۋىشتن (چا. م) [پەھ: ھەنداختەن -
باك: ئافىتن، ھاڧىتن - ناۋ: ھاۋىشتن،
ئاۋىشتن، ئاۋىتن، ئاۋىژتن، ھاۋىژتن،
ھاۋىتن] ۱- فرىدان و تووردانى شتىك لە
شۋىننىكەۋە بۇ شۋىننىكى دىكە بە ھەۋا
دا. ۴: تۆپەكە باۋى دەيگرمەۋە. بەردىكى
ئاۋىشتى لە تەپلە سەرى دا. ۲- كۆ
كىردنەۋەى حىساب بە چۆرت. ۴:
حىسابەكەمان باۋى بزانه دەكاتە چەند.
ھەرچى دەيھاۋىم حىسبەكەم دروست
دەر ناىە. ۳- تەقاندن، گوللە تەقاندن.

بۆ سواغ و بانهناو، كاگل. — **دان:** له ديوار ههلسوونى ئاويه و ليك و لووس كردنى، سواغ دان.

ئاويى 1 (ئان. ل.) [ئاو 1 + ئيى] ۱- هەرچى كه پهيوهندى به ئاو ههبي. ۲: ساعهتى ئاويى. ۲- زهراعەتتيك كه دهبي ئاو بدرى، بهراو، ئاويه 2. // ديم. ۳- ئه و گيا و گياندارانهى كه له ئاو دا دهژين يا ئهوهكه ژيانيان تا رادهيهكى زۆر پهيوهندى به ئاو ههيه، ئاوژى. ۴: ماري ئاويى، گياى ئاويى. ۴- پهكيك له سى رهنكى سهرهكى (زهرد، سوور، ئاويى)، عابى، ئابى، ئاورهنگ.

ئاويى 2 (پاشد.) [له: ئاميتن] له چاوگى ئاميتن و ئاوپته كردن دهكهوي و به ناو دهلكى و ئاوهلناو سواز دهكا، ئالوو. ۴: ئارداويى، قوراويى، ئارهقاويى، توژاويى.

ئاويى (پاشد.) بر: ئاو 1. ۴: ميراويى، خدراويى، داوداويى، ماماويى، ...

ئاويته (ئان. مفا.) بر: ئاميته

ئاويتر (نا. فا، ئان. فا) [هه و] بر: ئاودير

ئاويژ (نا.) ۱- بر: ئاويژه/ ۱. ۲- به ههنديك وشهوه دهلكى و ماناي

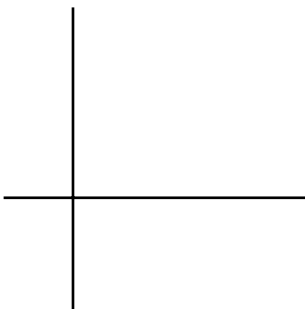
تبينى: ههنداختهن له پههلهويى دا به ههردوو ماناي توور دان و حساب كردن هاتوه.

ئاويلكه (نا. ل.) [؟] دواين ههناسهكاني ژيان، گيانهلا، گيانكهنشست، سههمهرك، گيانهسهر، ئاوزهنگى، ئاوزينگ، ئاويزينگ، ههوزينگ. — **دان:** گهيشتنه دهمی مردن و گيان دان، ئاوزهنگى دان، گيان كهنين.

ئاويه 1 (نا.) [؟] ئامرازتيكه بۆ پپوه لكاندى دوو پارچه كاني له بهكتر. ئاويه دهسكيكى چپوى ههيه بۆ ئهوهى كه دهست نهسووتى و ميلهيهكى سهه خوارى ئاسنى پپوهيه كه له كووره دا يا به ئاور داغى دهكهن و قهلايى له سهه ئه و پارچه مهعهدهنانهى كه پتيكهوهى دهنووسين رادهگرن، قهلايى دهتويته و دوو پارچهكه به بهكهوه دهنووسين، هاويه. — **دان:** جوش دان، له حميم كردن.

ئاويه 2 (نا. ل.) [ئاو 1 + يه] [ئه ر] زهراعەتتيك كه دهبي ئاو بدرى، بهراو، ئاويى 1.

ئاويه 3 (نا.) [؟] [ئه ر] كا و گلى ئاماده

هه‌لاوه‌سراو دهدا. ☺ دلاويز، په‌راويز. رووی وده‌رنا تا به تا زولفی دلاويزی بزووت/ ئاه و نالهی ئاشقان هات بوو به روژی مه‌حشری (وه‌فایی ل ۱۹۰).

تیبینی: ئاويز له چاوگیکي له بیر کراوی کوردیی (ئاوه‌سین) که‌وتوه که ئیمرۆکه شیوهی هه‌لاوه‌سین (هه‌ل + ئاوه‌سین) یا هه‌لاواسین - ی به خووه گرتوه.

ئاويزان (ئان. فا) [له: هه‌لاوه‌سین] هه‌ر شتیکی یا که‌سێک که به که‌س یا شتیکی دیکه‌وه هه‌لاوه‌سرابی، دالۆسکه.

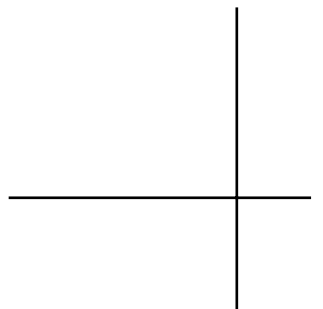
ئاويزه (نا. ل) [ئاويز + ئه] ۱- هه‌ر شتیکی ورده که به شتیکی گه‌وره‌ته‌وه هه‌لاوه‌سرابی و به‌ریتته‌وه. ☺ ئاويزه‌ی گواره. ۲- جوړیک شه‌مدان بوو که چه‌ندین په‌لی هه‌بوو و له مـیچ هه‌لداوه‌سرا، چلچرا. (ئیمروکه لۆستر و لامپ جیی ئاويزه‌یان گرتۆته‌وه.)

ئاويز (ر.) ره‌گی رابوردوی ئاويزتن یا ئاویشتن که به ناوه‌وه ده‌لکی و ناوی فاعلی ساز ده‌کا، هاويز. ☺ تیراويز، به‌رداويز، ئارداويز.

ئاوینه (نا.) [پار: ئادینگ - په‌ه: ئادینه‌ک، ئه‌دقینه‌ک. لۆر: ئایینه - فار:

آینه - بیر: ئیینه. باک: نه‌ینک، نه‌یک - ناو: ئاوینه، هاوینه، نه‌ینۆک - باش: ئایینه] پارچه شووشه‌یه‌که که پشته‌وه‌یان مـشت و مـال داوه و هه‌رچی له به‌رامبه‌ری دانین نیشانی ده‌داته‌وه و مرۆف بق خو تیدا دیتن و خو رازاندنه‌وه و هه‌ندیک کاری زانستی که‌لکی لیوه‌رده‌گری. زه‌مانی زوو به‌شهر به تیف تیفه دانی زیو، زیو، زه‌رد ئاوینه‌یان ساز ده‌کرد به‌لام له ده‌ورووبه‌ری سالی ۱۳۰۰ زایینی ئاوینه‌ی شووشه‌یی جیی ئه‌و ئاوینه‌ی گرتوه. ئاوینه‌ی که‌لیک چه‌شنی هه‌یه و هه‌ر کام بق مه‌به‌ستی تاییه‌تی خو‌یان ساز ده‌کرین، جام، جامه‌ک، هیل، هیل، مریک. || **ئاوینه‌ی بالابه‌ژن:** ئاوینه‌یه‌کی چوارگۆشه‌ی درێژووک که ته‌واوی بالای تیدا ببیندری، ئاوینه‌ی بالاپران، ئاوینه‌ی بالانوان، ئاوینه‌ی بالانوین. **ئاوینه‌ی بالاپران:** بر: ئاوینه‌ی بالابه‌ژن. **ئاوینه‌ی بالانوان:** بر: ئاوینه‌ی بالابه‌ژن. **ئاوینه‌ی به‌خت:** ئاوینه‌یه‌ک که له شای و زه‌ماوه‌ند دا له به‌رابه‌ر بووکی داده‌نین. **ئاوینه‌ی دوو‌پوو:** ئاوینه‌یه‌ک که پشته‌که‌شی ئاوینه‌ی.

تیبینی: هه‌ندیک رایان وایه ریشه‌ی

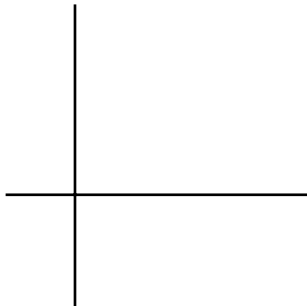
ئاوئېنەدارى (حم.) [ئاوئېنەدار + ئىي] كارى ئاوئېنە راگرتن، كار و پىشەى كەسى ئاوئېنەدار .

ئاھ (نا. د) ۱- بر: ئاخ. ۲- دوعا، نزا، تووك، ھەناسەى سارد. ۳- ئەوھ ئاھى ئەو خەلكە زۆلم لىكراوھىپە كە ئاورى دە مال و حالى بەربوھ. ۳- ھەناسە، نەفەس. ۴- (مج.) نەختىك، بە ئاستەم و دوو بەلا، كەمىك، ماوھ و مەوداىپەكى زۆر كەم. **گرتن:** تووشى كارەسات و نارەھەتى و ناخۆشى بوون بە دوعا كەسى مەزلووم . ۵- جەمالت ئاھى من گرتى خەتى سەبزت بە سەر دا كەوت / چەمەن رابورد و سەرما ھات و تىكچوو نەوبەھارى تو (وھفایى ل ۱۱۱). **مان:** دواىن پشوو دان، ھەندىك مان. ۶- ھەر ئاھىكى مابوو كابرا وەبەر ماشىن بدم. ئاھىكى مابوو بى ئەنگىوم. چۆن بە سەرى پىرى كارى وا دەكەم ھەر ئاھىكمان ماوھ بمرم. **پتوھ مان:** بە حال بەند بوون، دواىن پشوو و دواىن ئاھ بۆ گياندار و كەل و پەل، نزىك تەواو بوون و دواىى ھاتن، ئاھ تىدا مان، ئاھ دە بەر دا مان. ۷- رانك و چۆغەكەى ئاھىكى پتوھ نەمابوو كەچى ھەر دەبەرى دەكرد. **تىدا مان:** بر: ئاھ پتوھ

ئاوئېنە دەچىتەوھ سەر ئاو و وئېنە بەلگەشيان ئەوھىپە كە كۆنتىرىن شىوھى ئاوئېنە كە بەشەر خۆى تىدا دىوھ ئاو بوھ و دواىى كە ئامرازىكى وھەى ساز كرددھ و ناوى ناوھ ئاوئېنە (بر: قامووس ب ۱ ل ۱۰۱). ئاشكراىپە ئەو ماناىپە لە روالەتى ئاوئېنەوھ كەوتوھ و ناچىتەوھ سەر رىشەكەى. ئاوئېنە لە [ئا 13 + وئىن + ئە] پىك ھاتوھ. ئا پىشگرە و وئىن دەچىتەوھ سەر رىشەى ئەوئىستايى فىن vin و ھىندىى كۆن فىن ven بە ماناى بىنىن. رەگى بىن لە ناوھندىى و وىن لە ھەورامى و فىن لە زازاىى دا ھىشتا ماوھ و ئالوگۆرىان بە سەر دا نەھاتوھ.

ئاوئېنەبەند (ئان. ل) [ئاوئېنە + بەند] دىوئىكى گەورە كە دىوارەكانى بە ئاوئېنەپەكى زۆر رازاىپتەوھ و ئەوھش تاىبەتى كۆشك و تەلارى ساماندار و دەولەمەندى گەورە بوھ. ۸- كۆشكى ئاغا گەچ كارىپە، ئاوئېنەبەندە/ كەس نازانى بە ژمارە، پەنجەرەى چەندە (گۆران ل ۵۷).

ئاوئېنەدار (نا. فا، ئان. ل) [ئاوئېنە + دار2] كەسپك كە ئاوئېنە لەبەر بووك رادەگرئ، ئاوئېنە بە دەستى بەر بووك.

مان. — **ده بهر مان:** بر: ئاھ پٽوه مان.

|| **ئاھي دھروون:** ئاخ و داخ و خهفه تيک
که ده دل دا کۆ بۆته وه. :: به و گه رده نه
هه رتا شکه نه زولفی دوو تات بئ /
ده گريم و له گه ل ئاھي دھروون سۆزی دلّم
دئ (وه فايي ل ۱۷۷). **ئاھي سارد:** داخ و
نارچه تيبه ک که مرؤفی غه ميار و
داخدار به هه ناسه هه ليده کيشي. **ئاھي**
سهرد: بر: ئاھي سارد. :: له ناله ي
گه رمي دل باکت نه بوو تو / به ئاھي
سهردي مه حوي من دلّم سووت (مه حوي
ل ۸۲). **ئاھي نه گرتته:** جار و بار،
به هه لکه وت. :: ئاھي نه گرتته ده چمه
راوي ... (ميرزا ل ۳۲)

ئاھا (نام). ۱- وشه ي سه رسورمان،
ئه ها. :: ئاھا که وابوو کوتي نايه م! ئاھا
تازه تيگه يشتم ده لئ ي چي! ۲- وشه ي
ده ربيني توورهي، ئه ها. :: ئاھا ده له
کۆلم به وه! ئاھا خو ئه منداله ديسان
هاته وه. ۳- وشه ي وريا کردنه وه. :: ئاھا
کاکه سهرت وه ديوار نه که وي! ئاھا
نه که وي! ۴- وشه ي ده نگ دان و
ليخوري ني که ل و گاميش.

ئاھار (نا). [؟] شله يه کي سازکراوه له
نيشاسته يا که تيره که له پارچه ي
هه لده سوون هه تا ره ق و شه ق بي، ئاش،

ده ق، شوو.

ئاھر (نا). [هه و] بر: ئاگر. :: ئاھر
جه سته م هه ر نه بي خاموش / تا قرچه ي
جه رگم شنه فتم به گوش (وه لي ديوانه)

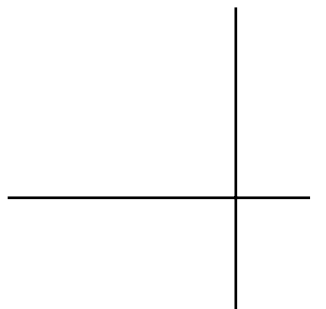
ئاھرناک (ئان. ل) [ئاھر + ناک] [هه و]
خاوه ن ئاگر، ئاگرين، تيکه ل به ئاگر. ::
چه نديوه ن جه دين شاي شه م دوور
که فتم / سفته و ئاھرناک، ساتي
نه سره فتم (وه لي ديوانه ل ۵۷)

ئاھ و ناله (نا. چا) [ئاھ + و + ناله]
کرووزانه وه، ناله نال، گازنده به دم
ناله وه، ئاھ و نالين. :: سه داي ياهووي
ده روپيشان هات، ئاھ و ناله ي دلپيشان
هات/ ره گ و رووحم وه ئيشان هات، يا
غه و سي ساني هي ممه تي (وه فايي ل
۱۸۰).

ئاھ و نالين (نا. چا) [ئاھ + و +
نالين] بر: ئاھ و ناله. :: له باغان ئاھ و
نالين دي، ده لئ ين شاي نيو گولان رو يي/
له مه يخانان سه داي شين دي، مه گه ر
پيري موغان رو يي (وه فايي ل ۲۰۵).

ئاھ و نزا (نا. چا) [ئاھ + و + نزا]
تووک و دوعا، داواي داد کردن له خودا
بۆ ستان دهنه وه ي حه ق، ئاھ و نزوله.

ئاھ و نزوله (نا. چا) [ئاھ + و +

نزووله [بړي: ئاه و نزا

ئاههړئ (نا. ل.) [ئاه + ئه + وړئ] ريښه
ريښه ګيايکي باريک که به حاله حال شويني
ديار بئ، ئاههړا، تووله وړئ، کویره وړئ،
ريچکه.

ئاهو (نا.) [ئهو: ئهو - په ه: ئاهوک،
ئاهووک] ۱- هه نه خوښييه که
خه لکيکي زور تووش بکا. ميکروبي ئه م
نه خوښيه يا له ههوا دا بلاو ده پته وه يا
ئوه که خه لک له په کتري ده گرنه وه،
په تا، درم. ۲- عهيب، که مایه سي، که م و
کوړي، ئاهوو. ۳- [ئهر] في، شيتي

ئاهک (نا.) [؟] بړي: قسل

ئاهنگ (نا.) [په ه: ئاهنگ] ۱- کوړي
به زم و شادي و خوښي. ۲- هه وای
گوړاني، ميلوډي. ۳- دنگ، سهوت.

تیبينی: ئه ويستايي و په هله ويی ئه م
وشه يه به مانای دوه م هاتوه و ويده چي
ماناکاني ديکه دوايي له عه يبه وه
که وتبين.

گيرتن: بړي: ئاهنگ گيران.
گيران: ساز کردن و به پتوه بردني
کوړي شادي و خوښي به هه بونه په که،
ئاهنگ گرتن.

١ ئاهوو (نا.) [بړي: ئاهو] عهيب،

تیبينی: ئاهنگ [ئا 13+ ههنگ] له
ريشه ي ئهنگ thang - ي ئه ويستايي به
مانای سهنگان و هه لسهنگاننن که وتوه.

که مایه سي، ئاهو: حافز بق وه عه شق
مهستان يا هوو / بيچه ش نه دور
باهووي بئ **ئاهوو** (مهوله وي ل ۲۳۲).

ئاهنگساز (نان. فا.) [ئاهنگ +
ساز] که سيکي شاره زاي مووسيقا که
ئاهنگ و ميلوډي ساز دهکا.

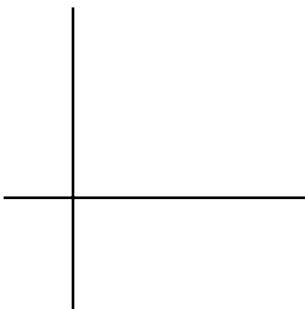
٢ ئاهوو (نا.) [فار: آهو] [کلاسيک] بړي:
ئاسک. ئه ئازيز شوخ شهنگ شيرين
تاره نسي / **ئاهووي** بئ ئاهووي وهش
رهفتار هني (مهوله وي ل ۱۶۵). له عيشقي
تو هيلاکي ئه و دلهي ديوانه دوو چت
بوون / وهک ئاهوو چاورهش و وهک
غونچه زاري پړ شه که رخنه ده (وهفایي ل
۱۲۰).

ئاهنگسازي (حم.) [ئاهنگساز +
ئي] ئاهنگ ساز کردن، کار و پيشه ي
که سي ئاهنگساز.

ئاهي (پاشه.) [باک] بړي: ئايي. ئه
بيناهي، روئاهي.

ئاهير (نا.) [هه و] بړي: ئاگر

ئاههړا (نا. ل.) [هه و] بړي: ئاههړئ.

ٲاهيرين (ٲان. ل) [ٲاهير + ٲين] [ههو]
بري: ٲاگرين. ۰۰ نامهكهٲ ياوا كوٲسم
كهفتهوه / دلهي ٲاهيرين دا وه نهفتهوه
(مهولهوي ل ۰۳۶).

ٲاهين (نا.) [ههو] بري: ٲاسن. ۰۰
جهزهبي ٲاهينم دهماخ دان پهرداخ /
ميقناتيز توٲي جام كهردن وه ياتاخ
(مهولهوي ل ۰۵۰)

ٲاهينگر (نا. ل) [ٲاهين + گر] [ههو]
بري: ٲاسنگر. ۰۰ نه ٲاهينگرهٲي، نه
ٲاهينگرهٲي / ٲارو راگم كهفت نه
ٲاهينگرهٲي (مهولهوي ل ۰۰۰).

ٲاي 1 (نا. د) بو ٲم مهبهستانه دهكار
دهكردرهٲي ۰- له كاتي هاوار كردن و
دهبرپيني ٲيش و ٲازار، ٲاخ، ٲوف،
ٲايش. ۰۰ بو دهبرپيني خهم و خهفته،
ٲاخ، ٲوف. ۰۰ له كاتي سهرسورمان و
واق وړمان، ٲهي، هاي. ۰۰ ٲاي لهو دنيا
سهيرهٲي چوني هٲناينه خوارهٲي. ۰- بو
گالته و فشه كردن به كهسهٲي، هاي،
ههي.

ٲاي 2 (ٲام.) يهكٲيك له دوو
نیشانهكاني چاوگ له زاراهي ههورامي
دا. ۰۰ مهپرياي، پرياي، ٲاماي، لواي.

ٲاي ٲاي (نا. د) [ٲاي 1 + ٲاي 1] ۰- له

كاتي واق وړمان و سهرسورماني زور
دهكوٲرهٲي، ٲايهي. ۰۰ ٲاي ٲاي خو ٲيم
دهگهريٲتهوه! ٲاي ٲاي خو هياشي نيه!
۰۰ ههوايهكي كورديه كه سهربهندهكاني
به ٲاي ٲاي دهست پٲدهكا و
بهندهكانيشي كرووزانه و لالانهوهبان
ٲيدايه.

ٲايا (ٲام.) ٲامرازي پرسيار كردن،
ٲاخو، ٲاخوا، ٲاياكوو، ٲايهكوو، ٲايه.

ٲايات (نا.) [عهر: آيات] كوٲي ٲايهته
به ماناي رستهكاني قورٲان.

ٲاياكو (ٲام.) بري: ٲايا

ٲايديا (نا.) [يون: idea] بري: ٲيده

ٲايديال (نا.) [فهو: ideal] بري:
ٲيدهٲال

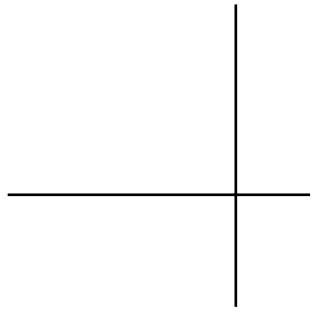
ٲايديايست (نا.) [فهو: idealiste]
بري: ٲيدهٲاليست

ٲايديايسم (نا.) [فهو: idealisme]
بري: ٲيدهٲاليسم

ٲايديوٲلوزي (نا.) [فهو: ideo-
logique] بري: ٲيدهٲولوٲزي

ٲاير (نا.) [ههو] بري: ٲاگر

ٲايره (نا. ل) [ٲاير + ٲه] [ههو] بري:

پوور، میمک، میمی، ناییه، نایه، نامه.

نایین (نا.) [هیک: ئەدەقەن - ئەو: ئەدەقەن، ئەدەقەن - پەھ: ئەدەقەن. ناو: نایین - هەو: نایین] ۱- دین، مەزھەب، رێ و شوێنی دینی. ۲: نایینی ئیسلام، نایینی مووسا. ۲- رێ و شوێنی کۆمەڵایهتی، داب و دەستوور، نەریت. ۳- بێر و را، بێر و بروا. ۴- شێوه، شێواز.

نایینه (نا.) [فار: آینه] [کلاسیک] بر: ئاوینە. ۲: نایینه بەماینه دەبی رەنگ نوما بی / مەستووڕه بەمەستووڕه دەبی موهرهگوشا بی (نالی ل ۶۰۶).

نایینی (نان. ل) [نایین + ئی] هەر شتیک که پیهوندی به مەزھەب و دینهوه هەبی. ۲: مەلای نایینی، برای نایینی، کتیبی نایینی.

ناییه (نا.) بر: ناییا

ناییهی (نا. د) بر: نای نای.

دۆستایهتی، کوردایهتی، ژن و مێردایهتی. ۲- به ناوی عەشیرەت و عێلانەوه دەلکێ و ناوی زێدەکهیان دیاری دەکا. ۲: بەلەکایهتی، سۆسنایهتی، مەنگوڤرایهتی.

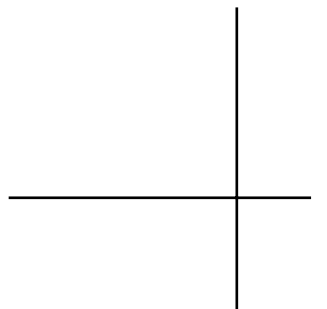
تیبینی: ۱- ئەگەر دواین پیتی وشە پیتی بزۆینی بۆندی وەک **نا** و **نو** یا **ئو** بی نای پاشگر دەسوێ و یهتی به خۆوه دەگرێ. ۲: برا + نایهتی = برایهتی، ناغا + نایهتی = ناغایهتی. ۲- ئەگەر دواین پیتی وشە بزۆینی کورتی وەک ئی بی یا بزۆینهکه دەبێته **ی** و دەگەڵ پاشگر بێکەوه دەلکێن یا ئەوه که بزۆینهکه دەسوێ و نای پاشگریش دەسوێ و دەبێته ئیتی. ۲: برسی + نایهتی = برسیایهتی، برسیتی

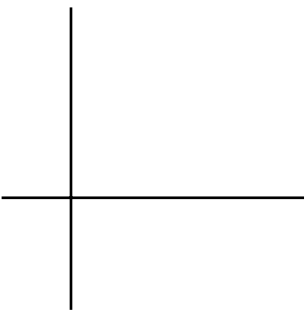
نایەر (نا.) [هەو] بر: ناگر

نایهکو (نام.) بر: نایا

نایی (پاش.) [پاک: ناهی - ناو: نایی - هەو: نایی] ۱- به دواي ئاوه‌لناوهوه دەلکێ و دەیکا به حاسلی مەسدر. ۲: درێژایی، رووناکایی، پانایی ۲- به دواي ناوهوه دەلکێ و ناویکی تازه ساز دەکا. ۲: گۆرایی، دەشتایی.

ناییا (نا.) [؟] [نەر] خوشکی باوک،

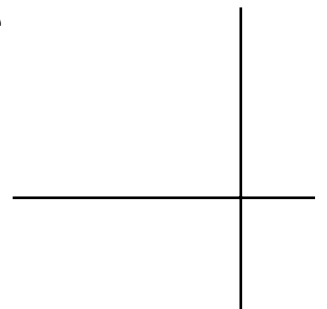
ب

ب^۲ (پیش.) ۱- دهچیته سه رهگی کردار و ئه مری لی ساز دهکا. ☞ برۆ، بیدهوه، بکه، بلین. ۲- ناو یا ئاوه لئاوی فاعلی ساز دهکا. ☞ بگیر (گرتن)، بژیو (ژین)، بویر (ویران)، بخۆر (خواردن).

ب^۳ (پیش.) [باک] ۱- بر: به. ☞ ب دل، ب جهرگ، ب دست. ۲- به، ئاوی. ☞ ب کهف (که فاوی).

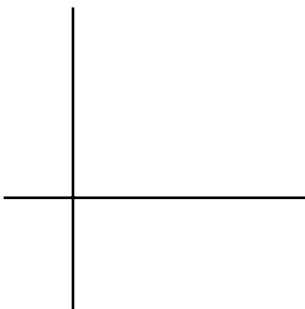
با^۱ (نا.) [ئیک: فاته - ئه: فاته - پان: وات - پار: وه - سوغ: وهت - خوار: واد -

ب^۱ دووهم پیتی زمانی کوردیی که به بی دهخویندریتته وه، پیتیکی بیدهنگه و ده وشه دا به چوار جوور خو دنوینن (ب، ب، ب، ب) (بار - سبهی - رمب - باب). پیتی ب دهگه ل هندیک پیتی دیکه ئالوگۆری ههیه: دهگه ل پیتی ف: بیست، فیست - باب، باف. دهگه ل پیتی و: بیست، ویس - باران، واران. دهگه ل پیتی پ: بالتۆ، پالتۆ - به لگ، په لک، بهرسيله، په سیره. دهگه ل پیتی م: بژۆل، مژۆل - پیشه، میشه - بریه ند، مره ند.

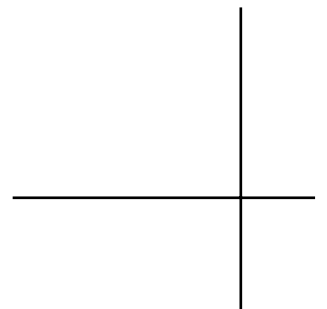
په ه: فات. تات: فا - فار: باد - بیر: باد -
لۆر: بای. باک: با، بای - ناو: با- باش:
وا، با، باد، باگ - هه: وا - زا: فا] ۱-
بزووتنه وهی ههوا، جوولانه وهی نهرم یا
توندی ههوا که له بهر تیک چوونی
بهراهی ههوا ی گهرم و سارد پیک دئ.
زۆریه ی بایه کسان له بهر هوروژمی
ئاتمۆسفیره له لایه کی که زۆرتره به رهو
لایه کی که که متره. با به پی وهرز و
کات و توندی و نهرمی له کوردیی دا
ناوی تاییه تی خویمان ههیه. هه شنه با
(شنه)، گزه با، زریان، شه مال، بای
قورغی، ... ۲- جوولانه وهی ههوا ی
دهسکرد. هه بای کولیر سارد و خو شه.
۳- تس، فس، گاز تکی بیدنگ که له
پاشه وهی لهش به رده درئ. ۴- ماسین و
په نه مینی شوینیک به ئاو و باران ... یان
لهش به هوی ویکه وتنی شتیک قورس.
۵- هه لماسینی لهش به هوی خواردن. هه
زگ به نۆک بای دهکا. ۶- ههوا ی نیو
تیوب و چه رخ. هه ماشینه که بای نیه،
ئهو دووچه رخه یه بایه که ی به تال بوه. ۷-
(کن). توند، خیرا. هه هر ئیستا برامیم
دیت نازانم چ کار تکی هه بوو، سلاویشی
نه کرد و وهک بای تیپه ری. ئه سپیکم
هه یه وهک با دهفرئ. ۸- (مج). به هیند

نهگرتنی قسه، هیچ نه بوون و بی که لک
بوونی کار تیک. هه گوئی بگره له من هه ر
چی مه لا و شیخ گوتیان / ده گوئی
مهگره لات وهکو با بی مه یگپر (خه بیام ل
۱۱). ۹- یه کیک له چوار عونسوری
(خاک، ئاو، ئاگر، با). ۱۰- روماتیزم.
(بیر: بادار). ۱۱- ژان، برک. ژان و
برکیکه له نیو لهشی مرؤف که هوی
عه سه بی هه یه و به لهش دا دهگه ری و
هه ر جار له جیگه یه ک سه ره ه لده دا. هه
دوو سی رۆژه پشتم زۆر دیشی نازانم چ
بکه م؟ - چ نیه چاک ده بی ئه وه بایه بو
خوی ته واو ده بی. **تیدان:** ۱-
تووشی نازاری باداری هاتن. ۲- بر: با
تیکردن. **تیکردن:** ۱- هه لماساندن،
فوو تیکردن. ۲- هاندانی که سیک به پی
هه لکوتن و له خو ده بر دنی. شوتی ده بن
هه نگل نان. هه که ریم هینده به غیره ت
نیه شه ی بکا وادیاره بایان تیکردوه. ۳-
پر کردنی تیوبی چه رخ له هه وا به
ئامرازی باداری وهک ناسووس دهستی
یا به رقی. & با کردن. **خستن:**
وهستانی با، ته واو بوونی با. هه بایه که ی
خستوه و پیت خو ش بی ده توانین بچینه
ماسیان. **دهر کردن:** چاره سه ر
کردنی باداری به چوونه سه ر چاک و

پیران. **دەرک لی نه کردنهوه:** (کنډ).
ئاسووده و بی مزاحم بوون، کهس کار
پینهبوون و خو تینهگه یاندن. **کردن:**
۱- هه لَمسانی زگ، ماسین. ☞ ئو مه په
ئه وهندهی وینجهی خواردوه بای کردوه.
۲- بر: با تیکردن. **کهوتن:**
راوستانی با، تهواو بوونی با. ☞ پیتم وا
نیه بهم زوانه بایه که بکهوئ. **لیبهریوون:**
لیبهریوون. **لیبهریوون:** بهر دانی تس، با
لیبهریوون. **لیبهریوون:** بر: با
لیبهریوونی له نه کاو. ☞ ئاسو بایه کی
لیبهریوون و وه رووی خویشی نه هینا.
هه لکردن: با هاتن. **به**
چوون: به فیرو چوون، له دست
دهرچوونی شتیک به هاسانی. ☞ نیوهی
تهمه نمان له خورا به با چوو. **به**
دان: به فیرو دان، فهوتاندن. ☞ هه موو
میراتی بابی له ماوه په کی کهم دا به با
دا. **به** **کردن:** له بهر با شهن کردنی
خه رمان بو جیا کردنه وهی دان و کا
له په ک، شهن کردن. **بای داراوس:**
بایه که له دوا روژه کانی زستان
هه لیده کاتی و دار چه که ره ی
پیدهرده کهن. **بای خه زان:** بای پایزی که
گه لای دار و درهخت دهر پینی. **بای**

دهبور: بایه که له لای روژاواوه بی،
دهبور، بای ماشه لان. // **بای سه با.**
بای پیچه وانه: بایه که به پیچه وانه ی
ویست و نیاز بی به تایبته بو
که شتی هوان. ☞ له بهر بای پیچه وانه ی
غه م له هیچ لا ناگرم وه قره / له عه ردی
وشکی دووری جاویدانا مه وجی دهریا
خوم (بیخود ل ۵۳). **بای زریان:** بایه کی
سارده که له لای باشووره هه لده کاتی،
بای قوبله. ☞ هه ناسه ی عاشقان با
نه تگرئ، بی مروته ی تاکه ی / بترسی
ئه ی گولی نازک به دهن له و بایی زهریانه
(وه فایلی ل ۱۴۲). **بای سور:**
نه خو شیبیه کی پیسته که به هوی باکتری
[فه ر: streptocoque] پیک دئ و له
دهم و چاو ددها ، شوینه که هه لده مسی و
رهنگی سوور ده بی، سوور هبا، بای
مه باره ک، بهنوشی، وهنوشی (ئین:
erysipelas - عه ر: داء الحمراء). **بای**
سه با: بایه کی فینک و خویش که له لای
باکووری روژه هه لاته وه دئ. // **بای**
دهبور. ☞ بوی وهنوشه و سونبوله
سه حرا سه راسه ر تو ده لئی / بای سه با
عه نبه ر دهر پینی له دهشت و کو هسار
(وه فایلی ل ۴۰). **بای سه رسه ر:** ۱- بای
سهخت و سارد. ۲- بای به وژه و

لای قیبله‌م که که‌ی بای و‌عهده بی‌نی
نه‌سته‌ره‌ن بی‌نی (وه‌فایی ل ۲۰۴).

تی‌بینی: فاته vāta له ئەو‌یستا دا به
ناوی فریشته‌ی با هاتوه.

پا^۲ (نا.) [باک] سواوی وشه‌ی بانگ.
(بر: بانگ)

پا^۳ (نا.) [ناو: با - زا: با] باب، باوک.

تی‌بینی: له زاراوه‌ی ناوه‌ندی دا
وشه‌ی با سه‌ره‌خۆ نیه و وهک سواوی
باب له ناوی دیکه دا خۆ ده‌نوینی. ☹
باپیر، باپیره (بر: باب)

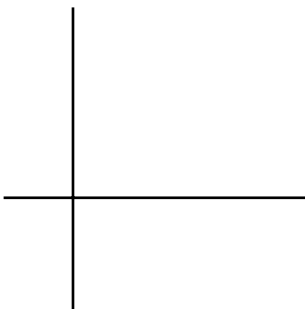
پا^۴ (ناک.) ولامی ئیختیار یا توانین
له کاریکه که زۆر و جه‌بر یا نه‌توانینی
تیدا بی، به‌دی. ☹ - نابیی بچی. - با هر
ده‌جم. - ناتوانی هه‌لیگری. - با ده‌توانی.
|| بابا: داگرتنیکی پتر نیشان ده‌دا که
دلنیای تی‌دایه. ☹ بابا چوه. بابا
ده‌یخوینم.

پا^۵ (نام.) ۱- ئەمری سواو له چاوه‌گی
هیشتن یا هی‌لان، بلا، به‌لا، به‌را،
بی‌له، به‌یله، ئیزن بده، لیگه‌ری، ده‌با. ☹
با بی بزانی ده‌لی چی. با بخوا قه‌یدی
نیه. ره‌وتی سوانی ئەم وشه‌یه
به‌مجۆره‌یه (به‌یله - بی‌له - بلا - با) و
هه‌ندیک جار بۆ داگرتنی پتر ده‌گه‌ل

ده‌نگدار. ☹ ئەگریجه له سه‌ر گۆنا ده‌کا
شه‌ر / هاره‌ی گواره‌ی دی و‌ه‌کوو بای
سه‌رسه‌ر (سه‌عید و میرسه‌یوه‌دین ل
۳۷). منیش کساتی ده‌زانی پیم
هه‌له‌نگوت / ئەجه‌ل بای سه‌رسه‌ره
ئیمه‌ش په‌روپووت (حاجی قادر ل ۲۴۴).

بای سه‌بوون: بر: بای سه‌مووم. **بای
سه‌مووم:** بای گه‌رمی به‌زه‌ر و ژارداری
هاوینی ناوچه گه‌رمه‌کانه، بای سه‌موون،
بای سه‌بوون، شه‌را. **بای سه‌موون:** بر:
بای سه‌مووم. **بای شه‌مال:** بایه‌کی
باکوورییه، له سه‌ره‌تای به‌هار دا
هه‌له‌ده‌کا و به‌فری ده‌توینیته‌وه، شه‌مال.

بای قورغه: بر: بای زریان. **بای قورغی:**
بایه‌کی ناوچه‌یی سارد و توند و به‌ته‌پ
و تۆزه (قورغ قۆبیه‌که له مه‌هاباد). **بای
ماشه‌لان:** بایه‌که له لای رۆژاواوه دی،
بای ده‌بوور، ماشه‌لان. **بای نیوزگ:**
گازی نیو گه‌ده و ریخۆله‌کان که ده‌بیته
هۆی قووره‌ی زگ. **بای مه‌باره‌ک:** بر: بای
سوور. **بای واده:** بر: بای و‌عهده. **بای
وهشت:** بایه‌کی سووکه که بارانی به‌دوا
دا ده‌باری. **بای و‌عهده:** بای شه‌ماله‌که
هه‌ژده رۆژی مابیی بۆ نه‌ورۆژ هه‌له‌ده‌کا و
به‌فر ده‌توینیته‌وه. ☹ کوتی: رووم وا
ده‌که‌م تیرم بی‌نی، چاوه‌ریم داخۆ / له

ئەمرى بىنەرەتى خۆ دى. ۋە بىلە با بى. بىھىلە با ئەو مندالە بنوا. ۲- ئامرازی شەرته. ۋە با بىبىنم دەزانم چى لىدەكەم.

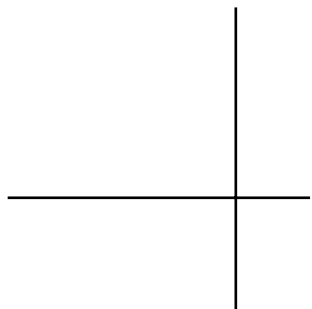
با^۶ (نا.) [عەر: باھ] مەيل و ھەوھسى جووت بوونى نىر و مى بە تايبەت بۆ سەگ، ھۆك. (بىر: بەبا). **ۋە ھاتن:** ۱- پەيدا بوونى مەيلى جووت بوونى دىل و مېيەھى ھەندىك گيانلەبەر دەگەل نىرىنەكەيان. ۲- (مجد.) ژن يا كچىك كە مەيلى لە پياو بى.

تېبىنى: زەبىحى نوسىيوھتى: لە زمانى فارسى و عەرەبى دا (باھ) بە ماناى (ھىزى جنسى) بۆ ئىنسان بەكار دىت. (قاموس ب ۲ ل ۹). ھەروھە ھەزار باھ - ى عەرەبى بە ماناى وزەى گان كردن ھىناوھتەوھ سەر ئەم بايە (ھەنبانە بۆرىنە ب ۱ ل ۳۷).

با^۷ (نا.) [باک: با - ناو: با، باد - باش: وا - ھەو: باد] پىچ، خول، سور. **پىدان:** بىر: با دان. **خواردن:** خول خواردن، پىچ خواردن. **خواردنە سەر يەك:** لىك ھالان و كەوتنە سەر يەكى دوو شت يا چەند شت لە يەكتر. ۋە ماسوولكەكانى باسكى پالەوان كەرىم ھەك گرىپى قەيسى بە سەر

يەك دا بايان خواردبوو. **دان:** ۱- لوول دان، سوورانن و پىچ دانى (بەن و دزوو و تەناف ...) بۆ گشت بوون و قايمتر بوونيان، با پىدان. ۋە ئەو بەنانە بىنە بايان دەين. ۲- سوورانن بۆ قايم كردن يا كردنەوھى ھەر شتىك كە پىچى ھەبى. ۋە ئەو پىچە بادە با چاك بچىتە ژور. كە دەستى رۆژگار باى دا سەرى من / سەرى شووشەى شەراب وا چاكە بادەم (تارىك و روون ل ۱۳۰). ۳- سوورانن و پىچ دانى بەشىك لە ئەندام بۆ ناز و پۆز و لەنجە. ۋە چاۋ ئەو بەر و سمتەى چۆن با دەدا. & با پىدان.

دانەوھ: ۱- لادان لە سەر بىر و پروا و چوونەوھ سەر باوھرى پىشوو. ۲- گەرانەوھ، پاشگەز بوونەوھ. ۋە لە نىو مەنگوران دا بادانەوھ عەيب نىە. ۳- سووراننەوھ، ھەرگەراننەوھ. ۋە ئەو گولدانە ھەندىك بادەوھ با بىبىنم بزائم ئەو بەرى چۆنە. ۳- كەوانە كردن، كل كردن. ۋە گوللە ۋە ديوار كەوت و باى داوھ. سوارە بە رىگای خۆى دا دەروىشت ھەر چاۋى بە مرۆت كەوت بۆ لای بايداوھ. فەرمانى ماشىنەكە بۆ لای راست بادەوھ. **دانەوھ سەر:** واز ھىنان لە كار و مەسەلەيەك و چوونەوھ

سەر باری پيشوو. ۴: كهريم له نهجاری
بايداوتهوه سهر ئاسنگهري. **خۆ**
دان: ۱- سهما كردن. ۲- به لهنجه و لار
رويشتن. **لن** **دان:** ههلقورينجاندن.

پا⁸ (نا.) [باک] بر: پا². ۴: ل با وان
(له پا² ئهوان دا)

پا⁹ (نا.) [پهه: پاک] چيششت، ئاش،
خۆراک، وا. ۴: شۆريا، ماستبا، ئاردهبا.

پا¹⁰ (نا.) سواوی وشه‌ی بان - ه ههر
به مانایه له هه‌ندیک وشه‌ی لیكدراو دا.
۴: باگردان، باگردین.

پاب¹ (نا.) [پهه: پاپهک. پهش: بابا -
فار: بابا - بیر: بابا. باک: باف - ناو:
باب، باوک، باو - باش: باوک، باوه - زا:
با، بابی، باک، باکل، باوک، باوچ] ۱-
پیاوی خاوه‌ن مندال، پیه‌ر، تاته. ۲-
پتوهندی نیوان مندال و پیاویک که لئی

بوه. ۴: من بابی ئه‌و کورهم. ئه‌و پیاوه
بابی منه! ۳- (مج.) نیرینه‌ی خاوه‌ن
بێچووی هه‌ندیک گیاندار. ۴: له
ئێستریان پرسی بابت کتیه، کوتی خالم
ئه‌سپه (په‌ند). ۴- (مج.) پیک هینه‌ر و
به‌ره‌م هینه‌ر. ۴: بابی پۆلایه دایکی
سه‌نگی خار/عه‌ولادیان ده‌بی وه‌ک
ده‌نکی هه‌نار/فه‌قیر و هه‌ژار پتیده‌که‌ن

ره‌فتار (مه‌ته‌ل). **ده‌ره‌ینان:** (کن.)
زۆر توند ئازار دان و ته‌نبی کردنی
که‌سیک. ۴: کوتی: کورپه‌ حوکمی

خاتوون په‌ریخانیه، هه‌رچی نه‌یداته‌وه
بابی ده‌ردینین (مان ل ۱۹۵). **به**
شیان: (کن.) پیر بوون، به ته‌مه‌ن بوون.

۴: ئه‌و کابرایه کوا بۆ ئاوال ده‌بی به
بابت ده‌شی. **به بابی کوران بوون:** (دوعا)
خاوه‌ن کور بوون. **بوونه** **خاوه‌ن**

مندال بوون. **بابی باب:** ۱- باپی‌ر،
بابه‌گه‌وره. ۲- (مج.) که‌سی
خۆشه‌ویست. ۴: دا وه‌ره بابی بابه‌که‌م

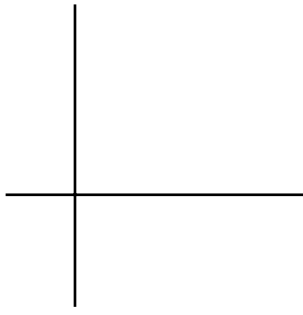
ماچیکم ده‌یه! حاجی که‌ریم پارهی له
بابی بابی خۆشتر ده‌وی. **بابی**
منداله‌کان: (کن.) می‌رد، شوو له زمان

ژنه‌وه، باوکی مناله‌کان. ۴: بابی
منداله‌کان سهر له به‌یانی وه‌ده‌ر ده‌که‌وی
و تاریکایی ئیواری دیته‌وه!

پاب² (ئان.) [فار: باب] بر: باو²

پاب³ (نا.) [عه‌ر: باب] ۱- ده‌رکه،
ده‌رگا. ۲- به‌شیک له کتیب.

بابا (نا.) [بر: باب1] ۱- باپی‌ر،
بابه‌گه‌وره. ۲- نازناوی پیاوچاکان و
ش—یخ و ده‌رویش، بابه/۲. ۴:
باباگورگور. ۳- که‌سیکی که‌م ده‌سته‌لات

و فہ قیرۆکھ. ۴۴ بابایہ کی وھکو من کئی کاری دھاتی.

۴۴ وھدوای کلاوی بابر دوو مہ کہ وھ! &

بابردۆلہ، بابر دہ، بابر دہ لہ، بابر دی، وابہ رده لہ.

باباغا (نا. ل.) [بابہ + ئاغا] بری:

بابہ گہ ورہ

بابردہ (ئان. مف.) [با 1 + بردہ] بری:

بابردوو

بابان (نا. ل.) [باب 1 + ئان] مائلہ بابی

ٹا فرت، باوان. **خرا(پ)**: بری: بابان

ویران. **خشتوور**: بری: بابان

ویران. **شیتوان**: بری: بابان ویران.

ویران: جنتیوئکی سہر زاری ژنانہ

کہ زۆر لہ دلان گران نایہ بہ مانای مائلہ

باب ویران بوونہ، بابان شیتوان، بابان

خرا(پ)، بابان خشتوور.

بابردہ لہ (ئان. مف.) [بابردہ + لہ] بری:

بابردوو. ۴۴ منیش بابر دہ لہ ی بہر

گیژدہ لووکہم / دھمیک لہ و قولکہ، تاوئک

لہ و چلووکہم (تاریک و روون ل ۱۱۳).

بابردی (ئان. مف.) [با 1 + بردی]

[سۆر] بری: بابردوو

بابانہ (ٹاک. ل.) [باب 1 + ئانہ] وھکوو

باب، چہ شنی باوک، باوکانہ. ۴۴ بابانہ

رووی تیکردم و نہ سیحہ تی کردم.

بابی (ئان. فا.) [با 1 + بری (برین)] ۱-

دیوارئک کہ باش سواغ دراوہ و کہ لئنی

لیبراوہ و با نابوئری. ۲- (کند.) سمیلئ

ئستوور و زہلام.

بابردۆلہ (ئان. مف.) [با 1 + بردوو +

لہ] بری: بابردوو

باب کوژراو (ئان. مف.) [باب 1 +

کوژراو] کہ سئک کہ باوکی کوژرابی،

باب کوشتہ. ۴۴ باب کوژراو دہست

ہلدہ گری، پلاوخور دہست ہلناگری

(پہند).

بابردوو (ئان. مف.) [با 1 + بردوو] لہ:

با بردن ۱- پوش و قانگہ لاشکی گیای

ویشک کہ با لہ جئی خوئان ہلئان

دہقہ نی و دہگہ ل خوی دہیانبا. ۲- (کند.)

مرؤقی بی دہستہ لات و بی ئنوا و

رہقہ لہ کہ زہمان بہ سانایی بیہرہ و

بہوئی دادہدا. ۳- (کند.) لہ دہست چوونہ

دہری شتیک کہ دہست پیی رانہ گاتہ وھ.

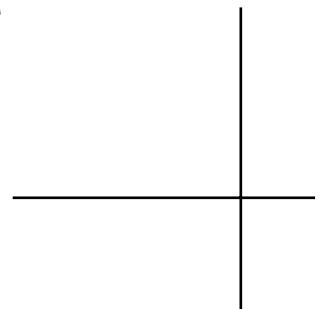
باب گوشتہ (ئان. مف.) [باب 1 +

گوشتہ] بری: باب کوژراو. ۴۴ باب گوشتہ

خہوی لی ئکھوئ، داک مردہ خہوی لی

ئکھوئ، لہ برسہ مردہ خہوی لیناکھوئ

(پہند ل ۷۴).

بابلیچک (ئا. [بابەلیچ + ک][باک] چوارەمین ئەنگوست لە قامکی گەرەوه، قامکی پەنا تووتە، براتووتە، بابەلیچ.

بابردوو (نا. مفا.) [باب 1 + مردوو] ۱- مندالی بیتباوک، باوکمردگ، هەتیم، هەتیوو. ۲- بەدبەخت، چارەرەش.

بابن (گیا.) [باک] بر: بەیبوون

باب نۆکەر (نا. ل.) [مەغ: باب نۆکەر] ۱- کەسێک کە لە چینی نۆکەران بێ. ۲- گەرەوی نۆکەران. & نۆکەرباب.

بابنەپێچ (گیا.) [بابن + ئە + پێچ] بر: بەیبوون

باب و باپیر (نا. ل.) [باب 1 + و + باپیر] چەند پشستی مرۆف، ئەژداد، جەد، باب و کال، باوکال، باو و باپیر.

باب و کال (نا. ل.) [باب 1 + و + کال] بر: باب و باپیر.

بابۆر (نا. فا.) [با 1 + بوۆر 2] شوپنیک یا دیواریک کە بە کەلپنەکانی دا با دەرواته ژوور و وژە دی، بادەلین. //

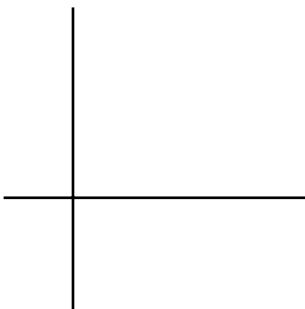
بابۆ 1 (نا. ل.) [باب 1 + ئۆ][باک - زا - سوۆر] وشەیی بانگ کردنی باوک، باوکە، باو، بابە.

بابۆ 2 (ئا. ل.) [با 6 + بوۆ 1] گۆلە سەگێک کە مەیلی جووت بوونی دەگەڵ دێلە سەگی بەبا هەیه. گۆلە سەگ شوپنی بوونی سەگی بەبا هەلدەگرێتەوه و وەدوای دەکەوێ هەتا دەیبینێتەوه. **گێران:** بوونی کردنی سەگ بە زەوی و شوپن پێ بو دیتنەوهی دێلەسەگ یا ئێچیر.

بابۆرە (نا.) [سوۆر] بر: بابۆلە

بابۆلە (نا.) [باک] بر: بابۆلە

بابۆلە (نا. ل.) [باک: بابۆلە، بالۆک - ناو: بابۆلە، بابۆرە] ۱- نانێک کە ئیوێکەیی چیشتی تێدەکەن یا روۆن و ماستی تێهەلدەسوون و دەیبێچنەوه و لوولی دەدەن و دوایی بە قەپالان دەبخۆن. بابۆلە پتر وەک بەرکوت لە ئیوان دووجەمان دەبخۆن هەتا بەردلیان بگرێ، ساندویج (لە شاری سەردەشت بابۆلە جێگای ساندویجی گرتۆتەوه)، تیکە، قەبالێ. ۲- [ئەر] مندالی ساوای مەلۆتکە کراو، مەلۆتکە، قۆنداغە. **گردنە** : ۱- پێخۆر لە ئیوانان کردن و پێچانەوهی. ۲- (مج.) قەوه پێشکان و تیکەوه پێچانی بە سانایی کەسێک. ۳- زۆر قسان بکەیی هەلدەستم دەتکەمە

بابۆلەيەك. || **بابۆلەي باسك:** قەف و ئەستورايى ماسوولكەي باسك، بازۆلە.
 ۴: بابۆلەي باسكى شىركۆ بە قەرا رانى من دەبوو. ماشەللا ھىندە بە قەوئە ئەو ھەبۆلەي باسكەيەتى (بە دوو قامكى شادە و گەورەي ھەردووك دەست ئەندازەيەك نیشان دەدرئ).

بابۆلە پىچ (نا. ل.) [بابۆلە/۲ + پىچ]
 ۱- پەروئەككى بارىك و درىژى درواو ھەبۆلەي مەلۆتكە كىردنى مندال بۆ ئەو ھەلنەو ھەشەتتەو، پىي دەپچنەو، قارنج.
 ۲- مندالى ساواي مەلۆتكە كراو.
كىردن: پىچانەو ھەبۆلەي مندالى ساوا لە مەلۆتكە دا.

بابوون (گيانە). [فەر: babouin]
 جۆرئىك مەيموونى لىبۆز درىژە، كەلپى تىژە و رەنگى خورمايىيە، بالاي ۷۵ سانت و كلكى نىزىك ۶۰ سانت دەبى و لە ئافرىقا دەبى و پتر بە رەو دەژىن.

بابوونە (گيا.) بر: بەييون

بابە (نا. ل.) [باب 1 + ئە] ۱- وشەي بانگ كىردنى باوك، باوكە، باو، بابۆ. ۲- وشەيەكە لە وتوؤژ دا بى ھىنانى ناوى ئەو كەسەي قسەي دەگەل دەكەي و مانايەككى ئەوتۆي نىيە. ۴: بابە ئەمن ئەو

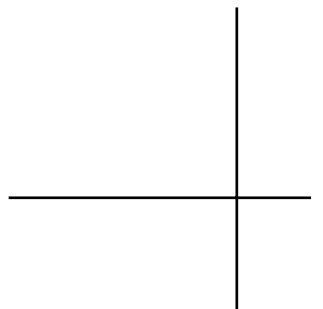
كارەي ناكەم. كورە بابە ئەو تۆ دەلئى چى. ۳- نازناوى پىش ناوى پياوچاكان، بابە، باو. ۴: بابە قەتار، بابە خەلئىفە.
 ۴- چۆلەكەي نىر، باوكە. // دايكە.

بابە پيارە (نا. ل.) [باب 1 + ئە + پيار + ئە] [ھەو] بر: باو پيارە

بابەت (نا. ل.) [عەر: البابة] ۱- كەل و پەلى دووكانداران بۆ فرۆش، شەك. ۴: ئەو دووكانە بابەتى چاكى نىيە. بابەتى تازە چت ھىناو. ۲- شايان، لايق، بە كەلك. ۴: ئەو كەوايە ھىند ئەستوورە بابەتى پياوى سەرما بردوويە. **لە بابەت:** لەمەر، لە بارەي، سەبارەت، لە باوئە ۴: لە بابەت عەشیرەتى مەنگور چ دەزانى؟ ۲- لە جىيات، لە برى، لە بەرابەر، لە جىگەي، لە بات، لە باتى. ۴: لە بابەت ئەو كەوايە چت بدەمى.

بابە دەست (ئان. ل.) [با 1 + بە + دەست] [كند.] حالى كەسكى روت و ئەدار كە چى بە دەستەو نىيە، دەستەتال.

بابەرۆ (شر.) [بابە + رۆ] شىو ە رستەيەكە بۆ شىن و شەپۆر كە كەسى باب مردو دەلئى، باوكە پۆ. ھىشتاش لە زۆر ناوچەي كوردستان شىنگىرى بۆ

بابلیج (ئا.؟)[باک] بر: بابلیچک

بابەلنى (شر.) ۱- بانگ كردنى
خۆشەويستانەى باوك له لايەن منداڵەوه،
باوالى. ۲- بانگ كردنى خۆشەويستانەى
منداڵ له لايەن باوكەوه. & باوهلى،
باوكەلى.

بابى (نا.) [زا] بر: باب 1

بابى بابى (نا. ل) يارى و كايەكى
منداڵانە، كەرى سوورى پشت دريژ.

تېيىنى: منداڵەكان دەبنە دوو دەستە و
هەر دەستە يەكيان (تيكەوت) سەر بە
ديوارەوه دەننن و دەستەيەكى تر بە
پرتاوى دىن خۆ داويئە سەر شانيان،
ئەوجار هەريەكەيان چەند پەنجەى
دەستى جيا دەكاتەوه و لەوهى تيكەوتەوه
دەپرسى: بابى بابى، چەند بابى. ئەگەر
هەلپهينا چەند پەنجەيه هەل دەستتەوه و
بەو جورە يارى دريژەى پىدەدرى.
(قاموس ب ۲ ل ۱۲).

بابيلان (شر.) [باب 1 + ئى + لان]
وشەى لاواندنەوه و دواندنە منداڵى
چووك كە هيشتا بە تەواوى زمانى
نەكردۆتەوه، بەبەله.

بابىنى (نا. ل) [با 1 + بينى (كەپۆ)]
[ئەر] هەلامەت، پەسيو، پەتا.

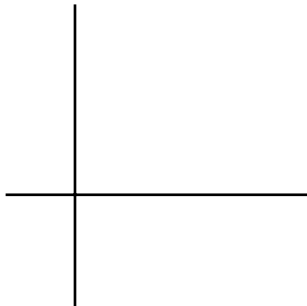
مردوو ماوه و بە تايبەت ژنان پتر شين
دەگيرن و يەكتر دەلاويننەوه و هاوكات
بۆ دەربرينى هەستى هاوبەشى دەگەڵ
خاوەن مردوو سەر و پرچ دەرننەوه و
رۆڤۆيه دەكەن. ۲- بەبى ماناى سەرەكى
له كاتى سەرسوپمان دەكوترى. ::
بابەرۆ لهو كارە سەيره. — **كردن:** رۆڤۆ
كردن بۆ باوك، شين گيران بۆ باوك.

بابەژەنى (نا. ل) [باب 1 + ئە + ژەنى]
[هەو] بر: باوهژن

بابەعەمرە (نا. ل) [باب 1 + ئە + عەمر
+ ئە] مرۆڤى بەژن كورت و كۆسە كە بە
رواڵەت منداڵ دەنوئى بەلام تەمەنى
زۆرە، شەمووله، باوهعەمرە، باوهقۆرەت.

بابەگەورە (نا. ل) [باب 1 + ئە +
گەورە] ۱- باپير، باباغا، باوا،
باواگەورە، بابى باب، باوكى باوك. ۲-
وشەى بانگ كردنى باپير له لايەن
نەوهوه، باباغا، باپيرە.

تېيىنى: چونكە وشەى بابە گەورە و
باباغا هەردووك بە پىتى بزوين دواى
دىن له بەر ئەوه ئامرازى بانگ كردن بە
خۆوه ناگرن و هەر وهك خۆيان بۆ
مەبەستى بانگ كردنیش دەكار
دەكردرين.

هه وه سبازیی، هه وه سخواریی.

باپهرک (نا. ل.) [با + پهر + ک] [باک] بر: په پووله

باپهر (نا. ل.) [با 1 + پهر] نه خووشی و چه قوچویه که له دواى ئارهقه کردن با له مرؤف ددا و له شی رهق دهبی. **بوون:** با وه له شی ئارهقاوی که وتن و نه خووش که وتن، تووشی باپهر بوون.

باپهسیو (نا. ل.) [با 1 + پهسیو] شوینیک یا دیوار و که له بهریک که رووی ده لای با نیه و با نایگریته وه، باپهنا.

باپهنا (نا. ل.) [با 1 + پهنا] بر: باپهسیو

باپیر (نا. ل.) [با 3 + پیر] [باک: باپیر - ناو: باپیر - باش: باپیر - زا: باپیر] بابی دایک یا بابی باب، بابه گوره، باباغا، باپیره، باوا، بابا، پیرباب، پیرباغ، پیرک.

تیبینی: زه بیحی به شی دووه می ئهم وشه یانی پیر - ی بردوته وه سهر پیر به مانای باوک له زاراهوی باشووری دا. (بر: قاموس ب ۲ ل ۱۲) من پیموایه پیر له پیل (بر: پیل 3) به مانای گوره و مه زن که وتوه و وشه ی پیله بابا له هندیک زاراهوکانی ئیرانیی دا به مانای

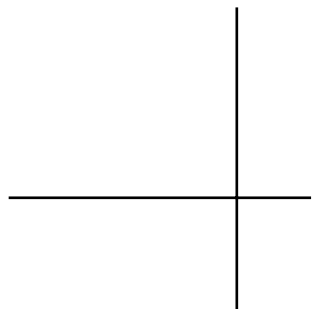
بایستی (حم.) [باب 1 + ئیستی] ئه و ئه رک و کارانه ی که باب بؤ مندا ل له سهر ئه ستویه تی. :: باجم چ بایستییه کی له حه قی مه دا نه کرده.

باپینی (نا. ل.) [باب 1 + ئین + ئی] ئه و که له پوور و میراته ی که له باوکه وه بؤ مندا له کانی ده می نیته وه.

باپشکیو (نا. ل.) [با 1 + پشکیو (پشکووتن)] زیپکه یه کی سووری چووی نیرتک داره له سووچی چاو له سهر پیلوو پهیدا ده بی و هویه که ی دهستی پیس یا ده سره ی پیس له چاو دانه. له کورده واری دا بؤ چاک کردنه وه ی باپشکیو ئه و چاوه ی که ساغه به کل ده ی ریزن هه تا چاوه که ی دیکه له داخان که به کل نه یانرشته وه چاک بیته وه، قینچکه سلآوه، قنچکه سه لام، قینچکه سلآو، سیتکه سلآو، سیتکه سلآم، سیسکه سراهو، قلینچکه سلآم، سله زوره ده، بیتک، بووک.

باپهرست (نا. فا، ئان. فا) [با 6 + پهرست] که سیک که مه یلی جنسی زوره، که سی هه وه سباز، هه وه سپهرست، هه وه سخواز.

باپهرستی (حم.) [باپهرست + ئی]

باپير ئەم بۆچۈنە بەقەۋەتتەر دەكا .

باپيرە (نا. ل) [باپير + ئە] ۱- پروانە:
باپير. ۲- بى: بابەگەورە/۲.

باپيرەگەورە (نا. ل) [باپير + ئە +
گەورە] باپيرى داىك يا باپيرى باوك بۆ
مندالەكانى ئەو كەسانە، پشتى چوارەم.

باپيرى (گيا.) [باپير + ئىي] ۱-
جۆرىك ھەنارى ترش و شىيرىن. ۲-
جۆرىك ھەنجير.

باپىچ (نا. ل) [با 1 + پىچ] شوپىنىكى
باگر كە با تىيدەكا و لە بەر ھەبوونى
بەرھەلستى ۋەك كىيو و رەۋەز
دەگەرپىتەۋە و دەپىتە گىژەلۈوكە. ۲- دەرد
و ژانىكى نىوزگ كە دەسوورپىتەۋە و
مرؤف ئازار دەدا، پىچ. ۳- ژانە زگىكى
لەم پىچ دانە پەيدا دەبى. ۴- [باك]
كپتەۋە.

باپىو (نا. ل) [با 1 + پىو] ئامرانىكە
بۆ ئەندازەگرتنى تەۋژم و توندى با .

تېبىنى: ئەم وشە لە جيات مىزان
الرياح - ي عەرەبى و بادسنىج - ي
فارسى و anemometre ي ھەرانسى
بە كار دەبردى.

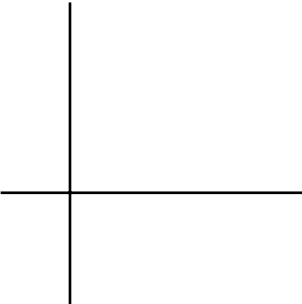
بات (نا. ؟) ئەم وشە بە تەنيا ناپە و

ھەمىشە دەگەل " لە " دى و ماناى لە
جيات، لەبرى دەدا، باتى، لەبرى ، لە
جيات، لەجياتى. ۳: لە بات ئەۋە كە چاۋ
لە تەلەۋىزىون كەى ھەستە بىرۆ
دەرسەكانت بخوینە. من لە بات تۆ بام
ئەو كارەم نەدەكرد .

باتان (نا. ؟) [باك] رىگاي روو لە
سەرى، ھەوران. // لىژ

باترى (نا.) [batterie] دەزگاي
ساز كردنى بەرق و كارەباى مەكىنە.
باترى لە دوو پەرى كاتۆد و ئانۆد (+ و
-) پىك ھاتوۋە كە لە نىو ئاۋىتەيەكى
ئەسىد سۇلفۇرىك داپە. كارى باترى
گۆرانى ئىنپىرژى شىمىيىي بە ئىنپىرژى
ئەلكترىكىيە. كاتۆد كە فلزىكە لە نىو
ئاۋىتەكە دا وردەورە دەتۋىتەۋە و
ئەلكترۆن ئازاد دەكا و ئانۆد كە رەژى يە
ئەو ئەلكترۆنانە بۆ لاي خۆى دەكىشى و
بەم جۆرە بەرقى پىويست ساز دەبى.
باترى لە قەدەر كارەكەى گەورە و
چووكى ھەپە و شوقى كەم و زۆرىشى
دەگەرپىتەۋە سەر ئەندازەى باترى، قوۋە،
پىل.

باتسكە (گيا.) [با 1 + تس + كە]
جۆرىك ھەنجىرە كە زووتر لە
ھەنجىرەكانى دىكە پىدەگا و بىتام و

ناخوشه، باههنجیر، باتسه.

قۆر .

باتسه (گیا)، [با 1 + تس + ئە] بر: باتسکه

باتووم (نا)، [فــــه: baton] داردهستیکی قولیه که پاسهوان له قهیدیان دهیبهستن و له کاتی پتویست دا دهیوهشپنن.

باتلاخ (نا)، [تور: batak] بر: زه لکاو

باتلاغ (نا)، [تور: batak] بر: زه لکاو

باتی (نا)، [بر: بات] له بری، له جیاتی. بر: بات. ۴ له ئاب و تاب و ئەشک و ئاهی خوّم دا بوومه بریانی / له باتی پوختهگی سووتام و هیشتا پیم دهلین خامه (نالی ل ۴۷۳).

باتمان (نا)، [پهه: پتمان] ۱- سهنگیکه بهرامبه دهگه ل شازده کیلۆ. ۲- [باک] سهنگیک بهرابه دهگه ل ههشت کیلۆ. ۳- پتوانه.

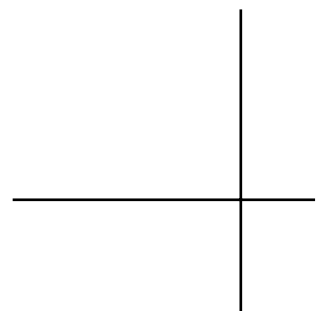
باتینۆک (گییا)، [باک] بر: خاشخاشک

تیبینی: زهبیحی باتمانی به ناوی لیکدراو داناوه (بات + مان) بات - ی مانا نه کردوه و مان - یشی بردۆتهوه سهه مهن که ئه ویش سهنگیکه،... (بر: قامووس ب ۲ ل ۱۴). باتمان ههروهکی دیاری کراوه له پتماننی پهلهویی به مانای پتوانه و ئەندازه له چاوگی پهتموتهنی پهلهویی و پهئیتیمای ئه و پستایی و پتوانی کوردیی کهوتۆتهوه.

باج (نا)، [ههخ: باجهی - پهه: باژ. باک: باج - ناو: باج - باش: باج - ههو: باج - زا: باج، بیژ] ۱- پاره و مالیک که زوو پادشای سههکهوتووی شهه له پادشای تیشکاوی دهستاند و ههتا له ژیر دهستی ئه و پادشایه دابا دهبا باجی دابا و رادهی باجهکهش پادشای سههکهوتوو دیاری دهکرد. ۲- ئه و پاره و مالهی که پادشا یا میر یا دههههگ له خه لک و ژیرهستی خو یان دهستاند. ۳- پاره یا مالیک که زوو له بهه دهروازهی شار له خه لک یا له بار که دههاتنه شار وهردهگیرا، بارانه، سههرا نه، ... ۴-

باتوو (ئا)، [باک: باتوو - ناو: باتوو، وهته] گون. ۴ ئه و منداله شهپیکی وای له باتووم داوه دوو رۆژه ههه باتووم دیشی.

باتوبه ند (نا، ل)، [باتوو + بهند] ئامرازیکه وهک قایش بۆ بهستنی گونی

پارهیهک که ئیستا دهولت به پپی داهات

له خه لکی کاردار دهستینئ، مالیات هـ

پاره یا مالییک که به زۆر له کهسیک

دهستیندرئ، خاوه، سهراوه. — **دان:**

دانی ئه و پاره و مالهی که وهک باج له

سهری کهس یا کهسانیک دیاری کراوه.

— **سهندن:** بر: باج ئهستاندن. —

گرتن: بر: باج ئهستاندن. — **لینگرتن:**

وهرگرتنی باج له شمهک. —

لیوهرگرتن: بر: باج ئهستاندن. —

وهرگرتن: باج له کهسیک ستانندن، باج

ئهستاندن. — **نهستاندن:** ۱- وهرگرتنی

باج به زۆری و ملهوری له کهسی

بیدهستهلات. ۲- مالیات وهرگرتن، باج

سهندن، باج وهرگرتن، باج گرتن. ||

باجی سمیل: پاره و باجی زۆری و

ملهوری. ***باجی سمیل دان:** دانی پاره

به کهسی زۆردار و ملهوری. ***باجی**

سمیل وهرگرتن: پاره وهرگرتن له خه لک

به زۆری و ملهوری، باجی سمیل

ئهستاندن. ***باجی سمیل نهستاندن:** بر:

باجی سمیل وهرگرتن.

تیبینی: باج له چاوگی به ج baj - ی

ئهوئستایی به مانای بهش کردن و

دابهبش کردن کهوتۆتهوه و له کوردیی دا

بهش، باج، پاژ، باقه و گهلێک وشهیی

دیکه هه له چاوگهن.

باجان (گیا). [باک - زا] بر: باینجان

باجدهر (ئان. فا). [له: باج دان]

کهسیک که باج دهدا. † باجدهر بار له

سهه لئون/ هی زۆر زل قوو دهپتون (بو

کوردستان ل ۲۲۹).

باج سین (نا. فا، ئان. ل). [باج +

سین] بر: باج ئهستین

باجک (گیا). [باک: باجک - زا: باژک]

بر: بیبار

باجگر (ئان. ل). [باج + گر] بر: باج

ئهستین

باجگه (نا. ل). [باج + گه] شوین و

بنکهیهک که له سهه سنوور باج و حهقی

بار و ... وهردهگرئ.

باجه (نا). [تور: bacı] ۱- نازناوی

خوشکی گهوره. ۲- نازناوی بانگ کردنی

ژنی دیکه که هه به تهنیا دئ و ههههه

به ناوهکهیهوه دهلکی. † باجه پهریزاد،

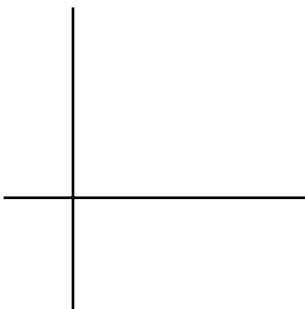
باجه فاتم. & باجی، دئد، داد.

باج نهستین (نا. فا، ئان. ل). [باج +

ئهستین] ۱- کهسیک که باج بو دهولت

کو دهکاتهوه. ۲- کهسیک که به زۆر پاره

له خه لک دهستینئ. & باجگر، باجهوان.

باجهوان (ئان. ل، نا. ل) [باج + ئه + وان] ۱- بري: باج ئهستين. ۲- كهسيك كه له سهر باجگه باج و گومرگ له خهلك وهردهگرئ.

باجي (نا.) بري: باجه
باجيج (نا.) [ئيتا: bacelli][زا] بري: باقله

باجرمۆكه (گيان.) [با (بال) + چرم (چرم) + ئۆك + ئه][زا] بري: چهكچهكي

باجهرمۆك (گيان.) [با (بال) + چهرم + ئۆك][باك] بري: چهكچهكي
باخ (نا.) بري: باغ

باخچه (نا. ل) [باخ + چه 1] بري: باغچه

باخله 1 (نا. ل) [باخ + له] ۱- پارچه زهوييهكي خوڤشكراو و پهيين تيكراوه كه تووي پيدادهكهن ههتا دهبيته شهتل و له دوايي بۆ سهر بيستاني رادهگويزن. ۲- قولكهه ههلقه ندرಾಯي دهووييهري نهمام بۆ چاك ئاو خواردنهوهي.

باخله 2 (نا. ل) توورهكهيهك كه جووتير توومي تيدهكا و دهپيرژيني، توربين، تۆمه دان.

تیبینی: وا ویدەچی ئەم وشە لە باخەن

يا باغەل كهوتبي چونكه توربين به لا تهنيشتهوه ههلاوهسري و لهوانهيه له پيشدا باخهله بووي و له دوايي سوابي و بوويته باخه.

باخه (گيان.) [؟] كيسه. ئه بهو دهني فوراته كه دهكا پهششه به عنقا/ نهك لهو خومي نيله كه دهكا باخه به تيمساح (نالي ل ۱۶۶).

تیبینی: له فهرهنگهكاني فارسيش دا باخه به ماناي كيسه هاتوه.

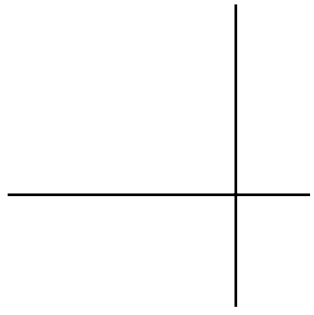
باخهل (نا.) [باك] بري: باغهل
باخهل (نا.) بري: باغهل

باخهوان (نا. ل، ئان. ل) [باخ + ئه + وان] بري: باغهوان

باخهوانيي 1 (حم.) [باخهوان + ئيي] بري: باغهوانيي

باد 1 (نا.) [بي: با 7] لۆ، پيچ، با. ئه دهسمالهكهه دوو باده/ ماله بايم سهيزاده (فۆلكلۆر). دام دوو بادهي سهياد قاتل/ نهپيچيان نه دهوور پاي شكستهي دل (مهولهوي ل ۱۲۶)

باد 2 (نا.) [باش][كلاسيك] با 1. ||
بادي سهبا: بري: باي سهبا ئه ئه ي بادي سهبا من بيه، سوودي نيه نامه/

ته‌شریحی زه‌عیفی من و غه‌م نایه‌ته
ته‌حریر (حاجی قادر ل ۶۲)

بادار (ئان. ل) [با 1 + دار 2] که‌سیک
که نه‌خۆشی باداریی هه‌یه، باوی.

باداریی (نا. ل) [بادار + ئیی] ئیش و
ده‌ردیکه که له به‌ند و ج‌مگه و
ماسولکه‌کانی لاق و ده‌ست دا په‌یدا
ده‌بۆ و پتر رایان له سه‌ر ئه‌وه‌یه که به
هۆی شی و نم و ج‌یی ته‌ر ئه‌م ئازاره
سه‌ر هه‌لده‌دا، رۆماتیزم.

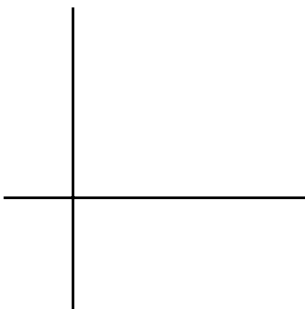
بادام (گیا.) [په‌ه: فاتام، فادام، تات:
ف‌تیمه - فار: بادام - بیر: بادۆم، باک:
بعیث، بهیث، بایه‌ف، به‌هیث، به‌یث،
باهیث - ناو: بادام، باوی - باش: بادهم -
هه‌و: باذه‌می، واهام، واهامی، وامی -
زا: فامه] ۱- دره‌ختیکه ده‌سنیژ و کئویی
هه‌یه. که‌لاکانی پان و در‌یژن و هه‌تا
پینج گه‌ز به‌رز ده‌بیته‌وه و گوله‌کانی
زووتر له گه‌لاکانی ده‌پشکوین. به
فه‌ریکی ده‌نک و توپکه‌که‌ی ده‌خوری
به‌لام که پیر بوو قاپولکه‌که‌ی فری ده‌دا
و توپکه‌کی سه‌خت وه خۆوه ده‌گری که
به سانایی ناشکی. دانکه‌که‌ی به کالی
یا به بۆدراوی ده‌بخۆن و له شیرینی و
مه‌شکه‌فی دا ده‌کاری ده‌کن. ناوکی

بادام ۵۰٪ رۆنی هه‌یه و رۆنه‌که‌ی بۆ
ده‌وا و ده‌رمان و سابوون ساز کردن به
که‌لک دئ. داره بادامی کئویی زۆر به‌رز
نابیته‌وه و به‌ره‌که‌شی چووکت‌ره و زۆتر
تاله و له هه‌ندیک ناوچه‌ی کوردستان ئه‌و
ده‌نکه تالانه خۆش ده‌کن و ده‌بخۆن،
Amygdalus amara ناوی لاتینی
ئه‌م داره‌یه. ۲- به‌ری ئه‌م داره.

بادامچه (گیا.) [بادام + چه 1] فه‌ریکه
بادام، چه‌قاله بادام.

بادامه تاله (گیا.) [بادام + ئه + تال
+ ئه] ۱- دره‌ختی خۆرسکی بادام،
هه‌رجن. ۲- به‌ری ئه‌م دره‌خته که چووک
و تاله و ژاریکی به‌قه‌وه‌تی هه‌یه و
هه‌ندیک جار هه‌ر به‌تالی بۆ کوشتنی
کرمی ئیو ریخۆله ده‌بخۆن. ئه‌م بادامه له
کوردستان ده‌یکولین هه‌تا تالایی بروا و
له دوا‌یی ده‌بخۆن.

بادامیی (ئان. ل) [بادام + ئیی] ۱-
ئه‌و شته‌ی که بادامی تیکه‌ل کراوه یا
ئیوئاخه‌که‌ی له بادامه. ۳- شیرینی
بادامی، باقلاوه‌ی بادامی. ۲- هه‌رچی له
شکل و حاله‌ت دا شیوه‌ی بادام بدا. ۳-
به حیره‌ت له‌و گول ئه‌ندامه که‌وا بادامیه
چاوی/ دلی نازک وه‌کوو گول، هه‌م ره‌قه

وهك توپكلى بادام (مهحوى ل ۲۱۶). مهگيپر، ساقى. ۴۴ له كونجى بيوهژن

دهگرى و دهناى/ له كوڭشكى بادهگيپر
چاو كهژالى (نالهى جودايى ل ۸۲)

بادهگيپرى (حم.) [بادهگيپر + ئيى]
كارو پيشهسى ساقى و مهگيپر،
مهگيپرى.

بادهلتين (نا. ل) [با 1 + دهلتين] كهلتين
و دهرك و ديوارتيك كه با دهبوپرى،
بابوپر. // باير.

بادهم (نا.) [باش] بر: بادام

بادهنوش (نا. فا، ئان. فا) [باده +
نوش] بر: بادهخور.

بادهنوشىي (حم.) [بادهنوش + ئيى]
كارى بادهنوش، ئارهقخورىي،
بادهخورىي

بادهوه 1 (نا.) پره كاغهزىكى
چوارگوشهيه كه قاميشى به تهنكى بۆ
دهبرن و به چهسپ يا چريش لىي قايم
دهكهن. سووچىكى ئه م چوار گوشهيه
بهنى لئدهبهستن و سى سووچهكهى ديكه
به كاغهز وهك زنجير كلكى بۆ ساز
دهكهن و له كاتى با هاتن دا له حهواى
دهكهن، كۆلاره، بهرزه ههواييله، بهرزه
حهواييله، بازى ههوايى، پهرهچيغ،
تهپروك.

بادهنگ (گيا.) بر: باروونه

باده (نا.) [پهه: باتهك] ئاوهكى
مهستى هينهر، شهراب، مهى. || **بادهى**
ئهلهست: بادهى خودايى. ۴۴ چاوبازهى
چاومهسته، لهو بادهى ئهلهسته/ دهستم
بگره ههسته، تو و دين و ئايينت (وهفابى
ل ۲۱)

بادهپهرست (نا. فا، ئان. فا) [باده +
پهرست] كهسيك كه خواردهوهى باده و
مهى پيخوشه، ئارهقخور.

بادهپهرستىي (حم.) [بادهپهرست +
ئىي] كارى بادهپهرست، ئارهقخورىي.

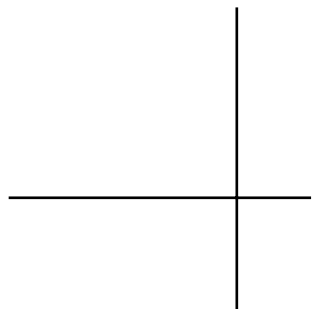
بادهخور (نا. فا) [باده + خور]
كهسيك كه باده دهخواتهوه، مهخور،
بادهنوش، ئارهقخور.

بادهخورىي (حم.) [بادهخور + ئىي]
كارى بادهخور، مهخورىي، بادهنوشىي.

بادهف (نا. ل) [با 1 + دهف] [باك] بر:
بادهوه 2

بادهقوش (گيان.) [باش] بر: بايهقوش

بادهگيپر (نا. فا) [باده + گيپر] كهسيك
كه باده دهدهته دهست بادهخورهكان،

تیبینی: زهیبجی ریشهی ئەم وشەیی بۆ روون نەبۆتەوه و بردوویتیهوه سەر [با + دەو؟] [ب: قامووس ب ۲ ل ۱۷]. ریشەیی ئەم وشەییە هیچ گری و گۆلێکی تێدا نیە، بادەوه هەمان وشەیی بازی هەوایی - یە کە هەندیک سواوه و لە زاران خوێش بوە و بەم شێوەیی لێهاتو.

بادەوه² (نا. ل) [با 1 + دەو] [باک: بادەف - ناو: بادەوه، بەیەوه - هەو: باوه] بارینی بەفر و با پیکهوه، کرپۆه، تۆف، بادەف، بەیەوه.

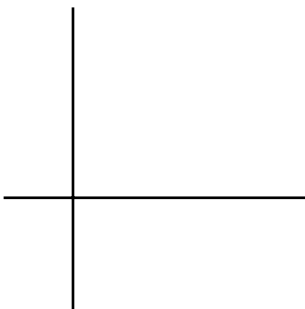
تیبینی: لە زمانی پەهلەویی دا دەمەک damak بە کرپۆه دەکوێ و بە لەبەر چاو گرتنی ئالوگۆری دوو پیتی « م » و « و » کە وینەیی یە کجار زۆرە، دەوه و دەف دەگەڵ دەمەک لە یەک سەرچاوه کوراون.

بادی (نا.) ب: بادیه

بادیه¹ (نا.) [عەر: باطیة] قاپێکی قولی چێو، گلێنە یا مسییه لە کوردستان دۆ یا شەربەتی تێدەکەن و لە سەر سفرەیی دادەنێن، تاس. لە ئەدەبیات و شیعەر دا وەک مانا عەرەبێکەیی دەفری گلێنەیی بادە تیکردنە، بادی.

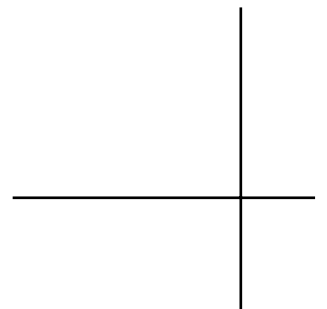
بادیه² (نا.) [عەر: بادیه] بیروون، سارا، سەحرا. † دەزانم بادیهیی عیشقه خەتەرناک/ کەچی هەر چووم، ئەگەر مام و ئەگەر چووم (مەحوی ل ۲۲۵).

بار¹ (نا.) [پهه: بار. بیر: بار - فار: بار. باک: بار - ناو: بار - باش: بار - هەو: بار - زا: بار] ۱- ئەندازەییە لە هەر شتێک کە هەڵدەگرتی و بۆ شوێنێکی دیکە دەبرد، ئەم هەلگرتنە دەتوانی بە دەست، بە کۆل یا بە ئامرازی راگۆزێنتی وەک ماشین یا ئەوه کە بە ئەسپ و بارگین و حیوانی بارهەر بێ. ۲- فەردە، تا، ... ئەندازە باریکی دیاری کراو کە ولای دەتوانی هەلیگری. † ئەورۆ دوو بارم تووتن فرۆشتو. باره کەریکم گەنم ناردەوه مائی. ۳- مزاحم، شتێک یا کەسیک کە بەری هەلسووێری کار یا ئازادی مەرۆف بگری. † ئەو کتیبانەم لیبوونەتە بار نازانم چیان لیبکەم. ۴- هاوتای کار لە وشەیی کار و بار. ۵- ئازار، ئەزیەت، دەرد. † لەش بە بار، بارگران. دلی بێ باره، مایهیی کاره، هەرکەس کاروباری خوێ/ لە دنیا دا، موهفقهق بوو بە دل تەفویزی باری کرد (مەحوی ل ۱۱۱). ۶- زانا، تیگەپشتوو، ئاگادار. † حەمه چی دەباران دا نیه لە

خوییه وه قسان دهکا . ۷- توپژیکي زهره
یا سپی که دواي هندیک نهخوشی یا
چهق و چۆ له سهر زمان دهنیشی و
تامی زار تال دهکا . ۸- توپژ لیو که له
بهر نهخوشی یا ویشک بوونی لیو له
سه‌ری په‌یدا ده‌بی و له دوايي خوئی
هه‌لده‌وه‌ری . ۹- (پاشـ) پاشگره که له
رهگی بردن ده‌که‌وئی و مانای که‌سیک که
شتیک ده‌با ده‌دا . :: تاوانبار، غه‌مبار،
هه‌ویبار . **بردن:** ۱- راگوپژتني بار له
شوینیکه‌وه بۆ شوینیکي دیکه . ۲- تاقه‌ت
و توانایی هه‌لگرتني بار . :: ئه‌و
جانووپه هپشتا بار نابا . **به‌ستن:**
ئاماده کردن و پپچانه‌وه‌ی که‌ل و په‌لی
دانراو بۆ بار . :: باره‌کان به‌ستن با
برۆین . **خستن:** داگرتني باری
باره‌به‌ر له کاتی گه‌پشتني بار . ۲- وچان
دانی کاروان و داگرتني بار بۆ
هه‌سانه‌وه یا مه‌زل کردن . // بار
کردن . **دابه‌ستن:** پپچانه‌وه و
به‌ستنه‌وه‌ی بار به توندیی و قایمیی .
داگرتن: ۱- هپتانه خواری بار له
سهر مه‌کینه یا هه‌یوانی باره‌به‌ر . ۲- پر
کردن و ئاماده کردنی فه‌رده و تایی بار .
:: باره‌کان داگره هه‌تا سه‌عاتیکي دیکه
وه‌ری ده‌که‌وین . **راست کردنه‌وه:** ۱-

یارمه‌تی دان به که‌سیک که باری
ولاغ‌ه‌که‌ی لاسه‌نگ بوه . ۲- (کنـ) .
یارمه‌تی دان به که‌سیک که چه‌تیکي
که‌وتۆته سهر ری، ده‌ست گرتن به
تایبه‌ت له باری مادیه‌وه هه‌تا کاره‌که‌ی
جی‌به‌جی بی . **کردن:** ۱- بار له
باره‌به‌ر نان، بار لی‌دان، بار لی‌نان . ۲-
کوچ کردن و رویشتن له شوینکه‌وه بۆ
شوینیکي دیکه . :: له ده‌ست خاوه‌نمال
بارمان کرد و رویشتین . **سروک**
کردن: ۱- لابردن و که‌م کردنه‌وه
قورسایي هه‌ندیک باری باره‌به‌ر یا
که‌سی دیکه . ۲- یارمه‌تی دان به که‌سیک
که گیر و گرفتني که‌وتۆته سهر، ئه‌رک
که‌م کردنه‌وه . **که‌وتن:** (مجـ) .
تووشی به‌لا و کوپره‌وه‌ری بوون، نه‌هاتی .
کیشان: ۱- بار بردن، بار
راگوپژتن . ۲- (کنـ) ئه‌رکی خه‌لک وه
ئه‌ستۆ گرتن . **گرتن:** ۱- توپژ له
سهر زمان نیشتن . ۲- توپژتویژ بوونی
پیتستی سهر لیو . :: له‌علی شه‌که‌که‌رباری
تۆ تیراوه، شه‌که‌که‌ر باریه‌/ لیوی
میحنه‌تباری من بی ئاوه، باری گرتوه
(نالی ل ۵۴۱) . **لی‌دان:** بی: بار
کردن/۱ . **لی‌نان:** بی: بار
کردن/۱ . **نه‌بردن:** (کنـ) هه‌لنه‌کردن

دهگه ل په کتر، نه حاوانه وه، تاقهت نه هینان. **ده** — (باران) **دا بوون:** (کنډ) زانین، تیگه یشتن. چی ده باران دا نیه.

تیبینی: بار له چاوگی بهر bar - ی نه ویستایی و بردن - ی کوردیی که وتوه.

بار 2 (نا.) (بې: بهر 1] ۱- مندالی مرؤف و گواندار که هیشتا له زگی دایکیان دان، بهر. ۲- تهریبهت، په روره ده. **خستن:** بیچوو له بهر چوون. ۳- نهوسال مه په کانمان چ باریان نه خست. **هاتن:** په روره ده بوون، فیر بوون و پیگه یشتن. ۴- منداله که تان باش بار نه هاتوه. **هینان:** به بهر گه یاندن، په روره ده کردن، راهینان، فیر کردن. ۵- دایکم منداله کانی وا بار هینابوو هه موو سهر له ئیواری ده هاتنه وه. **له** — **بوونه وه:** ته واو بوون و خلاس بوون له زان، زان. ۶- دوینی شوئی دیله که ره که مان له بار بووه و خلاسی هات. **له** — **چوون:** له بهر چوون. ۷- پوورم هه تا ئیستا دوو مندالی له بار چوه. **له** — **چوونه وه:** چی دیکه نه زانی میینه، نه زوک بوون، له بهر چوونه وه.

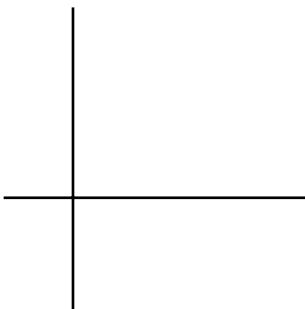
بار 3 (نا.) (سور] بې: بال

بار 4 (ر.) ۱- رهگی چاوگی بارین. ۲- به ناوه وه ده لکی و مانای بارینه ر ددها. ۳- به فرانبار.

بار 5 (پاش.) به دواى هندیك ناو که په یوه نندیان به ناوه وه هه بی دی. ۴- جوّبار، رووبار، زریبار.

تیبینی: بار بؤ ماناکه ی چه ندین ری تیده چی که هه موو به له ونیک لی نیکن به له بهر چاو گرتنی نه وه که شکلیکی دیکه ی بار، فار یا وار بوه و هیشتا له زریوار دا ماوه: ۱- له بار bār. ی په هله ویی به مانای لیوار و به ستین که وتبی. ۲- له فار vār. ی سانسکریت به مانای ناو که وتبی. ۳- له فار vāra. ی سانسکریت به مانای زور، گه لیک که وتبی. ۴- له فاری vari نه ویستایی و فەر var - ی په هله ویی به مانای ناویکی زور (دهریا، دهریاچه، نه ستیر) که وتبی. ۵- له وار و هوار که وتبی به مانای شوین و چیگا.

بار 6 (نا.) (بې: بهر 3] لایه ن، لا، سوئی. ۴- نه وه فهرشه به باری خوئی دا رانه خراوه. عه لی باری چاکه ی زوره و باری خراپه ی که مه. **خستن:**

هه‌و: واران - زا: قاران، قارۆ، قاروو] ۱-
هه‌لمی ئاو که له هه‌وران دا کۆ بۆته‌وه و
به دلۆپ له ئاسمانه‌وه دیتته‌وه خوارۆ و
به پیتی توندیی و نه‌رمیی و که‌مییی و
زۆرییی ناوی جوۆربه‌جوۆری هه‌یه، وه‌شت.
۲ - پێدادانی به تیگرایی شتیکی بۆ سه‌ر
که‌س یان که‌سانیک، که له‌م حاله‌ دا به
ناوه‌وه ده‌لکۆ و ناویکی تازه ساز ده‌کا.
☞ گولباران، به‌رده‌باران، تیره‌باران.
☞ **بارین:** ده‌ست پیکردنی باران،
باران دادان، باران داکردن. ☞ باران
ببارۆ ئاشم ده‌گه‌رۆ باران نه‌بارۆ
جووتم ده‌گه‌رۆ (په‌ند). ☞ **دادان:** بر:
باران بارین. ☞ به‌ر له‌وه‌ی باران
دایداتی گه‌یشتیینه‌وه مائی. ☞
داکردن: بر: باران بارین. ☞ به‌و مندالانه
بلی بیته‌وه باران دایکردۆتی و ته‌ر ده‌بن.
☞ **لیب‌رونه‌وه:** ته‌واو بوونی باران،
باران لیکردنه‌وه، باران وه‌ستان. ☞
باران لیب‌وته‌وه ئیستا ده‌توانین برۆین.
☞ **لیکردنه‌وه:** بر: باران لیب‌ونه‌وه. ☞
پیم‌وانیه ئه‌م بارانه‌ وا زوو لیتی کاته‌وه.
|| **بارانی په‌له:** بارانی که‌م و کورتی
گه‌واله هه‌وری به‌هاری که ده‌غل و دان و
گیا تیروا ده‌کا، ریژنه‌بارانی به‌هاری.
بارانی ره‌حمه‌ت: بارانیک که زه‌ره‌ر و

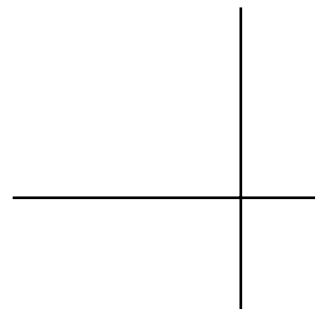
که‌وته‌سه‌ر ته‌نیشته، ☞ ئه‌گه‌ر مریشک
باری خسته نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که میوان
دۆ. به **یک دا خستن:** جیب‌ه‌جۆ
کردن و لابه‌لا کردنی کار و مه‌سه‌له‌یه‌که
بۆ ته‌واو کردنی، به لایه‌که دا خستن. ☞
هینده فکر کردنه‌وه‌ی ناوی قۆل هه‌لکه‌ن
و کاره‌که به باریک دا بخه‌ن و خالسی
که‌ن. **چونه سه‌ر سی خو:** دروست
بوون و که‌وته‌سه‌ر گه‌رۆ کار و
مه‌سه‌له‌یه‌که. ☞ هه‌رچی ده‌که‌م کاره‌که‌م
ناچیتته‌وه سه‌ر باری خو.

بار 7 (نا.) [په‌ه: بار] جار، ده‌فعه،
که‌رته، باره‌2. ☞ جار و بار

بارا (ئان، نا.) [سۆر] بر: بالا

باراش (نا. ل.) [بار 1 + ئاش 1] ده‌غل و
دانی له بار دراو که ده‌یبه‌نه ئاش هه‌تا
بیه‌ارن و بیکه‌نه ئارد. ☞ سه‌به‌ی
باراشه‌کان دینه‌وه. ☞ **لیکردن:**
بردنی باراش بۆ ئاش بۆ هه‌رینی،
باراش هه‌رین. ☞ **هه‌رین:** بر: باراش
لیکردن.

باران (نا.) [ئه‌و: قاره - هیک: قار(ئو)]
- په‌ه: قاران. تات: قاران - فار: باران -
په‌ش: باران. باک: باران، بارش - ناو:
باران، بارانه - باش: واران، باران -

زیانی نه بئ و نه بیته سیلاو و به لا .
بارانی کلاو به سه ره: بارانی دنک گوره
 و توند . **بارانی گورگه زئ:** بارینی باران له
 کاتیک دا که هه تاو به دهره وهیه و به پئی
 باوه ری خه لک له م کاته دا گورگ ده زئ ،
 داوه تی ریوییان ، تا فی .

باراناو (نا . ل) [باران + ئاو1] ئاوی
 بارانه که دوا ی بارین له قولکه و چالان
 دا ده می نیتته وه .

باران بران (نا . ل) [باران + بران]
 سی هه م مانگی به هار که ئیتر باران
 ده بریتته وه ، یا ئه وه که که م ده بارئ و به
 به خته ، بارانه و بران ، جو زهردان

باران پیو (نا . ل ، نا . فا) [باران +
 پیو] ئامرازی پیوان و ئه ندازه گرتنی
 ئاوی باران .

باراندن (چا . م) [په ه: ئارینیتنه] ۱-
 که سیک یا هۆیه که که باران ده بارینئ ،
 داباراندن . هه خودا بارانی ده بارینئ . ۲-
 هاتنه خواره وهی هه شتیک که سه ره وه
 بۆ خواره وه به هه هۆیه که وه . هه
 ئه وسال ته رزه و نه گبه تی و نه هاتیمان بۆ
 ده بارینئ . ۳- فرمی سک هه لوه راندن . هه
 ده گریا و ده یارانند .

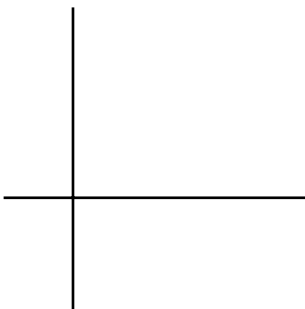
بارانه 1 (نا .) [موک] بر: باران

بارانه 2 (نا . ل) [بار1 + ئانه2]
 باجیکه که له سه ر سنوور یا له
 ناوچه یانه که ده سته لاتدار یا دهره به گی
 ئیه له قاچاغچی یا خاوه ن باری
 ده ستین ۲- پارهی که که خاوه ن ئه نبار و
 کاروانسه را دار بۆ را گرتنی بار له
 خاوه ن باری ده ستین .

بارانه و بران (نا . ل) [بارانه 1 + و +
 بران] بر: باران بران

بارانی (ئان . ل) [باران + ئی] [په ه:
 ئارانییک] هه وایه که که ویده چی باران
 بیاری ، به ر گیرانی ئاسمان به هه وری
 ره ش . هه له هه وای بارانی دا دلم
 ده گیرئ . ۲- (نا . ل) جلیکه وه ک بالئو ،
 دریژه و له سه ره وهی جله کانی دیکه
 ده به ری ده که ن ، تان و پۆیه که ی
 پلاستیکی تیدایه و باران و به فر داندا
 و جله کانی بنه وه ته ر نابن .

باربوو (نا . ل) [؟] [باک: باربوو - ناو:
 باربوو ، باربوو] پیوه چوون و دیاری
 بردنی که ل و په ل ، شمه ک و پاره بۆ
 که سیک که تازه ژنی هیناوه یا مائی
 ساز کردوه یا مائی سووتاوه و شتیکی
 له م بابه ته بۆ مه به سستی هاوکاری و
 ده ست گرتنی ئه و که سه ، ده سته وایی .

یهکسه ر ئه و مهجلیسه سه ری سورما!
خودایه جا چۆن گولخاتر و خونچهی
باریه ها دهدا؟ (سه عید و میرسیئوه دین ل
(۱۶۳)

بارته نا (نا. ل.) [؟] ۱- هاوتا، به رابه ر،
هاوسه نگ. ۲- له جیات، له بری، له بات.

بارچه وت (ئا. ل.) [بار 1 + چه وت]
که سیکی کرده وه و ئاکاری له باری
ئاسایی دهرچووئی و دژی داب و نه ریتی
کۆمه ل بچووئیته وه، پیاوی ناراست.

بارچه وتی (حم.) [بارچه وت + ئی]
کاری مرۆی بارچه وت.

بارخانه (نا. ل.) [بار 1 + خانه] ۱-
کاری و ئاکامی له سه ر یه ک هه لچینی
بار. ۲- کاتی پیگه یشتنی هه ندیک حاسل
و به ره می لادی. ۳- بارخانه ی خوری،
بارخانه دان، له سه ر یه ک هه لچینی
بار. له **دان**: هه لچینی بار له سه ر
یه ک، بارخانه کردن. ۴- باره کان به رنه
ژووئی و له بارخانه ی بدنه.

تیبینی: بارخانه هه رچه ند ده با به
مانای شوینی بار با به لام وانیه و خانه
به مانای هه لچین و له سه ر یه ک دانان
هاتوه، یانی باره کان وه ک خانوو له سه ر

کردن: دانی دیاری و باربوو بۆ
مه به ستی ده ست گرتن و یارمه تی دان.

باریه ر (نا. فا، نا. ل.) [بار 1 + به ر 7]
که سیکی که بار ده با، هه مبال، بارکیش.
۴- زاوا باریه ری هه سوانن. (په ند)

باریه ری (حم.) [باریه ر + ئی] کار و
پیشه ی باریه ر، بارکیشی، هه مبالیی.

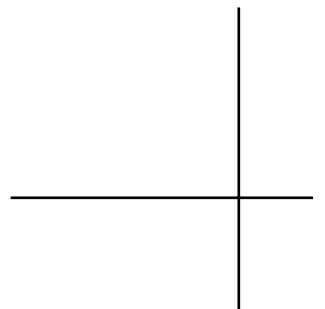
باریه ست (نا. ل.) [بار 1 + به ست]
باری به ستراو و ته یار بۆ سه فه ر،
باریه سه ته. **کردن**: ۱- بری بار به ستن.

۲- خۆ ساز کردن، خۆ ئاماده کردن
باریه سه ته (نا. ل.) [بار 1 + به سه ته] بری:
باریه سه ته

باریه ند (نا. ل.) [بار 1 + به ند] ۱-
گوریس یا هه رشته یکی باری پی
به سه ستنه وه. ۲- شوینی بار لیدان له
سه ره وه ی ماشینی باری یا ترۆمبیل.

باریه ندی (حم.) [باریه ند + ئی]
به ستنه وه و پیچانه وه ی بار و بارگه.

باریه ها (نا. ل.) [بار + به ها] شتیک یا
که سیکی له بری به های که سیکی یا
شته یکی دیکه دهری. **دان**:
گۆرینه وه و دانی شتیک یا که سیکی
له جیات شتیک یا که سیکی دیکه. ۴-

یهک دانان.

بارست له دوو وشه‌ی بهرز + ستا به مانای وهستان و راوستان کهوتوه [ئهو: ستا به مانای وهستان] که به گشتی یانی بهرز وهستاو یا بهرزایی.

باردار (نا. فا.) [بار 1 + دار] ژنیک که باری (منډال) ده زگ دایه، ژنی زگپړ.

بارز (ثان.) [زا] بر: بهرز

بارستایی (حم.) [بارست + ئایی] [په ه: بالیستییه] بهرزایی وئوستوورایی شتیځ. ☞ بارستایی ئهو نوابه‌فره نیوگه‌ز ده‌بی.

بارست (نا.) ئه‌ندازه و به‌رزی و حه‌جمی هر شتیځ، ئه‌ستوورایی هر شتیځ له سهر یهک. ☞ تو خوداکه‌ی ئه‌ی گه‌لی ده برادران ئه‌ورؤکانه بؤم بچنه‌وه کن/ه‌لآلان، سووره‌گولان، گیا به‌ند و خاوان / ... / به گرمه‌ی هه‌وری به‌هاری سهریان له من دهر‌دینن له بن بارستی/ خو راده‌وه‌شپیننه‌وه له خوئی (پایزه ل ۴۳). || **بارستی گل:** ژیر گل، بن زه‌وی.

بارسووک (ثان. ل.) [بار 1 + سووک] ۱- که‌سی کهم خه‌رج و کهم ئه‌رک. ۲- که‌سی هه‌ژار و نه‌دار، که‌سیک که چی وای نیه باری قورس بی.

۲- (مج.) گؤر، قه‌بر. ☞ دهرسم خاترخویه‌که و جوانچاکنیکه‌م به‌رمه‌وه بن بارستی گل‌ییه (شؤرمه‌حموود ل ۴۸). ***سهر برده بن بارستی گل:** چوونه ژیر گل، مردن. ☞ له فه‌رخ‌ی مامان زیاتر ئه‌من هیچ که‌سم قه‌بوول نیه/ه‌ه‌تا ئه‌ورؤژه‌ی سهر ده‌به‌مه‌وه بن بارستی گل‌ییه (شیخ فه‌رخ ل ۴۳).

بارسوکی (حم.) [بارسووک + ئیی] ۱- بی ئه‌رکیی، بی ته‌کلیفیی ۲- کهم زحمه‌تی، کهم بوونه‌وه‌ی زحمه‌ت. ☞ پوورم له کاری نیو مال دا جار و بار یارمه‌تیم ه‌دا و بؤته هوی بارسوکیی من.

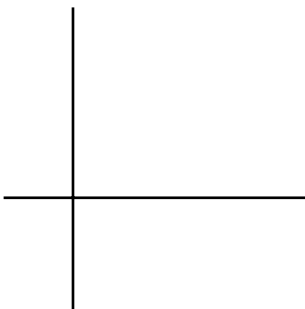
تیبینی: له زمانی په‌له‌ویی دا بالیست bālist به مانای به‌رزی، درژایی (ارتفاع) و هه‌روه‌ها باریست bārist به مانای قایم و چه‌قیو هاتوه.

بارش 1 (نا. چا.) [له: بارین] ۱- باران بارین، دابارین، بارشت. ☞ به گریانم وه‌کوو گول، پیکه‌نی یار/ له باغی من به بارش غونچه پشکووت (مه‌حوی ل ۸۰).

۲- (نا.) [قوچ] بر: باران

بارش 2 (نا.) [په ه: بار] بر: وارش

بارشت (نا. چا.) [له: بارین] باران

بارین، هاتنه خواری باران، دابارین، بارش، بارژن.

بارکیش (نا. فا.) [بار 1 + کیش] ۱- که سیک که بار له شویندیکه وه بۆ شویندیکه دیکه دهبا، که سیک که کاری داگرتنی باره، چه مبال، باربه. ۲- حیوان یا ماشینیک که بار رادهگوژی، باره به.

بارفروش (نا. فا.) [بار 1 + فروش] که سیک که کاری کرین و فروشتنی به تیگرایی میوه و ته ره باره، که سیک که به بار دهکری و به بار دهفروشتنه وه و دوکاندار مائی خویمان له م که سانه دهکرنه وه.

بارکیشی (حم.) [بارکیش + ئی] ئیشی که سی باربه، چه مبالیی، باربه ری.

بارفروشی (حم.) [بارفروش + ئی] ۱- کار و پیشه ی که سی بارفروش. ۲- (نا. ل) شوین و دوکانی که سی بارفروش.

بارگا (نا. ل) بر: باره گا

بارگر (نا. ل) [بار 1 + گر] ۱- داریک که له نیوان بارهکانی بارخانه ی ده نین هه تا نه رمین. ۲- [زا] بر: بارگین

بارفیسک (نا.) [باک] قوولایی پشت چۆک و ئەژنۆ. بر: ره فیسک

بارگران (ئان. ل) [بار 1 + گران] ۱- باره به ری بار قورس. ۲- پیاوی ته وه زهل و ئه رک قورس. ۳- ژنی زگپر. **بوون:** به ئه رک بوون، به زحمه ت بوونی ئه رکی که سیک.

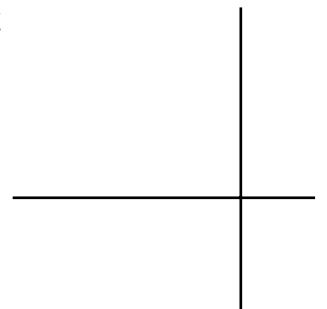
بارفیکس (نا.) [فه ر: barrefixe] میله یه کی کانزای دریژ که له سه ر دوو پایه ی دیکه له بان زهوی دامه زراوه و بۆ هه ندیک وهرزش که لکی لیوه رده گرن.

بارگرانایی (حم.) [بارگران + ئایی] ئەو ئەنجامه ی که باریکی گران به دی دینئ.

بارکه وتوو (نا. مف.، ئان. ل) [بار ۱ + که وتوو] [له: بار که وتن] ۱- خاوه ن باریک که باره که ی له پشت باره به ر که وتبئ. ۲- (مج.) داماو، خراب لیقه و ماو، که سیک که خرابی بۆ هاتوه، بارکه وته.

بارگرانی (حم.) [بارگران + ئی] ۱- قورسایی باری زۆر. ۲- ئه رکی قورس و زۆر. **خسته نه سه ر که سیک:** ئه رک و کاری خو به که سیکه دیکه کردن،

بارکه وته (نا. مف.، ئان. ل) [بار 1 + که وته] بر: بارکه وتوو

کهسیک تووشی ئه‌رک کردن. :: بۆ خۆی

له هه‌موومان ساغ و سه‌لیمتره به‌لام
بارگرانییه‌که‌ی خستۆته سه‌ر ئێمه.

بارگه (نا. ل.) [بار 1 + گه] که‌ره‌سه و
که‌ل و په‌لی پێویستی سه‌فه‌ر و کۆچ و
هه‌ر شتیکی له‌م بابته. **بار کردن:**
بر: بارگه تێکنان. **تێکنان:** به‌ستن

و تیکه‌وه پێچانی بار و بنه‌ی سه‌فه‌ر یا
کۆچ، بارگه تیکه‌وه پێچان، بارگه بار
کردن. :: که‌ بارگه‌ت بۆ هه‌وار تێکنا
عه‌زیزم / شکا ئه‌ستوونده‌کی تاو‌لی
م‌رادم (تاریک و روون ل ۱۲۹).

تیکه‌وه پێچان: بر: بارگه تێکنان. ::
بارگه‌یان تیکه‌وه‌پێچا و به‌رێ بوون یاران
/ له‌ دنێ وا به‌ ته‌نێ پاشی ئه‌وان من چ
بکه‌م (هێمن)

بارگه‌چی (نا. ل.) [بارگه + چی]
که‌سیک که‌ له‌ دیوه‌خانی میر و به‌گان
کاری ده‌کرد و ئه‌رکی بارگه ساز کردن و
تیکه‌وه‌پێچان بوو و له‌ رینگا که‌ره‌سه‌ی
پێویستیان له‌ داوا ده‌کرد.

بارگه و بنه (نا. ل.) [بارگه + و + بنه]
هه‌موو که‌ل و په‌ل و که‌ره‌سه‌ی سه‌فه‌ری
دوور و درێژ.

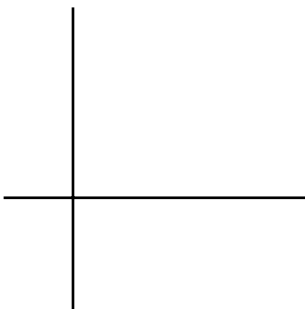
بار گیر (نا. ل.) [بار 1 + گیر] بر:

بارگین.

بارگین (نا. ل.) [بار 1 + گین] [په‌ه:
باره‌ک، باره‌گ. باک: به‌رگیر، به‌رگیل -
ناو: بارگین، بارگیر - باش: بارگیر - زا:
بارگیر، به‌رگیر، بارگر] ۱- ئه‌سپی په‌خته
کراو و به‌ تا‌قه‌ت بۆ بار بردن. ۲- ئه‌سپی
نا‌ره‌سه‌ن ۳- (مج.) بۆ جوین به‌ مانای
بێ ئه‌قل، بێ ئه‌ده‌ب و کۆمه‌لایه‌تی
نه‌بوونی که‌سیک به‌کار ده‌بردرێ. ::
وه‌ک بارگین سه‌ری خۆی داخست و
رۆیشت.

تێبینی: گین شک‌لێکی دیکه‌ی گیره‌ له
ریشه‌ی گرتن. جی‌گۆرکی دوو پیتی « ن »
و « ر » که‌مه و به‌لام له‌ ئه‌وێستاییه‌وه بۆ
کوریدی وێنه‌ی هه‌یه: ئه‌وێستایی مان به
کوریدی مار یا ما‌ل. ئه‌وێستایی خفه‌ن
(هفه‌ر) به‌ خۆر - ی کوریدی.

بارماخ (نا. ل.) [تور: بارماغ (قامک)]
۱- کاغه‌زی لوله‌کراو و ئاماده به
ئاغزه‌وه که‌ تووتنی تیده‌که‌ن و ده‌یکیشن،
به‌رماخ، به‌رماغ، قامیشه‌جگه‌ره. ۲- هه‌ر
کام له‌ په‌ره‌کانی نێوه‌وه‌ی چه‌رخ و
ته‌گه‌ری ئه‌رابه و داشقه‌ که‌ که‌لله‌ی
ته‌گه‌ره‌که به‌ ناوه‌ندیه‌وه (که‌ردل، گردیل)
ده‌لکینن، قامکه.

گشتی ده‌بیته شتیک که له بری مت
(کالا) وهرده‌گرتی.

بارنامه (نا. ل.) [بار 1 + نامه]
کاغه‌زیک که کاتی له باردانی جنسیک له
شاریکه‌وه بۆ شاریک دهنوسری و جوړی
کالا و نه‌اندازه‌ی تیدا دیاری ده‌کری و
دوایی خاوه‌ن بار یا که‌سیک که باره‌که‌ی
به ناو کراوه به‌م کاغه‌زه له کاراژ یا
نه‌باریک باره‌که وهرده‌گرتی.

بارنه‌بهر (نان. ل.) [بار 1 + نه + بهر]
۱- ولاغیک که بار قه‌بوول ناکا یا ناتوانی
بیبا، بارنه‌وهر ۲- که‌سیکی تهنه‌ل و
ته‌وه‌زل که ناچیتته ژیر باری کار.

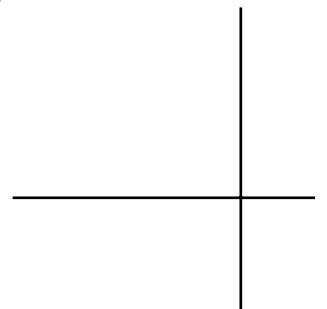
بارنه‌وهر (نان. ل.) [بار 1 + نه + وهر]
[نهر] بر: بانه‌بهر

بار و بارخانه (نا. ل.) [بار 1 + و +
بارخانه] ۱- نه‌و بار و کالایه‌ی که له
شوینیکه‌وه بۆ که‌سیکی دیکه له
شوینیکی دی ده‌چی. ۲- بار و بارخانه‌ی
باجم دوینی له شنووه هات. ۲- (کند.) بهر
و سمتی گوره‌ی ژن.

باروبنه (نا. ل.) [بار 1 + و + بنه] بار و
بارخانه و هموو که‌ل و په‌لی سه‌فه‌ری
بازرگــــــــــــــــان به چواروی و
کاراونچیه‌کانیه‌وه، بنه‌وبارخانه.

بارمته (نا. ل.) [بار + مت + نه] ۱-
شتیک که له لای که‌سیک داده‌ندری بۆ
نه‌وه که پاره یا شتیک پی‌داویستی دیکه
بۆ ماوه‌یه‌ک وهرگرتی و داوی که پاره یا
شته‌که‌ی داوه نه‌مانه‌ته‌که‌ی خو‌ی
وهرده‌گرتیه‌وه. نه‌و شته‌ی به بارمته
داده‌ندری نرخی پتر یا ده‌بی به قه‌را
نه‌و شته بی که وهرده‌گرتی. ۲- که‌سیک
که هی‌زیک سیاسی یا ده‌وله‌تیک
ده‌یگری و بۆ سه‌ودا ده‌گه‌ل ده‌وله‌ت یا
هی‌زیک دیکه که‌لکی لی‌وه‌ده‌گرن. **به**
دانا: ده‌گروه نانی شتیک بۆ
وهرگرتنی قه‌رز. ۳- سه‌عاته‌که‌م به
بارمته داده‌نیم هتا سبه‌ی سه‌د تمه‌نم
بده‌یه. **به** **گرتن:** که‌س یا که‌سانیک
به زه‌بر لای خو‌ راکرتن بۆ مه‌سه‌له و
سه‌ودایه‌کی سیاسی یا مالی. ۴-
کابرایه‌کی چه‌کدار هی‌رشی کرده‌وه
بانکیک و سی کارمندی نه‌م بانک‌ه‌ی به
بارمته گرت. **به** **وهرگرتن:** کالا یا
شتیک له‌بری قه‌رز له که‌سیک وهرگرتن.

تیبینی: مت له موکریان پاره یا
مه‌رمه‌ر و هر شتیک دیکه‌یه که له
میشین (مووشین) داده‌کردری و له
وانه‌یه پیشتر مانایه‌کی دیکه‌ی وه‌ک
کالای بووی که نی‌ستا که فه‌وتاوه. به

باروویو (نا. ل.) [بار + و + بوو] بری: باروویو

مانای له‌مه‌ری، سه‌بارت د‌هدا. ☞ له باره‌ی وه‌فای‌ی دا چتان پت‌خو‌شه ب‌ینوسن.

بارودوخ (نا. ل.) [بار + و + دوخ] لایهن و چلو‌نایه‌تی بار و هه‌لکه‌وتنی شتی‌ک، هه‌لومه‌رج. (شرایط). ☞ ژن له بارودوخ‌ی ئیستاکه‌ی دنیا دا به‌ره‌و نازادی پتر ده‌روا.

باره² (نا.) [په‌ه: بار] جار، که‌رپت، بار⁷. ☞ جاروباره، دووباره

باروشه (نا. ل.) [با + رۆش (رووشاندن) + ئه] [ئهر] بری: باوه‌شین

باره³ (نا.) [ئهو: به‌خیزره - هه‌خ: به‌ختره - په‌ه: به‌هر، به‌هره‌ک. ناو: باره - باش: به‌هره - زا: باره] ۱- به‌هره، سوود، قازانج. ۲- به‌ش، پاژ. ۳- به‌شیک له شه‌و و رۆژ. ☞ سی‌باره‌ی شه‌وی.

باروونه (گیا.) [؟] گیایه‌که له ره‌گه‌زی نه‌عنا، گه‌لاکانی دریتژ و باریکه، گول‌ه‌کانی سپی یا به‌نه‌وش و شین، بو‌نی خو‌شه و کورده‌واری له په‌نیری ده‌ک‌ن و ده‌یخۆن، Dracocephalum royleani ناوی لاتینی ئه‌م گیایه‌یه، بالنگ/۲، بالنگوو، بادرن‌گ.

باره‌برا (نا. ل.) [باره³ + برا] [زا] شه‌ریکایه‌تی له شتی‌ک دا به‌نیوه‌یی، به‌شدار، براه‌ش.

باره‌لگر (نان. ل.) [بار¹ + هه‌لگر] ۱- حالی ول‌غتی‌ک که وه‌ختی بار لینانی هاتوه و توانای بار هه‌لگرتنی هه‌یه. ۲- (مج.) که‌سێک که زه‌حمه‌ت و نارمه‌ه‌تی ده‌توانی قه‌بوول بکا.

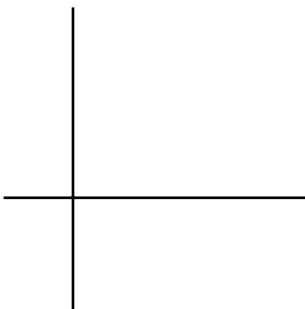
باره‌به‌ر (نا. فا، نا. ل.) [بار¹ + ئه] + به‌ر [هه‌ر ول‌غتی‌ک که باری لیب‌نین. ☞ من خو‌م ته‌نیا مال و امانده‌ی دل ته‌نگ / بی که‌س بار سه‌نگی، پای باره‌به‌ر له‌نگ (مه‌وله‌وی ل ۲۲۵). ۲- هه‌ر چی که باری لیب‌نین و بو بار بردن که‌لکی لیوه‌رگرن.

باره‌نگ (گیا.) [بار + هه‌نگ] تۆوی گیا رکیشه.

باره‌شایی (نا. ل.) [بار¹ + ئه] + شایی [ئوه‌نده شته‌ی که ماله زاوا ده‌ینیرنه ماله بووک‌ی بو س‌از کردنی چپشتی شایی.

باره‌تلا (شر.) بری: باره‌که‌للا.

باره¹ (نا.) [؟] ئه‌م وشه به‌ته‌نیا ده کار ناکردی و ده‌گه‌ل (له یا ده) دی و

بارهکه‌للا (شر.) [عر: بارک الله] ۱- رسته‌یه‌که بق هاندان و به مانای ئافه‌رینی خودات لیبئی، بارهقه‌للا، ئافه‌رین. ۲- بق تهوس و لاتاو پیدادان به که‌سێک که‌لکی لیوه‌رده‌گرن که کاره ئه‌رکی پیویست نه‌کردبئی. :: بارهکه‌للا! ئه‌وه بوو دهرس خویندنه‌که‌ت. هه‌ی بارهکه‌للا ئاوات ئاگا له‌و منداله‌ی بوه؟ & بارهقه‌للا

باره‌کی (ئان. ل) [بار 1 + ئه‌ک + ئی] ولاغی باری که‌گه‌یشته‌ئۆته ئه‌وه بار هه‌لگرتئی، که‌یشته‌نه‌مهنی بار هه‌لگرتئی باره‌به‌ر.

باره‌گا (نا. ل) [بار + ئه + گا] ۱- دهریار و کۆشکی شا و میران ۲- شوپنیک که‌شا و پادشا ئیزنی چوونی خه‌لک و دیتنیان دهدا. ۳- دهریار و سه‌رای لی پرسینه‌وه له‌ لای خودا. ۴- جیگای سه‌رۆکایه‌تی پارت و حیزبه‌کانی سیاسی. & بارگا.

تیبینی: بار به مانای ئیزن و ری دانه و باره‌گا ده‌بیته جیی ئیزن دان یا جیی‌هکی که‌ ئازاده، بار له‌م وشه‌یه دا هاوتایه ده‌گه‌ل به‌ر به مانای ئازاد (به‌ر دان) به‌لام له‌ کوردیی دا شیوه‌ی به‌رگا

یا به‌ره‌گا ساز نه‌بوه .

باره‌نگیو (نا. ل) [بار 1 + ئه‌نگیو] به‌ره‌ه‌ئست و دار و به‌ردی سه‌ر ری که باری سه‌ر باره‌به‌ری ویکه‌وئی.

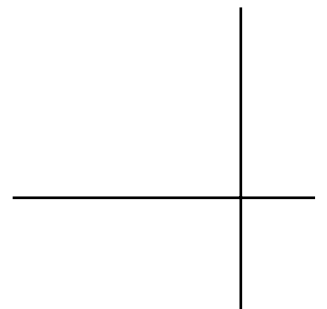
باری 1 (ئان. ل) [بار 1 + ئی] هه‌رچیک که‌ بق بار بردن و بار کردن ده‌ست بدا. :: ماشینی باری، ئه‌سپی باری.

باری 2 (ئان. ل) [زا] بر: باریک

باری 3 (نا. ل) [عر: باری] خودا. :: شوکرانه‌ی باری قه‌ت نابئی ته‌واو / شه‌واوئی بگره به فرمیسکی چاو (حه‌قیقی ل ۴۳). مه‌علوومه بۆچی حاجی مه‌دحت ده‌کا به کوردی/ تاکه‌س نه‌لی به کوردی نه‌کراوه مه‌دحی باری (حاجی قادر ل ۱۴۴).

باری 4 (نا. ل) بر: باریه

باریک (ئان. ل) [یه‌ه: باریک. ناو: باریک - باش: باریک - هه‌و: باریک - زا: باری] ۱- که‌م به‌ر، ئه‌و شته‌ی به‌ر و پانایی که‌مه. // پان. :: ریگایه‌کی باریک به‌ نیو ئیره‌وار دا کیشرا‌بوو. ۲- هه‌ر شتیکی ئه‌ستوورایی که‌م بئی. // ئه‌ستوور. :: شوولی باریک، لووله‌ی باریک. ۳- لاواز، له‌ر، کز. ۴- ته‌نگ. ::

که‌مه‌ر باریک. ۵- ئەندامی شووش. ☞
به‌ژن باریک. & زراف

باریکان (نا. ل) [باریک + ئان] به‌نی
باریک، به‌نیک که به دانسته باریک
رێس‌رابی. **رێستن:** ۱- به تەشی

به‌نی باریک رێستن. ۲- (کند). قسه زۆر
دریژ کردنه‌وه و لی نه‌پینه‌وه.

باریکایی (نا. ل) [باریک + ئایی]
شوینی هه‌ره باریک له چاو شوینه‌کانی
دیکه که هه‌ندیک ئەستوورتر بن. ☞
داره‌که له باریکاییه‌که‌یه‌وه بپینه‌وه.

باریک و بنیسی (نا. ل) [باریک + و
+ بنیسی] ۱- لاوازی و له‌ری له راده به
ده‌ر له به‌ر نه‌خۆشی پێوه نووسان. ۲-
بړ: ئازاره‌باریکه. & سه‌بنیسی، بنیسی

باریکه (نا. ل) [باریک + ئە] ۱-
دروومانی په‌راویزی جل و به‌رگ. ۲-
تیزمالکێکی باریک له چه‌رم، پارچه یا
هه‌ر شتیکی دیکه. ۳- (گیان). ۱۶
سانتیمیتره... پشتی بۆره و به‌رزیگی

کال. ئەستوورایی بآلی خه‌تی ئامال
ره‌شی تێدایه. برۆی مه‌یله‌وسپی هه‌یه.
لاقی دریژ و زه‌ردن. سه‌ه‌ری خالی
وردوردی تێدایه. به‌ باری سه‌ر و پشت و
سینگی ری رێیه. له ناو پنچکی به‌یار و

خیزه‌لانیان ده‌ژی و زستانان دێته ناو
زه‌وی و زاران. له ژیر پنچکان له شوینی
نه‌دیو هیلانه‌ی ساز ده‌کا (فه‌ره‌هنگی
بالنده ل ۹)، *Anthus campestris*،
ناوی لاتینی ئەم مه‌له‌یه.

باریکه‌ری (نا. ل) [باریک + ئە + ری]
رێگای باریک، رێچکه، کویره‌ری.

باریکه‌لانه (ئان. ل) [باریک + ئە +
لانه] بړ: باریکه‌له

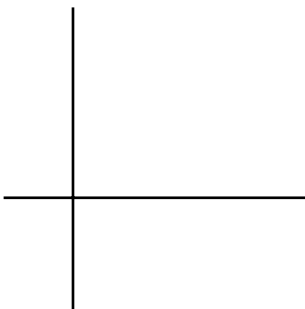
باریکه‌له (ئان. ل) [باریک + ئە + له]
بړ: باریکه‌له

باریکه‌لانه (ئان. ل) [باریک + ئە +
لانه] بړ: باریکه‌له

باریکه‌ته (ئان. ل) [باریک + ئە + له]
۱- حاالی که‌ستیکی لاواز و کز. ۲- به‌ژنی
شووش و باریک. & باریکه‌لانه،
باریکه‌لانه، باریکه‌له.

باریکی (حم. ل) [باریک + ئیی] باریک
بوون. // ئەستووری.

بارین (چا. ل) [ئەو: قار - په‌ه:
قاریته‌ن. تات: قاره‌سته‌ن - فار:
باریده‌ن. باک: بارین - ناو: بارین - باش:
وارین - هه‌و: واری - زا: قارنایش] ۱-
هاتنه‌ خواری دلۆپی باران، ده‌نکی ته‌رزه

و گللیره یا کلوو به فر له هوره کانه وه بۆ

سه ر زهوی. ۲- هاتنه خواری هه
شتیکی دیکه له بهرزاییه وه بۆ زهوی. §
به شکم خودا پوولیکمان بۆ ببارینی و
ئیمهش دهوله مند بین.

باریوم (نا.) [فهر: baryum]

کانزاییه که که له سروشت دا به شیوهی
سولفات و کهریونات دهست دهکوهی،
رهنگی سپی مهیلوه زهرده، هیچ
گرینگیه تییه کی سه نه تهی نیه و ته نیا له
بزیشکی دا بۆ وینه هه لگرتنه وه له
ریخۆله و بۆ دروست کردنی شووشه و
فیشه که شپته که لکی لیوه رده گرن. کیشی
ئه تۆمییه که ی ۱۳۷ و ژماره ی
ئه تۆمییه که ی ۵۶ - ه و Ba نیشانه ی
تایبه تی ئهم کانزاییه.

باریه (نا.) [؟]

قاییی کانزا یا هه ر شتیکی دیکه که بۆ
هه لکه ندنی به ردی زل یا بۆ جوولاندنه وه
و به رز کردنه وه ی شتی قورس که لکی
لیوه رده گرن. باریه له بن شتی قورسی
دیاری کراو دده ن و به ردیک یا شتیکی
دیکه ی چووکت له بن باریه داده نین و به
ته کانیک شته قورسه که ی
پیده جوولیننه وه، چلمێرده، لۆسه، نوپل،
مه لغه، باری، به یرهم، به رازه، گراسته،

قه راسه، قراسه.

بارین (نا. فا) [له: بارین] ئه وه ی که
ده بارین، ئه وه ی که وه ک باران دا که وئ.

بار 1

(نان.) [ناو: بار - باش: وار - هه و:
وار - زا: فار] جووکه یه ک که ته مه نی
زه رنه قووتی ته واو کردوه به لام هیشتا به
ته واوی پی نه گه یشتوه. ئهم وشه ته نیا بۆ
بپچووی هه ندیک مه ل ده کار ده کردری.
§ بارۆکه، که وبار، باره هه وێرده.

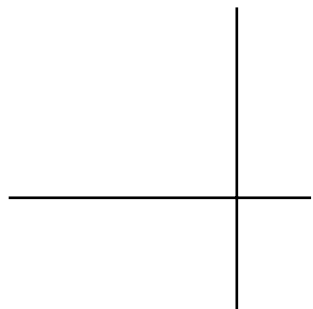
تییینی: بار ده چپته وه سه ر خزمایه تی

پیرینایو - pərənāyu ی ئه ویتسای به
مانای بانغ و پیگه یشتوو و پورنای - pur-
nāy په هله ویی به مانای بانغ و لاو که
له ریشه ی پیرینه pərəna ی
ئه ویتسای به مانای پر که وتوون. که به
گشتی ده بیته که سیک که گه یشتوته
ته مه نی بلووغ و سه رده می چووکی ته واو
یا پر کردوه. هه روه ها له زمانای
سانسکریت دا باله bāla به مانای
مندال و میرمندال هاتوه.

بار 2

(نا.) [ئین: bar] شوینیک که
له وئ به پتوه یا له سه ر کورسی بلیند
داده نیشن و مه ی ده خۆنه وه. پپشخوانی
مه یخانه.

باراندن (جا. ل) [له: باره] دهنگ

هه لېرینی ئازال، باعاندن، باقاندن.

بارژن (نا. بر): بارشت

بارن (نا. ل) [با 1 + رن (رنین)]

به فریگی ویشکه با له شوینی خوئی هه لیده گری و له شوینی دیکه دهیبارینی و وهک نه وه دهچی که به فر بیاری.

بارۆکه (نا. ل) [بار 1 + ئۆکه] [ناو:

بارۆکه، بارهکه، وارۆک - باش: وارگ - هه: وارۆکه - زا: قارکه، قارکه] جووچکهی مریشکه که تازه وه هیلکه که وتبی.

بارۆگ (نا. ل) [با 1 + رۆ + گ]

شوینییک که له چاو شوینی دیکه زۆرتتر بای بگریته وه.

باروو (نا. ئه): قاره - په: بار]

وارش و دیواری قه لاء. ئه نامه وئ بوج و باروو و تالار / حوکماتی شایی، دوازدهه زار سوار (بارام و گولندام ل (۴۳).

بارووت (نا. تور): [barut] توژیکی

رهشه که له شووره و گۆگرد و رهژی سازی دهکن و له نیو فیشهک و گوللهی دهکن بۆ تهقاندن، بارووتی رهشۆکی، دهرمان. || **بارووتی بی دووکه**: بر: بارووتی سپی. **بارووتی رهشۆکی**: بر:

بارووت. **بارووتی سپی**: جوژیکی بارووته که له سهدهی نۆزدهههه له ئوروپا ساز کرا و له جیات بارووتی رهشۆکی دهکار هیندرا، بارووتی بی دووکه ل.

تیبینی: بارووت له زمانی تورکییه وه چۆته نیو زمانی کوردیی و زمانهکانی دراوسئ و ئه ویش له poudre ی فهرانسهوی وه ریگرتوه به مانای پوودر و توژی تایبهتی که گر دهگری.

بارووتخانه (نا. ل) [بارووت + خانه]

ئهو شوینهی که بارووت و چهکی لی ساز دهکن، کارخانهی چهک و بارووتسازی.

بارووتدان (نا. ل) [بارووت + دان]

دهفر یا کیسهیه که که زوو پیای شه رکه ر یا راوچی له بهرقه دیان ده بهست و بارووتیان تیده کرد بۆ ئهو تفهنگانهی که پر دهکرانه وه.

بارووتساز (نا. فا، ئان. ل) [بارووت +

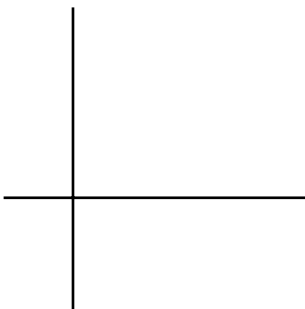
ساز] که سیک که کار و ئیشی ساز کردنی بارووته.

بارووتسازی (حم. ل) [بارووت ساز +

ئیی] کار و پیشه ی بارووتساز.

بارووتیی (ئان. ل) [بارووت + ئیی] له

چهشنی بارووت، ورد وهک بارووت. % چای بارووتیی.

بارِه (نا. د) دهنګی نازهل، دهنګی بزن و مهړ، باعه، باله، بیله.

بارِه باري (نا. د) [بارِه + باري] ۱- دهنګی په یتاپه یتای نازهل. ۲- (مجب.) قیژه و هه رای زوری مروّف & باعه باع، باله بال، بیله بیل.

بارِهش (نا. ل) [بارِه + رهش] برې: رهش به با

بارِه که (گیان. د) [بارِه + ئەکه] برې: باروکه

بارِه کهو (گیان. د) [بارِه + ئە + کهو] جوجکه ی کهو، بیچوکه و، که و بار.

بارِه هه و یرده (گیان. د) [بارِه + ئە + هه و یرده] بیچووی هه و یرده، جوجکه ی هه و یرده.

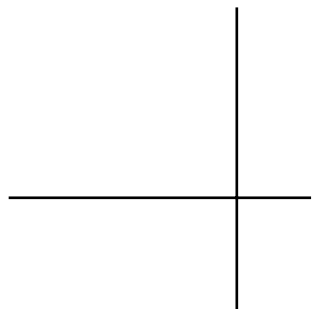
بارِيزه (نا. ل) [بارِيزه + ريز (ريژ) + ئە] ۱- بارانی به دهم باوه، بارِيزه. ۲- (گیا.) گیایه که لاسکی دريژ و رهش باوه، که لای ورد و سئ گوښه په، وه که رهوز دهچي، له شاخان له شوپنانه ی که می ناویان هه په شین دهبي. له کوردستان ئەم گیایه بو نه خوښی میزگیران که لکی لیوهرده گیري (قامووس ل ۳۰)، خاله پرهش، خاله پرهشه. ۳- [ئه ر] بهر و میوه ی کال و کرمی و خراپی داره بهر که

با وهرانديبي، باوه ريښ.

بارِيزه (نا. ل) [بارِه + ريز + ئە] بارانی به دهم باوه، بارِيزه/ ۱. ۲: ئەوه له لهشکری ده هاته خوراي / لهشکری میره کویره ی رهواندزي / ئەوه هه ره کهو بارِيزه ی ده بارانه (سروه ۷۵ ل ۳۱).

بارِيسه (نا. ل) [بارِه + ريس + ئە] [ئه ر] تهخته په یه کی چووک و تهنک که به نيکی تيده که ن و به دست هه لیده سوورين و له بهر ته و ژميک که ساز دهبي دهنګی لیدی، گفگفه، فریره.

باز ۱ (گیان. د) [په ه: باز. باک: باز - ناو: باز - باش: باز - هه و: باز - زا: باز] مه ليکی کي سوي، دندوک خوار، چنگی به قه و، په ر و پوی مؤر و خالی رهشی له سه ره، گوشتخوره و بالنده و گیانداري چووک راو دهکا و دهخوا. له سه رده می کون پاشا و میر بو راوی مه لی دیکه بازیان راده گرت و بازهوانی تایه تیان هه بوو. Falco gyrofalco ناوی لاتینی ئەم مه له یه. ۲: دار پیر دهبي و جاريک باز له سه ری ده نيښي. || **بازی بهخت:** برې بازی ده ولت. ۳: نيښتني بازی بهخت هه لکه وته / ريي وها بو من

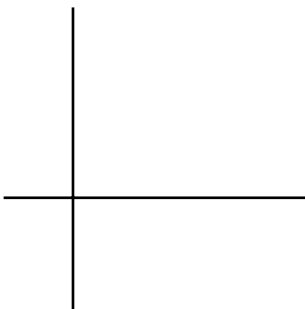
و هیمن چه‌وته (حه‌قیقی ل ۱۸۳). **بازی ده‌ولت:** بازیک بوه له کاتیک پاشای ولاتیک مردوه و کس جیگری نه‌بوه، ئه‌و بازه‌یان هه‌لفرانده و له سه‌ر شانی هه‌ر کس نیشتا ئه‌ویان ده‌کرده پاشا، بازی یه‌قین، بازی به‌خت، شابازی ده‌ولت. ***بازی ده‌ولت له سه‌ر نیشتن:** (کنډ). به‌خت روو تی‌کردن، چاک بۆ هاتن، به‌خته‌وهر بوون. **بازی راو:** بازیک که بۆ راو راگرتی. **بازی سپی:** (کنډ). هه‌تاو. **سپیم/ نه‌وه‌کوو بوومی قه‌دهم شووم و نه‌هه‌مه‌رنگی قه‌لم** (نالی ل ۲۸۹). بناگۆشی له چینی زولفیا ده‌رکه‌وتیوو، ده‌توت/ ئه‌مه‌ بازی سپی سو‌بچه، چوه بن بالی زاغی شام (مه‌حوی ل ۲۱۷). **بازی یه‌قین:** بری بازی ده‌ولت. **یه‌قینیان هیناوه/ هه‌ردووک چاوی وی به‌ستراوه/ هه‌لیان ئاویت راوه‌ستاوه** (مان ل ۱۸۴).

تی‌بینی: باز له فه‌زه vaza- ی ئه‌ویستایی به‌ مانای مه‌ل که‌وتوه و چاوگی فه‌ز vaz له ئه‌ویستا دا به‌ مانای فرینیش هاتوه و له په‌ره‌وازه، باله‌وازه، لانه‌واز دا هیشتا ئه‌و مانایه ماوه.

باز^۲ (نا.) [ئه‌و: فه‌زهه - په‌ه: فزان. باک: باز - ناو: باز، بازد - باش: واز، باز - هه‌و: باز - زا: فزان] ۱- په‌رین به‌ سه‌ر شتیک دا، خۆ هه‌لاویشتن له شوینیکه‌وه بۆ شوینیک، بازد. ۲- بری: سی باز. **ئیسته‌ش که‌ناری هه‌وشه‌که جیی باز و که‌وشه‌که / یاری تیایه یا بووته مه‌عه‌زی نوفوور** (نالی ل ۱۹۲). ۳- [باک] را. **بردن:** په‌رینه‌وه یا خۆ هاویشتن له شوینیکه‌وه بۆ شوینیکی دوورتر، باز دان، بازد بردن. **دان:** ۱- په‌رینه‌وه به‌ سه‌ر شتیک دا به‌ هه‌نگاوێکی به‌رز، باز بردن. ۲- له به‌رزاییه‌وه خۆ هاویشتن بۆ شوینیکی نزمتر. **&** بازد دان. ۳- [باک] هه‌لانن، راکردن.

تی‌بینی: باز و هاویریشه‌کانی له ریشه‌ی فه‌ز vaz - ی ئه‌ویستایی به‌ مانای رویشتن، به‌زین و را کردن که‌وتوه. به‌ گشتی فه‌ز له ئه‌ویستا دا جولانه‌وه و بزووتن نیشان دده‌ا و گه‌لیک وشه‌ی کوردیی له‌م چاوگه‌ن.

باز^۳ (نا.) ۱- ریگا، ری، ری‌باز. ۲- ریگای تایه‌تی و ناسراو و دیاریکراو. **ری:** بازی بی‌ریان، بازی پالان. **ری گرتن:** ریگا گرتن، سه‌ر ری گرتن.

هه ټوټو ژورت دنيا قوونه که و کړدوه،
ژور دانیش تووی له بازی ری گرتن و له
جنگ و له شهړ و له روژی دل هیشانه
(لاس و خزال ل ۱۵۲).

تیبینی: باز به مانایهش له هه مان
چاوگی باز ۲ که وتوه و جگه له وه له
ټوټو دا پټ path به مانای ریگایه
و دهگه ل باز به له بهر چا و گرتنی ئال و
گوری پټه کان هر یه که وشه ن.

باز 4 (پاشه). ۱- له چاوگی باختن
(باخته ن) - ی فارسی به مانای دؤراندن
و بهخت کردن ده که وئ و به دواى ناووه
دهلکى و مانای فدا کردن و بهخت کردن
دهدا. هه گیانباز، سه رباز. ۲- له بازیدن
(بازیدهن) - ی فارسی هم به مانای
سه روه و هم به مانای کایه کردن و
یاری کردن که وتوه و به دواى ناووه
دهلکى و (ناوه ل ناوی فاعلی یا ناوی
فاعلی) ساز دهکا و مانای خه ریک بوون
و شاه رزا بوون و یا ئوگر بوون بهم ئیشه
نیشان دهدا. هه کوتر باز، ژنباز،
که و باز، قومار باز.

باز 5 (نان). [ټو: پیس] رنگی رهش و
سپی پټکه وه، به له که، بازوو، بازگ، بازه.

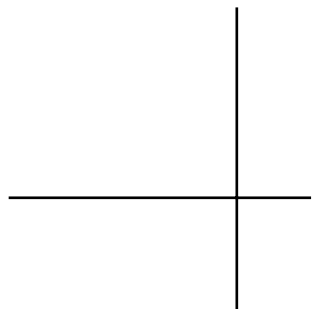
تیبینی: پیس به مانای رازاوه و

نهخش له په ئیسه - ی ټوټو ستایى
که وتوه. په ئیسه له ټوټو ستا دا به دوو
مانا هاتوه. یه که به مانای پیسی و
گولی و دووه هم به مانای رازاوه، رهنګاو،
جوان. ټوټو له بهر ټه مه یه که له
نهخوشی پیسی دا پټستی لهش دوو
رهنګ ده بی. باز و هاوتاکانی به مانای
به له که له مانای دووه می پیس که وتوون
و ئالوگوری پټه کان یان به سه ر داهاتوه.
هه روه تر باز دهگه ل بوژ یه که ریشه و
سه رچاوه بیان هه یه و هه ر یه کن و
ماناکان هه ندیک لیک ترازاون. (هس:
بوژ)

باز 6 (ټاک). [په ه: ټه پاچ] دیسان،
هه ر، دووباره.

باز 7 (نا). [فه ر: base له یون: Ba-
sis] له شیمی دا شتی که که له تیکه ل او
بوونی ئوکسید هکان دهگه ل ئاو پټک دئ و
ټو تاییه تمه ندیانه ی هه یه ۱- دهگه ل
ټه سیده کان تیکه ل بی و خوئ (ملح) پټک
بیئى. ۲- ټو ئاوه کیانه ی که به هؤی
ټه سید سوور بوون، شینیان بکا. ۳-
ئاوټه که ی ټو ټه لکتریسیته له خوئ
ټیپه ریئى و ته جزیه بی.

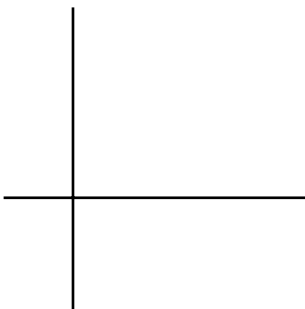
بازار (نا). [باک - زا] ۱- بازار ۲-

شار. ۳- رۆزی یه کشه نیه.

بازار (نا.) [ههخ: ئه باچهری - پهه:
فاچار. باک: باژیر، بازار - ناو: بازار،
باژیر - باش: بازار - ههو: بازار - زا:
بازار] ۱- شوینی سهودا و کرین و
فرشتنی کهل و پهل و پیداوستی ژیان.
بازار ههه دهتوانی ریزه دوکان و
جیگایهکی داپوشراو بی و ههههه
شوینیکی سهه ئاوهلا و مهیدان بی و
کۆمهله خه لکیک، بۆ کرین و فروش له
یهک کۆ بنهوه. بازاری مهیدانی پتر له
گونهکان برهوی ههیه و له رۆژیکی
دیاری کراو به تایبته مهردار و چودار
پنکی دین و مالات دهفروشن یا دهکرین.
۲- مهعامله، سهودا. ۳- (کنه.) درۆ و
چیرۆکی ریکخسته. ۴- ئه دوکان و
بازاره چیه بۆ خۆت داناوه؟ ۴- (کنه.)
سینگ و بهرۆکی یار. ۵- نیشانیان داوم
خاتوون نهستی، سینگ دهلی بازار و
دوکانه / محهلی تاجران لهوی دهگرتهوه
سهودا و معامله و سانه (شیخ فرهخ ل
۲۵). ۶- **خوش بوون**: له رمین دا بوونی
پیشه و کار و مهسهلهیهک، برهو خوش
بوون، بازار گهرم بوون. ۷- ئه ورۆژانه
شایی زۆره و بازاری چاوهشان زۆر
خۆشه. ۸- **شکان**: هاتنه خوارئ نرخ،

ههههه بوون و رمین نهمان کالآ، له برهو
کهوتن. ۹- شههد و شهکهه ئه قوربان
بازاری شکا یه کجار / له وهههههه و
دهرکهوت له علی له بی شیرینت (ئهحمده
موختار ل ۶۶). کاکۆلی به دهه باوه که
بادا به بههه دا / بازاری شکا نافه به
سهه چین و خوتهه دا (وهفایی ل
۱۰). ۱۱- **کردن**: سهودا کردن، کرینی
کهل و پهل له بازار. ۱۲- پیاوهکه بۆ سبهی
شتمان زۆر دهوی بزانه دهتوانی بازاری
بکهی. ۱۳- **کهسهه بوون**: برهو نهبوونی
پیشه و کار و مهسهلهیهک. ۱۴- بازاری
شیر و شاعیری کهسهه. ۱۵- **گهرم**
بوون: بری بازار خوش بوون. ۱۶-
ههه بوون: رمین ههه بوون، فروشتنی کهل و
پهل به خه لک، به بازار بوون. // بی
بازار بوون. ۱۷- ئه ورۆ بازارم نهبووهه
کهسه به لای دوکانه کهم دا نهههه.
۱۸- **به بوون**: ۱- بازار ههه بوون. ۲-
رستهیهک که کهسهه به دوکانداری
دهلی به مانای رمین و فروش ههه بوون. ||
بازاری خوش: ۱- بازاری که کرین و
فروشی زۆری تیدا بکری و رمینی هه بی.
۲- کهسهه که دهسههوتی له ههه
باریکهوه زۆر بی. & بازاری گهرم.
بازاری رهش: بازاری که جنسههکانی

گرانتر له بازار دهکړن و دفرۆشن و ئهم

جنسانهش له بازار به سانایي دست
ناکهون. **بازاری کهساد:** ۱- بازارپیک که
رمیني زور نه بی. ۲- کهسیک که
دهسکهوتی کهم بی. **بازاری کهرم:** بر:
بازاری خوښ. **بازاری مردوو:** بازارپیک
که رمیني زور زور کهم بی وهک وهی هر
نه بی.

بازارپاشی (نا. ل.) [بازار + باش +
ئی] کهسیک که زوو له لایه دهولت یا
میرهوه به کار و باری نیو بازار و باژیر
را دهگهیش.

بازارپتیژی (حم.) [بازارپتیژ + ئی]
پیده لکوتن به شمهک و کالا بق وهگیر
خستنی کریار و پی فرۆشتنی،
بازار کهرمی، بازار خوښی.

بازارچی (ثان. ل.) [بازار + چی] بر:
بازاری

بازارخوښ (ثان. ل.) [بازار + خوښ]
کهسیک که به ئینساف شمهکهکانی
دفرۆشی و کریار لپی رازییه، خوښ
سهودا.

بازارخوښی (حم.) [بازارخوښ +
ئی] بر: بازارپتیژی.

بازیه ند (نا. ل.) [بازی 2 + به ند/ ۱۳]

بر: بازووبه ند

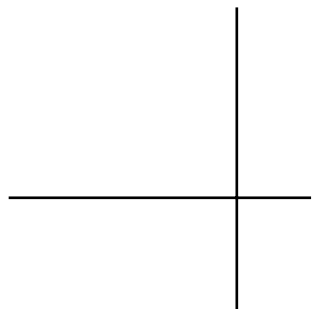
بازار کهرمی (حم.) [بازار کهرم + ئی]
بر: بازارپتیژی

بازاری (ثان. ل.) [بازار + ئی] ۱-
(حم.) سهر به بازار، هرچی په یوهندی
به بازار هوه ه بی. ۲- کهسیک که له
بازار خه ریکی فرۆشی کالایه، دوکاندار،
بازارچی، ئه هلی بازار. ۳- (مج.)
که مباح، سووک، کالایه کی به دانسته و
خومالی ساز نه کرابی، شتی بینرخ و
نارپه سن که به پاره دست دهکوهی،
شتی دونیایی. ۴- به رگی دنیا هینده
کورت و کونه و بازارپیه / چونکه ناگاته
گونی دیوانه که ی لپی عارییه (نالی ل
۵۷۸). ۴- (مج.) کهسیک که دور له
مه عنه ویاته و پاره و بازار و دونیای
ماددی لا گرینگه. ۵- (مج.) ثافرته
سووک و هرزه و هکه دار که خو به
خه لک نیشان دها.

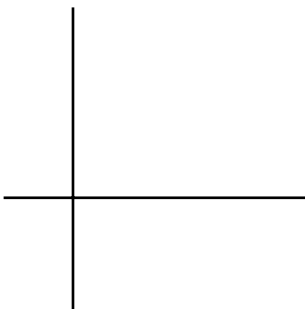
بازالت (نا.) [فـهـر: basalte]
به ردیکی رهشی گرکانی سهخت و رهقه،
مه رمه ری رهش، به ردی مه کهک.

بازازان (نا. ل.) [بازاز 2 + باز 2 +
ثان] [ئه ر] بر: بازازدین

بازازانی (نا. ل.) [بازاز 2 + باز 2 + ثان]

- + ئىي [سۆڭ] بى: بازبازدېن
- بازبازدېن** (نا. ل) [باز2 + باز2 + ئىن] [موك] بى: بازبازدېن
- + ئىن [ئىن] ۱- يار و كى بهر كىپهكه مندالان دهيكەن و له شوپىنكى ديارى كراو بازد دهن بزانن كامهيان پتر دهپهپى، بازبازانى، بازبازوكى، بازبازدېن، بازبازدوكى، بازبازان، پراى. ۲- هەلبەز و دابهزى و هەلات هەلاتى مندالان.
- بازبازوكى** (نا. ل) [باز2 + باز2 + ئوك + ئى] بى: بازبازدېن
- بازبازىن** (نا. ل) [باز2 + باز2 + ئىن] بى: بازبازدېن
- بازبەند** (نا. ل) [باز (بازوو) + بەند] [باک - زا] بى: بازووبەند.
- بازبەپىن** (ئان. ل) [باز1 + پەپىن] كەسىك كه له راو دا بازى پىپه و باز له نىچىر بەر دەدا، بازەوان، قوشچى.
- بازخانە** (نا. ل) [باز1 + خانە] شوپىنكى كه باز و مەلى راوكەرى لىرا دەگرن، قوشخانە.
- بازد** (نا.) [موك] بى: باز2. — **بازد**: بى: باز دان.
- بازدبازدوكى** (نا. ل) [بازد + بازد + ئوك + ئى] [موك] بى: بازبازدېن.
- بازبازدېن** (نا. ل) [بازد + بازد + ئىن] [موك] بى: بازبازدېن
- بازدەبەران** (نا. ل) [بازد + ئە + بەران] [موك] دواین هەوتەى وەرزى زستان كه هەتاو هەموو روژى جىگای ئاوابوونى دەگۆپى، بازەبەران.
- بازدەلبازد** (نا. ل) [بازد + ئەل + بازد] [موك] بى: بازبازدېن
- بازر** (گیان.) [باک] بى: بازپ
- بازرگان** (نا. ل، ئان. ل) [پەه: قازارەکان] ۱- كەسىك كه كارى كرىن و فرۆشتنى كەرسە و كالاى زۆره و به تىگراییه، تاجر. ۲- کوتال فرۆش، بەزان.
- تیبىنى**: دوكتور موعین ریشەى بازرگانى بردۆتەوه سەر بازار + گان (بى: برهان ب ۱ ل ۲۱۹)
- بازرگانباشى** (نا. ل) [بازرگان + باش2 + ئى] گەورەى كاروان كه سەرۆكایەتى قەتار و بارەکانى به دەستەوویە و هەموو هی خوڤهتى، سەر بازرگان، باش بازرگان. † وا پى دەچوو بازرگانباشى زمانى كوردى نەدەزانى، وەرگىپى هەبوو ... (دمدم ل ۳۹)
- بازرگانى** (نا. چا) [بازرگان + ئى] ۱-

کاری کرین و فرۆشتنی شمهکی زۆر، کار و پیشه‌ی بازرگان. ۲- کوتال فرۆشی، به‌زازی.

بازره (نا) [ناو: بازره - هه‌و: بازره] ئهم وشه له زاراوه‌ی ناوه‌ندیی دا به ته‌نیا نایه و ده‌گه‌ل چاوگی بوون و کردن دێ و به گشتی مانای حاله‌تی که‌وانه‌یی له جوولانه‌وه دا هه‌دا، له دیوانی مه‌وله‌وی دا به ته‌نیا به مانای هه‌یوان و ئیچیریک که له شوین خۆی بگه‌رێته‌وه هاته‌وه. ۱- بازره پرتاو، کۆ چون تل مه‌وه‌رد / هه‌ر به‌رد بی نه‌و هه‌رد مه‌هه‌رد وینه‌ی گه‌رد

(مه‌وله‌وی ل ۴۹۱). **بوون:** له نه‌کاو هه‌ستان و ده‌رپه‌رینی ئیچیر و گیاندار، ده‌رپه‌رین. ۲- ئه‌وه مامزێ من بازره ده‌بوو / هه‌ر خۆی داویشه‌وه سپیلیکی ده‌سه‌ر خانێ / ... (پایزه ل ۵۲).

کردن: ۱- خۆ دزینه‌وه‌ی ئیچیر بێ ئه‌وه‌ی راوکه‌ر هه‌ست بێ بکا، ده‌رپه‌رین و راکردنی ئیچیر و خۆ ون کردن. ۲- که‌وانه کردنی هه‌ر شتیکی باویشه‌تر، که‌وانه کردن، بازره‌قه به‌ستن. ۳- ده‌رپه‌راندنی ئیچیر. ۴- ئه‌وه مامزم بازره ده‌کرد له شیرین خه‌و دا، له گه‌رمه‌لانێ (پایزه ل ۵۳).

تیبینی: هه‌ردووک وشه‌ی بازره و

بازره‌قه له vaza ی ئه‌ویستایی به مانای راکردن، به‌زین و هه‌لاتن و به گشتی جوولانه‌وه که‌وتوون.

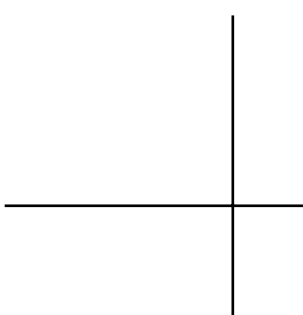
بازره‌قه (نا) [بیر: بازره] ئهم وشه‌یه به ته‌نیا ده‌کار ناکردرێ و ده‌گه‌ل چاوگی به‌ستن دێ و ئهم مانایانه هه‌دا. **به‌ستن:** ۱- ده‌رپه‌رین له نه‌کاو. ۲- که‌رویشکیک له به‌ر پیم بازره‌قه‌ی به‌ست و هه‌لات. ۳- فیچقه کردنی خوین یا هه‌ر شتیکی ئاوه‌کی دیکه. ۴- که‌وانه کردنی شتی هاویشه‌تراوی وه‌ک تیر و گولله، بازره کردن.

بازر (گیاندار) [باک: بازر - ناو: بازر، بازۆر، بازۆری - هه‌و: با‌لزهر] مه‌لیکی چووکی راوکه‌ره، وه‌ک بازه به‌لام چووکه‌تر، ره‌نگی بۆره‌لووکه‌یه و بن سینگێ سپییه، پاساری و مشک و گیانله‌به‌ری چووکی دیکه راو ده‌کا، مشک گره.

تیبینی: ویده‌چی که ئهم وشه‌یه له پیداشدا بال + زه‌ر بوه و له دوا‌یی هه‌ندیک سوای و ئهم شتیوانه‌ی دیکه‌ی لێ په‌یدا بووبی.

بازقه‌پان (گیاندار) بر: باشقه‌پان

بازک (نا) [زا] بیر: بازنه

بازگ (ئان. ل) [باز5 + گ] بر: بازوو2

بازگه 1 (نا. ل) [باز3 + گه] ریتگای هات و چۆی مامز و بزنه کتوی. راوچی ئەم ئاھەرئیانه دەبیننەو و لە شویتنیک دەچنە سیپەو و کاتیک بۆ ئاو خوارندنەو بەویدا تێدەپەرین تەقەیان لێدەکن و راویان دەکن.

بازگه 2 (نا. ل) [باز2 + گه] ئەو شوین و جیتگایە کە لەوێو بەز بەدەن، شوینی باز دان.

بازگەشت (نا. چا) [فار: بازگشت] 1- گەرانیو. 2- پاشگەز. 3- پەشیمان. **برونەو:** 1- پاشگەز بوونەو. 2- پەشیمان بوونەو. 3- خەجی دەیکوت ئامۆزا سیامەند لە قەولان بازگەشت نیم ئەمما گەلیکت لێدەترسیم (گەنج ل 364).

بازن (نا. بر) بازنە

بازند (نا. 1) (ئا. بر) باسک. 2- (ئا.) ئەو شوینە دەست کە بازنە تێدەکردی، مەچەک. 3- بازنە/1.

بازنگ (نا. بر) بازنە

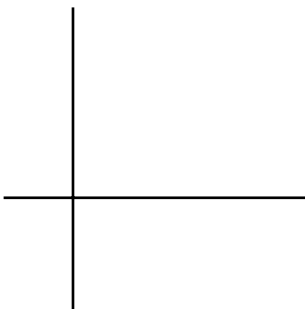
بازنە (نا.) [باک: بازن - ناو: بازن،

بازنگ، بازنە - باش: بازنە - ھەو: بازن - زا: بازن، بازک] 1- ئالْقَهِيه کە لە زیر و زۆیو یا لە شتی ئاسای دیکە وەک شووشە کە ژن بۆ جوانی لە دەستیان دەکن، بازند، دەسبیتنک، دەسینە، دەسبەنی. 2- ئالْقَهِيه کە ئاسنە وەک ئەنگوستیلە و حەلقە بۆ بەرگری لە شکانی پتەری دار و گۆچان تێی ھەلدەکێشن. 3- جەغز، دایرە. || **بازنە** **کوردی:** جۆریک بازنە زێری دەستی ژنانە کە دراویکی زێری بە زنجیریکی کورتنەو پێوھە.

تیبینی: ریی تێدەجۆ کە ئەم وشەپە لە پێشدا بازوونە یا بازینە (ھەرەک دەسینە) لە بازوو یا بازی + ئینە پێک ھاتبی و لە دوایی سووبی و بووبیتە بازنە.

بازنیشەستە (نا. مف.) [فار: بازنشسته] 1- کەسێک کە لە پیری، نەخۆشیی یا ھۆی دیکە لە کار کردن ئازاد دەکری و پارەپەکی دیارییکراوی بۆ دەبرنەو، تەقاعود 2- (مج.) خۆسی لە کار و بیگاریک. **برون:** لە کار ئازاد بوون و پارەپە تەقاعود وەرگرتن.

بازۆر (گیاند.) بر: بازۆر

باززری (گیانډ). بز: بازز

بازۆله (نا. ل.) [بازوو1 + ئۆله] ئهستورایی باسک، بابۆلهی باسک.

بازوو1 (ئا.). [ئهو: بازوو] بز: باسک

بازوو2 (ئان. ل.) [بازو5 + ئوو] ۱- گایهکی کلک و لاقی سپی بی. ۲- هر شتیکی دوو رنگ یا ئهبلهق بی، بهلهک، بازگ، بازه، باز.

بازووبن (نا. ل.) [بازوو1 + بهن] [ئهر] بز: بازووبه‌ند

بازووبه‌ند (نا. ل.) [بازوو1 + به‌ند] [په: بازتپانهک، باک: بازبه‌ند - ناو: بازووبه‌ند، بازووبه‌ن، بازویه‌ن، بازیه‌ند، بازووبه‌ن، بازیه‌ن - هو: بازووبه‌ن - زا: بازووبه‌ند، بازبه‌ند] ۱- کوته چه‌رمیکی ساز کراوه که پالەوان له باسکیان ده‌به‌ست. ۲- نوشته و دوعایه‌ک که له باسک ده‌به‌ستری. ۳- خشلیکه وهک بازنه به‌لام پانتر که پتر له زپز یا زپو ساز ده‌کری و ژنان ده باسکیان ده‌کن، قۆل به‌ند، قۆله‌وان.

بازووکا (نز.). [ئین: bazooka] چه‌کیکی شه‌ره، سووکه و هه‌لده‌سوورپ، بۆ ئامانجی گه‌وره که‌لکی لی وه‌رده‌گرن و له سه‌ر شان داده‌ندری و

ده‌هاویشتری. بۆ یه‌که‌م جار ئامریکا له شه‌ری دووه‌می جه‌هانی ده‌کاری کردوه.

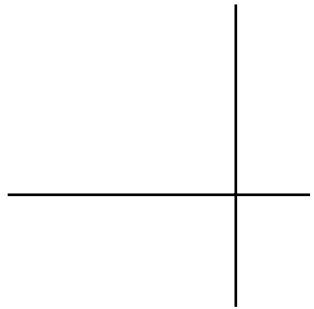
بازه1 (ئان. ل.) [بازو5 + ئه] بز: بازوو2

بازه2 (نا.). [؟] ۱- پارچه‌یه‌کی ئه‌ستور و گه‌رمه، لایه‌کی هه‌ندیک تیسکنه و پتر ده‌یکه‌نه ده‌ری و له کاتی سه‌رما ده‌به‌ری ده‌کن، به‌مبازی. ۲- [باک] جاو

بازهبه‌ران (نا. ل.) [بازو2 + ئه + به‌ران] بز: بازده‌به‌ران

بازره (گیانډ). [بازه1 + ره (له)] [هه‌و] بز: جالجالۆکه

بازله (ئان. ل.) [بازه1 + له] ۱- هر شتی که هه‌ندیک به‌له‌ک بی. ۲- (گیانډ). بی‌چووی به‌ران، کووده‌له، کووده‌ره، بزله. ۳- مندالیک که گه‌وره بووی. ۴- مندالی قۆشمه و فیله‌زان که ده‌یه‌وی به قسه‌ گه‌وره‌تر له خۆی هه‌لخه‌له‌تینی و له زیتیه‌ی چاوه‌کانی را دیاره فریوت ده‌دا. ۵- که‌سیک که شه‌رمی شکاوه و به راشکاوی هات و چۆ ده‌کا یان قسان ده‌کا. **خوتندن:** زۆرزان و فیله‌زان بوونی مندال.

بازلتین (نا. ل.) [بازهآه + ئین]

کایه‌یکه له نیو کچۆلانی موکریان دا. کایه‌یکه به‌مجۆره‌یه پینج به‌ردی چووکى پان له سه‌ر له‌پى ده‌ست داده‌نین و هه‌لیداوین و ده‌یخه‌نه سه‌ر پشتی ده‌ست و سه‌ول ده‌ده‌ن هه‌مووی بگرنه‌وه ئه‌گه‌ر هه‌موو بکه‌ونه زه‌وی و چ نه‌که‌وێته سه‌ر پشتی ده‌ستی ئه‌و کچه ده‌خپچى به‌لام ئه‌گه‌ر چه‌ند دانه‌یه‌ک بکه‌ون ئه‌وا ده‌بى هه‌ر ئه‌و جۆره‌ی که به‌رده‌کانی له سه‌ر پشتی ده‌سته به‌رده‌کانی زه‌وی به دوو قامکی شاده و گه‌وره هه‌لیان گرێته‌وه و دوا‌یی به‌رده‌کانی پشت ده‌ست‌یشی هه‌لاوێ و له سه‌ر له‌پ خریان کاته‌وه، که له‌وو ته‌واوی هات ئه‌و ده‌م به‌ردی‌ک وه‌لا ده‌نى و به‌ چواران درێژه به‌ کایه‌ دها هه‌تا هه‌موویان ته‌واو ده‌کا. کچیک که ئه‌و کایه‌ بباته‌وه لایه‌که‌ی دیکه‌ سزا دها، قه‌مچان، ریخان، پینج به‌رده، پینج به‌رک، پینجۆک.

بازی 1 (نا.) [تات: قازی - فار: بازی].
ناو: بازی، وازی - هه‌و: بازی] ۱- گالته.
‡ بازی‌ت پى وهرده‌ن هه‌ر یه‌ک وه‌ لایى/
سه‌دای دایه‌نان وه‌ لایه‌ لایى (مه‌وله‌وی ل
۴۲۹). ۲- [قوچ] وهردينه. ۳- یاری،
کایه، وازی.

بازی 2 (نا.) [بیر: باسک] به‌ مانای
بازوو و باسکه که له هه‌ندیک وشه‌ی
لیکدراو دا ده‌بیندری. ‡ بازیوه‌ن،
بازیبه‌ند.

بازیبه‌ن (نا. ل.) [بازی 2 + به‌ن 1]
[ئه‌ر] بیر: بازیوه‌ند

بازیبه‌ند (نا. ل.) [بازی 2 + به‌ند] بیر:
بازیوه‌ند

بازیبه‌وایی (نا. ل.) [بازی 1 + هه‌وا +
ئى] [ئه‌ر] بیر: باده‌وه 1

بازیوه‌ن (نا. ل.) [بازی 2 + وه‌ن 1] [ئه‌ر]
بیر: بازیوه‌ند

بازاله (نا.) [باک] بیر: بازیله

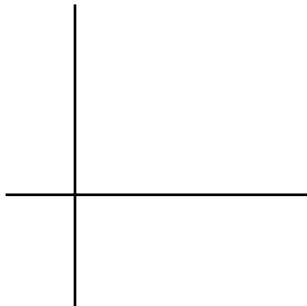
بازک (نا.) [بیر: باجک] [زا] بیر: بیبار

بازله (نا.) [بیر: بازیله]

بازۆر (نا. ل.) [ه] ده‌گه‌ل چاوگی که‌وتن
دی و مانای هه‌وا و که‌لکه‌له‌ دها. وه
— که‌وتن: هه‌وا و که‌لکه‌له‌ی کاریک له

بازه‌وان (نا. ل، ئان. ل.) [باز 1 + ئه‌ +
وان] که‌سێک که له باره‌گای میر یا

دیوه‌خانی ئه‌رباب ئه‌رکی ئاگاداری و بار
هینانی باز و مه‌لی راوکه‌ری دیکه‌ی بۆ
راو به‌ ئه‌ستۆوه‌ بوو و له کاتی راویش
دا، بازی له‌ نیچیر به‌رده‌دا، قووشچی.

سەر دان، له كه لله دان. ☞ كاكم وه باژۆر كه وتوه بپتته دوكتور. ئەو كچه وه باژۆر كه وتوه بۆ مێرد كردن.

باژەن (نا. ل.) [با 1 + ژەن] [باک] بېر: باوهشین

باژێله (نا. ل.) [؟] ۱- نهخۆشییەکه له بهر موسڵدانی مندالی ئیرینه دها و میزی پیناکرئ. (کشت و کال ب ۱ ل ۲۸). ۲- نهخۆشییەکی پیستی مندالانهیه. (وههبی ل ۶). زیپکهیهکه که له لهش و پتی مندال دپته دهر (مهردووخ ب ۱ ل ۱۰۱) & باژەله، باژاله.

باژێر (نا. ل.) [بېر: بازار] ۱- بازار ۲- شار

باژێری (ئان. ل.) [باژێر + ئی] كه سێك كه له شار بژی، شاری، شارستانی.

باس 1 (نا. ل.) [عەر: بحث] ۱- ههوال، خه بهر. ☞ خه بهر و باسی كاك كه ریمت نیه؟ ئەوه چ باسه ئەو مندالانه بۆ دهگرین. ۲- لیدوان و لیکۆلینهوه له سه مهسه لهیهک. ☞ رۆژنامهکان باسیکی دوور و درێژیان له سهه کوردستان نویسهوه. ۳- رووداو و مهسه لهی شیاوی سهرنجی خه لک. ☞ **داکهوتن**: بلاو بوونهوهی قسه و باسی كه سێك به

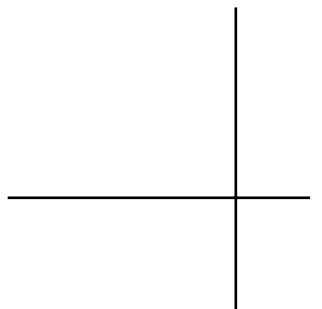
بهربلاوی وهها که هه موو کهس پتیبزانئ. ☞ **کردن**: ۱- وتووێژ کردن. ۲- گیرانهوهی قسه به درێژی. ۳- قسه کردن، مهسه لهیهک هینانه گۆر. ☞ باسی پاره مهکه هیجت نادهمی. هه ر باسی ژن بکهی نارهحهت دهبی. ☞ **هه بوون**: هه وال و خه پهریک هه بوون. || **باسی سهه**: خه تهر، مهترسی. * **باسی سهه بوون**: جیی مهترسی بوون، گیان و سهه له خه تهر دابوون. ☞ به شه و مندالی چووکه به تهنی نارده دهر باسی سهه.

باس 2 (نا. ل.) [بېر: باسک] بېر: باسکیش **باستان** (نا. ل.) [پهه: باستان] کۆن، قه دیم.

باستانی (ئان. ل.) [باستان + ئی] هه رچی که پتوهندی به کۆنه وه هه بی، قه دیمی، کۆنینه، کهونارا.

باسترمه (نا. ل.) [تور: باسترمه] گوشتی ئامادهی گا یا خووک که ئیستاکه له کارخانه ساز دهکرئ و دهنپو ریخۆلهی دهکهن و به رووتی و به سوورکراوهی دهیخۆن، باستورمه، باسورمه، کالباس.

تیبینی: باسترمه له چاوگی باسترماخ به مانای تینان و تیخستن که وتۆته وه و ده بپتته تی ئاخراو.

باستورمه (نا.) بری: باستورمه.

باستیگ (نا.) بری: باسلیق

باسریشک (نا. ل.) [با 1 + سریشک]

کریټوه یا بارانی دهگه ل باوه.

باشقه پان (گیان.) بری: باشقه پان

باشقهنده (نا. ل.) [باس 2 + قهنده] بری:

باشقهنده.

باشقهننه (نا. ل.) [باس 2 + قهننه]

پارچه داریکی باریکی به لالوووکسه

ناوهکهی دهردهدن و پتر له سهری

سهبیلهی دهنین، باشقهنده.

باسک 1 (نا.) [هیگ: باهو - نیگ: بازو

- نه: بازو - په: بازاک، بازای، بازئی،

بازهنئی، قاز، بازاک - خوت: بایسو، باک:

باسک، بازوو - ناو: باسک، باهو، باهوو،

بازوو - باش: بازوو - هه: بازوو، باسک،

باهو - زا: باسک، بازوو، بوژی] ۱- (نا.)

بهشی سه رهوهی دهستی مروؤف له

شانه وه هتا ئانیشک. ۲- بهشیک له کتو

که وهک باسکی مروؤف لیژیایی که وتوتئی و

به رهو نزمایی داده کشئی، بستوو، مله،

باهوو، یال، کلکه. ۳- بهشیک له نامور،

(بری: باسکیش). ۴- دارجگه رهی دریژ،

دهمنه، مؤدنه. ۵- [باک] بالی مهل و

په له وهر. ۶- (نز.) بهشیک له سپا و

له شکر که له یه کیک له لایه کان (راست

یا چهپ) هه لکه وتئی. ۴- سه بازه کان له

نیوان دوو باسکی دوژمنه وه گه مارو

درابوون.

باسک 2 (نان. ل.) [باس (بازو) 5 + ک]

۱- هه شتیکی دوو رهنگ یا نه بلهق بی،

به لهک، بازگ، بازه، بان، بازوو. ۴

قه له باسکه. ۲- دوره، دورپهگ. ۴

باسکه سهگ

باسکلارو (نا. ل.) [باس 2 + کلارو]

گه لای پان و گه وره ی ریواس.

باسکوول (نا.) [فهر: bascule]

جوړیک قه پانی گه وره یه بو کیشانی

باری زور قورس.

باسکه سهگ (نا. ل.) [باسک 2 + نه +

سهگ] سه گیتی دوره ی نیو قه تهنگه له

دایک تاژی و باوک سهگ بوه.

باسکه مله (نا. ل.) [باسک 1 + نه + مل

+ نه] داری گه وره و کولکه داری وشک

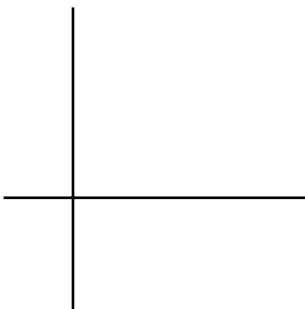
بو سووتاندن، پیله وار.

باسکه مهله (نا. ل.) [باسک 1 + نه +

مهله] جوړیک مهله یه که دهسته کان به

تهواوی راده وه شیندرین و به قه وهی

باسک مهله ی دهکن، مهله باسکه.

باسکټیک، باسوق. + باسکهوجار (نا. ل.) [باسک1 + ئه +

ههوجار] بر: باسکیش

باسوخ (نا. ل.) بر: باسلق

باسکیتبال (نا. ل.) [ئین: bas-

[ketball] جوژیک یاری توپینه که دوو دهستهی پینج کهسی له مهیدانئیکی تاییهتی دهیکهن و توپهکه له شتیکی وهک سهوهته توپی که له بهرزایی ههلاوهسراوه داوین و هه لایهک پتری تی باوی دهیباتهوه.

باس وخواس (نا. ل.) [باس1 + و +

خواس] دهنگوباس، ههوال، خهپه. هه باس و خواسی کاک ههباس چیه لیر و لهوی باسی دهکهن.

باسورمه (نا. ل.) بر: باسترمه.

باسوز (نا. ل.) [ئهر] بر: باسلق

باسکیش (نا. ل.) [باسک1 + هیش1]

پارچهیهک له دوو پارچهی هه رهگهورهی ئامووره. داریکی دریزی راسته که سهریکی به نیر بهستراوه (بۆسه نیر و ئاموور پیک دهلکینئ) و سه رهکهی دیکه دهکهوئته سهه دووههه پارچهی ئاموور یانی دهنده (شه مشیره باسکیش و دهنده پیک دهلکینئ)، مژان، مژانه، باس، باسک، باسکهوجار.

باسوق (نا. ل.) بر: باسلق

باسیل (نا. ل.) [لات: bacillum]

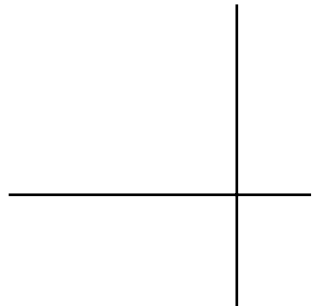
جوژیک باکتیری باریکی وهک میلهیه، به چاو نابیندری و نازار و نهخوشی دینئ وهک نازارهسی.

باش1 (ئان.) [باک: باش - ناو: باش -

ههو: باش - زا: باش] ۱- کردار و خوو و خدهی پهسهند له مروّف دا، چاک، خاس، قنج، خوو. هه کوری باش، ژنی باش. ۲- به کهلک، ریک و پیک و دروست ساز کراوی هه شتیکی دهسکردی مروّف. هه دیواری باش، داشقهی باش. ۳- زانا، تیگه یشتوو. هه مامۆستای باش، مه لای باش. ۴- گیانداری قهلهو و پهروه رده. هه مه ری باش، گای باش. ۵- ساغ، سلامهت. // نهخوش، نهباش. هه حه مه

باسلق (نا. ل.) [تور: باس—دق]

خواردمه نییهکی شیرینه له نیشاسته و شیرهی تری. نیشاسته و شیره پیکهوه دهکولین ههتا پهت دهبی له دوایی کاکله گوژی دهنیو دهنین و بهنی تی هه لدهکیشن و لوولهی دهکهن و هه لیدهگرن بۆ زستان، باسوخ، باسوز،

دەرۆست. **بوون:** بهر بهر هه کانی کردن، له ئاست که سیک راوهستان، پیویران. **کردن:** توانایی نهجام دانی کاریک هه بوون، پیویران، دهره قهت هاتن. **ژن نه گهر** له لانی خراپه ی دا کهس باشاری ناکا.

باشبازرگان (نا. ل، ئان. ل) [باش 2 +
بازرگان] بر: بازرگان باشی

باشچاوهش (نا. ل، ئان. ل) [باش 2 +
چاوهش] سه روک و هه مه کاره ی دهسته ی
چاوهشان، گه وره ی چاوهشان.

باشق (نا.) [باک] بر: باشوو
تیبینی: باشق عه ره بیکراوی باشوک -
ی کوردیه که له عه ره بیه وه چۆته وه نیو
زاراوه ی باکووری.

باشقه پان (گیان.) [؟] جۆره ماریکی
ئه ستووری درێژی زهرده سه ر کلکی خړه
(خال ب ۱ ل ۱۰۱)، بازقه پان،
باسقه پان.

باشنا (نا.) [زا] بر: بالنج
باشگا (نا. ل) [باش 2 + گا] شوینیک
که کۆمه لیک بۆ وهرزش و یاری و کایه
لینی کۆ ده بنه وه.

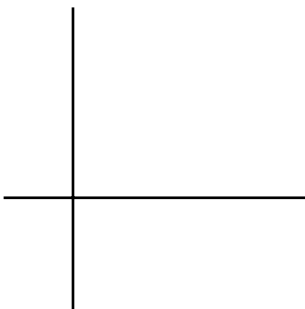
باشوستا (نا. ل، ئان. ل) [باش 2 +

دوو رۆژه حالی باش نیه. ۶- (مج.) زۆر،
راده ی پیویست. **خه لکیکی** باش
هاتبوونه ته ماشا. **بوون:** ۱- نه خۆش
نه بوون، ساغ بوون. ۲- چاک بوون، به ره و
چاکی رۆیشتن. **کور هه کمان ئیستا**
زۆر باش بوه و دهستی له شه وه گه ری
هه لگرتوه. **بوونه وه:** ۱- له نه خۆشی
هه ستانه وه. ۲- چاک بوونه وه و وهک خۆ
لیهاته وه ی شتی خراپ و برینی له ش.
باش کردن: ۱- گۆرینی حالهت له
ئاساییه وه یان خراپیه وه به ره و چاکی.
داهاتنی کومباین داهاتی جوتییران
زیاد و ژیانیان باش دهکا. ۲- کاری
چاک و ریک و پیک کردن. **باشت** کرد
نه هاتی! **کردنه وه:** ۱- چاک
کردنه وه ی نه خۆش. ۲- چاک کردنه وه ی
شتی خراپ و له کار که وتوو.

باش² (نا.) [تور: باش (سه ر)] له
باش و پیش به وشه وه ده لکی و مانای
سه ر، سه روک، گه وره و مه زن ده دا. **؟**
سوورباش، باشچاوهش، باش وه ستا.

تیبینی: ئەم وشه یه له سه رده می
دهسته لاتی عوسمانیه کان چۆته نیو
زمانه کانی ده وره به ره وه.

باشار (نا.) [تور: başarı] دهره قهت،

وهستا [گه‌وره‌ی کریکار و به‌رده‌ستان، سه‌روه‌ستا. :: ئەو چەنە‌ی رەنگ شاخی زی‌پین بۆ تۆم پەرورده کرد، دلم نای، ده مست وه‌ستای ناشی نیم، وه‌ستایکی باشوه‌ستا ببی، سه‌برسه‌بر نەرم نەرم زەحمەتی نەدا له‌ مه‌سقل کیشانی (مان ل ۸۵).

باشه هەر وهک باز له ریشه‌ی فهزه vaz ی ئەو‌یستایی به مانای مه‌ل که‌وتۆته‌وه. (ب: باز 1)

باشوور (نا.) یه‌کیک له‌ چوار لای جوغرافیایی که‌ به‌راه‌ری باکووره، لای قبله.

تیبینی: نازانم ئەو وشه‌یه که‌ی و چلۆن ساز بوه، به‌لام پیموایه ئەم وشه‌یه (بۆ ژور) یان (به‌ره‌وژور) بوه و له به‌راه‌ری باکوور دا شیوه‌ی باشوور - ی به‌خۆه‌ گرتوه.

باشووری (ئان. ل) [باشوور + ئیی] ۱- هه‌رچی که‌ پێوه‌ندی به‌ باشووره‌وه هه‌بی: ۲- هه‌رچی له‌ لای باشوور هه‌لکه‌وتبی. ۳- یه‌کیک له‌ زاراوه‌کانی زمانی کوردیی که‌ له‌ باشووری کوردستان هه‌لکه‌وتوون و بریتین له‌ بن زاراوه‌کانی له‌کی، فه‌یلی و ...

باشوکه (گیان.) [باشوو + که] ب: باشوو

باشه (گیان.) ب: باشوو

باشه‌ل (نا.) ب: باشیل

باشیل (نا.) [؟] چارۆکه‌یه‌که‌ که‌ ژنان به‌ کۆلی دادن و دوو سه‌ره‌که‌ی له

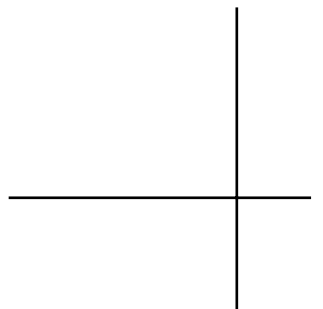
باشۆ (گیان.) [باک] ب: باشوو

باشۆک (گیان.) [باشۆ + ک] [باک] ب: باشوو

باشۆکه (گیان.) [باشۆ + که] ب: باشوو

باشوو (گیان.) [باک: باشۆک، باشۆکه، باشۆ، باشق - ناو: باشه، باشوو، باشوکه، باشۆکه، واشه - باش: واشه، باشه - هه‌و: واشه] بالنده‌یه‌کی گۆشتخۆری راوکه‌ری چوکه‌ له‌ ره‌گه‌زی باز و بچووکه‌تر له‌و، ره‌نگی چاوی زه‌رده، سه‌ر پشتی بۆر و به‌ر زگی سپییه و له‌ ئاسمان له‌ مه‌لی دیکه‌ ده‌دا و راویان ده‌کا، Falko nisus ناوی لاتینی ئەم مه‌له‌یه.

تیبینی: باشوو و هاوتاکانی له‌ بنه‌رته‌ دا ده‌گه‌ل باز یه‌کن و یه‌ک ریشه‌یان هه‌یه و له‌ دوا‌یی بۆته‌ ناوی دوو بالنده‌ی جیا.

پشتیان دهبهستن بۆ ئهوهی شتی

تییکهن، باشهَل، کۆلوانه.

باغ^۱ (نا.) [سوغ: باغ - پهه: باغ. بیر:

باق - فار: باغ. باک: باغ - ناو: باغ، باخ

- باش: باخ - ههو: باخ، باغ - زا: باخ]

۱- پارچه زهوییهکی دیاری کراوه که

داره بهری تیدا دهچه قین، مَلک. ۲-

پارچه زهوییهکی تاییهتی بۆ رهن. ۳-

(مج.) سینگ و بهرۆکی یار و گراوی.

☞ له کۆسرهتی شاله به گییان هه لال و

به بیوون و گیاخا و تیکچرژاوه / له باغی

مهرزینگان هه نار و ههنجیر کولیان داوه

(شۆرمه محمود ل ۶۹). **بیرین:** ۱- به

تالان بردن و دزینی بهر و میوهی باغ. ۲-

بیرینه وهی دارهکانی باغ له لایهن کهس یا

کهسانیکه وه که دوژمنایه تیان دهگه ل

خاوهن باغ ههیه بۆ وهشانندی زهر و

زهختی خۆیان. ۳- هه لپه رتاوتن و

ههرهس کردنی میو و رهن له سه رهتای

به هار بۆ بهردانی پتر، باغ بیرینه وه.

بیرینه وه: بیر: باغ بیرین/ ۳. **بیرینه وه:**

چه قانندی شه تل و نه مام بۆ

گه وره بوون و پیگه یشتن و بوونه باغ. ☞

باغ نانه وه هاسانه / به رهه م هیتانی

گرانه (په ند). || **باغی به بهر:** ۱- باغیک

که دارهکانی بهریان دابی و گه یشتی پته

به ر. ۲- (کند). کسه سی به ئاوات

باشی (پاشد.) [تور: باشی] به دوا

ناوه وه ده لکی و مانای سه ره رۆک،

سه ره ده سته، گه وره دها. ☞

بازرگان باشی، وه ستا باشی.

باع (نا. د) دهنگی بزن و مه ر.

باعندن (چا. م) [له باع] بر: باراندن.

باعه (نا. د) بر: باره

باعه باع (نا. د) [باعه + باع] بر:

باره بار

باعیس (نا.) [عه ر: باعث] هۆ،

سه به ب، هانه، باعیسکار. **بوون:**

بوونه هۆی مه سه له و کاریک، باعیسکار

بوون. **ی که سیک بوون:** بوونه هۆی

پیشه ات و کاره ساتی خراپ و ناله بار بۆ

که سیک. ☞ کۆ باعیسی ئیمه بوو یا

خودا به ردی لیباری (کانی مرادان ل

۱۵۳).

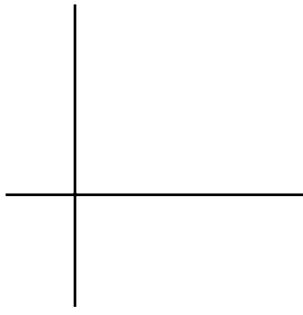
باعیسکار (ئان. فان) [باعیس + کار]

که سیک که ده بیته هۆ و باعیسی

مه سه له و کاریک. **بوون:** بر: باعیس

بوون. ☞ هه رچه ند خراپه پیاو بی به

باعیس و باعیسکاری دلان (لاس و

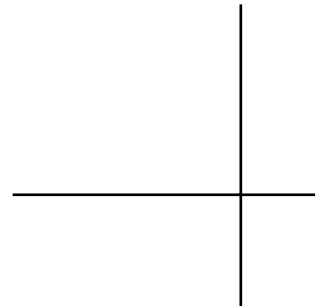

قودس: بر: باغی بههشت. ☞ کئی له باغی قودسی هه لکه ندم، هه ره نهو/ ناشتی له م شوهر زارهم ناشتیم (مهحوی ل ۳۴۵). **باغی گولان:** ۱- زهوی و باغیک که بو گول تهرخان کرابی، گولستان. **باغی میتو:** بر: باغی ترئ. **باغی وهش:** شوینیک که کومه له گیانداریکی بو ته ماشای خه لک تیدا راده گرن. **باغی ئیره م:** باغی شه دداد، باغیکه که شه دداد به لاسایی له بههشت سازی کرد و ئه مری کرد به زیر و بهردی به باخ بیرازیننه وه. ئه و رۆژهی که شاره که ته او بوو و وه نیوی که وت گیانی ده رچوو و شاره کهش وه بن لم که وت، شه دداد هاوچه رخی هوود بوه. ☞ عاشقی قامه تی تۆم کوشته یی خه نده ی ده می تۆ / بهر و باغی ئیره می یا گولی نه خلی شه جهری (وه فابی ل ۱۹۱).

باغ² (نا). [ئهو: بهغه] [قوچ] باقه بئین.

تیبینی: له زاراوه ی ناوه ندیی دا باغه یا باقه به مانای بهسته یه ک گیایه به لام له بن زاراوه ی قووچانی باغ به مانای باقه بئین هاتوه و ههردووک له چاوگی ئه و پستایی به گ bag که وتوون هه رچهند ماناکان هه ندیک گۆراون (بر: باقه 1)

گه یشتوو. **باغی بههشت:** ئه و باغه ی که له بههشت ساز کراوه، باغی جهننه ت، باغی قودس. ☞ ناوی زه نه خدانت له ناو باغی بههشتا بئته نیو/ سه ر و هه رده گپری باخه وان هه ر جئبه جئ بو تف له سیو (مهحوی ل ۳۶۳). **باغی ترئ:** زه وییه ک که تایبه ت دراوه به داره میتو و ترئ، باغی میتو، باغه میتو، ره ز. **باغی جهننه ت:** بر: باغی بههشت. ☞ ده میکی ههسته پی قوربان جه مالت عالم ئارا که / بزانت نه خلی توویا، باغی جهننه ت، خار و خاشاکه (وه فابی ل ۱۲۸). **باغی ساوا:** ۱- باغیک که تازه نابیانته وه. ۲- (کند). بهر و سینگ و مه کی تازه پیگه یشتوو ی کچ. **باغی سیوان:** ۱- باغیک که هه موو داره کانی داره سیو بی. ۲- (کند). سینگ و بهرۆکی یار. ☞ له دوگمه ی سوخمه دوینی نوپزی شیوان/ به یانی دا سفیده ی باغی سیوان (نالی ل ۳۲۰). **باغی شه دداد:** بر: باغی ئیره م. ☞ جا ده بی سینگتم بو پکه ی به باغی شه دداد و بۆم هه لیبی دوو گۆشه ی چاوه / هیندیک بلین: حۆری عاسمانه و هیندیکیش بلین: خیر، کۆتره و سه ری لئیشیواوه (شوهرمهحمود ل ۴۵). **باغی**

باغچه (نا. ل) [باغ 1 + چه 1] پارچه زهوییه کی چووکتر له هی باغ له حهوشی مال یا له شویتنیکی دیکه بۆ رعه مهمل هینانی گول و ههروهها بۆ داچاندنی سهوزی خواردنی بهشه مالتیک، باخچه.

باغچهوان (نا. ل، ئان. ل) [باغچه + وان] کهسیک که بژار و ئاودان و و پیراگه یشتن و ئاگاداری له باغچهی به دهسته وهیه.

باغچهوانی (حم.) [باغچهوان + ئیی] کار و پیشهی کهسی باغچهوان.

باغر (ئان. ؟) [بهفیز، غه پره، له خوگۆراو، له خو بایی، بوغرا. — بوون: له خو بایی بوون، خو لینگۆران، بهفیز بوون، بوغرا بوون.

باغه 1 (نا.) [ئهو: بهغه] بر: باقه 1

باغه 2 (نا. ؟) [نهخوشییه تووشی سمی ولاغی یه کسم دیت و کاسه سمی دریژ دهکا و کهلکی سواری پیوه نامینئ (قامووس ب ۱ ل ۴۱).

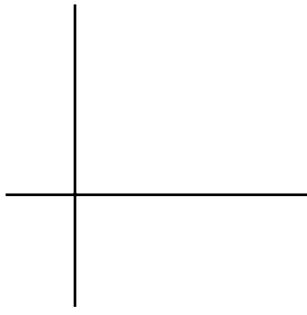
باغه 3 (نا.) [عه: باغه] مادهیهکی پلاستیکی بیرهنگه که له ئاویتته کردنی نیترو سیلولۆز و کافوور ده نیو ئەلکۆل و ئیتیر دا دروست دهبی و زوو گر دهگری. له هه ویره کهی ئەم مادهیه بۆ ساز کردنی

گه لیک شت که لک و مرده گرن وهک دوگمه، شان، دهسکی چهقۆ، مسواک، بازنه، تهسبیح. (فه: celluloid)

باغهر (نا.) [سۆر] بر: باغهل

باغهل (نا.) [پهش: بهغه ل - فار: بهغه ل. باک: باخه ل - ناو: باغهل، باخهل، بهخهل، باغهر - باش: بهخهل - ههو: باخهل، بهخهل] ۱- بهتالایی نیوان جلی سهروه و کراس که دهکه ویتته بن ههنگل و له جیات گیرفان شتی تیده نین له بنهوه پشتیند بهری کهوتنی دهگری. ۲- گیرفانی کهوا و کوۆت له نیوهوه. ۳- باوهش، بال. ده — دا بوون: ۱- دهبال دابوون، ژنی کهسیک بوون. ۲- کچی کاک کهریم ده باغهل کوپی مامم دایه. ۳- ده گیرفان دا بوونی شتیک. ۴- پارهکانم ده باغهل دایه. ده — نان: ۱- شتیک ده گیرفانی ژورهوهی کهوا و کوۆت نان. ۲- وه بن ههنگل دان. ۳- (کن.) زۆر زیرهک بوون، ده گیرفان نان. ۴- بهو مندالییهی هیند زیره که سهدی وهکوو من و تو ده باغهلی دهئی!

باغهمیو (نا. ل) [باغ 1 + ئه + میو] زهوییهک که تهرخان کراوه بۆ تری، باغی میو، باغی تری، رهز.

باغەوان (نا. ل، ئان. ل) [باغ 1 + ئە + وان] كەسىپكە ئاگادارى لە دارەبەرەكان دەككا، چاۋەدىرى باغ، باخەوان.

باغەوانىيى (حم.) [باغەوان + ئىيى] كار و پىشەي كەسى باغەوان، باخەوانىيى.

باقتە (نا. مفا.) [لە: باقىن] ۱- چىراۋ، تەنراۋ. ۲- رايەخ. ۳- ئەۋە سەر دەبىتەۋە باقتەي ئەۋان شەنگە جىيەلەن، شۆرەجىيەلەن / ئەگەر بەرماللىكى عىبادەتى بە سەر شانى خۇيان دادەن (پايزە ل ۶۶). ۳- تىزماللىكى ھۇندراۋە لە ئاورىشەم يا دەزۋو، پانايى سانتىمىترىك دەبى و لە پەراۋىزى ھەندىك جەل و بەرگى ۋەك عەبا و كەۋا و سوخمە، دەيدروونەۋە ھەتا پارچەكەي ھەلنەۋەشىتەۋە يا رىشالى لىنەبىتەۋە.

بافره (نا.) [؟] كەتيرەي سىيى (خال ب ۱ ل ۱۰۲).

بافره (نا. ل) [با 1 + فر + ئە] [ئەر] بى: فېرفېرە

بافك (نا.) [باك] بى: بىيانوو

بافل (نا.) [؟] ئاۋەلدىر، تاڭگە

بافن (نا.) [زا] بى: فافون

بافون (نا.) [باك] بى: فافون

بافىش (نا. ل) [با 1 + فىش] تر و تۆپ، فىز. **كردن:** خۆ ھەلگىشەنى بە درۆ، خۇرانانى بىجى، تر و تۆپ لىدان.

بافىن (چا. م) [ئەۋ: ئوبدەئىنە. فار: بافتن - تات: شىتەن] [ئەر] چىن، ھۇنىنەۋە.

باث (نا.) [باك] بى: باب

باثبرا (نا. ل) [باث + برا] [باك] بى: باۋك، مام.

تېبىنى: ھەژار بە ھەلە لە جىيات بىراپاڧ ماناي كىردۆتەۋە. (ھەنەبانە بۆرىنە، ب ۱ ل ۴۴).

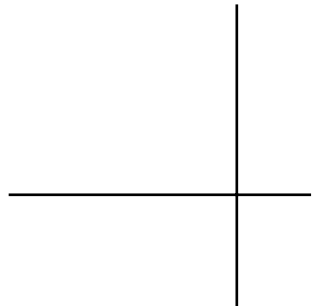
باڧمارى (نا. ل) [باڧ + مار 3 + ئى] [باك] زىباب

باڧەندە (نا. ل) [باڧ + ئەندە] [قوچ] زىباب

تېبىنى: ئەندە سۋاۋى ئەندەر - ە بە ماناي ھندوور، ئەندەروون كە لىرە بە شىۋەي پاشگر دى و ماناي زى دەدا.

باق (نا.) [باك] بى: باقە 1

باقاندن (چا. م) [لە: باقە 2] ۱- خۆ

لهسه ره، بهره که ی چوار هه تا ههوت
 دهنگه له هه ره که لوو دا، -Faba vul-
 garis ناوی لاتینی ئەم گیایه یه. ۲-
 بهری ئەم گیایه که ئیستا که به فهریکی
 دهیکوئین و ده پلاوی ده کهن و دهیخوئن،
 به گهیشتهویش دهبال خورشت و ئاشی
 ده کهن. & پاقله، باقلا، باجیج. || **باقلهی**
میسری: بر: ترمس

باقو¹ (گیان). ماسییه کی گه وره ی بی
 پووله که یه، له بن و مه نداوی ئاوی چۆمی
 قوول دهژی، سه ری گه وره تر له
 له شیه تی، ددانی ورد و سمیلتیکی یه ک
 داوی ئەستووری هه یه، ئیسکی ورده ی
 نیه و ماسی چوکی نیو ئاو دهخوا،
 دریزایی هه تا چوار میتر و قوورسای
 هه تا ۲۰۰ کیلو دهگا. شیعه پتیان
 هه رامه و نا یخوئن به لام له کورده وای به
 تاییه ت بۆی ده چنه راو، گوشته که ی له
 ترش و خوئی ده نین و به سوورکراوی
 ده یخوئن، Silurus glanis ناوی
 لاتینی ئەم ماسییه یه، نه ققه، سمیله.

تیبینی: من پیموایه ریشه ی ئەم
 وشه یه ده چیته وه سه ر وشه ی به یکه
 bheka ی سانسکریت و فه که vak ی
 په هله ویی به مانای بۆق [بر: بۆق]

دهرخستنی هه ندیک گیاندا ری وه ک
 ریوی و که متیار، واقانندن. ۲- خو
 دهرخستنی گیسک و کاریله، بارانندن.

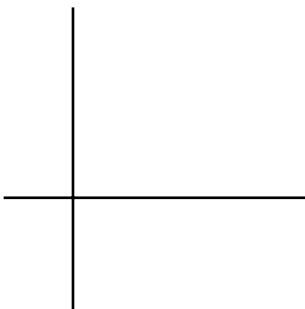
باقر (ئان). [تور: bakır (مس)] ئەو
 دهفر و قاپ و قاچاغانه ی مسی که
 قه لاییه که یان لیبۆته وه و رهنگی
 مسه که یان ده رکه وتوه. **بوون:** ۱-
 لیبوونه وه ی قه لایی قاپ و قاچاگی مسی
 و ده رکه وتنی رهنگی مس. ۲- چیشتی
 رهنگ گۆراو و تام ناخۆش که له دهفری
 باقربوو دا ساز کرابی. ۳- (کن). عه یب
 ده رکه وتن و رووره ش بوون. **دهره اتن:**
 (کن). عه یب ده رکه وتن. ۴- ئەو
 کاره هه روا نامینیته وه ئاخری باقری
 دهردی و ئابرووی ده چی.

باقلا (گیا). [باک] بر: باقله

باقلاو (نا. ل). [باقله + ئاو 1]
 چیشتی که له باقله، ئاو و روئن و هه ندیک
 ئالته.

باقلاوه (نا. ؟). [جوړیک شیرنی ساز
 کراو له شه کر، هیل، بادام، ئارد، شیر و
 روئن که زۆر شیرینه، باقلاوه.

باقله (گیا). [عه ر: باقلا له: یون: ba-
 [kelos] ۱- گیایه کی که وییه و
 ده چیندری، گولی سپیه و خالی ره شی

باقو^۲ (گیا.) [؟] ۱- هنجیری کالی وهریو، هنجیریک که هشتا نهگه یوه.
۲- قهزوانی فهریک.

باقه^۱ (نا.) [ئهو: بهغه، باگه، باک: باق - ناو: باقه، باغه - باش: باقه - ههو: باقه] ۱- چهند مه لوی پیک بهستراوی گهنم و جو. ۲- باوه شیک گژ و گیای به باقه بیئن بهستراو. ۳- چه پکیکی بهستراوی گهره ی سهوزی خواردن.

تیبینی: باقه، باغه، باج، بهش و بهخت و دهیان وشه ی دیکه ی کوردی هه موویان له ریشه ی ئه ویستایی بهگ bag به مانای به خشین و به شینه وه و دابهش کردن که وتوون که هه رکامیان له شوینی خوین باسی لیده کری.

باقه^۲ (نا. د) ۱- دهنگی ریوی و که متیار، واقه. ۲- دهنگی گیسک و کاريله، قاله، باره. ۳- (مج.) دهنگی گریانی مندالی ساوا

باقه باق (نا. د) [باقه + باق] ۱- دهنگی پهیتا پهیتا و یهک له دوا ی یهکی ریوی و که متیار، واقه و اق. ۲- دهنگی پهیتا پهیتا ی گیسک و کاريله، قاله قال، باره بار. ۳- دهنگی پهیتا پهیتا ی گریانی مندال.

باقه بهس (نا. ل) [باقه 1 + بهس 2] [ئر: بر: باقه بیئن

باقه بهست (نا. ل) [باقه 1 + بهست 1] بر: باقه بیئن

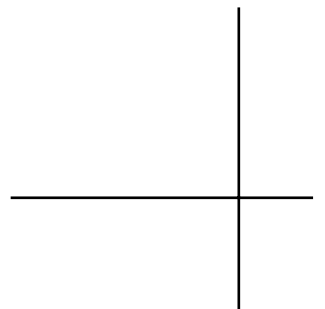
باقه بیئن (نا. ل) [باقه 1 + بیئن 1] گیایه کی باریک و دریز که له باقه گیای دهه آلین و دهیبهستن، باقه بهس، باقه بهست.

باقی (ئان.) [عهر: باقی] ۱- هه رماو، نهمر، راوهستاو. ۲- دریزه و پاشماوه ی کار. ۳- پاشماوه له ریازی و حیساب دا. ۴- ده تمهنم دهیبه سی تمهننت باقی دهدهمه وه.

باقیه (نا.) [؟] دروومانی به دست، تهقل. **جروت باقیه:** دوو ریز دروون به دست بق قائمتر بوون، جووت تهقل. دایکم کراسیکی جووت باقیه ی بق دروو بووم.

تیبینی: هاورپیشه و هاومانای ئهم وشه یه له زمانی فارسی دا بخیه (بهخیه) یه.

باک^۱ (نا.) [پهش: باک - فار: باک - لور: باک، ناو: باک - ههو: باک] ترس، خوف، ئه ندیش. **هه برون:** ترسان،

دهستی راستمان له لای رۆژه لآت بئ و دهستی چهپمان له لای رۆژ ئاوا بئ باکوور دهکه ویتته رووبه پروومان // باشوور .

باکووری (ئان. ل) [باکوور + ئیی] ۱- هه ر شوینیک که له باری جوغرافیایی له لای باکوور هه لکه وتبئ. ۲- گه وره ترین زاراوه ی زمانی کوردیی، کرمانجی .

تیبینی: زمانی کوردیی به پئی هه لکه وتنی دانیشتوانی ئه و ناوچانه له باری جوغرافیایی دابهش کراون و چونکه ئه و زاراوه یه که وتۆته باکووری کوردستان به م ناوه کراوه .

باکش (نا. ل) [با 1 + کهش] بری: باکش

باکش (نا. ل) [با 1 + کیش] ۱- دهفری وهک کووپه و ئیستکان که بای لهشی پیده دیتن. که سیک شاره زا له پیدشا به شه مچه یا ئاگریکی چووکه هه وای نیو دهفره که ته و او دهکا و به پشت یا به و شوینه یه وه دهنی که بای هه یه، دهفره که پیست و گوشتی ئه و شوینه هه لده مژئ و هه واکه ی دهکیشی . ۲- کون و کولانه یه که که بای پیدا دیتته ژوور و مال فینک دهکاته وه . & باکش .

خوڤ کردن، ترس هه بوون. :: دوو برا رۆژی هه را دهس بخه نه دهستی یهک / کیه هه یان باکی له هیزی نه ته ویی نارپه سه نه (هیدی ل ۳۱۰). نازانی ئه من له خو لا زیاتر باکم له کهس نه (امثال و حکم ل ۵۳۵).

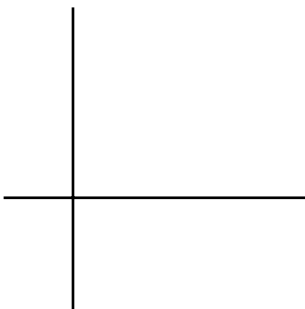
باک ۲ (نا.) [زا] باب، باوک

باک ۳ (نا.) [فهر: bac] خه زنیکه له پاش یا له په نای ماشین و ترۆمبیل بۆ تیکردنی بنزین که له ویتوه به لووله یه کی مسی دا ده چیتته کار براتۆر .

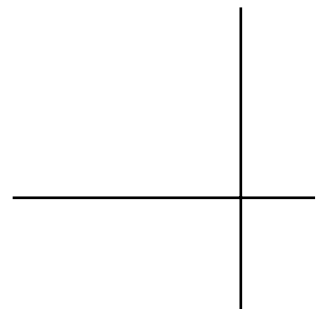
باکتری (نا.) [یون: bakterion] گیانداریکی یهک خانه یی زۆر ورده که به چاو نابیندرئ و به شکلی خری و به یزی و لوول ده دیترئ. له ناوک و سیتۆپلاسم پیک هاتوه و هه ندیکیان بۆ گیانداران زهره ریان هه یه و نه خو شتی وهک میکوته، ئازاره سی، ... ساز ده که ن.

باکوت (نا. ل) [با 1 + کوت 1] به فر ده گه ل بای توند وه ها که به فره که له دار و دیوار بکوتئ، کرپوه .

باکوور (نا.) [ئهو: ئه پاخی نذره، ئه پاخته ره - په ه: ئه پاخته ر. باک: باکور - ناو: باکوور - زا: فاکور] یه کیک له چوار لای جوغرافیایی که ئه گه ر وا راوه ستین

- باگ** (نا.) [باش] بر: با 1
- باگا** (نا.) (ل.) [با 1 + گا 3] [ئر] بر:
- باگردان
- باگره** (نا.) (ل.) [با 1 + گژ + ئه] [ئر]
- بر: گژه با
- باگردان** (نا.) (ل.) [با 10 + گوردان]
- [باک] بر: باگردان
- باگوردین** (نا.) (ل.) [با 10 + گوردین]
- بر: باگردان
- باگونه** (نا.) (ل.) [با 1 + گون + ئه]
- هه‌آمسانی گونی مرؤف یا هه‌یوان له سهردهمی پیگه‌یشتن و بالغ بوونی دا.
- باگردان** (نا.) (ل.) [با 10 + گگردان]
- [باش] بر: باگردان
- باگر** (نا.) (ل.) [با 1 + گه] بر: باگیزه
- باگیر** (نا.) (ل.) [با 1 + گیر] ۱- بر:
- باگر. ۲- [ئر] ئامراز و ده‌فریکی کانزای کون کونه که له سهره‌وهی قهننه یا پۆلوو ئاوری داده‌نین هه‌تا با ژيله‌مۆ و خۆله‌میشه‌که‌ی بلآو نه‌کاته‌وه.
- باگیزه** (نا.) (ل.) [با 1 + گیز + ئه]
- بایه‌کی تونده که به دهوری خۆی دا دمخولیتته‌وه و له قه‌دهر توانا هه‌رچی وه‌گیر که‌وئ وه‌هه‌وای دده‌ا، گیزه‌لووکه، گرده‌لوول، گه‌ردولوول، گه‌رده‌لوول،
- تیبینی:** با سووای وشه‌ی بان - ه و گردان و هاوتاکانی به گشتی له دوو به‌شی [گه‌رد + ئان] بیک هاتوه. گه‌رد له چاوگی ئه‌ویستایی فه‌ریت و په‌هله‌ویی گه‌رتیته‌ن به مانای گه‌ران و سوورانه‌وه که‌وتوه و ئان پاشگری فاعلییه.
- باگر
- بای تیبکا، شوینیک که با له هه‌ر لایه‌که‌وه بی بیگرتته‌وه، باگیر، باگا.
- باگردان** (نا.) (ل.) [با 10 + گردان]
- [موک] ئامرازی بان کوتانه‌وه. ئه‌م ئامرازه پتر له شتی قورسی وه‌ک به‌رد سازی ده‌کن. به‌ردیکی یه‌کده‌ست به شکلی ئوستوانه داده‌تاشن و دوو سهره‌که‌ی کوناودیو ده‌کری یا داری تیده‌خه‌ن و قوئفه‌ی ئاسنی لیده‌ده‌ن و به تهنافیک به سهر بانی دا ده‌یگیرن هه‌تا بیکوتیتته‌وه و درز و کونی بان بگری و دلۆبه‌ی نه‌کا، باگردین، بانگردین، بانگلین، بانگلیر، بانتلین، بانتلیر، بانگویر، باگوردان، باگوردین، باگه‌ردان، بانکوت، باندیر، گندۆر، ته‌بانه.

گەردەبا، گىجەبا، باھۆز، باگەر.

بال (نا.) [باک] بر: بال

بالا (نا.) [باک] بر: بالا

بالابان (نا.) [باک] بر: بالەوان 2

بالافر (نا. ل) [بالا + فر(فرین)] [باک]

فرۆكە، تەيارە. **تېبىنى**: ئەم وشەيە لە جەنگەى شەرى دووھەم دا، كە رادىيوى بىرۆت دەنگ و باسى بە زمانى كوردىيى بلاو دەكردهوه، داتاشراوه. (قامووس ب ۲ ل ۴۸).

بالبالۆك (كيان.) [بال + بال + ئۆك]

[باک] بر: تاژيلۆكە

بالتە (نا.) [؟] [باک] بر: تەور

بالجانە (گيا.) [زا] بر: باينجان

بالدرجانە (گيا.) [زا] بر: باينجان

بالشنا (نا.) [زا] بر: بالئج

بالكۆك (نا.) [باک] بر: بالئج

بالگيف (نا.) [باک] بر: بالئج

بالگە (نا.) [باک] بر: بالئج

بالگەھ (نا.) [باک] بر: بالئج

باللۆرە (نا. ل) بر: بالۆرە

بالماسكە (نا. ل) [فەر: bal masque]

كۆرپكى خۆشى و سەما، كە بەشدارەكانى پتويستە بە دەمامك و كەرەسەى ديكە بىچم و سەر و سەكوتيان وەها بگۆرن كە كەس يەكتر نەناسىتەوہ.

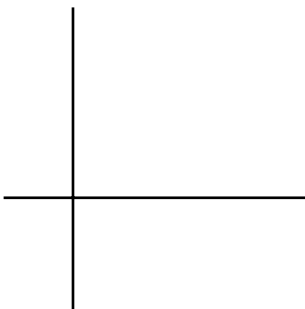
بالنگ (نا.) [باک] بر: بالئج

بالوهر (نا.) [زا] بر: بالەوان 2

بالۆرە (نا. ل) [با + لۆرە] [باک: بالۆرە

- ناو: بالۆرە، باللۆرە، بەللۆرە] جۆرئك گۆرانى كوردىيە. **لئدان**: پەنجە لە گەرۆو كوتان و بالۆرە كوتن. **لە** **دان**: دەست بە بالۆرە كـردن، بالۆرە كوتن.

تېبىنى: ژنانى كورد كاتئك لە چيا و شاخ و داخان بە دەم ئيش، رۆيشتن يا دانيشتن و ماندوو حەسانەوہ دا، گۆرانى دەلئين گەردنى خۆيان دەكەنە ئامرازى مۆسيقا و پەنجەكانى دەستيان گرد دەكەنەوہ و بە ھەواى گۆرانىيەكەى دەيلئين لە دەمارەكانى مليان دەدن و لە گەرۆوشيان ھەر عەينى ھەوا دەنگى (ئەوہوہوہ، ...، ...) دەردەخەن و لە نئوان پەنجە لە گەردەن دا و (ئەوہوہوہ) دا وشەكانى گۆرانىيەكەيان درئژ دەبئتەوہ و پياو كەمتر تئيدەگا. جار و بارەش كە

هه‌لده‌وه‌ری. (زوو پێیان وا بوو که بالۆکه به هۆی وه ده‌ست که‌وتنی میزی بۆق و پشیله پەیدا دەبێ و بۆ چاره‌سه‌ر کردنی چه‌ند شیوه‌یان به‌کار ده‌برد: چه‌ند ده‌نکه جو‌یان ده‌گه‌ل هه‌ندیک خوێ له‌ کوته‌ په‌رۆیه‌ک ده‌پێچاوه و دو‌عیان له‌ سه‌ر ده‌خویند و له‌ چالێکیان ده‌نا و پێیان وا بوو هه‌رکات جو‌یه‌کان رزببان بالۆکه‌کانیش هه‌لده‌وه‌رین، گه‌نمه‌.

تییینی: له‌ فه‌ره‌ه‌نگه‌کانی فارسیش دا ئه‌م وشه‌یه به‌ شیوه‌ی بالو (بالوو) و پالو (پالوو) هه‌ر به‌م مانایه‌ هاتوه‌.

بالۆک (نا.) [باک]: بر: بابۆله

بالوور (نا.) [باک]: بر: بالۆکه

بالووعه (نا.) [عه‌ر: بالووعه] ۱- چالێک که‌ ئاوی ئاوه‌رۆ یا ئاوی بارانی ده‌چیته‌وه‌ سه‌ر، ئاوه‌رۆ. ۲- گونجه‌ی ئاو. & به‌لۆعه‌.

بالووک (نا.) ۱- بر: بالۆکه. ۲- (گیان). بر: تاژیلۆکه

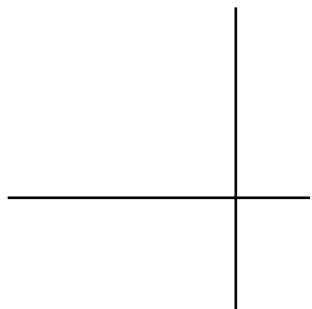
بالوکه (نا.) ۱- بر: بالۆکه. ۲- بالۆکه‌یه‌ک که‌ له‌ شوێنی بێ تووکی یه‌کسم دێ.

بالووک (نا.) [باک]: بر: بالۆکه

دوو ده‌سته‌ کچ یا ژن له‌ شان‌ه‌وشانی شاخی یا ئه‌و به‌ره‌وه‌به‌ری دۆل و ده‌ره‌یه‌ک تیک هه‌لده‌نگوون، ده‌سته‌یه‌کیان ده‌ست ده‌کا به‌ بالۆره‌ لێدان و ئه‌وی دیکه‌شیان بۆی ده‌گێریته‌وه‌ و له‌ ناویانا ده‌بیته‌ بین برکێ و هه‌ر ده‌سته‌یه‌ک تیده‌کۆشی بالۆره‌که‌ی درێژتر و خو‌شتر بێ. (قامووس ب ۲ ل ۴۵). بالۆره‌ هه‌ر شه‌رت نیه‌ که‌ ژنان بیلین و گۆرانیش بێ. زۆر جار کاتیک ده‌سته‌ کچیک تووشی کوپیک یا چه‌ند کوپ ده‌بن هه‌ر دووک لا له‌ بالۆره‌ی ده‌ده‌ن و جنیوی زۆر پیس به‌ یه‌کتر ده‌ده‌ن.

بالۆکاووی (نان. مف.) [بالۆکه + ئاوی] 2- حاڵی که‌سێک که‌ دم و چاو، ده‌ست یا شوێنێکی دیکه‌ی له‌شی بالۆکه‌ زۆر له‌ سه‌ر بێ.

بالۆکه (نا.) [باک]: بالووک، بالوور، بالوکه، به‌هلوولک، بالیکه - ناو: بالۆکه، بالوکه، بالووک - باش: بالوکه - هه‌و: بالوکه [نه‌خۆشییه‌کی پێسته‌ که‌ به‌ هۆی ویرووسیکی تایبه‌تی په‌یدا ده‌بێ، گۆشتیکی زیده‌ی ره‌قه‌ که‌ له‌ هه‌ر شوێنێکی له‌ش ده‌توانی سه‌ر هه‌لبدا به‌لام پتر له‌ ده‌ست و په‌لی ئینسان په‌یدا ده‌بێ و ئیشی نیه‌ و دوا‌ی چه‌ند سالان

باله (نا. د) دهنګی ئاژهل، دهنګی بزڼ و مهړ، باعه، باره.

بالهبال (نا. د) [باله + بال] ۱- دهنګی په پته پته پته ای ئاژهل، باره باره

باله بان (نا.) [باک] بر: باله وان 2

بالیف (نا.) [باک - سور] بر: بالنج

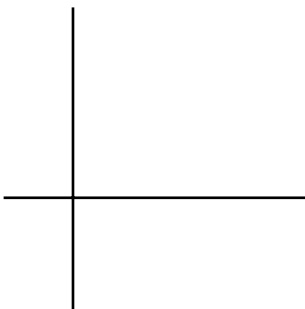
بالیفه (نا. ل) [بالیف + ه] [موک] دوشه گه له یه که له نیو لانکه دا بؤ مندالی ساوای رادمخه ن.

بالیش (نا.) [باک] بر: بالنج

بالیکه (نا.) [باک] بر: بالوکه

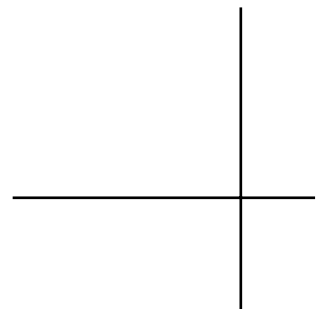
بال¹ (نا.) [تهو: واره - په ه: باله ک. باک: بال - ناو: بال، بار - باش: بال - هه: بال] ۱- (ئا.) به شیک له ئەندامی ئەو گیاندار و مهل و جروجانه وهرانه ی که ده فرین. ۲- دوو پارچه ی دریز که به په نا فریکه وه یه بؤ له نگه گرتن و باشتر فرین. ۳- (ئا.) به شیک له ئەندامی مرؤف له سهری شانوه هه تا قامکه کانی دهست. ۴- ئەندازه و پیوانه یه که بؤ له گهز دانی پارچه که سهری قامکه وه هه تا تیزایی لووت یا سهه چنه که نزیک گهزیک ده بی بی له بهر چاو گرتنی کورت و دریزی دهست. ۵- (مج.) پشت، په نا،

ئاگاداری. ۶- (مج.) هاودهست، شهریک، یارمه تیدر. ۷: ته نیابال. **بهستن:** ۱- بهستنی بالی مهل بؤ ئەوهی هه لئه فری. ۲- بهستنه وهی دهستی که سیک له پشته وه را، قوّل بهست کردن، بال بهست کردن. **به سردا کیشان:** ۱- (کن.) پشتیوانی لیکردن و ئاگا لیبوونی که سی بیکهس و بی په نا و بی ئەنوا. ۲: که براکه ی مرد بالی به سهه ژن و منداله کانی براکه ی دا کیشا و به خیسوی کردن. ۲- (مج.) داپوشین، داگرتن. ۳: شهو بالی به سهه دنیا دا کیشا. **فش کردن:** ۱- بال کردن وهی مهل کاتیک به سهه زهوی دا دهروا. ۲- دهست لیکردنه وه و سینگ دانه پیشی مرؤف. **شکان:** ۱- بالنده یه که که بالی شکابی و توانای فرینی نه بی. ۲- (کن.) تووشی به دبه خستی بوون، سهه رنه که وتن. **شکاندن:** ۱- بالی په له وهه شکاندن. ۲- (کن.) به دبه خت کردن و بی دهست له لات کردنی که سیک. **شور بوونه وه:** ۱- داکه وتنی باله کانی مهل له بهر نه خووشی. ۲- داکه وتنی شان و پیلی مرؤف له بهر بیوازی. **گرتن:** ۱- مه لیک که تازه فییره فرین بووی. ۲- وه حهوا که وتن،

وهآفرین. & بال گرتهوه. **گرتهوه:**
۱- ههآفرینی کهمی مهلیک که تازه بالی
گرتوه. ۲- بر: بال گرتن. **چوونه بن (ژیر)**
بالی کهسیک: (کند.) خو دانه بهر پهنا و
پشتیوانی کهسیک. **خستنه ژیر (بن)**
پهنا دانی کهسیک، پاراستن و
ئاگاداری له کهسیک، بال به سهر دا
کیشان، گرته ژیر بال، گرته بن بال.
دهست به بالهوه گرتن: (کند.) یارمهتی
دان، یاریده دان، دهست دانه بال. **دهست**
دانه : (کند.) یارمهتی دان، یاریده
دان. **گرته بن (ژیر)** : بر: **خستنه**
ژیر بال. له دان: پیوان به بال. ☞
ئهو پارچهیهه له بال دا به بالی من
شوش گهن بوو تو له بالتی ده بزانه وایه
یا نا. || **بالی هوما:** بالی مهلی خه یالی
هوما که گویا سیبهره کهمی بکهوخته سهر
ههرکهس بهختهوهر دهبی. ☞ له بن بالی
هوما جیی باز و شاهین قهسری شاهان
بوو / دریغا ئیسته ویرانهی سیسار و
جوغده جیگا کهم (وهفایی ل ۷۵). برۆت
بالی هوما سایهی سهری سولتانی
حوسنت بوو / خهتت هات و وتی من
ناسیحی توغراییی خونکارم (نالی ل
۲۷۴).

بال^۲ (نا.) به تهنیا کهم دهکار دهکری

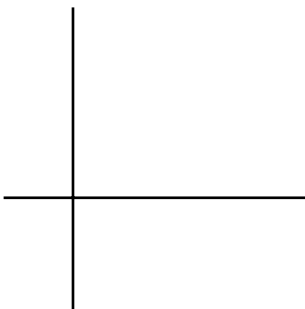
کهسم دهبال مهخزینه با به راحتی بوی بنووم! **ده کردن:** ۱- تیکه‌ل کردن و لیکدانی کس یا شت. ۲: ئو مریشکانه دهبال قازهکان که! دوو کلاسیان دهبال یهک کردبوو هات و هاواریکیان بوو نه‌بیته‌وه. **ده نان:** ده نیو یهک نان، ۳: نامه‌که‌ی منیشی دهبال نامه‌کانی خوی نا و بردی.

تیبینی: ئم وشه‌یه دهگه‌ل وشه‌ی باغه‌ل یهک ریشه و سه‌چاوه‌یان هه‌یه و له دوایی ماناکانیان هه‌ندیک لیک ترازاوه. به‌غه‌ل له زمانی په‌شتوو دا به مانای ۱- بن هه‌نگل ۲- بال، په‌نا، تهنیشت و له زمانی فارسی دا به مانای باوه‌ش و نامیز هاتوه.

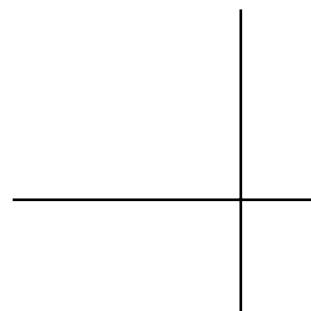
بال^۳ (گیان-لات: [balaena] گیانداریکی گوانداری ده‌ریاییه، سه‌ری که‌وره و پانه، دریزایی ده‌گاته سی میتر و قورسایی هه‌تا سه‌دوپه‌نجا تۆن ده‌گا، وال.

بالا (نان، نا.) [په‌ه: بالاد، بالای، باله. باک: بالا - ناو: بالا، بارا - باش: بالا - هه‌و: بالا] ۱- ئه‌ندازه و دریزایی به‌ژنی مرؤف، قه‌د، قامه‌ت. ۲- به‌رز، بلیند، سه‌ر. ۳: ده‌ستی بالا. ۳- سه‌روو،

لای سه‌روه‌وه. ۴- لای سه‌روه‌وی کراسی ژنان. **کردن:** ۱- گه‌وره بوون، هه‌لدانی به‌ژنی مرؤف. ۲: کورپه‌که‌مان ماشه‌للا بالای کردوه. ۲- به‌رز بوونه‌وه و هه‌لدانی گیا و گوژ. ۳- (کن.) هه‌لدان له باری رووحی و مه‌عنه‌وی، هه‌ست به خو‌شیی‌ه‌کی زۆر کردن. ۴: له خو‌شی دهرچوونی کورپه‌که‌م له زانکو گه‌زگه‌ز بالا‌م کرد. **گرتن:** ۱- ئه‌ندازه گرتنی قامه‌ت ده‌گه‌ل که‌سیک یا شتیک. ۲: بالای به‌ بالای گرتوه، سی په‌نجه کورتی دینی. (فۆلکلور) ۲- هه‌لدان، بالا کردن/او ۲. **به بران:** ۱- جل و به‌رگی دروایی پر به‌ قالب و ئه‌ندازه و بی که‌م و کووری. ۲- (مج.) لیهاتن، بۆ داندان. ۳: ئو کاره‌ هه‌ر له تۆ جوانه ده‌لئی به‌ بالات براوه. چ شیرینه خودایا ئو نیگارم / به‌ بالای ئو براوه ناز و ته‌مکین (ئه‌حمه‌د موختار ل ۱۰۸). & به‌ به‌ژن بران. **به برین:** برینی پارچه و دورانی به‌ قالب و ئه‌ندازه‌ی به‌ژنی که‌سیک به‌ بی که‌م و کووری. **به گرتن:** جل و به‌رگی دوراو له به‌ر به‌ژنی که‌سیک راگرتن بۆ ئه‌ندازه‌ گرتن و قالب بوونی. **به هدنکوتن:** باسی ریک و پیکی و چاکه‌ی که‌سیک کردن، به‌ به‌ژن

- و بالا هه لکوتن. **بالاخانه** (نا. ل.) [بالا + خانه] بر:
- باله خانه
- بالا بسته** (نا. ل، ئان. ل.) [بالا + بست + ئه] مروقی قامهت کورت، کورته بالا، بسته بالا، باووه ممره.
- بالا بستند** (ئان. ل.) [بالا + بستند] بر:
- بالا بهرز. :: کیزیکیان له گه ل بوو، شل و مل، نیوی مهزینگانه / بالا بستند بوو، گهردن کهشانه (شورمه محمود ل ۸۶)
- بالا بستیند** (ئان. ل.) [بالا + بستیند] [موک] بر: بالا بهرز
- بالا بهرز** (ئان. ل.) [بالا + بهرز] ۱- که سیک که بهژنی دریژه، که له گهت. ۲- شوش و باریک و دریژ و ئه ندام ریک و پیک. & بالا بستند، بالا بستیند
- بالا بهرز** (ئا. ل.) [بالا + بهرز + ئه]
- سیه همین ئه نگوستی په نجهی دهست، قامکی قوونئ، قامکه قووچه، تلیا دریژ، ناڤ تلی، تلیا ناڤین، تپلی دریژ، بهرز له لووته.
- بالا بهزن** (نا. ل.) [بالا + بهزن] بر:
- ئاوینهی بالا بهزن
- بالا پوش** (نا. ل.) [بالا + پوش] ۱- هر جلویه رگیک که سهرتاپی لهش داپوشی. ۲- بالتۆ، پالتاؤ.
- بالادار** (نا. ل.) [بالا + دار] داری سهرهوهی دار بهستی تهون. // ژیردار
- بالادس** (ئان. ل.) [بالا + دس] بر:
- بالادست
- بالادست** (ئان. ل.) [بالا + دست] ۱- دست رژیو، خاوهن دهسته لات. ۲- سهر، سهرۆک، کار به دست. :: کاک که ریم له یانه دا بالادستی هه موانه.
- بالادسته** (ئان. ل.) [بالا + دهسته]
- مندالیک که بهژن و بالایی له حالی هه لدان دایه و به ره لوی دهچی. بهژن و بالایی سهردهمی میرمندالی. :: کوره که مان شوکور بالادسته بوه و چند سالی دیکه ده بیته پیاو.
- بالادستی** (حم. ل.) [بالادست + ئی]
- به دهسته لاتی، دهسته لاتداری، دهسترژیشتووی.
- بالار** (نا. ل.) [ئه] داری ئه ستوور و گهوره که له سهرهوهی دیواری داده نین، حه مال، کاربته. (هس: بالادار)
- تیبینی**: ئه م وشه یه مهردوخ نووسیویه تی و له فهرهنگه کانی فارسی

دا بالار، بالال و پالار هر بهم مانایه هاتوون. ههروهه ها کاک ناسری رهزانی له کاتی پیتداچوونهوه له پهراویز دا نووسیویهتی که ئەم وشهیه بالادار بوه و له بن زاراهوی ئهردهلانی دا دال - هکهی سواوه و یۆته بالار.

بالانشینی (حم.) [بالانشین + نیی] له لای سهرووی کۆر دانشستن، گهورهیی، ماقوولی.

بالانرتین (نا. ل.) [بالا + نوین] بر: ئاوینهی بالانوتین

بالاران (گیان.) [ههوی] بر: بالهوان 2

بالباز 1 (گیان.) [بال 1 + باز 5] جوړیک مرابی که رهنکی سهر بالیان رهش و سپی و بهلهکه و په رهکانی لهشی قواوهیی تیکهل به قواوهیهکی روونه. (فرهنگ پرندگان ل ۲۶).

بالباز 2 (نا.) [؟] سهرباز، عهسکه.

بالبهست (نان. مف.) [بال 1 + بهست] دهست بهستراو له پشتهوه را، بالبهسته، قۆلبهست. — **کردن:** بر: بال بهستن.

بالبهسته (نان. مف.) [بال 1 + بهسته] بر: بالبهسته

بالبهلهکه (گیان.) [بال 1 + بهلهکه + ئه] بر: په پهلهکه

پالتو (نا.) [فهر: paletot] بالاپوشیکی ئهستوور و دریزه که زستانان له سهروهوی هه موو جلهکان ده بهری دهکهن و سهرما دهگیریتتهوه. بالته، پالتو، پالتاو، پالته.

بالاروان (نا. ل.) [بالا + روان] ۱- بر: ئاوینهی بالاروان. ۲- پهنجهره و کلورۆچنهی بان که بۆ رووناکى و چوونه دهری دووکهال سازی دهکن.

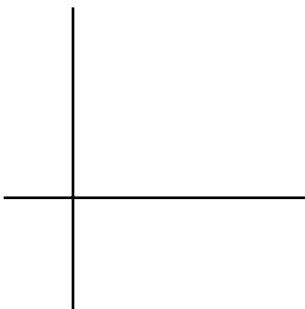
بالاشمه (نا.) [ئهر] بر: بالشمه

بالافر (نا. ل.) [بالا + فر] بر: بالافر

بالان (نا.) [؟] داو، تهله

بالانس (نا.) [فهر: balance] ۱- هاوسهنگی. ۲- راگرتنی هاوسهنگی لهش له سهر دهستان یا له شوینتی بهرز و باریک. ۳- سهربهقولات. — **لیدان:** سهربهقولات لیدان.

بالانشین (نان. فا.) [بالا + نشین] کهسپیک که له سهروهوی خهک دادنهیشی، دهولهمهند، دهستهلاتدار، ماقوول، گهوره. هه زولف و خالی توکه وا شاد بوون به تو عهیبی نیه / ئهمرۆ ههرچی روورهشه بالانشین و مهحرهمه (وهفایی ل ۱۲۸).

بالتہ (نا.) بر: بالتق

بالندہ.

بالچوڙه (نا.) [؟] ٿو شوڻهي

شهمشیر که دستي پيوه دهگرن،
دهسکی شهمشیر، بالچه. ۴۴ دستت بق
باوڙمه سهر بالچوڙهي شیران، کتلانانت
بق به جي ٻيڻم، له بنهبنهي دمدمييه.
(مان ل ۱۳).

بالچه (نا.) بر: بالچوڙه. ۴۴ ٿو له

قهدي خوڙي شهت دهاوه شيريتيكي بالچه
زيري تهنگه له زيوي (گنج ل ۳۰۵).

بالخه نجره (گیان.) [بال 1 + خه نجره

+ ٿه] مه لٽيكي چووكي باريكه لٿي
رهنگاورهنگه، بالي دريڙ و نووک تيڙه -
وهك خه نجره (هوڙي ناو نان) دندووكي
باريک و ههنديک خواره، له کون و
کاڙي پيران دا هيلانه ي ساز دهکا و ميش و
مه گهز و زهرگه ته و ميش ههنگوين
دهخوا، Merops apiaster ناوي
لاتيني ٿم مه له يه، خه نجره باله،
که ندهسمه، که ندهسمه، که نهسمه،
ههنگخوڙکه، ههنگخوڙه، ميشخوڙکه،
ميشخوڙه، ههنگه ڙاله خوڙه، ههنگه چينه،
ههنگوچنه، رهنگريڙه، رهنگاله.

بالدار (نا.) [بال 1 + دار 2]

گيانداري خاوهن بال، مه، په له وهر،

بالزهر (گیان.) [هه و] بر: بازر

بالشت (نا.) [باش] بر: بالنج

بالشکاو (ٺان. مف.) [له: بال شکان]

۱- مهل و بالنده يه که بالي شکابي و
تواناي هه لفريني نه بي. ۲- (کنڊ.)
بيچاره، تيشکاو، سهرنه که وتوو.

بالشمه (نا.) [هس: بالنج] داره کاني

سهر قاپي و تاقچه و په نجره که
داره راکان ده که ونه سهری، بالاشمه،
باليشمه.

بالغ (ٺان.) [عهر: بالغ] گه يشتني

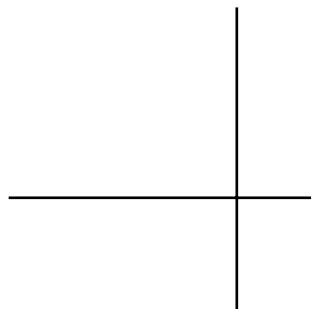
کور يا کچ به ته مه ني جنسي، که کور
شه يتان پي پيده که ني و کچ ده حه يزه وه
ده جي، بالق. — **بوون**: پيگه يشتني
کور يا کچ و په يدا بووني هه وه سي
جنسي، خو ناسين، بالق بوون.

بالق (ٺان.) بر: بالغ. — **بوون**:

بر: بالغ بوون.

بالنج (نا.) [هيک: به رهيش - ٿو:

به ريڙيش - هه خ: به رذنيه - پاز: بالين -
په ه: بالين، باليشن. تات: باليشمه -
لور: باليشت - فار: بالش. باک: بالگه،
بالگه ه، باليش، بالکيف، بالگوگ، بالنگ،

باليف - ناو: بالنج، بالينج، باليف -
 باش: بالشت - ههو: بالين - زا: باشنا،
 باشنا [پارچه‌يه‌كي دوراوي چوارگوشي
 نيو بوشه كه نيوه‌كه‌ي به پهر، لوكه،
 هه‌وري يا كوته پارچه داخنه‌وه و بۆ پال
 ويدان يا سهر له سهر دانان، له كاتي
 خه‌و و حه‌سانه‌وه كه‌لكي ليوه‌رده‌گرن،
 به‌رسه‌ري.

بالنجه‌ك (نا. ل) [بالنج + ئه‌ك]
 بالنجي چووك، نازبالنج.

بالنده (نا. ل) [بال 1 + نده] مه‌ل،
 بالدار، په‌له‌وهر.

بالنگ (گيا.) [په‌ه: فاتره‌نگ] ۱-
 دارپك و به‌ري دارپكه هه‌ر به‌م ناوه،
 داره‌كه‌ي وه‌ك دارليمۆ ده‌چي به‌لام
 كه‌لاكاني گه‌وره‌تره، به‌ره‌كه‌ي له جسني
 نارنجه، دريشت و قورس و توپكل
 ئه‌ستوره، بۆني خوشه و ره‌نگي زه‌رده و
 مره‌باي لئ ساز ده‌كهن، -Citrus med-
 ica cedrata ناوي عيلمى ئه‌م داره‌يه،
 تورنج، ترنج، كه‌بات. ۲- بري: باروونه.

بالنگرو (گيا.) بري: باروونه

بالوتز (نا.) بري: باليوز

بالوتزخانه (نا. ل) [بالوتز + خانه]
 بري: باليوزخانه

بالون (نا.) [فهر: ballon له ئيتا]:
 [pallone] كيسه‌يه‌كي گه‌وره‌ي خريه كه
 پري ده‌كري له گازی سووكي وه‌ك
 ئيدروژين و هليوم. ئه‌م كيسه‌يه به
 شتيكي وه‌ك توژ دايت-چراوه و
 سه‌وه‌ته‌يه‌ك له بنه‌كه‌ي به تهناف پتي
 لكيندراوه و زوو بۆ راگويزتنه‌وه‌ي بار و
 خه‌لك كه‌لكي ليوه‌رده‌گرترا. بالون له
 سالي ۱۷۸۳ زاييني به ده‌ست براياني
 مۆنگۆلۆفیه ساز كرا.

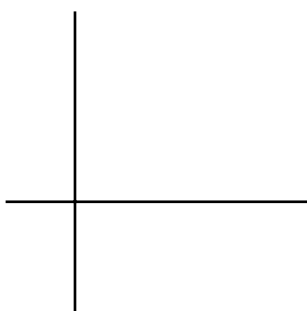
بالوكه (نا.) [باش] بري: بالوكه

باله (نا.) [ياك: به‌له - ناو: باله]
 ده‌سته‌وانه‌يه‌كي تايبه‌تي كه بازه‌وان له
 كاتي راو يا عاملاندي باز بۆ بريندار
 نه‌بووني ده‌ستي ده‌ستي ده‌كا.

تبيني: ژابا ئه‌م وشه‌ي به شيوه‌ي
 به‌له نووسيوه و به‌راوردی كردوه ده‌گه‌ل
 به‌له (به‌هله‌ي) فارسي هه‌ر به‌م مانايه
 (بري: ژابا ل ۵۶).

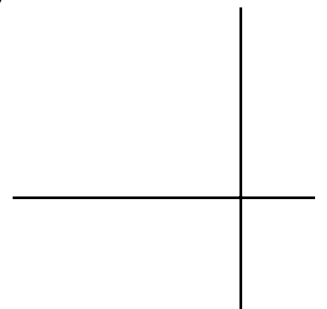
باله‌بان^۱ (نا.) [روس: baraban] ۱-
 ده‌هۆل، ته‌پلي گه‌وره، باله‌وان ۲- (مج.).
 ئيستري زه‌لام. ۳- (مج.) پياوي زه‌لام و
 ناقولا. ۴- ئامپريكي مؤسيقاي كورديه،
 نه‌رمه‌نا، نه‌رمه‌نه‌ي، نايه.

باله‌بان^۲ (نا.) بري: باله‌وان 2

- کۆشک و باله خانەى خۆت (مان ل ۲۶).
- باله بانچى** (نا . ل) [باله بان 1 + چى] كەسىك كە دەھۆلى دەكوتى، دەھۆل ژەن.
- باله شۆرە** (نا . ل) [بال 1 + ئە + شۆر + ئە] ئازارتىكە تووشى جـووجكە و مريشك دى و باليان شۆر دەبىتەو، باله شۆرئى.
- باله شۆرئى** (نا . ل) [بال 1 + ئە + شۆر + ئى] بى: باله شۆرە
- باله فركە** (نا . ل) [بال 1 + ئە + فر + ئە] كە: بى: باله تەپە
- باله فركئى** (نا . ل) [بال 1 + ئە + فر + كئى] بى: باله تەپە
- باله فرە** (نا . ل) [بال 1 + ئە + فر + ئە] بى: باله تەپە
- باله فرئى** (نا . ل) [بال 1 + ئە + فر + ئى] بى: باله تەپە
- باله كەو** (نا . ل) [بال 1 + ئە + كەو + 2] كارى لە بىژىنگ دانى گەنمى سوور بۆ جيا كىردنەوھى چەت و وردە بەرد لە گەنم. بۆ ئەو كارە بە پىتوھ رادەوھستن و كەو يا داشگىر بە قەد بالا بەرز دەكەنەوھ گەنم دەرژىتە سەر زەوى و چەت لە كەو دا دەمىنئىتەوھ و وردە كا و تۆز و خۆلئىش دەكەونە لايەك. **لە** —
- دان:** بىژىنگ كىردنى گەنم بۆ جيا
- باله بانچى** (نا . ل) [باله بان 1 + چى] كەسىك كە دەھۆلى دەكوتى، دەھۆل ژەن.
- باله تەپە** (نا . ل) [بال 1 + ئە + تەپە] ۱- بىچومەلىك كە توانايى ھەلفرئىنى نىھ و تەنيا باله كانى لىك دەدا و بە سەر زەوى دا دەخشى. ۲- مەلى بال شكاو يا برىندار كە ناتوانى ھەلفرئى و ھەولى ھەلفرئى دەدا و باله كانى لىك دەدا و تەنيا مەودايەكى كەم ئەوئىش بە سەر زەوى دا دەتوانى خۆ بكىشى. ۳- مەل و مريشكى سەر براو لە كاتى پەلەقاژە كە باله كانى لە زەوى دەدا. & باله تەپئى، باله فرئى، باله فركە، باله فركئى، باله فرە.
- تیبىنى:** تەپە دەبىتە دەنگىك كە بە بال كوتان لە زەوى ساز دەبئى و پىچەوانەى شەقەپە كە دەنگى بال و ھەوا سازى دەكا.
- باله تەپئى** (نا . ل) [بال 1 + ئە + تەپ + ئى] بى: باله تەپە
- باله خانە** (نا . ل) [بالا + خانە] ۱- قاتى سەرەوھ يا ژوورى ھەرە سەرەوھى مال، بالاخانە، سەرخان. // ژىرخان. ۲- كۆشك، تەلار. ؟؟ تەدارەكم بۆ گرتووى، رۆلە، رۆژى جومەى دەبئى وارىد بى بە

کردنه وهی چت و خوّل و ورکه بهرد.

بالمهواز (نا. ل.) [بال 1 + ئه + واز +
ئه] [ئهر] بر: په رهواز

بالموان¹ (نا.) بر: بالمه بان 1

بالموان² (گیان.) [ئهو: قاریغهن.

باک: بالابان، بالمه بان - ناو: بالمه بان،

بالمه وان - باش: بالمه وان - هه: بالوان -

زا: بالوهر] مه لئکی راوکه ره له رهگهزی

باز و له باز چووکتره، له کتو و دهشت و

لیتر دهژی، رهنگی بۆره به په لهی رهش و

سپی، سهقر، چه رخ. || **بالمه وانی چیل:**

چه شنیک بالمه وان که چیل رهنگه.

بالمه وانی غازه لاغی: جوړیک بالمه وان که

رهنگی وهک رهنگی قازه لاخه. **بالمه وانی**

هور: جوړیک بالمه وانی سپی. (فرهنگ

پرندگان ل ۲۹)

تیبینی: وان یا بان له وشه ی بالمه وان و

بالمه بان دا چ په یوه نندی به پاشگری وان

به مانای ئاگادار و چاوه دیر نیه به لکه م

گؤراوی راسته و خوژی غهن - ی

ئه ویتستاییه به مانای لیدان و وه شانندن.

فار به مانای باله و به گشتی یانی بال

ژهن یا بال لیدر که دهگه ل بالوهر

هاوتای زازاییه که ی یهک دهگرته وه.

بالمشمه (نا.) بر: بالمشمه

بالمین (نا.) [هه و] ۱- بر: بالمنج ۴: با

وهس بالمینم سیلاو هوون بؤ / ئامیتته ی

زووخاو دیگ دهر وون بؤ (مهوله وی ل ۴).

۲- بان سهر، ژوور سهر. ۴: وهسیه تم

ئیدهن شای شه م روخساران / بهی وه

بالمینم چون بهینه تداران (وهلی دیوانه ل

۶۲).

بالمینج (نا.) بر: بالمنج

بالمیوز (نا.) [تور: balyos له ئیتا: ؟]

نوینه ری دهوله تیک که بؤ ولاتیک دیکه

ناردراوه و ئهرکی پاراستنی بهر ژه وهندی

و هه ل سوورانندی کار و باری دهوله تی

خوی هه یه له م ولاته، بالمویز، سه فیر.

بالمیوزخانه (نا. ل.) [بالمیوز + خانه]

یانه و شوینی نوینه ر و بالمیوزی ولاتیک

له ولاتیک دیکه، بالمویزخانه، سه فارته،

سه فارته خانه.

بام (پاش.) [ئهر] بر: باو 4

بامبو (گیان.) [فه: bambou] بر:

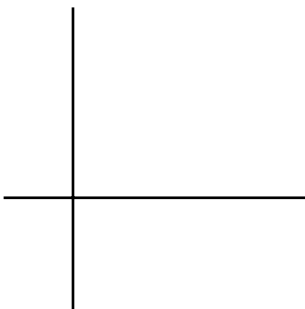
حه یزهران

بامجان (گیان.) بر: باینجان/۲.

بامجان فهرنگی (گیان.) [بامجان +

فهرنگ + ئی] بر: باینجان/۱.

بامشت (نا. ل.) [با + مشت] [باک]

باکوت، کرپوه.

۴- (ټاک.) لای سهر، ژور. ☞ بان کیو
 زور سارده. چهتری له بان سهری
 هه‌لداوو. ۵- [زا] مال، خانوو. ~
کوتان: بر: بان کوتانهوه. ~ **کوتانهوه:**
 شیلانی بانی خانوو به پی له کاتی دلپه
 کردن دا، بان کوتان. ~ **گپران:**
 گپرانی باگردان له سهر بان بؤ
 په‌ستاوتنی درز و قه‌ش و بهری دلپه
 گرتن. ~ **هنگپرانوه:** لا بردنی گلی
 سهربانیک که ئاو داده‌دا یا که‌لکی
 نه‌ماوه و له سهرپا به گل‌ه‌بان
 داپوشینهوه. وه ~ **کهوتن:** چوونه سهر
 بان. || **بان بان:** لای ههره سهرهوه،
 سهرسهر، سهروو. **بانی سهر:** [هه‌و] ۱-
 ته‌پله‌سهر ۲- بر: بانسهره. ☞ سه‌دای لای
 هه‌ی لای، زره‌ی زهرزنجیر / سلسله و
 بانی سهر، بهند زری و لاگیر (مه‌وله‌وی
 ل ۴۱۱)

بان 2 (ر.) (له: بانین) کاری وه‌خو
 گرتنی کاریله و به‌رخ و گویک له لایه‌ن
 دایکیانهوه. // نه‌بان

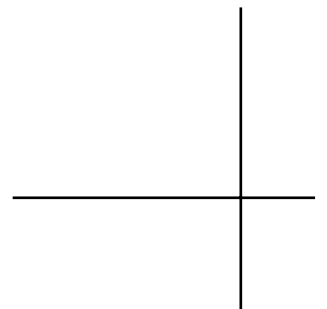
بان 3 (نا.) سواوی وشه‌ی بانگ. (بر:
 بانگ)

بان 4 (کیا.) [به‌ند: behan] داریکی
 به‌رز و جوانه که له باشور و باشووری

بامیه (گیا.) [باک: بامی، بامیه - ناو:
 بامی، بامیه - هه‌و: بامیه] ۱- گیایه‌کی
 یه‌ک ساله‌ی ده‌سچینه، ساقه‌ت هه‌تا
 که‌زیک هه‌لده‌دا، که‌لای پان و گرپی
 گرپییه، گولیکی زهرده و نیوه‌راسته‌که‌ی
 قاوه‌یی مه‌یله‌و سووره، Moringa
 ناوی لاتینی ئه‌م گیایه‌یه. ۲- به‌ری ئه‌م
 گیایه که درپژ و شین و به کورکه،
 ناوکه‌که‌ی چند ریز دنکی تیدایه، به
 شینی ده شوربا و چیشتی ده‌که‌ن، بؤ
 ئیشک کردن ده‌بی و بؤ زستان
 هه‌لده‌گرتی. ۳- جوړیک شیرینی به
 شکلی بامیه‌یه له ئارد و ماست و
 نیشاسته ساز ده‌کردی و ده نیو شیله
 داوین و ده‌یخون. || **بامیه‌ی ئیشک:**
 بامیه که بؤ زستان ئیشک کرابی.

بامی (گیا.) بر: بامیه

بان 1 (نا.) [په‌ه: بان. باک: بان - ناو:
 بان - باش: بان - هه‌و: بان] ۱- ته‌ختایی
 سهره‌وی مال و خانوو، دیوی سهروی
 میچ، سهربان، پشت بان، بانخانگ. ۲-
 ده‌شتایی به‌رز، بانوو، بانی. ☞ بانی
 هؤبه‌توو. ۳- ته‌ختایی سی سووچی
 عاره‌به‌ی که‌ل که باری له سهر داده‌نین.

روژھه لاتى ئاسيا و ئافرىقا شين دهبي، گه لاكانى وهك گه لاي ئەقاييايه و گولەكانى هيشوويى سوور يا سپين، چتوهكهى نهرمه و بهرهمكهى وهك كه لووى باقلهيه كه له دهنكه كهى روئيكي بوئخوش دهگرترى Moringa ناوى لاتينى ئەم دارهيه. هات زهمزه ميهي بولبول و ئاوازيه قومرى / هات بادي سهبا، دين و دهچن عهرعهر و بانات (نالى ل ۱۴۳).

بان⁵ (ئان.) [موك] به تهنيا نايه و دهگه ل وشهى تاو دي و له موكرين باوه. به گشتى ماناي ههتاويى و رووناك دهدا. هات تاو و بانتيكي خوشه.

تيني: بان هاوري شهيه دهگه ل [هيك: بهانهف - ئەو: بهانهف - سان: بهانو - پهه: بانووي] به ماناي شووق. هس: بهيان 1 و باو 4.

بانا (ئان.) [؟] [زا] بي جل، رووت. **باناندن** (چا. م.) [له: بانين] كاريله و بهرخی ساوا وه بهر مهر يا بزنيك خستن كه داكيان نهبي، يا داكيان لييان نه بان بي.

بانبارگه (نا. ل.) [بان 1/۴ + بارگه] به ربووك يا ژنيك كه دهگه ل گيازي بووك

دهچته مالى زاوا.

بانبانك (گيان.) [بان 1/۴ + بان 1/۴] گيانداريكه له رهگهزي سموره، دهسته كاني له قاچى كورتره، رهنگى كه ولى به زستان و بههار دهگوپدرى، كه و له كهى به كهلك دي و ههر له بهر ئەوه راوى دهكهن، ميوه و بهر دهخوا و له كورده وارى دا پتيان وايه له سه زير و خه زينه دهخهوي و ههر له بهر ئەوه ئەگه دهستييان به لانهى رابگا دهيدنهوه، بانبانكه.

بانبانكه (گيان.) [بانبانك + ئە] [ياك] بر: بانبانك

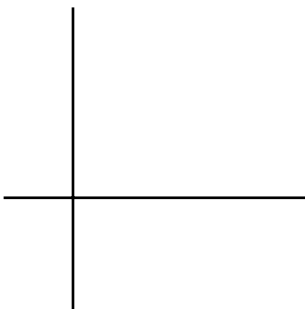
بان پووشين (نا. ل.) [بان 1 + پووشين] خشا يكي ژنانهيه له زير و زيو كه له پووشيني سهريان دهن، لاغيره.

بانتليتر (نا. ل.) [بان 1/۱ + تليتر (تلاندن)] [ههوي] بر: باگردان

بانتلين (نا. ل.) [بان 1/۱ + تليتن (تلاندن)] بر: باگردان

بانجيه (نا. ل.) [بان 1/۱ + جي + ئە] [ههوي] بر: بانيزه ۱/۲ و ۲

بانجيه (نا. ل.) [بان 1/۱ + جي + ئە] [ههوي] بر: بانيزه ۱/۲ و ۲

بانخانگ (نا. ل.) [بان ۱/۱ + خانگ] پوولٽه‌کە‌ی له کۆم‌ای پوولٽه‌کان بدا پێی ده‌لێن بانزۆر و ئەو کە‌سه‌ یه‌ک‌ه‌م کە‌سه [باش] بر: بان 1

بانزۆر (نا.) [مۆک] قووماریکی مندالانه و تهنانهت گه‌وره‌سالانیش له سه‌ر پوول ده‌یکه‌ن. ده‌بی.

باند (نا.) [بیتا: banda] تاقم، ده‌سته. ئەو کە‌سانه‌ی که‌ ده‌بانه‌وێ له‌م قومه‌ره دا به‌شداری بکه‌ن، هه‌ر کە‌سه‌ پوولٽیکی کانزای دیاری کراوه (تمه‌نی، دووتمه‌نی، ...)

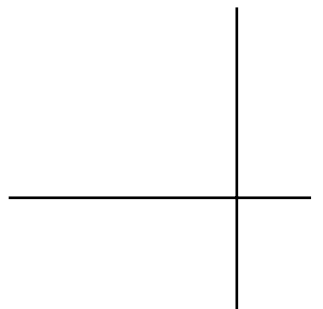
بانداز (نا.) [فهر: bandage] تیزمالکه پارچه‌یه‌کی درێژ و خاوینه‌ که برینی پێده‌به‌ستن. له سه‌ر یه‌ک به‌ لای خه‌ت یا شێر دا داده‌نێن. له‌ دوایی هه‌م‌ووێان لێی ده‌کشینه‌وه و له‌ شوێنێکی دووری دیاریکراو به‌ پوولٽیکی کانزای گه‌وره‌تر بۆ لای پوولٽی له‌ سه‌ریه‌ک هه‌لنچراو ده‌یه‌اوێن. هه‌ر کە‌سه‌ که‌ پوولٽه‌کە‌ی نزیکتر له‌ وانی دیکه‌ بی ده‌بیته‌ یه‌ک‌ه‌م کە‌سه‌ و هه‌روا دووه‌م و سێهه‌م هه‌تا ئاخه‌ر. یه‌ک‌ه‌م کە‌سه‌ به‌ قه‌و له‌ پوولٽه‌ له‌ سه‌ر یه‌ک داندره‌وه‌کان ده‌دا، ئەوه‌ندی که‌ وه‌رگرپیته‌وه هه‌لیده‌گرێ و درێژه به‌ کاره‌کە‌ی ده‌دا هه‌تا هێچ دیکه‌ی بۆ وه‌رنه‌گرپیته‌وه، به‌مجۆره‌ کە‌سه‌ دووه‌م و ئه‌وانی دیکه‌ درێژه به‌م کاره‌ ده‌ده‌ن هه‌تا هێچ پوولٽیک له‌ سه‌ر زه‌وی نه‌مپینیته‌وه.

باندروژ (نا.) [فهر: banderole] کوته‌ کاغه‌زێکی باریکه‌، نه‌قش و نووسراوه‌ی له‌ سه‌ره‌ که‌ له‌ سه‌ر هه‌ندیک کالā ده‌درێ و نیشانه‌ ده‌دا که‌ ژیر ده‌ستی ده‌ولت ره‌د بوه، به‌رچه‌سپ، مه‌کس، مه‌کووس.

باندیر (نا. ل.) [بان ۱/۱ + دیر (گیر)] [باک] بر: باگردان

بانسه‌ر (نا. ل.) [بان ۱/۴ + سه‌ر] بر: بانسه‌ره

بانسه‌ره (نا. ل.) [بان ۱/۴ + سه‌ر + ئە] خشلێکی ژنانه‌یه و بریتیه‌ له‌ دراوێکی له‌ کاتی هاویشتنی پوول له‌ دووره‌وه بۆ دیاری کردنی نۆبه‌ی کایه‌ هه‌ر کە‌سه

زیر یا زیو که کون دهکری و ژن له
ته پله هی تاسکلاوه که هی ددها، بانی سهر،
بانسهر.

بانق (نا.) بر: بانک

تیبینی: بانق له ریگه هی
عوسمانیه کانه وه چۆته نیو زمانی
کوردهکانی عیراق و ئال و گۆری دوو
پیتی ک و ق پیک هاتوه.

بانقۆ (نا.) بر: بانک/۲

بانک (نا.) [ئیتا: banco] ۱-
شوینیکی دهولهتی یا تایبهتی که خه لک
به ئەمانهت پوول و پارهی زیادی یا شتی
به بایح له وئۆ دادهنن یا ئەوه که له کاتی
تهنگانه دا پارهی لی قهرز دهکن.
ئیمروکه حهق و دهسمز و مانگانه له
بانک وهردهگرن و ههر کهسه بۆ کار و
باری خوئی ژمارهیهک وهردهگری و
حیسب و کتیبه که هی بهم ژمارهیه وهگه
دهخا. ئیمروکه بانک گه لیک گه وره بوون
و دهیان لقی لی بۆته وه و دهوریکی
بهرچاویان له ئابووری ولاتان دا ههیه،
بانق. ۲- کایه و قوماریکه که به پهری
قومار دهیکه. کهسیک هه ندیک پاره به
ناوی بانک دادهنی و ههتا ته و او بوون یا
پر بوونی ئەو بانکه (سی به رابه ری

پاره ی دانراو) کایه که هی دریشه ی دهبی،
بانقۆ. **برین:** ۱- دزینی پارهکانی
بانکی/۲. لیدان و بردنه وه ی ته و او ی
پارهکانی بانکی قومار. & بانک لیدان.

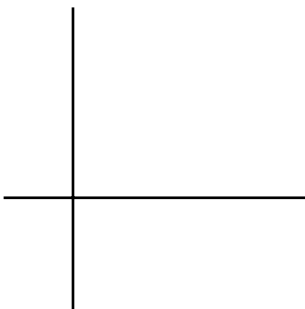
دهرچون: ۱- پر بوونی بانک (سی)
به رابه ر بوونی پارهی دانراو) له و
قومارانهی دا که بانک دادهنن. ۲-
(کن.) زۆر دهوله مه ند بوون، ئەنگران.

دانان: پاره دانان بۆ بانک له

قومار دا. **لیدان:** بر: بانک برین. ||
بانکی خوتن: ساردخانه یه کی تایبه ته که
بۆ راگرتنی خوین که لکی لیوهرده گرن.
ئهو که سانه ی که خوین دهن له م
ساردخانه دا خوتنه که یان هه لده گرتی
و دوا ی بۆ که سیک که پیویستی به
خوین بی له و خوتنه ی دهنه نی.

بانکدار (ئان. فا) [بانک + دار] ۱-
خاوه ن بانک، کهسیک که بانکه که هی
ئهو. ۲- کهسیک که له بانک کار دهکا.
۳- کهسیک که پوولی قومار (بانک) له
لای ئەو داده ندری. ۴- کهسیک که پوولی
تاقمییک که به یه که وه دهژین له لایه و
خهرجی گشتی له ئەستۆی ئەوه.

بانکداری (حم.) [بانکدار + ئیی] ۱-
کاری و پیشه ی که سی بانکدار. ۲-
زانستی به ریوه بردنی بانک.

بانکوت (نا. ل.) [بان 1 + کوت 1]

[باک] بر: باگردان

بانکه (نا.) [روس: banka]

شوشه‌یه‌کی ئوستوانه‌یی و خره له ئەندازه‌ی جوژبه‌جوژ دا بۆ مره‌با و ترشیات و شت تێداهه‌لگرتن.

بانگ (نا.) [خوار: وهنگ - پهه: فانگ.

باک: با، بان، بانگ - ناو: بانگ، بان -

باش: بانگ - هه‌و: بانگ - زا: فه‌نگ] ۱-

هه‌را، ده‌نگ، چار. ۲- ناوبانگ، شوژه‌ت.

☞ بانگ رسواییم جه‌ عالهم به‌رزهن /

زینده‌گیم زیاد، مه‌رده‌نم فه‌رزهن

(مه‌وله‌وی ل ۲۴۴). ۳- گریان به

هاواره‌وه. ۴- قاو، گاز. ۵- راگه‌یاندن

کاتی نوێژ به‌ ده‌نگی‌کی به‌رز یا له

بلیندگۆوه بۆ ئه‌وه‌ی موسلمانه‌کان بچنه

نوێژ، ئازان، ئه‌زان. به‌ پێی ئایینی

ئیسلاام روژی پێنج چار بانگ ده‌درئ

(بانگی به‌یانان، بانگی نیوه‌رویه، بانگی

ئێوارئ، بانگی شیوان، بانگی خه‌وتنان)

که‌ له‌ کورده‌واری دا وه‌ک کاتیش که‌لکی

لێوه‌رده‌گرن. ☞ بانگی شیوان له

ئاسمانی خوژنشین / ئه‌ستیره‌یه‌ک

ئه‌جریوینئ گه‌ش، شیرین (گۆران ل

۱۷۴). کورکه‌مان هیند ته‌نبه‌له‌ بانگی

نیوه‌رویه له‌ خه‌ی هه‌لده‌ستئ. ☞ **به‌گوئ**

دادان: دوا‌ی ئه‌وه‌ که‌ مندا‌ل هه‌وتووی

ته‌واو کرد و مه‌ترسی ئال بردنه‌وه و

مردنی نه‌ما شه‌ویک میوانی بۆ ده‌درئ و

مه‌لا بانگ ده‌که‌ن هه‌تا له‌ سه‌ر مندا‌ل

بانگ بدا و دوا‌یی ئه‌و ناوه‌ی که‌ بۆی

دیاری کراوه‌ سی چار به‌ ده‌نگی به‌رز

رایده‌گه‌یه‌نئ. ☞ **دان:** راگه‌یاندن و

چار دانی کاتی نوێژ به‌ خه‌لک. چونکه

کاتی بانگ دان له‌ ئیسلاام دا دیاری

کراوه له‌ کوردستان وه‌ک کاتیش بۆ کار

و به‌ئینی که‌لکی لێوه‌رده‌گرن. ☞ مه‌لا

بانگ دانی وه‌ده‌ر ده‌که‌هین. ☞

راهیشتن: ۱- چار دان، به‌ ده‌نگی به‌رز

خه‌به‌ر به‌ خه‌لک راگه‌یاندن، چار کیشان.

☞ ئه‌ورق له‌ شار بانگیان راهیشت که‌

سبه‌ی که‌س نابئ دوکانه‌کان بکاته‌وه. ۲-

بر: بانگ دان/ ۲. ☞ **کردن:** ۱- هه‌را

له‌ که‌سێک کردن، قاو کردن، گاز کردن.

☞ رو‌له‌ هه‌رچی بانگت ده‌که‌م بۆ نایه‌ی

خۆ که‌ر نی؟ دا برق دایکت بانگ که‌! ۲-

له‌ که‌سێک گێرانه‌وه‌ بۆ میوانی و شایی،

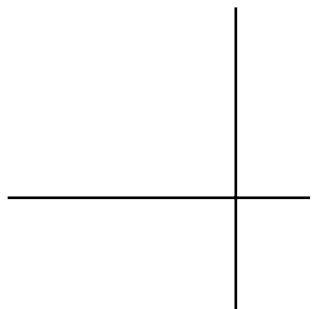
بانگه‌واز کردن، بانگیشتن. ☞ بانگتان

نه‌کردبووین بۆیه‌ نه‌هاتین. سه‌د که‌س بۆ

زه‌ماوه‌ند بانگ کراون. ☞ **کردنه‌وه:** ۱-

یه‌که‌م میوانی دوا‌ی گوێزتنه‌وه‌ی کچ له‌

لایه‌ن دایک و باوکییه‌وه، باوه‌ خوون. ۲-

گهړاندنه وهی که سټیک که دوور که وتوتته وه یا له شوپنه نه ماوه، خه بهر دان بؤ هاتنه وه. ☺ بړؤ منداله کسان بانگ که وه بپنه وه شهو درهنگه. پوور نامان چه رچی بانگ کرده وه و کیسه یه کی خه نه لیکړی.

~ له سر ~ لیدان: په پتا په پتا له گابؤره دان، یه که له سهه یه که هاوار کردن و گریان. ☺ چوونه ماله هه پیدر گؤرانی جه نازه ی براینیان هه لده گرت و دهیان هیتناوه / بانگ له سهه بانگیان لیداو. (مان ل ۲۵۴). **~ لیدان:** بړ:

له بانگ دان. **~ هیلدان:** بړ: له بانگ دان. **~ هیشتن (بانگیشتن):** ۱- بانگ کردن ۲- له بانگ دان. **له ~ دان:** له گابؤره دان، له پړ گریان به هاواره وه، بانگ لیدان، بانگ راهیشتن، بانگ هیلدان. ☺ به خـوؤی و به ژنی له بانگیان ددها و دهستیان ده کرده وه به گریانه (شؤرمه محمود ل ۸۷). **|| بانگی**

بڼ واده: بانگی که له کاتی خوؤی دا نه بئ، شهویش له بهر هؤگه لی وه که مانگ گیران یا به لایه که ددرئ و خه لک به ناوهختییه که هی شهو بانگه دوزانن که شتیک قه و ماوه، بانگی ناوهخت، بانگی بئ وهخت. **بانگی بڼ وهخت:** بړ: بانگی بئ واده. **بانگی محه مدهی:** شهو بانگهی که له مزگه وتان ددرئ، شهو بانگهی که ئیسلام بؤ نوپژ دیار کرده. ☺ بانگی مهحه مدهی به ئاشکرا خو شه. **بانگی ناوهخت:** بړ: بانگی بئ واده.

بانگواژ (نا. ل.) [بانگ + ئاواز] بړ: بانگه واز

بانگیژ (نا. فا.) [بانگ/۴ + بیژ] بړ: بانگدر

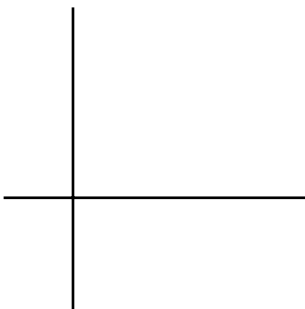
بانگدر (نا. فا.) [بانگ/۴ + دهر] که سټیک که وه سهه بانگی مزگه وت ده که وئ یا شهو که به بلنگؤ بانگ ددها و کاتی نوپژ راده گه یه نئ، بانگیژ، بانگیژ. شه که سهه پتر مه لا یا مجپوره و له په ناشه وه جارویار خه لکیش بانگ ددهن. **|| بانگدهری گاران:** (کنه). کهر، گویدریژ.

بانگردین (نا. ل.) [بان/۱ + گرد + ئین] بړ: باگردان

بانگلیتر (نا. ل.) [بان/۱ + کلپیر (کلاندن)] [ئه] بړ: باگردان

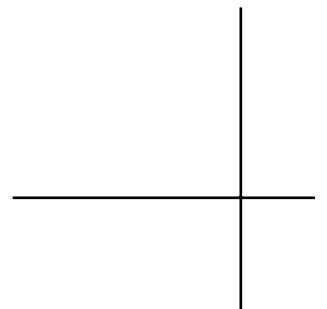
بانگلین (نا. ل.) [بان/۱ + گلین (کلاندن)] [ئه] بړ: باگردان

بانگوش (نا. فا.) [بان/۱ + گوش (کوشین)] که سټیک که به پاره دهچپته

- سەر بان و باگردان دهگيرئ، بانگير. **بانگير** (نا. فا.) [بان 1/۱ + گير] بر:
- بانگوش **بانگيرئ** (نا. فا.) [بانگ + ويز] بر:
- بانگدر **بانال** (نا. ل.) [بان 1 + مال 3] بر:
- بهفرمال **بانگهشه** (نا. ل.) [بانگ + هشه] ۱-
- بانگ راهيشتنى چرچى و دوکاندار له
ئاوايى دا کاتتیک کالآ و شمهکى تازهيان
بؤ دئ بؤ نهوه که خه لک بزنان. ۲-
- ته بليغات، پرؤياگهنده.
- تیبينى:** زهبيجى ئەم وشهى بردۆتهوه
سەر بانگ و ئاش (قامووس ب ۲ ل ۵۷).
به لآم من پيموايه ئەم وشه له بانگ و
ئەشيا كهوتوه. چونكه بانگهكه بؤ كالآيه
و پرؤياگهندهش هەر بانگ و ناساندنى
كالآيه و چ پهيوهندى به سەر ئاشهوه
نيه.
- بانگهواز** (نا. ل.) [بانگ + ئاواز] ۱-
- چار، بانگ، قاو. ۲- ليگيرانهوه، دهعوت.
& بانگواز. **کردن:** ۱- بانگ کردن،
هەرا ليکردن، قاو کردن. ۳- دا
بانگهوازی برايم بکه بهرى ئاوهكەى
بهردا. ۲- ليگيرانهوه بؤ كۆرپك،
بانگيشتن. ۳- ئەرى بؤ شايى
بانگهوازيان کردووى؟ ۳- چار کيشان،
چار دان. ۴- بانگهوازيان کردوه کهس
سبهى دوکان نهکاتهوه.
- بانۆک** (ئان. فا.) [بان 2 + ئۆک]
که سيک که بيچووى نه بان دهخاتهوه بهر
دايکى خوئى يا دهخاته بهر مهړ و
بزنيكى دیکه.
- بانوو** 1 (نا. ل.) [بان 1 + ئوو] بر:
- بان 1/۲
- بانوو** 2 (نا. ل.) [پهه: بانووک، بانۆک]
ژنى پياوى گهوره، ژنى خاوهن
دهستلآت، خانم، خاتوون، ياي. ۳- گا نه
سه رپهنجەى بانووى بئ نيقلاب / چون
سوهيل رهونهق پهنجەى ئاقتاب (مهولهوى
ل ۴۲۱). خه رمان ههيران حوسن
زيباتهن / بانوان تهمام گشت
جانفداتهن (وهلى ديوانه ل ۷۴).
- بانە** (نا. ل.) [بان 1 + ئە] ۱- پارچه
زهويهكى که جووتير بهر له کيلان يا توو
پرژاندن ديارى دهکا ههتا سنوورى کارى
ئەو روژهى بزاني، لات، گاوهخان. ۲-
بهرزايى نيوان دوو ديراوى بيستان بؤ
ليک جيا کردنهوه و هات و چؤ به سهرى
دا، بهسته، پشت ديراو. ۳- [باک]

له وەرگهی به هاران بهر له چوونه هوار و کویتستان. ۴- مووی بهرگه ده، بانهگا. [ههو] بر: بانهناو

بانهگا (نا. ل.) [بان 1/۳ + ئه + گا] [ههو - ئه] ئه و شوینهی که تووکه بهری ژن یا پیاوی لی دیتته دهر، بهرگه ده.

بانهمه (نا. ل.) [بانه + مه 1] ۱- دوهمین مانگی به هار که ۳۱ رۆژه و بهراره دهگه ل ۲۱ نیسان هتا ۲۱ مای، گولان. ۲- کاتیک که مهرداران بهره کویتستان وهری دهکهن. ۳- هاوینه هوار. ۴- سههیدوان له سهه بانهمه پری بوو، ئاگای له هۆبه و ههواری بوو، به سهه عیلی رادهگه پشت (گهنج ل ۲۷۲).

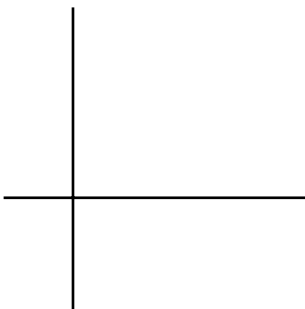
بانیمان (گیا. ؟) [جۆره داریکی ههنجیره که له لای هیندووکانه پیرۆزه، کاتیک لقه شوپرهکانی بگه نه زهوی رهگ داده کوتن و دهبنه داریکی سهه به خۆی دیکه. له شیله و توپکلی ئه م داره بو درمان که لک وهرده گرن، ههنجیری بهنگالی.

بانیه (نا. ل.) [بان 1 + ئی + ژه (چه 1)] ۱- سهه ربانی چووکی په نا بانیکی گه و ره، بانجیله، بانجیله. ۲- سهه ربانی مالتیکی نهوی که بو مالتیکی سهه رخۆی بوو پیتته هه یوان و ههوش، بانجیله، بانجیله. ۳- شوپنکی تهخته له نیو ژووری ئاش که باراشی له سهه رۆ دهکهن و دانه ویله به ویدا دهچیه نیو کونی بهر دانه کانه وه.

بانین (چا. م.) [؟] وه بهر خسته نه وهی بیچووی مه ر و بز له دایکیان که لیان نه بان بوه یا ئه وه که دایکیان نه ماوه و دهیخه نه بهر یه کی دی، بانینه وه. ۴- به

بانناو (نا. ل.) [بان 1 + ئه ناو] [ههو - ئه] ئاویه و کا و گه لیک که بو بان دهگیریتته وه، هه ره بان، گله بان، بان ئه نوو، بانناوه. ۴- بالاخانه ی چه م دیوانه که هی تو / بانناو وه گل ئاسانه که هی تو (مه وه وی ل ۵۳۹).

تیبینی: ئه ناو (له بانناو) و ئه نوو (له بان ئه نوو) له چاوگی هه ندو handu - ی ئه ویتستایی و هه ندووتن handūtan - ی په هله ویی و هه نوون - ی کوردیی به مانای تیه ه ل سوون و سواغ دان که وتوه.

سەر دەباتى، بە قوون نابانى (مەتەل)

بانينەوہ (چا . م) [بانين + ئەوہ] بېر:
بانين

باو 1 (نا . نا) بېر: باب 1

باو 2 (ئان . ؟) [رئ و رەسم، داب و نەرئەت، جل و بەرگ و ھەر شتەئىكى لە كۆمەل و ژيانى خەلك تۈنەئىبەئى شوئەن دابخا و رمئەنى ھەبئى يا بووبئى، باب 2.

بوون: ۋە برەو كەوتن، رەسم بوون، باو سەندن. ۋە ئىستا چاويلكە ليدان بۆتە باو. **سەندن:** بېر: باو بوون.

مان: لە برەو نەكەوتنى ئەو شتەئەنى باون. ۋە لە كوردەوارى دا پشئەند بەستن ھىشتا ھەر باوى ماوہ.

نەمان: لە برەو كەوتنى ئەو شتەئەنى كە سەردەمئەك باو بوون. ۋە كراسى كوودەرى باوى نەماوہ و ئىستا ئىدى ژنان دەبەرى ناكەن. كۆيلەتى باوى نەماوہ. || **باوى رۆژ:** ھەر شتەئىكى ئىمرۆئى و مۆد و پەسندى بەرى ئىستائى. ۋە عارەبى شامۆ چىرۆكئىكى درئەئى بە ناوى قەلەئى دمدم بە ئوسلووبئىكى نوئى و باوى رۆژ نووسىوہ (دمدم ل ۷).

باو 3 (نا . ؟) [پالئەك كە كەسئەك بە

جۆلانەئەوہ دەئەنى ھەتا ۋە ھات وچۆ بکەوئى، پال. **پتوہنان:** پال پتوہ نان بە جۆلانەئەوہ يا كەسئەك كە سوارى جۆلانە بوہ. ۋە دا ۋەرە باوئەك پتوہ نئ!

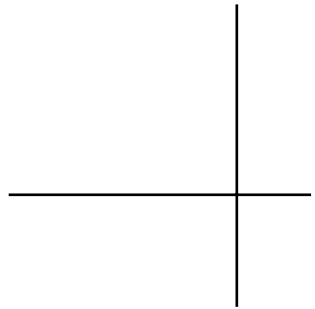
باو 4 (باش .) [ھىك: بەھامە - ئەو:

بامە، بامىہ - پەھ: بام، بامىك. ناو: باو، بام] ۱- بە دواى رەنگەوہ دئ و ماناى نرئەك بوونى ئەو رەنگە دەدا لە رەنگى ئەسلى، ئامال ۋە شىنباو، سوورباو، رەشباو. ۲- بە دواى ناوہوہ دئ و ماناى شىپوہ، ۋەك، رەنگ و ئاسا دەدا. ۋە گولباوہ. ۳- (ئان .) گەورەتر لە چاۋ ھاۋچەشنى خۆئى (دەگەل وشەئى خۆش دئ). ۋە ئاسۆ و ھەسۆ ئاۋال دوانەن بەلام بالائى ئاسۆ لە ھەسۆ ھەندئەك باو خۆشترە. ئەو كراسە ئەگەر ھەندئەك باو خۆشتر با بۆ بەرم دەبوو.

تەبئى: وشەكانى ھاۋرەشەئى باو لە ھىندى كۆن و ئەۋئىستا و پەھلەۋىيى دا بە ماناى رووناك و درەوشاۋە بۆ رەنگ ھاتوون. باو بە گشئەئى بە ماناى رەنگئەكى روون و كراۋەترە لە رەنگئەكى تۆختر.

باو 5 (نا .) وشەئەكە لە باۋباۋئەن دا

دەكوترئى، دواى ئەوہ كە سەرى بە

مندالّه که نیشان دا . (بري: باوباوین)

هەرچی باویژ بوو له دلم دهرکرد .

باوا (نا .) بري: بابه گه وره .

تیبینی: ته نیا وشه یهک که هاوړیشه دهگه ل بژ لهم وشه یه دا توانیم بیبینه مه وه وشه ی بژ (بهژ) له فره هه نکه گه کانی فارسی دایه که به مانای کریوه و زوقم هاتوه .

باواگه وره (نا . ل) [باوا + گه وره] بري: بابه گه وره .

باوان (نا .) بري: بابان

باوچ (نا .) [زا] بري: باب 1

باوانی (نا . ل) [باوان + ئی] بهر و گیازیک که بووک له ماله باوکیه وه دهیپاته مائی میترد، گیاز .

باور (نا .) [باش] بري: باوهر

باوالی (شر .) بري: بابهلئ

باوش (نا .) [باش] بري: باووش

باوشک (نا .) بري: باویشک

باوباوین (نا . ل) [باو 5 + باو 5 + ئین]

باوک (نا .) بري: باب 1

۱- جوړیک کایه و خافلانندی مندالی ساوایه . کهسی گه وره خو ی یا سه ری له پشت شتیک دهشاریتته وه و دواپی سه ری دهر دهخا و ده لئ باو! مندال بهم کاره پیکه نینی دئ و کابرا درپژه بهم کاره ی ده دا . ۲- (کن .) هه ز لیکردووی و چاو لیکردنی کچ له کوران له که لینی دهرگاوه ، کاتیک که کوره ده بیینی سه ری دهرزیتته وه .

باوکانه (ناک . ل) [باوک + ئانه] بري: بابانه

باوک برا (ئان . ل) [باوک + برا] بري: براباب

باوک مردگ (نا . مف .) [باوک + مردگ] [ئهر] بري: بامردوو

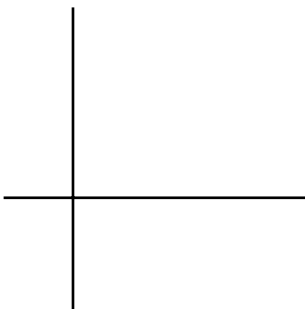
باوکه (نا . ل) [باوک + ئه] بري: بابه

باوکه رۆ (شر .) [باوکه + رۆ] بري: بابهرۆ

باویژ (نا . ل) [با 1 + و + بژ] ۱- بای به توژ و خو له وه . ۲- (کن .) بای نیو زگ ، تر . **دهرکردن:** ۱- (کن .) تر که نندن . ۲- (کن .) هه لړشتنی کول و کؤ و گرمانه ی دل . هه یندهم جنیو پیدا

باوکه لئ (شر .) بري: بابهلئ

باوک (نا .) [باش] بري: باب

باول (نا.) [باک] بر: باهۆل

زهوی، باهوو، بانه.

باوه 1 (نا. ل) [باو1 + ئه] بر: بابه/۱

باوهر 2 (نا.) [باک - زا] بر: باوهر

و ۲ و ۳

باوه 2 (نا. ل) [با1 + وه (دهوه)] [ههو]

باوهرین (نان. ل) [با1 + وهرین] ههر میوهیهکی که با وهراندبیتی.

بر: بادهوه2

باوهپیاره (نا. ل) [باوه1 + پیار + ئه]

تیبینی: میوهی باوهرین پتر کرمی و سستن بۆیه به هیزی با دهکهن . ئهو میوانه خر دهکرتنهوه و به جیا دهیفرۆشن و کهسی دستکورت دهیکری.

[هه - ئه] شوووی دایک، زریاب، باوهپیاری، باقهنده.

تیبینی: پیار له [ئهو: پیتهر - ههخ:

باوهر (نا.) [ئهو: قهر، قهرته - پهه: قشاهر. باک: باوهر - ناو: باوهر، پروا - باش: باور - ههو: باوهر - زا: باوهر] ۱ - قهبوولی قسه و مهسهله و بهلینی کهسیک. ۲ - ئیمان، پروا، ئاقیده، یهقین.

پیتهر] به مانای باوک کهوتوه و له زاراوهی زازایش دا (پی، پتر، پترد) ههر بهم مانایه هاتوه.

باوهت (نا.) بر: بابته

~ **پتیبون:** ئیمان پتههبوون، به راست زانین، باوهر پتههبوون.

باوهخوله (نا. ل) [باو1 + ئه + خول +

ئه] بر: باوهگیژه

پیکردن: به راست زانینی قسه و

باوهخولنی (نا. ل) [باو1 + ئه + خول

+ ئی] بر: باوهگیژه

کردهوهی کهسیک. ۳ مهلا ههرچی بلی باوهری پتدهکا. زهمانه وای لتهاتوه پیاو باوهر به کوری خوئی ناکا.

باوهخوون (نا. ل) [باو1 + ئه + خوون

(خوان2)] [ئه] [یهکهه مانگ کردنهوهی کچی شووکر او بۆ ماله باوکی به میوانی.

~ **پتههبوون:** بر: باوهر پتیبوون.

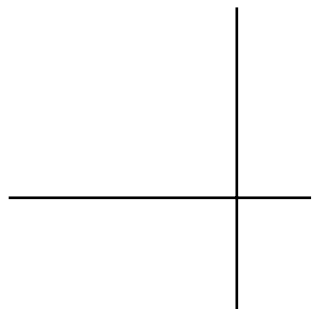
پتهیتان: ئیمان به کهسیک هیتان، به

راست زانینی لهوهدوای قسه و کردهوهی

کهسیک. ۴ دوی موعجزه خهک

باوهرپان پتهیتا. ~ **کردن:** ۱ - قهبوول

کردن و ئیمان ههبوون به قسه و

باوه نامه (نا. ل) [باوهږ + نامه] کاغزه زیک که دواى ته و او کردنى فیرگه ددری به و که سه ی دهرسى ته و او کرده، کارنامه.

باوه پری (حم.) [باوهږ + ئی] ئه نجامی باوهږ کردن، متمانه، دلنایى.

پته برون: باوهږ پیکردن، لى دلنیا بوون، متمانه پیکردن. ☞ زورم باوهږی به و کابرایه نیه.

باوه ژن (نا. ل) [باو 1 + نه + ژن] [ئور] ژنى دیکه ی باوک که دایکى راستى مندالکانه نه ی، هه و پى دایک، زردایک، بابه ژهنی، باوه ژهنی. // باوه پیاره، زریاب.

باوه ژهنی (نا. ل) [باو 1 + نه + ژهنی] [هه و] بږ: باوه ژن

باوهش (نا.) [په ه: به قییشن. لور: بالوش. ناو: باوهش - باش: باوش - هه و: باوهشى، واوهشى] ۱- شوینیکه ده که وپته نیوان سینگ و هه دوو دست که به ره و سینگ داکتیراوه. ۲- راده یه ک له دست که ده کړپته وه و شتیک به خو یه وه ده گری، بۆ هه لگرتن. ☞ باوه شیک پوولی له قومار برده وه. باوشیک گه لا و دارى بۆ سووتاندن

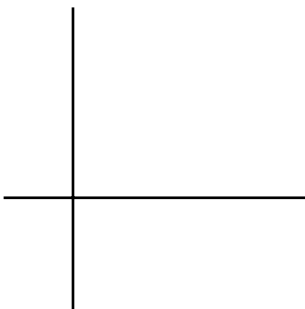
مه سه له یه ک. ☞ باوهږ ده که م روژف له ره گزی مه یوون بى! ۲- پى و بوون. ☞ باوهږ ناکه م ئه وشو باران ببارى. **هه برون:** ئیمان هه بوون، خاوه ن پروا بوون، پروا به که سیک یا شتیک هه بوون.

تیبینی: فەر Var له ئه وپستا دا به فهرنه varanh هاتوه به مانای باوهږ پیکردن و ئیمان هینان. وشه کانی باوهږ و پروا هه له ریشهن و ئه وانهش ناقی کردنه وه یه کی ئیزه دی بوه بۆ ناسینه وه راست له درۆ. فەر دوو جوړ بوه فهرى سار و فهرى گهرم. له فهرى گهرم دا بۆ سه لماندنى بیتاوانی له ناگر و روئی داغ که لکیان وهرگرتوه و له فهرى سارد دا له ژار و سه م و شتى له م بابه ته.

باوهږ پیکراو (نا. فا) [له: باوهږ پیکردن] که سیک که له هه موو باریکه وه جیگای باوهږه، جى باوهږ، ئه مین.

باوهږ گومان (نا. ل) [باوهږ + گومان] که سیک که له کاریک دا له شک و یه قین دایه، دوودل.

باوهږ گومانی (نا. چا) [باوهږ + گومان + ئى] له نیوان شک و یه قین دا، دوودلی.

هینا. & ئامیز، همیز. **پیدا کردن:** شتیک یا کهسیک ده باوهش گرتن. ۴۴
 باوهشی به مندالکه داگرت و رویشت.
تیرهاندن: به توندی ده باوهش گرتن، ده ئامیز گرتن. **ده گرتن:** کهسیک له روو به روو به خووه گرتن، ده همیز گرتن، ده ئامیز گرتن. ۴۴
 یهکتریان ده باوهش گرت و تیر گریان. **له کردن:** شتیک هه لگرتن و به خووه نان، له همیز گرتن. ۴۴
 له باوهش که با پروین. ۴۴

تیبینی: باوهش له bavišn به فیشن - ی په هله ویی به مانای بوون، هه بوونه و هم به فیشنییه به مانای پیکه وه بوونی ژن و پیاوئیک به بی زهماوند یا نزیک و ده باوهش یهک دا نوستنه.

باوهشان (نا. ل.) [با 1 + وهشان] [باش] بر: باوهشین

باوهشک (نا.) [سۆر] بر: باویشک

باوهشی (نا.) [هه و] بر: باوهش

باوهشین (نا. ل.) [با 1 + وهشین] [سۆر] بر: باوهشین

باوهشینک (نا. ل.) [باوهشین + ک] [باک] بر: باوهشین

باوهشین (نا. ل.) [با 1 + وهشین (وهشاندن)] [لۆر: باشۆ. باک: باوهشین، باوهشینک - ناو: باوهشین، باوهشین - باش: باوهشان - هه و: باوهشین] ئامرازیکه به هیزی دهست کار دهکا و له جوولانه وهی با پیک دئ. ئه و ئامرازه ده توانی کوته مقه وایهک بی یا ئه وه که تایبه تی له سه سیر و شتی دیکه چندرابی. بۆ خو ق فینک کردنه وه که شانده وهی ناگر که لکی لئوهرده گرن، بارۆشه، باژهن.

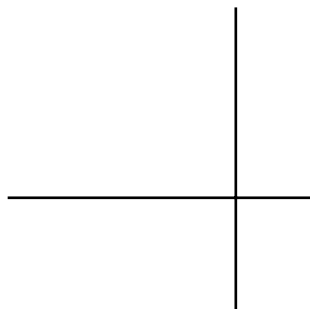
باوهعهمره (نا. ل.) [با و 1 + ئه + عه مر + ئه] بر: بابعهمره

باوهقوش (گیان.) [باش] بر: بابعهقوش

باوهقۆرهت (نا. ل.) [با و 1 + ئه + قۆرهت (عه ر: قدرت)] بر: بابعهمره

باوهگۆ (ئاک. ل.) [با و 1 + ئه + گۆ] چوونه ئیو قسه ی یه کیکه وه بۆ به راست زانینی قسه که ی یا روون کردنه وهی پتری.

باوهگیتزه (نا. ل.) [با وه + گیتز + ئه] یاری و کایه ی مندالانه. دوو یا چه ند کهس دهستیان ده که نه وه و به دوری خو یان دا ده خو لینه وه و ده لئین: باوه گیتزه گیتزمه که، گیتزت ناکه م. هه ر گه س

درهنگتر سه‌ری ده‌کیزه‌وه هات و كهوت
 ئه‌و كه‌سه ده‌يباته‌وه، باوه‌خوله،
 باوه‌خولئ، مامه‌گنژه، مامانه‌گنجي.

باويشك (نا.) [باك] بر: باويشك
باويلكه (گيا.) [با 1 + ويل + كه] [به‌ري داويي گيايه‌كي خوږسكه و له دهشت و نيو شيناوهرد شين ده‌بي، گوله‌كه‌ي زهرده و له داويي هر ئه‌و گوله وهك توپيكي تووكني ليدئ و پايزان له گيايه‌كه ده‌بته‌وه و با ده‌يبا، باوه‌لي، باويلئ، باييلكه، پشـيـله‌پايزه، په‌پووله‌پايزه، پشـيـلؤكه، گه‌وره‌گله، شه‌له‌مينكه‌ره.

باويلتي (گيا.) [با 1 + ويل + ئئ] بر: باويلكه

باويشك (نا.) [باك: باويشك، بيه‌نشك - ناو: باويشك، باوشك، باوهشك - هه‌و: بايشكي] حاله‌تيكه كه له بهر ماندووي و بي خه‌وي خو به خو زار ده‌كرتته‌وه و هه‌واي هه‌لده‌مژئ، ده‌بانك، ده‌به‌نك، ويژئ. **دان:** زار كردنه‌وه بق باويشك، دم داچه‌قاندن، باويشك هاتن. **هاتن:** بر: باويشك دان.

تيپيني: له فهره‌نگه‌كاني فارسي دا باسك (باسوك)، پاسك (باسوك يا پاسه‌ك)، پاشك (پاشه‌ك) هر بهم مانايه هاتوون.

باوه‌لي (نا.) [با 1 + وهل + ئئ] ۱- (گيا.) بر: باويلكه. ۲- (كند.) سست، بي بناغه. ۳- (كند.) پيري په‌ك كه‌وتوو كه هر ئان له‌وانه‌يه بمرئ. ۴: باوه‌لي بايه‌كي به‌سه. **(تيپيني):** ئه‌م كنايه له‌وه كه‌وتوه كه باوه‌لي له سه‌ر جئي خوئ هيند سسته به پشووويه‌كي سووك، با ده‌يبا.)

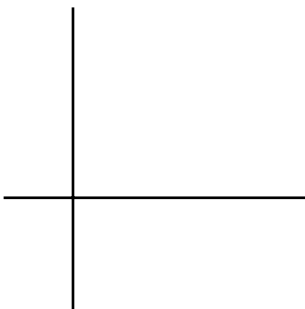
باوه‌ل 1 (ئان.) [؟] بزن و مه‌ريك كه تووشي باوه‌لي بوون. **بوون:** گوډ بووني كار و به‌رخ به هؤي نه‌خوشي باوه‌لييه‌وه.

باوه‌ل 2 (نا.) [؟] جيگه‌ي جل و جوړي سه‌فه‌ر كه ئيستاكه پتر له چه‌رم ساز ده‌كردرئ، چه‌مه‌دان، جانتا، باهؤل، باول.

باوه‌لي (نا.) [باوه‌ل 1 + ئئ] نه‌خوشييه‌كه له ئازهل دها گوډيان ده‌كا و په‌كي روښتنيان ده‌خا.

باوي 1 (نا.) [سوږ] بر: بادام

باوي 2 (؟) [باك] كه‌سيك كه نه‌خوشي باداري هه‌يه، بادار.

باهار (نا.) [باک] بر: بههار

باهنجیر (گیا.) [با 1 + ههنجیر] بر:

باهۆ (نا.) [هیک: باهو - لار: باهی -

باتسکه

بیر: باهوو] بر: باسک/۱. ۴: له شان و
باهۆی خوّم رادی/ هه لگرم ئالای ئازادی
(تاریک و روون ل ۱۹۰).

باهیف (گیا.) [باک] بر: بادام

باهیتر (نا، ئان.) [ههو - ئهر] بر: بهیار

بایتار (نا.) [زا] بر: بهیتار

باهۆدار (ئان، فئا.) [باهۆ + دار2]

بایجان (گیا.) بر: باینجان || **بایجانی**

کهسی که له گهتی به شان و پیل،
که له گهتی به تاقت و به هیتز.

رهش: بر: باینجان/۲. **بایجانی سور:**

بر: باینجان/۱.

باهۆز (نا، ل) [با + هۆز (هیتز)] [باک]

بایر (نا، ئان.) بر: بهیار

بایهکی به هیتز که شت دهر فیتنی،
گرده لولول، گیتزه لئوکه.

بایسکل (نا.) [ئین: bicycle] بر:

دووچه رخه

باهۆل (نا، ؟) [باک] بر: باوه ل2

بایشکی (نا.) [ههو] بر: باویشک

باهوو (نا.) [بیر: باسک] ۱- شه هیتنی

باینجان (گیا.) [باک: باجان - ناو:

تهرازوو. ۲- دوو دار که له ولا و له م لای

باینجان، بایجان، بامجان - ههو:

دەرگا دهچه قیندرا، لاشیپانهی دەرگا،

باینجانی - زا: باجان، بالجانه،

لاشیپان. ۳- بهرزایی نیتوان دوو دیراوی

بالدرجانه] ۱- بهری گیایهکی یه کسالهی

بیستان، بانه، بهسته، پژدیرا. ۴-

دهسچینه، وهک هارۆ دریژه، رنگی

بستوو، مله، یال، کلکه. ۵- باسک، باهۆ.

بنهوش یا رهشه، نیوهکهی سپی و

۴: حافظ بۆ وه عهشق مهستان یا هوو /

گۆشتنه و تۆمی وردی تیدایه، به

بپچهش نه دهور باهووی بی ئاهوو

سوورکراوی دهیخۆن و دهچیشتیسی

(مهولهوی ل ۲۳۲). ئه لا ئه ی نازهنین

دهکه، بۆ ترشییات و مرهباش که لکی

ئاهوو، به باهوو / دلّی سهیپادی خوّت

لیوهردهگرن، - Solanum esculent-

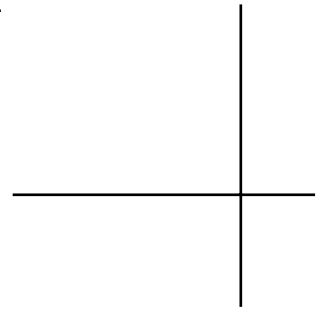
هینایه له رزه (نالی ل ۴۴۹). ساتۆر

um ناوی لاتینی ئه م گیایهیه، باینجانی

دهبان رنگ شمشیری / دست و باهوو

رهش، بایجانی رهش. ۲- بهری گیایهکی

حهملهی شیری (مان ل ۲۹۵).

تمنم ماست دهيه. پيٽ وايه ٺه و کراسه
بايه چهنديه؟

بايه خ (نا.) [پهه: فههاک. باک: بهها،
بوها - ناو: بايهخ، بايي، بايه، بهها - زا:
فهيه] ۱- نرخ و مهزندهی کالايهک بؤ
فروش، بايي 1، بهها، نرخ. ۲- ريز، قهدر،
گرينگی. — **بيدان**: گرينگايهتي بيدان
به کهسيک يا شتيک. ☞ بايه خ به قسهی
ٺه و گهوجه مهده وهره برؤين.

بايه خدار (ثان. ل) [بايه خ + دار2]
هر شتيکی به نرخ، به قيمهت.

بايه ف (گيا.) [باک: بري: بادام

بايه قوش (گيان.) [تور: baykuş]
جؤريک کونديکی بچوکه که له دهشت و
ليړهوار دهژی و گيانله بهر و مهلی
بچووک راو دهکا، بهژنی نزيک ۳۵ سانت
دهبی و له دوو سووچی سهري تاجی
په پي ههيه که وهک گوپی پشيله دهچي.
له روانگهی خورافاتوه ٺه م کونده له
هر کوئ بنيشی دهبيتهوه ويرانه و به
گشتی به مهليکی شووم ناويدير کراوه،
کوندهبوو، بادهقوش، باوهقوش.

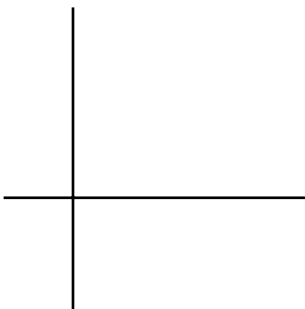
بايي 1 (نا.) [پهه: بايه خ] ۱- بهها،
نرخ. ۲- ٺه اندازه، بهقهرا، راده، بايه ☞
بايي تووریک تيناگا.

دهسچيني په کسالهيه، رهنگی سووره و
ٺاوداره، شکلی پتر خړه و ههرمييشی
ههيه، توتکلی ناسکه و تومی وردی له
نيو دايه، تامی مزره، به رووتی دهخوري،
روبی ليدهگرترئ، ويشک دهکردري و
دهچيشتی دهکن، به برژاويش دهگل
که باب دهیخون. به کالی و به سووری له
ترشيات دهکردري، -Solanum ly-
copersicum ناوی لاتيني ٺه م
گيايهيه، ته ماته، توماتين، باينجانی
سوور، باجان سوور، شامک، بامجان
فه رهنگی، بايجانی سوور. || **باينجانی**
رهش: بري: باينجان/۱. **باينجانی سوور**:
بري: باينجان/۲.

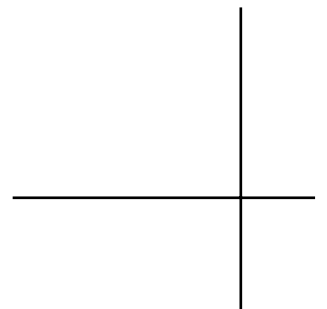
باينجانه مارانه (گيا.) [باينجان + ٺه
+ مار + ٺانه] بهری گيايهکی خوړسکه،
وهک باينجانی سوور دهچي به لام زور
ورده، به قهرا دهنکه نوکيک دهبي و
ناخوري.

باينجانی (ثان. ل) [باينجان + ئی] ۱-
رهنگی وهک رهنگی باينجانی رهش،
بنهوشی توخ. ۲- (گيا.) [هه و] بري:
باينجان

بايه (نا.) [بري: بايه خ] به قهرا، به
ٺه اندازهی نرخيک، بايي. ☞ بايه دوو

بوتهخانه	بایی ۲ (ئان. ل.) [با + یی] خو پی زۆر،
بتر (ئان.) [باک] بر: پتر	فیز، مه‌غروور. بوون: به هۆیه‌که‌وه
بترپتر (نا. ل، ئاک، ل.) [بتر + پتر]	خو پی زۆر بوون، له خو دەرچوون. ☺
[باک] بر: به‌سرپیتر	له‌وه‌تی بوته دوکتور بایی بوه له بیرى
بترپترار (نا. ل، ئاک، ل.) [بتر + پترار]	چۆته‌وه کى بوه. له خو بوون: له
[باک] بر: به‌سرپیترار	خو دەرچوون، بایی بوون.
بتری (نا.) بر: بوتری	باییلکه (گیسا.) [با + ئیلکه] بر:
بته (نا.) [هه‌و] بر: بوت	باویلکه
بته‌په‌ره‌ی (نا. ل، ئاک، ل.) [بته‌ر +	بیر (نا. فا، ئان. فا) [ب2 + بر] ۱-
په‌ره‌ی] [زا] بر: به‌سرپیتر	ئامرازیک که توانای برینی هه‌یه. ۲-
بته‌پترار (نا. ل، ئاک، ل.) [بته‌ر +	که‌سیکی به برشت که قسه یا کاره‌که‌ی
پترار] [زا] بر: به‌سرپیترار	بر ده‌کا. & برنده.
بته‌و (ئان.) [باک] بر: پته‌و	بیرای بیرای (ئاک، ل.) [بیر + ئای +
بجگور (نا.) [سۆر] بر: بزگور	بیر + ئای] به هیچ له‌ونیک، قه‌ت قه‌ت،
بچکۆل (ئان. ل.) [بچک + ئۆل] بر:	هتچکات. ☺ بیری بیری تازه پی ده‌و
بچووک	ماله‌ی نانیمه‌وه.
بچکۆلانه (ئان. ل.) [بچکۆل + ئان +	بت (نا.) بر: بوت
ئه‌] بر: بچووک	بتپه‌رس (نا. فا) [بت + په‌رس] بر:
بچکۆله (ئان. ل.) [بچکۆل + ئه‌] بر:	بوته‌په‌رست
بچووک	بتپه‌رست (نا. فا، ئان. فا) [بت +
بچکۆل (ئان. ل.) [بچک + ئۆل] بر:	په‌رست] بر: بوته‌په‌رست
بچووک	بتپه‌ره‌ستی (حم.) [بتپه‌رست + ئیی]
بتخانه (نا. ل.) [بت + خانه] بر:	بر: بوته‌په‌رستی

بچکۆلانه (ئان . ل) [بچکۆل + ئان +
ئە 1] بې: بچووک
بچکۆله (ئان . ل) [بچکۆل + ئە] بې:

بچووک
بچورد (نا . ب) بې: بخوور

بچک (ئان . ل) [بچک + ئە] بې:
بچووک

بچکەلانه (ئان . ل) [بچکە + لان +
ئە 1] بې: بچووک

بچکەله (ئان . ل) [بچک + ئەله] بې:
بچووک

بچووک (ئان . ل) [بچ + ئووک] ۱-
هەر چىك له بارى راده و ئەندازه گهوره
نه بې. ۲- (مج.) سووک، بېقه در،
بېبايه خ. ۳- (مج.) نوکەر، غولام. ۴-
بچووکتم! ۴- منداڵ. ۵- بچووک و گهوره
دەبى دەرس بخـووتـن. & بچکۆل،
بچکۆلانه، بچکۆله، بچکۆل، بچکۆلانه،
بچکۆله، بچکە، بچکەلانه، بچکەله،
چووک، بووچک، گچکە، گچکەلانه،
چکۆله، چکۆلانه، چووکەله، چکۆلووکە،
چکۆلووکە، پچووک، پچکۆله، پچکۆله،
پچکۆلانه، پچکۆلانه.

بچووکى (حم.) [بچووک + ئى] ۱-
چووک بوون. ۲- منداڵهتى، کۆرپه يى،
ساوايى. ۳- نوکەريى، خزمه تکارىيى.

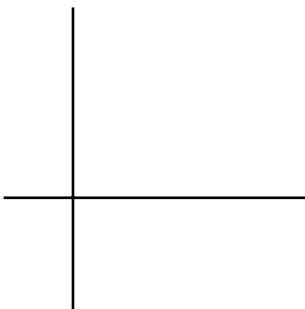
بخواز (ئان . فا) [ب + خواز +
کەسيكى داواى شت له خه لک دهکا،
داواکار، خوازه لۆک.

بخۆر (ئان . فا) [ب + خۆر] ۱-
کەسيكى زۆر بخوا، زۆرخۆر، خۆرا. ۲-
کەسيک که مه يلى بۆ خواردن زۆره،
نهوسن، چلّيس.

بخوور (نا . ع) [ع:ر: بخوور] ۱- هەر
شتىک که بۆ بۆن خوۆش کردنى و لات به
سه ر پۆلوو ئاورى دا که ن وهک ئەسپه نده ر
و عوود و عه نبه ر و کوندر... ۲- بۆنت
بۆنى بخوورئ مه مکت سيوى به هه شتى
/ نه خوۆشه کى گرانم، که وتووم له سه ر
ته نىشتئ (سيئسه د هۆنراوه ل ۱۴).
۲- هه لمى ئاوى گه رم يا ده رمانى کولاو
که که سه نى نه خوۆش له بن پارچه يه ک
هه لمه که ي هه لده مژئ. & بوخور، بخورد،
بغوورد، بوغورد. **کردن:** ۱-
سووتاندى ماده يه ک بۆ بۆن خوۆش
کردن. ۲- هه لمژينى ده رمانى کولاو له بن
پارچه يه ک.

بخووردان (نا . ل) [بخوور + دان]
ده فرى تايبه تى بخوور تى دا سووتاندى.

بخووز (ئان . فا) [ب + خووز

بدهوانم که وتوه جل و هوسار و تووره
(مان ل ۲۵۴).

برا^۱ (نا.) [هیك: بهراتهر - ئه: براتهر
- ههخ: براتهر - پهه: براتهر، برات،

براد، لۆر: بیزار - فار: برادر - تات:
بیرا. سوید: bror - ئین: brother -

روس: brat. باک: برا - ناو: برا - باش:
برا - هه: برا، برالّه - زا: برا، برار،

بهرا، بهرار] ۱- په یوهندی نیوان کوپ
دهگه ل کوپ و کچهکانی دایک و باب. ۲-

(مج.) نیشانه‌ی خو شه ویستی و ریز و
نزیکیه‌تی دهگه ل ئاوال یا کهسی دیکه.

؟ برای شیرینم ئه وه بق سه ریگمان
لیناده‌ی؟ || **برای باب: مام. برای بابی:**

په یوهندی نیوان دوو یا چند برا که
باوکیان یه که به لام دانکیان جیا، برای

باوکی. **برای باوکی:** بر: برای بابی. **برای**
تروته: بر: براتووته. **برای حهق:** برا له

یه که دایک و یه که باب. // زبیرا. **برای**
خوتنی: دوو کوپ که به برینی شوینتیکی

دهست که میک خوینیان ئاویته‌ی یه که
دهگهن و په یوهندی براییه‌تی ده به ستن.

برای دایک (ی) و بابی (باوکی): برا له
یه که دایک و باب. ؟ وهره پیکه وه ببینه

برای دایک و بابی هه تتا لیمان خه را
دهبی ئه و دنیا یه (مان ل ۴۸). **برای**

(خستن) [گایه که له کاتی جووت
کردن دا مان دهگری، خو به زهوی
داده‌دا و به هیچ کلۆجیک هه ئناستیتته وه،
خه فۆک، بغووز.

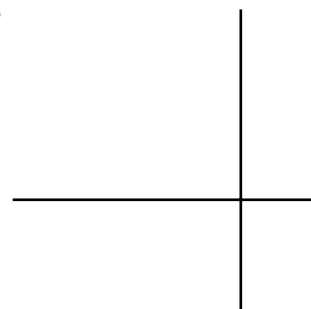
پدبه ده (گیان.) [مه لئکی کتویی
چووکه، قه له و کلک قولله یه، دان و چر و
جانه وه ری چووکه دهخوا، له دهشت و
مووچه و لیره وار دهژی و بق گوشته که ی
و بق جوانی راوی دهگهن، Tetrao co-
turnix ناوی لاتینی ئه م مه له یه،
که رهواله، هه ویره.

پده (ئان. فا) [ب 2 + ده] بر: بدهر. ؟
نان بده

پدهو (ئان. فا) [ب 2 + دهو] ئه سپی
خوشبهن، بۆر و بدهو. ؟ ده لئین: پیاو
زۆر سوارچاک نه بی، خو ی له سه ر
پشتی راناکری؛ هینده گورج و توند و
تۆل و بدهوه (سه عید و میرسیوه دین ل
۲۴۸).

پدهر (ئان. فا) [ب 2 + ده ر] ۱- که سیک
که شتیک ده به خشی، به خشی نه ر. ۲-
که سیک که گان ده‌دا، گاندهر. & بده

پدهو (ئان. فا) [ب 2 + دهو] ئه سپی
خوشبهن، بره و ؟ ته مه شای
ئیخته رخانه ی کاکان بکه، ده بهر بۆر و

دایکی: په یوهندی نیوان دوو یا چند برا که له دایکینن به لَام باوکیان جیایه، دایک برا. براماګ. **برای دینی:** په یوهندی نیوان لاګرانی دین و ناینیک دهګه ل په کتر، هاوئاین، هاودین. **برای شیری:** کوړیک که دهګه ل که سیک دیکه شیری مه مکی دایکی په کترینان خواردبی، شیربرا.

برا² (نام.) بر: بریا

برا³ (نام.) بلا، دبا، بهیله

براباب (نا. ل.) [برا 1 + باب 1] په یوهندی نیوان دوو کوړ که باوکیان په که به لَام دایکیان جیایه، برای بابی، براباف، باوک برا.

براباث (نا. ل.) [برا 1 + باف] [باک] بر: براباب

برابش (نا. ل.) [برا 1 + بهش 1] ۱- شهریکایه تی له شتیک دا به نیوهی، بارهیرا. ۲- دوستایه تی زور نزیک که وهک دوو برا به شیان به مالی په که وه بی.

براتوته (نا. ل.) [برا 1 + توتته] چوارهمین نه نگوستی دهست له قامکه که ورهوه، نه نگوستی په نا په نجه توتته، نه و قامکه ی نه نگوستیله ی تیده که ن،

برای توتته.

براتی (حم.) [برا 1 + تی] [باک] بر: برایه تی

برادر (نا.) [فار: برادر] دوستی زور نزیک، ناول، براک.

تیبینی: برادر له زمانی فارسی دا دهقاودهق به مانای برایه و کوردهکانی ئیران به مانای دوستی کوړ به کاری ده بن. هم وشهیه له ئیرانه وه په پوهته نیو کوردهکانی عیراق و نامرازی ئیرینه ی له دست داوه و بوته دوستی کچ!!

برادرایه تی (حم.) [برادر + ئایه تی] ناوله تی، دوستایه تی، براکه ی، براده ری.

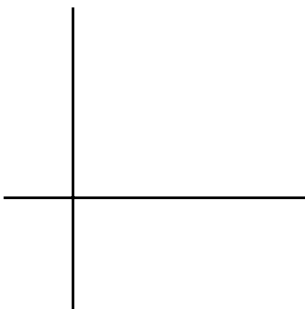
براده ری (حم.) [برادر + ئی] بر: براده رایه تی

برار (نا.) [زا] بر: برا 1

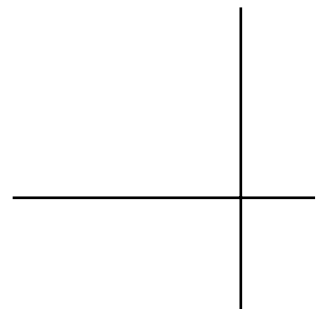
برارزا (نا. ل.) [برار + زا] [باش - هه و - زا] بر: برارزا

براره ی (حم.) [برا 1 + ئه ی] [زا] بر: برایه تی

برازا (نا. ل.) [برا + زا] [په ه: براته رزات. باک: برازی - ناو: برازا،

برازاگ - باش: برارزا - هه: برازا، بیگانه‌ش.	برازاگ - نا: برازا، برارزا، به‌رازا [په‌یوهندی نیوان مندال‌ه‌کانی برابیهک ده‌گه‌ل خوشک و براکانی ئەو که‌سه. ☺ برا بوو به برازا / کار له کار ترازا (په‌ند ل ۸۲).
برازهنی (نا. ل) [برا 1 + ژهنی] [هه]: بر: براژن	برازازا (نا. ل) [برازا + زا] په‌یوهندی نیوان نه‌وه‌کانی برابیهک ده‌گه‌ل خوشک و براکانی ئەو که‌سه.
براشتن (چا. م) [باک] بر: برژاندن	برازاڤا (نا. ل) [برا + زاڤا] [باک] بر: برازاوا
براشتی (نا. مف) [له: براشتن] [باک] بر: برژاو. ☺ گوشتی براشتی	برازاگ (نا. ل) [برا 1 + زاگ] [ئه‌ر] بر: برازا
براک (نا. ل) [برا 1 + ک] [زا] [په‌ه]: براته‌ک [ئاوال، ئاوال، دۆست، براده‌ر.	برازاوا (نا. ل) [برا 1 + زاوا] برای زاوا یا ئاوالی نزیککی زاوا که له روژی گواستنه‌وهی بووک پشت‌پندی بووک ده‌به‌ستی و بووک ده‌گه‌یه‌نپته ماله زاوا، برازاڤا.
براکه (نا. ل) [برا 1 + که] [قوچ] بر: ئاوال زاوا	برازی (نا. ل) [برا 1 + زی] [باک] بر: برازا
براکهی (حم.) [براک + ئهی] [زا] بر: براده‌رایه‌تی	برازن (نا. ل) [برا 1 + زن] ۱- په‌یوهندی نیوان ژنی برابیهک ده‌گه‌ل خوشک و براکانی دیکه، ژنی برا، براژهنی. ۲- (مج.) بۆ بانگ کردنی ژنی ئاوال و دۆست و ناسیاو ته‌نانه‌ت بۆ ژنی
براله (نا. ل) [برا + له] وشه‌ی دواندن و بانگ کردنی برا یا که‌سیکی بیگانه‌ی هاوته‌مه‌ن یا چووکت‌ر بۆ ریز لینان. ☺ براله! ماله کاک هومید له کوئییه؟	
براله (نا. ل) [برا + له] [هه‌و] بر: برا.	
برامازگ (کیا.) [برا 1 + مازگ] [ئه‌ر] پسته‌ی بی کاکل و پووچی داری پسته که له‌به‌ر جه‌وتیکی زۆر که هیه‌تی بۆ ده‌باغی که‌لکی لیوه‌رده‌گرن.	
تیبینی: فه‌ره‌نگی خال و هه‌نبانه بۆرینه ئەم وشه‌یان له مه‌ردووخ	

برایانه (ناک. ل) [برا 1 + ئانه] وهکو
برا، به شیوهی برا. ☞ پیکهوه دانیشترین
و برایانه نیوان ناخوشی و
مهسهلهکامن حمل کرد.

برایهتی (حم.) [برا 1 + یهتی] [پهه]:
براتییه. باک: برایهتی، براتی - ناو:
برایهتی، برایی - زا: براره، برایهتی [پهیهی]
پهیهندی نیوان دوو برا، برایی. ۲-
پهیهندی و بهین خوشی نیوان ئاوال و
دوست یا پهیهندی گهل و نهتهوی جیا.
☞ برایهتی کورد و هرمنی زور کوته.

برایهتی (حم.) [برا 1 + یهتی] [زا] بر:
برایهتی

برایی (حم.) [برا 1 + ئی] بر: برایهتی

برج (نا.) بر: بوج

برچی (نان.) [باک] بر: برسی

برچیتی (حم.) [برچی + تی] [باک] بر:
برسیایهتی.

برج (نان.) [سور] بر: بلج

بردن (چا. م) [هیگ: بهه - ئه: بهر -
ههخ: بهر - پهه: بورتنه. تات: بهردن،
بیبهردهن - فار: بردن. باک: برن - ناو:
بردن - باش: بردن - هه: بهردهی - زا:
باردش، بهردش] راگویتنهوهی شتیک یا

وهگرتوه و به بهریکی دارمازوویان
داناوه له حالیک دا مهردوخ هیچ
ئیشارهیهکی به دارمازوو نهکرده و له
ئاستی مانای فارسییهکهی پزغند و
پزغنج نووسیوه و ئهوانهش بهری
دارپستهن و وشهکهش برای مازوویه
یانی هاوتای مازوو له کاری دهباغی دا.

براماگ (نا. ل) [برا 1 + ماگ] [باک]
پهیهندی نیوان دوو یا چند برا که له
دایکیکن بهلام باوکیان جیا، برای
دایکی، دایک برا.

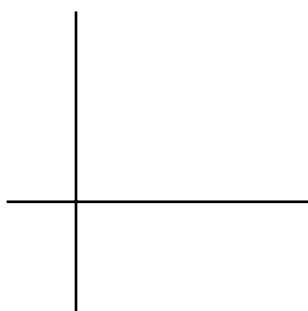
براندی (نا.) [ئین: brandy] جوړیک
ئارهقی ئینگلیسی.

برانکارد (نا.) [فه: brancard]
تهختیکی پیچکهداره که نهخوش و
برینداری له سه دریتژ دهکن و بؤ
نهخوشخانه یا شوینی دیکه
رایدهگوین.

براو (نان.) [سور] بر: بلاو

براهه 1 (نا. ل) [براو + ئه] [سور] بر:
بلاوه

براهه 2 (نا. فا) [له: بردنهوه] کهسپک
که له قومار، کپبهرکی، یاری و کایه
سهرکهوتی. // دؤراو.

مفعولی ساز دهکا. ۴: سهبرده،
بابردهله.

برژ (ر.) رهگی برژان و برژاندن.

برژان (چا. ل.) [بِر: برژاندن] ۱- ساز
بوون و پیگهیششتنی گۆشت و
خواردهمهنی له سهر ئاگر یا پۆلوی
گهشاهه، برژیان، برژین. ۴: رۆله بزانه
فریوجهکان برژاون نهکا بسووتین. ۲-
(مج.) ههست به گهرمایهکی زۆر کردن،
پیشان. ۴: لهبر ئه و خۆرهتاوه پیاو
دهبرژئ.

برژاندن (چا. م.) [نَیک: برهئیک - پهه:
بریشتهن. باک: براشتن - ناو: برژانن،
برژاندن - باش: برژانن - ههو: بریژیای]
۱- له سهر ئاگر راگرتنی کۆشت و ئه و
خواردهمهنیهی که راستهوخۆ له سهر
ئاگر یا پۆلوی گهشاهه ساز دهکردن،
کهباب کردن. ۴: ئه و گارگ و تهساتانه
ببرژینه.

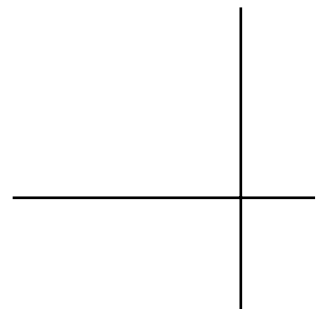
برژاندنهوه (چا. م.) [بِرژاندن + ئهوه]
۱- راگرتنی خوینی برینی قورس به
سووتوی پهروو یا دهرمانی سوور. ۲- له
سهر را له سهر ئاگر راگرتنی شتیک که
باش نهبرژایی. ۴: ئه و مریشکه خۆ
هیشتا نهبرژاوه برو برببرژینهوه!

کهسیک دهگهل خۆ له شوینیکهوه بۆ
شوینیکی دیکه. ۴: دن هات و مالهکهی
برد. **بردنه ری:** وهری خستن، بهریوه
بردن، ئه انجام دان. ۴: شاگردهکانم زۆر
جوان کارکان دهپهنه ری. **بردنه سهر:** ۱-
به ئه انجام گه یاندنی کار یا مهسه له یهک،
تهواو کردن. ۲- داسه پاندنی قسه. ۴:
ئاخری ههر قسهی خۆی برده سهر. ۳-
تیپه کردن، گوزهراندن. ۴: ههتا مردن
ژیانیکی نارامیان پیکهوه برده سهر.

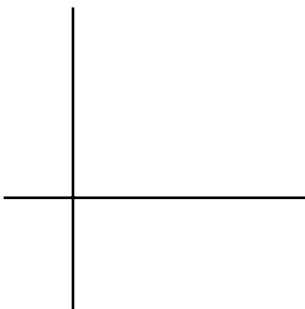
بردنهوه (چا. م.) [بِردن + ئهوه] ۱-
گه پاندنهوهی شتیکه که وهرگیراوه بۆ
شوینی خۆی، برنهوه. ۴: ئه و کراسه
بهروه و بیدهوه. ۲- سهرکهوتن له یاری
و کایه، قومار و گریو. ۴: تیمی فتابالی
ئالمان دوو به یهک له ئینگلستانه
بردهوه. دوئ شهو دوو سههه تمهنم
بردهوه. ۳- بردن. ۴: گۆشتیکی جوانی
کری و بریدهوه مائی.

بردوو (نا. مف.) [له: بردن] ۱- برده،
بردراو. ۲- به ناوهوه دهلکی و ئاوه لئاوی
مفعولی ساز دهکا. ۴: ناوبردوو،
سهرمابردوو، بابردوو

برده (نا. مف.) [له: بردن] ۱- بردراو،
بردوو. ۲- به ناوهوه دهلکی و ئاوه لئاوی

- برژانگ** (ئا.) [هیک: نیمیش - سان: نیمیشه - په ه: میژوک، میچوک، میچ، میچهک، مهزهگ، موزهک. باک: بژانگ، مژانگ، مژوولانک، مووژانک، مژگول، مشکولی - ناو: برژانگ، بژانگ، مژانگ، مژۆل، بژۆل، برژۆل - باش: برژانگ - هه و: برژانگ، بژانگ - زا: مجه و، مژا، مژه، موژه، بۆژه، بژه] ۱- دوو ریزه مووی ورد که له سه و بنی پیلووی چاو روان. ۲- هه کام له موویه کانی سه پیلوو
- برژانن** (چا. م) [باش - ئه ر] بری: برژاندن
- برژانهوه** (چا. ل) [برژان + ئه وه] ۱- کزانه وهی برین و جیتی سووتاو، برژانه وه، برژینه وه. ۲- بری: برژاندنه وه
- برژاو** (نا. م. ف.) [له: برژان] هه شتیکی که راسته وخۆ له سه ر ئاگر ساز بوه، برژیاگ، براشتی، برشتوو، برژیو، برژیاو. هه گوشتی برژاو، کارگی برژاو، فرووجی برژاو.
- برژۆل** (ئا.) بری: برژانگ
- برژیاک** (نا. م. ف.) [له: برژیان] [ئه ر] بری: برژاو
- برژیان** (چا. ل) [ئه ر] بری: برژان
- برژانهوه** (چا. ل) [له: برژانهوه] بری: برژانهوه
- برژیاو** (نا. م. ف.) [له: برژین] بری: برژاو
- برژین** (چا. ل) بری: برژان
- برژینهوه** (چا. ل) [له: برژین] بری: برژانهوه
- برژیو** (نا. م. ف.) [له: برژین] بری: برژاو
- برسی** (ئا. ن.) [هه خ: فرسه، فرسنه - په ه: گورسهک، گورسهگ، گوشنهک. باک: برچی - ناو: برسی - باش: برسی - زا: قیشان، فهیسان، فهیشان] ۱- گیانداریک که گه دهی به تاله و پیویستی به خواردن هیه، ئاورا // تیر. ۲- کهسیک که به مالی دنیا تیر نه بی، چاوبرسی. ۳- رهش و رووت، هه میشه برسی. **برسون:** ۱- ههست به برسیایه تی کردن و مهیلی خواردن هه برون. ۲- چاوتیر نه برون، مهیل بق پتر هه برون. **برسونه وه:** ههست به برسیایه تی کردن دواي ماوهیه که تپه برین له خواردن. **راگرتن:** درهنگ خواردن دان به کهسی برسی. **له برسان مردن:** مردن له بهر نه خواردن و خواردن پینه گه یشتن.

حالی هەر شتیکی که برشی هه‌ئینایی،
که‌روایی.

برشتوو (نا. مف.) [له: برژان] بر:
برژاو. ٥٥ ... به کێرده‌که‌ی ده‌یبرئ، له
سه‌ر ئاوری داده‌نئ نیوه‌برشتوو
ده‌یخوارد. (مان ل ۳)

برشته (نا. مف.) [له: برژان] [په‌ه:
بریشه‌ک] نانیکی باش برژایی، نانیکی
فه‌تیر نه‌بئ و نیوه‌راسته‌که‌ی گولی
کردبئ، بریشه‌ه.

برشوو (نا. ل) [برش + ئوو] بر: برش
برغوو (نا.) [تور: burgu] ئامرازیکه
وه‌ک بزمار به‌لام پێچدار که بۆ لیک توند
کردنی دو پارچه‌شت له یه‌ک که‌له‌کی
لیوه‌رده‌گرن، بورغوو، برغوو، بورغی،
برغی، جه‌ر، قیده، پێچ/۳.

برغی (نا.) بر: برغوو.
برق 1 (نا.) [عه‌ر: برق] [باک] ۱- به‌رق،
به‌ره‌ق، بریقه، شۆق ۲- برووسک. ۳-
به‌رق، کاره‌با.

برق 2 (نا.) [؟] [زا] بر: قه‌تران
برق برووسک (نا. ل) [برق 1 +
برووسک] [باک] هه‌وره‌تریشه‌قه،
برووسک.

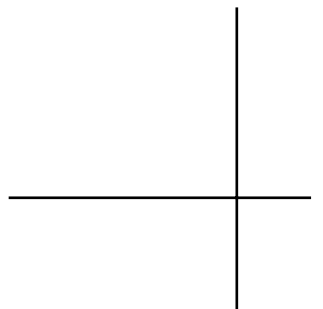
برسیایه‌تی (حم.) [برسی + ئایه‌تی]
حاله‌تی برسی بوون، برسیتی، برچیتی،
برسیه‌تی، ئاورایی. **چیرتن:** ۱-
تاقه‌تی برسیایه‌تی هینان. ۲- په‌ی به
چلۆنایه‌تی که‌سه‌ی برسی بردن، به
برسیایه‌تی زانین.

برسیه‌تی (حم.) [برسی + ئه‌تی] بر:
برسیایه‌تی

برسیتی (حم.) [برسی + ئه‌تی] بر:
برسیایه‌تی

برش (نا.) [؟] ۱- کۆمه‌لێک قارچکی
وردن، له سه‌ر نان و میوه و خوارده‌مه‌نی
دیکه له به‌ر مانه‌وه‌یان په‌یدا ده‌بن،
ره‌نگی ئه‌و کۆمایه‌ پترشینه و ره‌نگی
دیکه‌ش به‌خۆوه ده‌گرن. پینیسلین له‌م
قارچکانه پیکدئ، که‌روو، که‌رپئ،
که‌رگ، که‌ره‌کیفه، برشوو، پرگ، پیرک.
۲- (مج.) نارحه‌تی و پشوو سواری
له‌به‌ر ته‌نگی جئ و گه‌رما. **هه‌لاتن:**
پشوو سوار بوون و نارحه‌ت بوون له
به‌ر که‌می جئگا و گه‌رما. **هه‌لتان:**
په‌یدا بوونی برش و که‌روو، که‌روو
هه‌لتان. ٥٥ ئه‌و نانانه‌ت بۆ فری نه‌داون
هه‌موو برشیان هه‌لتاوه.

برشاوی (ئان. ل) [برش + ئاوی] 2]

برقه (نا. ل.) [برق 1 + ئه] بریقه،
مه‌ودایه‌ک که برک و پلاری هاویشتر او
دیاری ده‌کا. ☞ برکاویژیک دوورتر
مراوی به سهر سه‌رمان دا ده‌فرین.

برکه (نا. ل.) [برک 2 + ئه] بر: برک 2

برموت (نا. ل.) [باک] بر: برنوتی

برنج 1 (گیا.) [ئهو: ئورقینج - په‌ه:
برینج، فرینج، فی‌رینج - سان: فرییهی.
باک: برنج - ناو: برینج، برنج - باش:
برنج - هه‌و: برنج - زا: برنج]
دانه‌وتله‌یه‌کی ره‌نگ سپییه، له زه‌وییه‌کی
ئاوی زۆر بی ده‌چیندری، له کۆنه‌وه
ناسراوه و بۆ خواردن ده‌بی (پلاو، که‌ته،
قبوولی و...) و چه‌ندین جووری هه‌یه.
(سه‌دری، گرده، عه‌مبه‌ریۆ و...) زیدی
ئه‌م دانه‌وتله‌ چین و ژاپۆن و هیندوستان
بوه و دوا‌یی به دونیا دا بلاو بۆته‌وه، له
کورده‌ستان ده‌چیندری. به شینی
مه‌ره‌زه‌ی پیده‌لین، که له توئکل دایه پیی
ده‌لین چه‌لتووک. *Oryza sativa* ناوی
لاتینی ئه‌م گیایه‌یه. || **برنجی به‌رده‌شۆر:**
(کن.) خووسان له به‌ر باران. ☞
بارانیککی خووش ده‌باری هه‌سو که
گه‌یشته‌وه وه‌ک برنجی به‌رده‌شۆری
لته‌هاتبوو. **برنجی سه‌دری:** جوژه برنجیکی
باشه که له گیان و مازنده‌ران ره‌عه‌مه‌ل

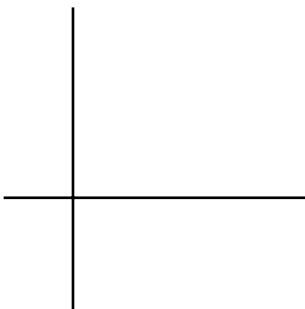
بریقانه‌وه، بریسکانه‌وه

برک 1 (نا. ل.) (ئا.) خالیگه، که‌له‌که.
☞ خو له بیریان نه‌چوه خالی‌داغا و
سایبرخان/ زیندین بریندار ده‌بوو،
برینی بو له برکان (سه‌عید و
میرسی‌وه‌دین ل ۸۴). ۲. ژان و ئیشی
پشت و خالیگه و ئیوقه‌دی مرؤف، ژان و
برک. — **پیدا هاتن:** ده‌ست پیکردنی
ژان و برک وه‌ک برووسکه به تیغه‌ره‌ی
پشت دا. — **کردن:** تووشی ژان و
نازاری برک بوون. ☞ برکم ک‌ردوه
تیغه‌ره‌ی پشتم زۆر دیشی.

تیبینی: ریشه‌ی برک ده‌چیته‌وه سهر
فیرینکه *vərədka* - ی ئه‌ویستایی به
مانای وک و گورچيله. (بر: گورچيله)

برک 2 (نا.) [؟] قوله‌دار یا دارده‌ستیک
که بۆ به‌ر وه‌راندن یا به شتیک دادان
که‌لکی لئوه‌رده‌گرن، برکه، کوله‌برک،
پلار، پلار. — **تیگرتن:** بر: پلار
تیگرتن. — **دان:** فری دان، توور دان.

برکاوژ (نان. فا.) [برک 2 + ئاوژ] ۱-
که‌سپیک که برک داوژ. ۲- (نا. ل.)

دنگ، دینگ. ۲- (ئان. فا.) كەسپك كە بە
دینگ مەرەزە دەكوتتەو، دینگچى.

برنجمشك (گيا.) [پەھ:
فەرەنگموشك] گيايەكى خۇرسكى بەلك
و پۆيە لە تيرەى نەعنا، ھەتا ھەشتا
سانت بەرز دەپتەو، گەلاكانى بە
شكلى بەيزىي و گىرنى و تالە،
گولەكانى سىپى و مەيلەوسور و
بۇنخۇشە، لەم گيايە بۇ دەرمان و چارەى
گەلىك نەخۇشى كەلك وەردەگىرن، Cal-
Melissa of- ament acinos
ficinalis ناوى لاتىنى ئەم گيايەن،
رېحانەكئويلىكە، چەدەنە.

برنجۆك (نا. ل.) [برنج 1 + ئۆك] ۱-
كوان و چلكتىكە كە لە سەر پەنجە و ژىر
نىنۆك پەيدا دەبى و زۆر بە ژانە، موو.
۲- پارچە و قوماشىكى سىپى و ناسك و
كون كون كە ژنان بۇ دەسمال كەلكى
لېووردەگىرن، تەنزىل، تۆر. ۳-
(ئان.) [باك] شەفاف.

برنجە (نا.) [ئەر] بى: برنج 2
برنجەجار (نا. ل.) [برنج 1 + ئە +
جار 1] بى: برنجار
برنجى 1 (ئان. ل.) [برنج 1 + ئى] ۱- لە
رەنگى برنج. پتەر بۇ رەنگى ددان

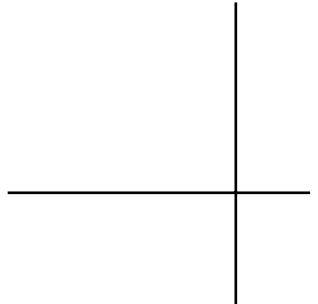
دى. (ئەم برىنجە يەكەم جار
مىرزا ئاغا خانى سەدرى ئەزمەم لە
ھىندوستانەو دەگەل خۇي ھىناوئىەتى و
لە مازندەران چاندوئىەتى و بە ناوى
خۇي ناوبانگى دەرکردو. **برنجى**
عەمبەرئۆ: جۆرە برنجىكى بۇنخۇش و
باشە. **برنجى گىردە:** جۆرىك برنجە كە لە
برنجى ئاسايى چوكتەرە بەلام قەلەوترە و
پتەر بۇ ئاش و چىشتى شلە كەلكى
لېووردەگىرن، گىردە.

برنج 2 (نا.) [فەر: bronze]
ئالپاژىكى ساز كراوہ لە ھەندىك كانى
وەك: مس، قەلابى و فافون، كە ھەندىك
دەفرى نىو مائىتى لى ساز دەكردى وەك
ئاونگ، كەشەف، سەماوەر و... زەرد،
زەردە، برنجە، تونج، پرىنگۆك، برۆنز.

برنجار (نا. ل.) [برنج 1 + جار 1]
زەوييەك كە بۇ داچاندنى برنج تەخان
كراوہ، مەزراى برنج، برنجەجار،
چەلتووكجار، مەرەزە.

برنجداس (گيا.) [برنج 1 + داس]
[باش] بى: بۆمارانە

برنجكوت (نا. ل.) [برنج 1 + كوت
(كوتان)] ۱- ئامرازىكە بۇ كوتانەوہى
برنج و لېكردنەوہى توپكى چەلتووك ،

دهکوتری، ۴: ددانه‌کسانی برنجی و جوانن. ۲- هر شتیک که له برنج ساز کرابی. ۳: نانی برنجی.

برنجی ۲ (شان. ل) [برنج 2 + ئی] ۱- هر دهر و ئامانکی له برنج ساز کرابی. ۲- رهنگی مه‌له و قاوه‌یی.

برند (شان.) [سۆر] بر: بلند

برنگ (نا.) بر: برینگ

برنهوه (چا. م) [برن + ئه‌وه] بر: بردنه‌وه

بروه (نا.) [باش - زا] بر: برۆ

برویسکه (نا.) [باش] بر: برووسک

بروی (ئا.) [هه‌و] بر: برۆ

برۆ (ئا.) [ئه‌و: برقه‌ت - هه‌خ: بروو - سان: بروو. په‌ه: برووک، برووی، بره‌قه‌د. لۆز: بێرم - فار: ابرو. روس: برۆف. باک: بروو، بره، بری، برۆ - ناو: برۆ - باش: ئه‌وروو، بروه - هه‌و: برۆ، برۆی، بروی، بروو - زا: به‌ره‌و، بره‌و، بره‌وی، بروه، بوری، بورو] ریزه موویه‌کی که‌م و که‌وانی که له سه‌ره‌وه‌ی چاو و له بنه‌وه‌ی نیوچاوان رواوه. **تیکنان:** گنج به نیو چاوان دان و هینانه خواری برۆ له بهر تووره‌یی و قه‌لس بوون، برۆ

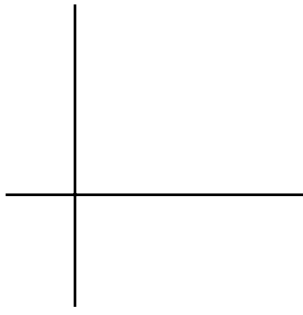
ویکنان، نیوچاوان تیک نان. **ویکنان:** بر: برۆ تیکنان. **هه‌ته‌کاندن:** ته‌کان دانی برۆکان بۆ لای سه‌ره‌وه له کاتی ولام دانه‌وه به که‌سیک که‌مانای نا - ی هه‌یه. **لته‌ته‌کاندن:** ئیشاره‌یه‌که‌ی نه‌ینیه به که‌سیک که سه‌بارت به مه‌به‌ستیک پرسیری لیده‌کری و که‌سی سیته‌م یا هاوده‌سته‌که‌ی برۆکانی بۆ لای سه‌ره‌وه ته‌کان ددا و مانا که‌ی ئه‌وه‌یه که به نا یا بۆ ئه‌نجام نه‌دانی کاریک ولام داته‌وه. **هه‌لگرتن:** هه‌لقه‌ندنی هه‌ندیک له تووکی برۆ بۆ ریک و پیک و جوانی که ژنان ده‌یکه‌ن. || **برۆی سیبه‌نگ:** برۆی تیکه‌لاو، برۆی سی تاق، برۆی سیوه‌نگ. **برۆی سی تاق:** برۆیه‌کی پر که له نیوانیان دا بۆشایی نه‌ی، برۆی تیکه‌لاو، برۆی سیبه‌نگ. **برۆی سیوه‌نگ:** بر: برۆی سیبه‌نگ. **برۆی قه‌لمی:** برۆی باریک.

برۆنز (نا.) بر: برنج 2

برۆی (ئا.) [هه‌و] بر: برۆ

بروو (ئا.) [باک - هه‌و] بر: برۆ

برووسک (نا.) [ئه‌و: برازه - په‌ه: فییر، فیروژاک. سوید: blixt - باک:

برووسک، بریسک، بلیچ - ناو: برووسک، بریسکانه‌وه.

برووکه (ئا.ک.ل) [بر (برین) + ئووکه] برتیک، هیندیک، به‌شیتکی زۆر کهم له شتیک. ☞ دا برووکه‌یه‌کم تۆو ده‌یه!

برووقه (نا.ل) [برووق (عه‌ر: بریق) + ئه] بری: بریسکه/۲.

برووقه‌برووق (نا.ل) [برووقه + برووق] بری: بریسکه‌بریسک

بره (ئا.) [باک] بری: برو

بره 1 (نا.فا) [ب2 + رهو] ۱- رمینی بازار. ۲- باو، گه‌شه و نه‌شه. ۳- ریز، حورمه‌ت. ۴- (ئان. فا) ئه‌سپی خو‌شبه‌ز، بدهو. **پیدان:** ۱- وه رمین خستنی بازار. ۲- باو کردنی شتیک، ره‌واج دان. ۳- ریز و حورمه‌ت به‌که‌سێک دان. & وه بره‌و خستن. **سه‌ندن:** ۱- بازار گهرم بوون، وه‌رمین که‌وتن. ۲- باو بوونی شتیک، وه ره‌واج که‌وتن. ۳- به‌قه‌در و ریز بوونی که‌سێک. & وه بره‌و که‌وتن. **وه خستن:** بری: بره‌و پیدان. **وه که‌وتن:** بری: بره‌و سه‌ندن.

بره 2 (ئا.) [زا] بری: برو

بره‌وی (ئا.) [زا] بری: برو

بری 1 (نا.) ئه‌م وشه به‌ته‌نیا نایه و

برووسکه، بریسک، بلیچ - ناو: برووسک، بریسکانه‌وه. برووسکه، بریسک، بریسکه - باش: برووسکه، بلاچه - هه‌و: برووسکه - زا: بلسک، فلسک، فرسک، فرسۆ [۱- رووناکیه‌که که له ویکه‌وتنی دوو هه‌ور په‌یدا ده‌بێ، رووناکی دوا‌ی گرمانی هه‌ور له ئاسمان، برق، چه‌غماغه، برق برووسک. ۲- ئیش و ئازاریک که له پر شو‌وتنیکی له‌ش داده‌گرێ و زوو ده‌بریت‌ه‌وه. **لی‌دان:** بری: برووسکاندن.

برووسکاندن (چا.ل) [له: برووسک] ۱- لی‌دانی به‌رق و برووسک له هه‌ور، برووسکه دان، برووسک لی‌دان. ۲- برووسکه لی‌دان له له‌ش.

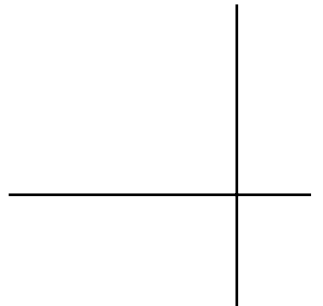
برووسکانه‌وه (چا.ل) [برووسکان + ئه‌وه] بری: بریسکانه‌وه

برووسکه (نا.ل) [برووسک + ئه] ۱- بری: برووسک. ۲- نامه یا هه‌والیک که به‌ته‌له‌گراف به‌رێ ده‌کردرێ، ته‌له‌گرام. **دان:** بری: برووسکاندن.

برووسکیان (چا.ل) [ئه‌ر] بری: بریسکانه‌وه

برووسکین (چا.ل) بری: بریسکانه‌وه

برووسین (چا.ل) [باک] بری:

همیشه دهگهَل - له - دج (له بری) به
مانی، له جیات، بات. ۴: له بری کایه
کردن برق خریکی دهرس و دهوره کانت
به!
بریتی (نا. ل) [بری 1 + ئیتی] ۱-
پنکھاتوو. ۴: ئاواپی خوشه کانی ناوچه
بریتین له ... ۲- له بری، له جیاتی، له
باتی.

بریسک (نا. ل) بری: برووسک
بریسکانه وه (چا. ل) [بریسکان +
ئه وه] دره وشانه وهی هر شتی ک که
نوور بداته وه، برقین، برووسکانه وه،
بروسین، بریسکین، بریسکیان،
بروسکیان، برووسکین، بریقانه وه،
بریقانه وه، بریقانه وه، بریقانه وه،
بریسکه دان، بریسکه دانه وه

بری ۲ (نا. ل) [باک] بری: برق
بری ۳ (نام. ل) بری: بریا

بریا (نام. ل) [ناو: بریا، بری، برا]
وشه یه که له کاتی داوا کردن وهک ئاوات
و ئاره زووی بۆ گه یشتنی ده کوترئ،
خۆزگه، خۆزی، خۆزیا، کاش، کاشکه،
کاشکی، وهشله، وهشلئ. ۴: بریا
نه مردبام و جارئکی دیکه دایکم دیبا.

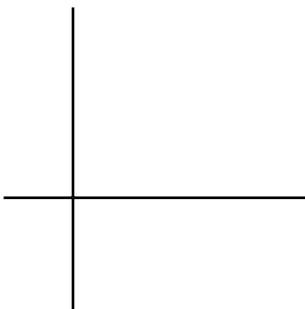
بریان (نام. ل) بری: برژاو
بریان (نا. ل) [بریان + ئی] ۱- به رخ

یا کاوری سه برپاو و کوت کوت کراو که
ده گیپه کهی خۆی دهنن و له تهن دوری
ده خن هتا بپیشئ. ۲- قه ل، مریشک،
یا مه ر و به رخ که ئیو زگیان پر ده کهن له
برینج و بادام و کشمیش و به هارات و له
تهندووری ده خن. ۳- شوژیای ئیو
تهندوور. ۴- چه ونده ری پیشاوی ئیو
تهندوور.

بریسکه بریسک (نا. ل) [بریسکه +
بریسک] دره وشانه وهی په تپا په تپا،
برووقه برووق، بریقه بریق

بریسکین (چا. ل) [له: بریسک] [باک]
بری: بریسکانه وه

بریشه (نا. م. ف. ل) [له: برژان] بری:
برشته

بریقانهوه (چا. ل.) [له: بریقَه] بری: بریسکانهوه. ☞ سهر تا پا خشلی زیوی وای پیسوه / نهروا و هاره‌ی دئی و نه‌بریقیتتهوه (گۆران ل ۱۳۸).

بریقَه (نا. ل.) [عەر: بریق + ئه] بری: بریسکه. **دان:** بری: بریسکانهوه، **دانهوه:** بری: بریسکانهوه. **هاتن:** بری: بریسکانهوه

بریقَه‌بریق (نا. ل.) [بریقه + بریق] بری: برووسکه‌برووسک

بریقَه‌دار (ئان. فا.) [بریقه + دار2] هەر شتیکی بریسکه‌ی هه‌بی و بدره‌وشیتتهوه.

بریلیان (نا.) [فهەر: brilliant] نه‌لماسی داتاشراو و ریک و پیک کراو.

برین (نا.) [له: برین] [باک: برین - ناو: برین - هه‌و: برین - زا: برین] ۱- شوینی برای له‌ش به هەر شتیکی برنده یا به هۆی که‌وتن خوینی لیهاتیتته دهر، زام، ریش، زه‌خم، زیه‌م. ۲- بری: کوان. ۳- (مج.) ئازاری دهروون، خه‌م، خه‌فت. **خۆش بوونهوه:** چاک بوونهوه برین، ساریژ بوونهوه‌ی برین، برین ساریژ بوونهوه. **ساریژ بوونهوه:** چاک بوونهوه‌ی برین. **ساریژ کردن:**

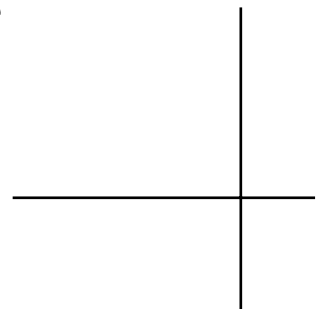
دهرمان کردن و چاک کردنه‌وه‌ی برین. **کزانهوه:** بری: برین کولانهوه. **کزاندنهوه:** بری: برین کولاندنهوه. **کولانهوه:** ۱- ئازار به برین گه‌یشتن و ژان کردنی برین. ۲- وه بیر هاتنه‌وه‌ی دهرد و خه‌فت. & برین کزانهوه. **کولاندنهوه:** ئازار به برینی که‌سیک گه‌یاندن. ۲- خه‌م و خه‌فته‌تیکی کۆن وه بیر که‌سیک هینانهوه. & برین کزاندنهوه. **لیکردن:** بری: بریندار کردن. ☞ به چه‌قۆ دوو سی برینی قورسم لیکرد. **وه‌بن دان:** چاک بوونه‌وه‌ی رواله‌تی برین به‌لام له بنه‌وه چاک کردن و سهر هه‌لدانه‌وه‌ی، تهنه‌نا بوونه‌وه.

برین پیچ (نا. فا.) [برین + پیچ (پیچانه‌وه)] که‌سیک که له بهر دهستی دوکتور کار ده‌کا و برینی که‌سی بریندار خاوین ده‌کاته‌وه و ده‌بیه‌ستی.

برینج (گیا.) [موک] بری: برنج

برینج پالتیو (نا. ل.) [برینج + پالتیو] [موک] سه‌له یا سوزمه‌ی پالوتنی برینج له کاری ساز کردنی پلاو دا، نانه‌شان، پلاوپالا، پلاوپالتیو.

بریندار (ئان. ل.) [برین + دار2] ۱-

وهك مقهست راست نيه و له دمهكهى
 بلنډتره، دوږد، دووكارد، جهو، جهور،
 جههرئ. **به** **نهنگوتن:** باش ده
 برينهوه نههاتنى خوورى و نهویش له بهر
 نهخوشییهكه كه له كاتى برينهوهى
 خورى دا تووشى مهړ دئ، به برینگ
 كهوتن، به برینگ هه لگهړان. **به**
كهوتن: بر: به برینگ نهنگوتن. **به**
هه لگهړان: بر: به برینگ نهنگوتن.

برینگ² (ئان.؟) دهگه ل وشهى
 ئیشك (ویشك، وشك) دئ و داگرتنىكى
 پتر له سهر ئیشك دهكا، زور ئیشك. ÷
 به سارایهكى ئیشك و برینگ دا
 دهړوشتین. چیشتهكهت زور ئیشك و
 برینگه هه زهړپهیهك چهورایى نیه.

برینگچی (ئان. فا) [برینگ1 + چی]
 بر: برینگهوان

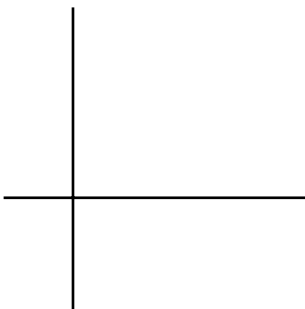
برینگهوان (ئان. فا) [برینگ1 + هه +
 وان] كهسیك كه به برینگ خورى مهړ و
 بزى دهپریتتهوه، برینگچی.

بریوبریو (نا. د) [بریو + بریو] هات و
 ههرا، ههرا، قواوهقاوهى بهرز. ÷ نهوه له
 کاروانیهكان دوو پیاوی گورج و گول
 روښین تا خه بهر بدن به ولاتى مهړگهوهړ.
 بریوبریو پهیدا بوو! پیشیان پیگرت

كهسیك كه لهشى به ئامرازیک یا به
 هوییهك خوینى لیهاتوه و برینی وئ
 كهوتوه، زامدار، زامار. ۳- شوینى
 دارووشان و خهت له سهر كههسه و
 ئامرازى بی گیان وهك میز، تلویزیون و
 ... وهها كه شوینهكهى بمپیتتهوه. **به**
بوون: ۱- پهیدا بوونى برین له لهش. ۲-
 دارووشان و خهت ویکهوتنى سهر ئامراز
 و كههسه. ۳- ئازارى مهعنهوى
 پیگهیشتن، دلبریندار بوون. **به کردن:**
 ۱- برین لهكهسیك دان به ههړ كار و
 ئامرازیک، برین لیكردن. ۲- شوین وئ
 خستن له كههسهى بی گیان. ÷ مندال
 بهو چهقویه هه مو ئه و میزهیان بریندار
 كرده. ۳- ئازارى مهعنهوى له كهسیك
 دان، دلبریندار كردن، ئازاراندن. ÷
 قسهكانت زوریان بریندار كردم.

بریندارى (حم.) [بریندار + ئیى]
 ئاكامى بریندار بوون.

برینگ¹ (نا. ل) [بر (بر له: برین) +
 ئینگ] [باک: برینگ، ههفرنگ - ناو:
 برینگ، برنگ، ههورینگ، ههورنگ - ههو:
 ههورینگى - زا: ئاقرینگ، ئاقرنگ]
 ئامرازى برینهوهى موو و خوورى بزى و
 مهړ، جوړیک مقهستى گه رورهیه كه
 دمهكانى پانتر و گه ورهتره و دهسكهكهى

(سه‌عید و میرسیۆه‌دین ل ۷۲).

برتسه (نا.) [سۆر] بر: بلیتسه

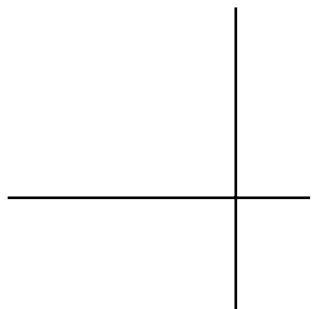
برتشکه (نا. ل) [بریتش (بریژ = برژاندن) + که] ۱- دنکه گهنمی له سه سئل بق دراو. ۲- هر دانیکی دیکهی بۆدراو. ۳: بریتشکهی جو ئه‌خوا، به سایوون دهست ئه‌شوا (په‌ند ل ۸۳). & بریتشکه.

تیبینی: بریشتهک brištak له په‌له‌ویی دا به مانای برژاو له چاوگی بریشتهن brištan هر یه‌ک سه‌رچاوه‌یان هه‌یه.

برتشکه (نا. ل) [بریتش (بریژ = برژاندن) + که] بر: بریتشکه

بر (نا.) [له: برین] ره‌گی برین - ه و ئه‌و مانایانه دها. ۱- که‌میک، ئه‌ندان‌ه‌یه‌کی که‌م. ۲: بریکم نان خوارد. ۲- مه‌ودایه‌کی که‌م. ۳: بریکمان ماوه ده‌گه‌ینی. ۳- زه‌مانیکی که‌م، تاویک. ۴: بریک دریژ به و سه‌رخه‌ویکی بشکینه. ۴- ئه‌و مه‌ودایه‌ی چاو ده‌توانی ببینی، هه‌ته‌ر. ۵- سال و ته‌مه‌ن بق که‌ر و ئه‌سپ و یه‌ستر هه‌تا سی سالان و له‌ دواپی سال به‌ کار دین ۳: یه‌کیر، دوو بر، سی بر. ۶- مه‌ودا، ئیزن، ماوه. ۷- پاشگره به

ناوه‌وه‌ ده‌لکی و مانای برینه‌ر دها. ۳: ده‌سبر، سه‌ربر. **بوون:** ۱- هه‌لبیران، جیا بوونه‌وه. ۲- ناوه‌کی بوون، هه‌لبیران له ران و میگه‌ل. **پیدان:** ۱- هه‌لبیرین، له‌ت کردن. ۲- چوونه‌ ئیو قسه‌ی یه‌کی دیکه‌وه. **دان:** ۱- جوئی کردنه‌وه، دا‌برین. ۳: ئالیره‌وه دیواره‌که بر ده‌ده‌ین. ۲- ماوه دان، ئیزن دان. ۳: خو بر نادا ئیمه‌ش دوو قسان بکه‌ین! ۳- بوار دان. ۳: ئه‌و چۆمه بر نادا. **شکاندن:** تینوایه‌تی شکان، تی‌راو بوون. ۳: هه‌ندیکی دیکه‌م ئاو ده‌یه به‌وه‌نده ئاوه برم ناشکی! **کرون:** ۱- تاقه‌ت و توانایی برینی ریگا له شوینیکه‌وه بق شوینیکی دیکه. ۳: ئه‌و منداله بر ناکا هه‌م هه‌موو ریگایه به‌ پیدان بی. ۲- مه‌ودای بینینی چاو، هه‌ته‌ر کردن. ۳: جو‌باره، لاله‌زاره، هه‌تا چاوی بر ده‌کا / مه‌حوی به‌هه‌شتی بق چیه، چ بکا له ئاو و باغ (مه‌حوی ل ۱۷۳). ۳- توانایی په‌رینه‌وه له‌ چۆم و ئاوی خو. ۳: ئه‌و چۆمه هه‌ستایه و که‌س ناتوانی لیتی بر کا! ۴- به‌ برشت بوون، به‌ حوکم بوون. ۳: قسه‌کانم چ بر ناکه‌ن و منداله‌نم هر گویم ناده‌نی. **هه‌بوون:** به‌بر بوون، برشت هه‌بوون، به‌حوکم بوون.

براده (نا. ل.) [عر: براده] وردهی دواى
بربهند لیدان و کوتان و برینه‌وهی ناسن
و مه‌دهنی دیکه، بره/ه.

برالتوی (کیا.) [هه‌و] بر: به‌لالووک

برالتوو (کیا.) [هه‌و] بر: به‌لالووک

بران (چا. ل.) [له: برین] ۱- ته‌واو
بوون، لیبران. ۳: هه‌تیوی برسی چلمی
هه‌لده‌لووشی / کوری شیخ نارهمی
نابری له شووشی (نالهی جو‌دایی ل
۸۲). ۲- هه‌لیبران، هه‌لیچران.

برانه‌وه (چا. ل.) [بران + نه‌وه] ۱-
دوایی هاتن، ته‌واو بوون، کو‌تایی پی
هاتن. ۳: شه‌ری ژن و می‌رد زوو
ده‌بریت‌ه‌وه. ۲- ساغ بوونه‌وه له سه‌ر
مه‌سه‌له یا قسه‌یه‌ک. ۳- دیاری کردنی
موچه و حقه‌دهست.

براو (نا. مف.) [له: بران] ۱- له‌تکراو،
کو‌تکراو. ۲- برین لیکراو به‌ئامرازی
تیژ.

برپر (نا. ل.) [بر + پر] ۱- له‌ت و په‌ت
کراو، زور براو. ۲- که‌م که‌م،
نه‌خته‌نه‌خته

برپراگه (نا.) [برپره + یاگه (جیگه)]
بر: برپره

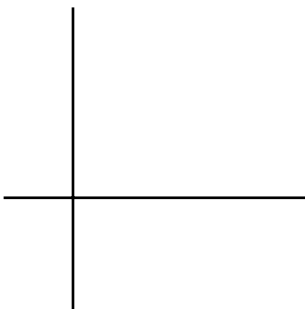
برپره (نا. ل.) [بر + پر + نه] ۱- (نا.)
ریزی ئیسکیت که‌ه‌وتوونه سه‌ریه‌ک و
پشتی هه‌موو گوانداران قایم راگرتوه و
نوخاعی له نیو خوئی دا پاراستوه. له
مرؤف دا برپره له ۳۳ ئیسک پیک هاتوه
که له مله‌وه ده‌ست پیده‌کا و به‌کلنچکه
دواى دی. برپراگه، تیغ‌ه‌ره، تیغ‌ه‌ری
پشت، تیره‌غه، مؤغه‌ره. برپره‌ی پشت ۲-
(کند.) خزمی زور نزیک، پشت و په‌نا. ||
برپره‌ی پشت: ۱- برپره. ۲- (کند.) خزمی
زور نزیک.

برپهن (نا. ل.) [بر + به‌ن] [هه‌و - نه‌ر]
بر: برپهند

برپه‌ند (نا. ل.) [بر + به‌ند] ئامرازیکی
پۆلای کونجرکونجره، بۆ لیک و لووس
کردنی لیواری شوینی بردراو که‌لکی
لی‌وه‌رده‌گرن، چه‌ند جو‌ری هه‌یه
(چوارپالوو، سی سوو، گرده‌بر،
پشته‌ماسی، کارتیک، چپوه‌سان) و هه‌ر
کام بۆ کاری تاییه‌تی ده‌کار ده‌کردین،
برپهن، موورده، سوان، مه‌برده، مفرده،
کارتیک، برپه‌نگ.

برپه‌نگ (نا. ل.) [بر + به‌نگ] بر:
برپه‌ند

برپه‌ک (نا.) [بر + نه‌ک] به‌رازی نی‌ر،

گوڙه به راز، به کانه، برهک. // مالوس

۲- توانا بوون بۆ راپه راندنی کاریک.

برس (نا. چا) [ئهر] بر: برست

برکه (نا. ل) [بر + ک + ئه] ۱- ساقهت و بنجی هه ندیگ گیا که ناتوانن بهرز بنهوه و له دهوری خوڤیان بلاو ده بنهوه وهک: هاروی، تریزوو، کوولهکه، شووتی، گرپکه، کالهک و ... ۲- به شیک له ئاژه ل، کهرک، کهرت.

برست (نا. چا) [له: برین] راده و ئه ندازه ی هیزی که سیک، تاقهت، هیز و توانا، وزه، برس. **لیبرین**: له توانایی خستن، هیز له لهش برین. هه له لایهک نه خووشی و له لایهک بی پارهیی برستیان لیبریوم.

برکینه (نا. ل) [برکه + ئینه] [موک] یاری و گریوتیکه که دوو یا چند کهس دهیکن به بهری برکهیی وهک کالهک یا شووتی که کامه یان وه های ده بری که دوو له ته که به رابه ر و هاوسه نگ بن.

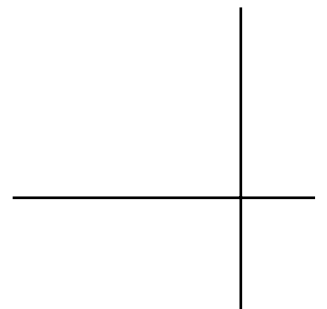
برشت (نا. چا) [بر + شت 2] [له: برین] ۱- کوته پارچه و سه ر مقهستی جلدروو که له پاش برینی پارچه ده مینیته وه و فری دهری. ۲- تیزمالک و کوته کاغز که دوا ی جزو بهند کردن و لیک و لووس کردنی کتیب و دهفته ر ده مینیته وه و فری دهری. ۳- راده و ئه ندازه و توانایی بهر هینانی دان و دانه ویله. هه گهنمی چاک یهک و ده برشتی ده بی (یانی ده به رابه ر به ره م دینی). پیشتر له بهر که لک و هرنه گرتن له کوود گهنم وهک ئیستا برشتی نه بوو. ۴- توانایی و بری که سیک بۆ ئه نجام دانی کاریک. هه پیاویکی یه کجار به برشته. **لیدان**: برینی پارچه و کاغز و شتی له م بابه ته. **به** **برون**: ۱- دهغل و دانیکی که حاسلیان زور بی.

برکه (نا. ل) [بر + گه] ۱- هر یهک له سی و سی ئیسی تیغه ره ی پشت، مؤرتخه، موورگه، ترهخته، مرۆخه. ۲- پارچه یهکی سه ربه خو له قانون، مقاله و هر شتیکی نووسراوه ی دیکه، فهقه ره، ماده. ۳- به شیک له وشه، ئه وهنده که به جاریک به ئاهه نگ ده کوتری، هیجا.

برنده (نا. فا، ئان. فا) [له: برین] بر: ببری

برنگ (نا. ل) [بر + نگ] [باک] بر: برینگ 1

برنۆ (نا. ؟) [جۆریک تفهنگی شه ر

و قه‌بوولی پی ساز ده‌کهن و جگه له‌وه خواردنی دیکه‌شی لی ساز ده‌کهن و مرؤ تیر ده‌کا. ۲- گهنمی کوتراو یا له ده‌ستار دراو به‌لام نه‌ک بی‌پته ئارد، که هه‌ندیک خواردنی کوردیی لی ساز ده‌کهن. ۳- ورده ساوار. ۴- بر: پرویشین. ۵- جوړیک به‌فری وردی ره‌قه، به‌فری نیوان تهرزه و به‌فر، تهرزه‌لووکه، گزنیژه. ۶- (مج.) قسه‌ی بی سهر و به‌ره. —
کردن: ۱- ئاشیکی که به‌رادشه‌کانی گهنم باش ناهاړن و له جیات کردنه ئارد دانه‌ویله قلت و بر ده‌کهن و وه‌ک پرویشی لیده‌کهن. ۲- قسه‌ی بی سهر و به‌ره کردن، قسه‌ی بی ری و جی کردن. :: کوره ده بیبره‌وه ئه‌و پرویش کردنه‌ت له چیه خو پیاو تیناگه تو ده‌لیی چی.

برویش کولیک (نا. ل.) [برویش + کول + ئیک] زهمانیک به‌قهره کولینی برویش که نزدیک دوو ساعت ده‌گریته‌وه. :: برویش کولیکه ده‌همام دایه و نایه‌ته ده‌ری.

برویشسه (نا. ل.) [برویش + ئه] بر: پرووشه.

برویشین (نا. ل.) [برویش + ئین] ئاش و شله‌په‌ک که به‌برویش، ورده ساوار یا

کردنه، کورت و دریژی هه‌یه، پینج فی‌شه‌ک ده‌خوا و هه‌ر جارهی که ته‌قیندرا ده‌بی گه‌له‌نگه‌ده‌ن بکیشری و فی‌شه‌کی ده‌به‌ر نینه‌وه.

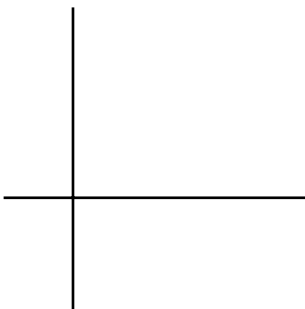
برنوتی (نا. ل.) [تور: burun otu (گیای لووت)] توژیکی رنگ موره له ته‌ماکوو و داو و ده‌رمانی بو‌نخوش، که وه‌به‌ر لووت ده‌ری و مرؤف وه پشمین ده‌خا و هه‌ندیکیش سه‌رخوشی دینی، برمووت، بوروتی. (عر: انفیة)

بروا (نا.) [بر: باوه‌پ] ۱- باوه‌پ. ۲- ره‌وا، به‌راییی. — **پیکردن:** باوه‌پ پیکردن، بروا پی هه‌بوون. — **پته‌بوون:** بر: بروا پیکردن. — **دان:** ره‌وا بینین، به‌راییی دان. :: هه‌ر چه‌ند ده‌که‌م دلم بروا نادا له دایک و باوکم جیا به‌وه. — **کردن:** باوه‌پ کردن.

بروانامه (نا. ل.) [بروا + نامه] بر: باوه‌پ‌نامه

بروایی (حم.) [بروا + یی] باوه‌پیی

برویش (نا.) [په‌ه: فرووشه‌ک. ناو: بروش، برویش، برووش، په‌رش، په‌رشت، په‌رشه - هه‌و: ولوشه] ۱- دانه‌ویله‌یه‌کی ئامال سووره، له برنج ده‌چی، له کوردستان داده‌چیندري، وه‌ک برنج پلاو

گه‌نمی کوتراو ساز ده‌کردرئ، برویش، برؤش، شله‌برویش، ولؤشینه.

برؤس (نا.) [فـهـر: brosse] ۱-
ئامرازیکی سهر داهینانه، ده‌سکیکی
هه‌یه و پانه، سه‌ره‌که‌ی ده‌نکی زؤری
وهک بزمارى له سه‌ره و سه‌ری پیدادین.
۲- ماهووت مال. **کردن:** داهینانی
سهر به برؤس.

برؤش (نا.) بر: برویش

برؤشه (نا. ل.) [برؤش + ئه] بر:
پرووشه

برووش (نا.) [سوؤر] بر: برویش

برووکه (ئا. ک.) [ل.] [بر + ئوک + ئه]
که‌میک، هه‌ندیک، بریک.

بره (نا. ل.) [بر + ئه] ۱- شفره‌ی به‌ران،
شفره. ۲- خه‌تیک خوئی هه‌لدراوه‌ی
نیوان دوو هیلئ جوت به‌گاسن که
که‌وتوته سهر به‌ک، ناوگره. ۳- بر: بریه.
۴- ئارده‌مشار. ۵- براده.

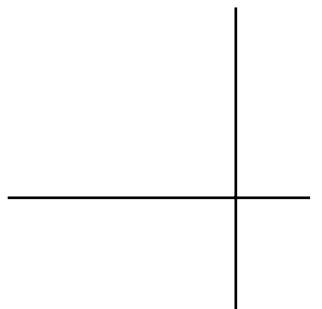
بره‌ک (نا. ل.) [بر + ئه‌ک] ۱- (گیان.)
به‌رازی نیر، بره‌ک. ۲- مشاری دوو
که‌سی، شه‌قه، شه‌قه‌مشار. ۳- (ئا. ک.)
ئهندازه‌یه‌کی که‌م، بریک.

برپار (نا. ل.) [بر + ئار] ۱- په‌یمان. ۲-

قه‌رار. ۳- شی‌وه‌ی برینی جلو‌به‌رگی.
بوون: کاریک یا شه‌رتیک که
له‌وانه‌یه ئه‌نجام بدرئ، قه‌رار بوون. ۴
برپاره به‌م زوانه ئاشتی پیک بی. برپاره
قه‌تار بؤ شاره‌که‌مان بکیشن. **دان:**
په‌یمان به‌ستن بؤ ههر کاریک. ۴
مندالله‌کان برپاریان داوه ئیدی به‌دغه‌رئ
نه‌که‌ن. **له‌ سهر دان:** را در برینی به
ته‌واوتی بؤ به‌رئوه بردن و ئه‌نجام دانی
کاریک له‌ سهر که‌سک یا مه‌سه‌له‌یه‌ک.
۴ کۆنگره برپاری له‌ سهر زؤر شتی
تازه داوه.

برپه (نا. ل.) [بر + په] ۱-
هه‌ئسه‌نگاندنی کار یا کالایه‌ک به‌ بی
کیشن و حیساب کردن، هه‌روا نرخ
دانان، گۆتره، بره/۳. ۴ له‌ برپه ئه‌و
ده‌سته که‌وا و پاتۆله‌ت به‌ چه‌ندی؟ ۲-
نرخ‌ی کاریک له‌ سهر ته‌واو بوون به‌ بی
حیساب کردنی وهخت و شتی وهرده. ۴
له‌ برپه خانوبه‌ره‌یه‌کی باشم به‌ چه‌ند بؤ
ته‌واو ده‌بی؟

برپن (چا. م.) [هیک: به‌ریی - ئه‌و:
بری، برای - په‌ه: برین، برییتنه‌ن،
بریینیته‌ن. باک: برین - ناو: برین -
باش: برین - هه‌و: بریه‌ی، برپای - زا:
برنایش] ۱- له‌ت کردن و جیا کردنه‌وه‌ی

برین چوو. **به** دان: سەر یا به‌شیک له ئەندامی کەسیک تووشی برین کردن.
 ۳: دوزمان و شوقار سەری دوو کەسیان به برین دا.

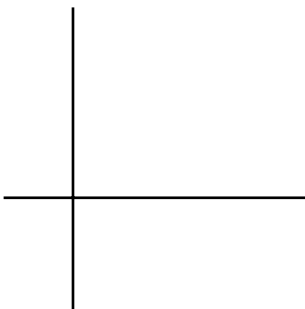
برینهوه (چا. م) [برین + ئه‌وه] ۱- له‌ت کردن و جیا کردنه‌وه به ئامرازی برین وهک مشار، بیور، ... ۳: داره‌کانمان بریوه. ۲- هه‌لپاچینی مووی مه‌ی و بز. ۳- کورت کردنه‌وه‌ی تووکی سەر. ۴- دهره‌ینانی هه‌نگوین له‌که‌ندوو. ۵- ته‌واو کردن، دوا‌یی پته‌ینان به‌کاریک. ۳: ئه‌و قساوه‌قساوه‌تان له‌چه‌ بیبرنه‌وه! ده‌ستبه‌جی شه‌ره‌که‌یان بریوه. ۶- ساغ بوونه‌وه له‌ سەر مووچه و مزیا مه‌سه‌له‌یه‌ک. ۳: وامان بریوه پایزی بووکت بۆ له‌ به‌ر ده‌که‌ی دابه‌زینین. ۷- له‌ شیرگرتنه‌وه‌ی بیچوو.

بری (ئاک. ل) [بر + ئی] بر: بریک

بریک (ئاک. ل) [بر + ئیک] راده و ئەندازه‌یه‌کی که‌م له‌ شتیک، بری، بره‌ک، نه‌ختیک، هه‌ندیک، نیسکیک، توژیک، ...

بز ۱ (ئان. ؟) [چاو دهرپه‌ریسو، چاوزه‌ق. **چرونه‌وه**: زیتیه‌ی چاو هاتن، زه‌ق بوونه‌وه. ۳: ئه‌وه بۆ له‌ بن لێفه‌ سەرت دهرتیناوه، چاوه‌کانی چۆن بز

شتیک به‌ ئامرازی تیژی وه‌ک چه‌قۆ و مشار. ۲- بریندار کردنی به‌شیک له‌ له‌ش. ۳: قامکم بری. ۳- کلاو له‌ سەر کەسیک نان، فیل له‌ کەسیک کردن، گران پێ فرۆشتن. ۳: حاجی هەر به‌ناو حاجیه‌ چومه‌ دوکانه‌که‌ی ده‌ستی لێره‌را بریم. ۴- پێوانی مه‌ودا و ریگا، رویشتن و وه‌ پشت سەر نانی ریگا. ۳: که‌ ئاویم داوه‌ دیتم مه‌ودایه‌کی زۆرمان بریوه. ۵- هه‌لپاچین و جیا کردنه‌وه به‌ مه‌قه‌ست. ۵- گۆرینی حاله‌تی هه‌ندیک شتی ئاوه‌کی و مه‌یوو و لندوو لندوو بوونی. ۳: چه‌لێ ماستی ده‌ ئاشه‌که‌ت مه‌که‌ لێی گه‌رێ با هه‌ندیک سارد بیته‌وه‌ ده‌نا ده‌یبرێ. ۶- تیکه‌ل کردنی په‌ری قومار، بۆر لێدان. ۷- لێدانی تیگرایی بانکی قومار. ۳: بانکه‌که‌ی بریم. ۸- دزین و بردنی ته‌واوی پوول و که‌ل و په‌لی شوینی دزراو. ۳: دز هات و ماله‌که‌ی بریم. دوینی شه‌وێ دوو دوکانیان بریوه. ۹- برشت و قه‌وه‌ پێ شکان. ۳: جا خو قسه‌م قسه‌ت نابری هه‌رچی به‌رمووی وا ده‌که‌ین. **به** **چرون**: گه‌یشتنه‌ راده‌ی برین، تووشی برین بوون، بران. ۳: ده‌ک زمانت به‌ برین چی بۆ ئه‌و قسه‌ ناخۆشه‌ت. کابرا له‌ خو‌را سەری به‌

دهچنهوه. — **دان:** چاو زهق كردن.
بز² (نا.) [؟] ۱- قامك، په‌نجه، جوز،
 بووز. ۲- نه‌نجامی بز پټوه كردن. —
پټوه كردن: دهست بۆ قوونی كه‌سټك
 بردن، جوز پټوه كردن.

بز³ (گیاندا.) [هه‌و - زا] بر: بز
تټیپنی: وشه‌ی بز به مانای بز له
 هه‌ندیك چیـرۆك و په‌ندی زاراهوی
 ناوه‌ندییش دا ده‌بیندری. هه‌ بز دا بۆ دا
 پیر دا.

بزافتن (چا. م.) [سۆر] بر: بزواتن
بزاف (نا.) [له: بزافتن] [باک] بر: بز او
بزافتن (چا. م.) [باک] بر: بزواتن
بز او (نا.) [له: بزواتن] ۱- له جټگه‌ی
 خۆی ته‌كان دراو، دهست لټدراو،
 جوولاو. ۲- جوولئه، هه‌ره‌كه‌ت، هه‌ول،
 بزاف.

بزواتن (چا. م.) [باک: بزافتن، بزفاندن
 - ناو: بزواتن، بزواندن، بزافتن] ۱-
 جولاندنی شتټك هه‌ر له سه‌ر جټی
 خۆی، له‌قاندن. ۲- جوولاندنه‌وه و
 ته‌كانټکی كه‌م. هه‌ ئه‌و سمټلټكه
 خورمایی له سه‌ر كوټمټكه ناسك و
 شك دانا / ورده‌ورده لټوی ده‌بزاوت له‌و

مه‌ست و خه‌رامانه (شۆرمه‌حموود ل
 ۶۴). ۳- (مج.) به‌ قسه‌ یا کارټك یه‌كټك
 هاندان بۆ ده‌رچوون له‌ حاللی ئاسایی
 خۆی. هه‌ ئه‌و دم هه‌راشه‌ی هه‌نده
 مه‌بزوتن با ئارام دانیشی.

تټیپنی: بزواتن و گه‌لټك وشه‌ی دټكه
 وه‌ك بزۆز، بزټو، به‌زین، به‌زان، بزواتن،
 ... له‌ ریشه‌ی فه‌ز vaz ی ئه‌ویستایی به
 مانای جوولئه‌ كردن، راكردن، به‌زین
 كه‌وتوون.

بزبز (نا. ل.) [بز1 + بز1] چاو زهق
 بوونه‌وه بۆ ماوه‌یه‌کی درټخایه‌ن، زهق
 زهق. هه‌ بزبز چاوی تټیریبووم.

بزداندن¹ (چا. م.) [باک] پساندن
بزداندن² (چا. م.) [به‌ه: په‌زدټنټه‌ن]
 [باک] ترساندن

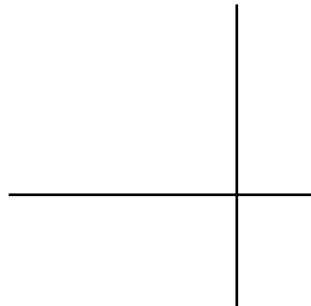
تټیپنی: په‌زد به‌ ته‌نیا له‌ په‌هله‌ویی دا
 به‌ مانای نه‌زیه‌ت و ئازار هاتوه و له
 چاوگ دا به‌ مانای ترساندن.

بزدۆك (ئان. ل.) [بزد + دۆك] [باک]
 ترسه‌نۆك

بزدۆنك (ئان. ل.) [باک] ترسه‌نۆك

بزدهان (چا. ل.) [باک] ترسان

بزدهك (ئان. ل.) [بزد + ده‌ك] [باک]

ترسه‌نۆک

بزديان (چا. ل.) [باک] ترسان

بزدياي (نا. مف.) [باک] ترساو

بزدين (چا. ل.) [باک] ترسان

بزدينۆک (نا. ل.) [بیزد + ئینۆک] [باک]

مه‌ترسی، خه‌ته‌ر.

بزر (ئان.) [باک: به‌رزه، بزر - ناو: بزر]

۱- که‌سیک یا شتی‌ک که له به‌ر چاو

نه‌مابئ. // دیار. ☞ دوو سی رۆژان به

دیاره‌وه نه‌بووی دیسان خۆت بزر

کردبۆوه. ۲- نه‌دۆزینه‌وه‌ی ریگا و بان و

شوینیک. ☞ مندا له‌که‌مان ریی مائی لی

بزر بیوو. ۳- لیکه‌وتنی شتی‌ک. & ون،

گوم، گم، وندا. **بوون:** ۱- له به‌ر چاو

ون بوون. ☞ تاو له پشت کتوان بزر بوو.

۲- نه‌دیتنه‌وه‌ی ری و شوین. ☞ شاره‌که

هیند گه‌وره بوو تیی دا بزر بووم. ۳- جی

مان و که‌وتنی شتی‌ک. ☞ کتیبه‌که‌م بزر

بوه. & ون بوون، گوم بوون. **کردن:**

۱- ون کردنی شتی‌ک یا که‌سیک. ۲- له

بیر کردنی جی و شوین و نه‌دیتنه‌وه‌ی.

ریگام بزر کردبوو هه‌رچیم ده‌کرد بۆم

نه‌ده‌دیتراوه. & ون کردن، گوم کردن. **لی**

بوون: ۱- ون بوونی شتی‌ک له

که‌سیک. ☞ سه‌عاته‌که‌م لی بزر بوو. ۲-

شوین و جیگه‌یه‌ک له که‌سیک ون بوون.

لی — کردن: شتی‌ک له که‌سیک ون

کردن. ☞ سه‌سۆ سه‌عاته‌که‌ی لی بزر

کردم.

بزرک (نا.) [باک: بزرک، بزرک،

بزرک، بزرک، بزرک، بزرک] ۱- کوانی چووکی

سه‌ر پیستی له‌ش به تاییه‌ت روخسار،

زیپکه. ۲- کوان.

بزرپز (ئان.) [بزر + بزر] شیر یا

ماستی‌ک که تیک چوبن، لندوولندوو،

لیندوولیندوو. (هس: بزرک) **بوون:**

تیک چوونی شیر و ماست، بزرکان.

بزرکان (چا. ل.) [باک: ۱- تیک چوونی

شیر یا ماست به هۆی خراپ بوون یا

گه‌رم کردنه‌وه‌ی و لیک جیا بوونه‌وه‌ی ئاو

له ماده‌کانی دیکه و لندوو لندوو بوونی،

هه‌لگه‌ران، بزرپز بوون. ۲- تیکچوونی

باری ئاسایی مرۆف و په‌رینی رهنکی

رووی له ترسان، په‌شوکان، پرووکان،

هه‌لپرووکان.

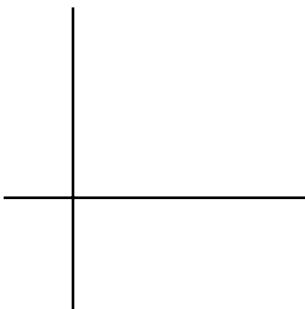
بزرکاندن (چا. م.) [بزرکان + دن]

هه‌لگه‌راندنی به قه‌ستی شیر یا ماست.

۲- ترساندنی یه‌ک‌یک وه‌ها که رهنکی

رووی بپه‌ری. ۳- قسه په‌راندن له خه‌و دا

یا له حالئ نه‌خۆشی و چه‌ق و چۆ دا،

قسه په راندن، وړینه کردن، راواندن. ۴-
قسه‌ی حله‌ق مه‌لق و بی سهر و بن
کردن.

بزړکاو (نا. م.ف.) [له: بزړکان] ۱-
ماسټ یا شیري هه‌لگه‌راو. ۲- ترساو و
رهنگ په‌راو، پرووکاو.

بزفاندن (چا. م.) [باک] بر: بزافتن

بزکه (گیان.) [بز3 + ک + ه]] [زا]
گیسک، گیسکه‌نیر.

بزگ (نا.) [په‌ه: هسه‌سه‌ت]] [ئر] بنی
مه‌رجانی سوور که بۆ خشل و موورو و
که‌وه‌رسازی دا که‌لکی لپوه‌ده‌گرن،
شیلان، مه‌رجان.

بزگورپ (نا.) [؟] ۱- کوته پارچه‌یه‌کی
کۆن و بیکه‌لک، دادراویکی پارچه‌ی
بیکه‌لک. ۲- کسوت و دادراویکی هه‌ر
پارچه‌یه‌ک. & بجگور، تیتسۆل. **له**
که‌سیک دادرین: (کن.) فی‌ر بوون و
ره‌چاو کردنی کرده‌وه و ئاکاری که‌سیک
وه‌ک سه‌رمه‌شق. ۳- رۆله بزگورپیک له
ئامۆزاکه‌ت دادره‌ ئه‌ویش هه‌ر هاوته‌مه‌نی
تۆیه که‌چی ئه‌و بۆته دوکتور و تۆ هه‌ر له
جیی خۆتی.

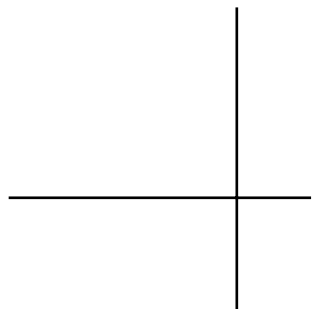
بزله (گیان.) [بز3 + له]] [هه‌و] بر:
گیسک

بزله‌ر (گیان.) [بز3 + له‌ر] بر: بزله‌ر
بزما‌ته (نا.) [؟] [سۆر] تویژیکي ره‌ق و
قاوه‌یی تۆخ که له سهر برین ده‌یبه‌ستی
و نیشانه‌ی خۆش بوونه‌وه‌ی برینه،
بزمه‌ته، قرتماغه، قرتماخه، قه‌تماخه،
قه‌تماغ.

بزمار (نا.) [عه‌ر: مسمار] ۱-
شیشیکی باریک و دریژه که له په‌یوه‌ندی
ده‌گه‌ل کار چووک و گه‌وره‌ی هه‌یه، له
ئاسن یا پۆلا ساز ده‌کردی، دوو شتی
وه‌ک ته‌خته له یه‌ک قایم ده‌کا یا بۆ
شتیک له دیوار داکوتان که‌لکی
لپوه‌ده‌گرن، بسمار، پسمار، میخ، میخ.
۲- ئامرازیکه له جۆلایی داهه‌ر وه‌ک
بزمار که شوینه‌که‌ی له سهر داری
کۆلداوه و که به‌ پاش و پش کردن
ده‌فه به‌رز و نه‌وی ده‌بیته‌وه. **— لیدان:**
۱- داکوتانی بزمار له شتیک. ۲- (کن.)
فی‌ل له که‌سیک کردن، فریو دان.

بزمارپژ (ئان. فا.) [بزمار + ریژ] هه‌ر
شتیکي که بزماریکي زۆری له سهر
کو‌ترایی، بزمارکوت، میخکوت.

بزمارکوت (ئان. فا.) [بزمار + کوت]
۱- بزمارپژ، میخکوت... ۲- (نا. ل)
جۆریک تری پره که ده‌نک و بۆله‌کانی

زۆر له يەك نزيكن و پالايان ليك داوه و مه ودايان دهنتوان دا نيه.

بزمارۆك (نا. ل.) [بزمار + مۆك] بر: بزماره/۱.

بزماره (نا. ل.) [بزمار + ئه] ۱- تووژيكي رهقه، وهك بلۆقي رهق هه لاتوو كه له سهه دهست و پي پهيدا دهبي، بزمارۆك، بسماره، پسمارۆ، ميخهكه، ميخ. ۲- ورده داري چووك و تاشراو وهك بزمار كه له پلووسكي شل بووهي ئاشي دهدهن ههتا قايم بي و نه ميژي.

بزمك (نا. ل.) [بزم (پۆز) + مكا] [باك: بزمك، بزمۆك، پۆزمك - ناو: بزمك، بزمۆك، بزمهك، بزميكا] دم بئنيكي بچووكه له كوته داريك سازي دهكهن و دوو سه رهكه ي به بهنيك ده بهستن و وهك لغاو دارهكه ي ده زاري كاريله دهني و به نهكesh ده به نه دواوه و له شاخي ده بهستن بو ئه وه كه نه تواني گوانی دايكي بمژي، ده مبهس، بلامك، بلامك، به لامك، بلۆمه.

تیبینی: من پیموایه كه بز له م وشه دا هه مان پۆزه كه له پۆزمك - ی باکووریی دا خو نیشان هدا و پپوهندی به بزهکانی دیکه ی ئه م فه رهنگه وه نيه.

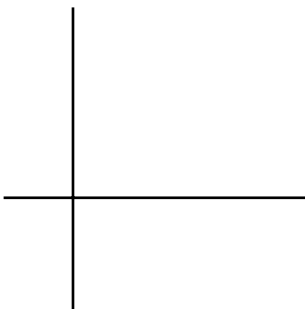
ده ليله كهش ئه وه يه كه مكا يا مامك كه وهك پاشگري پۆش دي له ته و اوي وشه كانی ديكه دا دهگه ل وشه گه لي وهك بهر، دم (به رمامك، بلامك، ده مامك) هاتوه و بز - يش ناتواني وشه يه كي ديكه جگه له پۆز بي كه له زه مان دا پیتی بي زال بوه و وای لي هاتوه و مانا كه شي به گشتي ده بيته پۆزپۆش يا ده مبهس و دمبي. ههروهتر بو ريشه ي مكا، مهك، مۆك بر: تيبيني به رمامك.

بزمۆك (نا. ل.) [بزم + مۆك] بر: بزمك

بزمهته (نا. ل.) بر: بزماته

بزمهك (نا. ل.) [بزم + مهك] بر: بزمك

بزن (گيانا.) [ئه و: بووزه - په ه: بوز، بوچ، [پاچهن، پازهن] بزنه كيوي]] - خوار: ئه بز. فار: بز - تات: بئزه. باك: بزن - ناو: بزن - باش: بزن - هه و: بز، بزه - زا: بز، بزه، بزه] گيانداريكي كه ويی، گياخۆر و شاخ و سمداره، ردينيكي دريژ و كلكيكي كورتي هه يه، به دفه ره و زۆر سانا ده چي ته جي ئه سته م و له كو نه وه كه ويی كراوه. جوړی كيويشی هه يه كه پتي ده لين بزنه كيوي و راو ده كړي. بزن بو شير، گوشت و موويه كه ي راده گرتي و چهند جوړی

پشیلەبەك دەبىي، كلكى دريژە و لە سارا
گوانى بزن دەمژئى (هۆي ناو نرانى) و
بريندارى دەكا، پيستهكهى جوانه و بۆ
كالانى خەنجرە كهلكى ليوهردهگرتري،
تيرتيرە، تيرتيرەملە، قومقومه،
پەزمژۆك، مانگەمژۆك.

بزنزە (گيان.) [بزن + مژ + ئە] بر:
بزنمژ

بزنمژۆك (گيان.) [بزن + مژ + ئۆك] بر:
بزنمژ

بزنمژەك (گيان.) [بزن + مژ + ئەك] بر:
بزنمژ

بزنمژەك (گيان.) [بزن + مژ + ئەك] +
ك [سۆر] بر: بزنمژ

بزنمژيژ (گيان.) [بزن + ميژ] [باك] بر:
بزنمژ

بزنمژەكە (نا. ل.) [بزن + ئۆكە] چووك
كراوهى بزنە ھەر بەم مانايە. ڤە بزنمژەكە
و مەرۆكە.

بزنمژەدۆخە (نا. ل.) [بزن + ئە + دۆخ +
ئە] ئەو بزنەى كه خاوهن بزن بۆ ئەربابى
دەنيرئى ھەتا شير و ماستەكهى بخوا و
دواى ويشك كردنى شيرەكهى بۆى
دەگەرپتەوه.

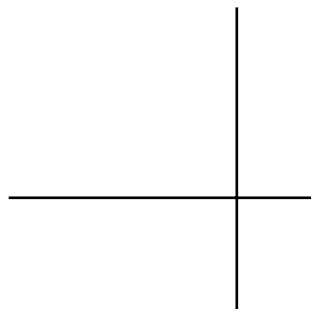
ھەبە. **چوونە بەر بزنان:** بزن بردنە دەر بۆ
لەوهر. ڤە كەھريم چۆتە بەر بزنان و
ئيواري دپتەوه.

بزنانە (نا. ل.) [بزن + نانە2] باجپە
كە ئاغا لە خاوهنى بزن بە پيى
سەرەبزنەكانى لپى دەستپيى.

بزن ترينە (گيان.) [بزن + تر + ئينە]
گياپەكى بەھارپپە، سەلكى بە قەد
پيازتيكى بچووك دەبى، بزن دەبخوا و لە
بەر تيرئى دەتري. (كشت و كال ب ۱ ل
۳۵). گياپەكى بەھارپپە، گەلای وەك
كەوهر واپە، بنكتيكي خري ھەبە وەك
پيازي پچووك (خال ب ۱ ل ۱۱۹).

بزنلەر (گيان.) [بزن + لەر] مەلپەكى
ماسيگرە، وەك لەگەگ دريژە، رەنگى
پەرەكانى رەشە و ژير سنگى سپيپە،
دندووك و لاقەكانى سوورن و ماسى و
بۆق و كرم دەخوا (فرهنگ پرندگان ل
۳۴). پەلەوهرپەكە زل، بۆركار بە قەد
قازئى ئەبى، گۆشتى ئەخورپت (كشت و
كال ب ۱ ل ۳۵)، بزنلەر، بزنلەر.

بزنمژ (گيان.) [بزن + مژ] [لۆر]:
بۆزميژنەك - فار: بزمجە. باك: بزنمژ -
ناو: بزنمژ، بزنمژە، بزنمژۆك، بزنمژەك،
بزنمژەك [جۆرپك سووسەمارە بە قەرا

دەچى، شاخى بەرەو دواوہ گەراوہتەوہ، مووى كورته، لە كوێستان دەژى و راوچى بۆ گۆشتەكەى راوى دەكەن، Cervus capreolus ناوى لاتىنى ئەم گيانلەبەرەيە. ۲- (مجـ). شاخەوان و بەردەوانى لىهاتوو. ۳- (مجـ). منداڵ يا كەسيك كە زۆر بە سەر ديوار و شوپى بەرزەوہيە. & بزەنە كىفى.

بزەنگەل (نا. ل) [بزن + ئە + گەل] كۆمەلەك بزەن بە يەكەوہ، رانى بزەن.

بزەمەرەز (گيانـ). [بزن + ئە + مەرەز] بزنىكە كە لە جيات موو مەرەز لەشى داپۆشيوہ كە جوړىك مووى نەرم و جوانە و پتر بۆ چل و بەرگ كەلكى لىوہردەگرن. (بـ: مەرەز)

بزەوہس (نا. ل) [بزن + ئە + وەس] مەشكەيەكە كە لە پىستى بزەن كرابى.

بزنىرى (نا. ل) [بزن + نىرى] گيايەكى كوێستانى بەھارييە، گولكى سپى واشى ھەيە (كشت و كال ب ۱ ل ۳۵).

بزواندن (چا. م) بـ: بزواتن

بزوت (نا. ل) [باك] بـ: بزوت

بزوتىن (نا. ل) [لە: بزوتن] ۱- پىتى دەنگدارى ئەلفويى وەك (ئا، ئۆ، ئى، ئوو

تیبىنى: دۆخ لە رەگى دەئۆك - ى ئىرانى كۆن و دۆختەن - ى پەھلەويى و دۆتن و دۆشین - ى كوردىي كەوتوہ. (بـ: دۆشین و دۆ2)

بزەرىشە (گياـ). [بزن + ئە + ريش + ئە] گيايەكە بەھارى لە سەر رىگا و رەقەن دا سەوز ئەيى، گەلاى وەكوو كەوہر بارىك و درىژ و گولكى شىن و كارى ھەيە (كشت و كال ب ۱ ل ۳۵). گيايەكى بەھارييە، گەلاى وەكوو شوپت وايە، بنجىكى بچووكى ھەيە (خال ب ۱ ل ۱۲۰).

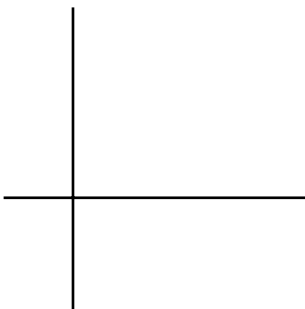
بزەرى (نا. ل) [بزن + ئە + رى] رىگايەكى بارىك، رىچكە، كوێرەرى، ئاھەرى.

بزە قسر (گيانـ). [بزن + ئە + قسر] بزنىكى كە سالىك نەزايى.

بزەكوپانە (نا. ل) [بزن + ئە + كوپ + ئانە] بزنىكە كە رەمىت و مەردار پىشكىشى ئاغايان دەكرد كاتىك كە كورپى دەبوو.

بزەكىفى (گيانـ). [بزن + ئە + كىف + ئى] [ئەر] بـ: بزەنە كىوى

بزەكىوى (گيانـ). [بزن + ئە + كىو + بى] ۱- گياندارىكى گياخۆرە وەك ئاسك

و (...). ۲- مانای بزوینه‌ر دهدا. :: بن بزوین.

بزوینه‌ر (؟) [له: بزووتن] هۆیه‌ک یا که‌سیک که هاندهری بزاوتن و جوووله کردنه.

بزۆت (نا.) بر: بزووت

بزۆز (ئان. فا) [له: بزووتن] ۱- که‌سیک که له سه‌ر جیی خۆی ناتوانی ئارام بگرئ و هه‌ر ده‌جوولیتته‌وه. ۲- مندالی هار و هاج که هه‌جمینی نیه و ده‌ست له که‌ل و په‌لی مال و هه‌رده‌دا، ده‌ست بزۆ. & بزووک، بزۆو.

بزۆک¹ (ئان. فا) [پ2 + ز (زان) + ئۆک] ۱- ئنیک که زۆر زگ و زا ده‌کا. ۲- گیانداریک که هه‌موو سالی زاوژی ده‌کا. // نه‌زۆک، قسر.

بزۆک² (ئان. فا) [بز (بزووتن) + ئۆک] بر: بزووک/۱.

بزوو (گیا.) [باک] بر: بووز1

بزووت (نا.) [باک: بزۆت، بزوت - ناو: بزووت، بزۆت، بزووتک] داریک که به ته‌واوی نه‌سووتاهه و سه‌ره‌که‌ی هیشتا ئاگری پپوه ماوه، سه‌ره‌که‌بزۆت، سه‌له‌که‌بزووت، سه‌ره‌بزووت.

تیبینی: بزووت و بزۆت له چاوگی سوچته sočat - ی هیندی باستان و سه‌ئۆک saok - ی ئه‌ویستایی به مانای سووتان که‌وتوه و دوو پیتی س و ز ئالوگۆریان به سه‌ر داهاتوه که له کوردیی دا وینه‌ی زۆره.

بزووتک (نا. ل) [بزووت + ک] بر: بزووت

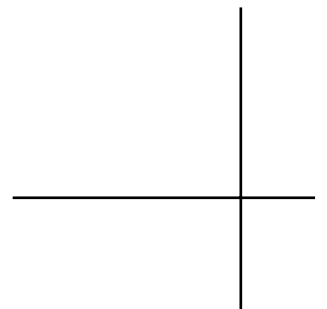
بزووتن (چا. ل) [باک: بزووتن - ناو: بزووتن، بزوون] ۱- جوولانیکی که‌م هه‌ر له سه‌ر جیگه‌ی خۆ، جوولان، بزوون. ۲- سه‌ره‌تای ده‌ست پیکردن. :: سه‌رما بزووت و له‌وه به داو ده‌بی جلی گه‌رم ده‌به‌ر که‌ین.

تیبینی: بزووتن له چاوگی فه‌ز Vaz ی ئه‌ویستایی و فه‌زیتته‌نی په‌هله‌ویی به مانای راکردن، به‌زین و جوولانه‌وه که‌وتوه.

بزووتنه‌وه (چا. ل) [بزووتن + نه‌وه] ۱- جوولانه‌وه له سه‌ر جیی خۆ. ۲- خه‌بات و جوولانه‌وه‌ی سیاسی.

بزووز (گیان.) [؟] [باک] بر: مۆرکه

بزووزک (گیان.) [بزووز + ک] [باک] بر: مۆرکه

بزوک (ئان، فسا) [بز (بزوتن) + ئووک] ۱- کهسیک که له کاران دا به دهست و برده و خو هه لده سوورینتی، زیرهک، بزوک 2. ۲- بر: بزوز

بزوون 1 (چا. ل) بر: بزوتن

بزوون 2 (نا. باک) بر: بووزوو

بزه 1 (نا. ناو) بزه - باش: بزه - ههو: بزه [جۆرتیک که نینی بیدهنگه، زار ناکریته وه و ته نیا لیوه کان لیک دهکشینه وه و حاله ته که ی له روخسار دا خو دهنوینتی، زهرده، زهرده خه نه، بزه خه نگ. **کردن**: پیکه نین به بیدهنگی. **گرتن**: بزه هاتنه سهر لیوان، پیکه نین به سووکی. **هاتن**: بزه گرتن، پیکه نین به بیدهنگی بو خویشی یا بو ته وس. **نیشتنه سهر لیوان**: بزه کردن، پیکه نین به سووکی، بزه هاتنه سهر لیوان. **هاتنه سهر لیوان**: بزه کردن، پیکه نین به سووکی.

تیبینی: بزه ده گهل وشه ی بسکه ههریه ک وشه یه و چیگۆرکه و ئالوگۆری دوو پیستی « ز » و « س » ی به سهر داهاتوه. و ماناکه شی له جووله ی سمیل یا بلین بسکه ی سمیل که وتوه و له دوایی مانای سهر به خو ی پهیدا کردوه و

ههر دوو کیشیان له قهز - ی ئه ویتسای که وتوون. هس: بسکه 1

بزه 2 (گیان. ههو - زا) بر: بزین

بزه خه نگ (نا. ل) [بزه 1 + خه نگ] [باش] بر: بزه 1

بزه له 1 (گیان. بزه (بازه 1) + له] ۱- بیچووی به راز، کووده له، چۆخه بازه له، بازه له، خرینه. ۲- بیچووی گیاندار که گه وره بووی و پیکه یشتی. **بوون**: پیکه یشتن و گه وره بوونی بیچووی گیاندار.

بزه له 2 (گیان. بز 3 + ئه له] [هه و] بیچووی بزین، گیسک.

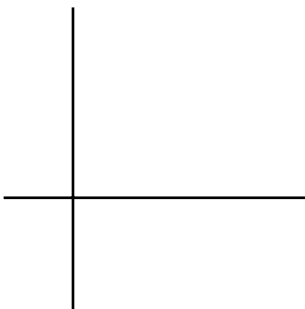
بزه له ره (گیان. بز 3 + ئه + له ی + ئه] [باش] بر: بزله ی

بزی (گیا. باک) بر: بووز 1

بزیا (گیان. بز 3 + ی + ئا] [زا] گیسک، گیسکه می.

بزیه (گیان. بز 3 + ی + ئه] [زا] گیسک، گیسکه نیر

بزئ (گیان. ب 2 + زئ 2] گوئله که می سی ساله، سالی دوا ی به رکهل. // بهرنیر.

بزیک (گیانـ). [بز3 + ئیک][زا] گیسک، گیسکه نیر.

دهکهم. ۳- کاری خو دۆزینی مروّف و بالنده. ۴- ژمار، ئەژمار، حسیب. ۵- گویز به بژار بکره! **کردن**: ۱- هه لقه نندی گیا بژار. ۲- ژماردن. ۳- خو دۆزین، پشکنین.

بزیکه (گیانـ). [بز3 + ئیک + ئە][زا] گیسکه می.

بزپو (ئان. فا) [له: بزووتن] ۱- به ناوه وه ده لکی و مانای بزوپنه ر دها. ۵- سه ر بزپو، ده ست بزپو. ۲- بر: بزۆز

بژارتن (چا. م) بر: ژماردن

بژارچن (نا. ل) [بژار + چن] ئامرازی گیا بژار هه لکه نندن، پیشک، گیا که ن.

بژ 1 (نا). [ئەو: به ریشسه - په ه: بۆش، بوش. باک: بژی، بوژی، بیژک - ناو: بژ - زا: به ش] ۱- ریزه ی مووی سه ر ملی ئه سپ و شیر، یال، یال و بژ. ۲- کاکۆل. ۳- تیژایی گوله گهنم و جو، داسوو. ۴- مووی راست وه ستاو، زیک، گرژ. ۵- (ئان). پرژ، بلاو. **بوونه وه**: ۱- مووی سه ر که دریز و بلاو بوو بیته وه. ۲- بلاو بوونه وه ی گیا و گۆل له سه ر بنجی خو ی. **وهستان**: زیک بوونه وه ی موو له ترسان.

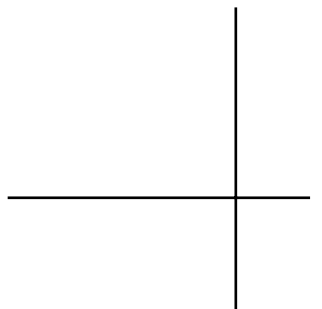
بژاردن (چا. م) [بر: ژماردن] ۱- حسیب کردن، ژماره کردنی شت. ۵- بژانم ده توانی هه تا ده ببژیری. ۲- قه بوول کردنی تاوان و سزا دانه وه که ی به پاره یا کـرینه وه. ۵- هه ر چی شووشه ی شکانده بوو بژارد. ۳- خاوین کردنه وه و جیا کردنه وه ی به رد و چه ت له دانه ویله، بژارتن. ۵- ئەو برنجه ببژیره با سازی که م.

بژ 2 (نا). [؟][باک] ۱- مهیل، ئیشتیا. ۵- بژا خوه ناچه نان. ۲- ویست، نه فس.

بژاردنه وه (چا. ل) [بژاردن + ئەوه] ۱- سه ر له نو ی بژاردن. ۲- قه ره بوو کردنه وه، تیجه لئانه وه، تۆله بۆ کردنه وه. ۳- [ئەر] خه ون گیترا نه وه، گیترا نه وه ی خه ون.

بژار (نا). [له: بژاردن] ۱- گیای زیده ی نیو شینا وهرد و باخچه که ده بی هه لقه ندری، گیا بژار، بژاره، کاخ. ۲- کاری هه لکه نندن و خاوین کردنه وه ی گیا و گۆلی زیده. ۵- سه به ی باخچه که بژار

بژارده (نا. مـفـ). [له: بژاردن] ۱- بژیردراو، ژماردراو، بژاره. ۲- که س و شتی که م وینه و ده ست نیشان کراو،

هه‌لبژارده.

بژارگهر (نا. فا) [بژار + گهر3] كه سټك كه گيا بژار و گياي زندهي باخچه و مهزرا هه‌لدهقهنٔي.

بژاره (نا. چا) [بژار + هه] ۱- بژاري گياي زنده، گيا بژار. ۲- خو دوزين و ريک و پټک کردني په‌ر و بال به دندوک. ۳- راست و ريس کردني رايه‌ل له لايهن جو‌لاوه. ۴- بژيردراو، بژارده. ۵- [هه‌ر] وه‌رگيران له زمانیکه وه بو سهر زمانیکي دیکه. ۶- خه‌يالآتي شه‌وانه كه ده‌بيته هوي خه و لينه‌که‌وتن. **کردن**: (کند.) خه و لينه‌که‌وتن له‌به‌ر خه‌يالټک كه ده ميشک دايه. هه‌ئوشق تا به‌ياني هه‌ر بژارهم کرد و نه‌متواني تاويک بخه‌وم.

بژال (نا. ل) [بژا + ئال4] [هه‌ر] ۱- ئيشکه‌لي دار و درمخت. ۲- پووش و په‌لاشټک كه دواي داره‌را ده‌خريته سه‌ريان و له پاشان گلته‌بان ده‌کري. & هه‌ژگ، هه‌ژگه‌ل، پژال.

بژاندين (چا. م) [له: بژا2] [باک] ئيشتيا چوون، دل بردن، مه‌يل لي‌بوون، مرخ چوونه سهر، نه‌لها کردن.

بژانگ (نا. بې) بژانگ

بژيره (گياند.) [بژا1 + بژا1 + هه] ۱-

جوړيک جالجالوکه‌ي نيو مالانه، له‌شي به‌قهر جالجالوکه‌يه به‌لام پټيه‌کاني چووکتورن. ژاري نيه و بي‌نازاره و گيانداري چووکه‌ي وهک ميش و ميشووله ده‌خوا، Hyptiotes par- adoxus ناوي لاتيني هه‌م جانه‌وه‌ره‌يه، ميشه‌گره، ميشه‌گيره، په‌سپه‌سه‌کو‌له، په‌سپه‌سه‌کهره، په‌سپه‌سه‌کهره. ۲- بې: هه‌له‌په‌زه

بژکوز (نا.) [باک] بې: بشکوژ

بژوتين (شان.) [؟] حاللي دهشت و له‌وه‌رگه‌يه‌ک گياوگو‌لي زور بي، زهمه‌ند. **جن** **بوون**: (کند.) جيگه خوش بوون، جي زهمه‌ند بوون.

بژول (نا.) بې: بژانگ

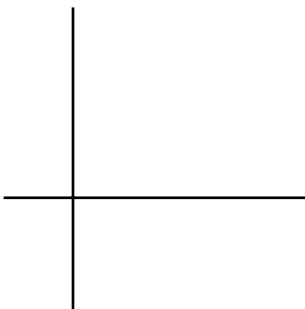
بژه 1 (نا.) [زا] بې: بژانگ

بژه 2 (گياند.) [زا] بې: بژن

بژي (نا.) [باک] بې: بژا1

بژيشک (نا. ل) [ب2 + ژي + شک] که‌سټک که به‌نه‌خوش را ده‌گا و شاره‌زاي نه‌خوشييه و ده‌وا و ده‌رمان ده‌نووسي، هه‌کيم، دوکتور.

بژيو (نا. ل) [ب2 + ژي + و] نه‌وه‌نده داهاات و خوارده‌مه‌نييه‌ک که مروّف يا

گیاندار بۆ زیندوو مانهوه و ژيان
پئويستی پييه تي، مايه ژيان.

بژيوه (نا. ل.) [ب2 + ژى + وه] بې:
بژيوې. ☞ به يه كجاريو به جى نايه لم،
له وړووه زه خيره و بژيوه هه سآلو
ماوه (سه عيد و ميرسيوه دين ل ۸۷)
ئارامى دله كه م چه پكي كم له و گولانه بۆ
پكه هه واله / تا بۆنى ئه و گوله بېى به
بژيوه دلم (لاس و خه زال ل ۶۴).

بژيوې (نا. ل.) [بژيو + ئى] كه ره سه ي
پيداويستی زیندوو مانهوه و پى ژيانى
مـرؤف وهك ئارد و ئازووقـه و
خواردمه ني، بژيوه. ☞ پياوکه ده بى بۆ
ئه و مانگه بيرتيك بکه يه وه بژيويمان ده
مال دا نه ماوه.

بژير (نان. فا) [له: بژاردن] به ناوه وه
ده لکى و مانای بژيردراو ددها، ژمير. ☞
دانبژير، شوکرانه بژير.

بژيک (گیان. ل.) [بژ (بژ3) + ئیک] [زا]
گيسک، گيسکهنير

بس (نا. ل.) ۱- بې: بست. ۲- بې:
بسته ۱/۱.

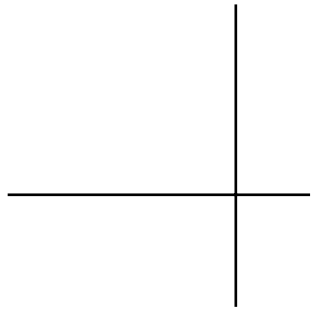
بست (نا. ل.) [ئهو: قبي تهسته ي - په ه:
فيتيست، قيديست، فيتتهست. لؤر:
بيگيس - فار: بدست. باک: بست،

بؤست، بهؤست، بوهست - ناو: بس،
بست، بنگس، بنگوس، بؤست - باش:
بگس - هه و: بنگؤس، بونگسه، ويهسه]
۱- ئه ن دازه يه كه بۆ پيوان، په نجه كانى
دهست ليك ده كرتنه وه و له سه رى
قامكى گه و ره هه تا ئاخري قامكى تووته
ده گرى و راده كه ي به ده ستى گه و ره و
چووك ده گؤردرى، فينجه، فينجه و. ۲-
بې: بسته ۱/۱.

بستک (نا. ل.) [بست + ک] بې:
بسته ۱/۱ و ۲.

بستوو (نا. ل.) [بست + ئوو] ۱-
کلکه ي کيـو که چه ماوه وته وه سه ر
ده شتايى و چى وای نه ماوه تیکه ل به
ده شت بى، مله، يال، گرده شان. ۲-
ته پۆلکه يه کى به رزايى و دريژايى كه م بى.
۳- بې: بسته ۱/۱.

بسته 1 (نا. ل.) [بست + ئه] ۱-
شيشيکى ئاسنى دريژ و پان و
ئه ستوره، سه ريکى له توپى په ردارى
ئاش هه لده کي شري و سه ره كه ي ديكه له
كونى ته و ره ده خري و به هي زى ئاو
کاتیک توپه که وه گه ر ده که وي، بسته
ده سووپى نى و ئه ويش به رداشى سه ره وه
وه گه ي ده خا، بلؤسک، بلؤسک، بلووسک،

بست/۲، بس/۲، بستوو/۳، بستک. ۲-
پارچه ناسنیکي پانه، به سهر تهنوور يا
ئاورگ دا رایه لی دهکهن و مه نجه ل و
دیزه ی له سهر دهنن، بستک،
بلووسک. ۳- تهقه ی قامک، چهقنه، پل.
~ **لیدان:** چهقنه لیدان، پل تهقاندن.

بسته^۲ (گیا.) بر: پسته

بسته بالا (نان. ل) [بست + ئه + بالا]
که سیک که بالای کورته، قوله، چله نوک،
باوه عومره، باوه قوره ت.

بسک (نا.) [باک: بسک - ناو: بسک -
هه: بسک - زا: بسک، بسکه] ۱- مووی
سهر لاجانگی ژنان، نه گریجه. ۲- پرزه و
کاکو لی سهر گهنه شامی. ۳- کاکو ل،
په رچه م. ۴- (مج.) کاکو ل و زولفی
گیاو گو ل. :: پيش نه وه ی شنه ی به یانی
/ بسکی به رها بیزو ی (تاریک و روون
ل ۱۸۵).

بسکه^۱ (نا.) نیشانه ی به دماغی و
دلخوشی له روخسار دا، بزه. || **بسکه ی**
سمیل: دلخوشی و که یفخوشی وه ها که
سمیله کان جووله یه کی که میان بی،
توکه ی سمیل. * **بسکه ی سمیل هاتن:**
دلخوش بوون و که یف ساز بوون له بهر
ههر هو یه ک، توکه ی سمیل هاتن. ::

ئه وه چ باسه کاکه ههر بسکه ی
سمیلانت دی!

تیبینی: بسکه چ په یوهندی به سهر
بسک - هوه نیه. بسکه دهگه ل وشه ی بزه
ههر یه ک وشهن و دوو پیتی « س » و « ز »
جیگو رکه بیان کردوه. بسکه و بزه
ههر دوو کیان له فهز Vaz ی نه ویستایی
به مانای جووله کردن و بزوتن که وتوون
و له بسکه دا نه جووله ناسکه یه که به
لیوه کان دهری یا به گشتی سمیل
جووله یه کی کهم دهکا. (هس: بزه)

بسکه^۲ (نا.) [زا] بر: بسک

بسکه بسک (نا. ل) [بسکه ۱ + بسک]
بسکه ی په یته پیتا، زور دلخوش.

بسمار (نا.) بر: بزمار

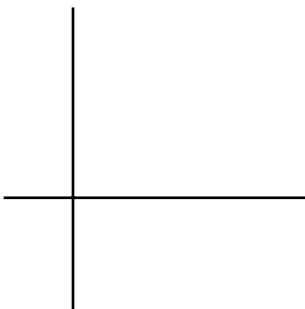
بسماره (نا. ل) [بسمار + ئه] بر:
بزماره/۱

بشافتن (چا. م) [باک] بر: بشاوتن

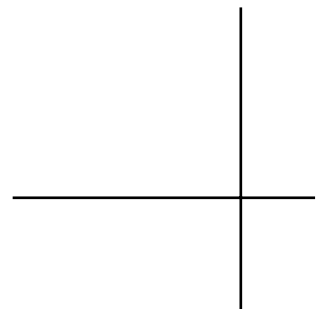
بشقول (نا.) [باک] بر: بشکه ل

بشکافتن (چا. ل) [باک] ۱- بر:
پشکووتن. ۲- پشکنین، هه لوه شانندنه وه،
له بال یه ک دهر هینان، لیک کردنه وه.

تیبینی: بشکافتن که له زاراه ی
باکووری دا به ههر دوو مانای

- پشکووتن و پشکنین دئی و له راستیش
دا هەر یهک سهه رچاوه بیان ههیه و له
دوایی مانای جیایان پهیدا کردوه.
- بشکول** (نا.) [باک] بر: پشکهَل
- بشکوژ** (نا.) [باک] ۱- غونچه. ۲-
دوگمه، قۆپچه، پزکوژ، بژکوژ.
- تیبینی**: بشکوژ، بژکوژ و پزکوژ له
رهگی بشکافتن و پشکووتن دهکهون.
- بعیف** (نا.) [باک] بر: بادام
- بغورد** (نا.) بر: بخوور
- بف** (نا. د) وشهیه که بۆ ترساندنی
مندالی ساوا له شتیک که جیی مهترسی
ههیه، بفه.
- بفر** (نا.) [باک] بر: تهور
- بفه** (نا. د) ۱- بهرگری و مهنع له
مندال بۆ دهست له شتیک نه دان. ۲-
(مج.) مهترسی، خهتهر. ۳- ئەمن خۆ
لهو کاره بفهیهی نادهم، دهترسیم تووشی
گرتن بيم.
- بکوژ** (ئان. فـا) [ب+ 2 کوژ] ۱-
کهسێک که خه لک بکووژئ، قاتل،
پیاوکوژ. ۲- تاجیهکی که باش راو بکا.
۳- (مج.) به دهسته لات و به برشت.
- بگار** (نا.) [ئهـر] بر: بوار
- بگاردن** (چا. م) [بر: بواردن] [ئهـر] ۱-
بواردن، ههلبواردن. ۲- تپپه واندن،
تپپه رین.
- بگاره** (نا. ل) [بگار + ئهـ] [ئهـر] بر:
بواره. — **دان**: بر: بواره دان
- بگریگر** (نا. ل) [ب+ گر (گرتن) + ب
+ گر (گرتن)] بر: بگره و بهرده. ۳- پاشی
بیست و پینج شهوهی له شاره که ی کۆنه
موسلی ده بۆوه به بگریگر و جار کیشانه
(سه عید و میرسیوه دین ل ۹۱).
- بگردگ** (نا. مـفـا.) [له: بگاردن] [ئهـر]
بر: رابوردوو
- بگردن** (چا. م) [ئهـر] بر: بووردن
- بگره بگره** (نا. ل) [ب+ گر (گرتن) +
ئه + ب+ گر (گرتن) + ئهـ] بر:
بگره و بهرده. ۳- لهو بگره بگره، داد و
بستینه / دایکی به گریان شامی بۆ
هینا (بارام و گولندام ل ۵۶).
- بگره و بهرده** (نا. ل) [ب+ گر (گرتن)
+ ئه + و + بهر + ده (دان)] شتیواوی و
نالۆزی و هات و هاواری کۆمه لیک به
یه که وه، ههنگامه، ههراویگر،
ههراوهوریا، بگریگر، بگره بگره،

بگره‌ویتنه.

بلاو¹ (نا.) [ئەر] بر: بلام

بلاو² (ئان. فـا) [ب2 + لاو
(لاواندنه‌وه) [ئەر] كه‌سیك كه به مردوو
هه‌آده‌لێ، لاوینه‌ری مردوو.

بلبل (نا.) بر: بولبول

بلج (گیا.) [؟] [ئەر] ۱- دارێکی
خۆرسک و لک درکاوییه، هه‌نده به‌رز
نایبته‌وه، گۆلی سپی و بۆنخۆشن، له
کوردستان زۆره، به‌ره‌که‌ی دهمه‌وه پاییز
ده‌گا و دوو ره‌نگی سوور و زه‌ردی هه‌یه،
Crataegus melanocarpa و
crataegus oxyacantha ناوی
لاتینی ئه‌م داره‌ن. ۲- به‌ری ئه‌م داره‌ که
به‌ قه‌را فندقیک ده‌بی و به‌ رووتی
ده‌خوژی. & گێوژ، گۆیژ، بلجی.

بلچه‌زه‌رده (گیا.) [بلج + ئه + زه‌رد +
ئه] گێوژی زه‌رد.

بلچه‌سووره (گیا.) [بلج + ئه + سوور
+ ئه] گێوژی سوور.

بلچی (گیا.) [هه‌و] بر: بلج

بلسک (نا.) [زا] بر: برووسک

بلق (نا.) [باک] بر: بلق

بلوور (نا.) بر: بلوور

بگره‌ویتنه (نا. ل) [ب + گر (گرتن) +
ئه + ب + ئین (هینان) + ئه] بر:
بگره‌وبه‌رده. ڤه‌ کوا قاوه و قلیان، پیاله‌ی
فه‌غفووری / کوا بگره و بینه‌ی حاکم
ده‌ستووری (بارام و گۆلندام ل ۱۰۸).

بگێر (نا. فا، ئان. فا) [ب2 + گێر1]
که‌سیک که لوا ده‌په‌ستیوی و لباد ساز
ده‌کا، کارگه‌چی، نه‌دمال، نه‌ووگمال.

بگێری (حم.) [بگێر + ئیی] کارێک
که نه‌دمال ده‌یکا، کارگه‌چیتی.

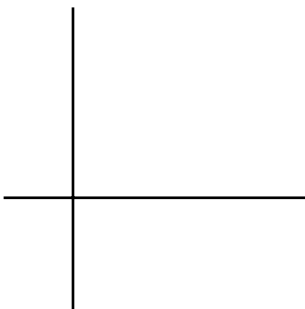
بلا (نام.) [باک - ئه‌ر] بر: بلا

بالووک (گیا.) [باک] بر: به‌لاووک

بلام (نا. ل) [بل (به‌ر) + نام] قایشیکه
له‌ ته‌نگه‌ی ئه‌سپی سه‌رکیشه‌وه له‌ لغاو
قایم ده‌کرێ بۆ ئه‌وه که ئه‌سپ سه‌ری
هه‌لناوی یا سوار هه‌لنه‌گرێ، بلاو. ڤه‌
هیوای به‌خته‌وه‌ری ئه‌هات زیاد بی به‌لام
دیوه‌زمه‌ی شه‌ر / به‌ چوارنال ئه‌وه وه‌ک
ئه‌سپی سه‌رکیشی بی بلام دئ (هیدی ل
۳۸۱). (بر: تییینی: به‌رمامک)

بلامک (نا. ل) [بل (به‌ر) +
مامک] [باک] بر: بزمک.

بلانه (نام.) [ئەر] بر: بلا

بلند (ئان.) [باک] بر: بلند

بلوار (نا.) [فهر: boulevard]

شهقامی گهوره که نیوهراستهکهی به شیناورد و دار و چیمه خۆش کراوه.

بلوین (نا.) بر: بلوین/۲.

بلوین (نا.) ۱- ئامرازیکى مؤسیقای

کوریدییه له قامیش ساز دهکردی، ههوت کونی ههیه، بلوور 2، لولله، لولک، لولی، پلوور. ۲- لوللهیهکی چئوی داتاشراو و تایبته ساز کراوه، له بن بئشکهی مندال دهیبهستن، کاتیک مندالی نیو لانکه میز دهکا پیی دا دهچته نیو تهنهکهپهک (ئاوخانه) و خوی پیس ناکا، لولک، بلوین، پلوور. — **بۆ**

گا لیدان: (کن.) قسه کردن بۆ کهسێک که چ تینهگا. — **بهزاندن:** خۆ رزگار کردنی مندال له بلویری نیو لانکه و میز دهبنه خۆ کردن. هه ئهوه چهند شهوه ئهوه منداله بلویری دهبهزینی و میز ده بنه خۆی دهکا. — **ژهنین:** دهنگ دهرهینان له بلویر به ریک و پیکی، بلویر لیدان. — **لیدان:** بر: بلویر ژهنین. **به بلویری**

کهسێک ههلهپهرین: (کن.) به قسه و مهیل و ههواى کهسێک جوولانهوه. || **بلویری شهیتانی:** (کن.) زمانی لووس و

ههلهتهتینههر. هه جا چاو بهو مندالییهوه چلۆنمان کلاو له سههر دهنی زمانی دهلیی بلویری شهیتانییه!

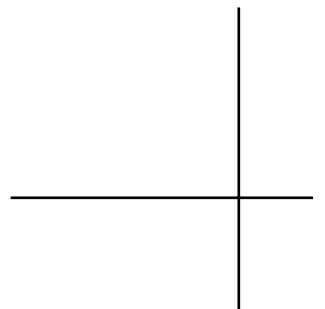
تیبینی: زهبیحی ریشهی ئهم وشهیهی برۆتهوه سههر لوورانندن. [ب + لویر (لوورانندن)] (بر: قاموس ب ۲ ل ۹۴). به بروای من بلویر و هاوتاکانی گشتیان له وشهیی لولله کهوتوون به له بهر چاو گرتنی ئالوگۆری پیی « ل » و « ر » دهگهلهیهکتر.

بلویرهزین (ئان. فا.) [بلویر/۲ + بهزین] ۱- مندالیک که له نیو لانکه دا خۆی دهجوولینهتهوه و خۆ له بلویر رزگار دهکا و میز ده بنه خۆی دهکا. ۲- (کن.) هار و هاژ، دانهسهکناو و بزۆز. & بلهربهزین.

بلویرپیچ (نا. ل.) [بلویر/۲ + پیچ] پارچه پهرویهک که له لیواری بلویری لانکهی دهپیچنهوه ههتا نیوگهلی مندالی ئازار نهدا، بلویرپیچک.

بلویرپیچک (نا. ل.) [بلویر/۲ + پیچ + کا] بر: بلویرپیچ

بلویرژهن (ئان. فا.) [بلویر/۱ + ژهن] کهسێک که شارهزای بلویر لیدانه، بلویرئهنگیسو، لوللهژهن، لولکژهن،

بلوورژهن.

جوان. ☞ گهردن بلوور.

بلویرنهنگیو (نان. فا.) [بلویر/۱ +

بلوور² (نا.) بر: بلویر/۱ و ۲.

ئهنگیو] بر: بلویرژهن

بلوق (نا.) [پهه: ئاپیلهک] ۱- پۆرگیکی

بلووری (نان. ل.) [بلوور + ئیی] ۱-

ههر شتیکی له بلوور ساز کرابی. ۲- ههر چی که له باری رهنگ و ورشهوه وهک بلوور وایی. ۳- (نا.) پارچهی سپی له لۆکه ساز کراو که بۆ کراس و دهری و کفن که لکی لیوهردهگرن، مهپمهپشا، هوماپیل.

ئاوداره که له بهر سوانی پیستی دهست و پهل به ئامرازکی وهک پیمهپه سهر ههلهدا، یا ئهوه که به سووتان و ئاوی کولیوه لهش کهوتن ئهم پۆرگه پهیدا دهبی، ئاوله/۲، تلوق، گوزاوله، پفکه. ۲-

[باک] پۆرگ. ۳- [باک] بلق. — **کردن:**

بلوورین (نان. ل.) [بلوور 1 + ئیین]

ههر چیک که پیوهندی به بلوورهوه ههبی، سازکراو له بلوور.

پهیدا بوونی بلوق له سهر پیستی لهش له بهر ههر هۆیهک.

بلوک (نا.) [فه: bloc] کۆمهله ولات

بلوسک (نا.) بر: بسته ۱/۱ و ۲

بلوک (نا.) [ه:] ۱- بهش، دهسته،

کۆمهله. ۲- کۆمهلیک گوند و دی ناوچهیهک. ۳- بهشیکی له سپای عوسمانیهکان.

و دهولهتیک که یهکیهتییهک بۆ مه بهست و ریبازیک پیک بئین. ☞ بلوکی رۆژاوا، بلوکی کۆمونیزم.

بلومه (نا. ل.) [بل (به) + ئومه] [باش]

بلوول (نا.) [باک] لولهی ئافتاوه و

مسینه.

بر: بزمک. هس: بهرمامک

بلوور¹ (نا.) [پهه: بیلوور له یون: be-

بلههزین (نان. فا.) [بله (بلویر) +

بهزین] [ئه] بر: بلویربهزین

[ryllos] ۱- کانیههکه وهک شووشه

روونه له کان دهریدیئن و دهیتاشن. ۲-

مادهی دهسکرده که وهک بلوور سازی

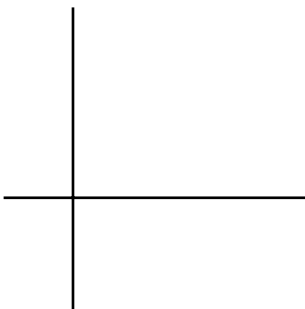
دهکهن، کریستال، بلوور. ۳- شووشه

سهر لامپا، شووشهچرا، شووشهلامپا.

۴- (مج.) ئهندامی ساف و بیگهرد و

کهسیک که گوئی ناداته قسهی کهس و

ههر به قسهی خۆی دهکا، لاسار. ۲-

مرۆی ملهور و زالم، دیکتاتور. ۳- ههوهسبان.

بلیارد (نا.) [فهەر: billard] جوریک

یاری گهورهسالانه، میزیکه پانه به ئەندازهی تایبهتی که شهش کونی تیدایه و به گۆیهکی چووکێ خێر کۆمهله گۆیهکی دیکهه به داریکی درێژ تیداوین.

بلیت (نا.) بر: بلیت

بلیمهت (نا. - ئان.) [عهەر: بوالهمة] ۱-

مرۆقی زۆرزان و ههلهکهوتوو، نابغه. ۲- مندالی زۆر زان، مندالیک که پتر له تههمنی دهزانی، سوڤره.

بلیۆن (ژ.) [فهەر: billion] ههزار

ملیۆن، ملیارد.

بلیچ (نا.) [باک]: بر: برووسک

بل (ئان.) [؟] ۱- زۆر نهرم، شل. ۲-

میوهیهکی شهق که پتر له راده گهیشتهی و نهرم بووی و تامی گۆپایی. ۳- مه مکیک که شووتی بل، هه ناری بل. ۳- مه مکیک که وهک پیشوو تورت و شهق نه ماب و به تهواوی نهرم بووی. **بوون**: پتر له راده نهرم بوون و له کهلهک کهوتن، نه مانی تورتی و شهقی.

بلا (ئام.) ۱- ئەمری چاوگی هیشتن یا

هیلان، بیله، بهیله، ئیزن بده، لیگه ری، دهبا. ۲- ئامرازی شهرته. ۳- بلا بیبینم دهزانم چی لیده کهم. & بلا، بهلا، بهرا، باک، بلانه، بلانه.

بلاچه (نا.) [باش]: بر: برووسک

بلاووک (گیا.) [ئهەر]: بر: به لالووک

بلاوکه کتفیه (گیا.) [بلاووک +

ئه + کتف + ئیله] [ئهەر]: بر: به لالووک

بلامک (نا. ل.) [بل (به) + مامک]

[باک: بلامک - ناو: بلامک - باش: بلومه] بر: بزموک، هس: بهرمامک

تیبینی: بلامک و هاوتاکانی هاومانای

بزمک - ن به لام له باری ریشه وه دهچنه سههر بهرمامک هه رچه ند ماناکان بۆ دوو شتی جیاواز دهکوترین.

بلاته (ئام.) [ئهەر]: بر: بلا

بلاو (ئان.) [باک: به لاف - ناو: بلاو،

براو - باش: بلاو - ههو: ولاو، وهلاو - زا:

فلا] ۱- شتی به کۆمهلی لیک پرژاو،

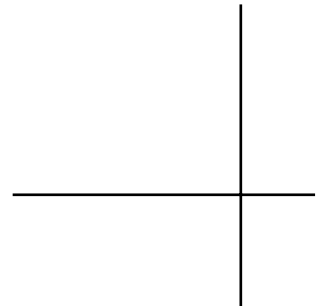
پهخش. ۲- رویشتنی دنگ و قسه و

باس بۆ دوور و دهورووهر. **بوون**:

لیک پرژان، لیک دوور بوونه وه، پهخش

بوون، بلاو بوونه وهی/۱. **بوونه وه**:

۱- بر: بلاو بوون. ۲- دهنگدانه وهی

دهنگۆ، شایع بوون. ۴: وا بآو بۆتهوه گۆیا ژنهکەت تەلاق داوه. ۳- دابەش بوونی نووسراوه و هەر شتێکی دیکەى لەم بابەتە لە نیو خەلک دا، پەخش بوونهوه. ۴: حەسەن زیرەک نزیک سەد شریتی بآو بووتهوه. ۴- پى گەیشتنى دەنگ و رەنگى کەرەسەى راگەیاندى وەک رادیۆ و تلویزیۆن. — **کردن:** پڕژ کردن و لێک دوور کردنهوه، پەخش کردن، بآو کردنهوه/۱. — **کردنهوه:** ۱- بپ: بآو کردن. ۲- راگەیاندى دەنگۆ و شایعە بە خەلک. ۳- دابەش کردنى شتى دەرکراوه لە نیو خەلک دا، پەخش کردنهوه. ۴: ئەو راگەیهندراوه بەرە نیو خۆ پيشان دان و بآو کەوه! ۴- نیشان دان و بە گوێ گەياندن بە هۆى کەرەسەى راگەیاندى وەک رادیۆ، تلویزیۆن.

بلج (ئان). [؟] ۱- کەسێک کە کار و کردەوهى پەسەند نیه، هەرزە، جلف، حەكەدار، برح. ۲- [ئەر] کەسێک کە درەنگ تیبگا، گێژ، حۆل.

بلحانه (ئاك. ل) [بلج + ئانه] كار و کردەوهى وەك کەسى بلج، حەكەدارانه، جلفانه.

بلحایهتی (حم). [بلج + ئایهتی] کارى ناپەسەند و بلحانه کردن، بلحیتی، بلحی.

بلحیتی (حم). [بلج + ئیتی] بپ: بلحایهتی.

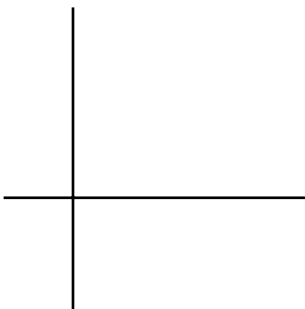
بلحی (حم). [بلج + ئی] بپ: بلحایهتی.

بلسک (نا). بپ: بستە ۱/۱.

بلتی (نا). ۱- پۆرگیکی بچووکی نیو بۆشه کە هۆى زەبرى دلۆپی باران لە سەر ئاو پەیدا دەبى. ۲- پۆرگیک کە لە سەر ئاوەکی کۆلیو پەیدا دەبى. & بلقاو،

بلاوکراوه (نا. مف). [له: بآو کردنهوه] نووسراوهیهک کە بۆ ئاگاداری خەلک بآو دەبیتەوه.

بلاوه (نا. ل) [بلاو + ئە] لە یەك دوور، پەراکەندە، براوه. — **پیکردن:** لە یەك دوور خستنهوهى ئاپوورەى خەلک. ۴: خۆپیشاندانى خەلک کە گەیشته مهیدان پۆلیس بآوهى پى کردن. — **کردن:**

برق، بلق، بلوق. — **دان:** وهكول هاتنی
 ئاوهكى و بلق لى پهيدا بوونى. ۴: ۴ ئه
 قابلمه هه بلقان دها و كهس نيه
 دايجرئ. || **بلقى سهر ناو:** (كند.) كار و
 مهسه له يهكى به سانايى تيك بچئ.
 ***بوونه بلقى سهر ناو:** (كند.)
 هه لوه شانوه، تيكچوون، پووجهل
 بوونه وه و به ئاكام نه گه يشتنى كار و
 مهسه له يهك. ***ليكرده بلقى سهر ناو:**
 (كند.) تيكدان و هه لوه شانده وهى كار و
 مهسه له يهك، پووجهل كرده وه.

تیبینی: بلق دهگه ل بلوق هه بهك
 ريشه و سه رچا وه بيان هه يه.

بلقاو (نا. ل) [بلق + ئاو] بر: بلق

بلقن (ئان. ل) [بلق + ن2] كه سيك كه
 هه ميشه چلمى له سهر كونى كه پويه تى
 و بلقان دها، چلمن.

بلقه (نا. ل) [بلق + 4ه] دهنگي كه
 له توقينى بلق و پورگ بهرز دهبيتته وه.

بلقه بلق (نا. ل) [بلقه + بلق] ۱-
 دهنگى پته پته تاي بلق. ۲- دهنگي كه له
 وهسهر كه وتنى ههوا له نيو ئاو دا بهرز
 دهبيتته وه. **وه** — **كهوتن:** كولانى ئاوهكى
 و بلقه لى پهيدا بوون.

بلم (نا. د) دهنگى وشتر، لرفه، بلمه

بلماندن (چا. م) [له: بلمه] ۱- دهنگ
 بهرز كرده وهى وشتر، لرفاندن. ۲-
 (كند.) قسه كردنى نائاشكرا.

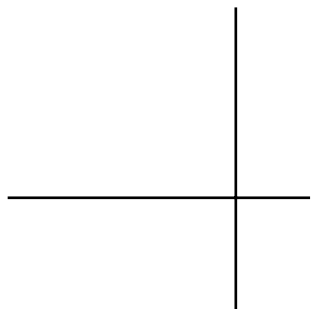
بلمه (نا. د) دهنگى وشتر، لرفه.

بلمه بلم (نا. د) [بلمه + بلم] ۱-
 دهنگى پته پته تاي بلمه ي وشتر،
 لرفه لرفه. ۲- قسه ي نائاشكرا كه باش
 تى نه گهن. ۳: ۴ ئه رچى ئه و بلمه بلمه ت له
 چيه دهنگ بهرز كه وه خو كهس نازانى
 ده لئى چى!

بلن (ئان. ل) [ئهر] بر: بلند

بلنايى (نا. ل) [بلن + ئايى] [ئهر] بر:
 بلندايبى

بلند (ئان. ل) [ئهو: بييريزهنت - په ه:
 بوله ند. باك: بلند - ناو: بلند، بلن، برند،
 بليند - باش: بلين] ۱- هه رچى كه له
 شوينى خوويه وه قيت بووبه تته وه و
 سه ريكي به زه وييه وه بئ. ۳: ۴ لاولاو پينج
 گهن بليند ده بئ. ۲- هه رچى كه له زهوى
 جيا بوته وه و مه هوا كه وتوه. ۳:
 باده وه كه ي من زور بلند بوه. & بهرز.
 — **بوون:** ۱- چوونه هوا، بهرز
 بوونه وه. ۲- له بهر كه سيك هه ستان.
 — **بوونه وه:** هه ستانه وه، بهرز
 بوونه وه، چوونه وه سه ر. — **كردن:**

پهشمی یا لۆکهیی بی دوگمهی ژنانه و پیاوانهیه، پتر له کاتی سه‌رما دا له سه‌ر کراس دهیکه‌نه به‌ر، کیش.

بلیت (نا.) [فهر: billet] کاغه‌زیکێ چاپ کراوه، نرخێ دیاری کراوی هه‌یه و ده‌کردرئ بۆ که‌ره‌سه‌ی هاتوچۆ یا ئه‌و شوینانه‌ی که‌ خه‌لک زۆر ده‌چن وه‌ک سینه‌ما، قه‌تار، پاس، ...، بیتاقه، بلیت.

بلیت‌فرۆش (ئا. فا.) [بلیت + فرۆش] که‌سه‌یک که‌ له شوینانی تایبه‌تی ده‌ده‌نیشی و خه‌لک بلیتی پتویستی لێده‌کرن.

بلیت‌فرۆشی (حم.) [بلیت‌فرۆش + ئیی] کار و پیشه‌ی که‌سی بلیت‌فرۆش.

بلیمانه (نا.) [؟] پيساییه‌کی خړ و گرمۆله‌گرمۆله‌ی ره‌قه که‌ له به‌ر هه‌ندیک نه‌خۆشی ریخۆله‌ له پاشه‌وه دیته‌ ده‌ر.

بلیند (ئان.) [موک] بر: بلیند

بلیندایی (نا. ل.) [بلیند + ئایی] [موک] بر: بلیندایی

بلیندگۆ (نا. ل.) [بلیند + گۆ] [موک] بر: بلیندگۆ

بلیزه (نا.) بر: بلیسه

بلیسه (نا.) [لۆر: بلین. ناو: بلیسه،

هه‌لینان، به‌رز کردنه‌وه. **لن — بوون:** به‌ تووریه‌ی هه‌ستان و راپه‌رین له ئاست که‌سه‌یک بۆ شه‌ر و لێدان و هه‌ره‌شه، لێهه‌ستان، لێراپه‌رین، لێ راست بوونه‌وه.

بلیندایی (نا. ل.) [په‌ه: بوله‌ندییه] [بلیند + ئایی] ۱- راده‌ی به‌رزایی هه‌ر شتیک به‌ باری قیستی دا. ۲- جیگا و شوینی به‌رز & به‌رزایی، بلیندی، بلیندایی.

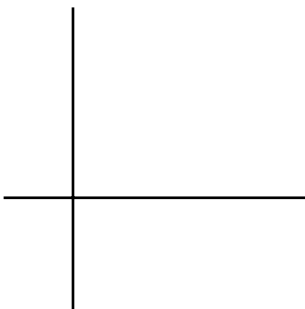
بلیندگۆ (نا. ل.) [بلیند + گۆ] ئامرازیکه‌ به‌ هێزی کاره‌با یا باتری ئیش ده‌کا و ده‌نگی وێژه‌ر زۆر ده‌ککا و هه‌تا مه‌ودایه‌کی دووری ده‌با، بلیندگۆ

بلیندی (نا. ل، حم.) [بلیند + ئیی] بر: بلیندایی

بلیتۆسک (نا.) بر: بلیتۆسک ۱/۱.

بلیوچه (نا.) [؟] بریتیه‌ له ده‌فریکی بچووک له ئاش دا باراشه‌ار به‌و ده‌فره‌ پیاوانه‌یه‌ک ئارد ئه‌دات به‌ ئاشه‌وان به‌ ناوی (ئارده‌باره‌وه) پاش ئه‌وه‌ی که‌ مزه‌شی لێ ئه‌ستینریت (کشت و کال ب ل ۱ ۳۷). کۆجه‌له‌یه‌کی بچکۆله‌یه‌ مزه‌ی ئاشی پێ ئه‌گیرئ (خال ب ۱ ل ۱۲۵). که‌پووله، کۆجیله.

بلیوز (نا.) [فهر: blouse] جلیکی

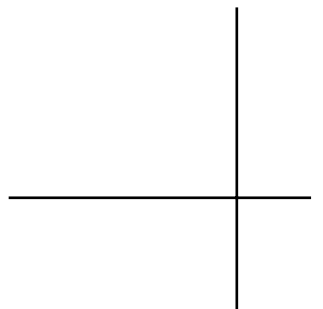
توره که ۶- په رده په که له نیو شهرمی کچان دا که نیشانه کچیتی کچه و شکل و شیوهی جور به جور هی هیه، له هندیکان دا وهک خاچه و له هندیکان دا سه فحه په کی کونداره وهک بیژینگ یا ته نیا کونیکي له نیوه راست دا هیه. ئەم په رده په له په کهم نزیکی دهگه ل پیاو دا دهری و خوینی لیدی. ههروه تر شل و قایمی ئەم په ردهش جیاوازیان هیه و هی وا هیه زوری پیوه نه زیهت دهی و هی وا هیه ههستی پیناکا و هی واش هیه که ئەو په رده په نیه که له کوردهواری دا پیمان ده لاین بن سپی. کچیتی، کچانی، که نیشکی. ۷- دهگه ل ناوی دار دی و مانای نهام یا ریشه ده دا که دهینژن. ۸- ریشهی هندیک گیا که ئەستورن یا دهبنه سه لک، لیرهش دا بن به ته نیا نایه و دهی ناوی گیایه که بکوتری. ۹- بنه توور، بنه چه و ندهر. ۱۰- پاش، دواوه. ۱۱- له بن په چه، بن چارشپیو. **پژان:** بر: بن رژان. **پژاندن:** هه لگرتنی کچیتی و بنی کچیک بهر له زه ماوهندی، بی بن کردن، بن پژاندن. **پژانن:** بر: بن پژاندن.

بلیزه، بریسه - باش: بلیسه - هه: بلیسه] ۱- گری ئاگر که بهرز ده بیته وه، گری، کلپه. ۲- شوقی ته قه ی گولله که له سهر لووله ی چهک دیاری ده دا.

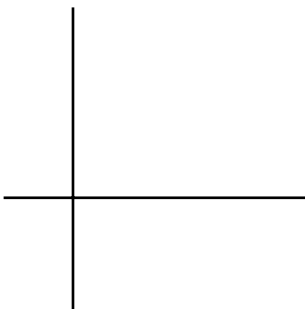
تیبینی: بلیسه له ریشه ی بریز و بریژ - ی په هله ویی به مانای ته ندوور که خوی له ریشه ی برژان - ه که وتوته وه. له زمانی فه رانسوی دا braiser و له زمانی سویدی دا brasa به مانای بلیسه و گری وه جاغ و ئاورگ هه ره له ریشه یه ن.

بلین (نا.) [باش] بر: بلند

بن ۱ (نا.) [ئهو: بونه، بوونه - په ه: بون، بوون، باک: بن - ناو: بن - باش: بن - هه: بن - زا: بن، بنه.] ۱- لای خواره وهی شتیک که ده که ویته سهر زهوی، بنک. ۲- لای خواره وهی ئەو شتانه ی که دوو سه ریا هه بی، بنک. ۳- لای خواره وهی جگهره، بنی گوچان. ۴- لای خواره وهی شتی قیت و بهرز. ۵- بن دار، بن دیوار، بن دهرک. ۶- ژیره وهی شتی سهر داپوشراو. ۷- بن پرد، بن میچ. ۸- ناخری شتی کی قول و سهر داپوشراو. ۹- بن گیرفان، بن ئەشکه وت، بن

دوره دانهوه: ۱- هه لکولین و هه لکه نندی ده ورووبه ری دار بۆ باشتر ئاو خوار دنه وه یا بۆ دهرکی شسانی. ۲- هه لکه نندی زهوی بۆ گهیشتن به خار و بناغه. **ده ئاو دا نه بوون:** (کنـ). شیاوی تهواو بوون، کۆتایی پیهاتنی شتییک. ۳- ئه و میراته ی پپی براوه خو بنی ده ئاو ی دانیه، رۆژییک هه تهواو ده بی. **رژان:** نه مانی کچینی بهر له میرد کردن به هوی کاره سات و رووداویک، بن پژان. ۴- ئه و کچه وا کهوت دهرسم بنی رژیایی. **رشتن:** هه لگرتنی کچینی کیژییک بهر له میرد کردن، بن پژاندن، بی بن کردن. **کردن:** خرۆکه بوونی بنی ئه و گیایانه ی بهر که بیان ده بن خاک دایه یا ده بنه سه لک. ۵- گیزه ره کان هیشتا بنیان نه کردوه به لام تووره کان بنیان کردوه و بۆ خواردن ده بن. **هه بوون:** کچیک که کچینی و بنی هه لته گیراوه، کچینی هه بوون، که نیشکی هه بوون. ۶- ئه و کچه زۆر که داره نازانم بنی هه یه یا نا؟ **چورنه** **که سیکه وه:** (کنـ). ده گوئی خویندن و هه لکه له تاندنی که سییک، که سییک به ره و کاریکی خراب هان دان، له بن دانیشتن. ۷- هه مه چوه بن ئه و کوره به سته زمانه و هه تا فیره هیرۆییینی نه کرد له کۆلی نه بوه. **ده** **چوکی خو نان:** (کنـ). ده ست به سه ر داگرتنی شتییک و کردنه هی خو. **له** **دان:** وه ئه ستۆ نه گرتن، وه خو نه گرتنی قسه و کار و مه سه له یه ک، له بن دهرچوون. **له** **دانیشتن:** (کنـ). له ری لادان و فریو دانی که سییک به ده گوئی خویندن و هان دان، چورنه بن. **له** **دهرچوون:** وه ئه ستۆ نه گرتنی ئه رک و کار و مه سه له یه ک و خو لیدزینه وه. **له** **هاتن:** تهواو بوون، دوا یی هاتن، بنه لی هاتن، بنه لی بران. ۸- هه میسه دیده به حری گه وه ره و دل پر له نه قدی داغ/ له بن نایی به مه سره ف چونکه خه زنه ی من خودا داده (مه حوی ل ۲۶۹). **له** **هاتنه دهر:** (کنـ). له توانا دا هه بوون، دهرۆست هاتن، تاقهت پیهشکان. ۹- کریی ئه م ماله زۆره له بنی نایمه دهر. **له** **هیتان:** تهواو کردن، دوا یی پیهاتن، بنه لی برین، بنه لی هیتان. **له بنی کووله که دان:** (کنـ). هه موو شتییک دهر برین و ئاشکرا کردن. **وه** **خو دان:** که سییک خستنه ژیر خو. ۱۰- هه مهی وه بن خو ی دا و تییر و پری تییه لدا. **وه** **دان:** خستنه ژیر، وه بنه وه دان. **وه**

دارشستنی بناخه‌ی. ۲- بنیات نان و دامه‌زراندنی کاریک یا شتیک. —
دانه‌ره: هه‌لکه‌دندی زهوی بۆ گه‌یشتن به خار و ئاماده کردن بۆ بناخه دانان.

بنار (نا. ل.) [بن 1 + ئار 4] لای هه‌ره خواره‌وه‌ی کیو که ده‌گاته پیده‌شت، داوین.

بناغه (نا. ل.) [بن 1 + ئاغ (ئاخ) 1] +
ئه [بر: بناخه

بناگوه (ئا. ل.) [بن 1 + ئا + گوه] [باک]
بر: بناگوئ

بناگوئ (ئا. ل.) [بن 1 + ئا + گوئ] ۱-
نه‌رمایی گوئ. ۲- نیوان روومه‌ت و گوئ.
۳- نزیک گوئ، په‌نا گوئ. ۴- (مج.) زۆر
نزیک. ۵- مردن به بناگوئیم دا تته‌په‌ری. &
بنانگوئ، بنانگوئچکه، بناگوئچکه،
بنگوئ، بنگوئچکه، بناگوه، بناگئ.

بناگوئچکه (ئا. ل.) [بن 1 + ئا +
گوئچکه] بر: بناگوئ

بنانگوئ (ئا. ل.) [بن 1 + ئان + گوئ]
بر: بناگوئ

بنانگوئچکه (ئا. ل.) [بن 1 + ئان +
گوئچکه] بر: بناگوئ

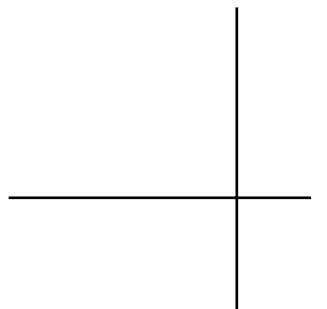
بناگئ (ئا. ل.) [بن 1 + ئا + گئ] [سۆر]

— **که‌وتن:** که‌وتنه ژیر، وه‌بنه‌وه
که‌وتن. **وه‌بنه‌وه دان:** بر: وه‌بن دان. **وه
بنه‌وه که‌وتن:** بر: وه‌بن که‌وتن. || **بنی
ددان:** پووک، پدوو، بن ددان. ۶- ئه
گوشت که‌وه‌یان هیند خویش ساز کردبوو
تامه‌که‌ی هیشتا له بنی ددانم دایه. **بنی
دنیا:** ۱- ئه شوین و چی‌گایه‌ی که زهوی
ته‌واو ده‌بئ (به پئی بروای کۆن گوئ
زهوی ته‌خت بوه و دیاره له شوئینکی
زۆر دوور کۆتایی پی هاتوه)، ئاخری
دنیا. ۲- (کن.) زۆر دوور. ۳- مالتان له
بنی دنیا‌یه‌یه به‌و مندالانه‌وه کوا ده‌توانم
سه‌رت لیدهم.

بن 2 (نا. ل.) شیوه‌یه‌کی دیکه‌ی به‌ن 2 یه
به مانای دار یا گیا له هه‌ندیک وشه‌ی
تیکه‌لاو دا و سه‌ره‌خۆ نابیندرئ. ۳-
بناو، بنیشت.

بناچه (نا. ل.) [بن + ئاچه؟] بر:
بنه‌چه‌ک

بناخه (نا. ل.) [بن 1 + ئاخ 1 + ئه ۱-
بن و ژیری خانوو که له نیو زهوی دایه و
خانوو له سه‌ر ئه‌و ساز کراوه و
قورسایی له سه‌ره. ۲- پایه و ئه‌ساسی
هه‌رشتیک. & بناغه، به‌په‌ت، بنچینه،
بنگه، پایه. — **دانان:** ۱- دانان و

بر: بناگوئ

بناو¹ (گیا.) [بن (بهن2) + ئاو]
 دارتکی گورهی به لک و پویه، گه لاکانی
 وهک گه لای بادامه هه ندیک پانتر و
 لئواره که ی گرنی گر نییه، هه تا ۲۵ میتر
 هه لدهدا و ۲۰۰ سال دهژی، له توئکلکه ی
 بۆ دهرمان که لک وهرده گرن و له
 شه قامانیش بۆ جوانی دهیچه قین،
 Fraxinus excelsior ناوی لاتینی
 ئەم دارهیه. بناوی، بناوچه، وناوچ،
 بهناف، داربهناف، داره پش، قهره قاج.

بناو² (ئان. ل) [بن1 + ئاو] ژیراو،
 قوم، نقوم. **بوون:** وه بن ئاو که وتن،
 قوم بوون، نقوم بوون، خنکان. **؟**
 بهرخه که بناو بوو و له بهر چاوان ون
 بوو. **کردن:** وه بن ئاو دان، نقوم
 کردن، قوم کردن، خنکاندن.

بناوان¹ (نا. ل) [بنه + وان] بر:
 بنه وان.

بناوان² (نا. ل) [بن + ئاو + ئان] ۱-
 ئاوئیک که له سه رچاوه وه به هۆی بهند
 کۆ کراوه ته وه. ۲- سه رچاوه و بنه مای
 هه ر کار و بیریک. **؟** ئه و قسه ی تو له
 بناوانه وه هه له یه. **هه لبهستن:**
 هه لبهستنی بهند و بهست له بهر ئاوی

سه رچاوه یه ک بۆ په نگاو خواردنی که بۆ
 ئاودیران که لکی لئوه رده گرن.

بناو بوئر (ئان. ل) [بناو2 + بوئر
 (رابوردن)] حالی که سئیک که له دهروون
 دا ناساز و نه خووشه، نه خووشی رهوانی و
 رووحی. **بوون:** ناساز و نه خووش
 بوون له دهروون دا، تووشی ناسازی
 رووحی بوون. **؟** ... پاشان عه مه لیان
 کردم و ماوه یه کی دوورودرئژ بناو بوئر
 بووم. (تاریک و روون ل ۹).

بناوره (نا. ل) [بن1 + ئاور + ئه]
 چیلکه و چال و پووش و په لاش که بۆ
 ئاور کردنه وه که لکی لئوه رده گرن،
 دهسته چيله، چاوگه، ده ساگر، ئاگرگیره.

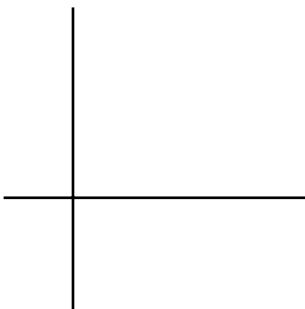
بناوچه (گیا.) [بناو1 + وهچ؟] بر:
 بناو1

بناوی (گیا.) [بناو1 + ئی] بر: بناو1

بناخه ل (ئا.) [بن1 + باخه ل] بر: بن
 هه نگل

بن بار (نا. ل) [بن1 + بار] لباد یا
 قوماشیکی نه رم که دهیخه نه سه ر پشتی
 باره بهر هه تا بار برینداری نه کما و
 ئازاری پینه گا. // سه ربار.

بناغه ل (ئا.) [بن1 + هه نگل] بر: بن

بن بال (ئا. بن 1 + بال) بر: بن هنگل. بن بالی بگره با برؤین.

بنپال (ئا. ل. بن 1 + پال) تهنیشت، پهنا، پال، بنچغ.

بن بان (ئا. ل. بن 1 + بان) بر: میچ
بنبر (ئا. فا) [بن 1 + بر] بر: بنه بر.
کردن: بر: بنه بر کردن

بنپانک (ئا. ل. بن 1 + پانک) ئه و به شهی زیدهی ره شمال و خیهوت له لای دهره وه که وهک گوئیسوانه داهاتوته وه بؤ ئه وهی که باران بن ره شمال نه گریته وه.

بنبزیو (ئان. فا) [بن 1 + بزیو] گورانی و هه وایهک که مرؤ وه قوونه جووله دهخا و مهیلی سه ما کردنی تیدا دهبزیوئ، بنبزیوکه.

بن پزاو (ئان. م. ف.) [بن + پزاو] کچیک که بنی هه لگیرایی، بی بن.

بنبزیوکه (ئان. فا) [بنبزیو + که] بر: بنبزیو

بن پشک (ئان. ل.) [بن 1 + پشک] کچیک که هه به مندالی دست نیشان کراوه بؤ ژن به ژنه ی براکه ی یا کوریک دیکه ی خزمیان.

بنبهست (ئان. ل.) [بن 1 + بهست] ۱- کوچه یا کولانیک ئاخره که ی به سترایی و ری بؤ هیچ کوئیهک نه بی. ۲- (مج.) گیر و گرفتیک ری چاره ی نه بی.
به گه یشتن: ریگای چاره

بن په رگ (ئا. ل.) [بن 1 + په رگ] ریزیک چیننه له بنی که لاش که دوایی له سه ر ئه و بن په رگه که لاشه که دهچن، په رگه ما.

نه دیتنه وه، به ئاکام نه گه یشتن، گه یشتنه بنبهست. **گه یشتنه** : بر: به بنبهست گه یشتن.

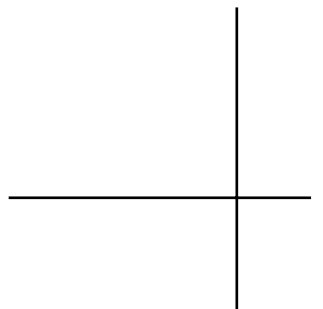
بن په ل (ئا. ل.) [بن 1 + په ل] گه لای تووتن که له بن گه لای گه وره ی دپته دهر و بهر له هه لگرتنه وه ی تووتن لیده کریته وه.

بنبیزنگ (ئا. ل.) [بن 1 + بیژنگ] ورده و خشت و خالی دهغلی دابیژراو، بنژیل، بنبیزینگ.

بن پیاله (ئا. ل.) [بن 1 + پیاله] بر: ژیریاله

بنبیزنگ (ئا. ل.) [بن 1 + بیژنگ] بر:

بن پیل (ئا. ل.) [بن 1 + پیل] بر: بن

ههنگل

به لگه و سه نه دی ملک، قه باله ی ملک، قه واله.

بن تیک (نا. ل) [بن 1 + تیک] بر:

بندروو

بنچال (نا. ل) [بن 1 + چال] دهغل و

دانی بنه وهی چال که دوا ی دهره یانی
کاو کۆتی تیکه ل بوه و پیویستی به
خاوین کردنه وه هه یه.

بنج (نا. ل) [بن 1 + ج] رهگ و

ریشه ی گژ و گیا، پنج. — **داکوتان**: ۱-
خۆ گرتن و ریشه داکوتانی گژ و گیا. ۲-
(کند.) خۆ گرتن و سه ر گرتنی کاریک،
جیگیر بوون. & بنه گر بوون، بنه گرتوو
بوون. ۳- (کند.) زۆر دانیشتن و
نه بزووتن. ☞ ئه رچ ئه و میوانانه بۆ
هه لئاستن برۆن خۆ بنجیان دانه کوتاوه.

بنچنج (نا. ل) [بن 1 + چنج] ته نیشته،

په نا، بنپال.

بنچک (نا. ل) [بن 2 + چک

(چووک)] دار و دره ختی چووک که زۆر
له زهوی بهرز نابنه وه، پنچک، ده وهن.

بنجهست (ئان. مف.) [بنج + بهست]

۱- په ل و ریشه گیایه ک که بنجی
داکوتایی و روابی. ۲- (کند.) دامه زراو،
خۆگرتوو. — **بوون**: ۱- بنج داکوتان.
۲- (کند.) دامه زران، جیبه جی بوونی
کاریک، خۆگرتن. — **کردن**: (کند.)
دامه زراندن، جیبه جی کردنی کاری
که سیک.

بنچینه (نا. ل) [بن 1 + چین (چنین) +

ئه] بر: بناخه

بن خرمان (نا. ل) [بن 1 + خرمان] بر:

بن خرمان

بن خرمان (نا. ل) [بن 1 + خرمان]

دهغل و دانیک که دوا ی خه رمان
هه لگرتنه وه ده مینیته وه و بۆ کۆ
کردنه وه ی جی خه رمان ده مالن و تیکه ل
به خاک و خۆل ده بی و له دوا یی خاوینی
ده که نه وه، بن خرمان، بنه پیت.

بنجوو (نا. ل) [بن 1 + جوو] که سیکی

تازه موسلمان که بنه چه که ی جووله که
بن، بنه جوو.

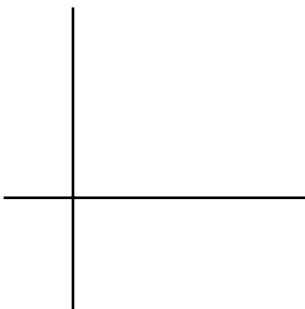
بن ددان (نا. ل) [بن 1 + ددان] ژیر

ددان، بنه وه ی ددان، بن دیان، پووک. ☞
تامی ئه و سه نکه سیره ی دایکم هیشته له

بنجوول (ئان. ل) [بن 1 + جوول] بر:

بنژیل

بنچاخ (نا. ل) [تور: بنچاق] هه ر چه شنه

بن ددانم دایه!

بیبه‌ری له چارهنووسی خۆ.

بندرڅه (نا. ل.) [؟] شه‌شه‌مین‌ه‌وته‌ی زستان به‌حیسانی کورده‌واری له مه‌ل‌بندی هه‌ولتیر، که ده‌که‌وێته نیوان به‌ند و مه‌یره‌م.

بنددهستی (حم.) [بنددهست + ئیی] ئاکامی بنددهست بوون، ژێردهستی.

بندروو (نا. ل.) [بن 1 + دروو (دروون)]
۱- دروونه‌وه‌ی زارکی جه‌وآل و ته‌لیس و هه‌ر شتیکی له‌و چه‌شنه‌ له شوپنیکه‌وه که به‌تالایی ده‌ست پێده‌کا بۆ نه‌بزوونی بار و قسایم بوونی، بن تیک. ۲- دروومانیک که به‌نه‌که‌ی له ده‌روه دیاری نه‌دا. ۳- دروونه‌وه‌ی ده‌غل و دان له به‌نه‌وه را بۆ زیاد بوونی کایه‌که‌ی. // سه‌ردروو، سه‌ریاچ.

بن دیان (نا. ل. - ئان. ل.) [بن (عه‌ر): (بن) + دیان] که‌سیک که به‌چه‌که‌ی عیسانی بوون و خۆی بوو پێته موسلمان، تازه موسلمان‌ی مه‌سیحی.

بندراو (ئان. ؟) [بن 1 + دراو] کار و کرده‌وه و قسه‌ی بی‌بنه‌رته و قۆر و بیجی. :: ئه‌و کاره قۆر و بندراوانه چیه به‌منی ده‌سپیری.

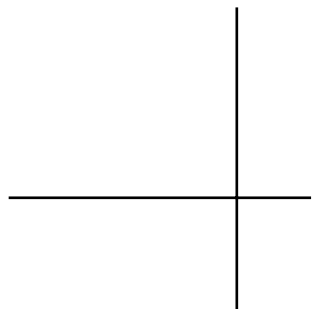
بن دیوار (ئان. ل.) [بن 1 + دیوار] حاالی که‌سی هیوا لێبروا که له بن دیوار هه‌ل‌ده‌ترووشکی، بی هیوا. :: سه‌رگه‌ردان و بن دیواری ده‌وان خه‌زیم شوڤر و گه‌ردن زه‌رد و شه‌ده شلنم / هه‌ی ئامانه‌ت بی، پایز به‌ته‌نی (پایزه ل ۳۶).

بنددهست (ئان. ل.) [بن 1 + ده‌ست] ۱- حاالی که‌سیک که له ژێر چاوه‌دیری که‌سیکی دیکه کار ده‌کا. ۲- حاالی گه‌ل یا که‌سیکی ژێر ده‌ست که به‌سووک چاوی لێ ده‌کری و له به‌ش بی به‌رییه. & ژێر ده‌ست. — **بوون**: ۱- له ژێر ده‌ستی که‌سیکی دیکه دا کار کردن. ۲- بیبه‌ش و

بن ردین (نا. ل.) [بن 1 + ردین] ئه‌وه‌نده موویه‌ی ردین که ده‌که‌وێته ژێر چه‌نه‌گه‌ی پیساو، بن ریش. — **هه‌لدانه‌وه**: تاشینی مووی ژێر چه‌نه‌گه و ریک و پیک کردنی ردین.

بن ریش (نا. ل.) [بن 1 + ریش] بر: بن ردین.

بن ریسمه (نا. ل.) [بن 1 + ریسمه] کوته‌داریکی کونکراو که زمانه‌ی خواره‌وه‌ی لاشیپانه‌ی ده‌رگا ده‌چپته ئیی و ده‌رگا له سه‌ری ده‌گه‌ری. //

سه‌ر ریسمه.

بن زاراه (نا. ل) [بن 1 + زاراه] راویژ و زمانی ناوچه‌یی هه‌ر زاراه‌یه‌ک. ☺ بن زاراه‌کانی موکریانی و ئه‌رده‌لانی سه‌ر به زاراه‌یی ناوه‌ندیین.

بنزیل (نا. ل) [بن 1 + ژیل] ۱- خشت و خالی ورده‌ی ده‌غلی دایژراو که له بیژینگ ده‌که‌ویته خواره‌وه، بنبیژنگ، بنبیژینگ. ۲- شتی زیده‌ی خراب که نافرۆش‌تری و له سه‌ر ده‌ست ده‌میڤیته‌وه. & بنجول

بن سپی (نان. ل) [بن 1 + سپی] کیژیک که له به‌ر چلۆنایه‌تی له‌شی بی ئه‌وه‌ی بی بن کرابی بنی نه‌بی.

بن سه‌ر (نا. ل) [بن 1 + سه‌ر] ۱- بر: سه‌رین. ۲- پشت سه‌ر، ژیر سه‌ر. ۳- (کن). می‌شک، نیومی‌شک. **ده** **دابون:** (کن). دارشتنی نه‌قشه و پیلان له نیو می‌شک دا. ☺ ئه‌و کابرایه دوو رۆژه له‌و ده‌وربه‌رانه ده‌خولیته‌وه دیاره شتیکی ده بن سه‌ر دایه.

بنشت (نا. ل) [باش] بر: بنیشت

بنک (نا. ل) [بن 1 + ک] ۱- وته کاغه‌زیکی چووکه لوله‌ی ده‌که‌ن و له بنی جگه‌ره‌ی هه‌لپ‌چراوی ده‌نین بق ئه‌وه

توتنه‌که‌ی نه‌رژیته نیو زار یا ده‌روه، ئاغزه، بنکه جغاره، ده‌مه. ۲- بر: بن 1/1 و ۲.

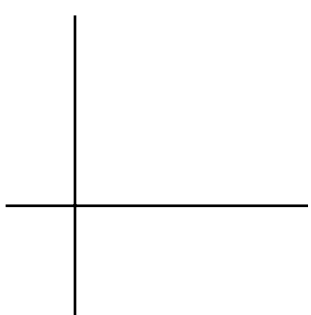
بنکری (نا. ل) [بن 1 + کری 2] ۱- بنه‌وه‌ی ئه‌و چیشته‌یه‌ی که به برنج ساز ده‌کری و ده‌یخۆن. ۲- بنی هه‌ندیک چیشتی شله که به بنی قباله‌مه‌وه و مه‌نجه‌له‌وه ده‌نووسی. ☺ بنکری فرنی.

تیبینی: له کورده‌واری دا بق هه‌ندیک چیشته به تایبهت ئه‌وانه‌ی به برینج ساز ده‌کرین نان یا سیوکی له بن ده‌نین و ده‌یکه‌نه بنکری و لایه‌نگری زۆره.

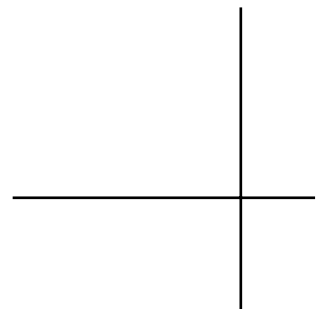
بن کلک (نا. ل) [بن 1 + کلک] ۱- شوینی نیوان کلک و پزوی قوونی هه‌یوان. ۲- قوون. **خوراندن:** (کن). فریو دان و هه‌لخه‌له‌تاندن به ده‌ست به سه‌ر دا‌هینان و قسه‌ی خۆش.

بن کلیشه (نا. ل) [بن 1 + کلیشه] ۱- ئه‌نده‌روونی له‌شی مروّف. ۲- (مج). نیو می‌شک و بیر. **چونه** **ی که‌سیتکه‌وه:** هاندانی که‌سیتک بق کرده‌وه‌ی ناله‌بار و خراب. ☺ شه‌یتان چوو بن کلیشه‌ی هه‌سو و دایکی پی به کوشتن دا.

بنکۆل (نا. ل) [بن 1 + کۆل 2] بنکه‌ن، بنکه‌ند. ده‌گه‌ل چاوگی کردن دی و ئه‌و

- مانا پانه ددها. **کردن:** ۱- هه لکۆلینی بنی دیوار بۆ رووخاندنی. ۲- هه لکه نندی دهووروبه ری رەز و دار و تووتن بۆ باشتر ئاو خواردنهوهی. ۳- شوپره ژن بنگۆل نهکا برکهی به قرچهی نیوه پۆ / چۆن له کالهک تیر دهبی ئه و زگ زله بیستان رنه (تاریک و روون ل ۷۱). ۳- (کن). پیلان گێران و ژیر که سیک به تال کردن له بنهوه بی ئهوهی پی بزانی. & بنگه ن کردن، بنگه ند کردن.
- بنکه** (نا. ل) [بن + که] [پهه: بونهک] ۱- شوینی کۆ بوونهوه و به کۆمه ل ژیان، مه کۆ. ۲- شوینی ژیا نی پیشمه رگه .
- بنکه جفاره** (نا. ل) [بنک + ئه + جفاره] بر: ئاغزه
- بنگهن** (نا. ل) [بن + گهن] بر: بنگۆل. **کردن:** بر: بنگۆل کردن.
- بنگهن د** (نا. ل) [بن + گهن د] بر: بنگۆل. **کردن:** بر: بنگۆل کردن.
- بن کهوش** (نا. ل) [بن 1 + کهوش (کۆش)] [سۆر] بر: بن ههنگل
- بنگره** (نا. ل) [بن 1 + گره (گرتن)] [سۆر] بر: به فره ژیلکه
- بنگس** (نا. ل) [ئهر] بر: بست
- بن گل** (نا. ل) [بن 1 + گل] ۱- ژیر گل، بن زهوی. ۲- (مج). ئه و شوینهی مرۆقی لیده نیژن، گۆر، قه بر. ۳- ره بی بمری بچی بن گلی!
- بنگوس** (نا. ل) [هه و] بر: بست
- بنگروس** (نا. ل) بر: بست
- بن میچ** (نا. ل) [بن 1 + میچ] [هه و] بر: میچ
- بن وشکه** (نا. ل) [بن 1 + وشک + ئه] نه خو شیی که ئه دات له برکی کالهک، شووتی، ترۆزی، خه یار بیخی وشک ئه کات و گه لای زهر د ئه بیت (کشت و کال ب ۱ ل ۳۸).
- بنۆک 1** (نا. ل) [بن 1 + نۆک] خوربیهک که دوا ی شان ه کردن ده مینتته وه و جنسی باش نیه و پتر بۆ گوریس و که ژوو که لکی لیوه رده گرن.
- بنۆک 2** (گیا. ؟) [گیا یه کی ده شتییه وهک تو یسی وایه، به وردی ئه کریت ه برینی ئا ژاله وه چاکی ئه کاته وه (خال ب ۱ ل ۱۲۹) بنکی گیا یه که به وشکی ئه هار تته وه ئه کریت به برینی ئا ژاله وه (کشت و کال ب ۱ ل ۳۷)
- بنوس** (ئان. فا) [ب + نوس 1] ۱-

که سیک که توانای نووسینی ههیه، نووسهر. ۲- (نا.) ئامرازى نووسین، پینووس، قهلم. ☺ بى ناوی تو نامه هیچ و پووچه/ نهتنووسی بنووس که چ و کورووچه (مهم و زین ل ۲۳۹).

بن هنگل (نا.) [بن 1 + هنگل] ۱- بهشیکه له ئەندامی مرۆف، بن ئەو شوینەى باسک و لەش تیکه‌ل بوون و هەندیک تووکی لیهاتوه و پتر له شوینى دیکه ئاره‌قه‌ی ده‌کا. ۲- شوینى ئەم ئەندامه. & بنه‌نگل، بن پیل، بن بال، بن باخه‌ل، بن کهوش. **وه دان:** شتیک هه‌لگرتن به هه‌نگل. ☺ مریشکه‌که‌ی وه‌ین هه‌نگلی دا و رویشته.

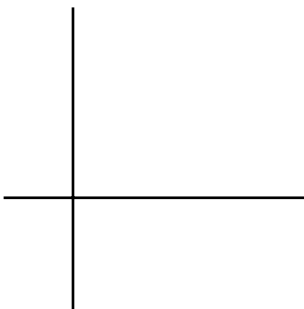
بنه (نا.) [بن 1 + ئەه] [بهه: بونه‌ک] ۱- شوینى نێوه‌راستی خه‌رمان که به گا (گای بنه) گێره ده‌کرێ. ۲- بار و بارگه‌ی سه‌فه‌ر و کوچ. ۳- بنکه و بنه‌ره‌تی ژبان بۆ که‌سیک که هات و چۆی شوینى دیکه ده‌کا. ☺ سالی دووچار به ماله‌وه ده‌چینه شار به لام بنه‌مان هه‌ر دێیه. ۴- شوین و هه‌شارگه‌ی راوچی بۆ راو، سیپه. ۵- بن، ژیر. **لیبرین:** ته‌واو کردن، خلاس کردن، بنه لى هینان. **لیهاتن:** ته‌واو کردن، بنه لى برین. **لیهیتان:** ته‌واو کردن و دوایی پیهیتان به

تاییهت بۆ خواردن. :: له سه‌ر مه‌نجه‌ل دانیشته و هه‌تا بنه‌ی لی نه‌هیتنا هه‌لنه‌ستا. **نانه‌وه:** ۱- ساز کردن و پیکه‌وه نانی شوینى بنه‌ی راو. ۲- له ژیر چاوه‌دیری نان و هه‌لنانی شوینیک بۆ دزی. ۳- که‌سیک له نه‌زه‌ر گرتن. ☺ هه‌سه‌ن زیره‌ک هه‌تا بنه‌ی نه‌ناپاوه گۆرانی بۆ نه‌ده‌هات. (یانی له نێو ژنان دا ژنیکى له نه‌زه‌ر ده‌گرت و به خه‌یال به‌وی هه‌لده‌کوته). **هاتن:** ته‌واو بوون، دوایی پیهاتن. ☺ بابی هیتنده ده‌وله‌مه‌نده هه‌ر چی ده‌یخوا بنه‌ی نایه.

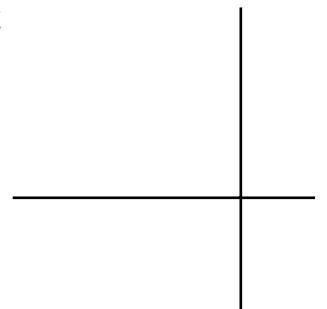
بنه‌باب (نا.) [بن 1 + ئەه + باب] ئەو پشت و به‌ره‌یه‌ی که مرۆفیک ده‌یگاته‌وه سه‌ری، باب و باپیر، پشت. ☺ ماده‌کان بنه‌بابی کورده‌کان بوون.

بنه‌بان (نا.) [بن 1 + ئەه + بان] دواین و ئاخیرین جیگای شوینیک که له‌وی ده‌بریته‌وه. ☺ بنه‌بانی ئەشکه‌وت، بنه‌بانی ئاسمان.

بنه‌بیر (نا.) [بن 1 + ئەه + بر] له بنه‌وه را برین، بنه‌بیر. **بوون:** ئاسه‌وار بران، قری بوون و فه‌وتان به تیگرایی. ☺ شوکور ئەسه‌پى له‌م ولاته بنه‌بیر بوه. **کردن:** ۱- برینه‌وه‌ی دار و

- درخت له ریشه وه بۆ هه ئه دانه وه. ۲- قري
کردن و ئاسه وار بپينه وه. ۳- دوايي پي
هينان به كار و كاره ساتيک به
يه كجاري. ۴- كيشه ي نيوان كه ريم و
ئه حمه دم بنه بر کرد.
- بنه پيت** (نا. ل.) [بنه + پيت] ۱- بر: بن
خه زمان. ۲- ده سمايه ي كار ده ست
پيکردن.
- بنه تو** (نا. ل.) [بنه + تو] بر: بنه توو
- بنه تووم** (نا. ل.) [بنه + تووم] بر: بنه توو
- بنه توومه** (نا. ل.) [بنه + تووم + ئه] بر:
بنه توو
- بنه توو** (نا. ل.) [بنه + توو] ئه و
ئه ندازه يه گهنم و جو يا دانه وي له ي ديكه
كه بۆ داچاندين هه لده گيرئ، بنه توو،
بنه تووم، بنه توو، بنه تووه، بنه توومه.
- بنه تووه** (نا. ل.) [بنه + توو + ئه] بر:
بنه توو
- بنه توو** (نا. ل.) [بنه + توو] بر: بنه توو
- بنه جوو** (نا. ل.) [بنه + جوو] بر: بنجوو
- بنه جي** (نا. ل.) [بنه + جي] جيگر،
نيشته جي. — **بوون**: نيشته جي بوون،
جيگر بوون. — **کردن**: نيشته جي
کردن، جيگر کردن.
- بنه چه** (نا. ل.) [بن + ئه + چه؟] بر:
بنه چهك
- بنه چهك** (نا. ل.) [بنه چه + ك] پشت و
به ره ي كه سيك كه بنه ماله و خيزاني
ده چپته وه سه ري، بنه چه، بنه چه كه،
بناچه، بنيچه، بنچينه، ره چه له ك،
بنه رهت.
- بنه چه كه** (نا. ل.) [بنه چهك + ئه] بر:
بنه چهك
- بنه دار** (نا. ل.) [بن + ئه + دار] به شي
هه ره ژيره وه ي دار كه ئه ستوورتر له
به شه كاني ديكه يه، كو لكه دار.
- بنه ديزه** (نا. ل.) [بن + ئه + ديزه]
شتيک بووه له ته لاشي دروست كراوه،
بني ديزه يان تيناوه هه تاوه كوو خاللور
ئه بيته وه.
- بنه رهت** (نا. ل.) [بن + ئه + رهت؟] ۱-
بناغه. ۲- بر: بنه چهك. ۳- رهگ و
ریشه ي دار. ۴- ئه ساس و ریشه ي هه ر
شتيكي ديكه.
- بنه فش** (ئان.) [باک] بر: بنه وش ۲-
(گيا.) بر: وه نه وشه
- بنه كدار** (نا. ل.) [بنه ك + دار] كه سيك
كه به ره له هه وارچيان ده چپته هه وار،

بارگه و بنه‌ی دهخا و جیئی ئاماده و
خوش دهکا. ☞ قافلّه‌چی ئامان، دادهن
دهخيلم / بنه‌کدار خهم خه‌یلئ زه‌ليلم
(مه‌وله‌وی ل ۵۰۰)

بنه‌گا (نا. ل) [بنه + گا] شوپنی بارگه
و بنه خستن و دامه‌زانی هه‌وارچی.

بنه‌گر (ئان. مفا.) [بنه + گر (گرتن)]
نه‌مام یا شه‌تلیک بنی داکوتابئی و خوئی
گرتبئی. ۲- هه‌ر چیک بنجی داکوتابئی. &
بنه‌گرتوو. — **برون:** بر: بنج داکوتان.

بنه‌گرتوو (ئان. مفا.) بر: بنه‌گر
بنه‌گۆگهم (گیا.) [بن + ئه + گۆگهم]
ریشه‌ی گۆگهم که بق ده‌رمان، بق
سووتان و بق کوشتنی ماسی نیو ئاو
که‌لکی لیوه‌رده‌گرن. ۲- (کذ.) پیاوی
قولّه‌خره.

بنه‌ما (نا. ل) [بنه + ما (مان؟)] ره‌گه‌ز
و ره‌چه‌له‌کی هه‌ر شتیک، بنه‌په‌ت، ماکه.

بنه‌مال (نا. ل) [بنه + مال] خیزانی
نه‌جیب و گه‌وره، گه‌وره‌مال، خانه‌دان.

بنه‌ماله (نا. ل) [بنه‌مال + ئه] ۱-
کۆمه‌لیک خزم و کهس که یه‌ک بنه‌چه‌که
و تایفه‌ن. ۲- ئن و می‌رد و منداله‌کانی
یه‌ک مال، خاو و خیزان.

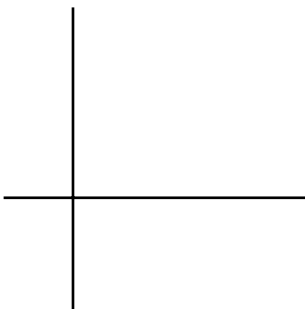
بنه‌میو (گیا.) [بنه + میو] داریکی
میو. ریشه‌یه‌ک تری به هه‌موو لک و
پۆیه‌کانیه‌وه. ☞ ره‌زه‌که‌ی مام دووسه‌د
بنه‌میو ده‌بی.

بنه‌نگل (ئا.) [بن + هه‌نگل] بر: بن
هه‌نگل

بنه‌وان (نا. ل) [بنه + وان] ئافره‌تیک
که کار و باری مال هه‌لده‌سوورپینی و
مال و حالیک بق پیاوه‌کانی مال پیک
دینی، ئاگاداری بنه و که‌ره‌سه‌ی ناومال.
ئو ئافره‌ته‌ده‌توانی ئن، دایک یا
خوشکی ئو پیاوه بی گرینگ ئه‌ویه
که‌سیک بی و به مال رابگا و له خوئیان
بی، بناوان 1، به‌رماله، به‌رمالی، بنه‌وانه.
☞ له‌وه‌تی دایکم عه‌مری خودای کردوه
خوشکم بوته بنه‌وانی بابم.

بنه‌وانه (نا. ل) [بنه + وان + ئه] [هه‌و]
بر: بنه‌وان

بنه‌وش (ئان.) [تات: به‌نۆوش - فار:
بنفش. باک: بنه‌فش - ناو: بنه‌وش،
به‌نه‌وش، وه‌نه‌وش - هه‌و: وه‌نه‌وش] ۱-
ره‌نگیکه له تیکه‌ل کوردنی دوو ره‌نگی
سوور و شین په‌یدا ده‌بی، ره‌نگی گولی
وه‌نه‌وشه، مؤر. ۲- (گیا.) بر: وه‌نه‌وشه.
☞ ماچی گه‌ردنی خووشه بوئی وه‌کی

بنهوشی / دنیا داریم حرام کرد له پاش
دوو چاوی عیشی (سیسه د هونراوه ل
(۶۱).
بنهوشی / دنیا داریم حرام کرد له پاش
دوو چاوی عیشی (سیسه د هونراوه ل
(۶۱).

تیبینی: ناوی ئه رهنگه له گولی
وهنه وشه كهوتوه.

بنهوشان (گیا.) [بنهوش + ئان]
قهزوانیک که دوری فیریکی تهواو کرده
به لام هیشتا به تهواوی رهق نهبوه و
رهنگی شینی گوریوه و بوته بنهوشی
مهیله وشین.

بنهوشه (گیا.) بر: وهنه وشه

بنهوشی (نا. ل) [بنهوش + ئی] بر:
بای سوور

بنیات (نا. ل) [بن 1 + یات] [به ه:
بوندات] ۱- بناغه، بنه رت، پایه. ۲-
ساز، دروست، ایجاد. & بنیاد، بینا.
~ **نان:** ساز کردن، دامه زاندنی هر
شتیک له بنه رته وه، بینا نان. ☺ به دوو
کسان حیزبیکیان بنیات نا.

بنیاد (نا. ل) بر: بنیات

بنیچه (نا. ل) [بن 1 + نیچه] بر:
بنه چهک

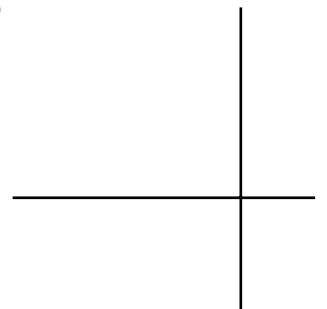
بنیشت (نا. ل) [بن 2 + نیشت] [باک -
سؤر] بر: بنیشت

بنیسک (نا. ل) [بن 1 + نیسک]
پارچه یه کی چوکی سابوون که دوا
دهکار کردنی ده مینتیه وه و که لکی
نامینتی، پاشماوهی سابوون.

بنیسی (نا. ل) [؟] بر: باریک و بنیسی

بنیشت (نا. ل) [بن 2 + نیشت] [باک:
بنیشت، به نیشت، به نیشت - ناو:
بنیشت، بنیشت - باش: بنیشت - زا:
به نیشت، به نیشت] ماده یه که له داره بهن
دهگرتی و دهجوون، جاک، جاکه،
ویژهن.

داره بهن له چند شوینه وه برینداری
دهکن و له بنه که ی کوجیله ی له قور بؤ
ساز دهکن و ماوه یه کی زور لئی
دهگرتی هتا پر دهبی. له دوا یی ئه م
ماده یه دهکولین هتا تالیی و رهشایی
بروا و رهنگی سپی بی. ~ **خوش**
کردن: ۱- کولاندن و گرتنی تالیی له
بنیشت. ۲- جاوینی بنیشت بؤ که سیک
هتا هندیک خو دهگری و نهرم دهبی به
تاییه ت بؤ مندال که فیره جووتن نهبوه.
|| **بنیشتی تال:** بنیشتیک که خوش
نهکراوه و هروا به تالی دهجوون و
گویا بؤ کوشتنی کرمی نیو زگ باشه
هروهها له سهر کوانیشی داده نین،

بۆ ھېندە باسى دايك و بابى من بۆتە
بنيشته خوشكەى زارت.

بوار 1 (نا.) [ئەو: قىيتارە - پەھ: قىتار.
باک: بهور - ناو: بوار، بگار - ھەو: وپىرى
- زا: فېر] ۱- بەشېكى تەنكى ئاوى چەم
و رووبار كە مرؤف دەتوانى بە پىيان يا
بە سواریى بى مەلە كىردن لىى
بپەپىتەو، دەراو. ۲- شوپىنى پىدا
تېپەرپىن، گوزەر. ۳- ئىزن، ئىجازە. ۴-
(مىج.) شوپىنى دەرباز بوون و دەرچوون
لە دەست دوژمن يا كەسېك. ۵- (مىج.)
بەر و بار و لایەنى ھەر كارېك. ۶- لە
ھەموو بواریكى ئەدەبى دا خاوەن بىر و
راپە. **دان:** ۱- چۆم و رووباریك كە
بواری ھەپە و مرؤف دەتوانى لىى
بپەپىتەو. ۷- چۆمىكى ھىندە گەرە و
قول بوو لە ھېچ جىگەپەكەو بواری
نەدەدا. ۲- رى دان، ئىزن دان. ۸-
كلفەتان عەجایب مان، كوتیان: خانم و
خاتوونى مىر سېوهدىن بەگ بە كەسیان
نەداوہ ئىجازە و بوار و گوزەرئ.
(سەعید و مىرسىوهدىن ل ۱۱۹)

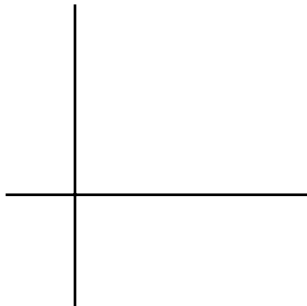
تېبىنى: بوار لە رەگى بواردن و
بووردن بە مانای تېپەرپىن دەكەوئ، يانى
شوپىك كە دەتوانى لىى تېپەرپى.

بنيشته تال، بنيشته تالە، جاچكە تالە،
ویژەنە تالە. **بنيشته خوشكراو:** ۱-
بنيشته بى تالایى. ۲- بنيشته جووتراو
و نەرم كە دەیدەن بە كەسى دىكە،
بنيشته خوشكە. **بنيشته كوردی:**
بنيشته خوئالى، ئەو بنيشتهى كە لە
فابرىك ساز نەكرابى. **بنيشته مەلای**
مەزبوره: (كند.) دارابى و مالى بەر چاو.
* كوردن بە بنيشتهى مەلای مەزبوره:
(كند.) لەبەر چاو بوونى مال و دارابى و
ئاگادارى لەو. [گۆيا مەلای مەزبوره
بنيشته جاویوہ و كاتى زارای شل بوہ
دەرى ھېناوہ و بە سەرى لووتیەوہ
نووساندوہ، گوتوویانە مەلا! ئەوہ بۆ وا
دەكەى؟ گوتوویەتى دەمەوئ مالى خوئ
ھەمیشە لەبەر چاو م بى (قامووس ب ۲
ل ۱۰۸).]

بنيشته تال (نا. ل) [بنيشت + ئە +
تال] بر: بنيشته تال.

بنيشته تالە (نا. ل) [بنيشت + ئە +
تال + ئە] بر: بنيشته تال

بنيشته خوشكە (نا. ل) [بنيشت +
ئە + خوئ + كە] ۱- بنيشته خوش
كراو، جاچكە خوشە. ۲- (كند.) قسەپەك
كە زۆر دوویات دەكریتەوہ. ۳- ئەرى ئەوہ

بوار^۲ (نا.) بر: بهار؛ بوار دادی وهدهدی گورانه / سهرم زور دیشی دهردم گرانه. (سیسه هونراوه ل ۴۱).

بواردن (چا. م.) هیك: فیتهر - ئهو: فیتهر - په: فیتهرتهن، فیتارتهن. باك:

بهورتن - ناو: بواردن، بگاردن - ههو: وياردهی - زا: فیتهرتش] ۱ - تیپهرین له

شتیک و حیساب نهکردنی، ههلبواردن. ؛؛ ئهگه ریهکمان خهتایهکی بکهین باوكم

هیچمان نابویرئ و له ههموومان دهدا. ۲- تیپهپاندن، لی تیپهپین. ۳- رنگ

گرتنی پارچه و شتیک جیا له رنگی سهرهکی خوئی وهها که لئی نهپیتتهوه و

ههروا پیتهوی بمینیتتهوه. **بواره** (نا. ل.) [بوار 1 + ئه] دهرفته،

ماوه، بگاره. **دان:** ماوه پیدان، ئیزن دان، ری پیدان، بگاره دان. ؛؛ ئهو

مندالّه خو بوارهی ئیمه نادا دووقسان پیکهوه بکهین.

بواندن (چا. م.) [له: بوون] ۱- دروست کردن، ساز کردن، گونجاندن. ۲- به زور

ئهنجام دانی کاریک. ؛؛ چوئ بوی نابی، دهبیوینم.

بوت (نا.) [په: بوت but. باك: پووت - ناو: بت، بوت - ههو: بته] ۱- كوئتهلیکی

سازکراو له ئینسان یا هه شتیکی دیکه بق پرستن، سهنهم. ۲- (مج.) یار و گراوی. ۳- کهسیک که پلهیهکی بهرزی ده نیو دهسته و تاقمیک دا ههیه و ههتا رادهی پهرهستن دهگا.

تیبینی: به پروای هندیك له لیكوئهران بوت له بوئیستی Buiti

ئهوئیستایی که ناوی دیوئیکه کهوتوه و هندیکیش دهیبهنهوه سهه ناوی

بوودا(برهان ب ۱ ل ۲۳۳). ههروهها له زمانی پهلهوی بوت به ناوی بووداش

هاتوه. **بوتپهرست** (نا. فا، ئان. فا.) [بوت +

پهرست] کهسیک که بوت خودایهتی و دهیپهرستی، بتپهرست، سهنه میپهرست.

بوتپهرستی (حم.) [بوتپهرست + ئیی] کاری کهسی بوتپهرست،

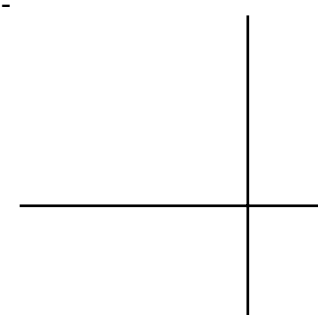
بتپهرستی.

بوتخانه (نا. ل.) [بوت + خانه] شوینیک که بوتی لیدادهنین و بق

پهرستنی دهچنه ئهو شویننه، سهنه مخانه.

بوتری (نا.) [ئین: bottle] شووشهیهکی ئوستوانهیی زار تهنگه

ساردی و ئاوهکی دیکه تییدهکهن،

بتری، بوتل.

کردن: به درق تۆمەت له كهسيك

دان.

بوتشكپن (ئان. فا) [بوت + شكپن]

بوختان پيكران (نا. مف.) [له: بوختان پيكران] كهسيك كه بوختاني پيكراره.

۱- مه بهسته له هه زههتي ئيبراهيم كه بوتى شكاند و خه لكى بو په رستنى خوداي تاقانه بانگهواز كرد. ۲- كهسيك كه كهسايهتي وهك بوت له نيو خه لك دا به له سهه نووسين يا به ئاكارى ده شكپنى.

بوختانگهه (ئان. فا) [بوختان + كهه 3] كهسيك كه بوختان بو خه لكى هه لده به سستى. ښ ئه من وهك تو بوختانگهه و درۆزن نيم (لاس و خه زال ل ۱۰۵).

بوتشكپنى (حم.) [بوت شكپن + ئى] كار و كرده وهى كهسى بوتشكپن.

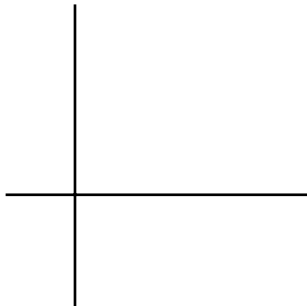
بوتل (نا.) بر: بوترى

بوختى (گيان.) [؟] جوړيك وشترى كه ژاوه و دار و بار و تهخته يي لوختى له سهه بوختى / ده نالين له شه و قى ته ييه وهك ئه ستوونى هه ننانه (نالى ل ۵۰۰).

بوخ (نا.) [عهه: بخار] [باك - زا] هه لم
بوخارى (نا. ل) [بوخار (عهه: بخار) + ئى] [ئهه] بر: بوغارى. || **بوخارى فهه رهنكى:** سو به يهك كه به نهوت بايسى، كوره ي نهوتى.

بوخچه (نا.) [تور: bohça] ۱- پارچه يهكى چوارگوشه يه كه كهل و په لى تيوه ده پيچن و بهه له ساك و جانتا بو هه مام و شوينى ديكه له بوخچه كه لكيان وه رده گرت. ۲- ده به سته جگه ره ي ده بال يهك دا، باكسى سيگار.
تيكان: پيچانه وهى كهل و په ل له نيو بوخچه دا. || **بوخچه ي هه مام:** كهل و په لى پيوستى ههه كه سيك بو هه مام و خو شووشتن كه ده بوخچه يه كه وه ده پيچرته وه. **بوخچه ي نهه كراهه:** (كند).

بوختان (نا.) [عهه: بهتان] تۆمەت، هه لبه سته، بوختان. **بو هه لبه ستران:** بوختان و كرده وهى ناراست بو ساز كران، بوختان پيكران. **بو هه لبه ستن:** تۆمەت و كرده وهيهكى ناراست بو كه سيك ساز كردن. **پيكران:** كرده وهى ناراست بو هه لبه ستران. **پيكردن:** قسه يا كرده وهيهكى ناراست وه پال كه سيك دان.

کوریچ که هیشتا ژنی نه هیئابی و ههروا عهزه ب مایتهوه.

بورخور² (نا.) [باک - زا] بر: بخور
بورج (نا.) [عر: برج] ژووریک خری یا چوارگوش که له سهه ره لآ و دیواری شار بۆ چاوه دیری و بهرگری له هیشری دوژمن دروست دهکرا، قولله. ۲- قه لآ.
۳- هه کام له دوازده بهشی فهله کی که بریتین له: بهرخ (حمل)، گا (ثور)، جمگه (جوزا)، قرژانگ (سرطان)، شیر (اسد)، هوشه (سنبله)، تهراروو (میزان)، دوویشک (عقرب)، کهوان (قهوس)، گیسک (جدی)، دۆلچه (دلو)، نههنگ (حسوت). & برج. ههروهها
ئهستیره ناسانی کۆن بۆ هه کام له بورجه کان هیزیک فاعلی و مفعولی قایل بوون و ئهوانیان به گرم و سارد و بیشک و تهه دادهنا و له بهر ئهوه دوازده بورجیان به چوار دهسته دابهش دهکرد، بورجی ئاوی، بورجی ئاگری، بورجی بایی، بورجی خاکی. ۴- هه بهشیک له بهشهکانی ئاخری زستان به حیسابی کوردهواری که بریتین له خاتوو زمههیر یا شینی براین - سی شهشی هه یاسی - گیسکی به له مس - بورجی پیریژن. ||
بورجی ئاگری: ئهوه بورجانیه که میزاجیان گرم و بیشکه که بریتین له بهرخ، شیر و کهوان. **بورجی ئاوی:** ئهوه

بوخچه بگردانی (نا. ل) [بوخچه + ب + گردان + ئی] یاری و کایه که که که کۆمه لیک به پریسکه یا بوخچه یه که دهیکه.

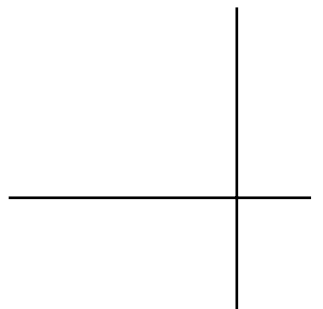
کۆمه لیک دهوړاندهوړ رادهوستن و پریسکه یه که بۆ یه که داوین، که سیک که تیکه وتوه حول دهه بوخچه که بگریته وه، هه رکات له دهست یه کیانی قوزته وه ئه که سه تیده که وی و ئه ویتر ده چیته نیو کۆمه له که وه، بوخچه به گردانی، بوخچه گردان.

بوخچه بلاو (نا. ل) [بوخچه + بلاو] (کن.) که سیک که کاری نیوه ته و اووی زۆره. **بوون:** زۆر کاری نیوه چل به دهسته وه بوون، سه ریک و هه زار سه ودا هه بوون.

بوخچه به گردانی (نا. ل) [بوخچه + به + گردان + ئی] بر: بوخچه بگردانی.

بوخچه گردان (نا. ل) [بوخچه + گردان] بر: بوخچه بگردانی.

بورخور¹ (کیاند.) [؟] [باک] وشتی ئیر، لۆک.

بورجانەى كە ميزاجيان سارد و تەرن كە
 بریتین له قرژانگ، دوویشك و نههنگ.
بورجى بايى: ئەو بورجانەى كە ميزاجيان
 گەرم و تەره كە بریتین له جمگە،
 تەرازوو و دۆلچە. **بورجى پىرئىن:** حەوت
 رۆژى ئاخىرى زىستان (عەر: برد
 العجوز). **بورجى خاكى:** ئەو بورجانەى
 كە ميزاجيان سارد و ويشكە كە بریتین
 له گا، هۆشە و گيسك. **بورجى ژەهرى**
مار: (كند.) زۆر نىوچاوان تال، گرژ و
 مۆن. **بورجى غەزەب:** (كند.) زۆر توورە و
 قەلس.

يەمەنه (نالى ل ۵۲۴).
بورغور (نا.) برى: برغور
بورغى (نا.) [باكا] برى: برغور
بورو (نا.) [زا] برى: برو
بورونتى (نا.) [زا] برى: برونوتى
بوره (نا.) [زا] برى: بووره
بورى (نا.) [زا] برى: برو
بوركان (نا.) [عەر: بوركان] برى:
 ئاگرپژين

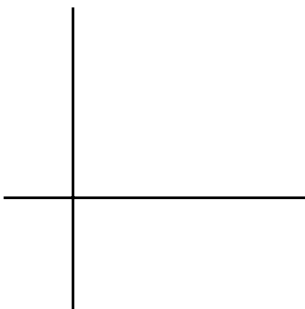
بوژى (نا.) [باكا] برى: بوژا

بوعد (نا.) [عەر: بعد] ۱- دوورى. //
 قورب، نزيكى. ۰: كەعبە ئىشراقى وهكوو
 خورشیده، من چاوم زەعیف / لیم بووه
 رۆشن كە بوعدى قوربه، قوربى بوعدە
 بۆم (نالى ل ۳۰۱). ۲- هەركام له
 چلۆنايهتى ستيانهى شتتیک يا جسمتیک
 (بهرينايى، دريژايى، بهرزايى يا
 قوولايى).

بوغ (نا.) [عەر: بخار] ۱- گازی
 ئوكسىدى كهريون كە له دار و رهژى
 چاك نهگهشاوه پهيدا دهبي و ئەگەر له
 ژووریک زۆر بى دەبیته هۆى سهريئيشه و
 تهنانهت كوشتنیش. ۲- هالاو و دووکهلى

تیبینی: عەرەب ئەم وشەیان له -py
 rogs ی یونانی بە مانای قەلە
 وەرگرتوه. زمانی پهله‌ویش به شیوهی
 بورج [burj] ئەم وشەى له عەرەبى
 وەرگرتوه.

بورد (نا.) [عەر: برد] جوړیک پارچەى
 كهتانی جوانى رارا. ۰: سهرد و گهرمی
 ئاهه‌که‌م سه‌وزه‌ى گیای کردم به پوش
 / پایزی روو بوو به بوردى سوور و
 زهردى موخته‌له‌ت (نالى ل ۲۴۴). ||
بوردى يه‌مانى: پارچەى كهتانی
 سازكراوى ولاتی يه‌مه‌ن. ۰: دل
 سياسه‌نگ نه‌بى، مائیلی خاكی وه‌ته‌نه/
 خالی له‌علی حه‌به‌شه، ساکینی بوردى

سووته‌مهنی که ده‌بیته هۆی پشوو سوارى، بۆق. ئه‌ستور. هه‌ندهى مالى مفتى خواردوه وهک گای بوغه ئه‌ستور بوه.

بوغارى (نا. ل.) [بوغار (عر: بخار) + ئى] ئاگرداننیک که له زوو ده دیواری مال دا دروستیان ده‌کرد بۆ گهرم داهینانی ژوور و ئیستاکه‌ش بۆ جوانی و ژوور گهرم کردن بۆته‌وه باو، بوخاری، مغه‌یری.
بوغرد (نا. ب.) بۆ: بخوور

بوغرا (نان. ب.) باغر. **بوون**: بۆ: باغر بوون

بوغز (نا. ع.) [بغض] رق، قین، کینه.

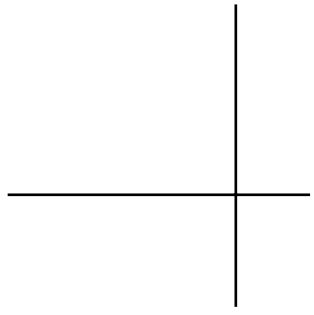
بوغزاندن (چا. م.) [له: بوغز] رق لیب‌وونه‌وه، خو‌ش نه‌ویستن. هه‌ بۆ ده‌بوغزینی خو‌ چمان پی نه‌کووتوی؟

بوغز له زگ (نان. ل.) [بوغز + له + زگ] که‌سیک که بوغز و رقی که‌سیکی ده‌ دل دا راگرتی و به‌ ته‌مایه که له کاتی خو‌ی دا ده‌ریبۆی، قین له زگ، رق ئه‌ستور.

بوغه (گیان.) [تور: boğa] ۱- گای نیری قه‌له‌وی نه‌خه‌سیندراو، بۆغ، بۆغه. ۲- (کن.) پیاوی قه‌له‌و زگ زل و مل

بولبول (گیان.) [باک: بلبل - ناو: بولبول، بلبل، بولبول - هه‌و: بولبول - زا: بلبل] ۱- بالداریکی چووکه به‌ قه‌را چۆله‌که، تووکی به‌ر سینگی زه‌رد و سه‌ریشتی بۆریکی ئامال سووره، ده‌نگی خو‌شه و له قه‌فه‌س ده‌کری. *Luscinia* ناوی لاتینی ئه‌م مه‌له‌یه. ۲- (کن.) ره‌وانیژ، بی گری و گۆل قسه‌ کردن. ۳- (کن.) ده‌نگخۆش

بولبول (نا. هه‌و - ئه‌ر) بۆ: بولبول
بونگه‌سه (نا. هه‌و) بۆ: بست
بوها (نا. باک) بۆ: بایه‌خ
بوهار (نا. بۆ) بۆ: به‌هار
بوهتان (نا. باک) بۆ: بوختان
بوهست (نا. باک) بۆ: بست

بوھوشت (نا.) [باک] بر: بههشت

بوھيشت (نا.) [باک] بر: بههشت

بوی (نا.) [زا] بر: بۆن

بوین (چا. ل.) [باش] بر: بوون

بویر¹ (ئان.) [ب2 + ویر (له): ویران(2)] دلیر، نهترس، بهدل.

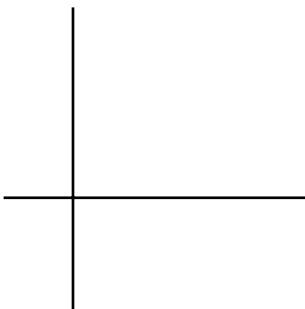
بویر² (ر.) [له: بواردن] به ناوهوه دهلكی و مانای بواردن دهدا. ☞ بابویر

بویری (حم.) [بویر1 + ئیی] کار و کردهوهی کهسی نهترس، دلیری، نهترسیی، ویران.

بۆ¹ (نا.) بر: بۆن. **دان:** ۱- بر: بۆن دان. ۲- شیوهیهکی برژاندنی هندیک دانهوینلهیه بۆ گۆرینی تام و بۆنیان له سهر سیل، وهک قاوه، نۆک، گهنم و تۆوی قرتاندن. **کردن:** بر: بۆن کردن

بۆ² (نام.) ۱- نامرازی پرسیار کردنه به مانای له بهر چی؟ به چ خاتر؟ له بۆ، بۆچی، بۆچه، لۆ، بۆچ. ☞ بۆ وا دهکھی؟ بۆ نان ناخۆی؟ ۲- نامرازی خاوهن کردن؟ ☞ کراسیکم بۆ بایم کری. ۳- پیشگری کاره. ☞ بۆچوون، بۆلیدان، بۆهاتن، بۆبوون. ۴- بهرهولا، بۆ لای. ☞

دهجم بۆ شار. دیم بۆ مالأتان. ۵- له بهر، بۆ خاتری. ☞ بۆ قهرزهکهم هاتووم. بۆ تق کسیردراوه. **بژاردن:** پاره و بایی تاوان دان. ☞ کورهکهم ههرچی شکاندوه نهغد بۆت دهبۆیرم. **بوون:** ۱- ئەندازه بوون. ☞ ئەو کهوشانه بۆ من نابن. ۲- شیواو بوون. ☞ مهلایهتی بۆ من نابیی. **چوون:** ۱- لیكدانهوهی بیسر و مهسهلهیهک به شکیکی نزیک به راستی، بیسر و را. ☞ بۆچوونی تو له سهر بارودۆخی تازهی ولات چیه؟ ۲- بۆ لای شتیک چوون. ☞ کۆترهکه نیشتبوو و من به سهبرای بۆی دهچووم له پر ههآفری. ۳- بۆ لای کهسیک چوون به نیازی شه. ☞ من و کهریم بۆ کابرای مل ئەستووور چووین و چاکمان لیدا. **دانواندن:** تهسلیم بوون و سهر دانواندن بۆ ویست و مهیلی کهسیک. **کران:** ۱- توانین، پی کران. ☞ ئەو کاره قورسهه بۆ ناکری. ۲- گونجان، بۆ لوان. ☞ سبهی بۆم ناکری بیم. **گونیجان:** بر: بۆ لوان. **لوان:** توانین، توانای کاریک ههبوون، بۆ گونجان، بۆ کران. ☞ بۆم نالوی ههر ئیستا بیم، ئەگه بۆم بلوی سبهی خۆم دیم. **هاتن:** ۱- بۆ لا هاتن بۆ نیازی شه و خراپه. ☞ به سی

بۆپرۈز (نا. ل) [بۆ۱ + پرۈوز] بىر: كەوسان بۆم ھاتن بەلام ھەر پىم نەوئران. سەگىكى درىم بۆ ھات، بە بەرد

لە خۆم دوور كردهوہ. ۲- شانس ھەبوون. ۳- ئەو پۇرۇ لە تەختە نەرد چاكام بۆ دى. ۳- دارژانى بىر و ھەست و شىعر. ۴- چاكام قسە بۆ دى. ئەگەر شىعرم بۆ ھات دەبى دەستبەجى بىنووسمەوہ. ۴- شتىك لە لايەن كەسىكەوہ پىگەيشتن. ۴- دوو نامەم لە مالمەوہ بۆ ھات. **ھەبوون:** توانين، ئىزن ھەبوون. ۴- بۆم ھەيە ئىمشەو لە مالمە ئىوہ بخەوم؟

بۆتە (نا. ؟) [دوكانىكى چووكى پىشسازە، لە دار يا مەعدەن سازى دەكەن و لە سووچىكى شەقام يا شوپىنى دىكە دادەندىرئ و وردە شتى وەك سىگار و بەستەنى، ... دەفرۇشن.

بۆتە (نا. ؟) [دەفرىكى چووكە كە لە گلىكى تايبەت بە ناوى گلى حكىمەت دروست دەكرى. زىپىنگەر زىپ و زىوى تىدا دەتوئىننەوہ. ۴- بلىسەى كوورەى دەروون گرتەن تاو / نە بۆتەى خەم دا دەروون كەرد وە ئاو (مەولەوى ل ۲۴۲).

خاليسە سىككەبى ئىخلاسى دلى موخلىسى من / بىخە نىو بۆتە چ حاجەت بەمە بىدەى لە مەحەك (حاجى قادر ل ۶۹).

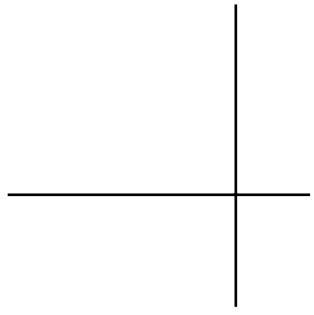
بۆتەگە (نا. ل) [بۆ۱ + تەگە] ئەو بۆنەى كە لە كاتى تىبەردان، لە نىرى دى.

بۆجەوت (نا. ل) [بۆ۱ + جەوت] بۆنى جەوت كە لە چەرم و كوندەى تازە بە جەوت خۆشكراو دى.

بۆ۳ (نا. ؟) [بىر: بووم1] ۱- زەوى. ۴- بۆ بەخىر ھىنانى ميوانى بەرپىزى ھەرد و بۆ / چاوپەرى وىستاوہ داوئىن پر لە لالەى عەنبەرىن (ھىدى ل ۱۷۵). ۲- [سۆر] دىراوى بىستان

بۆ۴ (نا. ؟) [بىر: بان1] [زا] مال، خانوو رۆنى كەرە پەيدا دەبى و نىشاندەرى خراب بوونى كەرەكەيە. رۆنى بۆيا قال دەكەن و دۆكەكەى فرى دەدەن و دە چىشتى دەكەن.

بۆپرە (نا. ل) [بۆ۱ + پر + ئە] بۆنپرە. **بۆبەرامە** (نا. ل) [بۆ۱ + بەرامە] [ئەر] بىر: بۆن و بەرامە

تەندۈر دەخەن ھەتا چەورىيەكەى
بسووتى و بۇنەكەى بىروا .

بۆچەكەور (نا . ل) [بۆچەك + ئە + وړ]
بىر: بۆچەك

بۆچەكەھور (نا . ل) [بۆچەك + ئە +
هور] بىر: بۆچەك

بۆخاۋ (نا . ل) [بۆ۱ + خاۋ] بۆنى ھەر
شتىكى ئاۋەكى كە ھىشتا نەكوللۋە يا
باش نەكوللۋە. :: بۆ شىرى خاوت لە
زار دى. ئو چايە بۆخاۋى لىدى. ۲-
بۆنى گۆشت و شتى دىكە كە باش
نەبرژاۋە يا نەكوللۋە. :: ئەو جەرگە
ھىشتا بۆخاۋى لىدى بىرۆ لە سەر را
بىبىرژىنەۋە .

بۆخۆشكە (گيا .) [بۆ۱ + خۆش + كە
کردن] بىر: كەنتىرە

بۆدار (ئان . فا) [بۆ۱ + دار2] بىر:
بۆندار

بۆدراۋ (ئان . مف.) [لە: بۆ دان] ۱- ھەر
شتىكى كە بۆ درابى. ۲- (نا . ل)
گەنمىكە كە تويكىلى لىدەكەنەۋە و لە سەر
ساج بۆى دەدەن و لە دەستارى دەكەن و
بۆ ھەندىك چىشت كەلكى لىۋەردەگرن .

بۆدرە (نا .) [بۆ + در (دران) + ئە] ۱-

بۆچ (ئا .) [باک: بۆچ، بۆچك، دۆچ،
دۆچك - زا: بۆچك، بۆچە، دۆچك]
ئەندامىكى گيانلەبەرئانە لە ئاخىرى لەش
و لە سەر قوونيان، كلك. (بىر: كلك)

بۆچال (نا . ل) [بۆ۱ + چال] بۆنى
شى و نى دەغل و دان، يا ھەر شتىكە
كە لە چال دا ھەلگىراون و دواى ساز
كردنىشىيان ئەو بۆن و تامەى ھەر
دەمىنى، بۆ نماۋى .

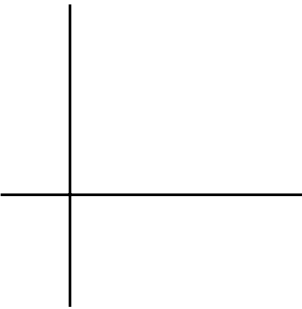
بۆچرووك (نا . ل) [بۆ۱ + چرووك]
بۆنى رۆنى سووتاۋ و ھەر شتىكى
چەورى سەر ئاگر، بۆچرووك .

بۆچرووك (نا . ل) [بۆ۱ + چرووك] بىر:
بۆچرووك

بۆچك (ئا .) [بۆچ + ك] [باک - زا] ۱-
(نا .) كلك. ۲- (گيا .) لاسك، ساقەت .

بۆچنە (نا . ل) [بۆ۱ + چن + ئە] بىر:
بۆنپرە

بۆچە (ئا .) [بۆچ + ئە] [زا] بىر: بۆچ
بۆچەك (نا . ل) [بۆ۱ + چەك؟] بۆنى
دیزەى چىشت لىتان كە دواى ماۋەيەك
كار پىكردن لە بەر چەورى تىۋە چوون
لىتى پەيدا دەبى، بۆچەكەور، بۆچەكەھور .
بۆ لە بەين بردنى ئەو بۆنە دیزەى لە

بۆر، بوەر، بۆر] ۱- رەنگى خۆلەمىشىي،
 كەوۋە، كەوگ، كەوى. ۲- يەكسىمى رەنگ
 بۆر ۳: بۆر و بدەو. ۳- رەنگى قاواھىيى
 مەيلەو سوور. ۴- بەر لە ناو دىخ و ماناى
 ئەكەرە و نەناسىياويى دەدا بە ناو. ۵:
 بۆرەپىياو، بۆرەسوار. ۵- بەر لە ناو دىخ و
 ماناى دوور دەدا بە ناو. ۶: بۆرەخزم. ۶-
 شەرەمەزار، تەرىق. — **بوونەوہ:** رەنگ
 گۆرپىن لە شەرمان، سوور ھەلگەپان،
 شەرەمەزار بوون.

بۆر 2 (نا. [؟]) ناوى دەنگى بىزىنئىكى
 عەرەبى بە ناوى ضمە، بەر. (سەر، ژىر،
 بۆر)

بۆر 3 (نا. [باک - زا]) بىر: بوورە

بۆران 1 (نا. [تور: boran]) ۱- با و
 بارانى پىكەوۋە، لەنگىزە. ۲- ئەو بايەي كە
 بەفرى كىو و شوپىنى دىكە ھەلگەكەنى و
 دەيباتە شوپىنى دىكە، بارن. ۳- با و
 بەفرى پىكەوۋە، كرپوۋە، تۆف، بادەوۋە.

بۆران 2 (نا. [باک]) ۱- كۆتر، بەوران.
 ۲- كۆترە بارىكە.

تېبىنى: بۆران لە زاراوھى باكوورىي
 دا و بەوران لە زاراوھى زازايى دا بە
 ماناى كۆتر رىشەكەي دەچىتەوۋە سەر
 رەنگى بۆر ھەر ئەوجۆرەي كە وشەي

بەردىكى كانىيە، توپژتوۋىزى ناسكە و
 زوو ورد دەبى و لە سەنعت دا بۆ سان
 كىردنى تەلق و شىتى دىكە كەلكى
 لىوۋەدەگرن، تەلق. ۲- شىتىكى سىپى
 وردى بۆنخۆشە ۋەك سىپاۋ ئەكرى بە
 جەستەوۋە (بىر: خال ب ۱ ل ۱۴۴).

بۆرپ (نا. ل) [بۆ۱ + در؟] بىر: بۆ درن

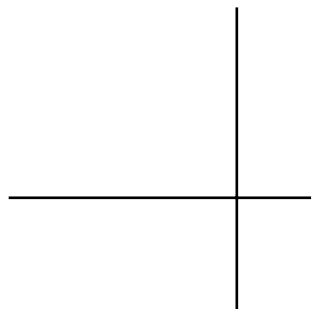
بۆردىن (نا. ل) [بۆ۱ + در؟ + ن] ۱-
 بۆنى توند و ناخۆشى تەگە. ۲- بۆنى
 ماسى. ۳- بۆنى لەشى چلكنى مروۋف كە
 ماوۋەيەكى زۆر خۆي نەشوشتبى، بۆ
 كلىشە. ۴- بۆنى توندى ئارەقەي بىن
 ھەنگل و پى. & بۆدر، بۆندىر، بۆندىر

بۆدووكەل (نا. ل) [بۆ۱ + دووكەل] ۱-

بۆنىك كە لە جل يا لە لەشى كەسىكەوۋە
 دىخ كە لە بەر ئاگر راوۋەستاوۋە. ۲- بۆنىك
 كە لە بەر دووكەل كىردنى ئاگر لە چىشت
 دەدا و تامى دەگۆرپى. ۳- مەشكەيەك كە
 زىستانان لە مىچى ژوورى ھەلداوۋەسن
 ھەتا دووكەل لىي دا و بۆن بگرى و لە
 دوايى دۆيەكەي ھەتا ماوۋەيەك بۆنى
 دووكەلى لىدى و دۆ خۆش دەكا.

بۆر 1 (ئان. [ئەو: بەقەرە - سان:

بەبەرۋ - پەھ: بۆر، بۆر، بوور. باک: بۆر -
 ناو: بۆر - باش: بوور - ھەو: بۆر - زا:

كۆتر دهچیتهوه سەر رهنگی كهوه.

بۆرژوازی (نا.) بر: بۆرژوازی

بۆرانى (نا. ل.) [بۆران + ئى]

بۆرچیل (ئان. ل.) [بۆر 1 + چیل؟]

چېشتىكە بە ھىلكە، كوولەكە يا باينجانى سووركراوه دهگەل ماستى خاوكراوه و گەرم سازى دهكەن و دهیخۆن، بۆرناش.

بەلەك، ئەبلەق، رەش و سىپى، بۆرچين.

بۆرچين (گيان.) [بۆر 1 + چين؟] ۱-

مراوى مى. // سەرسەوز، سەركەسك. ۲- (ئان.) [ئەر] رەش و سىپى، بەلەك، بۆرچيل.

تېبىنى: بۆران ناوى ژنىكە كه بۆ

بۆرژان (چا. ل.) [بۆر 1 + رژان]

يەكەم جار ئەو چېشتەى ساز كردوه، ھەندىك بردويانەتەوه سەر بۆران دوخت كچى خوسرەو پەرويز (القاموس ل ۸۶) و ھەندىكىش بردويانەتەوه سەر بۆران كچى حسن سەل (برهان ب ۱ ل ۳۱۵). ھەرەھا بۆران لە زمانى پەهلەوى دا ھەك ناوى كچ ھاتوھ و لە وشەى بۆر 1 كەوتوھ.

تېبىنى: لە زمانى پەهلەوى دا بۆى

bōy ھەم بە ماناى بۆنە و ھەم بە ماناى ھۆش و بىر، ھەست و زەين. بۆ لەم وشەيەش دا دەچیتەوه سەر بىر و ھۆش و لە ھاوماناکانى دىكەشى دا وشەى بىر خۆ دەنوینى. ماناكەى بە گشتى دەبى بىر و ھۆش رژان.

بۆراو (نا. ل.) [بۆر 1 + ئاو 1] شۆرباى

بۆرژوا

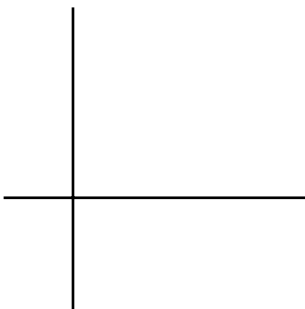
پرويش. **بۆرايى** (حم.) [بۆر 1 + ئايى] ۱- ھاىت و چلۇناپەتییەك كه رهنگی بۆر پىكى دىنى. ۲- شتىكى كه لە دوورەوه بۆر بچیتەوه و نەزانرى كه چیه. ۳- (مج.) قوون، كونگ.

بۆرژوازی (نا.) [فەر: bourgeois] شارنشىنى

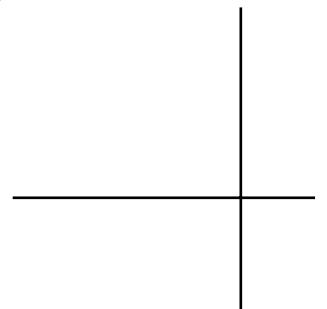
دەولەمەند و بە ئیروو، سەرمايەدار. **بۆرژوازی** (نا.) [فەر: bourgeoisie] چینی سەرمايەدار، ئەو چینهى كه

بۆرپاو (ئان. ل.) [بۆر 1 + باو 4]

رەنگىكى بە تەواوەتى بۆر نەبى، رهنگی نزیك لە بۆر، ئامال بۆر، بۆرەلووک.

- سەرمايە و كەرەسەي بەرھەميان بە دەستەوويە وەك خاوەن مەلك و سەرمايەدارى چووكە، بۆرجوازيى.
- بۆردومان** (نا. بې: بۆمباران
- بۆرس** (نا. [؟][زا] مەنجهل، قازان
- بۆرمس** (ئان. ل.) [بۆر1 + مس]
- بزنئىكى رەش كە ھەندىك مووى بۆرى بە لاچاوى دا ھاتىتتە خوار.
- بۆرناش** (نا. ل.) [بۆرن (بۆران) + ئاش][ھەو] بې: بۆرانى
- بۆرە 1** (ئان. ل.) [بۆر1 + ئە] ۱- ھەندىك گياندارى وەك ئەسپ و سەگ كە رەنگيان بۆر بې. ۲- (نا. ل.) ناوہ بۆ سەگ. ۳- (گيان.) [باك] بەراز
- بۆرە 2** (نا. بې: بۆرەك1
- بۆرەبنار** (نا. ل.) [؟] دەمەقالە، شەرھجنئو، نيوہشەپ.
- بۆرەپيا** (نا. ل.) [بۆر1 + ئە + پيا] [ھەو] بې: بۆرەپياو
- بۆرەپياگ** (نا. ل.) [بۆر1 + ئە + پياگ] بې: بۆرەپياو
- بۆرەپياو** (نا. ل.) [بۆر1 + ئە + پياو] پياوى نەناسراو و ئاسايى، پياويك كە لە
- بەنەمالەي خان و بەگ و ئاغا و سەرناس نەبى، بۆرەپياگ، بۆرەپيا، بۆرەكە.
- بۆرەپنە** (گيان.) [بۆر1 + ئە + پنە] بې: قەلەسابوونە
- بۆرەجرە** (گيان.) [بۆر1 + ئە + جرە] بې: بۆرەجورە
- بۆرەجورە** (گيان.) [بۆر1 + ئە + جورە] جورە [جۆرئىك جورەي بى كاكۆل، بۆرەجرە، بۆرەك.
- بۆرەخزم** (نا. ل.) [بۆر1 + ئە + خزم] خزمى دوور، بۆرەقەوم.
- بۆرەخزمايەتى** (حم.) [بۆرەخزم + ئايەتى] پەيوەندى نيوان دوو خزمى دوور، خزمايەتى دوور. ؟؟ دەگەل كاك حەمە بۆرەخزمايەتتەيەكمان ھەيە.
- بۆرەزەلام** (نا. ل.) [بۆر1 + ئە + زەلام] پياوى كەتەي گەرە، شينەزەلام.
- بۆرەسوار** (نا. ل.) [بۆر1 + ئە + سوار] سواری نەناسراو.
- بۆرەقانى** (نا. ل.) [؟] چىشتىكە لە گياوگۆلى سوور كراوہ كە دەگەل ماست و ھىلكە دەيخۆن. (ھس: بۆرانى)
- بۆرەقنە** (ئان. ل.) [بۆر1 + ئە + قن (قوون؟) + ئە] بې: بۆرەلۆوك

بۆرەقەوم (نا. ل.) [بۆر 1 + ئەقەوم]
 ھەو] بې: بۆرەخزم

ئەسپەناغى لە سەر دادەنن، لوولى
 دەكەن و لە رۆن دا سوورى دەكەنەوہ.

بۆرەك 1 (نا.) [پەھ: بۆرەك. ناو: بۆرە،
 بۆرەك] خويىيەكى شىمىيائىيە كە ناوى
 عىلمىيەكەى بۆراتى سۆديۆمە، لە تىكەل
 بوونى ئەسسىد بۆرىك دەگەل سۆديۆم
 پەيدا دەبى، لە سروشت دا لە نىو ئاوى
 دەريا دا ھەيە، بۆ دەوا و دەرمان كەلكى
 لى-ھوردەگرن و زىپىنگەرىش بۆ
 تواندەنەوى زىپ و زىو دە كارى دىن.

بۆرەلوك (ئان. ل.) [بۆر 1 + ئالوو 2 +
 ك] رەنگىكى تەواو بۆر نەبى، ئامال بۆر،
 بۆرباو، بۆرەقنە، بۆرەواش.

تېبىنى: عەرەب وشەى بۆرەك - يان بە
 شىوہى بورق وەرگرتوہ و لە رىگاي
 زمانى عەرەبىيەوہ چۆتە نىو زمانى لاتىن
 و زمانەكانى ئوروپايىيەوہ. (ئىن، فەر:
 Borax)

بۆرەمارەبى (نا. ل.) [بۆر + ئە +
 مارەبى] مارەبى كەم.

بۆرەك 2 (گيان.) [بۆر 1 + ئەك] ۱- بې:
 بۆرەجوہ. ۲- [باش] جۆرىك مراوى
 چووكى رەنگ بۆر يا بۆرىكى تىكەل بە
 قاوہىيە (فرەنگ پرنديگان ل ۳۶).

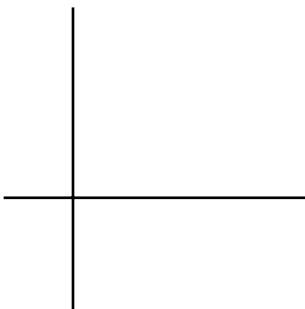
بۆرىنە (ئان. ل.) [بۆر 1 + ئىنە] بە
 ھەندىك ناوہوہ دەلكى و ماناى ناسىاوى
 و پىشووياى دەداتى. :: ھەنبانەبۆرىنە،
 كلاوہبۆرىنە.

بۆرەك 3 (نا.) [تور: börek]
 خواردنىكە لە ھەويرىكى تايبەتى
 (ئاردىك كە توتكىلى گەنمەكەى
 لىكراپىتەوہ)، ھەويرەكە پان دەكەنەوہ و
 كوت كوتى دەكەن و لە سەر ھەر كوتىك
 ھەندىك قىمە، پەنيرى رەندە كراو و

بۆرىە (گيا.) [ئار: بوريا] ۱- جۆرىك
 قامىشى خۆرسكە، گەلاكانى درىژ و
 نووك تىژە و گولەكانى ھىشوويىن، لە
 شوپىنى زەلكاو و شىدار دەروى و لە
 ساقەتى جۆرە ھەسىرىك ھەر بەم ناوہ
 ساز دەكەن. ۲- ھەسىرى ساز كراو لە
 ساقەتى ئەم گيايە.

بۆر 1 (نا.) [بې: بۆر 1] ۱- بەزىو لە
 شىعر و دمەقالە. ۲- (ئان) [زا] بې:
 بۆر 1. ~ **خواردن:** تىك شكان و
 بەزىن لە شىعرشىعەرىن و دمەقالە دا.
 ~ **دان:** بەزاندنى غەنىم لە شىعر و
 دمەقالە دا.

تېبىنى: بۆر دەگەل وشەى بۆر

دەنگ ھەلبېرىنى بە قەۋى مرۆف. ھەرىكە رېشە و سەرچاۋەيان ھەيە و

بۆراندن (چا . م) [لە: بۆر2] ۱- دەنگ ھەلبېرىنى رەشەۋلاغ. ۲- (مجب.) دەنگ ھەلبېرىنى زەلام و بە قەۋى مرۆف. ۳- ھەر يەكەم شەقىيان تېھەلدا يەك بە خۆى بۆراندى.

مانا كەيان لە دوايى لىك جيا بۆتەۋە. چوونكە پياۋى بەزىو و تىشكاۋ رەنگى سۈور ھەلدەگەرى مانا كەى لەۋە كەوتو ھەروەك بورانەۋە كە لەم سەرچاۋەيە.

بۆرە (نا . د) [بۆر2 + ئە] ۱- دەنگى پاتال و رەشەۋلاغ. ۲- دەنگى زەلام و ناخۆشى مرۆف.

بۆر2 (نا . د) دەنگى گىر و گەورە. **بۈون:** گىر بوونى دەنگى كورپىك كە تازە پى دەگا و بالغ دەبى.

بۆرەبۆر (نا . د) [بۆرە + بۆر2] ۱- دەنگى پەيتاپەيتاى رەشەۋلاغ. ۲- دەنگى پەيتاپەيتاى بۆرەى مرۆف.

بۆر3 (نا . ؟) [پىگەيشىستنى زىدە نەمانى شلكى و جەۋانى. **بۈون:** پتر لە رادە گەيشتن و پىر بوونى مرۆف يا كىاوگۆل. ۳- كەنگر بۆر بوون تازە بۆ خواردن نابىن.

بۆرى (نا . ؟) [لوولەى ئاۋ يا لوولەيەك نەۋتى پى رادەگويزن.

بۆر4 (گيا . ؟) [گيايەكى دەشتەكيبە، گەلای وردە ۋەكوو گەسك، لە نيو مېتر زياتر بەرز دەبىتەۋە، لە پايز دا دەيدروون و لە شوپىنىك كۆى دەكەنەۋە، زستانان دەيدەن بە مالات و گا و گۆل. (قاموس ب ۲ ل ۱۱۸)

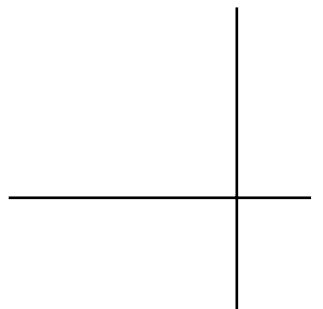
بۆرىپە (نا . ؟) [ئامرازىكى مۆسىقاى كۆنە كە لە كەلەشاخ سازيان دەكرد و ئىستاكە شىۋەى مەعدەنى لى ساز كراۋە، فوۋى تىدەكەن و دەنگى لىدەردىن، شەپپور، بۆق، كەرەنا.

بۆر5 (نا . ؟) [جىگايەكى فېنكە لە ژىر پووش و گەلای زەۋى دا دروست دەكرى بۆ ميوە تياھەلگرتن (خال ب ۱ ل ۱۳۲)، تەرە.

بۆرىپەژەن (نا . فا) [بۆرىپە + ژەن] كەسپىك كە بۆرىپە دەژەنى.

بۆز (ئان . باك: بۆز - ناۋ: بۆز، بەوز - زا: بۆز] ۱- رەنگىكە لە تىكەل بوونى دوو رەنگى رەش و سىپى پەيدا دەبى. ۲- سەر

بۆران (چا . ل) [لە: بۆر2] ۱- دەنگى خۆ دەرخستنى رەشەۋلاغ و پاتال. ۲-

کردن. **لیکردن:** له بهر چا وکوتن، بیز و قیز له خواردن کردن. :: مهجومه نه گهر خوانی زور هاته سهرخ، کابرا بوژوی لیدهکا (لاس و خه زال ل ۶۰).

تیبینی: زهیبی ناژو - ی لهم وشه یه دا بردوته وه سهر چا وکی ناژنین (بر: قاموس ب ۲ ل ۱۱۹) ناژو لهم وشه دا به مانای خوراکه و چوته وه سهر ناژ و ئاش و ماناکه ی دهبیته گیایه ک که بوئی خواردنی گرتوه. (بر: ناژو)

بوژو^۲ (نا. ل) [بوژ (بزن) + نه] بر: بوژوو

بوژو^۱ (نان. ل) [بوژ ۱ + ژه (ناژو)] بر: بوژو. **کردن:** بر: بوژو کردن

بوژو^۲ (نا. ل) [زا] بر: برژانگ

بوژی (نا. ل) [زا] بر: باسک

بوژار (نان. ل) [بوژ ۱ + سار] بوئیکی ناخوش که له هندیک کهل و پهلی خواردن وهک برینج و ئارد و گهنم و شتی لهم بابه ته له بهر مانه وه له شوینی نمدار لییان پهیدا دهبی، بو سارد.

بوژارد (نان. ل) [بوژ ۱ + سارد] ۱- بوژار. ۲- بوئی گوشتی کال.

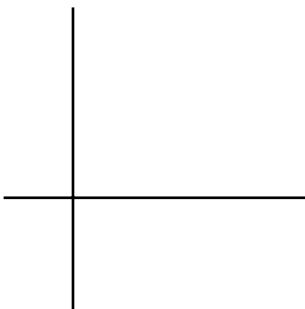
بوژان (نا. ل) [بوژ ۱ + سان] [نه] بر:

و پرچ یا مووی ردینیک که رهش و سپی تیکه ل بووی، ماش و برینجی. :: به ریشی بوژوهه سوچه دی ده بهم من بو جهمالی تو / نه دی بوچی دهیانگوت دار که پیر بوو تازه دانایه (تاریک و روون ل ۱۳۳). ۳- ولاغی بهرزه که نه رنگه بن. :: که ره بوژ، نه سپه بوژ. ۴- (مج.) هر رهنگیکی که کال بوویته وه و رهنگی دیکی به خووه گرتی.

بوژانه (گیا. ل) [؟] گیایه کی که لا وردی بوئی تیژی لاسک دریژه، گولیکی بوئی بچووک نه گریت، نه خرپته ناو جل و بهرگه وه بو مهنعی (مورانه). (کشت و کال ب ۱ ل ۴۰)

تیبینی: له ههنبانه بوژینه دا نه وشه یه به بوژانه نووسراوه و دهگه ل بیژان به یهک داندراون. (بر: ههنبانه بوژینه ب ۱ ل ۶۳)

بوژو^۱ (نان. ل) [بوژ ۱ + ناژو] ۱- ئالیک یا گیای پاش ناخو که بوئی تاییه تی گرتوه و مالآت ئیدی ناخو، بوژه، بوگه. ۲- (مج.) هر شتیکی که دهسکاری کرایی و له بهر چاوی خه لک که وتبی. **کردن:** بیز کردن مالآت و نه خواردنی گیایه ک که بوژوی لیبی، بوژه

بيستان

بۆست (نا. بې: بست

بۆستان (نا. ل) [بۆ1 + ستان] [باک -

زا] بې: بيستان

بۆسته (نا. بې: كۆستهك] بهندی

خه نجهر كه له كالانه وه ده كه ويته سه

دهسكى خه نجهر هه تا نه خزئ، كۆسه،

كۆستهك، كۆستك. ۴۴ پاكى حازره

تيرى، له مالى كه وانى راست و چهپ

رؤناوه/ پاكى بۆستهى خه نجهرى

دهميره شى قه تلكه رى ترازاوه (سه عيد و

ميرسيوه دين ل ۲۳۳). **ترازاندن:**

كردنه وهى بهندى كالان و دهركيشانى

خه نجهر. ۴۴ رادسا سه ر خوانى زينى،

بۆستهى خه نجهرى ده ترازاند (لاس و

خه زال ل ۱۲۸).

بۆسۆ (نا. ل) [بۆ1 + سۆ2] [باک:

بۆسى - ناو: بۆسۆ، بۆنسۆ - هه و:

بۆسۆ] ۱- بۆنى سووتانى لۆكه و پارچهى

لۆكه يى، بۆنسۆ، بۆسى، پيسۆ. ۲- تامى

ماستىك كه شيره كهى هه نديك سووتابى

و گه لتيكيش خۆشه، بۆسين، بۆسۆدار. ۳-

(كند.) به دناو. **بوون:** (كند.) به دناو

بون. **كردن:** (كند.) به دناو كردن. ۴۴

ئهو كچه بهسته زمانه چى نه كردوه

نازانم بۆئاوا بۆسۆ و به دناويان كردوه

لينه هاتن: (كند.) زۆر روت و

هه ژار بوون، هيچ نه بوون، بى مال و بى

سامان بوون، بۆسۆ لينه له نهستان. ۴۴ ئهو

بياوه هينده فه قير و هه ژاره بيسووتينى

بۆسۆى لينايه. **لته له نهستان:** بې:

بۆسۆ لينه هاتن. **هاتن:** بوونى

سووتانى پارچه و په رۆ گه شسته لووت.

بۆسۆدار (ئان. ل) [بۆسۆ + دار] بې:

بۆسۆ/۲.

بۆسه (نا. ل) [باک: بۆسه، بووسه. ناو:

بۆسه] ۱- به شيكه له ئامرازى جووت

(نير و ئاموور)، ئالقه يه كه له دارىكى

باريك كه نير و ئاموور ليك

ده به ستيتته وه. ئالقه كه ده خرितته نيو نير و

به هيرته قايم ده كرى و ئاموورى

تيهه لده كيشن، بووسه. ۲- سيبه ي راو.

۳- (نز.) كه مين. **خواردن:** ۱- له

سيبه دابوونى راو كه ر بۆ نيچير. ۲- له

كه مينى دوژمن دابوون. & بۆسه گرتن،

خۆ له بۆسه دان. **دانانه وه:** خۆ

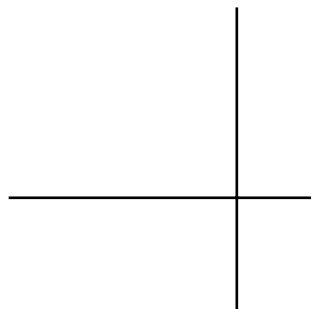
شاردنه وه له شوپنيتك بۆ له داو خستنى

نيچير يا هيزى دوژمن. **گرتن:** بې:

بۆسه خواردن. **خۆله** **دان:** بې:

بۆسه خواردن. ده **دابوون:** ۱- له

سيبه دابوونى راو كه ر، بۆسه خواردن.

نهفت و ئاوهكى ديكه كهلكى ليوهردهگرن، بهرميل.

بوشاغ (نا.) [؟] كهسى كۆك و پوشتته و حالخوش كه پوز له سهر خهلك ليدهدا.

تېپىنى: سهر و سهكوتى ئەم وشهيه له توركى دهچى. له فهرهنگهكانى توركى بهر دهستم تهنيا توانيم وشهى -boş nak بدوزمهوه كه ئەويش به نهتهوهيهك به ناوى بۆسنى دهكوترى كه له بالكان دهژين. ويددهچى كه ئەم نهتهوهيه زوو كۆك و پوشتته و به فيز بووين و ئەم وشهيه له ريگاي توركهكانى عوسمانيهوه هاتپيته موكريان.

بۇغ (گيان.) [باک] بر: بوغه

بۇغمه (نا.) [تور: boğma (خهفه)]

۱- بر: دووشاخه. ۲- سووکه جنپويکه به كهس يا مندالى زوربلى دهكوترى به ماناي خهفه به!

بۇغه (گيان.) [باک] بر: بوغه.

بۇق¹ (گيان.) [سان: بهيکه - پهه:

قهك. دهريى: بهقه - مان: وهگ - بير: باک

- فار: بک. باک: بهق - ناو: بۇق - زا:

بهقه] ۱- گيانداريکى پيست ليچقى

پنۆك پنۆكى دووژيانهيه، له دونيا دا جوړى زوره و ههتا ئيستا ۱۱۷ جوړى

۲- له كهمينى دوژمن دا بوون. **ده**

خستن: ۱- تيكهوتنى نيچير ده بۆسهى راوکهر دا. ۲- دوژمن ده كهمين خستن.

ده **كوتن:** ۱- تيكهوتنى نيچير ده بۆسهى راوچى. ۲- ده كهمينى دوژمن كهوتن.

بۆسى (نا. ل) [بۆ1 + سى (سووتان)] [باک] بر: بۆسو/۱.

بۆسين (نا. ل) [بۆ1 + سى (سووتان) + ن] [باک] بر: بۆسو/۲.

بۆش (نان.) [تور: boş] ههر شتيكى روالهدار كه نيوهكهى بهتال بى و چى تيدا نه بى.

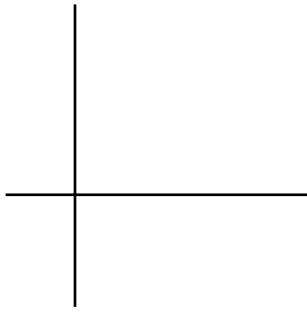
بۆشايى (نا. ل) [بۆش + ئايى] ۱-

بنهبانى ئاسمان، ئەو شوينهى ئاسمان كه ئەستيرهكان و تاوهكانى تيدايه، فهزا.

۲- ههر شوينىك كه بۆش بى يا بۆش كرابى. ۳- لاجوون يا له كيس چوونى كهسيكى مهزن يا كاربهدهست كه نهبوونى ههست پى دهكرى. ۴- مهركى هيمن بۆشاييهكى له ئەدهبيات دا پىك هينا.

بۆشكه (نا.) [روس: bochka]

دهفريكى گهرهى ئوستوانه بى چپوى يا مهعهدهنييه بۆ ههنگرتنى ئاو، شهراب،

نامرازیکه له ماشین دا که بۆ وریا
کردنه وهی خه لک دهنگی لیوه دئ، بووق.
۳- دهنگی ئەو نامرازه ی که ده ماشین
دایه، دیده. & بووق. **لیدان:** وه دهنگ
هینانی دیده ی ماشین بۆ وریا کردنه وهی
خه لک.

بۆقـژه (نا. ل.) [بۆق 1 + ژه]
نه خو شیییه کی مندالانه که نیو دم و
زاریان بلوق دهکا و زوو به مره که ب
چاکیان دهکرده وه.

بۆقله (گیان.) بر: قه له موونه.

بۆقله مورت (گیان.) بر: قه له موونه.

بۆقله مورون (گیان.) بر: قه له موونه

بۆقله مه (گیان.) بر: قه له موونه.

بۆق مل (نا. ل.) [بۆق 5 + مل] [ئهر]
پژمل، پشتی مل. بۆقی مل، بۆق 5.

بۆقل (نا.) [باک] ماسوولکه ی پشت
پئ، به لهک، پووز. هس: بۆق ۵ و بۆق مل

بۆقه 1 (نا. د) ۱- دهنگی به راز. ۲-
دهنگی گا که سووکت ره له بۆره.

بۆقه 2 (نا. ل.) [بۆق + ئە] حاله تیکه به
سه ر دهغل دا دئ و ئەو شویتانه ی که
پاشان دهبنه گول توژی هه لده مسین.

ناسراوه، له ئاو دا گه رای دادهنئ که
پئی ده لئین سه رمیکوته و که له گه را
هاتنه دهر ناویان ده بیته کلکه ته شی و
ئەو ناو هس له بهر کلکی دریژه که
هه یه تی و هه تا ئەم کلکه فریج ده دا هه ر
له ئاو دا ده مپننه وه، Rona ناوی لاتینی
ئەم گیانداره یه، بۆقی ئاوی، قورواق،
قورواق، قورواقی. ۲- گیانداریکه له
ره گه زی بۆق که له ویشکایی ده زی و
توانای بازدانی نیه، بۆقی گلئ، وه زه خ.
|| **بۆقی ناوی:** بۆق. **بۆقی گلئ:** بر:
بۆق 1/۲.

بۆق 2 (گیان.) [جاف] بر: قه له موونه

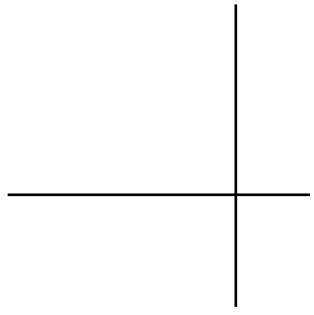
بۆق 3 (نا.) [ئهر] چاوی زهق، چاوی
ده رپه ریو، بز.

بۆق 4 (نا.) [ه] ته کان، پال. **بۆق**
پیه ونان: بر: پال پیه ونان. **دان:** پال
پیه ونان

بۆق 5 (نا.) [ئهر] پشت مل، بۆق مل،
بۆقه ته. || **بۆقی مل:** بر: بۆق مل

بۆق 6 (نا.) [ئهر] بر: بوغ

بۆق 7 (نا.) [عهر: بوق له لات: buc-
cina] ۱- نامیریکی مؤسیقای قه دیمه
که له شاخ و ئەسرۆی گیانداران ساز
ده کرا، بۆریه، شه پیوور، که ره نا. ۲-

بۆقەتە (نا. ل) [بۆق 5 + ئە + تە؟] بېر: ھەلنەستىتەتەوھ (ناك ئاوت) دەبى و دەدۇرى. بۆق 5.

بۆقەخۆرە (گيان.) [بۆق 1 + ئە + خۆر + ئە] جۆرىك ھەلۆيە كە سەر و مل و سىنگ و پشتى رەشى مەيلەو زەردە، لە پەنا زەلكاو و قامىشەلانان دەبى، ئەگەر مراوى يا كەلاكى دىتەوھ دەيخوا دەنا بە بۆق و ماسى رازى دەبى. (فرهنگ پرندگان ل ۱۲۸).

بۆقمەلە (نا. ل) [بۆق 1 + ئە + مەلە] جۆرىك مەلەيە كە مەلەوان دەست و لاقى وەك بۆق رادەوھشىنى و مەلەى دەكا، مەلەبۆقە.

بۆكرووز (نا. ل) [بۆ 1 + كرووز] بۇنى سووتانى ھەندىك شتى وەك خورى، موو، ئىسك، بۆپرووز.

بۆكز (نا. ل) [بۆ 1 + كز] ۱- بۇنى چىشتىك كە لە بنەوھ سووتابى و دابىتە سەرەوھ و لە كاتى خواردن دا ھەستى پى بگردى. ۲- بۆسۆ.

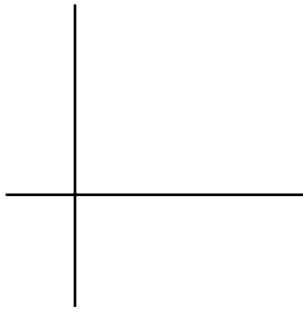
بۆكس (نا.) [بۆكس: box] جۆرىك كى بەر كىيە بە مست كە دوو كەسى ھاو وەزن بە دەستەوانەى تايبەتى دەيكەن، ھەركات يەكيان بکەوئ داوهر ھەتا دە دەبىژىرى و ئەگەر لەم ماوہيە دا

بۆكسە (نا. ل) [بۆ 1 + كىشە] ۱- بۇنى لەشى چلكن، بۆدرن، بۆندر. ۲-

بۆكسوات (نا.) [روس: buksovat] دە قور، بەفر، لم يا ھەر شتىكى دىكە گىرانى تەگەرى ماشين يا مەكىنە وەھا كە لە سەر جىي خۆى بسوورى و نەتوانى بىتە دەر. **كردن:** گير كردنى مەكىنە دە قور، بەفر يا ھەر شتىكى دىكە. ۲- (كد.) لە سەر جىي خۆ بوون و پيش نەكەوتن لە كار و مەسەلەيەك.

بۆكسىر (نا.) [ئىن: boxer] كەسىك كە بۆكس دەكا، مولاكىم.

بۆكسىر (نا.) [روس: buksir] كىشانى ماشىنى دە قور گىراو، خراب و لە كار كەوتوو يا ھەر شتىكى دىكە بە ماشىنىكى دىكە يا مەكىنەيەك كە تواناي كىشانى بە دواى خۆى دا ھەبى. **كردن:** ۱- كىشانى ماشين و مەكىنەى خراب و لە كار كەوتوو بە ماشىنىكى دىكە. ۲- دەر كىشەوھى ماشىنى دە قور و بەفر و شتى لەم بابەتە گىراو.

بۆنى ئارەقەى بن ھەنگل و پى.

بۆگەنتك (نا. ل) [بۆ۱ + گەنت
(گەند) + ك] بۆنى گەننى مىوھ و شتى
دېكە، بۆگەن/۱.

بۆگەنگە (گيان.) [باك] بر: بۆگەنگە

بۆگنخ (نا. ل) [بۆ۱ + گنخ (گنخان)]
بۆنمى ناخوۆشى دانەوۆآسى
سەرداپۆشراو كە دواى ماوھىك مانەوھ
لپى پەيدا دەبى، بۆگنخا، بۆنماوى،
بۆگەمرخە.

بۆگەنگە (نا. ل) [بۆ۱ + گەن۱ + كە
(كردن)] ۱- (گيان.) گياندارىكى
گواندارى گۆشتخۆرە، لە رىوى
بچووكترە، لە كاتى مەترسى دا تس
بەردەدا و بۆگەنيويكى ناخوۆشى ليدى
وھەا كە دوژمنەكەى دوور دەخاتەوھ. ئەم
گياندارە كەولەكەى بە نرخە و راوچى
لەبەر ئەو كەولە راوى دەكەن، بۆگەنگە،
فسۆس (عەر: ابوالعفن). ۲- (گيا.)
گياپەكى خۆرسكە، ۳۰ ھەتا ۸۰ سانت
بەرز دەبىتەوھ، گەلاكانى ئەستور و
ئاودار و سەوزى مەيلەو شىنە، گولەكانى
زەرد و بەرەكەى كەلوويە كە دەنكەكانى
دەنيو دايە و قاوھيىن، تەواوى ئەم گياپە
بۆنكى ناخوۆشى ليدى، لەم گياپە بۆ
ھەندىك دەرمان كەلك وەردەگىرى،
Ruta fetide و *Ruta graveolens*
ناوى لاتىنى ئەم گياپەن، بۆگەنيوھ،
گياپۆگەنيوھ.

بۆگنخا (نا. ل) [بۆ۱ + گنخا
(گنخان)] بر: بۆگنخ

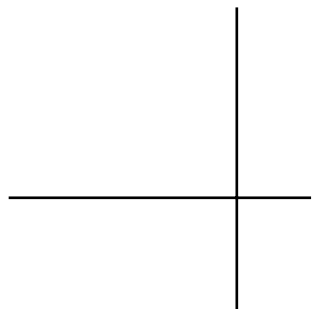
بۆگە (ئان. ل) [بۆ۱ + گە (ژە)] بر:
بۆژۆ۱

بۆگەمرخە (نا. ل) [بۆ۱ + گە + مرخ +
ئە] [سۆر] بر: بۆگنخ

بۆگەن (نا. ل) [بۆ۱ + گەن۱] بۆنى
ناخوۆش لە مانەوھى شتىك كە گەنيبى،
بۆگەنتك. ۲- بۆنى ناخوۆشى ھە چىك كە
خۆپەخۆ و لە خۆى دا بۆن ناخوۆش بى
وھك گوو، تر و تس، ... ۳- (ئان. ل)
(مج.) بىر و باوھر و كردەوھى كۆن و
خراپ. & بۆگەنيو، بۆگەنى. — **بوون:**
بۆگرتن، بۆگەنيو بوون، گەنين. —
كردن: بۆن گرتن و بۆن لى پەيدا بوونى
ھەر شتىك كە ماوھىك مابىتەوھ،
بۆگەنيو بوون.

بۆگەنى (نا. ل) [بۆ۱ + گەنى] بر:
بۆگەن

بۆگەنيو (نا. ل) [بۆ۱ + گەنيو] بر:

بۆلۈن (نا. ل) [بۆلۈن 2 + ۋن (ژەندىن)]
بۆلۈن. ۴؛ پىرىژىن يەك دوو بۆلۈننى لىتو
ھات و بە توورپىيى دوور كەوتەتو.

بۆلمازوو (نا. ل) [بۆلۈن 1 + مازوو]
جۆرۈك تىرى دەنك گەورەسى سىپى
ئاودارە، توپكىلى ناسك و مزرە و ھەر
بۆلەي بە قەد مازوو يەك گەورە يە.

بۆلە 1 (نا. د) قىسە يەك لە بەرەو خۆو
لە رووى توورپىيى و نارازى بوون لە
كەسىك يا مەسەلە يەك، پرتە و بۆلە،
خوتە و بۆرە. **كردن:** بىر: بۆلۈندىن.
ھاتن: بۆلە كردن، بۆلۈندىن. ۳
دەلئى پىرىژىنى دۆ لىرژاوى ئەو بۆ ھەر
بۆلەت دى.

بۆلە 2 (نا. ۰) [ھەو] بىر: بۆلۈن 1

بۆلەبۆل (نا. ل) [بۆلە 1 + بۆلۈن 2]
بۆلەي يەك لە دواى يەك، بۆلەي
پەيتاپەيتا، بۆرەبۆر. **كردن:** بىر:
بۆلۈندىن. **ھاتن:** زۆر بۆلە كردن،
بۆلۈندىن.

بۆلەتەمە (ئان. ل) [بۆلۈن 1 + تەم + ئە]
بىر: بۆلەتەمى

بۆلەتەمى (ئان. ل) [بۆلۈن 1 + تەم +
ئى] تىرى يەك كە ھىشتا بە تەواوى
نەگە يەو و تامەكەي مەپلەوترشە،

بۆگەن. **بوون:** بۆن گىرتن و بۆنى
ناخوش لى پەيدا بوونى شتىك كە
ماو يەك مابىتتەو و بەرەو خراپ بوون
چووبى، بۆگەن كردن، گەنەن.

بۆگەنىرە (گيا. ۰) [بۆلۈن 1 + گەنىوھ] بىر:
بۆگەنكە/۲.

بۆل 1 (نا. ۰) [؟] [باك] قوون، كونگ

بۆل 2 (ئان. ۰) [تور: bol] ۱- [زا] زۆر،
كەلىك. ۳- [باك-زا] پان، ھەراو، فش.

بۆل 3 (نا. ۰) [زا] بىر: بۆلۈن 3.

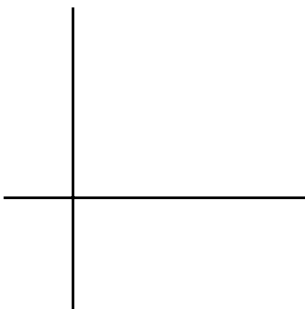
بۆل 1 (نا. ۰) [ئاو: بۆل، بۆلى - ھەو:
بۆلى، بۆلە] دەنكىك تىرى، گلوو، تلىپە.

بۆل 2 (نا. د) دەنگى بۆلە

بۆل 3 (نا. ۰) [؟] [زا] ران، مىگەل، گەلە،
بۆل.

بۆلۈندىن (چا. م) [لە: بۆلۈن 2] ۱- نارازى
بوون لە مەسەلە يەك يا كەسىك و لە
سەر رۆينى لە بەر خۆو، بۆلەبۆل كردن،
خوتەكردن، بۆلە كردن. ۲- دەنگى ھات و
ھاواری ورچى توورپە.

بۆلۈندىزىر (نا. ۰) [ئىن: bulldozer]
جۆرۈك مەكىنەي گەورە يە بۆ خۆل
ھەلگرتن و تىكردن و كارى قورسى
دىكەي لەم چەشنە كەلكى لىوھردەگرن.

بۆلەتمە، بەرەكە. ئال وپۇل. —
تېكەوتن: ترش و شىيرىن بوونى
بەرسىلە، ئال وپۇل بوون. ۴۴ ترى
بۆلەتمەمى تېكەوتو و چى وای نەماو
بگا.

بۆمب (نا.) [فهر: bombe]
گوللەيەكى گەورەيە كە نىوہەكەى بە
كەرەسەى تەقینەوہ پىر كراوہ و فرۆكە لە
ئاسمانەوہ دەھاوپیژیتە سەر پیگەى
دوژمن و خەلك و بە پىتى ناوہرۆكەكەى
چەشنى زۆرە، بۆم، بۆمبا، **وہك** —

تەقىنەوہ: (كند.) دەنگدانەوہ و بلاو
بوونەوہ خىراى قسە و خەبەر و
كردەوہيەك و شتىك دە نىو خەلك دا،
وہك بۆمب دەنگدانەوہ. **وہك** — **دەنگ**

دانەوہ: (كند.) بى: وەك بۆمب تەقىنەوہ. ||
بۆمبى ئەتۆم: بۆمبىك كە بە ھىزى ئەتۆم
دەتەقىتەوہ و ناوچەيەكى گەلىك پتر لە
بۆمبى ئاسايى وپىران و خاپوور دەكا.
بۆمبى ھىدرۆژىنى: جۆرىك بۆمبى ئەتۆمە
كە لە ئەتۆمى ھىدرۆژىن كەلك وەرەدەگرن
و لە بۆمبى ئەتۆم بەھىزترە.

بۆمبا (نا.) بى: بۆمب
بۆمباران (نا.) (ل) [بۆمبا + باران] بى:
بۆمباران

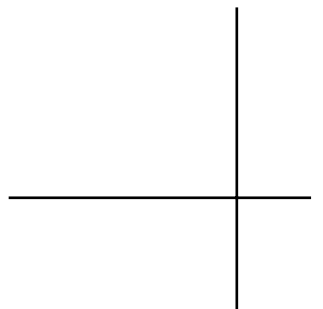
بۆمباران (نا.) (ل) [بۆمب + باران]
ھاتنە خواری كۆمەلپك بۆمب لە

تېبىنى: تەم دەبى لە تام كەوتبى و لە
بەر قوورسى « ئا » بوويپتە تەم.
ماناكەى بەم پىتە دەبىتە دەنكە ترىيەك
كە ھەندىك شىيرىن بوہ و تامى
تىگەپراوہ.

بۆلى (نا.) [ھەو - ئەر] بى: بۆل 1
بۆم 1 (ئان.) [؟] [زا] كىل، گىژ، حۆل،
ئاقل سووك.

بۆم 2 (نا.) بى: بۆمب
بۆمادەران (گيا.) [بۆ 1 + مادەر +
ئان] بى: بۆمارانە

بۆمارانە (گيا.) [بۆ 1 + مار 3 + ئانە]
كيايەكى خۆرسكى چەند سالەيە، ھەتا
حەفتا سانت بەرز دەبىتەوہ، ساقەتى
درىژ و بارىكە، گەلاكانى گپنى گپنى و
گولئى ھىشوويى سىپى بۇنخۆشە و لە
دەشت و مپىرگان دەپوئى. بۆ دەرمان
كەلكى ھەيە و بۆ كوشتنى كرمى نىو
زگ، بىوہسىرى، دل ئىشە و ھەندىك
نەخۆشى دى دىم كراوہكەى دەكار

ئاسمانەوہ بۆ سەر زەوی، بۆمباران، بۆمباردمان، بۆردومان. **کردن:** خستنه خوارەوہی بۆمب لە فرۆکەوہ بۆ سەر خەلک یا سەر شوپنیک، بۆمباران کردن.

بۆمباردان (نا. [فەر: -bombarde-ment] بر: بۆمباران.

تییینی: وشەى بۆمباران ھەر لەم وشەى فەرانسى کەوتوہ و لە بەر نزیکى باران و باردمان شێوہى کوردیى بارانى بە خۆوہ گرتوہ.

بۆمباھاویژ (نا. ل - ئان. ل) [بۆمبا + ھاویژ] فرۆکەبەک کە بۆمب ھەلدەگرێ و ئیشی بۆمباران کردنە.

بۆمچ (نا. ل) [بۆ1 + مچ] بۆنى ھەندیک شتى وەک گوێز و بادام کە خراپ بوون و تامیان گۆراوہ، بۆمچەو، بۆمچەوہ.

بۆمچەو (نا. ل) [بۆ1 + مچەو] [ئەر] بر: بۆمچ

بۆمچەوہ (نا. ل) [بۆ1 + مچەو + ئە] [ئەر] بر: بۆمچ

بۆن 1 (نا. [ئەو: بەئۆذى - پەھ: بۆى، بۆد. باک: بۆھن، بۆین، بۆین، بۆین -

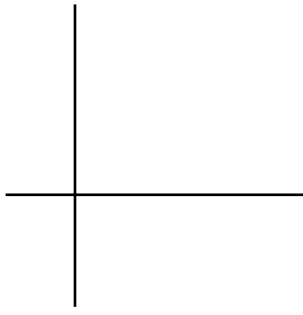
ناو: بۆن - باش: بوو - ھەو: بۆ، بووہ - زا: بوو، بووی، بوى، بۆ، بۆى] ۱- ھەرچى کە لووت ھەستى پتېکا چ خۆش بى چ ناخۆش. ۲- ھەستیک کە لە کار و کردەوہبەک دەکردى. ۳- ئەو قسەى تۆ بۆنى شەرى لێوہ دى. ۳- شێوہبەکى برژاندن لە سەر سێل. ۴- عەتر.

پیدان: بر: بۆ دان. **پتوہکردن:** ۱- بردنە پتیشى لووت لە شتیک و ھەلمژینى بۆنى ئەو شتە. ۲- بردنە پتیشى لمبۆز لە لایەن گیاندارى نێرەوہ و ھەلمژینى پاشەوہى مێبەکەى بەر لە سوار بوونى .

تیدان: لە خۆ دانى **تیکەوتن:** سەرەتای پتگەیشتنى ھەندیک بەر و بۆى بێستان. عەتربۆ بۆن خۆشى. **دان:**

ھەستانى بۆن لە شتیکەوہ و ھەست پى کردنى. **لپھاتن:** ۱- بۆن دانى شتى بۆن گرتوو. ۲- خۆ پيس کردنى مندالى چووک. ۳- ئافرەت ئەو مندالە بۆنى دى پیم وایە گووى بە خۆى داکردوہ.

کردن: ۱- ھەلمژینى بۆى شتیک، بۆن پتوہ کردن. ۲- ھەست پەرىنە سەر کار و کردەوہبەک، شک پەرىنە سەر. ۳- بۆنى ناخۆش لە ھەندیک شت پەیدا بوون. ۴- گۆشتەکە بۆنى کردوہ زوو سازى نەکەن خراپ دەبى. **گرتن:** ۱- خراپ بوونى

گىياھكى بۆنخۆشە، لە زەوى بوورە دەروئ، نيو مېترىك بەرز دەبىتتەو، لاسكى درىژە و لق و پۆپى چى و پىرە، گۆلى وەكوو ئى بابوونە وايە، شىرەپەكى لىدەگىرى زۆر تالە، ژەھرە و زەمانى پىشوو بۆ چار كىردنى نەخۆشى ئىفلىجى، لۇغە، لەرزۆكى، فىدارى، نەخۆشى مەعدە و جەرگ و كرمى نىو زگ، كەلكيان لىووردەگرت. (قامووس ب ۲ ل ۱۲۵)

بۆنخۆشكەرە (گيا.) [بۆن 1 + خۆش + كەر + ئە] گىياھكە وشكى دەكەن بۆ ناو جلكان. (هەنباھە ب ۱ ل ۶۵)

بۆندار (ئان. فا.) [بۆن 1 + دار 2] [پەھ: بۆيدار] ۱- ھەر شىتتىكى بۆنى خۆشى لىبى. بۆدار، بۆنخۆش، بىندار، بىھندار. ئە: سىنگ و بەرۆكت بۆندارە، دەلىپى قەتارى خواجه حەسەنى بەغدايە و بارە عەترت پىپە (سەعيد و مىرسىيوەدىن ل ۷). ۲- ھەر شىتتىك بۆن بەدا، بە بۆن. // بى بۆن. ۳- قىسەى بە كىنايە و بە تەوسەوہ كە ماناى جگە لە ماناى سەرەكى بى.

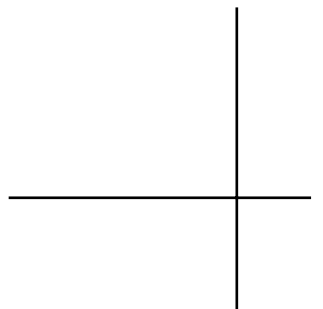
بۆندىر (نا. ل.) [بۆن 1 + دىر] بى: بۆندىر
بۆندىر (نا. ل.) [بۆن 1 + دىر + ن] بى:

شىتتىك و لى پەيدا بوونى بۆنى ناخۆش، بۆن ھەلگرتن/۱. ۲- بۆنى خۆش يا ناخۆش وەرگرتنى جل يا شتى دىكەوہ لە رىگەى ناراستەوخۆ. ئە: كراسەكەت بۆنى سابوونى كرتوہ. **ھەلگرتن:** ۱- بى: بۆن كرتن. ۲- شوپىن ھەلگرتنى بۆنى دىل يا مېيە لە لايەن گىيانلەبەرى نىرەوہ. **بە** **كەوتن:** ۱- نەخۆش كەوتنى مندالى ساوا بە ھەندىك بۆنى توندى وەك بۆنى عەتر و سابوون. ئە: زۆر خۆ لەو مندالە نىزىك مەكەوہ بۆنى عەترت لىدەى و مندالەكەم بە بۆن دەكەوئ. ۲- نەخۆش كەوتنى مندال بە بۆنى ئافرەتى تازەزاوى دىكە.

بۆن 2 (نا.) [بى: بان 1] [زا] مال، خانوو **بۆنبر** (نا. ل.) [بۆن 1 + بى] بى: بۆنبرە **بۆنبرە** (نا. ل.) [بۆن 1 + بى + ئە] مادەپەكە كە لە بۆنى ناخۆشى ئاودەست يا شوپىنى دىكە دەبىرئ، بۆچنە.

بۆنخۆش (ئان. ل.) [بۆن + خۆش] ھەر شىتتىك كە بۆنى پەسەند بى و مرۆ بە دلى بى.

بۆنخۆشى (حم.) [بۆنخۆش + ئى] چلۆنايەتى بۆنخۆش، بۆنخۆش بوون.
بۆنخۆشكە (گيا.) [بۆنخۆش + كە]

بۆدرن

بۆ و بەرامە (نا. ل.) [بۆ 1 + و +

بەرامە] بې: بۆن و بەرامە

بۆنسۆ (نا. ل.) [بۆن 1 + سۆ 2] بې:

بۆسۆ

بۆھەرنەھوت (نا. ل.) [بۆ 1 +

ھەرنەھوت] كۆمەلە بۆنكى ناخۆش كە
مرق گېژ دەكا. ؟؟ ئەو بۆ ھەرنەھوتە
چىھ بە ولاتەو ھەربو زو پەنجەرەكان
بەكەنەو.

بۆنگ (نا. چا.) [سۆز] كارى خاوين

كردنەو ھە و خۆش كردنى پېست بۆ
مەشكە. **كردن:** خۆش كردنى
پېستى مەر و بزن و گا بۆ مەشكە.

بۆى (نا. ل.) [زا] بې: بۆن

بۆنگچى (نا. فا.) [بۆنگ + چى]

بۆياغ (نا. ل.) [تور: boya] ۱-

دەرمانىك كە سەر و سىمىلى پى رەنگ
دەكەن، بۆيە ۲/۲. ئەو دەرمانەى كە
كەوشى پى رەنگ دەكەنەو، واكس.

كەسىك كە پېستەى بۆ مەشكە خۆش
دەكا.

بۆنگچىتى (حم.) [بۆنگچى + ئىتى]

كار و پېشەى كەسىك كە پېست بۆ
مەشكە خۆش دەكا.

بۆياغچى (نا. فا.) [بۆياغ + چى]

كەسىك كە كارى رەنگ كردنەو
كەوشە، كەسىك كە واكس لە كەوشان
دەدا.

بۆن و بەرام (نا. ل.) [بۆن 1 + و +

بەرام] بې: بۆن و بەرامە

بۆن و بەرامە (نا. ل.) [بۆن 1 + و +

بەرامە] كۆمەلە بۆنكى خۆش كە ھەموو
دەورووبەرى خۆى دادەگرى و ھەموو
ھەستى پېدەكەن، بۆن و بەرام، بەرامە،
بۆبەرامە، بۆبەرامە.

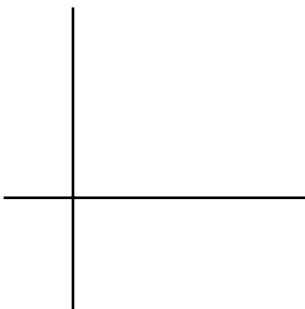
بۆنباغ (نا. ل.) [تور: boyun (مل)

bagi (بەند)] پارچەيەكى دورا و
ئامادەى تايبەتى بە رەنگ و گولى
جۆراوجۆر كە دەچىتە بن يەخەى
كراسەو، گرى تايبەتى لىدەدەن و پتر
دەگەل كۆت و شالوار دەبەسترى،
كراوات.

بۆنە (نا. ل.) [بې: بېبانوو] ۱- لە بەر، بۆ

خاترى. ؟؟ بە بۆنەى تۆو ئىمەش
پلاويكمان لە مالا خەزوررت خوارد. ۲-
بېبانوو.

بۆيە 1 (شر.) [بۆ + يە] ۱- لە بەر ئەو،

نېچيری دهالڼې و دهیکووزی و قووتی
دهدا .

بووچی (گیانډ.) [باک: بووچی - زا:
بووچی] توتکه سهگ، توله .

بوودجه (نا.) [فهر: budget] داهات
و خهرجی گشتی ولاتیک، یانه،
کومه لیهک یا کهسیک .

بوودر (نا. ل.) [بوو1 + در] ۱- زهوی
دادراو، کهندال، رههول. ۳: هیندیک
کهس دهیانگوت: کهس نهیدیوه پروا نهو
دوژمنه، پیموایه کوژراوه/ بزائن کهلاکی
له چ بوودرپیک، له چ بن بهردیک به جی
ماوه (سهعید و میرسیوه دین ل ۲۳۶) ۲-
زهوی هه لکه ندراو، زهوی کون کراو،
رههه ند، نه غم، له غم. ۳- [باک] کونی
گیاندار له زهوی دا، لان. — **لیدان:**
هه لکولینی زهوی بو سهر دهرهینان له
شویندیک دیکه، ریگا لیدان به بن زهوی
دا، رههه ند لیدان .

بوودهله (ئان.) [عهر: مرؤقی خویري
و هیچ و پووج، مرؤفیک که که سایه تی له
نیو خه لک دا نه بی، هیچه که، هیچ و
پووج، خویري .

بور 1 (نا.) بر: بووره

بور 2 (ئان.) [باش] بر: بوور1

له بهر نه مه، چونکه. ۳: ههوا سارده
بویه نهو کراسه ئهستوورهم ده بهر
کردوه. ۲- ولایمی بوچی یا بو به مانای
هه روا. ۳: بو کار ناکه ی؟ - پیم خوشه
بویه! & بویه که، بویه کا، بویه کانی،
بویه کوو .

بویه 2 (نا.) [تور: boya] ۱- نهو
ماده هیی که دهرک و دیواری پی رنگ
دهکن. ۲- بر: بویاغ .

بویهچی (نا. ل. ل. ئان.) [بویه2 +
چی] نه ققاشیک که دهرک و په نجه ره و
دیوار رنگ دهکا .

بویهکا (شر.) بر: بویه1

بویهکانی (شر.) بر: بویه1

بویهکوو (شر.) بر: بویه1

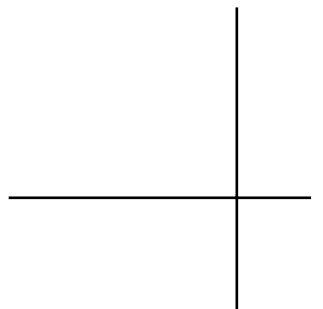
بویهکه (شر.) بر: بویه1

بوو 1 (نا.) [بر: بووم1] زهوی .

بوو 2 (نا.) [بر: بووم2] کوند،
کونده بوو، بابه قوش .

بوو 3 (نا.) [باش - زا] بر: بوون1

بوونا (گیانډ.) [فهر: Boa] ماریکی
گه و ره و درپژ و بی ژاره که له هیند و
ئامریکای باشووری دهژی، له دهوری

بوررا (نا.) [؟] [باک] په یوه نډی نیوان ژن پیاوړیک دهگه ل برای ئه وکسه، برای میرد، شووبرا، هیوهر.

بورره (نا.) [باک: بۆر - ناو: بوور، بوره - زا: بۆر، بوره] زه وییه که که قهت نه کیتلدرابی.

بوررانهوه (چا. ل) [بووران + ئهوه] دل له خو بوونهوه و بیهوش کهوتن له برسان یا له ترسان، له سهر خو چوون، بووردنهوه.

بورین (چا. ل) [بر: بووردن] ۱- بر: رابوردن. ۲- بر: لیبوردن.

تیبینی: بوورانهوه و بووردنهوه له وشه ی بۆر کهوتوه و ئه ویش له بهر رهنګ گۆرینی مرۆقه. له کوردهواری دا بۆ وههوش هینانهوه ی کهسه سی بووراو بووسی وهبن لووت دهگرن.

بوز 1 (گیا.) [باک: بزوو، بزوی - ناو: بووز، بهوز] داریکی خوړسکه، زۆر بهرز نابیتهوه و له میشه و دارستان و لیرهوار دهروئ، گه لاکانی وهک گه لای توو وایه، ههندیک له گه لاکانی وهک توپ خرې دهبنهوه و که نیوهکه ی پر دهبی له گه رای میشلوله. له کوردستان زۆره و پتر بۆ سووتاندن که لکی لیوردهگرن، **Ulmus** ناوی لاتینی ئه م داریه، ناروهن، ناروهند، ناروهن، دارمی شسوله، دارتۆفانه، دارهوهن.

بووردن (چا. ل) [هیک: قیتهر - ئهوه: قیتهر - په ه: قیتهرتن، قیتارتن] ۱- تیپه رین، رابوردن. ۲- خووش بوون، بهخشین، لیبوردن. ۳- زۆر گه یشتن و ته پینی ته رهکاری (کالهک، شووتی، هاروی، ...)

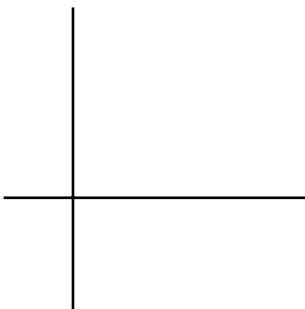
بوز 2 (نا.) [؟] گونجاو. ته نیا دهگه ل چاوگی خواردن مانا ده دا. **بۆ** **خواردن:** لوان، گونجان. ۳ به داخه وه بۆم بووز ناخوا بیم و سهرت بدهم.

بووردنهوه (چا. ل) [بووردن + ئهوه] بر: بوورانهوه

بوز 3 (نا.) [تور: buz] بر: سههؤل **بووزوو** (نا. ل) [بووز (بزن) + ئوو] [باک: بووزوو، بزوون - ناو: بووزوو، بزوو، بۆؤ] قوماشیکی تۆری ههندیک ئهستوری تایبه تی کوردستانه، باریک

بورس (نا.) [ئال: börse] بازاری مه عامه له و کرین و فروشی وهرقه باییدارمهکان.

بورس (نا.) [زا] بر: بۆرس

کراچی. ۴- ھینانہوہ سہر حالی خوشی
کھسیکی نارمحت و داماو. ۵-
ھیلایساندنہوہی ناگری دامرکاو. ۶-
گھشانندنہوہی رھڑی وپولوی ناگر.

تیبینی: بووژاندنہوہ و بووژانہوہ له
چاوگی له بیر کراوی بووژان کھوتوه که
ئیمپرؤکه برهوی نهماوه. بوج buj له
ئوئیسنا دا و بوژییتنه له زمانی
پههلهویسی هاوړیشسهی بووژانہوہی
کوریدین و به مانای رزگار کردن و
نهجات دان هاتوون.

بووژانہوہ (چا. ل) [بووژان + ئهوه] ۱-
زیندوو بوونهوہی کهسیک یا گیانداري له
حالہ مهگ دا. ۲- زیندوو بوونهوہی دار،
گیا و گولی سیس و ژاکاو. ۳- وه بره
کهوتنهوہی داب و نهړیتی له بیر کراو. ۴-
هاتنهوہ سهر حالی کهسی داماو و
پهشیو. ۵- گھشانہوہی ناگر و پولوی
دامرکاو.

بووسه (نا. ا) [باک] بې: بووسه/۱.

بووفه (نا. ا) [فهر: buffet] ۱- شوپنی
فرۆشتنی ساردی و خواردهمہنی له نیو
رستوران و شوپنی دیکه. ۲- شوپنی نان
خواردن له چیگاگهلی وهک ئیزگای قهتار
و تهماشاخانه. ۳- قهفہسهی نیو مال که

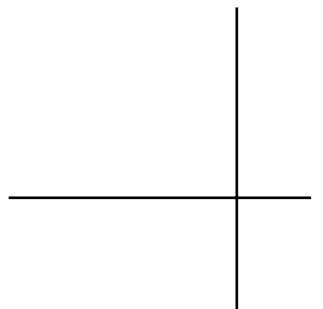
و دريژه، که چولا له مہرزی بزن سازی
دهکهن و رانک و چوغهی لی دروست
دهکهن و گویا مار ناتوانی له سهر
رانکهوہ پیوه دا و له بهر کون کون بوونی
پارچهکه ددانی تپی دا گیر دهخوا و
ددانی دهکیشری، شال.

تیبینی: بووزوو و هاوتاکانی له وشه
بزن کھوتوون، ئهوش دیاره له بهر
مہرزی بزنهکهیه. له زمانی پههلهویسی دا
بووژانہوہی به مانای بووزوو هاتوه.

بووزہ له (نا. ل) [بووزوو + ئهله]
بهرهلبینہیہکه که له بووزوو سازی
دهکهن و ژن و کابان یو کار دهبهری
دهکهن و سینگ و باسکیان دادهپوشی.

بووژ (ر. ا) [له: بووژانہوہ] له رهگی
بووژانہوہ دهکھوئ و به ناوہوہ دهلکی و
مانای بووژینہر دہدا. ئهوهندی من
بیستومه تہنیا له وشهی ئاوربووژہ دا
هہیہ.

بووژاندنہوہ (چا. م) [بووژاندن +
ئهوه] ۱- زیندوو کردنہوہ گیانداري له
حالی مهگ دا. ۲- زیندوو کردنہوہی
دار، گیا و گول که له حالی سیس بوون
و ژاکان دا بن. ۳- وهگہر خستنهوہی
داب و نهړیت و هہر شتیکی له بیر

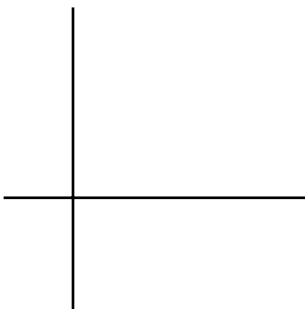

که ره‌سه‌ی سهر سفره‌ی تیدا ده‌چن.

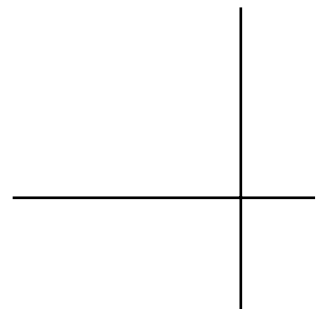
بووک (نا.) [ئەو: وه‌زوو - سسان:
 فه‌ده‌وو - په‌ه: فه‌یۆ. به‌خ: بیک، باک:
 بووک - ناو: بووک، وه‌وی - باش: وه‌یوی -
 هه‌و: ویو، وه‌یوی، وه‌وه، وه‌یوه - زا:
 فه‌یغه، فه‌یو، فه‌یغ] ۱- کچیک که قه‌راره
 شوو بکا و بۆ ئەم مه‌به‌سته ئاماده‌ی
 ده‌که‌ن، تایی زاوا له زهماوه‌ند دا. ۲-
 کچی شوو کراو و له ماله زاوا. ۳: فاتم
 بووکی ماله کاک که‌ریمه. ۳- له‌یستووکی
 به‌شکلی مئینه له پلاستیک، پارچه یا له
 هه‌رچی بۆ و کچۆله یاری ده‌گه‌ل ده‌که‌ن،
 بووکه‌شووشه، بووکه‌چینی، بووکۆله،
 بووکه‌له، وه‌یله، ویولتی، بووکک. ۴- ئەو
 داوه‌له‌ی که بۆ بووکه‌بارانه سازی
 ده‌که‌ن. ۵- ماکیتی ساز کراو به شتیوه‌ی
 مرۆف که جل فرۆش و خه‌یات جلی
 ده‌به‌ر ده‌که‌ن. ۶- [باک] نیو و
 نیوه‌راستی شووتی. ۷- [باک] باپشکیو.

— **بردن:** گواستنه‌وه‌ی بووک بۆ ماله
 زاوا، بووک گواستنه‌وه. — **دابەزاندن:**
 گه‌یشتنی بووک بۆ ماله زاوا و هینانه
 خواری له ئەسپ یا ماشین. —
گواستنه‌وه: بردنی بووک له مالی
 باوکییه‌وه بۆ ماله زاوا، بووک بردن.
 — **گۆرینه‌وه:** گۆرینه‌وه‌ی بووک له ژن

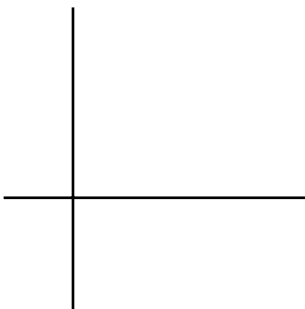
به ژنه دا له نیوه‌ی ریگا. به‌م چه‌شنه که
 که‌س و کاری بووکه‌کان هه‌تا نیوه‌ی ریگا
 دین و له‌وئ بووکه‌کان ده‌گۆرینه‌وه و
 هه‌رکه‌س بووکی خۆی ده‌باته‌وه. **بووکی**
ماله باب بوون: (کند.) هه‌ر له مال باب
 دا مانه‌وه‌ی کچ و می‌رد په‌یدا نه‌کردن. **به**
 — **بردن:** (کند.) هه‌یا بردن، ئابروو
 بردن، له هه‌للا دانی کار و مه‌سه‌له‌یه‌ک.
 ۳: خزم و که‌سم هه‌ر بزانه‌وه که من
 قومار ده‌که‌م ده‌ست به‌جی به‌ بووکم
 ده‌به‌ن. || **بووکی به‌هار:** (کند.) گۆل.
بووکی دانه‌به‌زیو: (کند.) کچیک که له
 نیومال دا ده‌ست له هه‌یچ نه‌دا و کاران
 نه‌کا. ۳: کچی ئەوه بۆ هه‌یچ ناکه‌ی ده‌لیتی
 بووکی دانه‌به‌زیوی هه‌سته یارمه‌تی
 دایکت بده! **بووکی ده‌ریایی:** (گیان-)
 گیانداریکی ده‌ریاییه وه‌ک قرژانگیکی
 درێژ و زۆر جوان که ئاخیری له‌شی
 ده‌گاته چوار په‌ره که بۆ جووله ده‌ نیو
 ئاو دا که‌لکی لیوه‌ده‌گرئ. جووته
 چنگه‌کانی ئەم گیانداره گه‌وره و زۆر به
 هیزن و بۆ راوی گیاندارانی بچووک
 که‌لکی لیوه‌ده‌گرئ، درێژی ده‌گاته نیو
 میتر و قورساییشی هه‌تا پینج کیلۆش
 دیتراوه. ئەورووپاییه‌کان گۆشته‌که‌ی
 ده‌خۆن و هه‌ر له‌به‌ر ئەمه‌ راو ده‌کردرئ،

- homarus ناوی لاتینی ئەم گیاندارهیه، قرزانگی ده‌ریایی. **بووکی رۆژ:** (کنڊ). هه‌تاو، خۆرمتاو. **بووکی سوور:** (کنڊ). ۱- بووکیک که کچ بی و بیوهژن نه‌بی. ۲- جنس و کالای باش. **بووکی سه‌ر تاقه‌ی:** (کنڊ). کیژ و ژنی زۆر جوان. **بووکی عه‌ره‌ب:** (کنڊ). مه‌ککه. **بووکی مالان:** (کنڊ). کچی کارزان و کارکه‌ر. **بووکی په‌کشوه:** کچیک که له شه‌وی زهماوند دا می‌رده‌که‌ی بکوژری یان بمری.
- بووک بووکین** (نا. ل.) [بووک + بووک + ئین] ۱- کایه‌ کردنی منداڵ به‌ تایبه‌ت کچۆلان ده‌گه‌ل بووکی یاری، بووک بووکینه. ۲- بوون بو بووک و زاوای قه‌ستی له لای منداڵان بۆ کایه‌ و یاری. (تاقمیک منداڵ کوپ و کچیک ده‌که‌نه بووک و زاوا و وهک شایبی و داوه‌ت به‌ خه‌یال زهماوند ده‌گپرن.)
- بووک بووکینه** (نا. ل.) [بووک + بووک + ئینه] بر: بووک بووکین/۱.
- بووک خنکینه** (نا. ل.) [بووک + خنکینه (خنکاندن)] هه‌رکام له ئیسکه‌کانی ملی مریشک.
- بووک** (نا. ل.) [بووک + ک] [باک] بر: بووک/۲.
- بووک مار** (گیانڊ.) [بووک + مار] [باک] بر: مارمیلکه
- بووکنی** (ئان. ل.) [بووک + ن + ئی] ئەو که‌سانه‌ی که له ماله‌ زاواوه ده‌چنه ماله‌ بووک و بووک ده‌گه‌ل خۆیان دیننه‌وه ماله‌ زاوا.
- بووک‌ه‌بارانه** (نا. ل.) [بووک + ئه‌ + بارانه] داوه‌لیکه له کاتی بی بارانی که مه‌ترسی ویشکه‌ سالی هه‌یه منداڵ ساز ده‌که‌ن. دوو داری راست و چه‌پ لیک ده‌به‌ستن و په‌رۆی به‌ سه‌ر داده‌دن و تاقمیک منداڵ به‌ کۆلانی دا ده‌گپرن و هه‌را ده‌که‌ن: بووکی مه‌ بارانی ده‌وی / ئاوی نیسو ده‌غلانی ده‌وی / ده‌ریله‌ی کچۆلانی ده‌وی. ده‌گه‌نه به‌ر هه‌ر ده‌رکه‌یه‌ک خه‌لک قاپیک ئاو بۆ بووکۆله‌که دا ده‌که‌ن و پروایان وایه به‌م چه‌شنه باران ده‌باری. بووک‌ه‌ به‌ بارانه، بووک‌ه‌ به‌ بارانی، بووک‌ه‌بارانی، ویۆله‌بارانی.
- بووک‌ه‌بارانی** (نا. ل.) [بووک + ئه‌ + باران + ئی] بر: بووک‌ه‌ بارانه.
- بووک‌ه‌ به‌ بارانه** (نا. ل.) [بووک + ئه‌ + به‌ + بارانه] بر: بووک‌ه‌بارانه
- بووک‌ه‌ به‌ بارانی** (نا. ل.) [بووک + ئه‌

- + به + باران + ئى] بې: بووکه بارانه.
بووکه جنده (گیان.) [بووک + ئه +
جنده] جوړتیک مارمیلکه ی ئاوی پئوک
پئوکی رهنگاورهنگی جوانه، هر به قهرا
مارمیلکه یه و شکلی ئه ویشی هه یه، له
کانی و دهر او و گوژ و شوینی کهم ئاو و
ته نک دا ده ژى و له بهر رهنگه کانی ئه و
ناوهیان لئناوه.
بووکه چینی (نا. ل.) [بووک + ئه +
چینی] بې: بووک/۳.
بووکه سووره (گیان.) [بووک + ئه +
سوور + ئه] مه لیکى چووکه به قهرا
چۆله که یه ک ده بی، بهر سینگی سووری
ئامال زهرده، *Erithacus rubecula*
ناوی لاتینی ئه م مه له یه، سینگ سوور.
(فار: سینه سرخ - عه: ابوالحناء). ||
بووکه سووره ی ئیرانی: ۱۷ سانتیمتره.
نیره یان پشتی بوړی ئامال شینه.
لاجانگی ره شه. برق و گه رووی سپییه.
سینگ و تهنیشتی سووری نارنجییه،
کلکی ره شه. مییه یان ره شایی لاجانگی
نییه (فه رهنگی بالنده ل ۵۶) *Irania*
gutturalis ناوی لاتینی ئه م مه له یه.
بووکه سه ما گره (نا. ل.) [بووک + ئه
+ سه ما + کهر + ئه] بووکۆله یه که له
- پارچه ساز ده کردری و نیوه که ی به لوکه
یا شتی دیکه داخنه وه.
بووکه سی (گیان.) [بووک + ئه +
سی 2] له گشت قازه کان جوانتر و
چووکتره. په به له که، مل، سینگ و
لاجانگی سووره. خه تیکی پانی سپی به
ته نیشست دا کشاوه. لاق و دندووی
چووک و ره شن. له نیوانی چاو و
دندووی خالیکى سپی هه یه، *Branta*
ruficollis ناوی لاتینی ئه م قازیه.
بووکه شووشه (نا. ل.) [بووک + ئه +
شووشه] بې: بووک/۳.
بووکۆله (نا. ل.) [بووک + ئۆله] بې:
بووک/۳.
بووکه له (نا. ل.) [بووک + ئه له] بې:
بووک/۳.
بووکینان (نا. ل.) [بووک + ئین + ئان]
[باک] دیوی بووک و زاوا له شه وی
زه ماوه ند دا، په رده، په ردوو، پاشپه رده.
بووکینی (نا. ل. - ئان. ل.) [بووک +
ئین + ئی] ۱- جل و بهرگ یا هر شتیک
که بۆ بووک کردراوه. ۳۳ بیست ساله
زه ماوه ندمان کردوه به لام هیشتا جلی
بووکینیم هر ماوه ته وه. ۲- ئه و ماوه یه
که کچی تازه شوو کردوو له مالتیک به

بووک حیساب دهکردی.

بوول (نان.) [؟] [باک] پشتکوور، کوور.

بووله‌رزه (نا. ل.) [بوو1 + لهرز + ئه]

ههژیان و له‌رینه‌وهی چینی سه‌ره‌وهی زهوی که نه‌گه‌ر توند بی‌ده‌بیتته هوی ویرانی، بوومه‌له‌رزه، بووله‌ره، زه‌لزله، نه‌رده‌ه‌ژین.

بووله‌رزه‌پیتو (نا. ل.) [بووله‌رزه + پیتو]

ئامراز و ده‌زگایه‌ک که چلۆنایه‌تی و راده و شوینی بووله‌رزه‌ی پی‌نه‌ندازه ده‌گرن.

بووله‌ره (نا. ل.) [بوو1 + له‌ر]

(له‌رینه‌وه) + ئه] بر: بووله‌رزه

بوولیل (نا. ل.) [بوو1 + لیل] ۱- تاریک

و روونی ئیواره یا به‌یانی، بوومه‌لیل، بوولیلله. ۲- تاریک، تاریک و روون، نیوه‌تاریکی. ۳- به‌ئهمری رحمانی/ تۆز بَلند بوو، بوولیلی خسته به‌ری عاسمانی (شۆپمه‌حموود ل ۵۴)

تیبینی: ده‌نیوان بوولیل و بوومه‌لیل

هه‌ندیک که‌س جیاوازی داده‌نین و بوومه‌لیل به‌تاریک و روونی به‌یانی و بوولیل به‌تاریک و روونی ئیوارئ داده‌نین. له‌باری وشه‌وه هه‌ردووک یه‌ک مانایان هه‌یه. بوو یا بووم به‌مانای زه‌وین (هه‌روه‌ک بووله‌رزه و بوومه‌له‌رزه)

و لیلش که ماناکه‌ی دیاره و به‌گشتی یانی ئه‌و ده‌مه‌ی که زه‌وی لیل ده‌بی یا روونی و تاریکی تیکه‌ل ده‌بن که نه‌ویش هه‌ر دوو کاتی تاریک و روونی ئیوار و به‌یان ده‌گرتته‌وه.

بوولیتله (نا. ل.) [بوو1 + لیل + ئه] بر:

بوولیل

بوولیتلی (نان. ل.) [بوولیل + ئی]

ره‌نگی بوولیل که نه‌رووناکه و نه‌تاریک، ره‌نگی خۆله‌میشی.

بوول (نا.) [په‌ه: فه‌ر] [هه‌و - ئه‌ر]

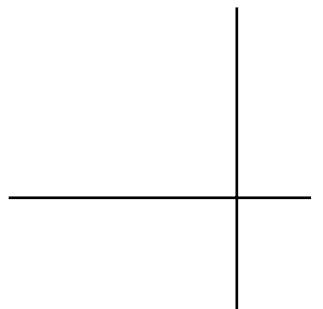
خۆلی پاشماوه‌ی سووته‌مه‌نی دوا‌ی سووتان، خۆله‌میش، خۆله‌که‌وه، خۆلی، مشک‌ی. ۳- ئازیم! ئاهیر دورییی بال‌ی تۆ/ جه‌سته‌م که‌رد وه‌ بوول، شه‌مال به‌رد په‌ی کۆ (مه‌وله‌وی ل ۲۵).

تیبینی: بوول هاومانایه ده‌گه‌ل فه‌ر

var یا فه‌رر var - ی په‌هله‌ویی به‌مانای خۆله‌میش و هاوری‌شه‌یه ده‌گه‌ل ره‌نگی بۆر به‌له‌به‌ر چاو گرتنی ئالوگۆریی دوو پیتی « ل » و « ر » ده‌گه‌ل یه‌کتر.

بوولاو (نا. ل.) [بووول + ئاو]

خۆله‌میشیک که ده‌گه‌ل ئاو تیکه‌لاو کراوه، خۆلاو. بوولاو بۆ ره‌نیو هینانی

بووم (گیانند.) [عەر: بووم] كوند، كشمیش و سهبزه ههروهها دروست کردنی مرهبا و ههندیك شتی دیکه که لکی لیوهردهگرن.

بووله مر (نا. ل.) [بوول + ئه + مری] خوڵه میشی داغ، زیله مۆ، زیله مۆ، زیله، بیلمر.

تیبینی: مری له چاوگی دامرکان که وتوه و خودی دامرکانیش له مردن.

بووله وره (نا. ل.) [بوول + ئه + وهر + ئه] تیژاوی خوڵه میشی که به بن دار و رهزی داده که بن بۆ کوشتنی میمل و کرم و گیاندارای به زیان.

بووم ¹ (نا.) [هیك: بهوومی - ئیک: بووما - ئه: بوومی - ههخ: بووم، بووما، بوومی - سان: بهوومی، بهوو - پهه: بووم. ناو: بوو، بۆ، بووم - هه: بووم] ۱- زهوی، سهرزهوی، عهرد، ههرد، ولات. ۲- پارچه په که ئاماده و خووش کراوه که نه ققاشی له سهه ده کهن.

تیبینی: بووم و هاوتاکانی له کوردیی دا به دهگمهن مهگهر له ئه ده بیات دا به تهنی بین، به لام له وشهکانی لیکدراو دا هیشتا ماون، وهک بوومه له رزه، بوودری، بوومه لیل، بووم ریخ، ههرد و بۆ، بوولیل و...

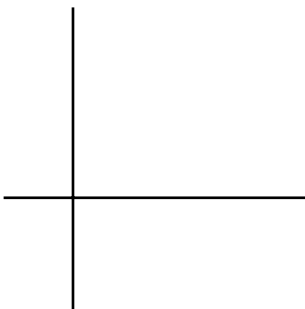
بووم ریخ (نا. ل.) [بووم 1 + ریخ] زهوی په کی سووک که هه مووی خاک نه بی و رهلم و خیزی ده که ل بی.

بوومه کوتره (گیانند.) [بووم 2 + ئه + کویر + ئه] بر: کوند

بوومه له رزه (نا. ل.) [بووم 1 + ئه + له رز + ئه] بر: بووله رزه

بوومه لیل (نا. ل.) [بووم 1 + ئه + لیل] بر: بوولیل

بوون (چا. ل.) [ئیک: بههه، بهف، بوو - ئه: بوو، بهف - ههخ: بهف - سان: بههههتی - پهه: بووتهن، بوتهن. روس: بیت - ئین: be. باک: بوون - ناو: بوون - باش: بوین - هه: بهی - زا: بیایش] ۱- له دایک بوون، به دونیا هاتن. ۲- کهس به دوعا نه بوه، به تووک بمری (په ند). ۳- مهو جوودیه تی بوونه وهر. ۴- ئه و گولدانه له کوو بوو ههر له ویتی دانیه. ئیره پیشتی دئ بوه به لام ئیستا بوته شار. ۵- پیگه یشتنی داره بهر و حاسلات. ۶- گهنمهکان بوونی به لام

سهرف کردنی کرداری دیکه له زهمانی رابوردوو دا. ☺ چوپووموومه، نه هاتبومومه، مندا لیکیان دیتبؤوه.

بوونه وهر (نا. ل، ئان. ل) [بوون + ئه + وهر] هه رچیک که هه بی (گیاندار و بی گیان)، مه وجود.

بووی (نا.) [زا] بر: بوئن

بوویجی (نا.) [زا] بر: بووجی

بها (نا.) [باک] بر: بایه خ

بهار (نا.) [باک] بر: بهار

بهشت (نا.) [باک] بر: بههشت

بهن¹ (نا.) [باک] بر: بو¹

بهن² (نا.) [باک] بر: بین¹

بهور (نا.) [باک] بر: بو¹

بهورتن (چا. م) [باک] بر: بواردن

بهوشت (نا.) [باک] بر: بههشت

بهۆست (نا.) [باک] بر: بست

بهۆک (نا.) [باک] بر: بهی

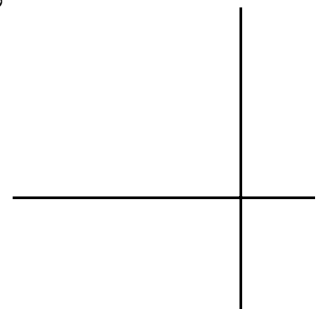
بهیث (نا.) [باک] بر: بادام

بهیستن (چا. م) [باک] بر: بیستن

بهیشت (نا.) [باش] بر: بههشت

سیوهکان هیشتا نه بوونی. ۴- چاوگی یاریده در به چاوگی دیکه، بو سهرف کردنیان له رابوردوو دا. ☺ نه مابوو، هه لاهه سرا بوو، کاتیک میوانهکان هاتن نانمان خواردبوو. ۵- هه بوون. ☺ پوولم نه بوو دهنا مالیکم هه ده کوری. ۶- ئاو هاتنه وه، راحهت بوونی ژن و پیساو له کاتیک نزیکی. **بوون به (بوونه):** ۱- پیگه یشتن. ☺ کوره کانم بوونه دوکتور. ئه حمه د بوته دوو ساله. ۲- ته بدیل بوون، گوپران به شتیکی دیکه. ☺ ئاو هه که بوته سه هو. ولات هه مووی بوته قور.

بوونه وه (چا. م) [بوون + ئه وه] ۱- له سههرا بوون، ژبانه وه. ☺ هه ددانه رزیوه که یان کیشام سوکناییم هاتی ده نکوت تازه له دایک بوومو وه. ۲- دیسان بوون، پهیدا بوون، وه چنگ که وتن. ☺ تازه کوری وا چاک نابیته وه. ۳- کرانه وه، وه بوون. ☺ ده رکه بوته وه فه رموونه ژوور. ۴- کرانه وهی غونچه، پشکووتن. ۵- لیبوونه وه، ته واو بوون. ☺ ئه مندا له هیشتا له شیر نه بوته وه. سه عات چوار له کار بووینه وه. ۶- که وتن، جیا بوونه وه، لیبوونه وه. ☺ سیوئیک له دار بووه و به سهر کابرای ریبار دا که وت. ۷- چاوگی یاریده ره بو

به (نام.) [ئېك: په تی - ئه: په ئیتی - ههخ: پیتی - پاز: په - پار: په ن - په ه: پهت. باک: پئ، ب - ناو: به، وه - باش: وه - هه: به - زا: فه] ئامرازه و بۆ ئهم مه به ستانه به کار ده بردرئ:

۱- بۆ سویند خواردن. ☺ به سه ری بایم، به خودای، به گۆری کاکم. ۲- بۆ دیاری کردنی چلۆنایه تی که لک وهرگرتن له شتیک یا ئامرازیک. ☺ به ده ست چۆله که یه کم گرت. به مشار دار ده برنه وه. ۳- بۆ پرسیار و ولام دانه وهی. ☺ به چه ند؟ - به دو سه د تمه ن! به چی؟ - به دو چه رخه! به کوئ دا؟ - به سه ری دا! ۴- پیش ناوی هه ندیک گیان داری نیر دئ و مه یلی مئینه به وان نیشان دهدا. ☺ به که ل، به به ران، به فال، به ته گه. ۵- دوو ناو یا دوو ئاوه لئاوی دووپات کراوه تیک ده کاته وه و ئاوه لئاویکی نوئ ساز ده کا، ئاو، 2، ئان، 4، ئام، 4، ئا، 14. ☺ دوور به دوور، شار به شار، سه ره سه ر، ده ست به ده ست.

به ئاستهم (ناک، ل) [به + ئاستهم] زۆر که متر له حاله تی ئاسایی، که میک، نه ختیک، به سه برا، به حال. ☺ به ئاستهم سه ری له ده رگا ده ره ئنا. رادیۆ که به ئاستهم ده نگی ده هات. **به**

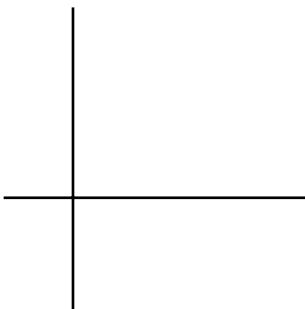
ئاستهم و دوو به لا: زۆر زۆر که م، که موو چکیک، ئه ئیک. ☺ به ئاستهم و دوو به لا قۆلم دار ووشاوه.

به ئاشکرا (ناک، ل) [به + ئاشکرا] ۱- بیپه رده، بی داپۆشین و شار دنه وه، به عاله می ئاشکرا. ☺ مانگا به دزی که ل ده گری، به ئاشکرا ده زئ. (په ند). ۲- بیپچ و په نا، روون.

به ئاشکرای (حم، ل) [به + ئاشکرای] بیپه رده بی، به ئاشکرا. ☺ به ئاشکرای قسه که ت بکه و له که س مه ترسی!

به ئاگا (ئان، ل) [به + ئاگا] ۱- وه خه بهر، نه خه وتوو، هه ستاو له خه و. ۲- هه وائی مه سه له یا شتیک زانین، خه به ردار، ئاگادار. **بوون:** ۱- وه خه بهر بوون، هیشتا نه خه وتن. ۲- خه به ردار بوون، ئاگادار بوون. **بوونه وه:** له خه وه هه ستان، وه خه بهر هاتن، به ئاگا هاتن. **کردنه وه:** وه خه بهر هینانی که سیک له خه و، هه ستان دن. **هاتن:** بر: به ئاگا بوونه وه.

به ئالۆش (ئان، ل) [به + ئالۆش] حالی که سیک که ئالۆشی هه یه، ئالۆش دار، ئالۆشاوی.

بهبا (ئان. ل) [به + با6] حالی سهگ، گورگ یا چهقه ئیکی دیل که مهیلی جووت بوونی ههیه. **بوون:** ههوا و ههوهسی جووت گرتنی دیله سی سهگ و گورگ و چهقه ل. هه گهر دیل بهبایه / سهگ دی له بهغدایه (پهند).

به بازار (ئان. ل) [به + بازار] دوکانداریک که بازاری خووشه و شمه که کهی دهفرۆشری، بازار خووش. // بی بازار. **بوون:** ۱- بر: بازار هه بوون. ۲- شیوه رسته یه که کریار یا ناسیاوی دهکاندار وهک سپاس و ئاواتی فرۆشی زۆر ده ریده پری. هه فرموو چایه کی بخووه! - به بازار بی ده بی برۆم.

بهبر (گیاند). بر: بهور 1

بهبر (ئان. ل) [به + بر] به حوکم، به بریشت. **بوون:** بریشت هه بوون، به حوکم بوون، بر هه بوون.

به بریشت (ئان. ل) [به + بریشت] ۱- مرۆقی به کار و کار له دهست هاتوو. ۲- زهوی به پیت که حاسلی زۆر بدا. & به بر. **بوون:** ۱- حوکم رویشتن، به دهسته لات بوون، به بر بوون. ۲- حاسل دانی زۆری زهوی.

بهبک (نا. ل) [به به + ک] [باک] بر: به به

بهبله (نا. ل) [به به + له] [ئهر] بر: به به

به بۆ (نا. ل) [ه] گوینیکه له یاری سافین دا ده شکێ و منداله کان بۆ چینه وهی په لاماری ددهن و هاوار ده کهن به بۆیه، به بۆیه (قامووس ب ۲ ل ۱۳۴).

به به (نا. ل) مندالی ساوا، مندالیک که هیشتا زمانی نه کردۆته وه، به بک، به بله، به به له.

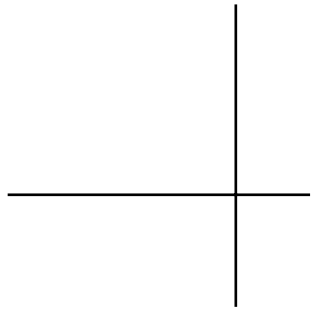
تیبینی: ئهو وشه یه له زمانی مندالانه وه وهرگی راوه. له زمانی ئینگلیسی دا baby و babe به مانایه یه.

به بهخت (ئان. ل) [به + بهخت] که سیک که شانس و بهختی ههیه. **بوون:** شانس هه بوون، بهخت هه بوون، له سه بهخت بوون.

به بهر (ئان. ل) [به + بهر 1] دار و درهختی بهردار، داری به بهر گه یشتوو.

به بهران (ئان. ل) [به + بهران] حالی مه ریک که مه یلی جووت بوونی ده گه ل بهران هه بی.

به بهقا (ئان. ل) [به + بهقا] که سیک

که له سهر به لټنی خوږه تی، شیاوی
باوړ و پروا، چی به قا.

به به له 1 (نا. ل) [به به + له] بر: به به.

به به له 2 (نا.) [باک] بر: بیبیله

به بهینه ت (نان. ل) [به + بهینه ت]
که سټیک که له سهر په میان و به لټنی
خوږی بی، به به قا، به وه فا. ☺ ☺ ☺
بکه م بو قاسیدتی که به بهینه ت و به به قا/
بینیره وه کن چه له نگي ټوئی کاوله دنیا په
(پایزه ل ۳۳).

به بی (پیش-). بر: بی. ☺ ☺ به بی ټو
ناچمه شایی.

به بیباکی (ناک. ل) [به + بیباکی]
بیباکانه، بویرانه. ☺ ☺ به بیباکی دهمی کی
هات و داغی کردم و روئی / ده بی حالی
چ بی بولبول، به هار زور پینه چوو روئی
(وهفایی ل ۲۰۸).

به بیژیو (نان. ل) [به + بیژ + و + بو]
حالی که سټیک که له ههر خوار دنی که
بیانوویگری، که سټیک که به قیز و بیژ
شت بخوا. ☺ ☺ **بوون**: بیژ له هه موو
خوار دنی که کردن، هه موو شتی که به
بیژه وه خوار دن.

به بیینه بین (نان. ل) [به + بین (هینان)]

+ ټ + بین (هینان) [حالی شوینی کی که
هات و چوئی زور له سهره و خه لک
رووی تیده که ن، شوینی میوانگر و هات
و چو له سهر، به بیینه بینه.

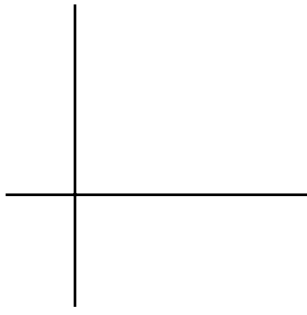
به بیینه بین (نان. ل) [به + بین + ټ +
بین + ټ] بر: به بیینه بین. ☺ ☺ تا دی
ټاوه دانتر، تا دیوه خان به بیینه بینتر، ...
بان خو شخوانیش وه ستاتر و ...
پو شتر ده بوو. (تحفه مظفریه ل ۸)

به پانه وه (ناک. ل) [به + پان + ټ وه]
ټیگری، هه موو، گشت. ☺ ☺ ساز بن به
پانه وه با پروینه دهر. دز مال که بیان
به پانه وه بردم.

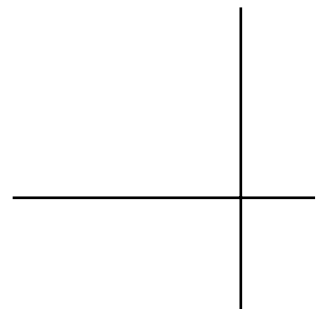
به پشت (نان. ل) [به + پشت] ۱-
که سټیک که لاگر و پشتیوانی هه یه،
پشت ټه ستور. ۲- حالی شتی کی پال و
پشتی هه بی و قایم وه ستا بی، پته و،
قایم. ۳- په له ده غلی کی خوئی لیک
دابیته وه و چی به تالی ټیدا نه بیندري.

به پشوو (نان. ل) [به + پشوو] که سی
ټارام و له سهره خو که به مهسه له یه که
زوو دهره لټنابی، پشوودریژ. ☺ ☺ **بوون**:
له سهره خو بوون، دهره لټنه بوون.

به پوز (نان. ل) [به + پوز] که سټیک که
پوز و ئیفاده له سهر خه لک لیدا،

- به دهعیه**، ترزل، لووت بهرز. **بوون:** [ل] (به + پی + یه ک) [یه ک] زوو، گورج. ☞ به پتیهک بچو بازار و کیلویه کم گوشت بو بکړه.
- به په له** (نان. ل) [به + په له] کاریک که په له و توندی تیدا هه بی، به له ز، به تالوکه، به په له په ل. **بوون:** په له هه بوون، په له کردن، به تالوکه بوون.
- به په له پهل** (نان. ل) [به + په له پهل] بر: به په له. ☞ به په له پهل مه شقه کانی نووسییه وه و بو کایه کردن هه لاته ده ری.
- به پی** (نان. ل) [به + پی] که سیک که له رویشتن و رویدین دا خیرایه، قوچاغ، به له پا، به له پی.
- به پیچ و په نا** (نان. ل) [به + پیچ و په نا] حالی که سیک که کار و کرده وه و قسه ی نيو خو ی به سانای نه درکیني و گری و پیچی تیبخا. ☞ سه ر راست قسه ی دلّت بلّی بو هینده به پیچ و په نا قسان ده که ی!
- به پیچه وانه** (نان. ل) [به + پیچه وانه] حالی کاریک به دژی خو ی، چه په وانه.
- به پی فیلان** (ناک. ل) [به + پی + ی] + فیل + نان [گه لیک زور، زور و زه وند. ☞ خاتوون نهستی مردووه، پلاو گوشت به پی فیلان (شیخ فخر ل ۶۶).
- به پتیهک** (ناک. ل) [به + پی + یه ک] زوو، گورج. ☞ به پتیهک بچو بازار و کیلویه کم گوشت بو بکړه.
- به ت** (کیان. ل) [عەر: بط] بر: مراوی
- به تاره** (نا. ل) [؟] [عەر] فلّچه یه ک که جوّلا بو ناهار و چریش لیدان که لکی لیوهرده گری، فلّچه، گزکچه.
- به تاق ته نی** (نان. ل) [به + تاق + ته نی] ته نی [بی هاو دهم، یه ک ته نه، ته نیسا، به ته نی.
- به تاقه ت** (نان. ل) [به + تاقه ت] ۱- به هیز. ۲- به سه بر، به سه وه له. // بیتاقت. **بوون:** ۱- به هیز بوون. ۲- به سه بر و حوسه له بوون. // بیتاقت بوون. **کردن:** به هیز کردن.
- به تال** (نان. ل) [عەر: بطال] ۱- هر شتیک که ناوه که ی بوش بی و چی تیدا نه بی. ☞ ته پلّی به تال، گوزهی به تال. ۲- چوار دیواری و مائی چوّل که که سی تیدا نه بی. ☞ مائی به تالت پی شک نایه به کری بی بگرم. ۳- هر قسه و نوسراوه یه ک ناوه روکی نه بی. ۴- که سی بی کار و بار. ☞ به تال و بیکار بو ی ده خولیته وه. ۵- که سی بیمیشک و بی ئاقل، می شک به تال. ☞ به و قه د و

قه لافه تهی چی ده باران دا نیه و به تاله . بری: به په له.

۶- هه لوه شان و باتل بوونی نویژ. & قاللا.

به تام (ئان. ل) [به + تام] حاللی هه ر خوارده مهنی و چیشتیکی چیژی خوش بی. // بیتام.

بوون: ۱- بۆش بوون ده فیری پری،

هیچ ده ده فر دا نه مان. ۲- چۆل بوونی

مال و دوکان و شتی له م بابه ته. ۳-

بیکار بوون. ۴- بی ئاقل بوون، ئاقل پی

نه شکان. ۵- بی ناوهرۆک بوونی قسه و

نووسراوه و شتی له م بابه ته. **کردن:**

به تانه (نا.) [عه: بطانه] ئارده مشار و چریشی لیکدراو که نه چار پی گرتنی که لین و درزی چیو که لکی لیوهرده گری.

۱- رشتنی ئاوهرکی ده فر. ۲- هه لرشتن و

رۆکردن. ۳- چۆل کردنی مال و

چواردیواری. ۴- ده ست هه لگرتن له کار.

☺☺ ئیواری کاره که به تال ده که بین.

به تانی (نا.) [عه: بطانیة] بری: په توو
به تر پیتر (نا. ل، ئاک. ل) [به تر + پیتر]
[باک] بری: به سر پیتر

به تالیی (حم.) [به تال + ئایی]

چلوناپه تی هه ر شتیکی به تال، بۆشایی

به تر پیترار (نا. ل، ئاک. ل) [به تر + پیترار]
بری: به سر پیترار

به تال پی (نا. ل) [به تال + پی 1]

که سیک که له شوینیک بی و بیکار

وه ستایی. ☺☺ ئه وه بۆ کار به و کورانه

ناکه ی هه موو به تال پی له سووچی

حه سار راوه ستاون.

به تر پیتری (نا. ل، ئاک. ل) [به تر + پیتری]
بری: به سر پیتری

به ترس (ئان. ل) [به + ترس] به سام، سامناک، ترسناک. **بوون:** جیی ترس بوون، سامناک بوون. ☺☺ ئه و ریگایه ی تو پیتیدا ده رۆی زۆر به ترسه .

به تال و هه تال (ئان. ل) [عه: بطال و

عطال] ۱- که سیک که هیچ کار و

پیشه یه کی نه بی. ۲- حاللی ده فر هیچی

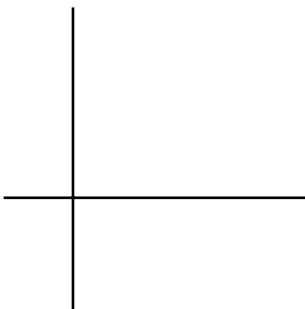
تیدا نه بی. ۳- شوینی چۆل که که سی

تیدا نه بی.

به ترس و له رز (ئان. ل) [به + ترس + و + له رز] زۆر ترساو، به ترسه ترس. ☺☺ به ترس و له رز ده رگای کرده وه .

به ترسه ترس (ئان. ل) [به + ترس + ئه + ترس] زۆر ترساو، به ترس و له رز.

به تالوکه (ئاک. ل) [به + تالوکه]

به تلان (چا. ل) ۱- له کیس چوونی کات و وهخت. ۲- فهوتان و به فیرو چوون.

به تلهب (ئان. ل) [به + تلهب (عەر: طلب)] بر: به فال

به تهما (ئان. ل) [به + تهما] ۱- چاوه نواری، بههویا، هیوادار. ۳ به تهمای من مهین نایهم. ههتا مردن هر به تهماتم. ۲- داواکار، داخوان، ویستن. ۳ به تهمام دوکانیک بکرم. به تهمام ئهوسال دهرسهکانم باش بخوینم. **بوون:** ۱- چاوه پروان بوون. ۲- ویستن، له فکر دابوون، پیوه بوون. ۳ به تهمام سهریکی نهکم بدهم. **کردن:** هیوادار کردن، چاوه پروان هیشتنهوه.

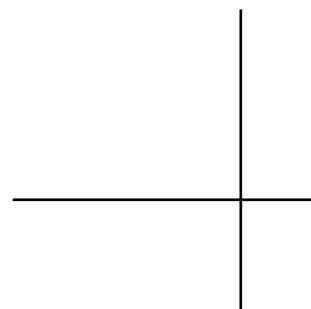
به تلانندن (چا. م) [له: به تلان] ۱- کوشتنی کات و وهخت، به فیرو دانی کات. ۲- فهوتانندن و به فیرو دانی شتیک. ۳- کوشتن و فهوتانندی که سیک. ۳ ئهمن و تومسه له ههته پادشای به تلینین، ئه مهش لیدهین برۆین (مان ل

(۹). **به تلاق** (نا. مف.) [له: به تلاق] فهوتاو، له کیس چوو، زایه.

به تویکل (ئان. ل) [به + تویکل] قسه یهک که جگه له مانای رواله تی مانای دیکه شی لی بیته وه.

به توپز (ئان. ل) [به + توپز] به زور، به زوری. ۳ فیترگهی پیخوش نه بوو به توپز بردیانه دهرس خویندن، به توپز فیترم کرد.

به ته نیا (ئان. ل) [به + ته نی] ۱- ته نیا، یهک ته نه، به تاق ته نی. ۲- سه له ت، ره بن. ۳- بی کهس و کار. **بوون:** ته نیا بوون، کهس ده گه ل نه بوون. **مانه وه:** ته نیا مانه وه، بی کهس بوون، بی

هاوډهم و ډۆست بوون.

بړي: به جاريك

به تيسك (ئان. ل.) [به + تيسك] بړي:

تيسكن

به جاريك (ئاك. ل.) [به + جار + ئيك]

به يه كجاري، بۆ هميشه، به ته واوي، ههتا ئه بهد. ښه راديوكه مان له پېر بېدهنگ بوو و به جاريك له كار كهوت.

به تين (ئان. ل.) [به + تين] ۱- حالي

هر شتيك كه گهرماي زۆر بې. ۲- (مج.) ههستي زۆر. **بوون:** ۱- گهرم و گوري هه بوون. ۲- (مج.) زۆر به ههست بوون.

به جتي (ئان. ل.) [به + جتي] ۱- كاريكي

ريكوپيڪ و شياو. ۲- (ئاك. ل.) له جتي، له بري. له بات. ښه ئيمرو به جتي باوكم من ئيش دهكم. **بوون:** جتي خو بوون، كار و كردهويهكي ريك و پيڪ بوون. ښه كوڅوشي من زۆر به جتيه و زۆر رهوا/ چونكه قانوني تهبيعت وايه، وا (نالهي جودايي ل ۲۲).

به تيراديوي (حم.) [به + تيراديوي

(تيراديتن) + ئيي] تيراديتن، نه نجام داني كاريك به دلنبايهكي ته واوهوه. ښه به تيراديوي هات و داواي پارهي ليكردم.

به ج (نا. ل.) ۱- بړي: بيچوو. ۲- بيچوي

كه رويشك.

به جا (ئان. ل.) [به + جا] بړي: به جتي

به جهرگ (ئان. ل.) [به + جهرگ] مروى

ئازا و نه ترس، به دل، به غيرت، جگه ردار. **بوون:** به غيرت بوون، نه ترسان.

به چاوه (نا. ل.) [به + چاو + نه] برشت

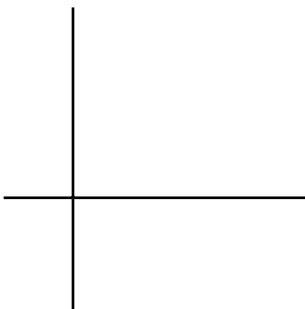
و بړي چاوي پيس، چافني. **بوون:** كه سيك كه چاوي پيس كاري ليكرده و تووشي كه ند و كو سپ، نه خوڅشي، به دشانسي و ئازار هاتوه، به چاوهوه بوون، چافني بوون. **وه بوون:** بړي: به چاوه بوون. **كردن:** به چاوي پيس روانينه كه سيك و تووشي به دشانسي و نه خوڅشي كردن.

به جهوهه (ئان. ل.) [به + جهوهه] ۱-

به غيرت، نه ترس. ۲- به هونه، هونه رمه ند. **بوون:** ۱- به غيرت بوون، نه ترسان. ۲- هونه و سه نعه تتيك زانين.

به چك (نا. ل.) [به چ + ك] [په ه:

به جاري (ئاك. ل.) [به + جار + ئي]

بهچهک [بر: بیچوو

ههتیوبازیی.

بهچهک (نا. ل) [بهچ + که] ۱- بر: بیچوو. ☺ بهچهکشیر، بهچهگورگ. ۲- بر: بهچه/۲

بهچهخۆره (نا. ل، ئان، فا) [بهچه + خۆر2 + ئه] ۱- گۆشستی زیدهی نیو پزدان و مندالْدانی ژن که ههندیگ جار دهبیته هۆی سهرهتانی مندالْدان. ۲- کرم یا گیانداریک که خهَلک پئیان وایه ده نیو زگی ههندیگ کهس دا ههیه که زۆر دهخۆن و تیر و قهلهو نابن .

بهچهگه (نا. ل) [بهچ + گه] [باش] بر: بیچوو.

بهچهدان (نا. ل) [بهچه + دان4] بر: پزدان/۱.

بهچارچاروان (ئاک. ل) [به + چوار + چاو + ئان] به وردیی، به ههموو توانای چاووه. ☺ پیشمه رگه له کاتی ئیشک گرتن دا دهیی به چوارچاروانی بروانی.

بهچهک (ئان. ل) [به + چهک] کهسیک که چهکی پیین، چهکار.

بهچوو (نا. ل) [بهچ + ئوو] بر: بیچوو **بهچووله** (نا. ل) [بهچ + ئووله] بر: بیچوووله

بهحال (ئاک. ل) [به + حال] ۱- به زهحمهت، به زۆری، سهخت. ☺ بهحال رازیم کرد بچیتته شایی. ۲- زۆر کهمتر له حالهتی ئاسایی، کهمیگ، نهختیک، به ئاستهم.

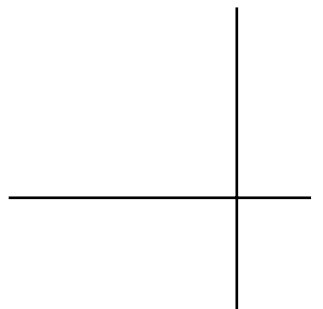
بهچه (نا. ل) [بهچ + ئه] ۱- [ههو] بر: بیچوو. ۲- مندالی کور که پیاو بو کاری جنسی دۆستایهتی دهگهَل پیک دینئ، لوسکه، بهچهک، بهچه.

بهحالهحال (ئاک. ل) [به + حال + ئه + حال] زۆر به زهحمهت، زۆر به سهختی. ☺ بهحالهحال نانی شهویم پهیدا دهکهم.

بهچهباز (نا. فا، ئان، فا) [بهچه + باز4] پیاوی نیرینهباز و تهبیعهت سارد که به مندالی نیرینه فییره، منالباز، مندالباز، ههتیوباز، لوسکهباز، ههتیوگی، کورگی.

بهحر (نا. اعر: بحر) دهریا، زهریا. ☺ لهم بهحری فیتنه بهلکی نهجاتت بدا خودا / داوینی باخودا بگره، بهرده ناخودا (مهحوی ل ۳).

بهچهبازیی (حم.) [بهچهباز + ئیی] کار و کردهوهی کهسی بهچهباز،

به حريلکه (گيانه) [به حر + ئيلکه]
جۆريک مراوی چوکه.

ئەدەب و شەرمن. // بېحەيا.
بوون: خاوەن شەرم و حەيا بوون.

۳۸ سانتيمېتره. نەختيک لە جوړه
گهوره تره، ههروهها ملي دريژ و
سهريشي گهوره تره. په رويالي قاوه يي
خالخاله، سەر برۆي ره شه. سهری باالی
سپييه. نيره تووکی پاش ملي که ميک
دريژه و شيوهی کاکۆل دەدا. ئەودەمەي
که باره بهرزگی زهرده و دوو خالی سپی
له سەر باله. زۆرتر به جووت دهبينرين.
جاری وایه زستانان به گهل دهگه پرين.
زۆرتر خو له بهر چاو نه دیو دهکا. له
که نار ئاوی شیرن له شوينی پر گیاوگۆل
دهژی و هیلانهی ساز دهکا (فه رههنگی
بالنده ل ۱۶۱)، -Anas an-
gustirotris ناوی لاتینی ئەم مه له یه،
مراوی سپيلکه، مراوی سابوونی.

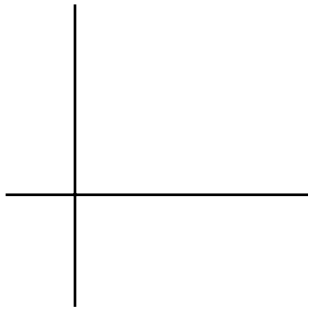
به حه وسه له (ئان. ل) [به + حه وسه له]
ئارام، له سه ره خو. **بوون:**
له سه ره خو بوون، تاقهت هه بوون. %
سه عید کوتی: ئاغام ده بی زۆر
به حه وسه له بی له و دونیا یه / خودا
دونیا ی و داناهه، هه زار چاک و خراپی
تیدا یه (سه عید و میرسیوه دین ل ۱۰۹)

بهخت (نا.) [ئهو: بهخته - پهه: بهخت.
باک: بهخت - ناو: بهخت - باش: بهخت -
ههو: بهخت - زا: بهخت] ۱- هیزکی
نادیار که مرۆف له کۆنه وه برۆای پیی
هه بوه و هات و نه هاتی له وهه ده زانی،
شانس، چاره، ئیقبال. ۲- فیدا ۳- فیرو.
به سی سوینه بوون: (کن).

بهخته وهر و سهخی و خو شه ویست بوون.
تیبینی: سوینه ته شتی گلینه ی جل تیدا
شوشتنه و به ره به ره جلی چلکنی له
دهوره کو دهبیته وه و هه موو چاو له
دهستی سوینه که تیدا بشوړین و
خاوین بنه وه. **به تاقی کردنه وه:** بر:
بهخت گرتنه وه. **به ستران:** کچیک که
خوازی بینی نه بی. **سووتان:**
بهخته وهر نه بوون، به دبهخت بوون. **کرانه وه:** ۱- بهخت ههستان، پهیدا بوونی

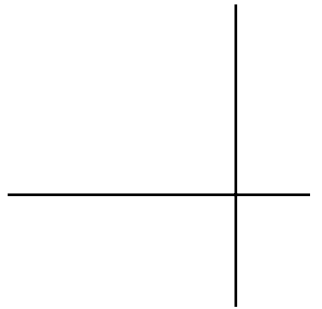
به حوکم (ئان. ل) [به + حوکم] ۱- به
دهسته لات، به پرشت. ۲- به هیز، قه وه.
بوون: ۱- به دهسته لات بوون، حوکم
رویشتن، به بر بوون. ۲- به هیز بوونی
چاو. % ماشه لالا چاویکی زۆر به
حوکمی هه یه.

به حهشت (نا.) بر: به ههشت
به حهیا (ئان. ل) [به + حهیا] مرۆی به

بهخت بهی له هیچ پوولت بۆ دهباری.
بهخت **ههستان**: ۱- به بهخت بوون،
شانس پهیدا کردن، بۆ هاتن // بهخت
نوستن. ۲: ئه ورو وادیاره بهخت
ههستاوه و خوش خوش دهیبهمهوه! ۲-
خوازبێنی پهیدا بوون بۆ کچ // بهخت
بهستران. **خۆ کردن**: مردن له پیناو
مه بهستیک دا. **خۆ خستنه بهر سی**
که سیک: په نابردن بۆ بهختی که سیک
دیکه، که سیک که خۆی بهختی نیه ۳:
ئهی لامیسه! ئه گهرچی نه بوو دهنگ و
رهنگ و بۆ / وهک شیت به عه قلی
خامه وه خۆم خسته بهختی تو (گۆران ل
۱۴). خۆم دهخه مه بهر بهختی تو
بهشکه م ئه وچار شانس بێنم. **له سهر**
بوون: به بهخت بوون، بهخت
ههستان. **|| بهختی بیدار**: شانس و
بهخت، بهختیک که دهگه ل خاوه نه که ی
بی. // بهختی نوستوو. ۳: شه وچرایهک
بوو له روژی رهشما / بهختی بیدار بوو
له ناو باوهشما (بۆ کوردستان ل ۱۴۲).
بهختی خه والوو: شانس و بهختیک که به
ئاگا نه بی، بهختیک که دهگه ل
خاوه نه که ی نه بی، بهختی نوستوو. ۳:
جه مائی رابیتهی وا دل به ره، بهختی
خه والوو شم / به ئوممیدی ته ماشایهک

بهخت. ۲- خوازبێنی پهیدا بوون بۆ
کچ. **کردن**: ۱- بهخشینی گیان له
سه ر ریباز و بیر و پروایهک، گیان بهخت
کردن، سه ر بهخت کردن. ۳: له ریی ئه و
دا بهخت که م گهر ژیانم / به سه ره رزی
و به شانازی دهزانم (نالهی جو دایی ل
۶۴). ۲- بهخشین و بلا کردن و به فیرو
دانی مال و حال. ۳: میراتی بابی به
سایتیک بهخت کرد. **گرتنه وه**: تاقی
کردنه وه ی بهخت و چاره به که ره سه ی
جۆر به جۆر (وهک فال، چلدانه، ته سبج
هاویشن، په ری قومار، دهنکه شه مچه و
...) بۆ ده رکه وتنی هات و نه هات، بهخت
به تاقی کردنه وه. **نوستن**: بۆ نه هاتن،
شانس نه بوون. ۳: زاهیرا به یتیم له نالی
و کوردی زۆر که متر نیه / تالعم
به رگه شته یه، به ده بخته به ختم نوستوو
(حاجی قادر ل ۱۳۰). هه رچی مال دینم
و ده یفرۆشم چ قازانجی ناکه م وا دیاره
به ختم نوستوو. **وه رگه ران**: گۆرانی
بهخت و شانسی که سیک، به ره وه خراپه
چوونی بهخت. **وهک سه گ وه رین**:
(کن). زۆر به شانس و بهخت بوونی
غه نیم و له هه ر کاریک دا شانس هینان
و سه رکه وتن. **هه بوون**: به شانس
بوون، خاوه ن بهخت بوون. ۳: ئه گهر

همیشه چاوی بیداره (مهجوی ل ۴۶۷) شانس، بهختیار.

بهخت رهش (ئان. ل) [بهخت + رهش]

۱- کهسیک که بهختی باش نیه و خراپی بو دئ، چاره رهش. ۲- ژنیک که لای میرده کهی بهخته وهر نه بی.

بهخت و هات (نا. ل) [بهخت + و + هات]

[هات] شانس و بهخت، بهخت. هتا کهنگی ددهی تو بهخت و هاتی / دهزانی چهند دره نه حلهت له زاتی (نالهی جودایی ل ۸۶).

بهخته (نا. ل) [سان: بهسته - تهب:

بهخته - فار: بهخته] ۱- بهران. ۲- بهرانی خه سینراو. ۳- دابهسته، پهراو.

تیبینی: له زمانی تهبری دا بهخته

baxta به مانای خه سینراو هاتوه و له فارسی دا به مانای بهرخه نیری سی یا چوار ساله (بر: موعین ب ۱ ل ۴۷۶) و له راویژی کرمانی دا به مانای پهخته هاتوه (فرهنگ گویش کرمانی ل ۴۲) وهروهتر له سانسکریت دا بهسته basta به مانای بهران هاتوه.

بهخته باران (نا. ل) [بهخت + ئه + باران]

[باران] سیههم مانگی بههارکه بارینی باران به بهخته. بر: جۆزهردان. هه بزهی دهرمانی دهردی دهرده داران/ وشهی

گوتم به بهختی خه والوو بهسه ئهتوو بی خودا/ له خه وهلسته زهمانی بچینه وه ئه و لا (حاجی قادر ل ۳۱). **بهختی رهش:**

شانس و بهختی خراپ، بهختی سیا. هه بهختی رهش حهوجه به ههش ناکا (پهند ل ۱۰۵). گیزی له خه یالات و گلهی

بهختی رهشت/ رابویره هتا به جارئ نه براوه بهشت (خه ییام ل ۶). **بهختی سپی:** شانس و بهختی باش. **بهختی سیا:** بر: بهختی رهش. هه گا دهسووتیم

گا دهگریهه، غهرقی ئاو و ئاورم / ئاخ له بهر بهختی سیا، نازانم ئهز بوچ نامرم (وهفایی ل ۵۹). **بهختی کهج:** بهختیک که

دهگهلت نه بی، بهختی خراپ، بهختی رهش. هه گلهی قسههم له دلا بوو،

حیکایه تم مابوو/ کهچی له بهختی کهچم خامه نووکی لیره شکا (حاجی قادر ل ۳۷). **بهختی نوستوو:** بر. بهختی

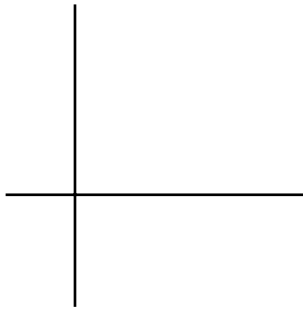
خه والوو.

تیبینی: بهخت له ریشهی بهگ bag -

ی ئه ویستایی و بهخشین و بهشینه وهی کوردیی که وتوه به مانای بهش دراو، بهش پیپراو ئه وهی که بهشی تویه.

بهختدار (ئان. فا) [بهخت + دار]

کهسی خاوهن بهخت، به بهخت، خووش

وهک به خسته بارانی به هاران (نالهی
جودایی ل ۵۵)

به خسته بهاران (نا. ل) [به خسته + بهاران]
به رخه نیریک که خاوه نه که سی بۆ بهاران
هه لیده بژیری.

به خسته لباران (نا. ل) [به خت + ئه ل +
باران] بر: به خسته باران

به خسته وار (ئان. ل) [به خت + ئه + وار]
۱- به خته وهر، به ختیار، خو شبه خت. ۳:
دهیانگوت: رۆله قوچ عوسمانه
به خته واره / بوچیت ههیه هینده گریان
و هاواره (مان ل ۲۱۶). ۲- [باک] به لاین
راست، خاوهن ویزدان، به ویزدان.

به خسته وهر (ئان. ل) [به خت + ئه + وهر]
خاوهن به خت، به به خت، به ختدار،
به ختیار، خو شبه خت. **بوون:**
خو شبه خت بوون، پیگه یشتن به
خو شیه وه، رازی بوون له ژبان، به ختیار
بوون. **کردن:** خو شبه خت کردن،
به ختیار کردن. **به خته وهری دنیا و قیامت**
بوون: (دوعا) هه می شه به خته وهر بوون
هه م له م دنیا یه و هه می ش له دنیا ی دیکه.

به خته وهری (حم.) [به خته وهر + ئیی]
خو شبه ختی، به ختیاریی.

به ختیار (ئان. ل) [به خت + یار] ۱-

که سیک که به خت ده گه لیه تی، خاوهن
به خت، خو شبه خت، به خته وهر ۲- ناوه بۆ
نیرینه. **بوون:** بر: به خته وهر
بوون. **کردن:** بر: به خته وهر کردن.

به ختیاریی (حم.) [به ختیار + ئی] بر:
به خته وهریی

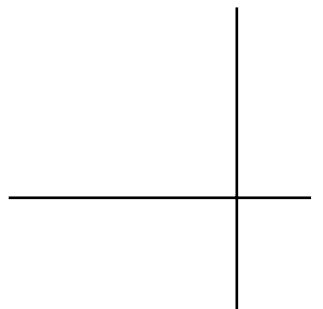
به خشین (چا. م) [هیک: بههگ - ئه و:
بهگ - پهه: به خشیتن] ۱- له گونا ه و
تاوان خو ش بوون، لی بووردن، غه فوو
کردن، بووردن، لی خو ش بوون. ۲- مال یا
شتیک به بی پاره و به خو رایی دان به
که سیک، پی به خشین.

به خشینه وه (چا. م) [به خشین + ئه وه]
بر: به شینه وه

به خو پ (ئان. ل) [به + خو پ] حالیی
رووبار و جوگه و هه ر ناوه کی یه کی
ته وژمی زۆر بی، خو پین، به ته وژم. ۳: له
چاوم دی به خو پ فرمی سکی خو پین /
که چی ئه م گو مه خو پنه هه لئه چۆرا
(تاریک و روون ل ۱۲۱).

به خو توه (ئان. ل) [به + خو + وه]
مرۆفی که له گهت و پر. **بوون:**
که له گهت و پر بوون.

به خه بهر (ئان. ل) [به + خه بهر] ۱-
که سیکی که له خه و هه ستاوی له جیی

دایه و هیشتا خهوی لئی نهکوتوه، وه خهبر، بهئاگا، خههر، بیدار، هشیار، شیار، بیار. ۲- ئاگادار. **بوون**: ۱- له خه و ههستان یا هیشتا نهنوستن، وهخهبر بوون. ۲- بئ: ئاگادار بوون.

بوونوه: ۱- له خه و ههستان و چاو کردنهوه، خهبر بوونوه. ۲- وهخو هاتنهوه، وریا بوونوه. **هینان**: کهسیک له خه و ههستاندن، وهخهبر هینان.

بهخهل (نا). [ئهه] بئ: باغههل

بهخهله (نا). [هه] بئ: باغههل

بهه (ئان). [پهه: فهت] ۱- هه شتییک یا کهسیک که باش نهیی، خراپ. ۲- ناحهز، کریت. ۳- بهدزات، بهدخت. ۳- مرۆقی خراپ و شهراپی. ۴- دهچپته سهه گهلک وشه و ئاوهلناویان لئی ساز دهکا. **بوون**: ۱- باش نهبوون، خراپ بوون. ۳- بهد نهیی بهدخانه به یاد ناکا (پهه). ۲- شهراپی بوون، مهیل له خراپه ههبوون. **هاتنه رئی**: تووشی بهدی بوون، خراپه هاتنه سهه رئی، تووشی کیشه و ناخووشی بوون. **هینان**: تووشی خراپه و ناخووشی هاتن، شانسی خراپ هینان، خراپ بۆ هاتن.

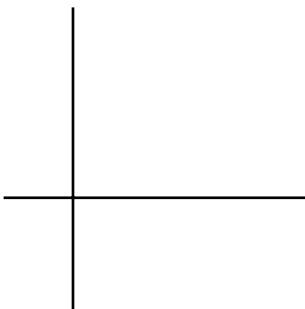
بهداخهوه (شری. ئاک). [به + داخ + ئهوه] کار و مهسهلهیهک که شیایی داخ و خهفهت بئی، جیئی داخ بوون. ۳- بهداخهوه ناتوانم کارهکهت جیبهجی کهم! زۆر بهداخهوه.

بهداو و دل (ئان. ل). [به + داو + و + دل] به مهیل و هوگرییهکی یهکجار زۆروهه، بهدل و به گیان. ۳- به داو و دل بادهوهیهکم ساز کرد کهچی باوکم لئی دراندم.

بهدهخت (ئان. ل). [به + دهخت] کهسیک که بهختی باش نیه، چارهپهش، بهدشانس، بهوبهخت. **بوون**: تووشی نهکبهتی و چارههشی بوون، بیچاره بوون. **کردن**: کهسیک تووشی چارههشی و نهکبهتی کردن، چارهپهش کردن.

بهدهختانه (ئاک. ل). [بهدهخت + ئانه2] به بهدهختیهوه، به داخیکی زۆروهه. ۳- بهدهختانه مندالی ئیستاکه باش دهرس ناخوین.

بهدهختیی (حم). [بهدهخت + ئیی] ۱- ئاکام و ئهنجامی بهدهخت، چارهپهشییی. ۲- کویرهوهیی، چهرمهسهیی، زهمهت. ۳- ئهوی بیوهژنه

به بهدبهختیی ئه‌ی مندالانه‌ی گه‌وره کرد. به بهدبهختیی‌ه‌کی زۆر ئهم کتیبانه‌م

ده‌ست که‌وت. **روو تیکردن:** تووشی به‌دبهختیی و چاره‌ره‌شیی بوون.

به‌دبێن (ئان. ل.) [به‌د + بێن] که‌سێک که هی‌وای نه‌ماوه و ئاکامی هه‌موو شتی‌ک به خراب ده‌بینی، ره‌شبین. **بوون:** ئاکامی هه‌موو شتی‌ک به خراب دیتن، ره‌شبین بوون. **کردن:** که‌سێک فێره به‌دبینی کردن، ره‌شبین کردن.

به‌دبێنی (حم.) [به‌دبێن + ئیی] ئاکامی به‌دبێن بوون، ره‌شبینیی.

به‌دبێژ (ئان. ل.) [به‌د + بێژ] بر: به‌دگۆ

به‌دبێژی (حم.) [به‌دبێژ + ئیی] بر: به‌دگۆیی

به‌دپه‌سند (ئان. ل.) [به‌د + په‌سند] ۱- که‌سێک که به سانایی شتی‌کی وه به‌ر دل نایه. ۲- که‌سێک که په‌سه‌ندی باش نیه و شتی خراب ده‌کری یا هه‌لده‌بێژی. & به‌دپه‌سه‌ن

به‌دپه‌سه‌ن (ئان. ل.) [به‌د + په‌سه‌ن] [ئه‌ر] بر: به‌دپه‌سند

به‌دتوخم (ئان. ل.) [به‌د + توخم] بر: به‌دره‌سه‌ن

به‌دجسن (ئان. ل.) [به‌د + جسن] [موک] بر: به‌دجسن.

به‌دجسنیی (حم.) [به‌دجسن + ئیی] بر: به‌دجسنیی

به‌دجنس (ئان. ل.) [به‌د + جنس] که‌سێک که ره‌سه‌ن و ره‌گه‌زی خراب بێ، به‌دجسن، به‌دزات، به‌دره‌سه‌ن.

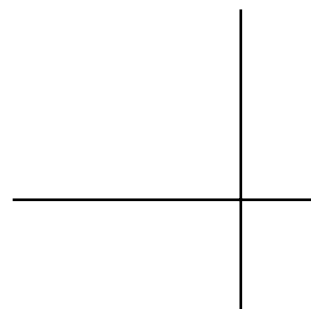
به‌دجسنیی (حم.) [به‌دجسن + ئیی] کرده‌وه و ره‌فتاری که‌سی به‌دجسن، به‌دزات بوون، به‌دجسنیی، به‌دره‌سه‌نی.

به‌دچاره (ئان. ل.) [به‌د + چاره] مرۆی ناحه‌ز و ناشیرین، خوینتال، به‌دچیره، ناشیرین، به‌دیمه‌ن، به‌دسه‌کووت.

به‌دچیره (ئان. ل.) [به‌د + چیره] [ئه‌ر] بر: به‌دچاره

به‌دحال (ئان. ل.) [به‌د + حال] ۱- که‌سێک که حال و ژیا‌نی باش نه‌بێ. ۲- که‌سێک که که‌یفی ساز نه‌بێ، حال ناخۆش. **بوون:** ۱- ژیا‌نی خراب هه‌بوون، حال شر بوون. ۲- بێکه‌یف بوون، که‌یف ساز نه‌بوون.

به‌دحالی (حم.) [به‌دحال + ئیی] ۱- ژیا‌ن ناخۆشیی. ۲- که‌یف ناسازی، بێکه‌یفیی.

به‌دحیساب (ئان. ل.) [به‌د + حیساب]
۱- که‌سیک که له سه‌ودا و مامله‌ دا سه‌ر
راست نه‌بی. ۲- که‌سیک که قه‌رز
خه‌آک دره‌نگ و به زۆره ده‌داته‌وه،
قه‌رزکوئیر. **بوون:** ۱- له سه‌ودا و
مه‌عامله‌ دا راست و پاک نه‌بوون. ۲-
قه‌رز به زۆر دانه‌وه، قه‌رزکوئیر بوون.

به‌دحیسابی (حم.) [به‌د حیساب +
ئیی] ئاکار و کرده‌وه‌ی به‌دحیساب،
قه‌رزکوئیری.

به‌دخانه (نا. ل.) [به‌د + خانه] شوئینی
کاری خراپ کردن، قه‌حپه‌خانه،
جنده‌خانه. :: به‌د نه‌بی به‌دخانه به‌ یاد
ناکا (په‌ند).

به‌دخوا (نا. فا.) [به‌د + خوا] 4 بری:
به‌دخوا. **بوون:** بری: به‌دخوا بوون.

به‌دخوای (حم.) [به‌دخوا + ئی] بری:
به‌دخوازی

به‌دخواز (نا. فا.) [به‌د + خواز]
که‌سیک که خراپه‌ی خه‌آکی ده‌وئ،
به‌دخوا، به‌دواز. **بوون:** داواکار و
خوازیاری خراپه‌ بۆ خه‌آک بوون، به‌دخوا
بوون.

به‌دخوازی (حم.) [به‌دخواز + ئیی]
ویستی به‌دخواز، به‌دخوایی.

به‌دخوو (ئان. ل.) [به‌د + خوو] ۱-
که‌سی ئاکار خراپ. ۲- که‌سیک که فیره
خراپه‌ بوه. **بوون:** ۱- ئاکار خراپ و
به‌د ره‌وشت بوون. ۲- گۆزانی خوو و
کردار له چاکه‌وه‌ بۆ خراپه‌. **کردن:**
خراپ کردنی خوو و ره‌فتاری که‌سیک.

به‌دخوویی (حم.) [به‌دخوو + ئیی]
ئاکار و کرده‌وه‌ی که‌سی به‌دخوو.

به‌دخه‌ت (ئان. ل.) [به‌د + خه‌ت]
که‌سیک که خه‌تی نووسینی جوان و ریک
و پیک نه‌بی، خه‌ت ناخۆش.

به‌ددل (ئان. ل.) [به‌د + دل] که‌سیک که
ده‌گه‌ل خه‌آک دلی باش نه‌بی، به‌دخواز.

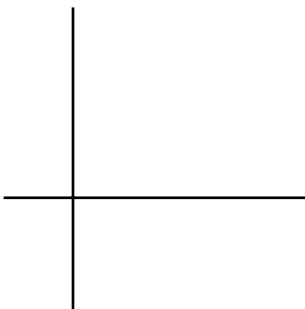
به‌ددلی (حم.) [به‌ددل + ئیی] ویستی
به‌ددل، به‌دخوازی.

به‌ددیمه‌ن (ئان. ل.) [به‌د + دیمه‌ن] بری:
به‌دچاره

به‌در (نا.) [عه‌ر: بدر] مانگی شه‌وی
چارده‌. :: ئه‌ری ئه‌ی به‌دری ئاسمانی
جه‌مال / هیچ ده‌زانی چلۆنه‌ حالی من
(تاریک و روون ل ۲۱۹).

به‌درکیف (ئان. ل.) [به‌د + رکیف]
حالی ئه‌سپیک که جوان سواری نه‌دا.

به‌دره‌قه (نا.) [عه‌ر: بدرقه] روانه‌،

به پړۍ. **كردن:** به پړۍ كړدن، روانه كړدن.

تېبېنې: هه ژار له هه نېانه بۆرینه دا نووسیویه تی: ئەم وشه یه له رهسەن دا «پادراوه» یه، واتا پاسدارۍ رینگه، عاره ب به و دهردهی برده (پړ: هه نېانه ب ۱ ل ۶۸) ئەو بۆچوونه یه نازانم هی خوځیه تی یا له شووینکی دیکه خواستوویه تیبیه وه. پادراوه ده بی وشه یه کی په هله ویی بی و وه ها وشه یه کم له هیچ فەرهنگیکی په هله ویی دا نه دیته وه به لام وشه ی پتراه [په ت (پړ)، پیکه وه] + راهه (رئ) [هه یه که مانای له رئ دا، له سه فه ر دا، ددا.

به درمه (نا، [؟] جوړیک مئش ههنگوینی کتویییه، درژتر و باریکتر له ههنگی خو مالیییه، له قه لشت و درزی ره وه زان دا شانیه دهکا، ههنگوینه که هی باشتتر و خو شتره و پیدیده کوترئ شه مه تلیرکه یا شه مه تریلکه.

به درپا (ئان، ل) [به د + را] که سیک که بیس و باوه ری باشی نه بی و رینگه یه کی خرابی هه لپژارد بی.

به درپایی (حم، ل) [به درپا + ئی] ئاکار و کرده وهی به درپا.

به درپهسەن (ئان، ل) [به د + رهسەن] مرؤف یا گیانداریکی رهگه ز و ئەسلی باش نه بی، به دجسس، به دجنس، نارهسەن، نانه جیب، به دتوخم.

به درپهسه نیی (حم، ل) [به درپهسەن + ئی] کار و کرده وهی که سی نارهسەن، نانه جیبی، به دجسنی، به دجنسی.

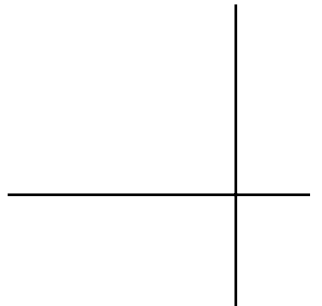
به درپهفتار (ئان، ل) [به د + رهفتار] که سیک که جوولانه وه و هه ل سوکه وتی دهگه ل خه لک باش نه بی. **بوون:** باش نه جوولانه وه دهگه ل خه لک.

به درپهفتاری (حم، ل) [به درپهفتار + ئی] ئاکار و کرده وهی به درپهفتار. **كردن:** خراب دهگه ل خه لک جوولانه وه، به درپهفتار بوون دهگه ل خه لک.

به درپهنگ (ئان، ل) [به د + رهنگ] هه ر شتیکی له باری رهنگه وه جوان و په سه ند نه بی.

به دزات (ئان، ل) [به د + زات] که سیک که زات و دهر وونی خراب بی، به درپهسەن، به دجنس.

به دزاتی (حم، ل) [به دزات + ئی] به دزات بوون، کرده وهی که سی به دزات، ناجسنی، به درپهسه نیی.

کهسیک که نمود و بیجمی جوان نهیی،
بهدقه‌واره. **بوون:** بری: بهدقه‌واره
بوون.

به‌دشوم (ئان. ل.) [به‌د + شوم] شووم،
نه‌کبه‌تی و به‌دبه‌ختیی، شووم خراپ،
نه‌حس. **بوون:** شووم خراپ بوون،
نه‌حس بوون. ☞ نه‌وانه به‌دشومن
سیامه‌ند گیان، نه‌تۆ مه‌چۆوه راوی نه‌وان
به‌دقه‌رانه (گه‌نج ل ۳۴۰).

به‌دعه‌مه‌ل (ئان. ل.) [به‌د + عه‌مه‌ل] ۱-
کهسیک که له باری داب و نه‌ریته‌وه
خراپ ده‌جوولیتته‌وه، کهسیک که خراپ
ته‌ریه‌ت کراوه و ئاکار و کرده‌وهی باش
نیه، به‌دکردار، به‌دکار. **بوون:**
ئاکار و کرده‌وه خراپ بوون، بیتته‌ریه‌ت
بوون. **کردن:** خراپ بار هینان،
بیتته‌ریه‌ت کردن.

به‌دعه‌مه‌لیی (حم.) [به‌دعه‌مه‌ل + ئیی]
کار و کرده‌وهی که‌سی به‌دعه‌مه‌ل.

به‌دقه‌ر (ئان. ل.) [به‌د + فه‌ر] ۱-
کهسیکی به‌قسه و کرده‌وه خه‌لک ئازار
بدا. ۲- مندالی هار و هاج و شه‌رانی.
بوون: ۱- خه‌لک ئازار دان. ۲-
هاروه‌اجی کردن، شلوق بوون. **کردن:**
به‌دقه‌ر باره‌پنانی مندال.

به‌دزمان (ئان. ل.) [به‌د + زمان]
کهسیک که قسه‌ی باشی به‌زمان دا
نایه و جنیوان دهدا، زمان پیس،
به‌دزوان، زوان تال، جوین فرۆش،
جنیوفرۆش. **بوون:** جنیو دان،
زمان پیس بوون.

به‌دزمانیی (حم.) [به‌دزمان + ئیی]
زمان پیس بوون، کار و کرده‌وهی که‌سی
به‌دزمان، به‌دزوانیی، زمانتالیی،
جنیوفرۆشیی. **کردن:** به‌دزمان
بوون، جنیو دان.

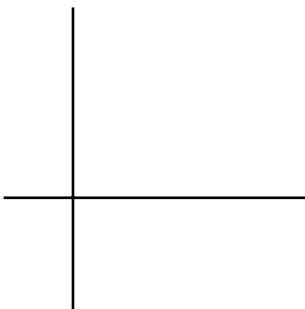
به‌دزدزه (ئاک. ل.) [به‌د + دز + نه] +
دز + نه] به‌نه‌پینی، به‌پیدزه، به
ئه‌سپایی. ☞ به‌دزدزه و سه‌ت واوه‌یلا
/ پیاو نازانی چلۆن پارێژیک ببـا
(سه‌عید و میرسیوه‌دین ل ۶۱)

به‌دزوان (ئان. ل.) [به‌د + زوان] بری:
به‌دزمان.

به‌دزیی (ئاک. ل.) [به‌د + دزیی] به
نه‌پینی، شاره‌وه. ☞ به‌دزیی ژنیان بۆ
کوره‌که‌یان هینا. به‌دزی دایک و باجم
سیگار ده‌کیشم.

به‌دسه‌کوت (ئان. ل.) [به‌د + سه‌کوت]
بری: به‌دچاره

به‌دشکل (ئان. ل.) [به‌د + شکل]

به‌دغه‌ری (حم.) [به‌دغه‌ر + ئیی] ئاکار و کرده‌وه‌ی که‌سی به‌دغه‌ر. — **کردن:** هار و هاجیی کردن، شلووقیی کردن.

به‌دغه‌دهم (ئان. ل.) [به‌د + قه‌دهم] ۱- که‌سیکی پی و قه‌دهمی باش نه‌بی و بچیته هه‌ر شوینیک کویره‌وه‌ری و ناخوشی و به‌لا ده‌گه‌ل خۆی ده‌با. // خۆش قه‌دهم. ۲- خراب، نه‌حس، شووم. — **بوون:** ۱- پی و قه‌دهم باش نه‌بوون. ۲- نه‌حس بوون، شووم بوون. ☞ مه‌چۆ شاری چیزیی، شاریکی به‌دغه‌دهمه، ... (مان ل ۴۱).

به‌دغه‌واره (ئان. ل.) [به‌د + قه‌واره] ۱- که‌سیکی که‌ قه‌د و بالایی ریک و پیک و جوان نه‌بی، به‌دشکل. ۲- جلیک که‌ له له‌ش دا جوان نه‌بی. — **بوون:** ۱- به‌ژن و بالا ریک نه‌بوون، به‌دشکل بوون. ۲- جوان نه‌بوونی جل له‌ له‌ش دا.

به‌دغه‌ول (ئان. ل.) [به‌د + قه‌ول] که‌سیک که‌ له‌ کاتی به‌ئینی دان قسه‌ی خۆی نه‌باته‌ سه‌ر، په‌یمان شکین. — **بوون:** له‌ سه‌ر په‌یمان و به‌ئینی خۆ نه‌بوون.

به‌دغه‌ولیی (حم.) [به‌دغه‌ول + ئیی] ئاکار و کرده‌وه‌ی به‌دغه‌ول. — **کردن:**

په‌یمان و به‌ئین نه‌بردنه‌ سه‌ر.

به‌دگار (ئان. ل.) [به‌د + کار] ۱- که‌سیک که‌ کاری خراب ده‌کا، که‌سیک که‌ له‌ باری داب و نه‌ریته‌وه‌ خراب ده‌جوولیته‌وه‌، به‌دعه‌مه‌ل، به‌دکردار. ۲- سیخور، شو‌فار. ۳- به‌دخواز.

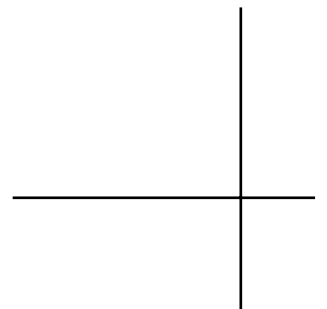
به‌دگاره (ئان. ل.) [به‌د + کار + ئه] ژنیک که‌ بۆ پاره ده‌گه‌ل خه‌لک ده‌خه‌وی، خراپه، جنده، قه‌حبه، خۆفروش. — **بوون:** خراپه‌ بوون، جنده‌ بوون.

به‌دکردار (ئان. ل.) [به‌د + کردار] بر: به‌دکار

به‌دگومان (ئان. ل.) [به‌د + گومان] که‌سیک که‌ هه‌میشه‌ باری خراپی کار لیک ده‌داته‌وه‌ و شکی له‌ هه‌موو شت و هه‌موو که‌س هه‌یه، دل پیس. — **بوون:** لیکدانه‌وه‌ی باری خراپی مه‌سه‌له، به‌شک بوون، دل پیس بوون.

به‌دگومانیی (حم.) [به‌دگومان + ئیی] گومان و بییری خراب له‌مه‌ر که‌سیک یا کاریک، دل پیسی.

به‌دگو (ئان. ل.) [به‌د + گو] که‌سیک که‌ به‌ خراپه‌ باسی خه‌لک ده‌کا، به‌دبیژ، به‌دویژ.

کردنه شهري و هه لالا.

به دمیتون (نا.) [تین: badminton]
جوړتیک یاری دوو یا چوار کهسیه وهک
تینیسسه که له زهوییه کی وهک زهوی
والیبال دهکردی. راکتیکه کانی سووکتور و
ناسکتر له هی تینیسسه و توپتیکي
مه خرووتی سووک و چهند په ره .

به دناو (ئان. ل.) [به + ناو 1] که سیک
که ناوی به خراب درچوه، ناوخراب،
به دنیو. **برون:** به خراپه درچوونی
ناو و ناوبانگ له لای خه لک. **کردن:**
خراب کردنی ناو و ئاکاری که سیک له
لای خه لک.

به دناوی (حم.) [به دناو + ئیی]
ئاکامی به دناو بوون، به دنیوی.

به دغهک (ئان. ل.) [به + نمهک]
پینهزان، سپله. هه ژور به دغه کین و ری
نه ناسین/ نانی تو ده خوین و بی
سپاسین (مهم و زین ل ۲۴۰)

به دغه کیی (حم.) [به دغه ک + ئیی]
کاری به دغه ک، پینه زانی، سپله یی.

به دنیو (ئان. ل.) [به + نیو 2] بری:
به دناو.

به دنیوی (حم.) [به دنیو + ئیی] بری:

به دگزی (حم.) [به دگۆ + ئیی] کاری
کهسی به دگۆ، به دویتزی، به دبیتزی. **کردن:**
به خراپه باسی که سیک کردن.

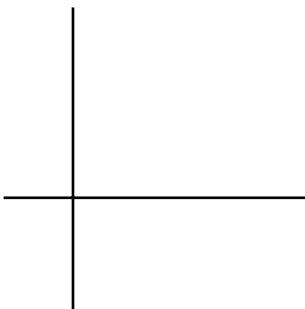
به دلغاو (ئان. ل.) [به + لغاو] ۱-
ئه سپ و باره بریک که نایه لی لغاوی ده
دهم که ن. ۲- (کن.) مرۆی بارنه بهر و
که لله رهق.

به دل (ئان. ل.) [به + دل] ۱- دهست
بلاو، دلاوا، دل گه وره. ۲- به خویشی و
مه یله وه، به ئاره زوویه کی ژوره وه، له
قوولایی دله وه. هه به دل پیم خویش بوو
بیم و سه رتان بدهم. ۳- نه ترس، بویر. ۴-
هر چیک په سه ند بی. **برون:** ۱-
نه ترسان، ویزان، نه ترس بوون. ۲- دلاوا
بوون، دلگه وره بوون. ۳- په سندن کردن.
هه ئو کراسه م به دل نیه.

به دل و به گیان (ئان. ل.) [به + دل + و
+ به + گیان] بری: به داو و دل.

به دمهست (ئان. ل.) [به + مهست]
که سیک که له کاتی خوار دغه وهی ئارهق
بیکاته هات و هاوار و شه ری، مهستی
که له لا.

به دمهستی (حم.) [به دمهست + ئیی]
کار و کرده وهی کهسی به دمهست. **کردن:**
پتر له راده خوار دغه وهی ئارهق و

و چوست بوون له کاران دا. ښه ماشه لالا
فاتی ژنیکې به دهست و برده تا وا
دهکې مال گهسک دراوه و چیتشت ساز
کراوه.

بهدهگمهن (ئان. ل) [به + دهگمهن]
روداو یا شتیکی زور کهم پهیدا بی یا
روو بدا، به هه لکهوت. ښه به دهگمهن
کوټ و شالواری ده بهر ده کهم مه گهر
نئویش شایې یا جیژنیک بی.

بهدهل (نا. ل) [عهر: بدل (له جیات، له
بری)] [که رهسه یا کالایه کی نه زور باش
که وهک کالای نه سلی و به بایخ ساز
ده کدری و هه زانترده فروشری. ښه
کریستالی به دهل، زیری به دهل.

بهدهم (ئان. ل) [به + دم] ۱- قسه زان،
به ده م وپه ل. ۲- قسه ی نه نوسراو و سه
زاره کی.

بهدهمار (ئان. ل) [به + ده مار] ۱-
که سی نازا و نه ترس، به غیرهت. ۲-
که سی که خه لکی دیکه لئی بترسیڼ.
۳- (کنډ) به شهره ف، به نامووس

بهدهماغ (ئان. ل) [به + ده ماغ]
که سی که له سه ک هیف بی،
که یفخوش، که یفساز. **بوون**: که یف
ساز بوون، له سه ک هیف بوون.

بهدهم و په ل (ئان. ل) [به + دم و
په ل] قسه زان، خوش دم و راویژ، به ده م.
بوون: له قسه زانین، باش قسه
کردن.

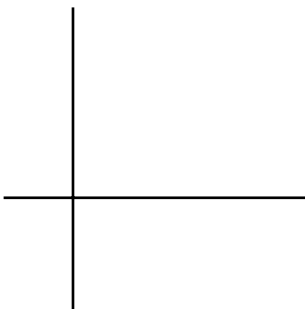
بهدهم و دږ (ئان. ل) [به + دم و +
دږ] ۳- مروی قسه زان و خوش قسه.
بوون: قسه زان و خوش قسه
بوون، خوش دم و خوش راویژ بوون.

بهدهن (نا. ل) [عهر: بدن] ۱- له شی
مروف جگه له سه ر، به ندهن. ۲- [باک]
دیواری قسه ل، وارش. ښه به دهنه
دیار به کړی. ۳- به ندهن. ښه ته تو خه زالت
نه دیوه ته گهر به زه رده خه نه پیده که نی/
مه گه قهتت نه دیوه ته گهر دینه گول دان
گول له به دهنی/ ته و گولانه له حاستی
پیکه نینی خه زال... بی قابیله ته ده بی
پیاو هه لیکه نی (لاس و خه زال ل ۱۱۱).

بهدهنه (نا. ل) [عهر: بدنه] په یکه ری
هه ندیک شتی بیگیان. ښه به دهنه ی
ماشین.

بهدهمهگ (ئان. ل) [به د + نه مه گ]
که سی که ولامی چاکه به خراپه
ده داته وه، سپله. **بوون**: ولامی
چاکه به خراپه دانه وه، سپله بوون.

بهدهمهگی (حم. ل) [به د نه مه گ + نیی]

کار و ئاکاری بهدئمهگ، سپلهیی. **کردن:** سپلهیی کردن، به خراپه ولامی چاکهیی دانهوه؛ کابرا بی

به‌دین (ئان. ل.) [به + دین] موسلمان و ئیماندار چاک که له رتی ئاین لا نادا، به‌دین و ئیمان.

به‌دی (حم.) [به‌د + ئیی] [په‌ه: فه‌تییه] خراپه، خراب بوون.

به‌ر 1 (نا.) [په‌ه: به‌ر. باک: به‌ر - ناو: به‌ر، بار - باش: به‌ر - هه‌و: به‌ر - زا:

قه‌ر] ۱- میوه‌ی دار و درخت و گیا. ۲- مندالی مرۆف و گواندار که هیشتا له زگی دایکیان دان. ۳- گیا و گوڵ و سه‌وزی پیگه‌یشتوو.؛ ئه‌وسال سئ

به‌رمان که‌وه‌ر بریوه‌ته‌وه. به‌ری دووه‌می وینجه که‌ی ده‌روونه‌وه؟ **ناریتن:**

(بۆ ئاژهل) زووتر له واده و به‌ مردویی زانی مه‌ر و مالات، فری دانی ئاوله‌مه به

مردویی، به‌ر فری دان، به‌ر خستن.

خستن: بری: به‌ر ئاویتن. **دان:**

گه‌یشتن و پی گه‌یشتنی میوه و به‌ری دار و گیا.؛ ئه‌وسال سپوه‌کانمان چاکیان

به‌ر داوه. **فری دان:** بری: به‌ر ئاویتن.

گرتن: میوه دانی دار، به‌ر دان.

لیخواردن: ۱- گه‌یشتنه به‌ری باغ و که‌لک لیخوه‌گرتن له‌م به‌ره. ۲- (کن).

که‌لک وه‌رگرتن له‌ ژیان و ئاکامی شتیک.

؛ ئه‌و مندالانم پیگه‌یانده‌لام به‌رم لیخه‌خواردن و لییان دا روین. **له**

ئمه‌گ بوو، وه‌عه‌دی هه‌وت روژ ماوه / پیموایه ئیران جیگایه‌کی خو‌شه، به‌دئمه‌گی کرد و ناگه‌ریته‌وه دواوه (سه‌عید و میرسیوه‌دین ل ۲۳۹)

به‌دوو (ئان. ل.) [به + ده‌و] ۱- ئه‌سپی باش و خو‌شبه‌ز، به‌دوو؟ ۲- [باک] جوان، له‌بار، چه‌له‌نگ.

به‌دی 1 (ئام.) [با + ئیدی] ولامی پرسیاره به‌ مانای ئا، به‌لی له کاتیک دا

که پرسیارکه‌ر شکی له راستی هه‌یه، به‌ی، ئه‌دی، ئه‌یچۆن، ئه‌دی کوو.؛ ئیمرو نه‌چوو به‌وه مالتی؟ - به‌دی

چوومه‌وه.

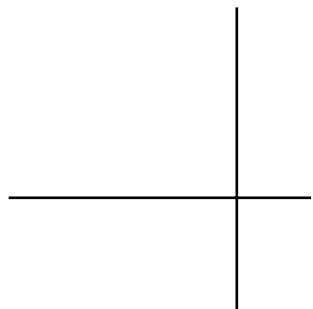
به‌دی 2 (نا. ل.) [به + دی] 1 ئاسه‌وار و نیشانه‌یه‌کی ماددی که چاو بیبینی،

به‌دید. **کردن:** دیتن، بینین.؛ ئیتر شوینه‌واری جوانی / به‌دی ناکه‌م له‌م

نیوه دا (نالهی جودایی ل ۲۹). له بیابانی عه‌ره‌بستان جگه له لم چی دی

به‌دی ناکری.

به‌دید (نا. ل.) [به + دید] [باک] بری: به‌دی 3

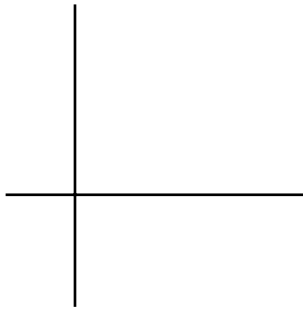
چوون: (بۆ ئافرهت) مردنی مندالی نيو زگی ژن و هاتنه دهري به مردوویی. ☺ دايكم ههتا ئیستا دوو مندالی له بهر چوه. **له** چوونهوه: چی دیکه نه زانی مئینه، له بار چوونهوه. ☺ مانگا کهمان پیر بوه ئیدی له بهر چۆتهوه. **وه** **هاتن:** بهر دان و پیگه یشتنی داره بهر بۆ یه کهم جار. ☺ با شهو برپوا سهحه ر بئ، باغی گولان وه بهر بئ / گهر تۆ مه یلت له سهه ر بئ، کافی ئیسلامی ناوه (وهفایی ل ۱۵۲). داره سیوه کهه ی حه سارمان ئه وسال وه بهر هاتوه.

بهه 2 (نا.) [ئهو: فه رهنگه، فه رهه - په ه: فهه. باک: بهه - ناو: بهه - باش: وهه] ۱- له شی مرۆف، تهن. ۲- سینگ، بهرۆک، بهروو، سینگ و بهه. ۳- (مج.) مه مک. **بۆ** **بوون:** ئه ندازه بوونی جل و بهرگ. ☺ ئهو کراسه هیند تهنگه بۆ بهرم نابئ. **ده** **کردن:** جل و بهرگ پۆشین، پۆشین. **له** **کردن:** ۱- پۆشین، ده بهه ر کردن. ۲- ده رهتانی جل و بهرگ، دا کهندن.

تیبینی: ئیستا که له بهه ر کردن و ده بهه ر کردن مانا که یان شیواوه و بۆته یهک و به مانای پۆشین دئ به لام له راستی دا دوو مانای دزی یهکن و له هه ندیک

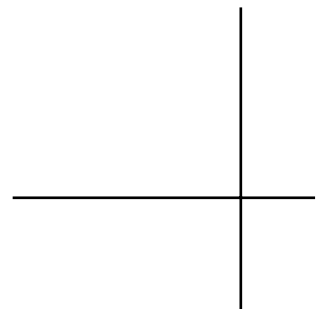
ناوچه ی وهک لی رهواری سه ره دهشت به دروستی ده یان ئینه وه. ده بهه ر کردن یانی پۆشین و له بهه ر کردن یانی دا کهندن.

بهه 3 (نا.) [باک: بهه - ناو: بهه، وهه - باش: وهه، بهه - ههه: وهه] ۱- لا، سوئ، ته نیشت. ☺ له وه بهه ری حه سار ئاوده ستیان ساز کرد بوو. له وه بهه ری رووبار دوو ژن شیویان ده کرد. فه رموون بهه وه بهه ری دا بچنه ژووئ. ۲- لای خووار، ژیر. ☺ له بهه ره وه هات (له خوواره وه هات). ۳- پئش، له پئش (بۆ کات). ☺ بهه ره له زایین، بهه ره له سه عات دوو. ۴- پئش، لای پئش (بۆ چیگا). ☺ بهه ره کرد، بهه ری لآ، بهه ره هیوان. ۵- پئش، روو. ☺ وهک نیسک وایه بهه ر و پشتی بۆ کهس نیه. ۶- بۆ لای، بهه ره و رووی. ☺ بهه ره و مال چوونه وه. بهه ره و قوبله نوێژ بکه. ۷- روو، لا، دیو. ☺ ئهو پارچه یه دوو بهه ره. ئهو بهه ری جوانیه تی. ۸- ئاسته ر. ☺ بۆ بهه رت له وه که وایه نه داوه؟ ۹- ئازاد، بهه ره لآ، بهه ره لدا. **بوون:** ۱- ئازاد بوون، بهه ره لآ بوون له بهه ند. ☺ دوو روژه له زیندان بهه ر بووم. ۲- بلآوه بوون، ته واو بوون له ئیش و کاریک. ☺ که ی له کار بهه ر ده بن. فیر که کان بهه ر بوون. ۳- له نۆره دا پئش که سیکی دیکه بوون. ۴-

ویکەوتن، ویکەوتن. ۵: چاوی بیماری به
وهعدهی تیرهبارانی نیگا / گفتی دا
جههدی که ئی دل، به لکی تۆشی
به رکەوی (مهحوی ل ۳۱۹). **گرتن:**
۱- پیش به کهسیک گرتن بۆ شهەر، بهر
پئی گرتن. ۲- پیشی ئازادی و
هه‌ئسورانی کهسیک گرتن. ۳: بهری ئه
کچه بگره با هینده وه‌دهر نه‌که‌ئ. ۳-
پیشی هه‌ر شتییک گرتن. ۴: بهر ئه
ته‌له‌ویزیۆنه‌ت بۆ گرتوه؟ بهر چاوت
گرتووم چ نابینم. **له** **بوون:** له
پیشدا بوون. ۵: ریگایه‌کی دوور و
دریژمان له‌به‌ره که ده‌بی بی‌یرین. **له**
حه‌سانه‌وه: هه‌سانه‌وه و ئارامی و
هیمنایه‌تی له ژیر چاوه‌دیتری و سایه‌ی
که‌سیکه‌وه. ۶: پیاو ئه‌گه‌ر ژنی چاکی
هه‌بی له‌به‌ری ده‌حه‌سیته‌وه. **له**
دانواندن: ته‌سلیم بوون و مل که چ کردن
بۆ ویست و ئه‌م‌ری که‌سیک، سه‌ر
دانواندن، ته‌نازول کردن. **له**
هه‌ستان: هه‌ستانه سه‌ر پئی که‌سی
دانیشتوو له کاتی په‌یدا بوونی که‌سیکی
به‌ریز و گه‌وره‌تر. به‌رزه‌پئی بوون له بهر
که‌سیک. **وه** **خستن:** به‌شدار کردن،
وه‌به‌ر دان. ۷: ئه‌و چاکه‌ش وه بهر
چاکه‌کانی دیکه‌ت ده‌خه‌م. **وه** **دان:**

خۆراییی بوون، به‌ره‌ئلا بوون. ۵- ترازان،
ره‌وین. **بوونه‌وه:** ۱- که‌وتن، که‌وتنه
خوار. ۲: بهر بوومه و ده‌ستم شکا. ئه‌و
وه‌رکه نانه به‌ربۆته‌وه هه‌لیگه‌وه. ۲-
شۆر بوونه‌وه. شۆره‌بی لک و پۆی
به‌ریوه. **دان:** ۱- ئازاد کردن،
به‌ره‌ئلا کردن. ۲: بولبوله‌که‌م به‌ردا. ۲-
بلاوه کردن. ۳: جه‌ماعه‌ت بهر دراوه تازه
تۆ ده‌چی بۆ نوێژ. ۳- به‌ره‌ئلاکردنی بای
نیوزگ. ۴- بر: تیبه‌ردان. ۵: دوو تاژیم
له رسته‌یدا / هه‌ر دووکم بهر ده‌دانی
(فۆلکلۆر ل ۱۳۲). ۵ - له کۆل بوونه‌وه.
۶: ئه‌و نه‌خۆشییه به‌رم نادا. یه‌خه‌م
به‌رده با برۆم. ۶- پیش و به‌ری ریگای
شتییک کردنه‌وه. ۷: ئاوی شیره‌که‌ی
به‌رده با هه‌ندیک سارد بی. ۷- ده‌ست
لیه‌ه‌لگرتن، وان لیه‌ینان. ۸: مامم ژنه
کۆنه‌که‌ی به‌ردا و ژنیکی دیکه‌ی هینا.
باغ و بیستانه‌که‌یان به‌رداوه. **ده‌سه‌وه:** ۱- خستن، که‌واندن، فری دان
شتییک له سه‌ره‌وه بۆ خواره‌وه. ۲:
ئیه‌ستگانه‌که‌ی به‌رداوه و شکاندی.
ده‌سه‌ری له په‌نجه‌ره‌وه بۆ به‌رداوه ۲- شۆر
کردنه‌وه. ۳: ئه‌خته‌ر که‌زیه‌کانی به سه‌ر
شان دا به‌ردابۆوه. **که‌وتن:** ۱- بر:
وه‌به‌ر که‌وتن. ۲- گولله یا شتیکی دیکه

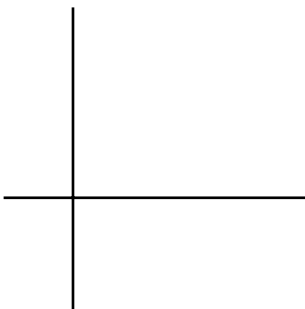
و رویشتن و شتی لهم بابته. ***بهری پین**
خوران: (خورافه) چوونه سهفه، سهفه
 بۆ هاتنه پیش. ***زمان له بهری پین دان:**
 (کن.) فریو دان و هه‌لخه‌لتاندنی
 کهسیک به زمانلووسی. **بهری دهست:**
 لای بنهوهی دهست، ئەو به‌شهی دهست
 که تووکی لینایه، لهپ. ***بهری دهست**
خوران: (خورافه) پوول هاتنه نیو
 دهستهوه، دهوله‌مه‌ند بوون.

بهر 4 (نا.) (باک - زا) بر: بهرد

بهر 5 (ئا.) (ناو: بهر - باش: وەر - هه‌و:
 وەر) تووکی سه‌ر مسوولدانی مرؤف،
 تووکی بهر، تووک‌به‌ر، مووی بهر،
 به‌رگه‌ده، رۆف، روووف، ریتف.

بهر 6 (نا.) (ئەو: قەر - په‌ه: قهرم)
 شتیک که له می‌شک دا پاشه‌که‌وت
 کراوه، له بهر، هۆش، حافزه. **له**
بوون: شیعر، وتار یا هەر شتیکی دیکه
 که پیشتر فی‌ری بوون و نیستا له
 می‌شکیان دا ماوه. † شی‌عره‌کانی
 هی‌منی هه‌موو له‌به‌ره. **له**
خویندنه‌وه: بر: له بهر کوتن. **له**
کردن: [په‌ه: قهرم که‌رتن] فی‌ر بوونی
 شتیک وها که به می‌شکه‌وه بنووسی و
 له بیر نه‌چیته‌وه. † رۆله‌ دهرسه‌کانت له

۱- به مه‌کینه به سه‌ر که‌سیک یا
 گیانداریک دا رویشتن. † به دووچه‌رخه
 پشیل‌یه‌کم وه‌به‌ر دا و کوشتم. ۲-
 به‌شدار کردن، وه‌به‌ر خستن. † کابرای
 مردوو وه‌به‌ر جنیوان مه‌ده! **وه**
که‌وتن: ۱- به‌ش و پارێک له شتیک
 پی‌گه‌یشتن، پی‌بران. † له گو‌شتی
 قوربانی چمان وه به‌ر نه‌کوت. ۲- چوونه
 ژیر مه‌کینه و ئامرازیکی دیکه‌وه. †
 مندالیک وه به‌ر عاره‌به‌ی که‌لی که‌وت. ۳-
 توش بوونی مه‌سه‌له و کار و
 کاره‌ساتیک به‌ کو‌مه‌ل، وه‌به‌ر هاتن. †
 مال‌که‌ی ئیمه‌ش وه‌به‌ر سی‌لاو که‌وت. †
 به‌ر که‌وتن. **وه** **هاتن:** ۱- ویکه‌وتن.
 ۲- تووشی مه‌سه‌له و کار و کاره‌ساتیکی
 تیکرایی بوون. † خه‌لکیان ده‌گرت
 منیش وه‌به‌ر هاتم. || **بهری ئاسمان:**
 پی‌شه‌وهی ئاسمان، ئەو به‌رزاییه‌ی که
 هه‌وره‌کان لێی ده‌بن. ***بهری ئاسمان لێ**
تاریک بوون: (کن.) زۆر نا‌هومی‌د بوون،
 هیوا لی‌بران. **بهری پین:** به‌شی بنه‌وهی
 پین، ئەو به‌شهی پین که تووکی لینایه.
 ***بهری پین چوونه پشتی پین:** (کن.) به
 چه‌رمه‌سه‌ری و کو‌یره‌وه‌ری بژیو په‌یدا
 کردن. ***بهری پین ناو‌ر لی‌بوونه‌وه:** (کن.)
 زۆر ماندوو بوون له‌به‌ر زۆر به‌ پی‌وه‌ بوون

بهر 9 (نا.) بر: بۆر 2

بهر کردوه؟ بۆ سبهی دهبی شیعریک له
بهر کهم. له **کوئن**: گێرانهوهی
نووسراوهیهک بۆ ئهوهی چاو له
نووسراوهکه بکردرێ، له بهر کوئنهوه، له
بهر خویندنهوه. هه دهرسهکهت دهبی له
بهر بلایی ههقت نیه چاو له کتیب کهی.
له **کوئنهوه**: بر: له بهر کوئن. **هاتنه**
هاتنه: فێر بوون، چوونه نیو مێشک. هه
حافز ههر چی پێ بلایی دهستبهجی دیته
بهری.

بهر 10 (نا.) بر: بهرگه. **گرتن**:
بر: بهرگه گرتن. هه بهری مستیک
ناگری.

بهر 11 (ئام.) پیشگر یا نیوگری
کرداره که له بهر 3 - ی کهوتوه و ههر
ئهو مانایهش هه دا به کردارهکه. هه
بهردان، بهر خستن، وهبهردان، بهربوون،
دهبهردان، تێبهربوون، تێبهردان.

بهر 12 (ناک، پیشه.) [هه - زا] بر:
دهر 2

تیبینی: بهر له ئهویستا دا به فهر var
و له پهلهوی دا به فهر varom یا
فاروم vārom هاتوه و به یهکیک له
هێزهکانی دهروونی ئینسان داندراوه
(عهر: شعور) ههروهها ئهم بهر - ه دهگهڵ
بهر 2 به مانای سینگ و بهر ههر یهکن و
به گشتی یانی ئهوهی که ده سینگ و بهر
دا پاراستراوه یا راگیراوه. ههروهتر بهر
هاوریشهیه دهگهڵ بیر (بر: بیر 1).

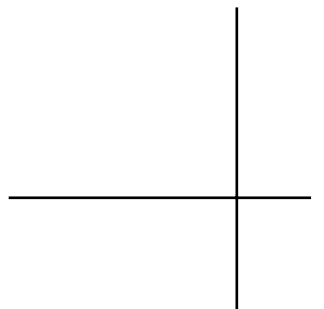
بهر 1 (نا.) [زا] بر: برا

بهر 2 (نا.) [یاک] بر: با 5

بهرا بهر (ئان. ل) [بهر 3 + ئا 14 +
بهر 3] 1 - دوو شت یا دوو کهس کهس که
له رووبهرووی یهک بن، رووبهروو. 2 - دوو
ئهندازه له ههر شتیک که قورسایان به
قهرا یهک بێ. 3 - دوو کهس یا شت که
دریژایی و بالاییان به قهده یهک بێ. 4 -
دوو کهس له کۆمهڵ دا که هێز و مال و
حالیان وهک یهکه، ئامپا، هاوشان 5 -
هاوسهنگ، یهکسان. 6 - له ئاستی، له
جیگهی... هه بهرا بهر بهم کارساته چ
ههلوێستیکتان گرتوه. 8 - بهران بهر،
بهرام بهر. **بوون**: 1 - له رووبهرووی

بهر 7 (ر.) [له: بردن] 1 - ریشهی
چاوگی بردن. 2 - (پاشه.) پاشگره و به
ناوهوه دهلکی و ئاوهلئاو یا ناوی فاعلی
ساز دهکا. هه رهنج بهر، باره بهر، دل بهر،
میرا تبهر، په یام بهر.

بهر 8 (نا.) [زا] بر: دهرکه

یەك بوونی دوو شت یا کەس. ۲-
 هاوسەنگ بوونی دوو شت یا کەس. ۳-
 هاوقەد بوون. ۴- یەكسان بوون. ۵- یەك
 بوون و مساوی بوون له کایه و کۆ
 بەرکۆ دا. & بەرانبەر بوون، بەرامبەر
 بوون. **کردن:** ۱- پێک گرتن بۆ
 دەرکەوتنی جیاوازی. ۲- وەرگێڕاوەکە
 دەگەڵ ئەسڵەکە بەراپەر کرد. ۲- وەك
 یەك هاتنەوه له کایه و کۆ بەر کۆ دا.
 ۳- وەك یەك کردنی هاوسەنگی و
 یەكسانی. & بەرانبەر کردن، بەرامبەر
 کردن. **وەستان:** ۱- له رووبەرووی
 کەسێک دا وەستان و بەرەنگاری کردن.
 ۲- دژایەتی کردن. ۳- جوابەجەنگی
 کردن. & بەرانبەر وەستان، بەرامبەر
 وەستان.

بەرات ۲ (نا،) [عەر: برات] شەوی
 پارزەدی مانگی شەبان (شەعبان) که لای
 موسلمانان شەویکی پیرۆزه و گۆیا لەم
 شەوه دا رزق و رۆزی زۆر دەبێ، شەوی
 بەرات.

بەراتخۆر (ئان، ل) [بەرات 1 + خۆر 2]
 کەسێک که به بەرات کار دەکا،
 مووچەخۆر.

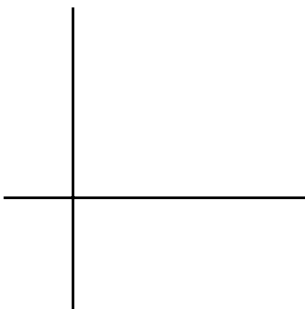
بەراتە (نا،) [؟] [باک] ۱- کەلاک، لاش.
 ۲- نیشان، ئاسەوار. ۳- حەق و پارە
 خۆینی رژاو یا کەسی کوژاو له لایەن
 کەس و کاریبەوه، خۆینبایی.

بەرار (نا،) [زا] بر: برا

بەراز (گیان،) [هیک: فەراھه - ئەو:
 فەرازه - پەه: فەرازه، فیراز. باک: بەراز
 - ناو: بەراز - باش: وراز] ۱- گیانداریکی
 گوانداری کتووییە، به تاقەت و قورس و
 پتەو و کورتەلەیه، پتستیکی ئەستووری

بەراپەری (حم،) [بەراپەر + ئیی] ۱-
 وەك یەك بوون له هەموو باریکەوه،
 یەكسانی. ۲- دژایەتی، بەرەنگاری. &
 بەرامبەری، بەرانبەری. **کردن:** ۱-
 هاوتا بوون، هاوسەنگ بوون له هەموو
 باریکەوه. ۲- دژایەتی کردن،
 بەرەنگاری کردن. & بەرانبەری کردن،
 بەرامبەری کردن.

بەرات 1 (نا،) [عەر: برات] ۱- ئەو
 جیره و پارەیی که بۆ مەلا و میرزا و

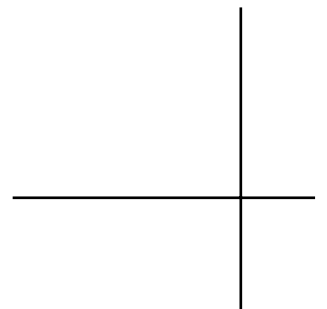
دهكهن، دريژايي لهشي ههتا سي گهن
دهگا، دؤلفين. **بهرازي دهم بهستراو:** (كند.)
كهسيك كه رؤژووي رهمهزان بگري بهلام
نوئژ نهكا. **بهرازي غهزريو:** ۱- بهرازيك
كه رقي ههستايي و پهلاماري هر
شتييك بدا. ۲- (كند.) مرؤفي رق
ئهستور. **بهرازي هيندي:** جوره
بهورازيكي كيوييه كه مييهكهه دوو
شفرهه گوره و خواري ههيه كه له ليوي
سهروههه هاتونه دهر و نيرهكهه چوار
شفرهه ههيه. (عر: البابيروسة - فه:
babiroussa)

بهرازا (نا. ل.) [بهرا + زا] [زا] بر:
برازا

بهرازخوئر (نا. ل. ئان. ل.) [بهراز +
خوئر] ۱- كهسيكي گوشتي بهراز بخوا.
۲- لهقهبيكه بق كوردهكاني ئههلي حهق و
كاكهبي كه گويا گوشتي بهراز دهخون و
پييان حهرام نيه.

بهرازه (نا. ل.) [بهراز + ئه] ۱- ۱- دوو
دداني گهورههيه كه ولاغي بهرزه له
تهمهني ۴ ههتا ۶ سالي دهري دهكا،
كهلبي بهكسم. ۲- ئهو دارانههيه كه له
ژيرهوهه بهرداشي بنهوهه ئاش
دادهمزريندري. ۳- ئامرازيكي دريژي

ههيه كه تووكيكي كورتي تهنك و رهقي
لي رواوه، سمي ههيه لمبؤزي دريژ،
نيرهكهه جووتيك شفرهه له دوو لاي
دهمي هاتوته دهر كه بق پاريزگاري له
خؤي كهلكي ليوهردهگري، پتر شهوانه
وهدهدهكهوي و گيا و ميوه دهخوا و زيان
دهگهپهنيته بيستان و زهوي هر لهبهر
ئهوه جوتيار خوشتيان ناوي، موسلمان
گوشتي ناخوا، بهلام له شويني ديكه
كهوي كراوه و گوشتي دهخون. بهرازي
نير پتي دهلين يهكانه يا برهك، بهرازي
مي پتي دهلين مالموس يا دهر و به
بهچكهكاني دهلين كوودهله، بازهله يا
بزله. بهراز ههتا پازده سالان دهژي و
سالي دوو جار دهرهكي و هر جارهه
شهش ههتا دوازده بيچووي دهبي، Sus
scorpa ناوي لاتيني ئهم گيانلهبهريه،
خوو، خووك، خنزير، دؤنخز. ۲- بهرازي
كهوي كراو كه بق گوشتهكهه بهخيو
دهكردي. ۳- (كند.) پياوي گيان سهخت.
۴- (كند.) پياوي پتهو و كورتهله و به
تاقهت. ۵- (كند.) پياوي رق ئهستور. ||
بهرازي دهريايي: ماسييهكي گوانداره كه
به كومهل ده دهريا دا دهژين، رهنگي
بؤره و سهري وهك سهري بهرازه، زاري
دداني تيدايه و بق روني لهشي راوي

بري: بهرابهريي. **کردن:** بري: بهرابهريي
کردن.

بهرامپيل (نا. ل.) [بهر 3 + ئام 4 +
پيل] جورتيك بهروانكهي ژنان كه
لكهكاني به بن ههنگلهوه تيدهپهري و له
سه شان گري دهرئ و له كاتي
شيردوشين و چيششت لپنان و
ههلسووراندي كار و باري نيو مال له
خو دبهسترئ هه تا جلهكانيان پيس
نهبي، بهرهلبينه، بهرانپيچ.

بهرامه (نا. ل.) [بهرام + هه] بري: بوون و
بهرامه

بهران (گيانا.) [پهه: فهران. روس:
barán. باك: بهران - ناو: بهران - باش:
وهران - هه: بهران - زا: بهران]
شهكه نيريك كه تهمني گهيشتيته چوار
سال و توانايي ئاوس كردني مهري
ههبي. مهردار بهران به تاييهت رادهگرن
و له كاتي تاييهتي ده مهري بهر ددهن،
غورچ، قوچ. **تيرهردان:** بهران
خستنه نيو شهك و مهري بوووت بوون.
وه هاتن: مهيلي مهري بوووت
بوون دهگهال بهران. || **بهرائي سولتان**
مهحمودي: (كندا.) كهسيك كه پشتي به
دهسته لاتداري كه وه قايم بي و ههري

قايمي كانزا يا هه شتيكي ديكه كه بو
ههلكهندي بهردى زل يا بوو لاندنهوه
و بهرز كردنهوهي شتي قورس كهلكي
ليوهردهگرن. بهرازه وه بن شتي قورسي
دياري كراو ددهن و بهردتيك يا شتيكي
ديكهي چووكتر له بني دادهنين و به
تهكانتيك شته قورسهكهي
پيدهجوولپينهوه، چلمتريده، لوسه، نوئل،
مهلغه، باري، بهيرهم، گراسته، قهاسه،
قراسه، باريه.

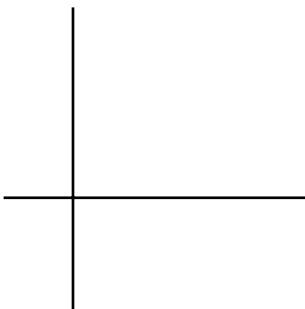
بهرازهوان (نا. ل. ئان. ل.) [بهراز + هه
+ وان] كهسيك كه ئاگاي له رهوهبهرازه
و دهيانله وهرييني.

بهرازهوانبي (حم.) [بهرازهوان + نبي]
كار و پيشههي بهرازهوان، بهراز
له وهرياندي.

بهراش (نا. ل.) [بهر 4 + ئاش 1] [باك]
بري: بهرداش

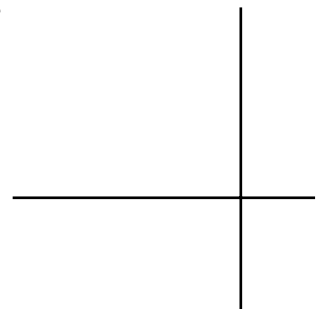
بهرام (نا.) [؟] بري: بوون و بهرامه
بهرامبهر (ئان. ل.) [بهر 3 + ئام 4 +
بهر 3] بري: بهرابهر. **بوون:** بري:
بهرابهريوون. **کردن:** بري: بهرابهر
کردن. **وهستان:** بري: بهرابهر
وهستان

بهرامبهري (حم.) [بهرامبهر + ئي]

- پیڅوڅ بڼی بیکا و کس نه توانی چی
پتیلّی، مروّقی زیانکار و دهستدریژکەر.
- به‌رانبه‌ر** (ټان. ل.) [به‌ر 3 + ټان 4 +
به‌ر 3] بڼی: به‌رابه‌ر. **به‌رون:** بڼی:
به‌رابه‌ر بوون. **به‌کردن:** بڼی: به‌رابه‌ر
کردن. **به‌وستان:** بڼی: به‌رابه‌ر
وهستان
- به‌رانبه‌ری** (حم.) [به‌رانبه‌ر + نیی]
بڼی: به‌رابه‌ری. **به‌کردن:** بڼی: به‌رابه‌ری
کردن.
- به‌رانپوژ** (ټان. ل.) [به‌ران + پوژ]
که‌سپک که لووتی له نیوان برۆکانیه‌وه
به زه‌قی هاتبیتته خواره‌وه، قه‌پوژبه‌ران.
- به‌رانپتچ** (نا. ل.) [به‌ر 3 + ټان + پتچ]
بڼی: به‌رامپیل
- به‌رانه‌ک** (ټا.) [به‌ران + ټه‌ک] [باک]
قامکی گه‌وره و ټه‌ستووری ده‌ست،
په‌نجه‌ی گه‌وره، ټه‌سپنکوژه.
- به‌رانه‌کتیوی** (گیان.) [به‌ران + ټه +
کتیوی] نی‌ری مه‌ره‌کتیوی، به‌رانه‌هردی.
- به‌رانه‌هردی** (گیان.) [به‌ران + ټه +
هردی] [ه‌ه‌و] بڼی: به‌رانه‌کتیوی
- به‌رانگه** (نا. ل.) [به‌ران + گه] شوینی
موّل خواردنی ران له ده‌شت.
- به‌راو** (نا. ل.) [به‌ر 3 + ټاو 1]
زه‌راع‌تیک که ده‌بڼی ټاو بدری، ټاوی. //
دیم. **به‌کردنه** (کن.) وه‌به‌ر جنیو
دان. ټه‌ باوکی کردوته به‌راوی خه‌لک.
(ټه‌گه‌ر خه‌لک جنیو به‌ باوکی بدا له‌به‌ری
گران نایه).
- به‌راوپشت** (ټان. ل.) [به‌ر 3 + ټاو +
پشت] حالّی جل و به‌رک یا هه‌رشتیک
دیکه که دیوی ژووریتی به‌ دهره‌وه بڼی.
ټاوه‌ژوو، به‌راوه‌ژوو، به‌ر و پشت/٢،
به‌ره‌واژ، چه‌واشه.
- به‌راورد** (چا. م.) [ف‌ار: برورد]
هاوسه‌نگی، ته‌خمین. **به‌دان:** بڼی:
به‌راورد کردن. **به‌کردن:** ١-
هه‌لسه‌نگاندن له باری نرخ و جنسه‌وه،
به‌راورد دان. ٢- دیاری کردنی نرخ
شتیک له گوټره، نرخاندن.
- به‌راوه‌ژوو** (ټان. ل.) [به‌ر 3 + ټاوه‌ژوو]
بڼی: به‌راوپشت
- به‌راوه‌ژی** (ټان. ل.) [به‌ر 3 + ټاوه‌ژی]
بڼی: به‌راوپشت
- به‌راویتسه** (ټان. ل.) [به‌ر 1 + ټاویتسه
(ټاویتن)] حالّی مه‌ر یا بزنیک به‌ری
هاویشتی.
- به‌رایی** 1 (نا. ل.) [به‌ر 3 + ټایی] ١-

تاقمیک سواریک که له پیش کاروان

دهرۆن. ۲- تاقمیک سوار که له پیشهوهی لهشکر و قۆشههه دهرۆن. & پیشایی.

بهرایی 2 (نا. [؟] ۱- ویست، مهیلی

دل. ۲- ئۆقره، ههسانهوهی دل. —

دان: دل هاتن، ویستن. :: چاوم بهراییی

نهدهدهدا من تیر بخۆم و منداڵ برسی

بن. دلّم بهراییی نادا قسههی ناحهزی

پیدبایم. — **هاتن:** ئۆقره گرتن،

ههسانهوه.

بهریا (نا. ل)[بهر3 + با1] وهرده کا و

تۆز خۆل که له کاتی له کهو دانی گهنم

دهکهپته لایهک.

بهریاد (ئان. ل)[فار: بریاد] ۱- فهنا،

نابوود، فهوتاو. ۲- ویران، رووخاو،

نوغرۆ. — **بوون:** فهوتان، تیداچوون.

:: ههتا دوژمن بهریاد نهبی/ تا

کوردهستان ئازاد نهبی/ تفهنگ له شان

ناکهمهوه (بو کوردهستان ل ۱۶۱). —

دان: فهوتاندن، نابوود کردن. — **کران:**

۱- فهوتان، تیداچوون. ۲- ویران کران،

رووخان. :: دیوهخانم بهریاد کرا/

تهکیهه له جی بنیاد نرا (بو کوردهستان

ل ۱۷۵). — **کردن:** ۱- فهوتاندن،

نابوود کردن. ۲- ویران کردن،

رووخاندن.

بهریار (ئان. ل)[بهر3 + بار1] ۱- یهک

سمی سی سآله که گهیشتهوته تهمهنی

بار لیئان. ۲- (مج.) کهسی گوئی له

مست و ژیر فهومان. ۳- رام، دهستهۆ.

هاتنه —: ۱- رام بوونی باره بهر بو

چوونه ژیر بار و بار هه لگرتن. ۲- چوونه

ژیر باری کهسیک بو جی به جی کردنی

کاریک. **هینانه** —: رام کردنی باره بهر

بو بار هه لگرتن. ۲- بردنه ژیر باری

کهسیک بو راپه پاندنی کاریک.

بهریانک (نا. ل)[بهر2 + بان (وان1)]

+ ک [زا] بر: به ره لینه

بهریانک (نا. ل)[بهر3 + بانگ] ۱-

کاتی رۆژوو شکاندن، ئیفتار، فتاره. ۲-

خواردمه نییه که که بو ئەم کاته

داندراوه. — **کردنهوه:** شکاندنی رۆژوو

به خواردن له کاتی بانگی شیوان،

ئیفتار کردنهوه.

بهریلاو (ئان. ل)[بهر3 + بلاو] ۱-

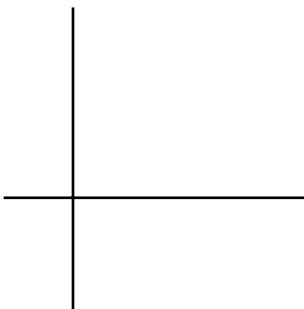
هه شتیک که پیش و بهری ئاوه له بی.

۲- ههراو. ۳- (مج.) گشتی، هه مه

لایه نه. :: پیویستمان به هاوکاری

بهریلاوی خه لک ههیه.

بهریوارد (گیان.) [بهر1 + بوارد

يا دوو لايهن هاتوچۆ دهكا و دهيهوئى بۆ مه بهستىك ريكيان خا بى ئه وهى كه پهيوهندييهكى زۆرى بهوه وهه بى، وهها كه سىك له نيو خه لك دا خو شه ويست نيه و به سووك چاوى لئده كه ن. ۳: كاكا كه ريم بوته به ربووكى ناغاواتان.

به ربووكى (حم.) [به ربووك + ئى] ۱- كار و پيشه ي كه سى به ربووك. ۲- (مج.) ريكخستن و هه لسووراندن و جيبه جى كردنى كارى كه سىك يا كه سانىك بى ئه وهى پهيوهندييهكى ئه وتوى بهو كه سه وه هه بى.

به ريهت (نا.) [به ه: به ريهت، به ريهت له يون: barbitos] ئاميرىكى موسيقيه وهك تهنبور به لام دهسكه كه ي كورتره و كاسه كه ي گوره تر، عوود.

به ريهت ژهن (ئان، فا) [به ريهت + ژهن] كه سىك كه به ريهت لئده دا، عوود ژهن.

به ريهخت (نا.) [به ر3 + بهخت] كچىك كه كاتى ميژد كردنى گه يشتبى، كچى دم بهخت.

به ريهر (نا.) [ئى: barber] كه سىك كه سه ر و ريشى پياوان ده تاشى يا كورتى دهكات وه، سه لمانى، سه رتاش، ده للاك، سه رتاش.

(بوردين) [سۆر] به رديل يا شه كه مييه كى ئه ستىور كه سالىكى بوارد بى و نه زابى، به ربواردو.

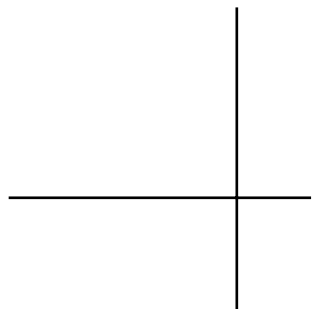
به ربواردو (گيان.) [به ر1 + بواردو] [موك] بى: به ربوارد

به ربوسه (نا.) [به ر3 + بوسه] ئامرازىكه كه بوسه ي پى له نير توند ده كرى و ناهيلى بچوولئته وه.

به ربوو (ئان.) [به ر3 + بوو (بوون)] به رداو، به ره لالا.

به ربوره (نا.) [به ر3 + بووره] ۱- توويك كه به ر له كى لانى به سه ر زهوى دا ده بپرزىن، به رچين. ۲- له خو وه به بى بىر كردنه وه، له خو را. ۳- به ر له هه ر شتىك. ۴: له به ربوره با پتت بلئم له وه دوا حهقت نيه درهنگ بئيه وه.

به ربووك (نا.) [به ر3 + بووك] ۱- ئافره تىكه به پاره كار دهكا، هه ميشه ده گه ل بووكه و كار و بارى بووك هه لده سوورپنى و ده گه ل بووك ده چپته مالى زاوا و شهوى په ردو په روى خويناوى دىنئته ده ر و به خه لكى نيشان ده دا، پئخه سوو، پاخه سوو، پاوهوى، پاوه وه، پاوه يوه. ۲- (مج.) كه سىك كه بۆ خو شيرين كردن له نيوان دووكه س

شكاني شهقي گه‌رما به تاييهت له پايژ
دا خه‌لك لي‌ي داده‌نيشن و خو له بهر تاو
هه‌لده‌خن، به‌ربه‌رۆچك.

به‌ربه‌ژن (نا. ل.) [به‌ر3 + به‌ژن1] -
نوشته و دوعايه‌ك كه به‌رگي تئده‌گرن،
به‌نديكي وئده‌خن و له مل و لا قو‌لئكي
ده‌كهن وه‌ها كه بكه‌وئته سه‌ر كه‌له‌كه،
حه‌مايال، حه‌مايه‌ل. ۲- خشلئكي ژنانه‌يه
كه وه‌ك حه‌مايال له خوياني ده‌دن.

به‌ربه‌س (نا. ل.) [به‌ر3 + به‌س] بر:
به‌ربه‌ست

به‌ربه‌ست (نا. ل.) [به‌ر3 + به‌ست] -
به‌ر گرتني ئاو بو‌ پاشه‌كه‌وت كردن و
راگرتني. ۲- به‌ره‌لست و به‌رگري له
هه‌ر كارئك. **كردن:** ۱- به‌ري ئاوي
جو‌گه يا ئاوي خوري ديكه گرتن. ۲- به‌ر
به‌ستن، به‌ر گرتن.

به‌ربه‌سئيل (نا. ل.) [به‌ر (به‌رخ) + به +
سئيل] چئشتئكي كورده‌واريه، قوراو.

گو‌شتي به‌رخ له سه‌ر سئيل سوور
ده‌كه‌نه‌وه و ماستي مه‌راني بو‌ خاو
ده‌كه‌نه‌وه، به سه‌ري داده‌كهن و ده‌يخون.
له هه‌نديك ناوچه‌ي ديكه گو‌شتي به‌رخ
ده‌گه‌ل ماستي مه‌ران و له‌په و كه‌وه‌ر يا
كو‌راده ده‌كو‌لئين، وه‌ك جو‌رئك شو‌رباي

به‌ره‌ران (گيان.) [به‌ر + به‌ران] شه‌كه
مئيه‌ك كه گه‌يشتو‌ته ئه‌و ته‌مه‌نه‌ي به‌ران
وه‌خو بگرئ، به‌رخه مي‌ي سي‌ سا‌له.

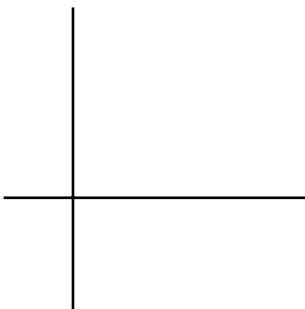
به‌ره‌ره‌كاني (نا. ل.) [به‌ر3 + به‌ر3 +
ئه‌ك + ئاني] ۱- له به‌ر يه‌ك راوه‌ستاني
دوو كه‌س يا ده‌و‌لته و چه‌كدار بو‌ تئيك
شكاندني به‌كتر. ۲- خو‌راگرتن و خه‌بات
كردن له ئاست گي‌ير و گرفت و
چه‌رمه‌سه‌ري ژيان يا هه‌ر كارئكي ديكه.
۳- حه‌ول دان بو‌ پئيش كه‌وتن له غه‌نيم،
رقه‌به‌ري، ئينكه‌به‌ري. **كردن:** ۱-
خو‌ راگرتن و خه‌بات له شه‌ي و له ئاست
چه‌رمه‌سه‌ري دا. ۲- رقه‌به‌ري كردن.

به‌ره‌ره‌ين (ئان. ل.) [به‌ر3 + به‌رين]
زه‌وي، پارچه و قوماش يا هه‌رشتيكي
ديكه كه به‌ري زياد و زو‌ر بي، به‌رپان،
به‌ره‌ره‌وان، هه‌راو، به‌رين. //
به‌ره‌ته‌سك.

به‌ره‌ره‌رۆ (نا. ل.) [به‌ر3 + به + رۆ1]
بر: گو‌له به‌رۆژه

به‌ره‌ره‌رۆچك (نا. ل.) [به‌ر3 + به +
رۆچ + ك] بر: به‌ربه‌رۆچكه

به‌ره‌ره‌رۆچكه (نا. ل.) [به‌ر3 + به +
رۆچ + كه] په‌نا ديوار يا شو‌ينئيك كه
روو به تاوه و تاو تئده‌كا و له كاتي

به ماست دواى پيگه‌يشتنى تييده‌كوشن
به‌ره‌جووت و ده‌يخون.

به‌ريتنكه (نا. ل.) [به‌ر 2 + بين 1 + كه]
بري: به‌ره‌آبينه

به‌ريا (ئان. ل، ئاك. ل.) [به‌ر 3 + پا 1]
وه‌ستاو، له‌سه‌ر پي. ۲- ساز، دامه‌زراو،
ري‌كخ‌راو. ~ **بوون**: ساز بوون،
دامه‌زران و هه‌لگيرسانى ئاژاوه و شه‌ر
و شتى له‌م بابته. ~ **كردن**:
هه‌لگيرساندن، دامه‌زراندن، ساز كردن.

به‌ريال (نا. ل.) [به‌ر 3 + پال 6]
قه‌دپالى كيو و شاخ، لاپال. ۳: واتا كه
ده‌بوو به‌رؤژى سه‌رسال/ هه‌ركه‌س
ده‌ره‌ئچوونه ده‌شت و به‌ريال (مه‌م و زين
ل ۲۶۲).

به‌ريان (ئان. ل.) [به‌ر 3 + پان]
به‌ره‌رين.

به‌رپرس (نا. فا.) [به‌ر + پرس]
و كاربه‌ده‌ستى تاقيمتك كه ولامده‌رى كار
و ئه‌ركى پي سپي‌ردراوه، لي پرسراوه‌ى
شوينيكت، به‌رپرسيار، مه‌سئول.

به‌رپرسايه‌تى (حم.) [به‌رپرس +
ئايه‌تى] به‌رپرسى ولام دانسه‌وه،
مه‌سئوليه‌ت. ۳: به‌رپرسايه‌تى ئه‌و ئه‌ركه
گرينگه له‌سه‌ر شانى منه.

به‌ره‌گوار (ئان. ل.) [به‌ر + به + گوار]
ئاژه‌ليكت كه گوشتى زيده وهك گواره به
مليه‌وه بي.

به‌ره‌ن 1 (نا. ل.) [به‌ر 2 + به‌ن 1]
سينه‌به‌ند، گه‌ردنبه‌ندى شوڤ. ۳: به‌ژنى
چه‌نده برنده لئي ده‌به‌ستى گيلدارى /
توق و ته‌له‌سم و به‌ره‌ن به‌سه‌ر دا هاتنه
خوارى (سيه‌سه هونراوه ل ۷۷).

به‌ره‌ن 2 (نا. ل.) [به‌ر 3 + به‌ن 1]
داريكت كه به‌رى كوني ئه‌ستير و گؤلى
پيده‌گرن، چيوه‌سه‌يل.

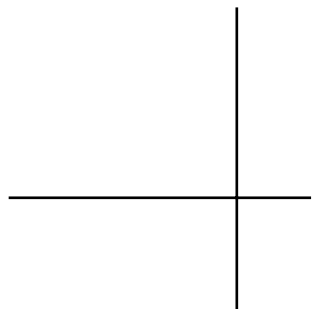
به‌رين (نا. ل.) [به‌ر 3 + بين 1]
به‌رينگ

به‌رينك (نا. ل.) [به‌ر 3 + بين 1 + ك]
بري: به‌رينگ

به‌رينگ (نا. ل.) [به‌ر 3 + بين 1 + ك]
ئه‌وك، قورقورچكه، به‌رين، به‌رينك.
~ **پيگرتن**: ئه‌وك و يه‌خه‌ى كه‌سيكت

گرتن به‌په‌لپ و بيانوو هينانه‌وه. ۳:
خيزانم به‌ربينگى پيگرتووم ده‌لى ده‌بى
مالمان جوئ كه‌ينه‌وه.

به‌ريل (نا. ل.) [به‌ر + بيل]

به‌پرسيار (نا. فا) [به‌ر 3 + پرسيار]
بري: به‌پرسيار.

به‌په‌رچ (نا. ل) [به‌ر 3 + په‌رچ]
بيانوو، په‌رچ. — **دانه‌وه**: بيانوو
هينانه‌وه، بيانوو داتاشين.

به‌رتاو (نا. ل) [به‌ر 3 + تاو] ئه‌و
شوينه‌ی که تاو دهیگریتته‌وه، به‌رخوړ،
به‌ره‌تاو، به‌ر روژ.

به‌رتوورک (نا. ل) [به‌ر + توورک]
[باک] بري: چيکلدانه

به‌رته‌سک (نان. ل) [به‌ر 3 + ته‌سک]
پارچه يا هه‌ر شتيکی لای به‌رينايی که م
بی. // به‌به‌رين.

به‌رته‌نگ (نان. ل) [به‌ر 3 + ته‌نگ]
حالی زهوی، مال يا هه‌ر شوپيکی
ته‌نگ، ته‌نگه‌به‌ر. // به‌رفره، فره‌وان.

به‌رتیل (نا.) [عه‌ر: برطیل] ۱- پارہ یا
هه‌ر شتيک که بدری به‌که‌سيکی
کاربه‌دهست يا دست روپيو بق جيبه‌جی
کردنی کاریک که ئه‌و که‌سه‌خوی
نه‌توانی جيبه‌جی بکا، ريشووت،
به‌رتیل، خاوه. ۲ به‌رتیل به‌ردی نه‌رم
دهکا (په‌ند). ۲- [باک] خوینبایی. —
خورادن: بري: به‌رتیل وه‌رگرتن. — **دان**:
پاره دان به‌که‌سی به‌رتیلخوړ بق

راپه‌راندنی کاریک. — **وه‌رگرتن**:
که‌سيک که بق جی به‌جی کردنی کاریک
پاره وه‌رده‌گری، به‌رتیل خواردن.

به‌رتیلخوړ (نا. ل. نان. فا) [به‌رتیل +
خوړ] 2 که‌سيک که هه‌تا پاره وه‌رنه‌گری
کاریک جی به‌جی ناکا، که‌سيک که
به‌رتیل وه‌رده‌گری.

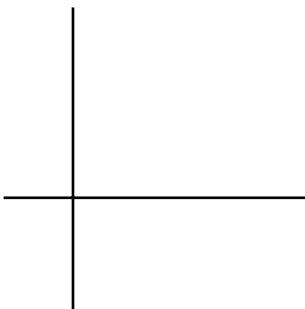
به‌رتیلخوړی (حم.) [به‌رتیلخوړ +
ئی] ئه‌نجام و ئاکامی به‌رتیل خواردن.

به‌رتیلانه (نا. ل) [ئه‌ر] دیاری و که‌ل و
په‌لیک که ماله زاوا بق مالی بووک
ده‌نیرن، دیاری. // ناوتیلانه

تیبینی: ئه‌م وشه زور سانا ده‌یتوانی
له به‌رتیل که‌وتبی [به‌رتیل + ئانه] به‌لام
وشه‌ی ناوتیلانه هه‌ر له‌و زاراو‌یه ئه‌و
باوه‌ره ده‌فوه‌تینی که‌وايه وشه‌که (به‌ر و
ناو) ی هه‌یه یانی له [به‌ر + تیل + ئانه]
پیک هاتوه و ده‌بی تیل مانایه‌کی هه‌بی.
من پیموایه تیل هه‌مان توپل به‌مانای
نیوچاوانه و وشه‌که ده‌بیته دیاریه‌که که
ماله زاوا ده‌یدن هه‌تا چاویان به‌بووک
بکه‌وی یا نیوچاوان و روخساری بووک
ببین.

به‌رتیل (نا.) [ئه‌ر] بري: به‌رتیل

به‌رجل (نا. ل) [به‌ر + جل] بري:

بهروانکه

بهرجووت (نا. ل) [بهر + جووت] بر: جوانهگا

بهرجهوهن (نا.) [تهر] ۱- بر: بهرژهوهند
۲- ديمهن، مهنزهره.

بهرجهوهند (نا.) [موک] بر: بهرژهوهند

بهرجا (نا. ل) [بهر + چا] بر: بهرچايی

بهرچاو (نا. ل) [بهر3 + چاو] ۱- هر شتیکي له نزيک مروّف بئ و به تهواوی ههستی پئبکا. ۲- هر شتیکي بهری دیتن بگری. ۳- (مج.) ئاشکرا، روون.

۴- (مج.) کاری گرینگ یا شتیکي زهق که خهّک بيبينيّ یا سهرنجی بداتی. **بوون**: زهق بوونی که سیک یا شتیک ده نئو خهّک دا. ۵: بهو سمیلّه زلانهت زۆر بهرچاوی بزانه هندیکی کورت ناکهیهوه. **تاریک بوون**:

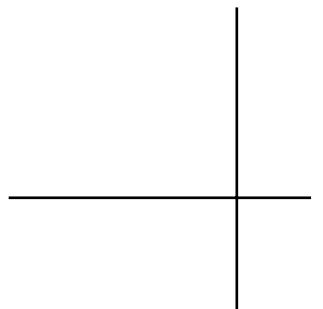
(کند.) زۆر تووپه بوون و رق ههستان و گرینگایهتی به هیچ نه دان، هیچ نه دیتن له بهر تووریهی. **له بوون**: ۱- زهق بوون ده نئو کۆمهّ دا، بهرچاو بوون. ۲- نزيک بوون و ههست پئکردنی شتیک یا که سیک. ۳- سهرنج دان، له بهر چاو کرتن. **له خستن**: بئزار بوون و پئ سووک بوونی که سیکل یا شتیک به هوی

که سیکي دیکهوه. ۴: ئهوهندهت دۆلمه بۆ ساز کردم ههتا له بهر چاوت خستم. **له سووک بوون**: بئنرخ بوونی که سیک، له بهرچاو کهوتن. **له کهوتن**: که سیک یا شتیک ئیدی خووش نهویستن، سووک بوونی که سیک یا شتیک له بهر چاو. ۴: هه موو کهست له بهرچاو بکهوئ مندا له که هی خوت له بهرچاو ناکهوئ! **له گرتن**: سهرنج و گرینگایهتی دان به شتیک، ره پیش کرتن. ۴: ئه و قسانه هی پئمکوتی له بهرچاویان بگری زهره ری ناکه ی.

بهرچاوتهنگ (ئان. ل) [بهر + چاو + تهنگ] ۱- که سیک که توند دهستی به مائی دنیاوه گرتوه و خهرجی ناکا، رژد، له چهر. ۲- که سیک که چاوی تیر نابئ، به ته ماح، چاونزیر. **بوون**: ۱- رژد بوون، له چهر بوون. ۲- به ته ماح بوون، چاوتیر نه بوون.

بهرچاوتهنگی (حم.) [بهرچاو تهنگ + ئیی] ئاکامی کردهوی بهرچاوتهنگ، رژدی، له چهری.

بهرچاوتیر (ئان. ل) [بهرچاو + تیر] ۱- که سیک که چاوی به مائی دنیا تیره و ته ماحی نیه. ۲- دلّوا، سهخی. **له**

بوون: ۱- به ته ماح نه بوون، چاو تیر بوون. ۲- دلاوا و سهخی بوون.

به چاوكه (نا. ل) [بهر + چاو + كه]

۱- قایشیکي ریشوو دار و هندیك جار به مت و مووروو رازاوهیه كه له بهر چاوی نه سپ و گویدرئژ و هیستری دهنه بۆ نهوهی مییش نازاریان نه دا. بهرچاوه، چاویلکه، پیش چاوكه، بهرچاوكه/۲. ۲- كوته مقهوا یا لاستیکي بړاو به شكلی له تکه مانگ كه دوو لای كون دهكهن و به كیش یا به نیک له پشت سهریان دهیبه ستن و جووتیر و دروینه وان یا نهو كه سهی له لادی له بهر تاو كار دهكا دهیپنینه نیو چاوانی هه تا ئارهقه نه رژیته نیو چاوی و هه تاو له چاوی نه دا، تیلیسان، بهرچاوه، ئافتاوكه ران.

به چاوكه (نا. ل) [بهر + چاو + كه]

۱- خشلیکي ژنانه پتر له زیر سازی دهكری، له سهری قایم دهكهن و خشله كه دهكه ویتته سهر نیوچاوانیان، پیشه سهر. ۲- بړ: بهرچاوكه/۱.

به چاوه (نا. ل) [بهر + چاو + نه]

بهرچاوكه/۱ و ۲

به چایی (نا. ل) [بهر + چایی] نان و

چایی به یانیاں كه پتر ماست و په نیره یا كه ره و مره بایه، بهرقلیان، بهرچا، بهرقه نه، قاولتوون، خورینی، چیشته، تاشتی، ناشتا.

به رچن (نا. ل) [بهر 1 + چن (چنین)]

بړ: بهرچنه

به رچنوكه (نا. ل) [بهرچن + نوكه]

به رچنی چووكه كه بۆ میوه و بهر چینیه وهی كه متر كه لكی لیوه رده گرن.

به رچنه (نا. ل) [بهر 1 + چن (چنینه وه)]

+ نه [سه وه ته یه کی ده سچنه له شوول، شكلی قووچه كه له بنه وه بۆ سه ری كه م كه مه زارکی گه وره تر ده بی و میوه ی چنراوی تیده كه ن، بهرچن، بهرچینه، تریان.

به رچه پ (نا. ل - نان. ل) [بهر + چه پ]

پنچه وانه، دژ.

به رچیت (نا. ل) [بهر + چیت]

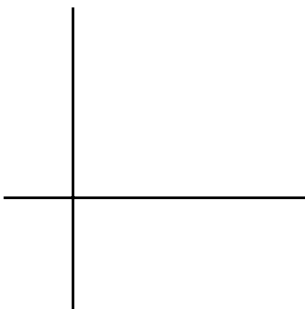
بړ: بهرچینگ

به رچیغ (نا. ل) [بهر + چیغ]

بهرچیغ

به رچیغ (نا. ل) [بهر + چیغ]

۱- داریکی هندیك دریژه، چهند دانه ی له زهوی ده چه قین بۆ راگرتنی چیغ و

و شهکی مّی پپی دهلّین شهک مهړ، که
 ته‌مه‌نی گه‌یشته چوار ده‌بنه مهړ و
 به‌ران. ۲- (مج.) بؤ خو‌شه‌ویستی به
 مندالّ ده‌کو‌ترئ، روّله گیان، به‌رخوّله. ۳:
 به‌رخم، وامه‌که. به‌رخي بايم دا چایه‌کی
 بی‌نه. ۲- یه‌که‌م بورج له دوازده بورجی
 ناسمان که به‌رابره ده‌گه‌لّ مانگی
 خاکه‌لی‌توه (عر: حمل). — **فرچک دان:**
 یه‌که‌م ژه‌ک که دواي بوون دهرئ به
 به‌رخ. || **به‌رخي ساوا:** به‌رخیک که تازه
 بووی. **به‌رخي مّی:** به‌رخه‌می. **به‌رخي**
نیر: ۱- به‌رخه نیر. ۲- (کن.) مندالی
 نیرینه، کور. ۳: به‌رخي نیر بؤ سه‌ر
 پرینه.

تیبینی: ئەو خو‌شه‌ویستی‌یه له‌و
 سه‌رده‌مه‌وه ماوه که کورد نازهلّی
 راگرتوه و مالّات ریزیکي تایبه‌تیا‌ن
 هه‌بوه. هه‌موو دار و نه‌داریان مهړ و
 مالّات بوه و به‌ زاو و زوو داهات و
 ده‌وله‌تیا‌ن زیاد بوه و به‌رخ نوین‌ه‌ر و
 نیشانه‌ی زیاد بوونی ئەو ده‌وله‌ت و مالّ
 بوه.

به‌رخقان (نا. ل.) [به‌رخ + قان] [باک]
 بر: به‌رخه‌له‌وان

به‌رخک (نا. ل.) [به‌رخ + ک] [باک] بر:

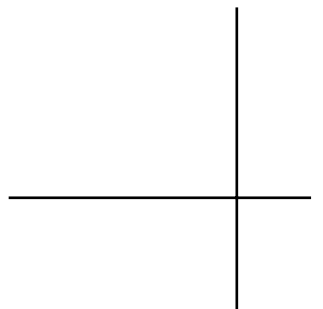
چیغی به‌دهوری دا ده‌کیشن. ۲- ئەو
 دارانه‌ی که له سه‌ر لاخ‌یشک
 ده‌چه‌قیندرین هه‌تا ده‌غلی دوراو له سه‌ر
 خیشک نه‌خزین و نه‌که‌ون، قیسپ. ۳-
 په‌یاغ & به‌رچیخ، به‌رچیت.

به‌رچینه (نا. ل.) [به‌ر + چین + ئە] بر:
 به‌رچنه

به‌رچیتله (نا. ل.) [به‌ر + چیتل (مانگا) +
 ئە] ۱- کوته‌چه‌رمیک که له ملی‌گا
 داچوړاوه‌ته خو‌اره‌وه. ۲- (مج.)
 به‌رخه‌به‌به

به‌رچین (نا. ل.) [به‌ر + چین] بر:
 به‌ریووره

به‌رخ (گیان.) [ه‌خ: قه‌رمه‌که - سان:
 قوره‌نه، قرنه - په‌ه: قه‌ره‌ک، قه‌رره‌ک.
 تات: قه‌ره - فار: بره - بیر: به‌رره - لؤز:
 بی‌ره. باک: به‌رخ، به‌رخک - ناو: به‌رخ -
 باش: وهرک - هه‌و: وهره - زا: قارا،
 قاره‌ک، قه‌را، قه‌ره، قه‌ره‌ک] ۱- بی‌جووی
 ساوای مه‌ر هه‌تا شه‌ش مانگان. - ئەگه‌ر
 مّی بوو به‌رخه‌می و ئەگه‌ر نیر بوو
 به‌رخه‌نیری پیده‌لّین و دواي یه‌ک سالان
 ده‌بیته کاوړ (کاوړه‌نیر - کاوړه‌می)
 دواي سالیک تیوه‌پسووران کاوړ ده‌بیته
 شه‌ک. شه‌کی نیر پپی ده‌لّین شه‌ک به‌ران

بەرخ

بەرغەل، بەرخەل، بەرگەل.

بەرخلینە (نا. ل.) [بەر + خلینە] ھەر کام لە دوو ددانی پێش خلینە و دوای کەلپ کە بە گشتی لە مەرۆف دا لە ھەشت ددان پێک ھاتوون.

بەرخەل (نا. ل.) [بەرخ + ئە + ل] بەرخەگەل (گەل) [بەر]: بەرخەگەل

بەرخوار (نا. ل.) [بەر + خوار] بێ: بەرخۆر

بەرخەلەوان (نا. ل.) [بەرخەل + ئە + وان] کەسێک کە بەرخ دەباتە لەوێ و ئاگاداریان لێ دەکا، شوانی بەرخان، بەرخشان، بەرخەلەوان، بەرخەوان، بەرگەلەوان.

بەرخوتین (نا. ل.) [بەر + خوین] کچ و ژن و مائیک کە تاوانبار بۆ مەسلەتی قەتڵ و ژن ھەلگرتن دەبێ بیدا ھەتا مەسەلەکە ی کۆتایی پێبێ، خوینبایی.

بەرخەمی (نا. ل.) [بەرخ + ئە + می] بێچوو مەری مێینە. بەرخمی.

بەرخۆر (نا. ل.) [بەر + خۆر] ئەو ئازووقە ی کە بەر لە زستان و وادە ی دیاری کراوی دە کاری دەکەن و دەبخۆن، بەرخوار، پێشخۆر.

بەرخەنێر (نا. ل.) [بەرخ + ئە + نێر] بێچوو مەری نێرینە، بەرخمی نێر.

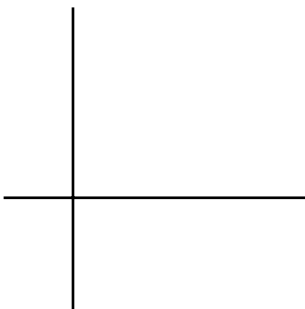
بەرخەوان (نا. ل.) [بەرخ + ئە + وان] بێ: بەرخەلەوان

بەرخۆلە (نا. ل.) [بەرخ + ئۆلە] ۱- بەرخمی ساوا. ۲- (مجد.) مندالی خوێشەویست.

بەرد (نا.) [پەش: دەبەرە. ئال: berg (کیو). لۆر: بەرد. باک: بەرد - ناو: بەرد - باش: بەرد - زا: بەر] ۱- مادەییەکی رەق و سەختە کە چینی سەرۆوی زەوی پێک ھێناوە و بە شکلی جۆراوجۆر و ورد و دریشت لە خیززەوہ ھەتا رەوہن و چیا ھەیە، کوچک، سەنگ، کەفر، تەوہن، کەرا، کەرا. ۲- بەرد لە جێی خۆی سەنگینە. ۲- بەرد، خشت، یا ھەر شتیکی دیکە کە قورسایە دیاری کراوی ھەیە و لە تاییەکی تەرازووی داوین بۆ

بەرخەبەبە (نا. ل.) [بەر + خەبەب (غەبغەب) + ئە] پێستی داچۆراوی ژێر چەنە ی مەرۆفی قەلەو یا پیر، بەرخەبەبە، غەبغەب، غەبغەبە، بەرچیلە.

بەرخەگەل (نا. ل.) [بەرخ + ئە + گەل] رانیک کە ھەمووی بەرخ بێ، گەلەبەرخ،

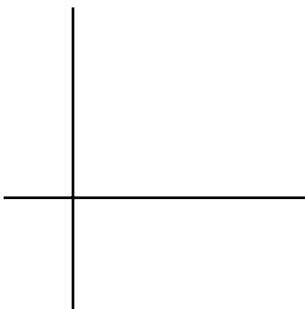

ره‌شه که زیرنگهر زیر یا زیری
ریده‌خشیتنی و عیاره‌که‌ی پی دیاری
ده‌کن. **بهردی موسلدان (میزلدان):**
بهردیکه که له بهر ئاویتته بوونی میز
ده‌گه‌ل ماکه‌کانی دیکه له نیو موسلدان
دا ساز ده‌بی. **بهردی مه‌رمه‌ر:** پر:
مه‌رمه‌ر. **بهردی نه‌لحه‌د:** ئه‌و ریزه به‌رده‌ی
که سه‌ری گۆرچی‌ه‌ی پی داده‌پوشن.
***سه‌ر وه بهردی نه‌لحه‌دئ که‌وتن:** (کن).
دره‌نگ ئاگادار بوون و تیگه‌یشتن له هه‌له
و خه‌تا. **تیبینی:** گۆیا مردوو نازانی که
مردوه و کاتیک له نیو گۆر دا چاو
ده‌کاته‌وه و سه‌ر هه‌لدیننی سه‌ری وه
به‌ردی نه‌لحه‌دئ ده‌که‌وی و تازه ده‌زانی
که مردوه و ئیدی بۆ په‌شیمان بوونه‌وه‌ی
کاره خراپه‌کانی دره‌نگ بوه.

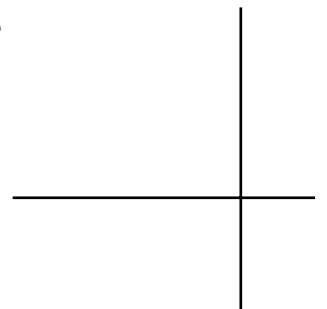
به‌ردار (ئان. فا) [به‌ر 1 + دار 1] دار و
ده‌رختیک که به‌ر بدن، به‌به‌ر.

به‌رداش (نا. ل) [به‌رد + ئاش 1]
به‌ردیکی خری گه‌وره‌یه که تایبه‌ت بۆ
ئاش ده‌یتاشن. ئاش له دوو به‌رداش پیک
دئ که به‌رداشی بنه‌وه نابزوی و ئه‌وه‌ی
سه‌ره‌وه ده‌گه‌رئ و دانه‌ویله‌ ده‌هارئ،
که‌قیری ئاشی، به‌رده‌هار، به‌راش،
ئارسی.

(کن). تووشی به‌لا و ناخووشی ژیان
هاتن. ***هیوادارم به‌ردی سارد و گه‌رم**
نه‌یه‌ته به‌ پیت! به‌ردی سارد و گه‌رم
وه‌به‌ر ریگا نه‌یه! **به‌ردی سه‌بوور:** ۱- به‌رد
و ره‌وه‌زی سه‌خت که هه‌میشه له سه‌رما
و گه‌رما و به‌فر و باران دا سه‌ر جیی
خو‌یه‌تی و نو‌ینه‌ری سه‌نگینی و تاقه‌ت
هینان له به‌را به‌ر سه‌ختی و ناخووشی
دایه. ***به‌سمه به‌ش له‌م ده‌هره تاهیر**
شیه‌ویی به‌ردی سه‌بوور / چونکه هه‌ر
بیتیمه‌تی دینیتته به‌ر، پارانه‌وه (سه‌ید
تاهیری هاشمی). ۲- به‌ردیکی
ئه‌فسایه‌یه که خه‌لک ده‌ردی دلی خو‌یان
له لای ئه‌و ده‌کرد. **به‌ردی سه‌رشکینه:**
(کن). شتی بیتایه‌خ و بیتمه‌ت که له
هه‌موو جیگه‌یه‌ک هه‌بی. **به‌ردی سوله‌یان:**
به‌ردیکی جوانه که بۆ ساز کردنی
هه‌ندیک که‌ره‌سه وه‌ک ده‌سکی گۆچان و
شتی دیکه که‌لکی لی‌وه‌رده‌گرن. **به‌ردی**
سه‌فرا: به‌ردیکه که له به‌ر نیشتنه‌وه‌ی
مه‌وادی نیو زراو په‌یدا ده‌بی. **به‌ردی**
گورچیله: به‌ردیک که له به‌ر ئاویتته بوونی
ئه‌سیدگه‌لی میز ده‌گه‌ل ماکه‌ی دیکه پیک
دئ و له سه‌ر گورچیله په‌یدا ده‌بی و یا
عه‌مه‌ل ده‌کرئ یا ئه‌وه که خو‌ی به‌ ریی
میز دا دیتته ده‌ر. **به‌ردی محه‌ک:** به‌ردیکی

- بەردانی** (ئان. ل) [بەرد + ئان + ئی] بېرى: بەردەلان
- بەرداوتىز** (ئان. فا) [بەرد + ئاوتىز] ۱- كەسىپكە بەرد داوتىز. ۋە ئەھمەد بەرداوتىزىكى چاگە. ۲- (نا. ل) مەوداپەك كە بەردى ھاويشتراو ديارى دەكا. ۋە كەۋەكە ھەر بەرداوتىزىك لىمان دوور بوو كەچى نەيتوانى بە تىنگەكەى بېھنگىتوئى.
- بەرداوى** (ئا. ل) [بەرد + ئاوى] بېرى: بەردەلان
- بەردباران** (نا. ل) [بەرد + باران] بېرى: بەردەباران. — **كردن**: بېرى: بەردەباران كردن.
- بەردبېرى** (ئان. فا) [بەرد + بېرى] كەسىپكە يا كرىكارىك كە لە كىنو بەرد دەبىرىتتەۋە و خۆى يا كەسىپكى دىكە دەفرۆشى و خەلك بۇ خانوو ساز كردن لىدەكېرن.
- بەردبېرى** (حم.) [بەردبېرى + ئىى] كار و بېشىەى كەسى بەردبېرى.
- بەردتاش** (ئان. فا) [بەرد + تاش] كەسىپكە كە بەردى مەرمەرى يا بەردى دىكەى پېويستى خانوو يا كىل لىك و لووس و ئامادە دەكا يا لە بەرد مجەسەمە و كەرسەى دىكە ساز دەكا، بەردتراش، كوچكتاش.
- بەردتاشىيى** (حم.) [بەردتاش + ئىى] كار و بېشىەى كەسى بەردتاش، بەردتراشىيى.
- بەردتراش** (ئان. فا) [بەرد + تراش] بېرى: بەردتراش
- بەردتراشىيى** (حم.) [بەردتراش + ئىى] بېرى: بەردتراشىيى.
- بەردرپانە** (نا. ل) [بەر + دى + ئانە] پارە شىيرىنى يا جل و بەرگى كۆن يا ھەر شىتىكى دىكە كە لە كاتى جل و بەرگى تازەدوراو دەيدەن بە دۆست يا بە دەست و پىۋەند، بەردرپكانە، بەردرپكانە.
- بەردرپكانە** (نا. ل) [بەر + دى + ك + ئانە] بېرى: بەردرپكانە
- بەردرپكانە** (نا. ل) [بەر + دى + ئە + ك + ئانە] بېرى: بەردرپكانە
- بەردكارىيى** (حم.) [بەردكار + ئىى] ئەو كارانەى كە ۋەستا و بەننا لە كارى خانوو بەرە دا بە بەرد دەپكەن. ۋە ئەو دىوارە ھەندىك بەردكارىيى ماۋە.
- بەردكىش** (نا. فا) [بەرد + كىش] ۱- كەسىپكە كە بەردى پېويستى خانوو ساز كردن لە دەشت و چىا كۆ دەكاتەۋە و لە ئاۋەدانى دەيفرۆشىتەۋە. ۲- (نا. ل)

جووتیک سه‌وته یا خه‌ره‌که‌یه له سه‌ر پشتی گوئدریژی داده‌نین و به‌ردی پی ده‌کیشنه‌وه.

به‌ردکیشی (حم.) [به‌ردکیش + ئیی] کار و پیشه‌ی به‌ردکیش.

به‌ردلانه (نا. ل.) [به‌ر + دل + ئانه] پاروو نانیک که که‌سی برسی به‌ر له نه‌هار و شام ده‌یخوا هه‌تا به‌ر دلی بگری و هه‌تا ومختی خواردن تا‌قسه‌ت بی‌نی، به‌رکوت، نه‌وس بر.

به‌ردناس (ئان. فا.) [به‌رد + ناس] که‌سیک که پسیوری به‌رده و له زانستی به‌ردناسی دا شاره‌زایه.

به‌ردناسی (حم.) [به‌ردناس + ئیی] زانستی چۆنیه‌تی و چلۆنایه‌تی به‌رد و کانی جۆراوجۆره‌کان.

به‌رده (ئان.) [ئه‌و: ئه‌ره‌یته - په‌ه: ئه‌رتکه] ۱- مرۆفیک که زوو بۆ خزمه‌ت ده‌کیردا و ده‌فرۆشترا، غولام، کۆیله، به‌نی. ۲- ئه‌سیر، دیل.

به‌رده ئازه‌به (نا. ل.) [به‌رد + ئه + ئازه‌به] بر: به‌رده‌عازه‌به

به‌رده‌باران (نا. ل.) [به‌رد + ئه + باران] سزای که‌سیکی تاوانبار بوه که

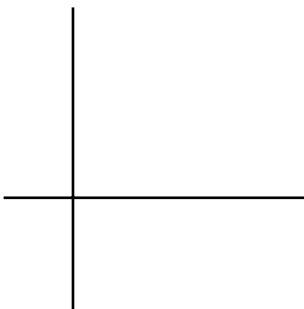
به پیی داب یا ئایین به‌ردیان پی داداوه، به‌ردباران، سه‌نگه‌سار. **کردن: ۱-** به‌رد پیدادانی به‌ کۆمه‌ل به‌ که‌سیک که ئایین یا دابی کۆن به‌ تاوانباری داناوه، به‌ردباران کردن. ۲- به‌رد پیدادانی به‌ کۆمه‌لی مندالان به‌ که‌سیک یا به‌ مالتیک له به‌ر رق و تووره‌یی. ۳- مندال له به‌ر ئه‌وه که کاک همه‌ توپه‌که‌ی دراندببون ماله‌که‌یان به‌رده‌باران کرد. ۳- پیدادانی به‌رد به‌ شه‌یتان له ئاهه‌نگی حه‌ج، ره‌جم کردن. & سه‌نگه‌سار کردن.

به‌رده‌باز (نا. ل.) [به‌رد + ئه + باز2] به‌ردیک یا چه‌ند به‌رده له جۆگه و چۆمی که‌م ئاو دایده‌نین وه‌ها که سه‌ریان له ئاو به‌ ده‌روه‌یه و خه‌لک به‌ سه‌ریان دا باز دده‌ن و خـۆ دپه‌ریتنه‌وه، پرده‌باز، به‌رده‌واز، پتپاز.

به‌رده‌بیرو (نا. ل.) [به‌رد + ئه + بیرو] ۱- جۆریک به‌ردی زۆر سه‌خت، گرانبه‌ت. ۲- (مج.) سه‌ختی و ره‌قی.

به‌رده‌بیر (نا. ل.) [به‌رد + ئه + بیر] به‌ردیکه که شوان له سه‌ری داده‌نیشی و سه‌ری مه‌ر و بزنی بۆ بیر ده‌گری هه‌تا بیدۆشی.

به‌رده‌پا (نا. ل.) [به‌رد + ئه + پا] بر:

بهرده پی

ولهوی / دین و شالو دبهنه بهردهخوی

(هیدی ل ۲۲۴).

بهرده پی (نا. ل) [بهرد + ئه + پی]

خریکه بهردیکی سووکی رهش و کون کونه، که پتر له همام پانیه پی پی دوشون هتا توخی زیده لیوه کا یا ئه وه که بۆ تووک لی کردنه وهی که ول و لووس کردنی بهردی مه پمه ر که لکی لیوه رده گرن، بهرده پا.

بهرده پتر (ئان. ل) [بهرد + ئه + ریژ] حه سار، کۆلان یا ریگایهک که بهردیان تی گرتبی هتا تۆز و خوّل و قور و چلپاوی نه پی. **کردن:** چینی بهرد له سه ر زهوی به ریگ و پیکی بۆ هات و چۆ.

بهرده تات (نا. ل) [بهرد + ئه + تات]

تهخته بهردیکی پان و گه وره و لیک و لووسه له سه ر کانی و هه وزی مزگه وت دایده نین بۆ نویژ و جارجاره مردووشی له سه ر ده شون، تاته بهرد، بهرده نویژ، تاته نویژ، تات.

بهرده زوره (نا. ل) [بهرد + ئه + زور]

+ئه [بهردیکی سهخت و رهق و زوره که داس و چهقۆ و ئامرازی برینی پی تیژ ده که نه وه.

بهرده چه خماغ (نا. ل) [بهرد + ئه +

چه خماغ] بر: بهرده چه رخ

بهرده سان (نا. ل) [بهرد + هه سان] بر:

هه سان

بهرده چه رخ (نا. ل) [بهرد + ئه +

چه رخ] بهردیکی چووکه له کارخانه ساز ده کری و له نیو چه رخ یا چه خماغی ده نین بۆ هه لکردنی، بهرده چه خماغ.

بهرده ساو (نا. ل) [بهرد + ئه + ساو

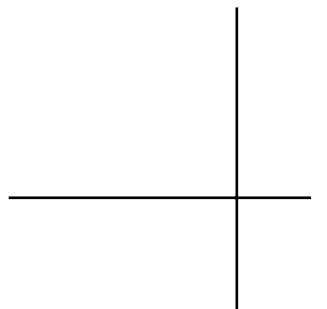
(سوون)] بر: هه سان

بهرده خوی (نا. ل) [بهرد + ئه + خوی]

جۆریک خویی کلۆ گه وره یه که وهک بهرد وایه وردی ده که ن و بۆ کاگل و بۆ دان به مالآت و هه ندیک شتی دیکه که لکی لی وهرده گرن. :: میگه لی تیر و ته سه ل لیر

بهرده دست (نا. ل) [بهر + دهست] ۱-

که سیک که بۆ هه لسوورانی کاروبار له ژیر دهستی وهستا و کارزان کار دهکا. ۲- نۆکه ر، خزمه تکار، کاردار. ۳- ژووری مائی دهوله مه ند و مالدار که بۆ دانیشن و کاری نیو مال ته رخان ده کردی. ۴- هه ر شتیکی له گۆری داده ندری بۆ ئه و

ئاۋەككېيەكى ۋەك شىرى لى ساز دەپى.

بەردەغازبە (نا. ل.) [بەرد + ئە + غازب (عەزەب) + ئە] گاشە بەردىكى زەلامە گەنج و جھىل ھىز و قەۋى خۇيانى پى بە تاقى دەكەنەۋە، ئەۋەى بتوانى ھەلپھەينى عەزەب بوە و گەپشەتتۆتە تەمەنى ژن ھىنان، بەردەئازبە.

بەردەفرۆش (نا. فا.) [بەردە + فرۆش] كەسىك كە بەردە و غولامى لە بازار دەفرۆشت.

بەردەفرۆشىي (حم.) [بەردە فرۆش + ئىي] كار و پىشەى كەسى بەردەفرۆش.

بەردەقانى (نا. ل.) [بەرد + ئە + قانى؟] ئامرازى كۆنى شەپ و راۋە كە لە بەن دەچندرى، دوو لۆى درىژە كە ئىۋەر استەكەى پانە و بەردى تىدەنن، دوۋى دوو لۆيەكە دەگىرن و ھەلپەسۋورپن و بەرە ئامانچ لۆيەكى بەر دەدەن و بەرد دەردەپەرى. زوو بۆ شەپ و راۋ كەلكيان لىۋەرگرتوۋە ئىستاكە شىۋەكەى گۆردراۋە و جىر و دوولكى لى زياد بوە و مندال بۆ راۋى مەلى چۈوك دەكار دەكەن، قۆچەقانى، قەلماسك، قەلماسەنگ.

كە ھەمىشە كەلكى لىۋەرگى. قاپ و قاچاغى بەردەست، كىتپى بەردەست. & بەردەس، بەردەستان

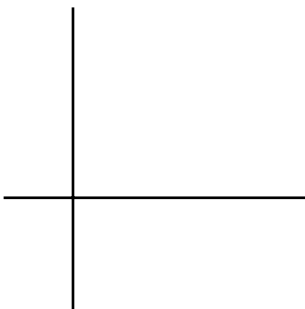
بەردەستان (نا. ل.) [بەردەست + ئان] بېر: بەردەست

بەردەستىي (حم.) [بەردەست + ئىي] ۱- كار و ئىشى كەسى بەردەست. ۲- خەزمەتكارىي، نۆكەرىي.

بەردەستى (نا. ل.) [بەرد + ئەستى] بەردىكى سەخت و ساف و سىپى و لووسە كە بە ئەستى لىدەدەن و پىشكى لىدەبىتەۋە و پووشوۋ ئاگر دەگرى، ھاوتاي ئەستى، بەردەئەستى.

بەردەشۆر (ئان. ل.) [بەرد + ئە + شۆر] كارى جوئ كىردنەۋەى بەرد لە دانەۋىلە. **كردن:** جوئ كىردنەۋەى بەرد لە دانەۋىلە. دانەۋىلە لە دەفرىك دەكەن و ئاۋى تىدەكەن، دوۋى ئاۋ و دانەۋىلەى سەر ئاۋ لە قاپىكى دىكە دەكەن و بەرد كە قورسترە لە بنەۋە دەمىننەۋە، ئەم كارە چەند جارىك دوۋپاتى دەكەنەۋە ھەتا دانەۋىلەكە خاۋىن دەبىتەۋە.

بەردەشىر (نا. ل.) [بەرد + ئە + شىر] بەردىكى كانىيە، مادەيەكى سىپى تىدایە و كاتىك دە نىۋ ئاۋ دا بىسۋون

دهمی شوینتیک. ☺ بهردمی مال،
بهردمی دوکان. ۲- بهرابهر، ئاست،
حوزور. ☺ له بهردمی من درویان
دهکهی.

بهردهمۆر (نا. ل.) [بهرد + ئه + مۆر]

بې: بهردهمۆره

بهردهمۆره (نا. ل.) [بهرد + ئه + مۆر +

ئه] خاک و گلی دور و بهری قهبری
ئیمامهکان و شوینی پیروژ له لایین
شیعهکانهوه که له قالب دهری و
دهپیژن و له کاتی نوژ کردن نیوچاوانی
له سهر دادهنن، بهردهمۆر.

بهردهمووروو (نا. ل.) [بهرد + ئه +

مووروو] بهشیکه له کهرسههی ئاش.
بهردیکه له بنهوهی بهرداش و تهوهرهی له
سهر دهسووری.

بهردهمووکانه (گیا.) [بهر +

دهمووکانه] پنجه داریکی چوکه له بن و
سهرلقی دارمازوو و ههندیکی داری دیکه
دهردهچی، بهریکی وردی وهک ساواری
ههیه که شیریهیکی چهسپ و لینجی
سهوزی لیدهبیتهوه بو برین، لا بردنی
موو، راو و ههروهتر له سهنعته دا
کهلکی لیوهردهگرن، دهمکانه، دمکانه،
دهنووکه، دهمووکانه، بهردهمووکه،

بهردهقسَل (نا. ل.) [بهرد + ئه + قسل]

بهردیکه له کانی دهردههیندری، ده
کووره دههواویشتری و قسللی لی پهیدا
دهبی و له کاری خانوو ساز کردنیش دا
ده کاری دههین.

بهردهقهبر (نا. ل.) [بهرد + ئه + قهبر]

بې: کیل

بهردهگۆنجه (نا. ل.) [بهرد + ئه +

گۆنجه] بهردیک که بهری کونی گۆل و
ئهستیری پندهگرن.

بهردهگهچ (نا. ل.) [بهرد + ئه + گهچ]

بې: بهردهگهچ

بهردهگهچ (نا. ل.) [بهرد + ئه + گهچ]

بهردیکه وهک بهردهقسَل که ده کووره دا
دهپیژن و گهچی لی پهیدا دهبی،
بهردهگهچ.

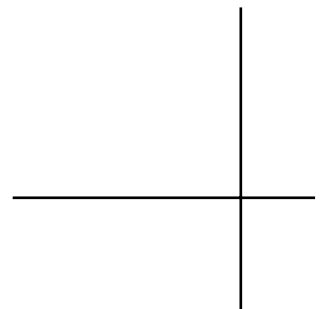
بهردهلینگ (نا. ل.) [بهر + دهلینگ]

کوته پارچهیهکه له بن دهلینگی پاتۆل و
رانک دا دویدروون ههتا دهلینگ درهنگتر
بدری و بسوی و شهقیشی راگری.

بهردهلان (نا. ل.) [بهرد + ئه + لان]

شوین و جیگا و ریگایهک که بهردی زۆر
بی، بهردانی، بهرداوی.

بهردهم (نا. ل.) [بهر + هم] ۱- پیش و

موخوږ.

پرزه‌کاني چه‌تریکي جوان ساز ده‌کهن، له دم رووبار شين دېټي، له م گيايه جوړيک کاغه‌ز به ناوي پاپيرووس ساز ده‌کهن، *Cyperus papyrus* ناوي لاتيني هم گيايه‌يه، پاپيرووس.

به‌رده‌مووکه (گيا.) [به‌ر + دهمووکه]
 بږي: به‌رده‌مووکانه

به‌رده‌نوټږ (نا. ل.) [به‌رد + نه + نوټږ]
 بږي: به‌رده‌تات

به‌رديل (گيان.) [باک: به‌رديل، به‌لندير - ناو: به‌رديل - زا: به‌له‌نديره] به‌رخه ميټيه‌کي دوو سالي ته‌واو کړدېټي و پټي ده سي سالي نايټي، شهک مه‌ږي.

به‌رده‌نوس (نا. ل.) [به‌رد + نه + نوس] [1] نووس-سراوه‌ي سهر به‌رد، نووس-سراوه‌يه‌ک که له سهر به‌رد هه‌لقه‌نرابي.

به‌رديلزا (گيان.) [به‌رديل + زا]
 به‌رخه‌نږي سي سالي، شهک به‌ران.

به‌رده‌واز (نا. ل.) [به‌رد + نه + واز] بږي:
 به‌رده‌باز

به‌ردين (نان. ل.) [به‌رد + نين] هر شتيکي له به‌رد يا به‌رد ساز کرابي، به‌ردينه. ښه ناونگي به‌ردين، ديوازي به‌ردين.

به‌رده‌وان (نان. ل.) [به‌رد + نه + وان]
 که‌سپک که په سانايي به‌ ره‌وزه به‌رد و زه‌رد و ماهان دا هه‌لده‌گه‌ږي، رازه‌وان، شاخه‌وان.

به‌ردينه (نان. ل.) [به‌رد + نينه] بږي:
 به‌ردين.

به‌رده‌هار (نا. ل.) [به‌ر + نه + هار]
 (هارين) بږي: به‌رداش

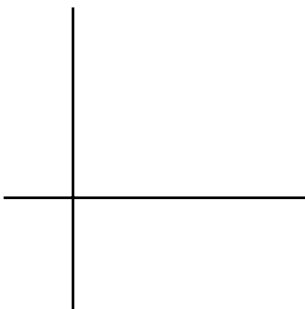
به‌رپاو (نا. ل.) [به‌ر + راو] لاي خواره‌وه‌ي راو. // سه‌رپاو.
 ليگرتن: لاي خواره‌وه له نيچير گرتن. ښه نه‌وه ناغام نه‌من ده‌لم سه‌رپاو و به‌رپاوي ليگرتن / نه‌وه مامزي من گه‌ليکه شوومه ... (پايزه ل ٥٣)

به‌رده‌ستي (نا. ل.) [به‌رد + نه + ستي]
 نه‌ستي بږي: به‌رده‌ستي

به‌رز (نان.) [هيک: وهرده - نیک: به‌رزي، به‌ريزه، بي‌ريزه‌نت - نه‌و: قهرز،

به‌رده‌يي (حم.) [به‌رده + يي] به‌رده بوون، غولامي. ٢- نه‌سيري، ديلي.

به‌رده‌ي (گيا.) [عه‌ر: بردي] جوړيک قاميشه له تيره‌ي جه‌گهن، دوو هه‌تا چوار گهن به‌رز ده‌بیت‌ه‌وه، له سه‌ره‌وه‌ي

باره‌ک‌ه‌ی به‌رز که‌وه. ده‌ستی به‌رز کرده‌وه. ۳- له سه‌ر یه‌ک هه‌لچن‌ین و دانان. ۴- ئه‌و فه‌رده ئاردا‌نه ئال‌یره به‌رز که‌وه. ۴- که‌س‌یک یا ش‌ت‌یک ه‌ینانه به باس و نرخ پ‌یدان. ۴- مه‌سه‌له‌ی کوردیان زۆر به‌رز ک‌ردۆته‌وه. کابرایان به‌رز کرده‌وه و کردیانه ریبه‌ری خۆیان.

به‌رزخ (نا. ل) [به‌رز + زاخ] داو‌پ‌ینی چیا، به‌رکاو، به‌رقه‌د.

به‌رزایی (نا. ل) [به‌رز + ئایی] [ئه‌و: به‌ریزه‌ه] ۱- ب‌ل‌ندایی، ب‌ل‌ندی. ۲- در‌یژایی. ۳- (نا.) [ئه‌و: به‌ریزه‌ه] ک‌ی‌و، ترۆپ‌کی ک‌ی‌و. & به‌رز‌ی‌تی.

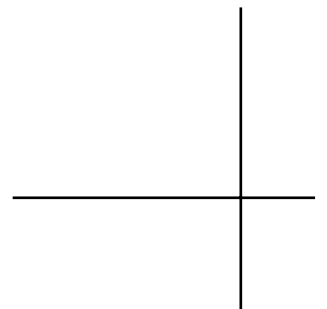
به‌رزگ (نا. ل) [به‌رز + زگ] ۱- ب‌ر: به‌رم‌سو‌ل‌دان ۲- شو‌پ‌ینی لای خواره‌وه‌ی ئه‌و گیان‌دارانه‌ی له سه‌ر چوار پ‌ی ده‌پ‌ۆن. ۴- ئه‌و گوریسه‌ی به‌ به‌رزگی ئه‌و یه‌ک‌سمه‌ دا ب‌ینه بیده به‌ من. & به‌رسک

به‌رزه 1 (نا. ل) [به‌رز + ئه‌] حه‌یوانی که‌وی گه‌وره، مالات و حه‌یوانی له چاو ئازهل گه‌وره‌تر وه‌ک که‌هل، ئه‌سپ، گو‌یدریژ، گا و مانگا.

به‌رزه 2 (ئان.) [باک] ب‌ر:

به‌رزه‌ب‌لت‌یس (نا. ل) [به‌رز + ئه‌ + ب + ئ‌یس (ر‌ی‌س - ر‌ی‌ستن)] که‌س‌یک که

ب‌ی‌ریژ، به‌ریژ - په‌ه: بو‌رز، بو‌رژ، بو‌رز. کرم: بو‌رز. باک: به‌رز - ناو: به‌رز - باش: به‌رز - هه‌و: به‌رز - زا: به‌رز، به‌رژ، بارز] ۱- در‌یژ و ب‌ل‌یند به‌ باری ق‌یتی دا. ۴- بالابه‌رز، ک‌ی‌وی به‌رز. ۲- ش‌ت‌یک که وه ئاسمان که‌وتوه و له زه‌وی دوور که‌تۆته‌وه، یا ئه‌وه‌که په‌یوه‌ندی به زه‌وییه‌وه نیه، ب‌ل‌ند. ۳- توند و زیاد له باری حاله‌ته‌وه. ۴- ده‌نگی به‌رز. ۴- ب‌ل‌ند و به‌ نرخ له باری که‌سایه‌تییه‌وه. ۴- پ‌یاوی به‌رز، شاعیری به‌رز، زانای به‌رز. **بوون:** ب‌ل‌ند بوون. **بوونه‌وه:** ۱- هه‌ستان، ب‌ل‌ند بوون. ۴- کات‌یک ماموه‌ستا هاته ژوور هه‌موو له به‌ری به‌رز بوونه‌وه. ۲- وه حه‌وا که‌وتن، ب‌ل‌یند بوون و له زه‌وی ج‌یا بوونه‌وه. ۴- باده‌وه‌که ه‌ینده به‌رز ب‌پۆه به‌ ئاسته‌م ده‌دی‌ترا. ۳- زیاد بوونی پله و پایه. ۴- له‌وه‌تی پۆته دوکتور له به‌ر چاوی خه‌لک به‌رز بۆته‌وه. **کردن:** ۱- زیاد کردن و ب‌ل‌یند کردنی ده‌نگ. ۴- رادیۆکه به‌رز که بزانه‌ین ده‌لت‌ی چی. ده‌نگت ه‌ینده به‌رز مه‌که ئه‌و مندالانه نوستوون. ۲- ب‌ر: به‌رز کرده‌وه. **کردنه‌وه:** ۱- هه‌ستاندن له خه‌و. ۴- ب‌رۆ ئه‌و مندالانه به‌رز که‌وه رۆژ دره‌نگه. ۲- هه‌ل‌ینان، ب‌ل‌یند کردن. ۴-

هه‌آده‌داته نيو قسان و زوري له سهه بهرزخوين.

ده‌لي.

به‌رزه‌جوره (گيان.) [به‌رز + ئه +

جوره] بر: به‌رزه‌جوره

به‌رزه‌پا (ئاك.) [به‌رز + ئه + پا] بر:

به‌رزه‌پي

به‌رزه‌چره (گيان.) [به‌رز + ئه + چره]

بر: به‌رزه‌چره

به‌رزه‌پهر (ئان.) [به‌رز + ئه + په‌ر]

بر: به‌رزه‌فهر

به‌رزه‌حه‌وايله (نا.) [به‌رز + ئه +

حه‌وا + ئيله] [ئه‌ر] بر: به‌رزه‌هه‌وايله

به‌رزه‌پي (ئاك.) [به‌رز + ئه + پي]

به‌رزه‌پا، يهك پي. **هه‌ستان:** ده‌ست

به‌جي له سهه جي خوي هه‌ستان له كاتي وه‌ژور كه‌وتني ماموه‌ستاي فيرگه يا كه‌سيكي كه‌وره‌تر له شويني ديكه. هه‌ هات سلوي كرد، خانق به‌رزه‌پي له به‌ري هه‌ستا، ... (دمدم ل ۱۳۶)

به‌رزخ (نا.) [عه‌ر: برزخ] مه‌وداي

نيوان دونيا و ئاخره‌ت له سه‌ره‌تاي مه‌رگ هه‌تا قيامه‌ت.

به‌رزده‌ماخ (ئان.) [به‌رز + ئه +

ده‌ماخ] بر: به‌رزده‌لووت. هه‌ بق كه‌سيكه مه‌ي دلي پر بي له داخ / بوچي لي بي بخواته‌وه به‌رزده‌ماخ (نالهي جودايي ل ۱۲).

به‌رزه‌چره (گيان.) [به‌رز + ئه + چره]

جوړيك سيسركي ده‌شتييه. گيانداريكي چووكه وهك كولله به‌لام چووكتر، رهنگي كه‌سكه، له ده‌شت و چولايي و نيو ده‌غلان دا ده‌ژي، گياي ده‌خوا و هه‌ميشه ده‌نگي دي، به‌رزه‌جوره، به‌رزه‌چره، چرچره. (فار: جرواسك، عه‌ر: صرار)

به‌رزده‌ماغ (ئان.) [به‌رز + ئه +

ده‌ماغ] بر: به‌رزده‌لووت.

تېبيني: جري، جوړ و چي هه‌رچه‌ند

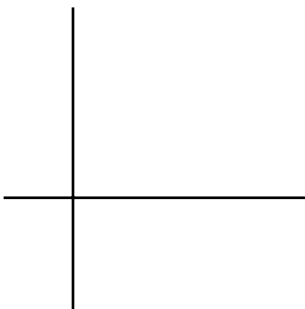
وشه‌ده‌نگن به‌لام له ريشه‌ي سرو STU - ي ئه‌ويستايي و چرين - ي كورديي به ماناي كوتن و خوښندن كه‌وتوون. كه به گشته‌ي مانايان ده‌پي‌ته به‌رزه‌بيژ،

به‌رزه‌فهر (ئان.) [به‌رز + ئه + فهر] ۱-

بالنده‌يهك كه له به‌رزايي ده‌فهر و هك هه‌لق و باز و ۲۰۰۰- (كند.) كه‌سيك كه بيير له خه‌يال و كاري گه‌وره ده‌كاته‌وه. & به‌رزه‌په‌ر.

به‌رزه‌كي بانان (ئان.) [به‌رز + ئه‌ك

+ ئي + بان + ئان] ۱- گيانداريكي

لېټورهدهگرن، *Landula stoechas*
ناوی لاتینی ئەم گیایهیه، بهرزهلینگ.

بهرزهلوت (ئان. ل.) [بهرز + ئە +
لوت] کەسی به پۆز و به دەعیه که
لوتی له سەر وهیه، به پۆز، به دەعی،
بهرزدهماخ، بهرزدهماغ، لهخۆ رازی.
— **بوون:** به دەعی بوون، کەسیک که
لوتی له حهوایه.

بهرزهلوته (ئا.) [بهرزهلوت + ئە]
ئەنگوستی سێهه می دەست، ئەنگوستی
نیوان براتووته و شاده. (بې: بالابهرزه)
تیبینی: چونکه ئەم ئەنگوسته له
هه موو ئەنگوسته کانی دیکه بهرزتره،
پۆز له سەر ئەوانی دیکه لێدهدا و بۆیه
ئەو ناوهی لێنراوه.

بهرزهلینگ (گیا.) [بهرز + ئە + لینگ]
بې: بهرزهلنگ

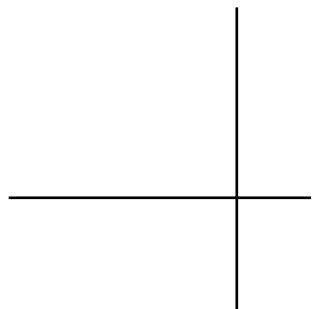
بهرزهولاخ (نا. ل.) [بهرزه 1 + ولاخ]
ولاغی بهرزه، ئەسپ و یهستر.

بهرزههوايله (نا. ل.) [بهرز + ئە +
ههوا + ئیله] [ئەر] ۱- بې: بادهوه/ ۲-
کایه و یارییهکی مندالانه که بهرد داویننه
حهوا ههتا بزائن کامهیان له ههموان
بهرزتری داوی. & بهرزمههوايله.

خهیاالی نیو چیروکانه، زۆر درێژ و
بالابهرزه، هه می شسه له سەر بانان
را ده وهستی و خۆ نیشانی خه لک ده دا یا
به پیلایه له بان ده کوتی و خه لک بانگ
دهکا و کاتیک خه لک چوون له بهر چاوان
ون ده بی. ۲- (مج.) کەسیک که بی
ههست و خوست له گیر و گرفت و
گۆنگه لیک خۆی ده رباز دهکا. ۳- (کند.)
لاوی قۆز و دلتهر که له گوئیسوانه ی
بانان راده وهستی و هه زلیکردوویی دهکا
(له دپهات). ۴- (کند.) کەسیک که ههچ
کاریک نهکا و ته نیا خه ریکی دلته پیی و
راباردن بی، بیکار. ۵- نه خه رج و باج
دهدن، نه بیکار و سوخره کیشی دهکهن،
ئوه چه ند سالا به خۆیان، وهک
بهرزهکی بانان، ئاسووده و ته رخان
دهژین (دمدم ل ۳۳۹).

بهرزگهوه (گیا.) [بهرز + ئە + گهوه]
قیسپیکی هه لئه پاچراوه ئە کرئ به
په رژین به بی ته نین (خال ب ۱ ل ۱۵۶).

بهرزهلنگ (گیا.) [بهرز + ئە + هلنگ]
گیایهکی بۆنخۆشی خۆر سکی چه ند
سالا هیه، له تیره ی نه عنا، هه تا نیوگه ز
بهرز ده بیته وه، گه لاکانی درێژ و باریکن،
گۆله کانی چووک و هیشوویی شین، مۆر
یا سوورن و بۆ ده رمان که لکی

به‌رزى (ئان. ل) [به‌رز + ئى] ۱-

بَلَنْدى، سەروو. // نزمى. ۲- دريژى،
دريژايى. ۲- گەورەيى، مەزنى.

به‌رزىلان (نا. ل) [به‌رز + ئىل + ئان]

[ئەر] يارى و كايەي شىر و خەت،
پولتېك كە دەپهاوئىنە حەوا و دوو كەس
هەركام لايەكى دەلئىن و بە بارى هەر
كاميان داکەوئى ئەو بردووئەتەو، شىر يا
خەت.

به‌رزىن (ئان. ل) [بەر + زىن] حالى

جوانو ئەسپ يا ماينېك كە وەختى زىن
لېنانى گەپشتىبى و بۆ سواری دەست
بدا.

به‌رزىتى (نا. ل) [به‌رز + ئىتى] بى:

به‌رزايى

به‌رز (ئان. ل) [زا] بى: به‌رز

به‌رزەنە (نا. ل) [بەر + ژەن (ژەندن) +

ئە] ۱- بى: به‌رمەشكە. ۲- بى: به‌رزەنەك

به‌رزەنەك (نا. ل) [بەر + ژەن (ژەندن)

+ ئەك] ئامرازىكى جۆلايىه كە پېك
هاتو لە دوو چىوى پان كە يەكيان
پانتىرە و دە بال يەك بەزىنراون و بە
ئانىشكە دەنوشتىتەو، ئەم دارە لە
پانايى تەنراو كە قايم دەكەن هەتا هەم
تەنراو كە رېك و راست رابووستى و

هەميش خوار و گيژ نەبى، به‌رزەنە.

به‌رزەوئەند (نا. چا) [ئەو:

ئەرىچەهفەنت - پەھ: ئەرىچەهفەنت،

ئەرىچەهفەنت. باك: به‌رزەوئەند - ناو:

بەرجەوئەن، بەرجەوئەند، به‌رزەوئەند] ۱-

قسە و كردوئەيەك خىر و قازانجى

تېدايى، قازانج، خىر. ۲- مەسلەهەت.

بە — **بوون**: بە قازانج بوون، بە خىر

بوون. **بە** — **زانين**: بە دروست زانينى

كردوئەيەك كە پېت وايە قازانجى هەبى.

؟؟ بە به‌رزەوئەندى نازانم بەو زستانە

سەفەر بکەى.

تېبىنى: ئەرىچەه varečah لە

ئەوئىستا دا و ئەرىچ varč يا وەرچ varj

لە پەهلەويى دا و ئەرىچەس varčas لە

سانسكريت دا بە ماناي هيز و وزە و

وچە و وەج هاتو و ئەرىچەهفەنت var-

ecəhvant ئەوئىستا دا ئاوئەلناو بە

ماناي بە وزە و بە وچە و بەهيز.

بەرجەوئەند يا به‌رزەوئەند بە پىتى باوئەرى

زەردوشتەكان دواى مردنى كەى

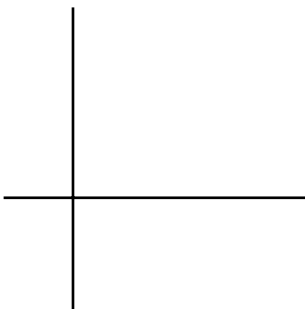
گوشنەسپ وەرچ نەگەپشتە كەسى ديكە

و ئەهوورامەزدا هەتا نزيك قيامەت بۆ

ئارىيايىهكانى هەلدەگرئ و سۆشيانت بەو

وزە و وچەيە وە ديار دەكەوئ و دنيا پر

دەكا لە خىر و خوئشى. لە زمانى كوردى

که [حەشەپەیهکی چووکی ناومالانە،
رەنگی ئامال سوورە، زۆرتەر لە
ناشپەزخانە و ژێرزەوی دەبی. ئیستاکە
جوۆری گەورەیی پەیدا بوە کە گۆیا
تۆوھەکی لە ئامریکاوە هاتو، بآلی هەیه
و هەلەدەفری.

بەرسەری (نا. ل) [بەر + سەر + ئی]
[باک] بر: بالنج

بەرسەم (نا. ل) [ئەو: بەرئیسەم - پەھ:
بەرسەم] شوولی باریکی دارهەنار یا
سیممی باریکی مسی یا زێو کە لێکی
دەبەستن و لاگرانی ئایینی زەردەشتی بۆ
دوعا و ئاھەنگی تاییهەتی کەلکی
لێوھەردەگرن.

بەرسیلە (گیا،) [بەر + سیلە] تریهەک
کە هیشتا شیرن نەبو، قۆرە، پەسیرە،
پەسیلە، هالە، بەسیرە، هارسەم، شلوور.

تیبینی: سیلە یا سیرە هەمان شیرە
یا شیلە - ن بە لە بەرچا و گرتنی
ئالوگۆری دوو پیتی س و ش دەگەڵ
یەکتەر کە وینەیی لە کۆنەووە بۆ ئیستا و لە
نیو زاراوەکانی کوردیییش دا زۆرە
(شەوتان، سووتان - سووژن، شووژن).
سیلە یا شیلە خۆی لە کشییرە - ی
هیندی کۆن و خشییرە - ی ئەوئستیایی

دا گەلێک وشە دواى لە بەین چوونی
دینەکیان و هاتنی ئیسلام نەماوە بەلام
وشەکان هەر ماون و مانای دیکەیان
بەخۆووە گرتو.

بەرژەوئندی (حم.) [بەرژەوئند +
ئیی] بە قازانج بوون، بە بەرژەوئند
بوون، سەلاح. ☞ بەرژەوئندی من و تو
لەووە دایە کە چی دیکە شەریکایهەتی
نەکەین.

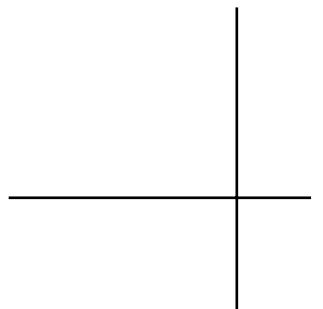
بەرسف (نا. ل) [باک] ولام، جواب.
— **دان:** ولام دانەو، جواب دانەو.

بەرسک (نا. ل) [بەر + سک] بر:
بەرزگ

بەرسمبیل (نا. ل) [بەر + سمبیل]
[باک] بر: بەرسمبیل

بەرسمبیل (نا. ل) [بەر + سمبیل]
تووکی زیادەیی سمبیل کە سەر لێوی
داپۆشیووە و موسلمان پێیان حەرامە و
دەیکەن، بەرسوئیل، بەرسمبیل. ☞
قەپۆزت دانەپۆشی بەر سمبیل / بە
سەر ملتا نەیی وەک یالی کەمتیار (شیخ
رەزا). — **کردن:** کردن و قرتاندنی
تووکی زیدەیی سمبیل وەها کە سەر لێو
دانەپۆشی.

بەرسوورکە (گیان.) [بەر + سوور +

و شیر - ی کوردیی که وتوه .

رووتی بهرق که وتن که ده بیته هۆی فری
دانی ئه و که سه و ته نانهت کوشتنیشی .

به رغه به به (نا . ل) [به ر + غه به ب
(غه به غه ب) + ئه] بر : به ر خه به به

به ر قلیان (نا . ل) [به ر 3 + قلیان] [ئه ر]
بر : به ر چایی

به ر غه ل (نا . ل) [به ر خ + ئه + گه ل] بر :
به ر خه گه ل

به ر قلیانی (نا . ل) [به ر 3 + قلیان +
ئی] [ئه ر] بر : به ر چایی

به ر غه له وان (نا . ل) [به ر غه ل + ئه +
وان] بر : به ر خه له وان

به ر قه د (نا . ل) [به ر 3 + قه د] به شیک
له کتو و چیا که ده که و پته نزیک داوین و
بنار، نیوان بنار و نیوقه دی کتو، به رکاو .

به ر ف (نا . ل) [باک] بر : به فر
به ر فره (ئان . ل) [به ر + فره] بر :

به ر قه رار (ئان . ل) [به ر + قه رار] ١-
هه ر که سه یا هه رچی که بمیندیه وه و
نه فه وتی . ٢- ساز دراو، پیک هاتوو،
قه رار دراو .

به ر فره وان

به ر فره وان (ئان . ل) [به ر + فره + وان]
حالی هه ر شتیکی پیش و به ری ئاوه لا و
بان و به رین بی، به ر به رین، به ر فره .

~ **به ر یون** : ١- مان، مانه وه، نه فه وتان .
: به ر قه رار بی عه دآله ت و ئازادی ! ٢-

به ر ق (نا . ل) [عه ر : بر ق] ١- هی زیکی
ئه لکتریسیته که به هۆی سوورانی دینام
و تووربین ئینیرژی ئه لکتریسیته پیک دی
و ئه ویش به سیم دا ده چپته نیو پرین و
کلیلی به ر ق و ئینیرژی دیکه وه ک گه رما
یا رووناکی ساز ده کا، کاره با، بر ق . ٢-

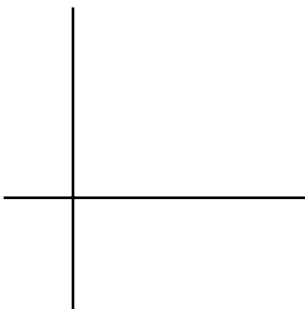
~ **به ر دن** : ١- مانه وه، نه مر دن،
نه فه وتان . : خودا به ر قه رار و
راوه ستاوت کا ! ٢- ساز دان، قه را دان

شوق، گر شه، بر یقه . ٣- برووسک . : له
پاداشی قسه ی سه ردا هه مه ئاه و
هه ناسه ی گه رم / که سی شیتانه به ر دم
تیگرئ من به ر قی تیده گرم (مه حوی ل
٢١٩) . ~ **به ر تن** : ده ست وه سی می

به ر قه ننه (نا . ل) [به ر + قه ننه] بر :
به ر چایی

به ر ک 1 (نا . ل) [باک] بر : گولله

به ر ک 2 (نا . ل) [باک] بر : به ریک

بهرک³ (نا.) [؟] ئەستیرەیه که به عەڕەبی پێی ئەلین: شعراى شامى (خال ب ۱ ل ۱۵۷). ئەستیرەیه کی گەشه له کهلووی سهگی چووک (کلب اصغر) دا.

بهرکار (نا.) [بەر 3 + کار] هەر شتیکی له بهر هوه داندراپێ بۆ ده کار کردن یا کار له سهەر کردن.

بهرکاز (نا.) [بەر 8 + کاز] [باک] بێ: پهنجهره

بهرکاو (نا.) [بەر 3 + کاو 5] [ئەر] بێ: بهرقده

بهرکوت (نا.) [بەر 3 + کوت 1] ۱- هه نديک دهغلی درواو که له بهر پێویستی نیو مال جیا دهکریتهوه و زووتر له دهغلهکانی دیکه سووری دهکهن، تهخترمه، تهخته مه، تهخده مه. ۲- (مج.) هه نديک چيشت یا خواردنی دیکه بهر له نه هار یا شیو بۆ بهردل گرتن. **کردن:** خواردنی هه نديک چيشت بهر له ژمه کان بۆ بهردل گرتن.

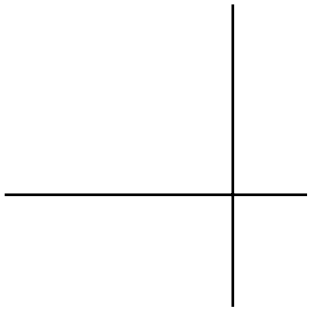
بهرکول (نا.) [بەر 3 + کول (کولین)] هه نديک چيشت بهر له وهی به تهواوی ئامادهی خواردن بووبی یا کاتی نه هار یا شیو گه يشتی، بهرکهل، سه رکول، بهردلانه، بهرهلینج، نهوسه پره، وه رکول.

کردن: خواردنی بهرکول بهر له وهی به تهواوی کولایی.

بهرکۆ (نا.) [بەر 3 + کۆ 1] [ئەر] ۱- گۆیکه یه که له لای پيشه وهی زین که له کاتی سوار بوون دهستی پێوه دهگرن یا ئەوه که دهسته جلهوی پیداده کری، قه رپووز. ۲- هه رچی که سوار له پيشه وهی خووی دابنی، // پاشکۆ. & پيشکۆ.

تییینی: کۆ به مانای زین و به تايبهت به مانای بهرزایی پاش و پيشی زین - ه و له يهک دوو وشه ی دیکه ش دا ده بیدرئ وهک پاشکۆ و پيشکۆ. کۆ له که شه kava - ی ئەو پستایی به مانای کۆم، کوور که وتوه و هاو پيشه یه دهگه ل کێو و کۆ (بێ: کێو)

بهرکۆژه (نا.) [بەر 3 + کۆژ + ئە] دوگمه و قه يتانی سه ر کراس که سينگ و بهرۆکی پیداده پۆشن. :: نه شه وم شه وه و نه رۆژم رۆژه / داخ له دل بوومه گرپی بهرکۆژه (بۆ کوردستان ل ۱۱۸). **ترازاندن:** کـردنه وهی بهرکۆژه. :: ئەگه ر بسکانم تاتا بکه م، کولمانم بنه خشینم، بترازینم کليلی سينگ و مه مک و بهرکۆژی / تينيت بۆ

دهستينم له مانگي، تاريخي ده دنيايي دهخه م، شهبهقت بؤ دهستينم له رؤږي. (مان ل ۱۵۹). له ودهمه سي دا دس له به ژنان وهردين / له ودهمه سي دا بهرکؤږه دهترزين (تاريک و روون ل ۲۰۶).

تېبيني: کؤږ دهگه ل وشه سي کؤش ههريه کن. که شه kaša له ئه ويستايي و کهش kaš له په هله ويي دا جگه له کؤش به ماناي سينگ و باغه ليش هاتوون.

بهرکؤش (نا. ل) [بهر + کؤش] ۱- بهرله لېښته يه کي چووکه که له کاتي کار کردن دا له نيو قه دهبه سترئ. ۲- [باک] بهرليک.

بهرکؤل (نا. ل) [بهر + کؤل] هه شتيکي نهرم که بهر له باري سه رکؤل بيخه نه سه ر پشت بؤ ئه وه ي پشت ئه زيه ت نه کا. ۳: کؤله داري درکاوي بي بهرکؤل پشت بريندار ده کا.

بهرکؤله (نا. ل) [بهر + کؤل + ئه] داريکه وهک چه له مه (چاکله) ئه خريته ناوهندي مژان و يه رهقه وه بؤ کار کردن (کشت و کال ب ۱ ل ۴۷).

بهرکەش (نا. ل) [بهر + کهش] [باک] که شه في گه وره، مه جؤ عمه، سيني.

بهرکهل (نا. ل) [بهر + کهل (که لين)]

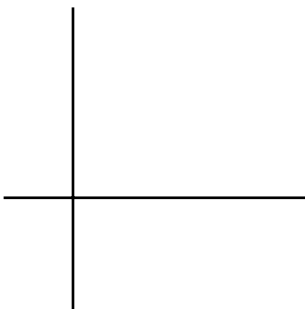
[باک] بر: بهرکؤل

بهرکه له (گيان.) [بهر + کهل + ئه] [باک] بر: بهرکه ل/ ۲.

بهرکه ل (گيان.) [بهر + که ل] ۱- گوئليکه مي سي به هار ديتوو که کاتي وه خو گرتني گاي گه يشتبي، ته مه ني دواي گوئليپاري و بهر له بزئ، نينگون. ۲- پالاغه مي سي ساليه که ده توانئ که ل بگرئ، ته مه ني دواي قاچاچ و بهر له بوونه گاميش، بهرکه له. // هيوهره، که لچه.

بهرکه مهر (گيا.) [بهر + که مهر] گيايه کي بؤنخوشي گه رميانيه (خال ب ۱ ل ۱۵۸).

بهرگ (نا.) [ئه و: فه ريکه - په ه: بهرگ، فه رگ، فه رک، فه لک، فه لگ. تات: فه لگه - فار: برگ، باک: به لگ، په لگ - ناو: بهرگ - باش: به لگ - زا: فه لک] ۱- به شيکه له دار و گيا که له لق دهر وي و به شکلي جؤر به جؤر و چووک و گه وره يه و پتر رهنگي شينه، کاري وهرگرتني شوقي خؤره تاوه. له پايز دا رهنگ ده گؤري و هه لده وهرئ، گه لا. ۲- جل و شمه کي ده بهر کردن له مروف بؤ بهرگري له سهرما و گهرما و ههروه تر بؤ جواني

خوئی پی دادهپوئشی، جل و بهرگ، جل، لیباس، جلک، سیپال، شمهک. ۳- کتیبیک له زنجیره کتیبیک که باسیک رهچاو دهکا، جلد، پاژ. ۴: ههژار ههنبانه بوئینهی له دوو بهرگان دا نووسیوه. ۴- پارچهیهکی درواو و ئاماده که ده پیخهف (دۆشهگ، بالینج، سهنیر، لیفه، ...) ههلهکیشن ههتا پیخهفهکان پیس نهبن، مهلافه. ۵: بهرگه بالینج، بهرگه لیفه. ۵- روپوئشیکه له نایلون یا کاغزه که به سهه دهفتهر و کتیب دا دهیکیشن ههتا پیس نهبی و له بهر دهستان زوو نهدری.

~ تیگرتن: ۱- مهلافه ده پیخهف ههلهکیشان ۲- رووبهگ له کتیب و دهفتهر دان. ۸ بهرگ تئ ههلهکیشان.

~ تیههلهکیشان: بر: بهرگ تیگرتن.

|| بهرگی پیاوان: ۱- ئهو جل و بهرگه که پیاو دهبهری دهکن. ۲- (کن). بهلگه و نیشانهی پیاوهتی و جوامیری، ئهوهی که له پیاو دهوهشیتتهوه. // بهرگی ژنان.

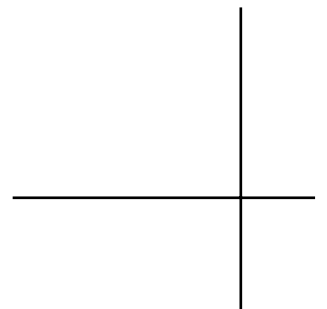
* بهرگی پیاوان لئ خهسار بوون: (کن). پیاو نهبوون، جوامیر و مهرد نهبوون. ۳: وهکوو تۆ دهلیی بهرگی پیاوان له من خهساره/ کراسیکی مهحمهله داراییم له بهر که تا به لاجانگم دا بیتته خواری قهتاره و گواره (لاس و خهزال ل

۱۶۴) بهرگی دهرویشی: خرکه و جل و بهرگی دهرویش، ئهوه جلهی دهرویش دهبهری دهکا. ۴: دهبی بیوشم بهرگی دهرویشی/ ئهگهر دهرویش بم، بمبی دلخوئی (بارام و گولندام ل ۳۶). *

بهرگی ژنان: ۱- ئهو جل و بهرگه که ژن دهبهری دهکن. ۲- (کن). بهلگه و نیشانهی ناپیاوهتی و جوامیر نهبوون، ئهو کار و کردهوه و ئاکارانهی که له پیاو ناوهشیتتهوه. * بهرگی ژنان پوئشین: (کن). خویری بوون، نالایق بوون، پیاو و جوامیر نهمان، بهرگی ژنان دهبهر (لهبهر) کوردن، جلی ژنان پوئشین.

* بهرگی ژنان دهبهر (لهبهر) کوردن: (کن). بر: بهرگی ژنان پوئشین. ۴: دهبی لهبهرکهم بهرگی ژنانی/ مه و مالی مهلانهبی... چۆتهوه به خه نیمهت و به تالانی (لاس ه خهزال ل ۵۵). بهرگی

سفهه: ئهوه جلانهی که مرووف بو سفهه دهبهری دهکا. بهرگی شایبی و شین: دوو جوژ جل که یهکیان رهنگی گهش و ئال و والایه و مرووف بو شایبی و خوئی دهبهری دهکا و ئهوی دیکه رهنگی رهش یا تاره و بو سهرهخوئی و شین دهبهری دهکا. ۴: پیاوی فهقیر و نه دار بهرگی شایبی و شینی ههریهکه.

بەرگا (نا. ل.) [بەر + گا] کهسیک که وهپیش گاجووتی تازهکار دهکهوئ ههتا فیره جووت یا گیرهیان بکا.

بەرگایی (حم.) [بەرگا + ئی] کاری کهسی بهرگا.

بەرگاییلکه (گیان.) [بەر + گا + ئیلکه] مهلیکی چووکه به قهرا چۆلهکه،

رهنگی بۆره و پتسر له دم ئاو دهبی و میشووله و گیانداری چووکه دهخوا، کلکی ههمیشه ههلهتهکینئ، له کاتی جووت کردنیش دا وه دوای جووت دهکهوئ و له خهتی کیللو کرم و گیانداری وردی دیکه دهردینئ و دهخوا،

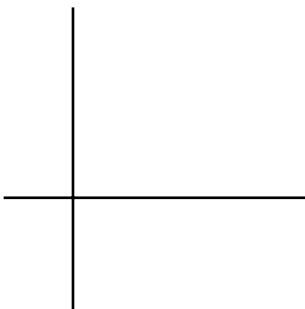
تیبینی: قهه varr له زمانی پههلهوی دا به مانای خوری و جل هاتوه.
بەرگه (نا.) [؟] دهرهقهت، تاقهت، بهر، توان. **گرتن:** تاقهت هینان له بهرامبهر ههر هیتیک دا، خو راکرتن، دهرهقهت هینان، بهر گرتن. هه هینده رزیوی بهرگهی مستیک ناگری. کهوشی ئیستا هیند خراین بهرگهی دوو روژان ناگرن.

بەرگدروو (نا. فا، ئان. فا.) [بەرگ/ ۲ + دروو] کهسیک که پارچه و قوماش بو خه لک دهروا و دهیکاته جلك، جلدروو، خهیات.

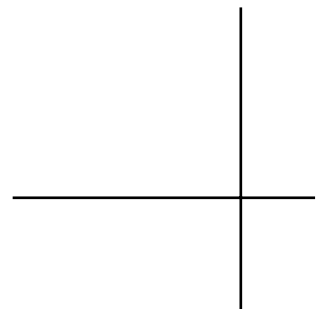
بەرگەر (نا. ل.) [بەر + گەر] ۱- بهر هه لست له ئاست کهسیک، ۲- پیشگر له بهر ئاو یا شتی دیکه، بهند.

بەرگه پشته (نا. ل.) [بەرگ/ ۴ + ئه +

بەرگه پشته (نا. ل.) [بەرگ/ ۴ + ئه +

- پشتی [پارچه‌یه‌کی درواو که ده پشتی
هه‌لده‌کیشن بۆ به‌گری له پیس بوونی
پشتی .
- به‌رگه دۆشه‌گ** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه
+ دۆشه‌گ] پارچه‌یه‌که دريژتر له دۆشه‌گ
که یا تیی ده‌گرن، یا به سه‌ر دۆشه‌گی
داده‌دن بۆ پیس نه‌بوونی دۆشه‌گ،
مه‌لافه، متیل .
- به‌رگه ده** (نا . ل) [به‌ر + گه‌ده] تووکی
سه‌ر سیره‌تی پیاو و شه‌رمی ژنانه،
به‌ر، تووکه‌به‌ر .
- به‌رگه ده‌مانچه** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه
+ ده‌مانچه] پارچه‌ چه‌رمیکی درواو و
ساز کراوه که به به‌ندۆ له خۆیانی
هه‌لداوسن یا له قسه‌دی ده‌دن و
ده‌مانچه‌ی تیده‌نین .
- به‌رگه سه‌رین** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه
+ سه‌رین] پارچه‌یه‌کی ئوستوانه‌یه‌که
بۆ سه‌رین دووراوه و ده سه‌ره‌ینی
هه‌لده‌کیشن، به‌رگه سه‌نیر
- به‌رگه سه‌عات** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه
+ سه‌عات] کیسه‌یه‌کی بچووک له قایش
یا مه‌خمه‌ر یا ده‌زووی چندراو که
ساعة‌تی باغه‌لیان تیده‌نا .
- به‌رگه سه‌نیر** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه +
- سه‌نیر] [موک] بر: به‌رگه سه‌رین .
- به‌رگه کتیب** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه +
کتیب] پارچه مقه‌وای ئه‌ستوور یا چه‌رم
که په‌ره‌کانی کتیب ده‌گریته خۆیه‌وه و له
دران و فه‌وتان ده‌پیارتیژی .
- به‌رگه که‌وا** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه +
که‌وا] پارچه‌یه‌ک که له بنی که‌وای
ده‌دروون، ئاسته‌ر، به‌ره‌که‌وا .
- به‌رگه شت** (نا . چا) [فار: برگشت]
په‌شیمان، په‌شیمان بوونه‌وه .
بوونه‌وه: په‌شیمان بوونه‌وه . ڤیاو نابیی
له قسه‌ی خۆی به‌رگه‌شت بیته‌وه .
- به‌رگه ل** (نا . ل) [به‌ر (به‌رخ) + گه‌ل]
بر: به‌رخه‌گه‌ل
- به‌رگه له‌وان** (نا . ل) [به‌رگه‌ل + ئه +
وان] بر: به‌رخه‌له‌وان .
- به‌رگه لیفه** (نا . ل) [به‌رگ/ ۴ + ئه +
لیفه] پارچه‌یه‌کی دريژ و درواو و
هه‌ندیک جار گول‌دۆزی له سه‌ر کراوه،
هه‌م بۆ جوانی و هه‌میش بۆ به‌گری له
پیس بوونی لیفه تیده‌گرن .
- به‌رگه لا** (نا . ل) [به‌رگ + گه‌لا] به‌ریکه
سوور و سپی واشه له گه‌لای دارمازوو
سه‌وز ئه‌بیته (کشت و کال ب ۱ ل ۴۷) .

به‌رگه‌می (گیا.) [هه‌ی] بر: کووزه‌له

به‌رلیکه (نا. ل.) [به‌ر + لیک + ئه] بر:

به‌رگیر (گیان.) [باک - زا] بر: بارگین

به‌رلیک

به‌رگیریی (حم.) [به‌رگیر + ئیی] بر:

به‌رما (ئان. مف.) [به‌ر3 + ما (مان)]

بر: به‌رماو

به‌رگیریی

به‌رگیل (نا.) [باک] بر: بارگین

به‌رماغ (نا.) بر: بارماغ

به‌رگین (نا.) [باک] بر: به‌رگن

به‌رماغ (نا.) بر: بارماغ

به‌رگیره‌وه (نا. ل.) [به‌ر + گیره‌وه

به‌رمال (نا. ل.) [به‌ر3 + مال] ١- دوو

(گیره‌وانه‌وه)] به‌رگر، به‌ره‌ئست، له‌مپه‌ر.

ته‌خته کوئینی گه‌وره‌یه که به به‌ر ره‌شمال

؛ سه‌دهه‌زار به‌رگیره‌وه‌ی با بیتته سه‌ر

و تاو‌لیوه ده‌گرن هه‌تا به‌ری با و باران

رئ، ئاخری/ هه‌ر ده‌گاته مه‌نزلی ئاوات

بگرئ. ٢- جاجمئیکی گه‌وره‌یه که پئخه‌فی

و خو‌وشی باری کورد (تاریک و روون ل

تیوه ده‌پئچن. ٣- ته‌نراوئیکی هه‌ندئیک

١٢٣). **کردن:** به‌رگیری کردن، به‌ر

چووکه که پاک و خاوئین راده‌گیری و

گرتن. ؛ وه‌ده‌رخه ئه‌شره‌فی و ئالتوون و

نوئیزی له سه‌ر ده‌که‌ن، دووگر، جانمان.

ئه‌وه‌ی سکه له بیست و چواره/

له سه‌ر ئاو گه‌ران: (کن.) زۆر نوئیز

به‌رگیره‌وه‌ی که‌س مه‌که، بده به‌ فقه‌یر و

کردن و موسلمانانی چاک و خاوون

ده‌سته‌نگ و هه‌ژاره (لاس و خه‌زال ل

که‌رامه‌ت بوون، پیروژ بوون.

(٤٨).

به‌رلیک (نا. ل.) [به‌ر + لیک]

به‌رماله (نا. ل.) [به‌ر + مال + ئه] ١-

پئشبه‌ندئیکی دروای هه‌ندئیک پانه‌که ئه‌و

ئافرته‌تئیک که کار و باری مال

سه‌ر ئه‌و سه‌ری دوو لکی هه‌یه بۆ گری

هه‌له‌سه‌سوورئینی و مال و حالئیک بۆ

دان، له سه‌ر جلکی مندالی چووکی

پیاوه‌کانی مال پئیک دئینی، ئاگاداری بنه

ده‌به‌ستن هه‌تا لیک و ئاوده‌می مندال

و که‌ره‌سه‌ی ناومال، بناوان 1، به‌رماله،

بگرئ و جلکه‌ه‌ی ته‌ر نه‌بی و له کاتی

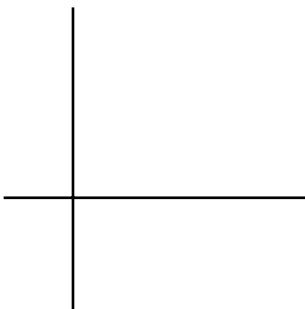
به‌رمالی، بنه‌وانه، بنه‌وان. ٢- بنه‌ماله‌یه‌ک

خواردنیش دا خوئی پیس نه‌کا، به‌رلیکه.

که له مالی ده‌وله‌مه‌ند دا چاوه

خانووئیکی پئدراوه و تیگرا خزمه‌تی ئه‌و

ماله ده‌که‌ن، پاشماره، ژئیرماله، پاژماله،

پاشماله.

کهسیک دواى تیر بوونى دهمینیتهوه،
بهرما، بهرماوه، پاشماو، پاشماوه،
پاشمهنه. **خواردن:** خواردنى بهرماو
و چیششتى له پاش به جى ماوهى
کهسیک.

بهرمالی (نا. ل.) [بهر + مال + ئى]

بې: بهرماله

بهرمامک (نا. ل.) [بهر + مامک] ۱-

پارچه و نهقاییک که ژن له چاو بۆ
خوارهوهیانی پیدادهپۆشن. ۲- هر
شتیک که رووی بۆ نهناسینهوه
پیداپۆشن، نهقاب. ۳- دهمپۆش. &
دهمامک. ۴- دولبهرم بهرمامکی دابوو
لهبهر ئیشی ددان / وادهزانن روممهتیم
ئهمشهو له خه و دا گهستووه (حاجی
قادر ل ۱۳۲).

بهرماوخۆز (ئان. فا.) [بهرماو +
خۆز 2] [له: بهرماو خواردن] کهسیک که
پاشماوهی چیششتی کهسی دیکه دهخوا.

بهرماوخۆزی (حم.) [بهرماوخۆز +
ئیی] بهرماو خواردن، کار و کردهوهی
کهسی بهرماوخۆز. ۴- من به
بهرماوخۆزی رانههاتووم، بهرماوخۆزی
پیشهی تۆیه.

تیبینی: وشهى مامک هر هه مان

وشهیه که له وشهکانی دهمامک و بزمک
و بلامک و بزمۆک دا دهبیندری و له
مهئۆج - ی ئهوتیستایی که دهگهئ
پیشگری پهئیتی دئ paiti-maoč و
مۆج - ی پههلهویی که ئهویش دهگهئ
پیشگری پهت دئ pat-moč به مانای
پۆشین و دهبهر کردن کهوتوه که به
گشتی له کوردیی دا دهبیته پۆش
(بهرمامک یانی بهرپۆش، دهمامک یان
دهمپۆش).

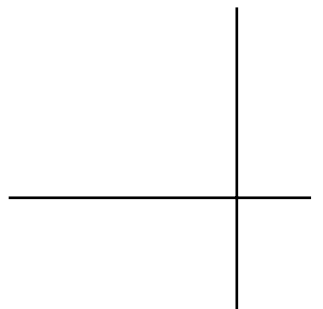
بهرماوه (ئان. مف.) [بهر 3 + ماو +
ئه] بې: بهرماو

بهرموسلدان (ئا.) [بهر 3 + مسولدان]
ئهو بهشهى زگی مرؤف که دهکهیته
نیوان نیوک و بهرگهده، خوارهوهی نیوک.

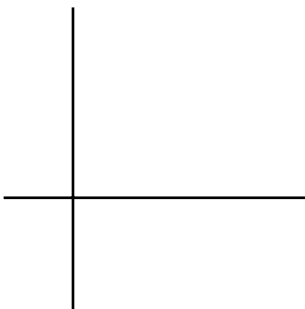
بهرموور (نا. ل.) [بهر 2 + موور]
[موک] خشلیکی ژنانهیه له مت و مووری
رهنگین، ژنان له بهنی ههئدهکیشن و ده
ئهستۆی دهکن، بهرمۆزی، ملوانکه،
ملوینکه، ملهوانکه، ملوهن، ملوینک،
گهردنبهند، گهردانه. || **بهرمووری ناله و**
شهوه: بهرمووریکه له چهندن موورووی

بهرماو (ئان. مف.) [بهر 3 + ماو]

ئهندازهیهک له چیششت که له پاش

- رهنگاورهنگ که هر کام ناویکیان ههیه و ژنان دهملیان دهکن. موورووکانی بریتین له: ئاله که رنگی سپی شیریه، شهوه رنگی رهشه، شیلان نارنجیه، چهور و شیرن که قاوهیهکی تۆخه.
- تیبینی:** موور، مووری و مووروو هاوریشهن دهگه‌ل موهرهک - ی -muh rak په‌له‌ویی هه‌ر به‌م مانایه.
- به‌رمووری** (نا. ل) [به‌ر2 + مؤر + ئی] بر: به‌رموور
- به‌رمه‌مکان** (ئان. ل) [به‌ر + مه‌مک + ئان] مندالیک که هیتشتا شیری دایکی دهخوا و له شیر نه‌کراوته‌وه، وه‌رچیچه، به‌رمه‌مکانه.
- به‌رمه‌مکانه** (ئان. ل) [به‌ر + مه‌مک + ئان + ئه] بر: به‌رمه‌مکان
- به‌رمیل** (نا. ل) [ئین: barrel] بر: بو‌شکه
- به‌رنامه** (نا. ل) [به‌ر3 + نامه] ۱- پیش بینی و پلان داریشتن بۆ به‌رپوه بردنی کار، ژیان، ئاهه‌نگ و ... به‌ر له دهست پیکردن. ۲- لیسته‌ی دهرس و فیلم و هر شتیکی له‌م بابه‌ته، پروگرام.
- داریشتن:** ساز کردن و پیک هینانی به‌رنامه‌یه‌ک بۆ کار و مه‌به‌ستی پتیویست،
- به‌رنامه دانان. **دانان:** بر: به‌رنامه داریشتن.
- به‌رنویژ** (نا. ل) [به‌ر3 + نویژ] مه‌لا یا که‌سیکی دیکه که له کاتی نویژی جه‌ماعه‌ت له پیشه‌وه‌ی نویژکه‌ران راده‌وه‌ستی و نویژ به‌رپوه ده‌با، ئیمامی جه‌ماعه‌ت، پیشنویژ، وه‌رنا.
- به‌رنویژی** (حم. ل) [به‌رنویژ + ئیی] کاری نویژ به‌رپوه بردن، پیشنویژی. **کردن:** به‌رپوه بردنی نویژ، پیشنویژی کردن.
- به‌روان** (نا. ل) [به‌ر2 + وان1] بر: به‌روانکه
- به‌روانک** (نا. ل) [به‌ر2 + وان1 + ک] بر: به‌روانکه
- به‌روانکه** (نا. ل) [به‌ر2 + وان1 + که] پارچه‌یه‌کی درواوه‌ی هه‌ندیک درپژه که له پیشه‌وه‌ی مندال ده‌یبه‌ستن هه‌تا له کاتی خواردن دا جله‌کانی پیس نه‌کا، به‌روانک، به‌روانه، به‌روان، وه‌روانه، به‌رجل.
- به‌روانه** (نا. ل) [به‌ر2 + وان1 + ئه] بر: به‌روانکه
- به‌روبو‌خچه** (نا. ل) [به‌ر + و +

بهروبوی دريژ دهبی. **بهروبوی دريژ**
ويستن: تاقهت و لهسه رهخویی بۆ ئه نجام
 دانی کارتيک. ☺ دهرس خویندن
 بهروبوویه کی دريژی دهوی.

بوخچه [کهل و پهل و که رهسه ی ژن و
 ئافرهت که له بوخچه ده پيچری. ☺ ئه
 بهروبوخچه یهت بۆ هه لريشتوه زووکه
 خری که وه!

بهروبوم (نا. ل.) [به ر + و + بووم 1]
 ۱- ولات، زهوی (بر: بووم 1). ☺ سه فهر
 جاي ز نيه با بۆ هرهم بی لهو بهروبوومه
 / فهقهت مه جزوویی زنجیری نه سیبی
 ئاو و گل چ بکا (مه حوی ل ۱۵). به لام با
 وهس بۆ ئه ی تاله ی شوومه / بازهم دل
 وهشم وهی بهروبوومه (مه ولهوی ل ۲۴۰).
 ۲- بر: بهروبوو

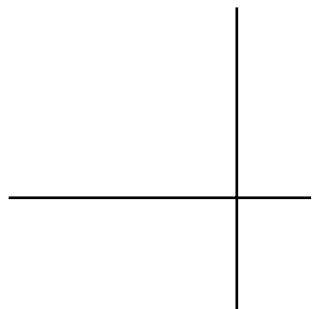
بهروبو (نا. ل.) [به ر 1 + و + بو 3] ۱-
 داهات و حاسلی زهوی، دهغل و دان،
 به رهه م، بهروبووم، بهروبوو. ۲- ولات،
 بهروبووم (بر: بووم). ☺ بزائن که لاکي له
 چ بوودريک، له چ بن بهردیک به جی
 ماوه / ئیدی نه یانده زانی سه عید له
 بهروبووی دوژمن دا نه ماوه. (سه عید و
 میرسیوه دین ل ۲۳۶)

بهروپيشکه (نا. ل.) [به ر + و +
 پيشکه] لانکی مندا ل به هموو کهل و
 پهل و که رهسه ی پيويستی. ☺ ئه
 بهروپيشکه یه تان بۆ له بهر دهرگا داناوه
 ریی هات و چۆی هموو لی گرتووين.

بهروبوو (نا. ل.) [به ر 1 + و + بوو 1] ۱-
 داهات و حاسلی زهوی، دهغل و دان،
 به رهه م، بهروبووم، بهروبوو. ☺ ئه وسال
 باران که م باری و بهروبووشمان که م
 بوو. ۲- (مج.) ئاکامی ههول و کوششی
 هر کارتيک، به رهه م. ☺ بهروبووی
 خهباتی گه له کان رزگارییه. ۳- (مج.)
 قازانج، سوود. ☺ دوکانداری
 بهروبوویه کی بهرچاوی نيه.

بهروپشت (نان. ل.) [به ر 3 + و +
 پشت] ۱- هر شتيک که دوو رووی
 هه بی، پشت و روو. ۲- بهراوه ژوو،
 بهراوپشت. **کردن:** ئاوه ژوو کردنه وه
 و هه لگيرانه وه ی جل و هر شتيکی
 دیکه. **هه بوون:** له سه هر باری
 راستی بوون، بی فري و فيل بوون. ☺
 کاک حه مه بهر و پشتی بۆ که س نيه.

بهروبوو دريژ (نان. ل.) [به رو بوو +
 دريژ] حالی کار و مه سه له یه ک که زۆری
 بخایه نی، دريژ خایه ن. **بوون:** زۆر
 خایاندن، زۆر کيشان. ☺ ئه وسال زستان

وهك نيسك وايه بهر و پشتي بؤ كهس نيه. بهرتاو (نا. ل.) [بهر3 + ههتاو] بر:

بهروپشت نه تلّس (نان. ل.) [بهر3 + و + پشت + نه تلّس] ١- كه سيك كه هم دايك و هم باوكي سهيد بي. ٢- لطفه بهك كه هر دوو رووي له نه تلّس بي.

بهروهستا (نا. ل.) [بهر3 + وهستا] كه سيك كه له بهر دهستي وهستا كار دهكا، شاگرد وهستا.

بهروك (نا. ل.) [بهر + روك] ١- پيشه وهي كهوا يا جل كه دهكه ويته سهر مل ههتا دهگاته سهر سنگ، پهخه، پيسير. ٢- شريتي ملي پهكسم. ٣- (مج.) سنگ، مهك، بهروو. —

بهردان: له كوژ كه سيك بوونه وه، پهخه ي كه سيك بهردان. — **ژاكان:** كچيك كه دست له مهكي وهر دراوه. — **گرتن:** پهخه ي كه سيك گرتن بؤ شه.

بهروو 1 (نا. ل.) [بهر2 + ئوو] سينگ. بر: بهر2/2. ٢. ههتا كه ي داخرئ سينگ و بهرووي من / ههتا كه ي نه شك ي تاسه وئاره زووي من (نالهي جودايي ل ٦٣).

بهروو 2 (نا.) [باك] بر: بهروو

بهرهه تاو (نا. ل.) [بهر3 + ههتاو] بر: بهرتاو

بهرهه لبين (نا. ل.) [بهر2 + هه ل + بين1] بر: بهرهه لبينه

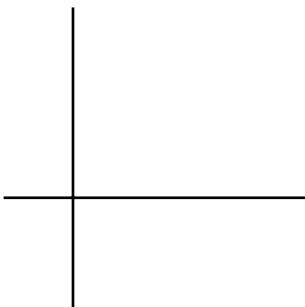
بهرهه لبينه (نا. ل.) [بهر2 + هه ل + بين1] بر: بهرهه لبينه

بهرهه لدا (نان. ل.) [بهر + هه لدا (هه لدا)] بر: بهرهه لدا

بهرهه لست (نا. ل.) [بهر + هه لست (هه لستان)] ١- كه سيك يا كه سانتيك كه بهري چوونه پيش و سهر كه وتني كه سيك دهگرن. ٢- له مپهر و بهرگري سهر ريگا.

بهرهه ليخ (نا. ل.) [بهر + هه ليخ (هه لختن)] ديوار يكه كه له بهر ديواري شكست هه ليده چن بؤ نه وه ي بهري رووخاني بگري هه تا چاكي دهكه نه وه، پشتيوانه.

بهرهه لينج (نا. ل.) [بهر + هه لينج (هه لينجان)] بر: بهر كوژ

بهره‌م (نا.) [باک: بهره‌م - ناو:
 بهره‌م - هه‌و: بهره‌م، فسه‌ره‌م] ۱-
 به‌روبوو و حاسلی زهوی. ۲- ساز کراوی
 کارخانه و ئه شویتانه‌ی کالآ ساز
 ده‌کن. ۳- به‌روبووی می‌شکی هونه‌رمه‌ند
 و نووسه‌ر. **به گه‌یاندن:** پی‌گه‌یاندن،
 گه‌یاندنه به‌روبوو، گه‌یاندنه بهره‌م دان.
بهره‌م دان: به‌ر دان، پی‌گه‌یشتن. **هیتان:** ۱- ساز کردن، دروست کردن. ۲-
 پیک هیتان، رهنیونان. ۳- خولقاندن،
 ئافراندن.

بهره‌نگ (نا.) [؟] نه‌خووشی پشوو
 سوار بوون و ته‌نگه‌نه‌فه‌سی که پتر له
 ته‌مه‌نی پیری و به سال داچوون دا سه‌ر
 هه‌لده‌دا.

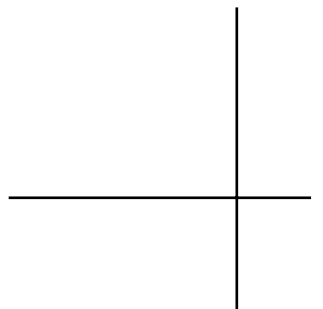
بهره‌نگدار (نان.) [ل] [بهره‌نگ +
 دار] ۲ [که‌سیک که تووشی نه‌خووشی
 بهره‌نگ بوه، که‌سیک که بهره‌نگی
 هه‌یه.

بهره 1 (نا.) [ل] [بهر 1 + ئه] ۱- ره‌گه‌ن،
 ره‌چه‌له‌ک. ۲- هه‌موو ئیمه له بهره‌ی
 ئاده‌مین، بهره‌ی دیو. ۲- تیره، تایفه. ۳-
 به‌ر، بهره‌م. **دان:** به‌ر دان، بهره‌م
 هیتان. ۴- راستم پی‌بلی، درۆ بق
 هیچکس بهره‌ی نه‌داوه (سه‌عید و

میرسیوه‌دین ل ۱۰۴).
بهره 2 (نا.) [هه‌و] بر: ده‌رکه
بهره 3 (ئاک.) [ل] [بهر 3 + به] به‌ر به،
 بهره‌و، بق لای. ۴- بهره‌ژوور، به‌ره‌خوار.
بهره 4 (نا.) [ل] [بهر 2 + ئه] ئامران‌زکی
 سی لکی چه‌رمه، بق ئه‌وه‌ی که زین له
 سه‌ر پشتی ولاغ نه‌خزی. بهره لکیکی به
 ئیو ده‌سته‌کانی ولاغ دا تیده‌په‌ری و له
 به‌ر زگی دا به ئیوه‌راس‌تی ته‌نگه‌وه
 ده‌به‌سترئ و دوو لکه‌که‌ی دیکه‌ش به ملی
 دا له قه‌لتاغی زین گری ده‌درئ. ۴-
 ئه‌سپی میر زیندینی زینی لیده‌کرد،
 ده‌یکیشا ته‌نگ و بهره/ تاجی و تووله‌بان
 بانگ ده‌کرد ئه‌ویه‌ر ئه‌ویه‌ره (مان ل ۶۹).
بهره 5 (نا.) [؟] نه‌خووشی‌یه‌که که
 تووشی مه‌ری دئ، گوانی ره‌ق ده‌بی و
 ژانی ده‌کا.

بهره‌باب (نا.) [ل] [بهره 1 + باب 1] ۱-
 هه‌موو ئه‌و که‌سانه‌ی له عه‌شیره‌تیک دا
 له که‌سیکی ناسراو که‌وتبن. ۲- هه‌موو
 منداله‌کانی بابیک. ۳- منداله‌کانی خات
 مه‌نیج ئی دوو بهره‌بابن. (یانی مه‌نیج
 دوو جاری می‌رد کردوه و له هه‌ر می‌رده‌ی
 چه‌ند مندالی هه‌یه). // بهره‌دایک.

بهره‌بهره (ئاک.) [ل] [بهره + بهره] که‌م

وهرز بهشی دهکسا. ۲- حاسالآت و بهرهمی سالهوسالی جووتیر له زهوییهکهی. & بهرمجفت، بهرجووت.

بهره‌دایک (نا. ل.) [بهره 1 + دایک] هممو مندالکانی پیاویک له ژنیک یا چه‌ند ژنه‌وه. ۳- من هه‌شت مندالم هه‌یه که هممووی له بهره‌دایکیکن، به‌لام چوار مندالکانی کاکم له دوو بهره‌دایکن.

بهره‌زا (ئان. مفد.) [بهر + ئه + زا] ۱- یه‌که‌م زان و یه‌که‌م بیچووی حه‌یوان. ۲- یه‌که‌م مندالی دایک و باوک. // پاشه‌بهره.

بهره‌ژان (نا. ل.) [بهر + ئه + ژان] ۱- ژانیک که تاویک دیت و تاویک ده‌روا، ژانی به‌ره به به‌ره. ۲- ورده‌ژانی ژنی زگیپر که چه‌ند روژنیک به‌ر له زان تووشی ده‌بی، ژانه دروژنه.

بهره‌ژوور (نا. ل.) [بهره + ژوور] ۱- لای سه‌ره‌وه‌ی کوپر و هه‌ر شوین و جیکاپه‌ک. ۲- بق لای سه‌ره‌وه، هه‌وراز. ۳- هه‌ندیک به‌ره‌ژوور بچن ده‌گه‌نه ماله کوپخای.

بهره‌ژه (نا. ؟) [جهوی و جیهوی گیایه‌که به ناوی هه‌نگوان که به قه‌را نوک‌یک هه‌تا گوژنیک ده‌بی، ره‌نگه‌که‌ی زه‌رد، قاوه‌یی یان بووره تامی تاله و بوینی

که‌مه، ورده‌ورده، نه‌خته‌نه‌خته. ۳- باران به‌ره‌به‌ره دایدایه. || **بهره‌به‌ری به‌یان**: ئه‌و کاته‌ی که هیشتا شه‌وه به‌لام له به‌ره‌به‌یان نزیک بوته‌وه، سنووری شه‌و و به‌یانی.

بهره‌به‌هار (نا. ل.) [بهره 3 + به‌هار] ئاخ‌ر و ئوخ‌ری زستان، سه‌ره‌به‌هار.

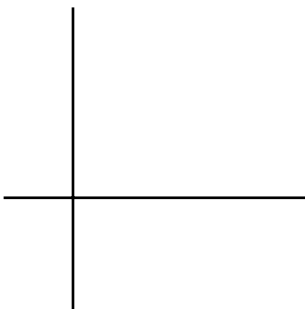
بهره‌به‌یان (نا. ل.) [بهره 3 + به‌یان] ۱- سه‌ره‌تای به‌یانی که رووناکی سه‌ر هه‌لده‌دا، شه‌به‌قی. ۲- (مج.) سه‌ره‌تا. ۳- له به‌ره‌به‌یانی په‌یدا بوونی مروّف له سه‌ر گووی زه‌وی دا...

بهره‌ته‌شی (نا. ل.) [بهر + ئه + ته‌شی] کوته‌داریکی چووک‌ی خه‌راتی کراوه‌که نیوه‌که‌ی به‌ قه‌را کلکه‌ ته‌شی کون ده‌کن و ده‌یخه‌نه سه‌ر ته‌شی بو راگرتنی له‌نگه‌ر و ریک خستن و هه‌لکردنی ریس له سه‌ر کلکه‌ته‌شی.

بهره‌جفت (نا. ل.) [بهر 1 + ئه + جفت] [ئهر] بر: به‌ره‌جووت

بهره‌جووت (نا. ل.) [بهر 1 + ئه + جفت] [سۆر] بر: به‌ره‌جووت

بهره‌جسوت (نا. ل.) [بهر 1 + ئه + جسوت] ۱- ئه‌ندازه زه‌وییه‌ک (ئاویی یا دیم) که جووتیر بق جووت کردنی دوو

بهره‌لپینه (نا. ل.) [بهر + هه‌ل + بپن +
ئە] بر: به‌ره‌لپینه
دایکی ده‌خوا و شیریی ماکه‌که‌یی
نادۆشن.

بهره‌لدا (ئان. ل.) [بهر + هه‌ل + دا] بر:
بهره‌للا
بهره‌مۆم (نا. ل.) [بهر + ئە + مۆم] بر:
بهره‌مپو

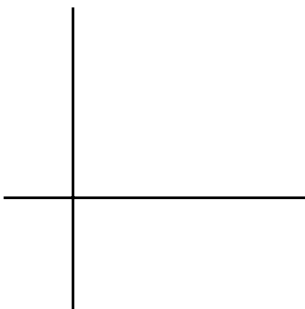
بهره‌للا (ئان. ل.) [بهر + هه‌ل +
دا (دان)] ۱- ئازاد، رزگار. ۲- که‌سیکی
بئی کار و بار که له خۆوه ده‌خولیت‌ه‌وه. ۳-
حه‌یوانی بئی خاوه‌ن. ۴- که‌سیک که گوئی
نه‌داته داب و نه‌ریتی کۆمه‌ل و سه‌ره‌خۆ
بجوولیت‌ه‌وه. ۵- شوین و جیگه‌یی بئی
خاوه‌ن. & به‌ره‌لا، به‌ره‌لدا، به‌ره‌لدا.
— **بوون:** ۱- ئازاد بوون له به‌ند،
رزگار بوون. ۲- هه‌یوانیک که خپوه‌که‌یی
ده‌ری کردوه و خۆی لئ بئی خاوه‌ن
کردوه. ۳- زه‌وی، مال یا شوینیک که
چۆل کراوه و بئی خاوه‌نه. — **کردن:** ۱-
ئازاد کردن له به‌ند. ۲- واز له هه‌یوانیک
هینان و خۆ لئ بئی خاوه‌ن کردن. ۳-
ده‌ست هه‌لگرتن زه‌وی و شوینیک و بئی
خاوه‌ن مانه‌وه‌یی. ۴- به‌ری ئاو به‌ردان

بهره‌مشکانه (نا. ل.) [بهر + ئە +
مه‌شک + ئان + ئە] به‌خشینی
بهره‌مه‌شکه‌یی ماوه به ده‌ست کورت و بئی
ئهنوا. له کورده‌واری دا به‌ره‌مه‌شکه
ئهنندی که خورا ده‌بخۆن و ئه‌وی دیکه
یا قال ده‌که‌ن و ده‌یکه‌نه رۆن یا ئه‌وه که
هه‌ندیک جار ده‌یبه‌خشن بۆ ئه‌وه‌یی که
پیت و به‌ره‌که‌تی مه‌شکه‌که زۆر بئی.

بهره‌مشکه (نا. ل.) [بهر + ئە +
مه‌شکه] به‌ری رۆژیک که‌ره که له مه‌شکه
ژانن په‌یدا ده‌بئی، به‌رژنه، ژه‌مه‌نه.
بهره‌مپو (نا. ل.) [بهر + ئە + مپو] میو
و خشت و خالی زیده‌یی نیو پلووره‌یی
میش هه‌نگوین، به‌ره‌مۆم.
بهره‌نگار (نا. ل.) [؟] ئانگزا، ئاوقا، گژ.
— **بوون:** ۱- به‌ گژ یه‌ک دا چوون،
ئانگزا بوون. ۲- له ئاست که‌س و کاریک
و کاره‌ساتیک دا وه‌ستان و به‌ره‌ره‌کانی
کردن.

بهره‌نلایی (حم.) [بهره‌للا ی + یی] ۱-
ئه‌وه‌یی له مروی به‌ره‌للا ده‌وه‌شیت‌ه‌وه. ۲-
بئی سه‌ر و به‌ره‌یی له نیو کۆمه‌ل دا.

بهره‌ماک (نا. ل.) [بهره + ماک]
بپچووی هه‌یوانیک که به ئازادی شیریی
بهره‌نگاری (حم.) [بهره‌نگار + ئیی]
به‌ره‌ره‌کانیی. — **کردن:** ۱- له ئاست

که سټیک راوستان و به گژ دا چوونی. ۲- بهره ژیر

به ره بهرکانیې کردن دهگه ل هره شتیکی دیکه.

بهره 1 (ناک، ل) [بهر + به] بۆ لا، روو له شوینی دیاری کراو و ئامانج. ۳ بهره مال هه لکشاین. بهره تو دیم.

بهره 2 (نا) [زا] بر: برۆ

بهره واژ (نان، ل) [باک - سوژ] بر: بهراو پشت.

بهره وان (نا، ل) [بهره 2 + وان] [هه و] بر: دهرکه وان

بهره وروو (نا، ل) [بهره و + روو] ۱- ئه و لایه ی که رووی مرۆف تپیه تی، بهرانبهر. ۲- له بهرچاو، له ئاست. ۳ بهره ورووم درۆ دهکهی. & رووبه روو. **بوونه وه:** رووبه رووی بوونی دوولایه ن له کاتیک دا که دووراودوور هه ر کام قسه یه کیان کردبئ بۆ ئاشکرا بوونی راستی. **کردنه وه:** له بهرانبهر یه ک دانانی دوو لایه ن که هه ر کام قسه یه کیان کردبئ بۆ روون کردنه وه ی راستی.

بهره ووژوور (نا، ل) [بهره و 1 + ژوور] بر: بهره ژیر

بهره ووژیر (نا، ل) [بهره و 1 + ژیر] بر:

بهره ما (نا، ؟) [خودای مه زنی هیندووکان، یه کتیک له سی خودای ئایینی بهرهمایی که خو لقی نه ری گیتییه، په یکه ره که ی چوار ده ست و چوار سه ری هه یه که له ده ستیک دا زنجیر و له ده ستیکی دیکه ی دا قه له م، ده ستی سی هه م یاسا و به ده ستیکی ئاگری پیروزی راگرتوه.

بهره مه ن (نا، ؟) [زانا و پیشه وای ئایینی بهرهمایی

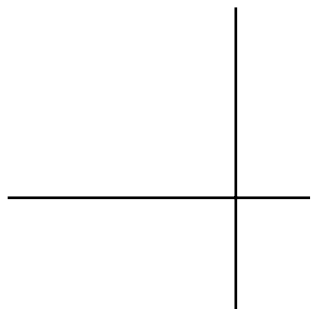
بهریان (نا، ل) [؟] نی رینه و نیوه راستی جو یار و چوم و روویار که ئاو له وئ ته وژمی پتره.

بهریقان (نا، ل) [بهر + ئی + قان] [باک] بر: بهر ه قان

بهریقانی (حم، ل) [بهریقان + ئی] [باک] بر: بهر ه قانی.

بهریک (نا، ل) [باک: بئیریک، بئیرک، بهرک] گیرفان.

تییینی: بهریک و بهرک، بئیریک و بئیرک ویده چی که له بار یامه ک bāryāmak - ی په هله ویی به مانای خورجین که وتبئ و ئیستا له زاران خو ش بوه.

بهريوانکەر (نا. فا) [بهريوان + کەر] کەسێک کە نیتویژی له نیتوان دوو کەسی دژ و نیتوان ناخۆش دا دهکا، بهريشان، نیتویژیکەر.

بهريِن (ئان.) [پهه: بهريِن. ناو: بهريِن - زا: فهرن] حالى هەر شتێک کە پان و ههراو بێ، ههراو، بهريهريِن.

بهريِنان (نا. ل) [بهر + ئين + ئان] ئهوکە سانهی کە بهر له ئيمه ژيان، پيشينيان، پيشينان. هه کەسێک دنياى زۆر ديبي، ئه و عاقلتر و چازانه/ چومکە قسهيه، بيستوو مانه له بهريِنان و پيشينانه (لاس و خه زال ل ۱۵۲).

بهريِنايى (حم.) [بهريِن + ئايى] نیتوانى ئه و سهه ئه و سههري شتیکى پان، بهريِنى. هه له دريژايى دهردينى ده بهريِنايى دهکاته وه (په ند).

بهريِنى (حم.) [بهريِن + ئى] بر: بهريِنايى

بهريوانى (حم.) [بهر + ئى + وان + ئى] بر: بهرهفانى.

تیبينى: ئه م وشهيه له زاراوهى ناوهنديى دا له بهريِفْـئـانى زاراوهى باکوورى وهرگيراهه.

بهر 1 (نا.) بر: بهره

بهر 2 (نا.) [عهر: بر] ويشکانى، دهشت، بيابان، بهژ، بهريه. هه بهر و بيابان.

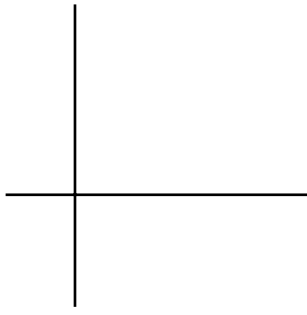
بهريژ (نا. ل) [بهر + ريژ] شوپنیک کە تاو تپى دهکا، بهرتاو. ۲- لايهكى چيا کە هه ميشه تاو تپى دهکا. // نسا ر.

تیبينى: بهريژ له دوو وشهى بهر و ريژ پيک هاتوه به لام له بهر بارى فونونوتیکيه وه « ر » به سهه « ر » دا زال بوه و بوته بهريژ.

بهريژوو (ئان. ل) [بهه + ريژوو] [ناو: بهريژوو، بهريژى، ريژگ] موسلمانىکى کە به پتي ئايينه کەى له مانگى رهمهزان يا کاتى دیکه بهر له بانگى بهيانى ههتا بانگى شيوان هيچ نهخوا و ريژوو بگرئ. — **بوون**: ريژوو گرتن.

بهريژى (ئان. ل) [بهه + ريژى] [سسور] بر: بهريژوو

بهروو (گيا.) [پهه: بهلوت. باک: بهروو، پاليتته، بهرى - ناو: بهروو - باش: بهريوو، بهللو - ههه: بهللو - زا: بهلى، بهلى، بهل] ۱- داريكى گهوره و به لک و پۆيه، گه لاکانى گرني گرني، جووتیک گولى نير و ميى ههيه، بهريک دهگرئ کە

شپڼووی فندقی گهوره و دريژ ددها، چپوهکي زور سهخته و له کار و باري نه جاري دا کهلکي ليومردهگرن. Cuer- cus persica ناوی لاتینی ئهم دارهيه، داربهروو. ۲- بهري ئهم داره که رهنکی وه فندق دهچي به لام سئ هيندی فندقه. تويکليکی تنک و سهختی ههيه، سهرهکي له قاپووکه دايه و کاتيک بگا ليی دهبيتتهوه. بهروو بؤ خواردن دست ددها و به برژاوی دهیخوون و هندیک جار نانیشی لیدهگهن، خاسه بهروو. ۳- بهريکی دار مازوويه له ههمان رهنک و شکل به لام چووکتره و مالآت دهیخوون.

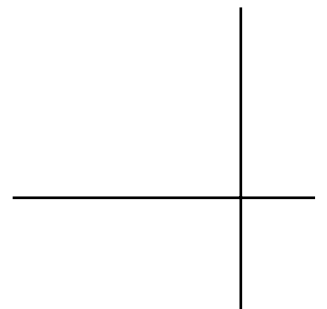
بهرووله (نا. ل.) (بهروو/ ۲ + له) ۱- (گيا.) خهيار و تريزوو که له قيچکهي دهرجوون و بؤ خواردن دست ددهن به لام هيشتا چووکن. ۲- يهکيک له ئامرازهکاني نير و ئاموره که داروکيهکه به قهرا بهروو که دهخريته کوني شيلهپهي ههوجارهوه ههتا قايم راوهستئ و له باسکيش نهيهته دهر، گاينجه. ۳- يهکيک له ئامرازهکاني عاربهبي کهل، که بريتيه له ميلهيهکي ئاسنه که له مازه رو دهکري ههتا توپ يا چهرخهکهي له مازه نهيهته دهر.

بهره (نا.) (پهه: فهري. ناو: بهري، بهره -

ههو: لهي) رايهخيکي ئهستووړ و رهنگاوپهنگه که به دست دهچين و له مالان له بن خويان رايدهخن، گلئيم. **سي خو پي له ناوي هاتنه دهر:** (کنډ.) توانايي بهريوه بردن خو و پهيدا کردني بزيو ههبوون **سي خو له ناودهر هينان:** (کنډ.) توانايي بهريوه بردن خو و پهيدا کردني بزيو ههبوون، بهريخي پي له ئاو هاتنه دهر. **پي له سي خو دريژتر کردن:** (کنډ.) له حهه و رادهي خو دهرچوون، پتر له توانايي و وچهي خو ويستن و داوا کردن. **چوونه سهر سي:** (کنډ.) چوونه خوازييني. هه سيامهههه ليددهگرتهوه پولتيک کهيخوداي شهرمهنده و مهلايهکي شهرح زان/ دهچووه سهر بهري ده مامي خوئي (گهنج ل ۳۳۰). **هاتنه سهر سي:** (کنډ.) خوازييني کردن، هاتنه خوازييني. هه هاتووينه سهر بهري دهمانهوي کورهکهمان به نوکهری خوئتان قهبوول بکهن. ماله همي جيرانمان هاتوونه سهر بهري داواي بهسي دهکهن.

تيني: فهري varr له زماني پههلهوي دا به ماناي خوري و جل هاتوه.

بهريزا (گيا.) [؟] ۱- گيايهکي

کوښتانی تام و بونځوشه و ناسک. گه لای وهکوو گه لای ته پرتیزه لاسک بهرز (کشت و کال ب ۱ ل ۴۵). چیا له تهوقه سهری داپژاوه تا کهمهری/ چوو زولفی سونبولی دهرههه، چوو پهچه می بهرزه (حاجی قادر ل ۳۲). ۲- (مج.) پرچی یار و گراوی. گیسووت بهرزه پای پهخش پای کواوان/ زولف و نهگرجهت بال بهت ناوان (وهلی دیوانه ل ۳۶).

تیبینی: بهرزه له شیعری شاعیرانی ناوهندی و هورامی دا زور هاتوه. ماموستا هیمن به بهرزه - ی نووسیوه (بر: تاریخ و روون ل ۱۸۵) که ویدهچی ههله ی چاپی بی. له دیوانی حاجی قادر دا بهرزه به بارپزه مانا لیدراوتهوه (بر: حاجی قادر ل ۳۸)

بهری (کیا.) [باک] بر: بهروو

به رینگال (نان. ل) [به + رینگال] مه ریک که تیسک و خوری درپژ بی، مه ری تیسک درپژ، به رینگول.

به رینگول (نان. ل) [به + رینگول] [سور] بر: به رینگال

به ریه (نا.) [عهر: بر] ویشکایی، دهشت، بهی، بیابان. گیسووت نایلم راوی

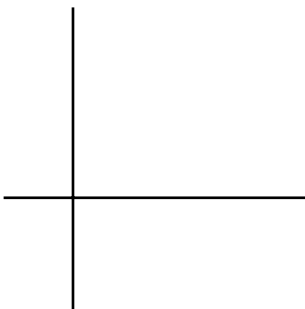
خوت باوییه بهریه و بیابانی له دوی کهرووشی گهرمه لانه (مان ل ۹۶).

به ری (نا. ل) [به + ری] نه وشه به تهنیا نایه و دهگه ل نه چاوغانه مانا دهدا، به ریوه. **بردن:** ۱- ئیداره کردن. ۲- ژباندن و دابین کردنی ژبان. & به ریوه بردن. **برون:** که وتنه ریگا، وه ری که وتن بوشوینیک، رویشتن. گیسووت بارگیان تیکه وه پیچاو و به ری برون یاران / له دن و به تهنی پاشی نهوان من چ بکهه (هیمن). **چرون:** گوزهرانی ژبان کردن، ژبان تپیه کردنی به که رهسه ی پیویسته وه. **کردن:** ۱- خستنه ری میوان، مسافر و کهسپک له کاتی مالوایی دا، روانه کردن. ۲- ناردن، شانندن. گیسووت نامه کانم بوش کاکم به ری کرد. ۳- جی به جی کردنی کاری کهسپک. گیسووت دا رول هه مشتهریانه به ری که بزانه جیان دهوی بیانده به!

به ریوه (نا. ل) [به + ری + وه] بر: به ری. **بردن:** بر: به ری بردن.

به ریوه بر (نا. فا) [له: به ریوه بردن] کهسپک که کاری شوینیک هه لده سووینتی، مودیر.

بهز ۱ (نا.) [نهو: نهزوونیتی، بیزفهنت -

پهش: وازگه، وازده. باک: بهز - ناو: بهز
 - زا: شهزدا، فۆزد، فازدا [چه ورايي يهکي
 سپييه له نيو لهشي گيانداران دا پيدا
 دهبي، دۆن، دوون. — **کولین:** (کن).
 سهرما پي خوش بوون. هه زستانه
 ئه و ده رک و په نجه رهت بو کردۆته وه
 مه گهر بهزت ده کولتي. **گورچيله ده سي**
دا ون بوون: (کن). زور قه له و بوون. ||
بهزي چاو: گوشته زوونتيک که له نيو
 چاوي مروف پيدا دهبي.

بهز² (ر.) [له: بهزين 1] ۱- رهگي
 چاوي بهزين. ۲- له وشه دا ماناي توند
 و تيز دها، رهو. هه خوشبهز. ۳- ماناي
 بهزاو دها. هه نه بهز

بهزا (نان. ل) [بهز 2 + ئا] [باک: بهزا،
 بهزو، بهزوک - ناو: بهزا] ئه سپ يا
 گياندارتيک که تيز هه لتي، تيز رهو،
 خوش رهو، خوش رهو، خوش بهز.

بهزات (نان. ل) [به + زات] که سيک
 که ترسي ده دل دا نه بي، بوپر، نه ترس،
 به دل، زاتدار، ئازا، به جهرگ. — **بوون:**
 نه ترسان، ويران، به دل بوون.

بهزاز (نا.) [عه: بزاز] دوکاندارتيک که
 کاري فرۆشتني پارچه و کووتاله،
 پارچه فرۆش، کووتال فرۆش.

بهزان (چا. ل) بر: بهزين

بهزاندن (چا. م) [له: بهزين] [باک:
 بهزاندن - ناو: بهزاندن، بهزانن - هه و:
 بهزنای] ۱- شکست دان له شهري دا. ۲-
 بردنه وه له کي بهر کي دا. ۳- [باک]
 ليخورين، تاو دان. هه سپا خوه
 بهزاندن.

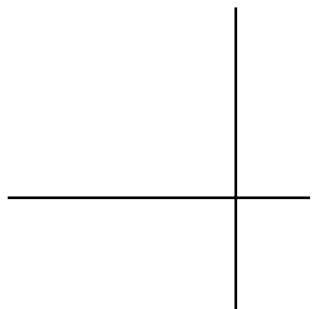
بهزانن (چا. م) [ئه: بر: بهزاندن

بهزر (نا.) [عه: بنر] ئه و ده نک و
 دانه ي که بو چاندن که لکي ليوه رده گرن،
 بنه تۆ، تۆو، تۆم، بهزره.

بهزره (نا.) [باک - زا] بر: بهزر

بهزروهنج (گيا.) [عه: بذرالبنج]
 گيايه کي خوړسکي دوو ساله يه، هه تا
 نيوگه زيک هه لده دا، ساقه ت و گه لا کاني
 به کورک داپۆشراون، گوله کاني زهر د
 بو ن ناخۆشن، بهر که ي چهن دهن کيکي
 بو ري وه ک باقله يه و خوار دنيا ن مه ترسي
 هه يه. له تب دا له دهنک و گه لا که ي بو
 چاره سه ر کردني هه نديک نه خو شي
 که لک و هر ده گرن. **Hyoscyamus ni-**
 ger ناوي لاتيني ئه م گيايه يه.

تیبيني: له فه رهنگي کشت و کال دا
 له ئاست بهزروهنج نووسراوه: گيايه کي
 گه لا وردی بو ن خو ش و له هه نبانه

بۆرىنەش دا نوسراوه: گىيايهكى زۆر
 بۆنخوشه كه من پىموايه هەردووکیان
 ۱- كۆرى بهزم كه هات و هەراى زۆر بى.
 ۲- (مج.) هات و هەراى و بەدفعەرى
 ۴۹ و هەنبانە ب ۱ ل ۸۰).

بەزم (نا.) [پهه: بەزم. باک: بەزم - ناو:
 بەزم - هەو: بەزم] ۱- كۆرى خوشى و
 رابواردن، ميوانى. ۲- [ئەر] ئاهەنگ،
 هەوا. ۳- ئا بەزمىكمان بۆ بېژە! ۲- ئەدا،
 گروو. ۴- تەشقهله. **پىگرتن:** ۱-
 گروو گرتن، ئەدا و ئەتوار دەرھىنان و
 ئەزىهت كردن. ۲- شەرى پى فرۆشتن،
 شلتاغ پىگرتن. **پىگىران:** تەشقهله
 پىگرتن. **ساز كردن:** ۱- كۆرى
 خوشى پىك هىنان. ۲- تەشقهله ساز
 كردن. **گرتن:** ۱- ساز كردنى كۆرى
 خوشى و رابواردن. ۲- گروو گرتن. ۳-
 كورپەكەم بەزمى گرتو، دەلى هەر دەبى
 دووچەرخەم بۆ بکرى.

بەزم و هەرا (نا.) [ل] [بەزم + و +
 هەرا] بر: بەزم و بەزم.

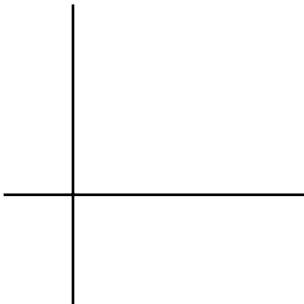
بەزن 1 (نا.) [زا] بر: بەزن
بەزن 2 (نا.) [؟] [زا] سىما، روو،
 روخسار
بەزنە (نا.) [زا] بر: بەزن
بەز و بنىشت (نا.) [ل] [بەز + و +
 بنىشت] هەتوانىكە لە بنىشت و بەز كە
 لە سەر كوانى دەنن هەتا چلک و
 كىمەكەى هەلمژى.

بەزمک (نا.) [؟] [باک] ۱- (گيانە).
 قىنو، گەنە. ۲- جۆرىك ئەستووندى
 چادر و خىووت.

بەزمگا (نا.) [ل] [بەزم + گا] جىگەى
 بەزم و خوشى، بەزمگە.

بەزمگە (نا.) [ل] [بەزم + گە] بر:
 بەزمگا

بەزه (نا.) [پاز: بەژە - پهه: بەچەك،
 بەزەك، بەزەگ. باک: بەزە - ناو: بەزە،
 بەزەبى، بەزەوى - باش: بەزەوى، بەزەبى

- هه: بهزهی [۱- دل پئی سووتان و دلسۆزی له ئاست گرفت و لیتقه و ماونی گیاندار، روح. ۲- [باک] گونا، تاوان. **پیدا هاتن:** دل پئی سووتان، روح پئی کردن، بهزهی پیدا هاتن.

به زیك و زاكوون (ئان. ل) [به + زیك + و + زاكوون] حالی که سیتی سهختگر و به دیسیپلین که همیشه به پیتی یاسا و بهرنامهی تاییهتی خۆی دهجوولیتتهوه.

بهزتاو (نا. ل) [بهز + ئه + تاو (تاواندن)] کاری چهور و نهرم کردنهوی برینی رهق هه لاتوو یا قه لشتی ویشکی پاژنه و دهست و پهل به بهز یا پیوی داغ. بهز له پهرویهک دهپیتچنهوه و له سهر ئاور رایدهگرن ههتا چهورایی ده دانهوه و دوایی له شوینی قه لشته که هی هه لدهسوون. **کردن:** چهور کردنی قه لشی دهست و پئی به بهز.

بهزبان (چا. ل) [بیر: بهزین] ۱- [ئه ر] تیشکان، دۆران، بهزین. ۲- [باک] راکردن، غار دان

بهزین 1 (چا. ل) [ئهو: قهن - په ه: فازیتهن. باک: بهزبان، بهزین - ناو: بهزین، بهزان، بهزبان] ۱- تیشکان، شکست خواردن. ۲- دۆران له کایه و کئی بهر کئی. ۳- [باک] راکردن، هه لاتن، غاردان. ۴- باز ددان. په رین. ۵- په رینی ئه سپ بۆ سهر ماین.

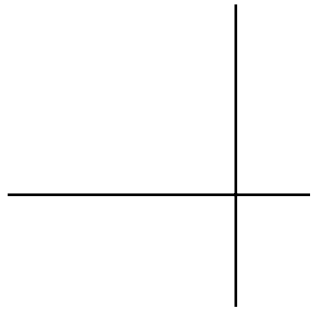
بهزه رک (گیا، ؟) [۱- تۆم و دهنکی گیا کهتان که رۆنی لیدهگرن. ۲- ئه و رۆنه ی که له دهنکی کهتان دهیگرن، رۆنی بهزه رک.

بهزهوی (نا. بر): بهزه

بهزهیی (نا. بر): بهزه. ۴: له قاموسی ئهوانه دا / بهزهیی مانای نهماوه (نالهی جودایی ل ۳۵). **پیدا هاتن:** بر: بهزه پیدا هاتن. ۴: بهزهیی بهیۆ وه جهسته و حالم / ریشه م بهراما، هه ره و وه مالم (مهولهوی ل ۲۷).

بهزین 2 (ئان. ل) [به + زین] ئه سپ و ماینی زین له پشت و نامادهی سوار بوون. ۴: کۆنه حهز ماینی به زینه (په ند)

بهزیو (نا. مـفـ): [له: بهزین] ۱- که سیتک که له شه ر دا شکستی خواردی. // نه بهز. ۲- که سیتک که له کایه و کئی بهر کئی دا دۆرابی، دۆراو. ۳- که سیتک که له خه بات و کاریک کۆلی دابی، کۆلدر. ۴- گیانداریک که له ئاست غهنیمه که ی را بکا.

بهزین (ر.) [له: بهزاندن] ۱- ریشسهی
چاوگی بهزاندن. ۲- به ناووه دهلکی و
ناوی فاعیل ساز دهکا. ۳- شهوبهزین،
شیربهزین، دوژمن بهزین.

بهژ (نا.) [؟] [باک: بهژ، بهژی - زا:
بهژی] ۱- وشکایی، بهی. ۲- زهوی وشک
و بی ئاو.

بهژن (نا.) [پهه: بهشن. باک: بهژن -
ناو: بهژن - باش: بهژن - زا: بهژنه،
بهژن] ۱- دريژایی لهشی مروّف، قهه،
بهژن و بالآ. ۲- ئهندامی مروّف، لهش.
۳- دريژایی جل و بهرگیک که سهرتا پتی
لهش دادهپوشی. ۴- پینج سمانت له
بهژنی ئهو کراسه دهزینه. ۵- ساقهتی
دار. **به بران:** ۱- جل و بهرگی
درووی پر به قالب و ئهندازه و بی کهم
و کووری. ۲- (مج.) به ناو کران، به
نهسیب بوون، به بالآ بران. ۳- کولمهت
گهش و رووناکه دهلی تیشکی ههتاوه /
جوان چاکی کراسیکه به بهژنی تو براوه
(هیدی ل ۱۸۰).

بهژن شوپ (نان. ل) [بهژن + شوپ] 2
کچ و ژنی بهژن جوان و ریک و پیک. ۳-
بهژن شوپ و کهزی شوپ و خهزیم شوپ
/سهروهوشوپم دهکهن سهرشوپ بهرهو

گۆر (خهيام ل ۹۵).

بهژن و بالآ (نا. ل) [بهژن + و + بالآ]
دریژایی لهشی مروّف، بهژن، بالآ، قهه.

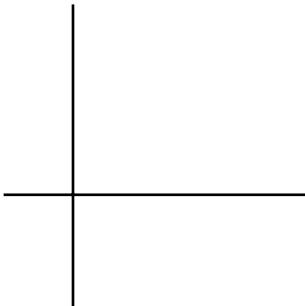
بهژی (نا.) [باک - زا] بر: بهژ

بهس 1 (نا.) [ههخ: قهسییه - پهه:
قهس. تات: قهس - فار: بس. ناو: بهس -
باش: بهس - ههو: وهس - زا: بهس] ۱-
راده و ئهندازهیهکی کافی له ههه شتیک
و کاریک. نه کهم نه زور ۲- تهواو،
خلاس. ۳- له لایهه منهوه دوو تفی له
روو که و بهس. ۳- تهنیا، فهقهت. ۴-
بهس تو وهره بق مالمان. **به بوون:**
کافی بوون، ئهندازه بوون. ۵- بهسه یا
دیسان بووت تیکهه؟ **به کردن:** تهواو
کردن، کوئیایی پی هیتان. ۶- بهس کهن
هیتده قسه مهکهن!

بهس 2 (نا.) [ئهه] بر: بهست 1

بهسالآچوو (نان. ل) [به + سال + ئا +
چوو] [له: به سال داچوون] بهتهمهه،
تهمهندار، گهراوه، پیر.

بهسام (نان. ل) [به + سام] کهسک،
شتیک یا شویتیک که مروّف لی
دهترسی، سامدار. ۳- پیایوی بهسام.
به بوون: ترسان، سام لیکردن. ۴-
تاریکه شهویکی به سامه.

بهست 1 (ر.) [له: بهستن] له رهگی
 چاوگی بهستن دهکهوئ، به ناوهوه دهلکئ
 و ئه و مانایانه دهدا. ۱- بهستراو. ۲- بن
 بهست. ۳- بهستران و پپوه لکان به
 شتیکهوه. ۴- دهر بهست، دار بهست. ۵-
 ئازاد، نه بهستراو. ۶- سه بهست. ۷-
 بهس 2. ۸- (نا.) بهندیک که له بهر ئاو
 هه لیده بهستن، ئاوبه ند، به ند. ۹- (نا.)
 شوینیکی پیروژ یا مائی گه وره و
 پیاوچاکان که له بهر مه ترسی خه لک
 په نای بو ده بن و له وئ ده میننه وه. ۱۰-
 هاتی وا سهیری نه هاتی که ن که سه د
 تپان سوار / پاسه وانی بوون، له ناو
 بهستا پیادی کردی مات (مه حوی ل
 ۳۲۹). ۱۱- (نا.) راده یه که له تریاک که
 چوار یه کی مسقالیکه و تریاک کیش به
 وافوریه وه ده نی و ده یکتیشی.

بهست 2 (نا.) دهم چوم، بهستین،
 بهستوره. ۱۲- وهز ماسی بووم له بهستان
 / کهس نه یگرم به رستان (فولکلور ل
 ۵۱).

تیبینی: بهست، بهستین و بهستوره
 ده گه ل فیهسته ره که vistarak یا
 فیهسته رگ vistarg ی په هله ویی به
 مانای نوین، جیخه و، جل، رایه خ
 هاوریشه یه.

بهستران (چا. ل) [له: بهستن] ۱-
 بهستن بی دیار بوونی فاعل. ۲- دهستم
 بهستراوو، کهس نه بوو بوم بکاته وه. ۳-
 داخران. ۴- دوکانه کان بهسترا بوون،
 کهس به شاره وه نه بوو. ۵- گیران، بهر
 گیران. ۶- ریگاگان بهسترا بوون و کهس
 نه یده توانی هاتوچویه بکا.

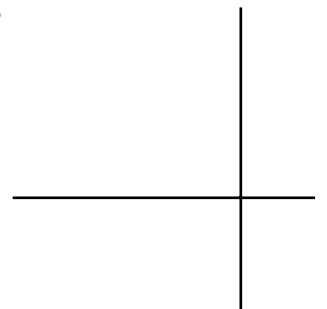
بهسترانه وه (چا. ل) [له: بهستران] ۱-
 ری دیار نه بوون، گیر خواردن له
 شوینیک. ۲- ئه سیر بوون به دهست
 که سیک یا مه سه له یه که وه. ۳- به و مال و
 مندالیه یه وه وها بهستراومه وه ناتوانم
 بچمه هیچ کوئ. ۴- بوژ خواردن، به زین
 له قسه و هندیک کایه و یاری. ۵-
 بهستنه وه بی دیار بوونی فاعل. ۶- بزانه
 که ره که بهستراوته وه یا نا؟

بهستراو (نا. مف.) [له: بهستران] هر
 کهس یا هر شتیک که بهسترا بی. ۷-
 چاوی بهستراو، دهستی بهستراو،
 ریگای بهستراو.

بهستریترار (نا. ل، ئاک. ل) [بهستر +
 پترار] بر: بهسریترار

بهستریتری (نا. ل، ئاک. ل) [بهستر +
 پتری] بر: بهسریتری

بهستان (چا. م) [هیک: بهنده - ئیک:

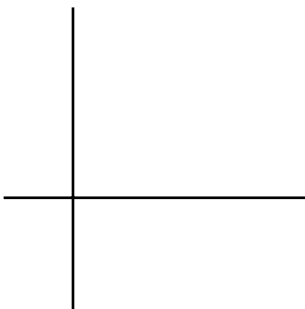

به‌ند - ئەو: به‌ند - هه‌خ: به‌ند - په‌ه:
به‌سته‌ن، فه‌سته‌ن. فار: به‌ستن - لۆر:
به‌ستی - تات: دێبه‌سته‌ن. ناو: به‌ستن،
به‌سن - باش: وه‌سین - هه‌و: به‌سته‌ی -
زا: به‌ستش] ۱- قایم کردن و گری دانای
بار یا شتیکی دیکه به نامرانی
به‌سته‌وه‌ی وه‌ک په‌ت، گوریس، که‌له‌بچه
و ... ۲: باره‌کان ببه‌ستن با برۆین.
ده‌ستی دزه‌که‌یان له پشته‌وه به‌ست. ۲-
کیپ کردن، پیوه دان، داخستنی ده‌رگا و
هه‌رچیکی ئاواله. ۳: کتێبه‌که‌ت ببه‌سته،
دوکانی به‌ست. ۳- لێهالاندن، له‌خۆ
به‌ستن. ۴: له‌چکه‌که‌ت ببه‌سته، پشتیندی
به‌ست. برینه‌که‌یان به‌ په‌رۆیه‌ک به‌ست.
۴- توند بوون و ره‌ق بوونی ئاوه‌کی له‌ به‌ر
سه‌رما. ۵: ئه‌وسال هیند سارده چۆم
به‌ستوویه‌تی. ۵- سه‌رما بوون، له‌ به‌ر
سه‌رما ره‌ق بوونی شتیکی که‌ ئاوه‌کی
نه‌ی. ۶: هیند سارده سمیل
به‌ستوویه‌تی. ئه‌گه‌ر گون بیبه‌ستی پیاو
له‌ سه‌رمایان ده‌مرئ. ۶- مه‌یینی ماده‌ی
قال کر او یا هه‌وین کر او. ۷- گرتن،
به‌رگرتن. ۸: ئاویان له‌ سه‌ر خه‌لک
به‌ستوه. ریگا به‌ستوه. ۸ - به‌ نوشته و
جادوو به‌ری زاوا گرتن بۆ ئه‌وه‌ی
نه‌توانی بووکینی کچ هه‌لگری. (له

کوردیه‌وه‌ی ئه‌گه‌ر کوریک دای به
کچیکه‌وه با و ئه‌م کچه‌ش می‌ردی کردبا،
په‌نای ده‌برده به‌ر نوشته‌نووس و ئه‌ویش
به‌ قفل یا نال وای ده‌کرد که‌ زاوا
ببه‌ستری و نه‌توانی په‌رده‌ی کچ
هه‌لگری.)

به‌سته‌وه (چا. م.) [له: به‌ستن] ۱- قایم
کردنی و توند کردنی گیاندار به‌ په‌ت و
گوریس له‌ شتیکی، بۆ ئه‌وه‌ی نه‌روا یا
دوو نه‌که‌وته‌وه یا له‌ به‌ر زیان گه‌یاندن.
۲: ئه‌و سه‌گانه ببه‌سته‌نه‌وه ده‌نا که‌س
ناهی‌لن. ئه‌سه‌په‌که‌م به‌سته‌وه و بۆ خۆی
ده‌له‌وه‌ری. ۲- قایم کردنی بار و به‌سته.
۳- سه‌ر له‌ نوێ به‌ستنی شتی کر او. ۴-
به‌ر گرتن، به‌ری ئازادی گرتن. ۵: ئه‌و
کچه به‌سته زمانه‌یان به‌ستۆته‌وه و
ناهی‌لن بته‌ ده‌ری. ۵- بۆر دان، که‌سیک
به‌ قسه و زیره‌کی مه‌حکوم کردن. ۶:
ژن به‌ قسه‌ پیاو ده‌به‌ستیته‌وه. له
شی‌عرشی‌عیرین که‌س پپی ناوه‌ستی
هه‌موو که‌س ده‌به‌ستیته‌وه. & به‌سنه‌وه

به‌ستۆره (نا.) [بر: به‌ست] ۱- ئه‌و
به‌شه له‌ زه‌وی که‌ ئاوی چه‌م و رووبار به
سه‌ری دا ده‌روا و له‌ ژیر ئاوه. ۲-
به‌شیک له‌ زه‌وی که‌ دیاره‌ پشتر چه‌م یا
رووباری به‌ سه‌ر دا هاتوه و ئیستا

وشک بوه.

بهستوو (نا.) کووپه‌له‌ی له گل ساز
کراوی رهنګ شین، بهستووکه.

تیبینی: عه‌رب ئه‌م وشه‌یان وهرگرتوه
و کردوویانه‌ته بستوق. هه‌روه‌ها له
زمانی فارسی دا بهستو (بهستوو) هه‌ر
به‌م مانایه هاتوه و له زمانی په‌شتووش
دا بسپه (به‌سپه) به مانای قرۆشکه
هاتوه.

بهستووکه (نا. ل.) [بهستوو + که] بری:
بهستوو

بهسته (نا. مف.) [له: بهستن] ۱- هه‌ر
شتیکې پیچراوه و ئاماده. ☞ بهسته‌یه‌ک
کتیب، بهسته جگه‌ره. بهسته‌یه‌کم به
پۆست دا نارد. ۲- ئه‌ندان‌یه‌ک له گیا که
که‌م و زۆری په‌یوه‌ندی به گیایه‌که‌وه هه‌یه
(باقه، چه‌پک، ده‌سک). ☞ بهسته‌یه‌ک
گیا بڼه. ۳- بهستراو، په‌یوه‌ندی. ☞
هاتنی من بهسته به باوکمه نازانم ئیزنم
ده‌دا یا نا. ۴- به ناوه‌وه ده‌لکې و مانای
بهستراو ده‌دا. ☞ دل‌به‌سته، پا‌به‌سته،
چاوبه‌سته. ۵- داخراو، بهستراو. ☞
بهسته‌زمان. ۶- گۆرانی ساکار که
هه‌واکه‌ی مایه‌ی فۆلکۆریان هه‌بی. ۷-
شتیکې پیچراوه و بهسته‌به‌ندی کراو که

ده‌دری به که‌سیک یا به پۆست دا به‌پری
ده‌کردری. **تیدا** — **بوون:** به که‌لک
هاتن، به قازانج بوون، فایده هه‌بوون. ☞
ئهو کاره‌ی تو چی تیدا به‌سته‌یه.

بهسته‌به‌ندی (حم.) [بهسته/۱ + به‌ند
+ ئی] کاری پیچانه‌وه‌ی شمه‌ک و شت
له نیو قوتوو و کاغز و شتی له‌م باب‌ته.
— **کردن:** پیچانه‌وه‌ی شمه‌ک له کاغز
و قوتوو و شتی له‌م باب‌ته.

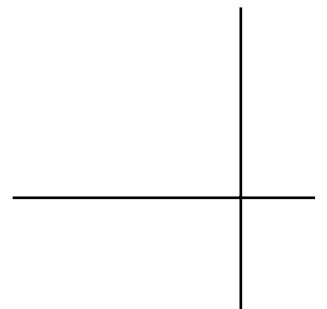
بهسته‌زمان (نان. ل.) [بهسته + زمان]
مرۆی فه‌قیروکه و ده‌سته‌وه‌ستان و
شیاوی دل پی سووتان، به‌سه‌زمان،
به‌سه‌زوان.

بهسته‌ک (نا. ل.) [بهسته + ئه‌ک]
پتخه‌ف و جیگه و بانی له جاجم یا
شتیکې دیکه‌وه پیچراو، ده‌سته‌نوین.

بهسته‌لۆک (نا. ل.) [بهست 1 + ئه +
لۆک] بری: بهسته‌له‌ک

بهسته‌له‌ک (نا. ل.) [بهست 1 + ئه +
له‌ک] حال‌ی زه‌وی و زار و ولات له
سه‌رمایه‌کی زۆر دا که به ته‌واوی
به‌ستوویه‌تی، بهسته‌لۆک، سه‌هۆل‌به‌ندان.

بهسته‌نی (نا. ل.) [بهست 1 + ئه‌نی]
خواردمه‌نییه‌کی سارده له شیر و شه‌کر
دروست ده‌کردری. شیر و شه‌کر له

دەفرىكى تايپەتى زۆر سارد دەكەن و ئەۋەندەى دەسوورپىن ھەتا توند دەبى. زوو لە كوردستان ھەر يەك جۆرە بەستەنى ھەبوو بەلام ئىستاكە تام و رەنگ و جۆرى زۆرى لى پەيدا بوە، دۆندرمە، ھەلاوئى.

سالىك بەر لە پىرار و بەسر پىرئى يانى رۆژىك بەر لە پىرئى. ھەرۆتر لە زمانى كوردىيى دا بۆ ديارى كردنى رۆژىك يا سالىك بەر لە بەسر ئەم وشەيە دووپاتە دەكرىتەو ھەك بەسربەسر پىرئى يا بەسربەسر پىرار.

بەستىن (نا. ل.) [بەست 2 + ئىن] قەراغ و لىۋارى ئاۋى زۆرى ھەك چەم، دەريا و دەرياچە.

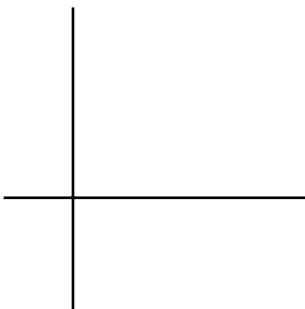
بەسرپىرار (نا. ل، ئا. ل.) [بەسر + پىرار] [باک: بترپىرار، بەترپىرار - ناو:

بەترپىرار، بەسرپىرار، بەستىرپىرار، بەسرپىرار، بەستىرپىرار، پەسەر پىرارەكە - باش: پەسر پىرار - زا: بترپىرار] سى سال لەمەوبەر، سى سال بەر لە ئىستا.

تېبىنى: وشەكانى بەسر (بتر، بتر، بەستر، بەتر، پەسر، پەستر، پەسەر) بە گشتى لە دوو بەشى [بەس (پەس) + تر] پىك ھاتوون. بەس يا پەس لە: پەسچە

pasča - ى ئەۋىستايى و پەسا pasā - ى ھەخامەنشى و پەس pas - ى پەلەۋىي بە ماناى پاش و بەرەو دواۋە كەوتوھ. تر پاشگرە و بە گشتى دەبىتە دواۋەتر يا پاشتر. بەسرپىرار يانى

بەسفايە (گيا)، [ئەر] جۆرىك سەرھەسە كە زۆر بەرز نابىتەو ھە لە شوپنى شىدار دەروئ بە فارسى بسپايە و بە ھەرەبىش بسبايچ - ى پىدەلئىن، بەلەك 2.

تیبینی: ئەم وشەهە تەنیا مەردووخ نووسیویەتی.

بەسن (چا. م.) [ئەر] بر: بەستن

بەسنەوه (چا. م.) [ئەر] بر: بەسنەوه

بەسه (نا.) [ئەر] بر: بەسته

بەسەزمان (ئان. ل.) [بەسه + زمان]

بر: بەسەزمان

بەسەزوان (ئان. ل.) [بەسه + زوان]

[هەو] بر: بەسەزمان

بەسیرە (نا. ل.) [بە (بەر) + سیرە

(شیرە)] [باک] بر: بەرسیلە

بەش¹ (نا.) [ئەو: برای - پاز: برێھ -

پەھ: بەخش. باک: بەش - ناو: بەش -

هەو: بەش] ۱- کوت و پاژیک لە شتیکی

دابەش کراو و لەت. ۲- دوو بەشی

کتیبەکەم خویندۆتەوه. ۲- کوتیک لە

شتی دابەش کراو بە سەر چەند کەسیک

دا. ۳- کێلۆیک گۆشت لەم مەپە بەشی

تۆپە. ۳- شەریک بوونی چەند کەس لە

شتیک دا وەها کە هەر کەس هەندیکی

و بەر کەوئ. ۴- چارە، نەسیب. ۴-

بەشی کەری یان ئاو کیشانە یان دار

کیشان (امثال و حکم ل ۷۵). ۵- میرات.

۶- (ئان.) سەر کرانەوهی برین. ۶-

برینەکەم دەمی بەش کردۆتەوه. ~

بیران: بیبەش و بی نەسیب بوونی

کەسیک لە شتیکی کە دەبا بەشی

پێبیرابا، بەش خوران، بەش پێنەبیران.

بە دنیاوه نەمان: (کن.) بیبەش

بوون لە ژیان، مردن. ~ **پێبیران:** ۱-

و بەر کەوتنی شتیکی دابەش کراو. ۲-

میرات و بەر کەوتن. ~ **تیکەوتن:** بە

سەر دا کەوتن و بەشدار بوون لە

خواردن و شتیکی دابەش کراو، بە

نەسیب بوون. ۳- ئەمنیش بەشم دەو

پلاوخورشتهی کەوت. ~ **چوونەوه سەر**

ان: (تووک) تووک لە کەسیکە بە

مانای ئەو کە ئەو کەسە میراتی پێبگا

بەلام خۆی دەستبەجی بمرئ و کەس و

کەسانی دیکە میراتەکە ی دابەش بکەن.

۴- لە خودام تەلەب و تەمەننا یە خیر و

خۆشی لە خۆت نەبینی و بەشت بجیتەوه

سەر بەشان. ~ **خواردن:** ۱- خواردنی

خۆراک و خواردەمەنی بەشی کەسیک لە

لایەن کەسیکی دیکەوه کە وەلا نراوه. ۲-

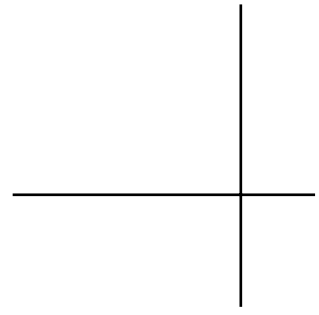
دەست بە سەر داگرتنی حەق، ماف، مال

و زهوی و زاری کەسیکی دیکە. ~

خوران: حەق و ماف و میرات کە کەسیک

دەستی بە سەر داگرئ و بەش بەشدار

نەدا. ~ **کردن:** ۱- دابەش کردن لە

بهش بهش (ئان. ل) [بهش 1 + بهش 1] نیتوان چهند کەس دا . ۲- ئەندازە بوون. ð: کیلۆیک گۆشت کوا بهشی ده کەسان دهکا؟ پوولی مانگانەم بهشی بیست رۆژ دهکا. **مان:** تهواو نهبوونی بهش و پاژی دابهش کراو. ð: چیشته هەر بهشی من ماوه. || **بهشی خودا:** هەرچی که له لایه ن خوداوه وهک شانس و بهخت و چاره نووس و رزق دهری به مرؤف.

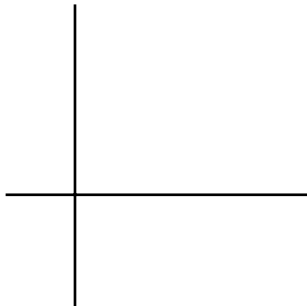
بهشخوراو (نا. مف.) [له: بهش خوران] کهسیکی ماف و حەقیان خواردی. ð: کورد گهلیکی بهشخوراوه. **بهشخورایی** (حم.) [بهشخوراو + ئیی] بهش لیخوران، بتهش بوون.

بهشدار 1 (ئان. فا) [بهش 1 + دار 2] ۱- کهسیک که بهشی له شتیک دا ههیه، هاویهش، شهریک. ۲- ئەندامیک له نیتو کۆمه له خهلیک دا. **بوون:** ۱- هاویهش بوون، شهریک بوون، بهش پیوه ههبوون. ۲- هاویهش بوون له نیتو کۆر و کۆمه لهیهک دا.

بهش 2 (ئان.) [باک: بهش - ناو: بهش، قهش، قهشان - زا: بهش] ۱- گا و مانگا یا کهل و گامیشی نیتوچاوان سپی. ۲- بزنی نیتوچاوان سپی. & مارۆ

بهش 3 (ئان.) [زا] بر: بژ 1 **بهشبراو** (نا. مف.) [له: بهش بران] کهسیک که بهش و مافی خۆی نادریتی و بتهش دهکردی.

بهشبهه (نا. فا) [بهش 1 + بهه 7] کهسیک که بهشیک له میراتی پیدهبردی، میراتبهه.

کهوتوه و به گشتی یانی سه‌گیټک که
ئاگای له ماله. له‌م بابه‌ته که بۆ شۆردن باش کهف بکا،
به‌شورار. **ببون:** باش کهف کردنی

سابوون بۆ شۆردن.

به شورار (ئان. فا.) [به + شورار
(شۆردن)] [موک] بر: به‌شوار

به شوو (ئان. ل.) [به + شوو] ژنی به
میڤرد، ژنی خاوه‌ن شوو.

به‌شهر (نا.) [عەر: بشر] خه‌لک،
مه‌ردم، مرۆف، ئینسان. **ببون:**
چه‌شنی مرۆف جوولانه‌وه، ئه‌وجۆره‌ی که
به‌شهر ده‌بی بژی. **کردن:** (کن.)
ته‌می کردن، ئاقل کردن، هینانه‌وه سه‌ر
رپی مرۆف. هه‌ دوو زلانی کردمه
به‌شهر.

به شهرت (ئان. ل.) [به + شهرت] به
پتی قه‌رار و به‌لینی، به‌مه‌رج. هه‌ ئه‌و
که‌وشه‌ت به‌ شهرتی دووسالان ده‌ده‌می
شتیکی لیهات بۆم بینه‌وه. || **به شهرتی**
چه‌قۆ: ۱- رسته‌ی شووتی فرۆشانه‌ که
شووتی ده‌پرن و ئه‌گه‌ر سوور نه‌بوو
ده‌توانی نه‌یکری. ۲- (مج.) زهمانه‌تی
هه‌ر شتیکی، به‌ زهمانه‌ت.

به‌شهردۆست (ئان. ل.) [به‌شهر +
دۆست] که‌سیک که‌ ته‌واوی به‌شهری به
هه‌موو ره‌نگ و ره‌گه‌زه‌وه خۆش ده‌وی،

به‌شداریی (حم.) [به‌شدار 1 + ئیی]
هاوبه‌شیی. **کردن:** چوونه‌ نیو
کۆمه‌ل و کۆرپک بۆ هه‌ر به‌نامه‌یه‌ک. هه‌
له‌ به‌نامه‌ی نه‌ورۆزی ئیمسال منیش
به‌شدارییم کرد.

به‌شقا (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شقم (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شکا (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شکم (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شکوو (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شکه (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

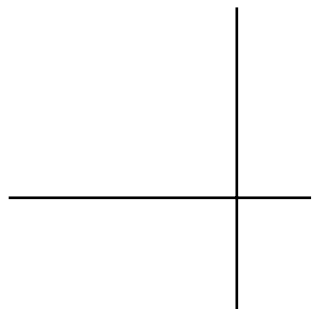
به‌شکه‌م (ئاک.) [؟] له‌وانه‌یه، دوور
نیه، ویده‌چی، ره‌نگه. به‌شقم، به‌شکم،
به‌شکوو، به‌شکه، به‌شکیکم، به‌شکیکوو،
به‌شکی، به‌شقا، به‌شکا، ده‌شقه‌م،
ده‌شقه‌می.

به‌شکی (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شکیکم (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شکیکوو (ئاک.) بر: به‌شکه‌م

به‌شوار (ئان. فا.) [به + شوار
(شۆردن)] سابوون، شامپۆ یا شتیکی

ئىنساندۆست، مرقۇدۆست.

بەشەردۆستىيى (حم.) [بەشەر دۆست + ئىيى] خۇش ويستنى ھەموو مرقۇف، ئىنساندۆستىيى، مرقۇدۆستىيى.

بەشەرم (ئان. ل) [بە + شەرم] كەسىك كە شەرمى ھەيە، شەرمەن، شەرمپون، شەرمين. // بېشەرم. — **بوون:** خاوەن شەرم بوون، شەرمپەن بوون.

بەشەرەف (ئان. ل) [بە + شەرەف] كەسى خاوەن شەرەف و غىرەت، بە نامووس. // بېشەرەف. — **بوون:** خاوەن غىرەت و شەرەف بوون، بەنامووس بوون.

بەشىر (ئان. ل) [بە + شىر] ئاژەلئىك كە شىر زۆر دەدا. ۲- ژئىك كە شىرى زۆرە.

بەشىلا (گيا.) [؟] [زا] پى: كالەك

بەشىن (چا. م) [پى: بەخشىن] دابەشىن، بەش كردن.

بەشىنەو (چا. م) [لە: بەشىن] دابەش كردنى شتىك بە سەر كۆمەل و خەلئىك دا بە خىرپايى، دابەش كردن، بەخشىنەو، وەبەشىن. ۳: مائە كاك ھەمەدى گۆشتى قوربانى دەبەشەو.

بە عالەمى ئاشكرا (ئاك. ل) [بە + عالەم + ئى + ئاشكرا] ئەنجامى كار و كىردەوھىەك بەبى پەردە و لە بەر چاوى خەلئىك، بى نەپنى و شاراوهيى، بە ئاشكرا. ۴: بە عالەمى ئاشكرا مائەلى لى داگىر كردم. بە عالەمى ئاشكرا درۆيان دەكەي!

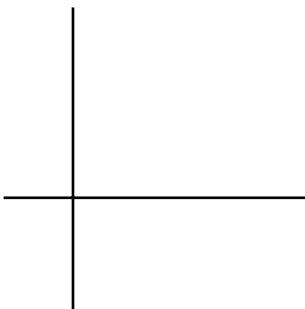
بەعزى (نا.) [عەر: بعض] بەشىك لە شتىك، ھىند، ھەند. ۵: شەھىدى غەمزەيە بەعزى (مەھوى). بەعزە شتىكمان نەماو.

بەعومر (ئان. ل) [بە + عومر] بە تەمەن، بەسالچوو، پىر، بەعەمر. — **بوون:** پىر بوون، بەتەمەن بوون.

بەعەمر (ئان. ل) [بە + عەمر] پى: بەعومر

بەعى (نا.) [عەر: بيع] ھەندىك پارە كە لە كاتى سەودا دەدرى بە خاوەن مائ ھەتا كالا راگرى يا بىداتى و لە دوايى پارەى تەوا وەرگرى، پىشەكى.

بەعىنوان (ئان. ل) [بە + عىنوان] ئافرەت و كىزى بەناز و مەكرزان، زانا لە ناز و دلداريى. ۶: باسكەم وەبىن سەرى دە، كەلەگەتەي بە عىنوان/ ئىواران لاجان خۇشە، سىبەپىنان بەرى مېرگان

کمانی مرادان ل (۱۴۴). **بوون:** مال و مالک به غیلايه تی بهو که چه نازدار و به مهکر بوون.

دوکانهم دهب. **پتکردن:** بری:

به غیلايه تی پیبردن.
به غیلی (حم.) [به غیل + ئی] بری:
به غیلايه تی. **پتکردن:** بری: به غیلايه تی
پیبردن. **پتکردن:** بری: به غیلايه تی
پیبردن.

به فال (ثان. ل) [به + فال (عەر: فحل)]
حالی ماکەر یا ماینیک که مهیلی جووت
بوونیان دهگه ل نیره که یان هه بی،
به ته له ب.

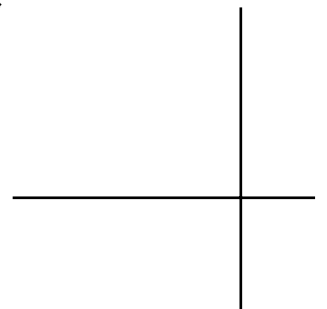
به فر (نا.) [هیک: فه پره - ئه و: فه فره -
پار: وفر - سوغ: وفر - خوار: وفرک،
وفیرک - په ه: فه فر. تات: فه رفه - فار:
برف. باک: به رف - ناو: به فر، به ور -
باش: وه فر، به فر - هه و: وه و، وه وی -
زا: فوره، فه وره] ۱- کلویه کی سپی
شه شپه ر که زستانان له هه وره کانه وه
دیته خواری. (زستانان چوونکه پله ی
گه رما له ژیر سفره و ئاو له م پله دا
دهیبه ستی هه لمی ئاو که دیته وه خوار
له م ورزه دا ده بیته شه شپه ری سپی و
جوانی به فر). ۲- پارچه به فریک که
زستانان له چاله به فر دا رایده گرن و به
هاوین دهیفر و شنه وه. ۳- سه هوی

به غهرز (ثان. ل) [به + غهرز]
که سیک که غهرزی هه یه، که سیک که
نیازی زهره لیدانی هه یه. // بیغه رهن.
بوون: غهرز ده دل دابوون بو
زهره لیدان.

به غیرهت (ثان. ل) [به + غیرهت] ۱-
که سی نه ترس و ئازا، بویر. ۲- که سیک
که نامووسی پی گرینگه، به نامووس.
بوون: ۱- ئازا بوون، نه ترسان. ۲-
به نامووس بوون.

به غیل (ثان. ل) [عەر: بخل] که سیک که
خویشی و به خته وه ری خه لکی له لا گرانه،
حه سوود. ۲- چاوچنووک، رژد، له چهر.
بوون: ۱- ئی ره یی هه بوون،
حه سوود بوون. ۲- له چهر بوون.

به غیلايه تی (حم.) [به غیل + ئایه تی]
کرده وه ی که سی هه سوود و به غیل،
حه سوودی، ئیره یی، به غیلی. **پتکردن:**
حه سوودی پتکردن، ناره حه تی
که سی به غیل به خویشی یا سه رکه تنی
که سیک، به غیلی پیبردن، به غیلی
پتکردن، به غیلايه تی پتکردن، ئیره یی
پتکردن. ☺ حاجی سه ره رای ئه و هه موو

دهسکرد. **بارين:** هاتنه خواری بهفر له ئاسمانهوه بۆ سههر زهوی. **توانهوه:** دهست به ئاو کردنی بهفر له بهر تین و گهرمما، بهفر چوونهوه. **چوونهوه:** بر: بهفر توانهوه. **خستن:** کهوتنی بهفر له سههر زهوی. **دادان:** دهست به بارين کردنی بهفر، بهفر داکردن. **داکردن:** بر: بهفر دادان. **مالين:** فریځ دانی بهفر به پاروو و وهرهوه له سهربانهوه. **بهفری پیریتزن:** بهفریکه که له کاتی سهرمای پیریتزن دا دهباری. **بهفری یهکشهوه:** نوا بهفریک که شهویک به سهه بارینی دا تیهپریبی و چلکن نهبووی. ۲- (کنډ) زۆر سپی و جوان و بیگهرد. **روخساری وهکوو بهفری یهکشهوه پاک و روون بوو.** (دمدم ل ۲۴۹).

بهفرانبار (نا. ل) [بهفر+ ئان + بار] یهکهه مانگی زستان و دهیهه مانگی سالی هتاوی.

بهفراو (نا. ل) [بهفر + ئاو] ۱- ئاویک که سهرهبههار له توانهوهی بهفر پهیدا دهی و له شاخان دپته خوار، وهفراو، شهتاو. ۲- ساز کردنی ئاو به بهفری چال. ۳- سههۆلاو.

بهفرهوه: نوا بهفریک که شهویک به سهه بارینی دا تیهپریبی و چلکن نهبووی. ۲- (کنډ) زۆر سپی و جوان و بیگهرد. **روخساری وهکوو بهفری یهکشهوه پاک و روون بوو.** (دمدم ل ۲۴۹).

بهفرانبار (نا. ل) [بهفر+ ئان + بار] یهکهه مانگی زستان و دهیهه مانگی سالی هتاوی.

بهفراو (نا. ل) [بهفر + ئاو] ۱- ئاویک که سهرهبههار له توانهوهی بهفر پهیدا دهی و له شاخان دپته خوار، وهفراو، شهتاو. ۲- ساز کردنی ئاو به بهفری چال. ۳- سههۆلاو.

چال. ۳- سههۆلاو.

بهفر بهسههر (ئان. ل) [بهفر + به + سههر] بهفریک که له بهر سهرمای زۆر بهستووویهتی مرؤف که به سههری دا دهروا پپی ناچپته خوار، بهفرهسههر.

بهفرخۆرکه (نا. ل) [بهفر + خۆرکه] بهفریکی ورده که له ئاخو و ئۆخری رهشهمه له ههویکی ئهستووور دهباری و دواي ئهوه بهفر وردهورده دهتوینهوه.

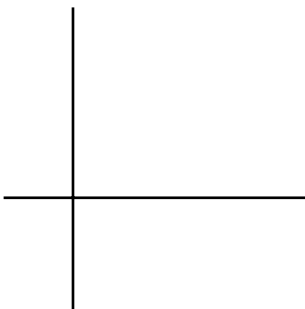
تیهینی: خۆرکه ههه دهتوانی له [خۆر (خواردن) + که] کهوتی و ههمیش به مانای خۆرکه بی. ماناکهه به گشتی بهفرخۆره.

بهفرفرۆش (ئان. فا) [بهفر + فرۆش] کهسێک که زوو هاوینان بهفری له چال دهردههینا و به خه لکی دهرفرۆشت.

بهفرفرۆشیی (حم.) [بهفرفرۆش + ئیی] کار و ئیشی کهسی بهفرفرۆش. **لهوتی یهخچال پهیدا بوه بهفرفرۆشیی باوی نهماوه.**

بهفرمال (نا. ل) [بهفر + مال/۳] ئامرازیکي چپویی گهورهتر له بیل که بهفری سهربانی پی دهمالن، بانمال، بهفرمالک، وهرهوه، بهورانمال.

بهفرمالک (نا. ل) [بهفرمال + ک] بر: بهفرمال

به فر و دوشاو (نا. ل) [به فر + و +
 دوشاو] به فری داناردانار که بارانی به
 سهر داباریبی و به هاران له ههنديک
 شوینی چیا دهمینیتتهوه که دهگهل دوشاو
 تیکهل دهکردی و دمخوری.

به فرهچال (نا. ل) [به فر + چال] بر:
 چاله به فر

به فرهژیلکه (نا. ل) [به فر + نه +
 ژیلکه] به فریکی دانارداناری ورد و پووک
 و سووکه که وهک کلوو به فری دیکه
 ئاودار نیه، که رهسیسه، به فره لووکه،
 بنگره.

به فره سهر (نان. ل) [به فر + نه + سهر]
 بر: به فر به سهر

به فره لووکه (نا. ل) [به فر + نه +
 لووکه] بر: به فره ژیلکه.

به فرین (نان. ل) [په ه: فه فرین] [به فر +
 ین] ۱- وهک به فر، له رهنگی به فر. ۲-
 به فراوی، به به فر داپوشراو. ۳- لووتکهی
 به فرین. ۳- ناوه بق مینه.

به نش (نا.) [باک] بر: بهوش

به فیژ (نان. ل) [به + فیز] که سیک که
 خوی پی زوره و پوز له سهر خه لک
 لیده دا، به دهعی، به پوز. **برون:**

به دهعی بوون، پوز لیدان، به پوز بوون.
به نش (نا.) [باک] ۱- بر: بهوش. ۲-
 (نا.) جمگی دهست و پی.

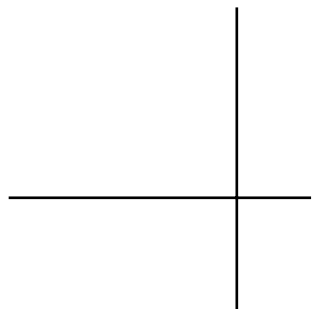
بهق 1 (نا.) [باک] بر: بق 1

بهق 2 (نا.) [؟] ۱- [هه و] که وی نیتر،
 نیتره که و. ۲- [ئه ر] نیتره که ویک که راوچی
 له رکه دا بق راوی سیاسووتی ده بن
 هه تا بخوینی و نیتره که وی دیکه به
 دهنگیه وه بین و له داو که ون، پاداو.

بهقا (نا.) [عهر: بقاء (مانه وه)] ۱-
 مانه وه. ۲- باوه ر، پروا. ۳- وهفا. **به**
پیکردن: باوه ر پیکردن. ۳- هه زار
 سویندیشم بق بخوی به قات پیناکه م.
به پته بوون: باوه ر پی هه بوون، دنیا
 بوون. **به کردن:** باوه ر کردن. ۳- به قا
 ناکه م نه و قسه هیه راست بی. **به**
هه بوون: وهفا هه بوون. ۳- نه و دونیا هیه
 به قای بق که س نیه.

بهقال (نا.) [عهر: بقال] دوکانداریکی
 که شتی پیویستی خواردن وهک په نیر،
 روون، قهند و چا، ... ده فروشی، به ققال.

بهقایی (حم.) [به قبال + ئی] ۱- کار
 و پیشه ی که سی به قبال. ۲- (نا.)
 دوکانیک که که ره سه ی ناوبراوی
 سه ره وهی تیدا بفروشی.

هه‌لده‌که‌ن. ۲- نامرازیکي خړه له ئاسن
که ده‌وراده‌وری به‌تال کراوه و له به‌رزایی
قاییمی ده‌که‌ن و باری قورسی
په‌ه‌لده‌کیشن. & غه‌رغه‌ره، قرقیره،
مه‌کاره.

خان و ئه‌رباب و سه‌رۆک عه‌شیره‌ت که
به‌ دواي ناویان دا دئ. † عه‌لی به‌گ،
تاهیر به‌گی جاف. ۲- نازناویکه به
نیشانه‌ی ریز گرتن به‌ دواي ناوی
ئاساییه‌وه ده‌لکی.

به‌کری گيراو (نا. مف.) [به + کری +
گيراو (گيران)] ۱- هه‌ر که‌سیک که به
پاره لای که‌سیک یا که‌سانیک کار بکا.
۲- که‌سیک یا که‌سانیک که‌ نوکهری
که‌سیکی هیزدار و ده‌سته‌لاتدار بکه‌ن یا
بو‌به‌رزه‌وه‌ندی ئه‌وه‌ه‌ول بدهن و
سیاستی ئه‌وان ره‌چاو بکه‌ن. (بو‌ئهم
مه‌به‌سته زۆتر له باری سیاسه‌وه
ده‌کوئری)، خو‌فرۆش.

به‌گ (ئان. ل) [به + گا] حالی
زه‌ییه‌یه‌کی دیراو که‌ ئاماده‌ی چاندنی
ره‌پسته‌یه.

به‌گایه‌تی (حم.) [به‌گ + ئایه‌تی]
حاله‌ت و چلو‌نایه‌تی به‌گ، به‌گ بوون،
به‌گیتی.

به‌گزاده (ئان. مف.) [به‌گ + زاده]
هه‌موو ئه‌وه‌ که‌سانه‌ی له‌ بنه‌ماله‌ی به‌گن.

به‌کری گيراوی (حم.) [به‌کری گيراو
+ ئیی] ۱- ناکامی به‌ پاره لای که‌سیک
کار کردن. ۲- نوکهرایه‌تی بو
به‌رزه‌وه‌ندی که‌سیک، خو‌فرۆشیی.

به‌گلر (نا. ئان.) [تور: begler] ۱-
میر، خان. ۲- گه‌وره‌ی شار یا تایفه.

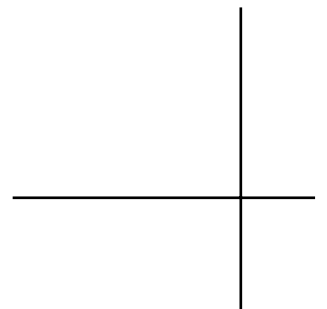
به‌گم (نا.) [تور: begüm] نازناوی
ژنه ئه‌رباب و خان.

به‌که‌ل (ئان. ل) [به + که‌ل] مانگایه‌ک
که‌ مه‌یلی جووت بوونی ده‌گه‌ل گا هه‌بی.

به‌که‌یف (ئان. ل) [به + که‌یف] شاد،
دلخۆش، که‌یفساز. — بوون: دلخۆش
بوون، له‌ سه‌ر که‌یف بوون، که‌یفساز
بوون.

به‌گور (ئان. ل) [به + گور] ۱- حالی
که‌سیکی به‌ هیز و به‌ تاقه‌ت. ۲- (ناک.
ل) به‌ ته‌وژم و به‌ تین. † به‌گور خۆی به
غه‌نیم دادا و له‌ عه‌رزی راکیشا. —
بوون: به‌هیز و به‌تاقه‌ت بوون. † عه‌لی
پیاویکی به‌گور و به‌هیزه.

به‌گ (نا.) [تور: beg] ۱- نازناوی
به‌گون (ئان. ل) [به + گون] ۱- گا و

نیری نهخه سیئراو. ۲- (کند.) مرۆی به
جهرگ و به غیرهت، گوندار. **بوون:**
(کند.) به جهرگ و به غیرهت بوون، گوندار
بوون.

به گیتی (حم.) [بهگ + ئیتی] بر:
به گایه تی

بەل 1 (ئان.) [باک: بهل - ناو: بهل -
باش: بهل - زا: بهل، بهل] ۱- قوت، قیت،
دهریه پریو، راست وهستتاو. ۲-
هه لۆاسراو، شوپ. ۳- بزنی گوئی لوول.
۴- [باک - زا] گوئی قوت. ۵- [باک]
ئه ندامی بر او و کورت، بهل.

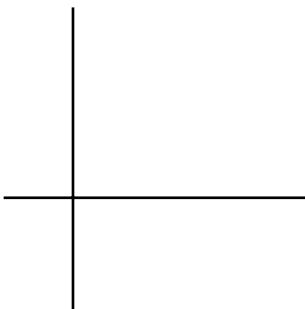
تیبینی: به چاو لیکردن له هه ندیک
وشه ی وهک بهلک، بهلۆکه، بهله، بهلک،
بهله زمانه، ... بهل به کوته گوشتیکی
زیده خو دهنوینی و دوور نیه دهگه ل بهل
له به لۆوک هه ر یهک بن، ئه ودهم ده بیته
ئالووی شوپ و هه لۆاسراو. شک نیه ئه م
وشه یه بی ریشه نیه. من پیموا به ئه م
وشه دهگه ل بهل و په لک و بهرگ
خزمایه تیه کی نزیکیان هه یه و بو ی
هه یه له یهک سه رچاوه گوورابن.

بەل 2 (ئان.) [؟] رهنگیکه له رهنگه کانی
بزن و حه یوان. ۱- بهله مس، بهله بوژ،
بهله بهش، بهله کوور، بهله سوورمس.

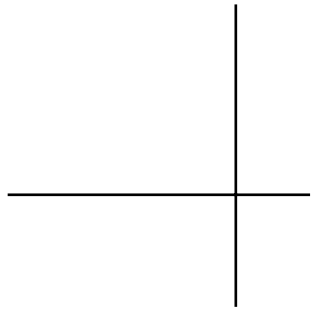
به لازی (گیا.) [؟] [زا] بر: چه وهندهر
به لاش (نا.) [عه:ر: بلاشی] ۱-
خوړایی، مفت، بیپاره. ۲- بیه سو،
بیسه بهب. ۳- (مج.) زور هه رزان. ۴-
ئه و کراسه ی بایی سی تمه نه، به راستی
به لاشه. **بوون:** ۱- مفت بوون،
به خوړایی بوون. ۲- هه رزان بوون. **کردن:**
۱- مفت کردن، خوړایی کردن،
به خوړایی دان. ۲- زور هه رزان دان،
هه رزان کردن.

تیبینی: زه بیحی له ئاست ئه م وشه یه
دا ده لئی که به نار هوا ئه م وشه یه به
عه ربه ی ده زانن و له بوچوونیکی هه ندیک
دریژ دا ده یه وی بیسه لینی که وشه یه کی
کوردیه (بر: قاموس ب ۲ ل ۲۰۸). ئه م
وشه یه له عه ربه یه وه به شیوه ی beleş
چۆته نیو زمانی تورکیه وه و له ریگای
تورکه کانی عوسمانی شه وه ها تۆته نیو
هه ندیک له زاراوه و بن زاراوه کانی
زمانی کوردیه ی.

به لاث (ئان.) [باک] بر: بلاو
به لالک (نا. ل.) [بهل 1 + ئالک
(ئالوو)] [زا] تریی دهنک ورد.
به لالروک (گیا.) [باک] بر: به لالووک
به لک (نا. ل.) [بهل 1 + ک] نه رمایی

- بهله¹** (نا. ل.) [بهل 1 + ئه] بر: میتکه
بهله² (نا.) [باک] بر: باله
- بهلهباریک** (ئان. ل.) [بهل 1 + ئه] +
باریک [مرۆقی دریژ و باریک و رهقهله،
بهلهباریکه.
- بهلهباریکه** (ئان. ل.) [بهل 1 + ئه] +
باریک + ئه] بر: بهلهباریک
- بهلهباقه** (نا. ل.) [بهل 1 + ئه + باقه]
ئهخۆشییهکه تووشی بز دهبی، له
بارهی دهخا و دهیکووژی.
- بهلهبهل** (نا. ل.) [بهل 1 + ئه + بهل 1]
لهره، لهره ی زۆر و پهیتاپهیتا. ~
کردن: له رینهوه، له زمانهوه.
- بهلهپا** (ئان. ل.) [بهل 1 + ئه + پا] [هه و -
ئه] بر: بهلهپی.
- بهلهپن** (ئان. ل.) [بهل 1 + ئه + پی]
کەسیک که له رویشتن و روپین دا
خیرایه، قوچاغ، بهلهپا، بهپی.
- بهلهتوشقه** (نا. ل.) [بهل 1 + ئه] +
توشقه؟ [هه و] بر: بهلهفیره
- بهلهچک** (نا.) [؟] ۱ - کوهلهکه و
تهرهکاری ویشک کراو بو زستان،
تاسمه. ۲ - چیشتیکی که به تاسمه و
نیسک و کشمیش ساز کرابی.
- بهشی هه ره خوارهوهی گوچ که شوژ
بوتهوه؛ ژنان کونی دهکهن و گواره ی
تیدهکهن.
- بهلهزهره** (نا.) [سۆر] بر: بالفزه
- بهلهندیر** (کیاند.) [باک] بر: بهردیل
- بهلهنگاز** (ئان. ل.) [زا] بر: بهلهنگاز
- بهلهوشین** (نا.) [؟] [باک] ۱ - گول. ۲ -
گولی.
- بهلهوعه** (نا. ل.) بر: بالووعه. ☹
حهوزیکی تیدایه بهلهوعهیهکی تیگیراوه به
ئهندازهی چوارمیتتر. ئه و ئاوهی بلیند
دهبی له سه ره ئه و بهرده مه رمه ره پهخش
و په ریشان دهبی (بهیتی سه عید ومیر
سیوه دین - سروه ژ ۷۳ ل ۱۹).
- بهلهۆکه** (ئا. ل.) [بهل 1 + ئۆکه] پارچه
گوشتیکی زیده ی چووکه له سه ره زارکی
شهرمی ژن، میتک، میتکه، قیتکه، نیوه ر،
نیوه رووکه، بهله، بهلهۆکه، بهلووکه، بهلوو.
- بهلهو¹** (نا.) [باش - هه و] بر: بهروو
- بهلهو²** (نا. ل.) [بهل 1 + ئوو] بر:
بهلهۆکه
- بهلهوکه** (ئا. ل.) [بهل 1 + ئووکه] [هه و]
بر: بهلهۆکه

به‌له‌دی (ئان. ل) [به‌له‌د (عەر: بلد =
داره‌یه. (عەر: خمان)

به‌له‌سورمس (ئان. ل) [به‌ل 2 + ئه +
سور + مس] رهنگیکه بۆ بزنی و گیسک.

به‌له‌سه (ئان. ل) [؟] گیاندارای یاخی.
— **بوون:** یاخی بوون.

به‌له‌شوانه (گیا. ل) [ئەر] بر: به‌ناشوانه

به‌له‌فیریه (نا. ل) [به‌ل؟ + ئه + فیر
(فیراندن) + ئه] ۱- نه‌خۆشیییه‌که وه‌ک
زگ چوونیککی زۆر توند، تووشی هه‌موو
مالاتیگ ده‌بی، به‌له‌تووشقه. ۲- (مج).
زگ چوونی زۆر توندی مرۆف، ته‌قه‌فیریه.
& به‌له‌فیرئ.

به‌له‌فیرئ (نا. ل) [به‌ل؟ + ئه + فیر
(فیراندن) + ئی] بر: به‌له‌فیریه

به‌له‌ک¹ (ئا. ل) [یاک: به‌له‌ک - ناو:
به‌له‌ک] ماسوولکه‌ی پشت لوولاک، له
ره‌فیسکه‌وه هه‌تا پێچکه‌ی پێ، پووز،
چیپ، چاق، له‌ته‌ر.

به‌له‌ک² (گیا. ل) [؟] ۱- گیایه‌کی
خۆپسکه، هه‌تا گه‌زیک هه‌له‌ده‌ستی، ره‌گ
و ریشه‌ی زۆره، گوله‌کانی هه‌پشووی و
شین. له کورده‌واری دا له ره‌گه‌که‌ی بۆ
ره‌وانی و کار کردنی زگ و برینی گه‌ده

شار) + ئی] که‌سیک که له شارهداری
(به‌له‌دییه) کار ده‌کا و ئیشی گه‌سک
لێدانی کوچه و شه‌قامه‌کانی شار و
راگوێزتنه‌وه‌ی زیل و زاله.

به‌له‌دییه (نا. ل) [عەر: بلدییه] بر:
شارهداری

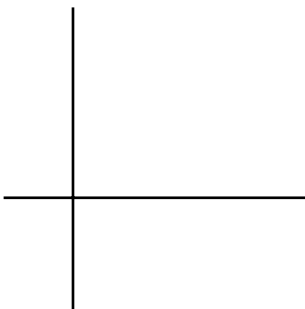
به‌له‌ز (ئاک. ل) [به + له‌ز] بر: به‌په‌له

به‌له‌زمانه (نا. ل) [به‌ل 1 + ئه +
زمانه] کوته‌گۆشتیککی چووکه‌یه، له
بنه‌بانی مه‌لاشوو داچۆراوته‌ خوار،
به‌له‌زوانه.

به‌له‌زوانه (نا. ل) [به‌ل 1 + ئه +
زوانه] [هه‌و - ئەر] بر: به‌له‌زمانه

به‌له‌سان (گیا. ل) [عەر: بیلسان له یون:
balsamon] ده‌وه‌نیکه که گوله‌کانی
سپییه و له ته‌واوه‌تی ئهم ده‌وه‌نه به
دارووشان جیوه دێته دهر که له جیوه و
به‌ره‌که‌ی وه‌ک دهرمان که‌لک وه‌رده‌گرن.
Amyris opobalsamum ناوی

لاتینی ئهم ده‌وه‌نه‌یه، به‌یله‌سان. ||
به‌له‌سانی ره‌ش: داریکی خۆپسکه،
گوله‌کانی سپی و بۆنخۆشن، نیوی
ساقه‌ته‌که‌ی نهرمه، بۆ هه‌ندیک کاروباری
ئازمايشگایي و پزشکی به‌کاری دێن،

میرسیوهدین ل ۱۱). شوژمهحموود له
تاو مهرزینگان ئهوی عهقل مهعنا بی
نهیمابوو، دهیگوت: نه میتم، کیژی بهلهک
زهردیان برد! (شوژمهحموود ل ۸۳)

بهلم (نا. [؟] ۱- جوژیک نامیری
چیوییه بۆ په رینه وه له رووباری گه وره
که لکی لیوهرده گرن و به کوتانی سه ول
دهچیته پیش، لۆتکه، قایق، قهیاغ. ۲-
جوژیک دهفری دریژۆکه یه، پترله چینی
ساز دهکری و له کوردهواری دا بۆ پلاو
تیکردن که لکی لیوهرده گرن، بلووت،
دیس.

بهلمرک (ئا. [بهل 1 + ئه + مرک]
[باش] بر: ئانیشک

بهلمس (ئان. ل) [بهل 2 + ئه + مس]
رهنگیکه بۆ بز و گیسک. ۳: گیسکی
بهلمس.

بهلندیره (گیان. [زا] بر: بهردیل

بهلنگاز (ئان. [؟] [باک: بهلنگاز -
زا: بهلنگاز، بهلنگاز] ههژار و نه دار،
بیچاره، فهقیر، بهسته زمان.

بهلنگازی (حم. [بهلنگاز + ئی]
ههژاری، فهقیری، بیچاره یی.

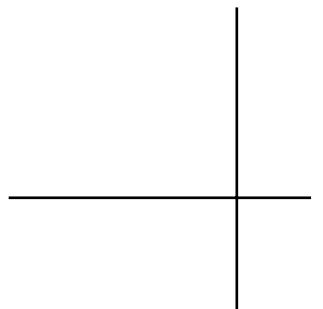
بهلنگروش (ئا. [بهل 1 + ئه ن +

که لکی لیوهرده گرن. Glycyrrhia
glabra ناوی لاتینی ئه م گیایه یه،
شیرین بهلهک، میکووک، میکووکه. ۲-
گیایه که گه لای وهکوو گه لای هه ناره، بالآ
پیاوی که متر بهرز ئه بیت، شیرهداره بۆ
پهردوی خانوو له گه ل زه ل و پووش دا،
بۆ سه ری چاله گهنم، بۆ داپوشینی به
کار دینری، ریشه که شی له دروست
کردنی کۆکاکۆلا و پیپسی کۆلا دا به کار
دینری (عرق السوس) (بر: کشت و کال
ب ۱ ل ۵۰)، به سفایه.

بهلهک³ (ئان. [باک - زا] بر: بهلهک

بهلهک پیچ (نا. ل) [بهلهک 1 + پیچ]
پارچه یه کی دریژ و ته نکه، به قهرا چوار
قامک پانه و که له کاتی ری برین بۆ
گورج و گۆلی له بهلهکی دههالین، دۆلاغ،
ساق پیچ، پووژپیچ، پووژلغ، پووژهوان،
پووژهوانه، پووژهوانی، پاپیچ.

بهلهک زهرد (ئان. ل) [بهلهک 1 +
زهرد 2] بهلهکی شووش و باریک و
جوان، ژن و کچیک که بهلهک و پووژی
شووش و باریک بی. ۳: دهلیی
خاسه که وه و له بهفری دا سه ری
لیشتیواوه / منت بمرم! ئه و کیژی بهلهک
زهرد، دایکی خوئی ماوه؟ (سه عید و

گوش[زا] نهرمایي گوی

بدلی (نا.) [زا] بر: به پرو

بدل¹ (نان.) [بر: به ل1] [زا] رهپ، رهق.

بدل² (حر.) [عهر: بل] بر: به لکه. ☞
مژدهم به ل به یو ناگا جه دهردا / نیگام
وراستهن وه راگوزهردا (مهولهوی ل
۵۱۸).

بدل¹ (ناک.) سواو و سووک کراوهی
به لام

بدل² (نام.) بر: با 5

بدل³ (نا.) [عهر: بلا] ۱- نارحهتی و
چهرمهسهری و رووداویکی خراپ که
تووشی کهسیک دی. ۲- ئافهت. ۳-
ئزیهت، ئازار. ۴- (کنند.) زیرهک،
فیلهزان. **بهر** **کردن**: تووشی به لا
کردن، به لا به سهر هینان، وهبهر به لا
دان. **به سهر هاتن**: تووشی به لا
بوون، تووشی چهرمهسهری و ناخوشی
بوون. **به سهر هینان**: تووشی
ئزیهت و ئازار کردن، دهردا. **به
گتپانهوه**: بهری به لا گرتن. **به
لیبارین**:
تووشی چهرمهسهری و نارحهتی و
کارهسات و به لا بوون. **به
لیدن**:
تووشی به لا و نارحهتی و چهرمهسهری
هاتن، به لا لیکهوتن، وهبهر به لا کهوتن.

لیکهوتن: تووشی به لا بوون، به لا

لیدن، به لا ویکهوتن. **به
لیکهوتن**: به لا

لیدن، تووشی به لا بوون. **به
بوون**:

(دوعا - گازنده) له به لا به دوور بوون،

تووشی ناخوشی و چهرمهسهری

نه هاتن. ☞ بی به لا ئه وه بوا دهرنگ

هاتی! **وهبهر** **دان**: کهسیک تووشی

به لا کردن، بهر به لا کردن. **به
وهبهر**

کهوتن: تووشی به لا بوون، تووشی

چهرمهسهری و ناخوشی بوون. || **به
لای**

ناسمانی: به لایهکی کتوپر که به سهر

کهسیک دی. **به لای کتوپر**: به لایهکی

کتوپر و له نه کاو به سهر کهسیک بی،

به لای ناگهان، به لای ناسمانی. **به
لای**

گیان: ۱- کهسیک یا شتیک که هوی

ئزیهت و ئازاره. ۲- (کنند.) یار، گراوی.

به لای لابه لا: به لا و نارحهتی چاوه پروان

نه کراو که له لاهه تووشی مرؤف دی.

به لای ناگهان: بر: به لای کتوپر.

به لاگردان (نا. فا.) [به لا3 + گهردان]

کهسیک یا شتیک که بهری به لا دهگری و

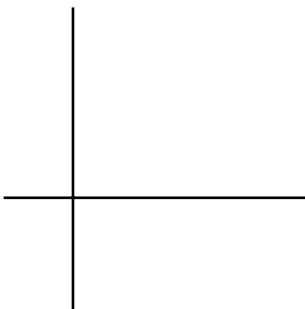
دهیگریته وه وهک سه دهقه و قوربانی و

نهر، به لا گتپر، به لا گتپره وه، به لا وه گتپر. ☞

خوم به شانازی به لا گهردانی

سهر به رزیت دهکم / تیخی خوی دایینی

دوژمن بق مه تالت حازرم (هییدی ل

۱۵۹). به لاگهردانی بالآت بم نهگهر چووم /
فیدای هیندوویی خالت بم نهگهر مام
(نالی ل ۲۶۲).

وهلی، لی، نه ماما.
به لامک (نا. ل) [به ل (به ر) + نامک]
بر: بزمک

به لاکیر (نا. فا) [به لا 3 + گیر] بر:
به لاگهردان. هه دلم سه و دازدهی بالآته
خووم دلدارهیی نه برۆت / به بالآ دل
به لاگیرت، به نه برۆ خووم به قوربانت
(وهفایی ل ۲۸)

به لان (ناک.) بر: به لام. هه نهی
شه و چرای زینده دلان! نهی رهنگ و بوئی
باغی گولان / ناژیم تو خوش، دهمرم
به لان، هیندهم به سه تویم بییه کهن
(وهفایی ل ۹۷).

به لاکیروه (نا. فا) [به لا 3 + گیر +
نه وه] بر: به لاگهردان

به لخه (گیان.) [هه] [نه ر] به رازی نیر و
گهره، برهکی پیست نه ستور، به لخی،
یه کانه.

به لاه گیر (نا. فا) [به لا 3 + وه + گیر]
بر: به لاگهردان

به لخی (گیان.) بر: به لخه

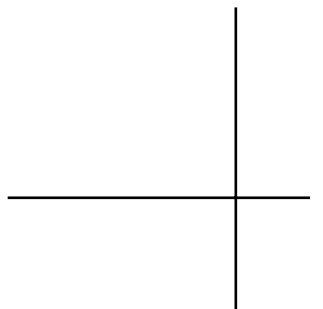
به لالووک (کیا.) [به ل 1 + ئالوو + ک]
[باک: بلالووک، به لالووک - ناو:
به لالووک، بلالووک - هه و: برالوو،
برالوئی] ۱- داری خوورسکی کیوی
ئالووبالوو. ۲- به ری نه م داره که هه
وهک ئالووبالوویه به لام چووکتتر و که م
گوشتتر، بلالووکه کیتفیله. ۳- بر:
ئالووبالوو. (هس: به لالک)

به لبع (نا.) [هه] ۱- خرت و خالی نیو ئاو
که دواي ماوهیه ک کولاندن، ژوروی
کهتری یا سه ماوهر داده پویشی. ۲-
رهنگیکی زهره که له بهر جگهره یا ددان
نه شوشین، سه ر ددان دهگری. ۳- توئیژی
سه ر لئو، بار.

بلالووک کیتفیله (کیا.) [بلالووک +
نه + کیتف + نیله] [نه ر] بر: به لالووک/ ۱
و ۲.

به لغهم (نا.) [عه ر: بلخم] چلمیکی
زهره یا سپییه له بهر هه لامهت،
نه خوشی یا جگهره کیشان له سه ر
گهروو دهنیشی و به کوخه له زار دیتته
دهر، ناخستف. **پیدانه دان:** (کد.)
که سیک به هیچ دانه نان، پی پیاو

به لام (ناک.) [هه] نامرازی شهرت و پی
داگرتن و دریژه پیدان، به لا 1، به لان،

نه بوون. هېند کابرايهکي هيچ و پوچه بيبيني به لغمي پيدانادهي.

به لک (حر.) بر: به لکه

به لکا (حر.) بر: به لکه

به لکم (حر.) بر: به لکه

به لکوو (حر.) بر: به لکه

به لکه (حر.) [به ل + که] له وانه يه، به شکم، رتي تيده چي. به لک، به لکا، به لکم، به لکوو، به لکه م، به لکه ت، به لکه ن، به لکی، به لکين، به لکينا، به لکيني.

تیبینی: ههم وشه يه هاوتای زوره و به گشتی له دوو بهشی به ل (بل) - ی عه رهبی و که - ی کوردی پیک هاتوون و ورده ورده به پیی خه لک و ناوچه کان و زار اوه کان هه نديک شيوه ی گوراوه.

به لکه ت (حر.) بر: به لکه

به لکه م (حر.) بر: به لکه

به لکه ن (حر.) بر: به لکه

به لکی (حر.) بر: به لکه

به لکين (حر.) بر: به لکه

به لکينا (حر.) بر: به لکه

به لکيني (حر.) بر: به لکه

به لگ (نا.) ۱- [باش] بر: به رگ. ۲- جوړتک که بابه. گوشتی نهرمه ی به رخ یا جوانه گا بی کوتانه وه پشک و پلی ناسکی لیده که نه وه و له شیش دهردي و دهرژيندری، که بابی به لگ.

به لکه (نا.) ل [به لگ/ ۱ + ه] ۱- نيشانه و مه دره کيک بو مال و که ره سه ی ونبوو یا دزراو. ۲- قسه یا نوسراو هيه کی جی بروا بو وينه هينانه وه، سه نه د.

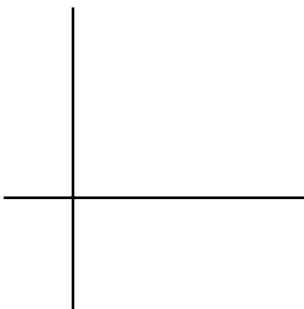
به لم (نا.) [؟] ۱- ساقه ت و لاسکی برنجی بی چه لتسووک دواي کوتانه وه، پيته. ۲- (کن.) ردینی چر و پر و پان. هه عاجيزی شوکری ته مامی نيعه مم سه رتا پا/ که نه ريش به لم و، نه کو سه و، نه که ل و گوچ و شه لم (نالی ل ۲۹۲). ردینی مام سو فی چاو ليکه ده ليی باقه به لمه.

به لمه ريش (نان.) ل [به لم + ه] + ريش [ردینی چر و پر و پان.

به لرو (نا.) [زا] بر: به روو

به لهد (نان.) [عهر: بلد (شار)] که سيک که ريگا و بان و شار چاک دهناسی، شاره زا. **بوون:** ئاشنای ريگا و بان بوون، شاره زا بوون.

به لهدی (حم.) [به لهد + ئی] ئاشنای

ریگا و شوینیک بوون، شارهزایی.

به لک (ئان.) [باک: به لک - ناو:
 به لک، به رک - باش: به لک - هه و:
 به لک - زا: به لک] ۱- هه شتیکی دوو
 رهنگ به تایبته رهش و سپی. ۲-
 گایه کی رهنگی رهش و سپی یا سوور و
 سپی بی. ۳- چاویکی ره شینه که ی زور
 رهش و سپینه که ی زور سپی بی. ۴-
 که سیکی تووشی نه خووشی به لکه کی
 بووی & ئه بله ق، سیه و بازگ، بازه،
 بازوو. **بوون:** تووشی نه خووشی
 به لکه کی هاتن.

به لکه کی (نا. ل.) [به لکه + ئی]
 نه خووشیه کی پیسته، تووشی مرؤف
 ده بی و هه ندیک شوینی سهه پیست
 رهنگ دهگورن و مرؤف به لکه ده بی.

به لی (نا.) [زا] بر: به روو

به لی (ئاک.) [عهه: بلی] ۱- ولامی
 پرسیار له کاتی به راست زانین. // نا،
 نه خیر ؟؟ ئایا خوراسان کوردی لئییه؟ -
 به لی. ۲- ولامی دهستوور و ئه مریک له
 کات به قسه کردن. ؟؟ هه ئیستا برؤوه
 مائی! - به لی به چاوان. ۳- ته ئکید
 کردنی قسه ی که سیک. ؟؟ هیچ ده زانی
 مام ره سوو چهند دهست و دل پاکه! -

به لی وایه. ۴- ولامی بانگ کردن. ؟؟
 هوی حه سو! - به لی بابه! & ئا، ئادی،
 به ری. **به لی به لی:** داگرتنی پتر له سهه
 به لی.

به لین (نا.) [؟] [ناو: به لین، به لینى -
 هه و: به لین] په یمان و شههرت بؤ ئه نجام
 دانی کاریک، قهول، شههرت، مه رج. **~**
دان: وهعهه دان، قهول دان، به لینى دان.

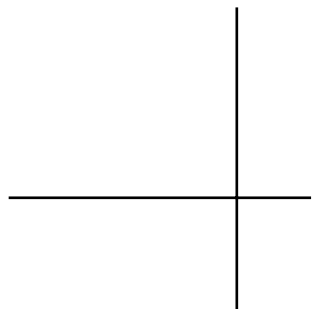
به لینى (نا.) بر: به لین. **~ به جن**
گه یاندن: شههرت و په یمان بردنه سهه.
~ پیدان: قهول دان به که سیک بؤ
 ئه نجام دان و به ری توه بردنی کار و قسه و
 مه سه له په که، به لین دان، به لینى دان.
~ دان: بر: به لین دان.

به م (نا. د) ۱- دهنگی گر و گه وره ی
 مرؤف و ساز، دهنگی نهوی و قه به،
 دهنگیک که تیژ نه بی. ۲- ژئ و سیمی
 ساز که دهنگی تیژی نه بی. // زیل.

به م بازی (نا.) بر: بازه 2

به میرد (ئان. ل.) [به + میرد] ژنیکی
 که میردی هه بی، به شوو.

به ن 1 (نا.) [له: به ستن] [په ه: به ند.
 باک: به ن، به ند - ناو: به ن، به ند - هه و:
 به ن] ۱- خوری و موو و مه رهزی بادراو
 که پتر بؤ سهه رکالوه و گورهوی و

هاوريشه‌ن ده‌گه‌ل: [ئەو: ڤه‌نه (دار)
 vana. سان: ڤه‌نه (لي‌ره‌وار) vana.
 په‌ه: ڤه‌ن (دار) van. په‌ش: به‌ن (باغ)
 ban - گيل: به‌نه (نه‌مام) bana] بر:
 ده‌وه‌ن.

به‌نا 1 (گيا.) [بر: به‌ن 2] گيايه‌كي
 خو‌رسكي كو‌يستانيه، به زهرد كراوي و
 سوور كراوي ده‌گه‌ل ماست ده‌يخو‌ن.

به‌نا 2 (نا.) بر: به‌ننا

به‌ناز (ئان. ل) [به + ناز] ۱- ئافرته‌ي
 به كه‌شم و نه‌شم. ۲- كه‌سيك كه ناز
 ده‌كا. ۳- ناوه بو ميينه.

به‌ناشوانه (گيا.) [به‌نا 1 + شوان +
 ئە] گيايه‌كي بو‌نخوشه كه ده ماست و
 تو‌راغي ده‌كهن، به‌له‌شوانه، نانه‌شوانه.
 (عر: بقلة اللبن)

به‌ناث (نا. ل) [به‌ن 2 + ئاڤ] [باك]
 بر: بناو 1

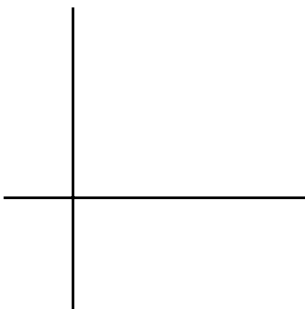
به‌ناو (ئان. ل) [به + ناو 1] بر:
 ناودار. به‌ناو بوون: ناودار بوون،
 ناوبانگ دهر كردن.

به ناوبانگ (ئان. ل) [به + ناوبانگ]
 بر: ناودار. **بوون:** ناودار بوون،
 ناوبانگ دهر كردن. **كردن:** كه‌سيك

ده‌سته‌وانه و شتي له‌م بابه‌ته كه‌لكي
 لي‌وه‌رده‌گرن. ۲- هه‌وداي باريك بو شت
 پي به‌ستن، به‌ند. ۳- به ناوه‌وه ده‌لكي و
 ماناي به‌ند و به‌ستراو دها، به‌ند. ۴:
 به‌ريه‌ن، بازيبه‌ن. **بادان:** ريستن و
 ساز كردني به‌ن له خو‌ري و موو به
 ته‌شي. **به‌ني ... بادان:** (كند.) تيگه‌پشتن
 له فرروفيل و كار و باري كه‌سيك،
 ده‌ره‌قه‌تي فيل و ته‌له‌كه‌ي كه‌سيك
 نه‌هاتن. ۵: به‌ني تو به من بانادري! خو
 ده كاروباري ئەو چهرچيه هه‌لمه‌قوتينه
 به‌ني وي به تو بانادري.

به‌ن 2 (گيا.) داركي خو‌رسكي
 گه‌وره‌ي به لك و پويه، به‌ريكي ترشي به
 ناوي قه‌زوان هه‌يه، له ساقه‌تي بنيتشت
 ده‌گرن و له گول و گه‌لاكه‌شي بو
 ره‌نگي‌زي كه‌لك وه‌رده‌گرن. له پاييز دا
 كه‌لاكاني به سه‌دان ره‌نگ خو ده‌گو‌رن و
 ديمه‌نيكي به‌كجار جواني هه‌يه، -pis
 tacia acuminata ناوي لاتيني ئەم
 داره‌يه، داره‌به‌ن، وه‌ن، دارقه‌زوان، وه‌ن
 دار، داربنيتشت.

تیبینی: به‌ن و وه‌ن له وشه‌كاني
 ليك‌دراوي كورديي دا به ماناي دار و گيا
 زور هاتوه وه‌ك (بناو، به‌نا، به‌ناڤ،
 وه‌نه‌تهق، وه‌ني، مه‌ندئ و ...) كه

ناودار کردن.

به‌نایی (حم.) [به‌نا 2 + ئی] بری: به‌نایی

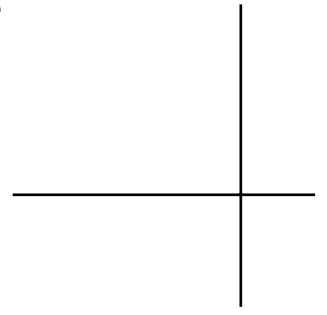
به‌نبر (نا. ل.) [به‌ن 1 + بری] نامرازیک که به‌نی پی ببرنه‌وه، تیغ، چه‌قو. ☞ **به‌نبرم ددانه**. (کینایه به مانای: بی چه‌ک و بی ده‌سته‌لاتم و چم له دست نایه).

به‌ن ته‌رگ (نا. ل.) [به‌ن 1 + ته‌رگ] بری: به‌ن سامۆرته

به‌نج (نا.) [باک] بری: به‌نگ

به‌ند (نا.) [په‌ه: به‌ند] [له: به‌ستن] ۱- به‌ره‌آستیکه له به‌رد و دار و شتی دیکه که له پیش ئاوی چۆم یا جۆگهی گهره‌ی هه‌لیدبه‌ستن هه‌تا ئاو له پشتی په‌نگ بخواته‌وه. (بری: ئاویه‌ند 1). ۲- زیندان، گرتوو‌خانه. ۳- به‌شیک له زیندان که چه‌ند که‌سی تیدابیی. ۴- گیر، وێستاو. ۵- سه‌رمای ویشک که ولات ده‌بیه‌ستیی، به‌سته‌له‌ک، ویشکه‌به‌ند. ۶- ریس و هه‌ودای شت پدیه‌ستن، به‌ن. ۷- [باک] په‌رژین، چه‌په‌ر. ۸- پارچه ئی‌سکی چووکی په‌نجه‌ی ده‌ست و پی، گه، به‌نگه. ۹- گه‌ی قامیش و هه‌یزه‌ران. ۱۰- به‌شیک له قانون یا ده‌ربراه‌ی سیاسی

یا هه‌ر شتیکی دیکه، ماده. ۱۱- به‌سته‌یه‌ک کاغه‌زی سپی که نزیک ۵۰۰ په‌ر ده‌بی. ۱۲- پارچه‌یه‌ک له گۆرانی یا شپ‌عر. ۱۳- به‌ناوه‌وه ده‌لکی و مانای به‌سته‌وه به‌و ناوه‌ دده‌ا، به‌ن، بێن، وین، وه‌ن، وه‌ند. ☞ دل‌به‌ند، ده‌سته‌به‌ند، بازوویه‌ند. **بوون**: ۱- گیر بوون و مانه‌وه له شوینیک، راوه‌ستان. ☞ رۆله به‌ند مه‌به و هه‌ر ئیستا ئه‌و نامه بگه‌یه‌نه ده‌ست خاالت. دوو رۆژ له سنه به‌ند بووین و دوابی هاتینه‌وه. ۲- گیر بوون به شوینیکه‌وه، خۆ گرتن، پتوه به‌ند بوون. ☞ باده‌وه‌که‌م په‌ سه‌ر ئه‌و داره‌وه به‌ند بوه و ناتوانم بیه‌ینمه‌وه خوار. ۳- سه‌ر به‌که‌سێک یا مه‌سه‌له‌یه‌ک بوون، وابه‌سته بوون، به‌سته بوون. ☞ ئه‌من له سه‌ر روحمی تۆ به‌ندم / چه‌یف بی رۆله و فرزه‌ندم (بارام و گول‌ندام ل ۲۷). **کردن**: ۱- راگرتنی که‌سێک بۆ مانه‌وه. ☞ پووری گیان به‌ندم مه‌که ده‌بی بچمه‌وه. ۲- له زیندان کردن، چه‌پس کردن. ۳- دوو شت له یه‌کتر قایم کردن. **پتوه** **بوون**: پتوه‌نووسان و خۆ گرتنی شتیکی به‌ شتیکی دیکه‌وه، به‌ند بوون. ☞ ئه‌و ره‌وه‌زه هیند لووسه ده‌ستم پتوه‌ی به‌ند نابیی. **له** **بردن**: به‌ستن.

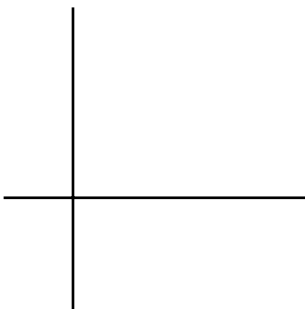

جهرگی پساندم/ کوفرت له لام زاهیره
روحمت له لانهماوه (وهفایی ل ۱۵۳).
بهندی جهرگ و دل: بر: بهندی جهرگ.
*بهندی جهرگ و دل پسان: بر: بهندی
جهرگ پسان. ***بهندی جهرگ و دل**
پساندن: بر: بهندی جهرگ پساندن.
بهندی جگهر: بر: بهندی جهرگ. **بهندی**
دل: ۱- بهند و هودایهک که پیشتر پییان
وا بوو دلی پی بهند بوه. ۲- (کند).
خوشهویستی بهکجار زور که ژیان بهو
بهنده. & بهندی جگهر، بهندی جهرگ.
*بهندی دل پسان: بر: بهندی جهرگ
پسان. ***بهندی دل پساندن:** بر: بهندی
جهرگ پساندن. ***بهندی دل قایم بوون:**
به وره بوون و نهترسان له کارهسات.
*بهندی دل قایم کردن: به وره کردن،
هان دان بو نهترسان. & بهندی دل
وهها قایم کردووم له سهه پیاوانیش
ناترسم.

بهندروو (نا. ل) [بهن + دروو (دروون)]
ههودا بهنی تایبهتی که بو دروونی سهه
و زارکی تیپر و جههوال کهلکی
لیوهردهگرن، بهندروومان.

بهندروومان (نا. ل) [بهن + دروومان]
بر: بهندروو

& برای من بوونه عینسانخوژ، ئه
ریگایهیان له بهند بردوه (بارام و
گولندام ل ۵۳). **له — خستن:** ۱-
ئسیر کردن، به داو گرتن. ۲- له زیندان
کردن، له بهند کردن. **له — کردن:**
زیندانی کردن. **لی — بوون:** پیوه گیر
بوون، پیوه بهند بوون. **لی — کردن:**
پیوه گیر کردن، لی قایم کردن. || **بهندی**
جهرگ: ۱- ئه و هودایهکی که پییان وا بوو
جهرگ پیوهی بهند بوه. ۲- (کند).
خوشهویستی بهکجار زور که ژیان بهو
بهنده. & وهره ئهکی بهندی جهرگ و
ماکی ژینم/ وهره ههتوانی گهش دهرد و
برینم (خهپام ل ۹۸). & بهندی جگهر،
بهندی دل، بهندی جهرگ و دل. ***بهندی**
جهرگ پسان: مردن له بهر بهر پسانی
بهندی جهرگ و دل، مردن یا گهیشتنه
حالی مردن له ترسان یا له بهر ههوال و
رووداویکی ناخوش، بهندی دل پسان،
بهندی جهرگ و دل پسان. & ههتا ئه
منداله وههوش هاتهوه وهختابوو بهندی
جهرگ بپسی. ***بهندی جهرگ پساندن:**
کوشتنی کهسیک یا ترساندن له
رادهبهدهری کهسیک و گهپاندنه حالی
مردن به ههوال، رووداو یا کارهساتیکی
ناخوش. & قهیتانی دوو لیوانت بهندی

نمروود شا / بهندۆکه و قوئیتاس کهوتنه سهما (سه‌عید و میرسیئوهدین ل ۲۳). ۳- (گیا). گیایه‌که به‌هاران له دهم جوگا و چه‌مان شین ده‌بی. بق خواردن ده‌س دهدا. (قاموس ب ۲ ل ۲۱۸)، به‌نووکه گیایه‌کی ئاوییه له‌گه‌ل کوزه‌له دا له ئاو دا سه‌وز ئه‌بی (کشت و کال ب ۱ ل ۵۱) به‌نووله، به‌نووکه.

به‌نده (نا). [هه‌خ: به‌نده‌که - په‌ه: به‌نده‌ک. باک: به‌نی - ناو: به‌نده] ۱- غولام، به‌رده، عه‌بد ۲- (کند). منی چووک، منی به‌نده‌ی تو.

تیبینی: به‌نده له چاوگی به‌ند band ی ئه‌ویستایی و به‌ستنی کوردیی که‌وتوه، یانی که‌سی به‌ستراوه. (بر: به‌ستن)

به‌نده‌خوین (نا). [به‌ن 1 + ده‌خوین (دۆخین)] بر: دۆخین

به‌نده‌ر (نا). [؟] ۱- شوینتیک له نزیکیی به‌ستینی ده‌ریا که بق له‌نگه‌ر گرتنی که‌شتی ته‌رخان کراوه، له‌نگه‌رگا، مینا. ۲- شار و ئاوه‌دانیه‌ک که له شوینتیکیی وا دروست کرابی.

به‌نده‌شیر (نا). [به‌ند + ئه + شیر] به‌ند و قایشیکی چه‌رم که له کالانی

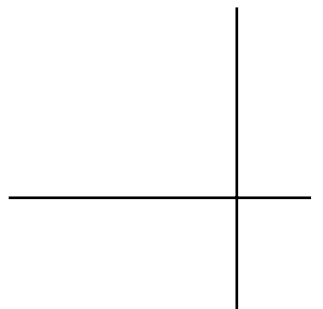
به‌ندوباو (نا. ل). [به‌ند + و + باو] ۱- نه‌قل، چه‌کایه‌ت، به‌یت. ۲- قسه‌ی هه‌لبه‌ستراو و ناراست. & به‌یت و باو. **هه‌لبه‌ستن:** قسه‌ی ناراست و نارها ساز کردن بق به‌دناو کردنی که‌سێک، به‌یت و باو ریکخستن، به‌یت و بالۆره بق هه‌لبه‌ستن.

به‌ند و به‌ست (نا. ل). [به‌ند + و + به‌ست] سازان و ریک که‌وتنی دوو یا چه‌ندکه‌س بق ئه‌نجام دانی پیلان و کارێکی نارها به‌ دژی که‌س یا که‌سانتیک، ته‌ون و به‌ست. **کردن:** پیکه‌وه سازان به‌ دژی که‌س و که‌سانتیک، ته‌ون و به‌ست کردن.

به‌ندۆخین (نا. ل). [به‌ن + دۆخین] بر: دۆخین

به‌ندۆک (نا. ل). [به‌ند/۶ + ئۆک] بر: به‌ندۆکه/۱.

به‌ندۆکه (نا. ل). [به‌ند/۶ + ئۆکه] ۱- قه‌یتان یا به‌نێک که له تاس کلاوی ژنان یا کلاوی دروینه‌وانان قایم ده‌کری و ده‌چیته ژیرچه‌نه‌وه بق راگرتنی کلاو، به‌ندۆک. ۲- خشلیکی ژنانه که له دوو لای تاسکلاوه‌وه به‌ بن چه‌نه‌ی دا تیده‌په‌ری. :: به‌ده‌ن به‌ وینه‌ی تاقی

شهمشیری ده‌به‌ستن و له نیوقه‌د یا له لا قه‌دی هه‌لداوه‌سن.

به‌نده‌ک (نا. ل) [به‌ند + ئەک] به‌ند، په‌ت. ٣: به‌رگی ره‌ش ئی‌تر له به‌رمان دادرا / به‌نده‌کی دیلی و ئه‌سه‌اره‌ت هه‌لپرا (تاریک و روون ل ٦٨).

به‌ن ده‌مبێن (نا. ل) [به‌ن 1 + ده‌مبێن] به‌نیکه به سهر ده‌مبێنه‌وه و له شاخی گاگیره یا گوێلکی ده‌به‌ستنه‌وه.

به‌نده‌ن (نا. ل) [به‌ن 1 + داوین و بناری چیا. ٢- کێوێکی زۆر به‌رز نه‌بی. ٣- له‌ش، به‌ده‌ن.

به‌نده‌ناس (نا. فا) [به‌نده + ناس] که‌سه‌یک که به‌نده ده‌ناسی، خودا. ٣: به‌نده‌ناس خودایه.

به‌نده‌یه‌تی (حم. ل) [به‌نده + یه‌تی] بر: به‌نده‌یی

به‌نده‌یی (حم. ل) [به‌نده + ئی] غولامه‌تی، عه‌بدایه‌تی، به‌نده‌یه‌تی.

به‌ندیخانه (نا. ل) [به‌ندی + خانه] ١- شوێنی راگرتنی به‌ندی، زیندان، گرتووخانه. ٢- (مج.) شوێنی ناخۆش و ته‌نگ و تاریک.

به‌ندیوان (نا. ل) [به‌ندی + وان]

که‌سه‌یک که ئاگای له زیندانه و چاوه‌دێری به‌ندیه‌کان ده‌کا، زیندانه‌وان.

به‌ندیی (نان. ل) [به‌ند + ئیی] که‌سه‌یک که له به‌ند کراوه، گیراو، زیندانیی. **به‌وون**: زیندانی به‌وون. **که‌کردن**: زیندانی کردن.

به‌ندیخوون (نا. ل) [به‌ن 1 + دیخوون] بر: دۆخین

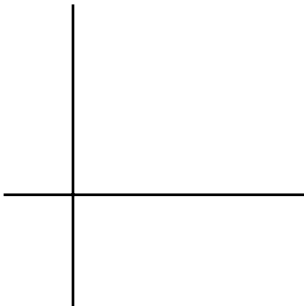
به‌ن رسته (نا. ل) [به‌ن 1 + رسته] به‌نیکی ریسراوی باریکه که ده‌ملی تاژی ده‌که‌ن، رسته. ٣: نایه‌لم به‌ن رسته‌ی ئاوریشمینت بۆ بێن سه‌ری رسته‌ی دالقه‌ی قه‌لێده‌ی هه‌لێن له قوێ خوی به‌سته‌ن بیگری به هه‌موو په‌نجانە (مان ل ٩٢).

به‌ن سامۆته (نا. ل) [به‌ن 1 + سامۆته] بر: به‌ن سامۆته.

به‌ن سامۆته (نا. ل) [به‌ن 1 + سامۆته] سامۆته [دوو ریسراوی باریکه له پشت زین که خورجین و هه‌گبه و شتی دیکه‌ی پێ له پاشکۆی ئه‌سه‌پ ده‌به‌ستنه‌وه، به‌ن ته‌رگ، به‌ن سامۆته.

به‌نشت (نا. ل) [زا] بر: بنیشت

به‌نکاله (نا. ل) [به‌ن 1 + کاله] چه‌ند

که سیک که بهنگ ده کیشی، بهنگی.

بهنگورد (نا. ل) [بهنگ 1 + گورد] هر کام لهو بهنگ و هه و دایانه کی که به گورده و هون و به نامرازیکی تایبه تی که چیوئیکه وهک گوئیا به ناوی ساچین ده پرسی.

بهنگی (ئان. ل) [بهنگ + ئی] که سیک که ئالوودهی بهنگه، بهنگ کیش. ۴: له بهنگ ئه م بهنگیانه چی ده بین: خو له خو گوران / له دنیا دا مه داری عیش و خوئی: خو نه ناسینه (مه حوی ل ۲۸۴).

بهننا (نا. ل) [عه: بنا] وهستای شاره زای مال ساز کردن، وهستایه که چند کریکار و فه علهی له ژیر دهست دایه و خانوو ساز دهکن، بهنا.

بهننایی (حم. ل) [بهننا + ئی] کار و پیشه ی که سی بهننا.

بهنویشک (گیا. ل) [بهنگ 2 + ویشک] جو ره قه زوانیکی ورده بهری دار بهنویشک که بنیشتی نابی.

بهنوکه (نا. ل) [بهنگ + نوکه] بر: بهندوکه/۳.

بهنووله (نا. ل) [بهنگ + نووله] بر: بهندوکه/۳.

بهنی لیک بادر اوی هه ندیک ئه ستوره که کاله ی پی له قاچ توند دهکن. **ده خستن:** (کن. ل) گچهل بو که سیک ساز کردن، بوون به به ره لهستی که سیک، به نکاله له به نکاله گریدان. **له گریدان:** بر: به نکاله ده به نکاله خستن.

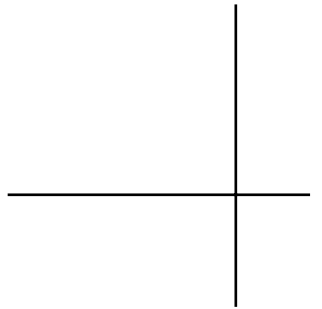
بهنگه شیی (حم. ل) [بهنگ + کهش + ئی] [ئر] بر: بهنگیشیی

بهنگه له وه (نا. ل) [بهنگ 1 + که له وه] بهنیکه دوو که له وهی ملی گاجووتی پی لیک ده به ستن.

بهنگیشیی (حم. ل) [بهنگ (بهنگ) + کیش (کیشان) + ئی] کاری پر کردنه وه و درز گرتنی که لئن و درزی خشت و بهردی نیو دیوار له لای دهره وهی مال به سمیت، بهنگه شیی.

بهنگ (نا. ل) [ئه: بهنگه - سان: بهنگا - په: مهنگ. باک: بهنگ، بهنگ - ناو: بهنگ - زا: بهنگ] ورد کراوی گه لای شه دانه که وهک تووتن دهیکیشن و سهر خوئی دینئ، هه شیش، هه شیشه. **کیشان:** دهکار کردنی بهنگ بو سهرخوئی.

بهنگکیش (ئان. فا) [بهنگ + کیش]

به‌نوش (نا.) بر: بنه‌وش

به‌نی (نا.) [باک] بر: به‌نده

به‌نی نادم (نا.) [ل] [عەر: بنی آدم] کوری نادم، نادمیزا، مرؤف. ۴۴ چۆن نه‌به‌م بق‌مه‌ی و مه‌یخانه په‌نا تئگه‌یوم/ له‌و ولاته هه‌موو شت زۆره، به‌نی نادم که‌م (تاریک و روون ل ۱۶۱).

به‌نیشت (نا.) [باک - زا] بر: بنیشت

به‌واسیر (نا.) [عەر: بواسیر] کوان و په‌نه‌ماویکی به‌ژانه که له سه‌ر پزویی کونگ له به‌ر قه‌بزی یا زۆر دانیشتن په‌یدا ده‌بی و به‌ برینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ر ده‌کردی، بیوه‌سیری، مایه‌سیری، به‌وه‌سیری.

به‌ور¹ (نا.) [په‌ه: به‌ور] ۱- گیانداریکی گه‌وره‌ی درنده‌ی گۆشتخۆره، پشت و قاچ و ته‌نیشته‌کانی نارنجییه، شوینه‌کانی دیکه‌ی سپی و خه‌تی ره‌شی تیدایه، له ئاسیا و ئامریکا و ئافریقا ده‌ژی، دوو سه‌د کیلۆ قورس ده‌بی و بیست و پینج سال ده‌ژی، به‌بر. ۲- جۆری کوانی زۆر به‌ژانه (هه‌نبانه ب ۱ ل ۸۶)، به‌ره‌شینکه، به‌وره‌شینه. || **به‌وری به‌یان:** ۱- به‌وری دپ و به‌هه‌لمه‌ت. ۴۴ رۆژیک دیم سواریک ده‌هات له سه‌ر

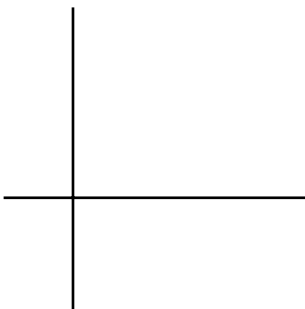
دا/ پیستی به‌وری به‌یانی بوو ئه‌و له‌به‌ر (بارام و گولندام ل ۱۹). ۲- (کنه). پیای نازا و شه‌رانی. ۴۴ له‌گه‌ل دوزمن ئیمامی هه‌روه‌کوو شیری ژیان وابه/ له پیش پردانیان راوه‌سته وه‌ک به‌وری به‌یان وابه (ئاوات ل ۲۴). پالیان ویگ دا له زهمانی/ هه‌روه‌کوو به‌وری به‌یانی/ که عیلات هه‌مووی پییزانی (مان ل ۲۷۳).

تیبینی: به‌ پی شانامه کتیبی فردۆسی به‌وری به‌یان جلیک بوه که روسته‌م له کاتی شه‌ر دا ده‌به‌ری کردوه و که‌ولێ به‌بر یا پلنگ بوه. له بورهانی قاتع دا نووسراوه که به‌ پی باوهری هه‌ندیک که‌س به‌وری به‌یان که‌ولێ دتویک به‌ ناوی ئه‌کوان بوه و هه‌ندیکیش ده‌لین که له به‌هه‌شته‌وه بق‌رۆسته‌میان هیناوه و هه‌ندیکیش ده‌لین گیانداریکه دوزمنی شیره و روسته‌م له کیوه‌کانی شام کوشتی و که‌ولێ لێ ساز کرد و خاسیه‌ته‌که‌ی ئه‌وه‌یه که نه ده ئاگر دا ده‌سووتی و نه ده ئاوه دا نوقم ده‌بی.

به‌ور² (نا.) [جاف] بر: به‌فر

به‌وران (گیان.) [بر: بۆران 2] [زا] کۆتر

به‌ورانمال (نا.) [ل] [به‌ور 2 + ئان + مال 3] بر: به‌فرمال

بهار. باک: بوهار، بهار، باهار - ناو:
 بهار، بوهار، بوار - باش: وهار، بهار
 - هه: وهار - زا: واسار] ۱- يهکه مين
 وهرزی سالی ههتاوی، سی مانگی
 (خاکه لیتوه، بانه مه، جۆزهردان). ۲-
 سال له نیو خه لک دا. ۳: ئه وسال دوو
 بهاره کوره کهم چۆته سه ربازی. ۳-
 شکوفه ی دار. ۴- گیایه که که گولی زهر
 و جوانی هیه و بۆ جوانی رایده گرن و
 دهیچین. ۵: ئه و باغ و بهار و بهرگ و
 ئه سمار / ئه نوار و شکوفه جه معی
 ئه زهار (مهم و زین ل ۱۹۱). ۵- ناوه بۆ
 میینه. ۶- (مج). سه رده می لاوه تی.
 — **نوێ بوونهوه:** بوورانه وهی گزویگیا
 له ئاخهره کانی بهار به هۆی باران و
 بارین. — **هتانه چۆکان:** (کنه). زۆر به
 هاسان گرتنی کار و مه سه له یه که و له بهر
 چاوه گرتنی راستی و سه ختی و
 سه خله تی کاره که. (ئهو کینایه یه ده بی
 له وه که وتی که له زستانی سه خت دا
 که سی که بلی هیچ نیه و سه رما ته واو
 ده بی و بهم زوانه هه وا خو ش ده بی و گیا
 شین ده بن و ده گه نه سه ر چۆکان که چی
 له راستی دا به فر و کړپوه و سه رمایه و
 له بهار بهم زوانه خه به ریک نیه. ||
بهاری کوردی: وه کوو ده زانین بهار

بهوردی (ئا. ل) [به + ورد + ئی]
 سرنجی زۆر. ۱: بهوردی سه ییری
 نووسراوه کانی کرد و هیچ هه له یه کی
 نه دیته وه. بهوردی له مه سه له که بکۆله وه!

بهوره شینگه (نا. ل) [به ور 1 + ئه +
 شین + ک + ئه] برینیکه پیس وه کوو
 (موو) له ده ست و په نجه ده ردیت (کشت
 و کال ب ۱ ل ۵۱)، بهور، بهوره شینه.

بهوره شینه (نا. ل) [به ور 1 + ئه +
 شین + ئه] بر: بهوره شینگه

بهوز 1 (نا. ل) بر: بووز 1

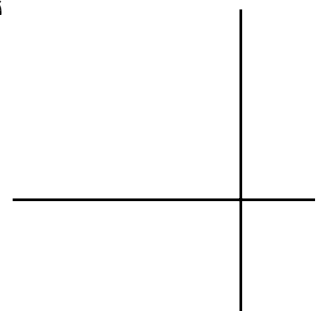
بهوز 2 (نا. ل) بر: بۆز

بهوش (نا. ل) [باک: به فش، به فش،
 به فشک - ناو: بهوش] ۱- ئامرازیک
 جۆلاییه، بریتییه له ته خته یه کی پانی
 ددانه داره که ده که ویتته بهینی تان و پۆ
 هه ر جاره ی جۆلا ده یکو تی هه تا ریزی
 ته نراو ریک و سف ت بکا، شه. ۲- (ئا.)
 نیوان ئانیشک و سه رشان، قۆل، باسک.

بهو سهیری (نا. ل) بر: به واسیر

بهها (نا. ل) [بر: بایه خ] نرخ، بایی.

بههار (نا. ل) [هیک: فه سه ر - ئه و:
 فه نگه ر - هه خ: فه هه ر، فه هه ره - په ه:
 فه هه ر، به هه ر. تات: فه هه ر، فه هه ر - فار:

شویئیکى نزیك دى كه مهردار له سه‌ره‌تای به‌هار چادری لیه‌ده‌ده‌ن به‌ر له‌وهی كه بچنه كوئستان و هه‌وارى دوورتر.

به‌هاریی (ئان. ل) [به‌هار + ئیى] هه‌ر شتیك كه په‌یوه‌ندی به‌به‌هار هه‌بى، به‌هاره. :: گولئ به‌هاریی، جل و به‌رگی به‌هاریی، بارانی به‌هاریی.

به‌هانه (نا. ب) : بیانوو

به‌هه‌ه (ئان. ل) [به‌ه + به‌ه] ١- بۆ پێدا هه‌لكوتن ده‌رده‌بدرئ. :: به‌هه‌ه له‌و چایه‌ خو‌ش ره‌نگه‌ی. ٢- بۆ سه‌ركۆنه لێدان ده‌كوترئ. :: به‌هه‌ه ئه‌وه ده‌رست بۆ خویندم. به‌هه‌ه ته‌واومان كرد.

به‌هر (نا. ب) [به‌هره] [باک] ب: به‌ش

به‌هره (نا. ئه‌و) : به‌خێنره - هه‌خ: به‌ختره - په‌ه: به‌هره‌ك، به‌هر. باک: به‌هر، به‌هره - ناو: به‌هره، باره - باش: به‌هره - هه‌و: به‌هره - زا: باره] ١- قازانج و سوودی ده‌سكه‌وتوو له‌ سه‌ه‌ودا و به‌ره‌م. ٢- به‌ر و به‌ره‌می زه‌وی و زار، داها، حاسل، به‌روبوو. ٣- لیه‌هاتوو و لیه‌هاتوو له‌ مرۆف دا. ٤- [باک] به‌هر، کو، به‌ش، له‌ت.

به‌هره‌دار (نا. فا) [به‌هره + دار] ٢] ١-

خواردنی سووکه و نشاسته‌ش پتر له‌و گه‌نمه‌ ده‌گرن، به‌هاره. || **به‌هارووی سپی**: جو‌ریکی به‌هاروویه، گول رووته و ئاره‌ده‌که‌ی سپیه، به‌هاره‌چه‌رمگ.

به‌هارووی سوور: جو‌ریکی به‌هاروویه، گولئ هه‌یه و ئاره‌ده‌که‌ی سووره.

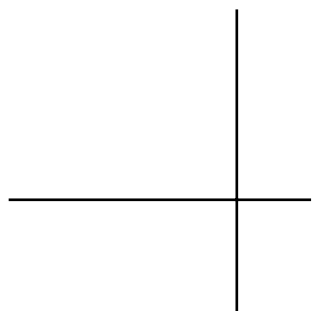
به‌هاره (نا. ل) [به‌هار + ه] ١- (گیا). ب: به‌هاروو. ٢- شیعریك كه به‌ سه‌ به‌هار دا هه‌لكوتراي. :: به‌هاره‌ی مامۆستا هێمن كه ناوی به‌هاری كوردستانه زۆر شیعیکی به‌هێزه. ٣- هه‌ر به‌ر و به‌ره‌میکی له‌ به‌هار دا بووی. :: به‌رخى به‌هاره، گولئ به‌هاره، تووتنی به‌هاره. ٤- هه‌ر شتیك كه په‌یوه‌ندی به‌به‌هاره‌هه‌بى، به‌هاریی. :: به‌هاره‌كی، به‌هاره‌زى، به‌هاره‌وار.

به‌هاره‌زى (ئان. ل) [به‌هاره + زى] به‌رخیک كه له‌ به‌هار دا بووی.

به‌هاره‌كانی (نا. ل) [به‌هاره + كانی] هه‌ندیك كانی كه به‌ به‌هار ده‌ته‌قینه‌وه و زوو و شك ده‌بن.

به‌هاره‌كی (ئان. ل) [به‌هاره + كی] (کیلان) زه‌وییه‌کی كه له‌ به‌هار دا کیلرای.

به‌هاره‌وار (نا. ل) [به‌هار + ه + وار]

هر شتیکی سوود و قازانجی هه بی،
 خاوهن به هره، به قازانج. ۲- مرۆقی
 لیتهاتوو، بلیمهت و لیوه شواوه، خاوهن
 به هره له هونه، فهن و زانست دا. ۳
 هو شوانی به هره دار، تیخوړه چاوه ریښ
 / نارایشته ته واوه، ئاماده ی هه لپه پکین
 (گۆران ل ۵۲).

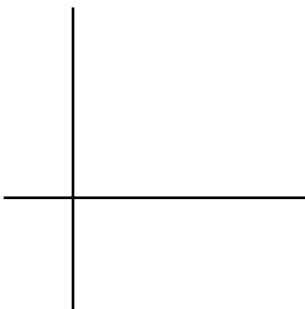
به هره مه (نا). ئامرازیکه به دست
 کار دهکا، بریتییه له نووکیکی پیچ دار
 که گه وره و چوکه ی هه یه، دهسکیکی
 هندیک دریژ که له نیوه راست به قهرا
 دست خوار بوته وه و دهگه ری، نه ججاری
 و دارتاش له سه ر ته خته یه ک که بیانه وی
 کونی که ن رایده گرن و به دست
 دهیسوورین و ته خته کون ده بی،
 مه تکه ب، مه ته ی دهستی.

تیبینی: هاوریسه و هاومانای ئه م
 وشه یه له زمانی فارسی دا برماه
 (به رماه) و برماهه (به رماهه) و له
 زمانی په شتوو دا برمه (به رمه) یه.

به هره مند (ئان. ل) [به هره + مهند]
 [په ه: به هره مند] ۱- خاوهن به هره،
 به هره دار. ۲- خاوهن به ش، به شدار،
 شه ریک.

به هرو لک (نا). [باک] بر: بالۆکه

به هشت (نا). [زا] بر: به هشت
به هشت (نا). [ئه و]: فه هیشته - په ه:
 فه هیشت. باک: بهشت، بهوشت،
 بوهوشت، بوهیشته - ناو: به هشت،
 به هشت - باش: بهیشت - هه و:
 به هشت - زا: بهشت] ۱- شوینیکه که
 زۆریه ی ئایینه کان باسی لیوه ده که ن و
 مرۆی راست و باش و به ئیمان ده چپته
 وی. باغیکی خو شه هه موو جوړه
 خواردن و خواردنه وه یه کی تیدایه و
 ته نانه ت به قسه ی قورئان خوړی و ژنی
 جوانیش بو پیاوان لیسه، جه ننه ت. //
 جه هه ننه م. ۲- (مج.) ولاتی خو ش و
 خه م لاو به گول و شینا و ورد و هر
 شوینیکی خو ش و دلگر. || **به هشتی**
باقی: به هشتیک که هه میسه هه یه،
 به هشت. ۳- وه کوو ئه و خو ریانه ی ئه گه ر
 خودا له به هشتی باقی داینا
 (شوړمه حموود ل ۶۰). **به هشتی سر**
زهوی: ۱- ولات و شوینی خه م لاو و
 خو ش. ۲- به هشتی دهسکردی مرؤف بو
 به ربه رکهانی ده گه ل به هشتی خودا.
به هشتی شه د داد: ۱- باغیک که شه د داد
 (پادشایه ک که داوای خودایه تی ده کرد)
 هاوتا و هاوینه ی به هشت سازی کرد.
 ۲- (مج.) شوینیکی خو ش و رازاوه و

هاوتای بههشت له سهر زهوی. ☞
مه‌جلیسی میری وه‌کوو بههشتی
شه‌ددادی ده‌رازوه (سه‌عیید و
میرسی‌وه‌دین ل ۱۵۵). **بههشتی**
نیره‌کهر: دنیا بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی که گوی
ناده‌نه هیچ شتیک و خه‌می هیچ ناخۆن.
☞ دنیا بههشتی نیره‌کهره.

بههه‌وا (ئان. ل) [به + هه‌وا] به‌فیز،
به‌ده‌عی.

به‌هیف (گیا.) [باک] بر: بادام

به‌هی (گیا.) بر: به‌ی

به‌هیز (ئان. ل) [به + هیز] ۱- گیاندار
یا مرۆقی به‌قه‌وه‌ت و توانا. ۲- حالّی
قسه، نووسراوه یا شتیکی به‌برشت.

به‌هون: ۱- به‌قه‌وه‌ت به‌هون. ۲-

به‌برشت به‌هون. **به‌کردن:** به‌قه‌وه‌ت
کردن.

به‌هسپایی (ئاک. ل) [به + هسپایی]
۱- ئارام، سه‌بر، بی‌هست و خوست.
☞ به‌هسپایی له مالّ وه‌ده‌رکه‌وت. به
هسپایی ده‌ستی به‌سهر یالی هسپه‌که
داهینا. ۲- شاراوه، به‌نه‌ینی. ☞
کاره‌کی به‌هسپایی ده‌کا و که‌س پی
نازانّی.

به‌هسپایی (ئاک. ل) [به + هسپایی]

۱- ئارام، سه‌بر، بی‌هست و خوست.
☞ به‌هسپایی له مالّ وه‌ده‌رکه‌وت. به
هسپایی ده‌ستی به‌سهر یالی هسپه‌که
داهینا. ۲- شاراوه، به‌نه‌ینی. ☞
کاره‌کی به‌هسپایی ده‌کا و که‌س پی
نازانّی.

به‌ی 1 (گیا.) [به: به: تات: به‌هه -

فار: به - بیر: بی. باک: بیه، به‌هی،

بهۆک، بیۆک - ناو: بی، به‌هی، به‌ی -

باش: به‌ی - هه‌و: به‌ی - زا: به‌ی] ۱-

داریکی ده‌ستنیژه، زۆر به‌رز نابیته‌وه، له

داره سیو ده‌چی به‌لام که‌لاکانی کورکیان

هه‌یه، به‌ریک ده‌گرئ که‌ زهرد و

بۆنخۆشه، Cydonia vulgaris ناوی

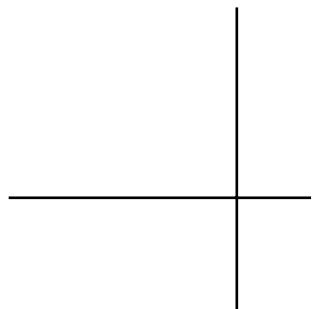
تییینی: به‌ههشت له دوو به‌شی به‌ه به
مانای باش و ئیشت که له ئه‌ویستا دا
نیشانه‌ی (سفه‌تی ته‌فزیلیه) پیک هاتوه
که به‌گشتی ده‌بیته‌ دنیا‌ی باشتتر و
چاکتر.

به‌هشتاو (ئاک. ل) [به + ههشتاو]

به‌په‌له، به‌له‌ن، به‌تالووکه. ☞ ده‌هات به
گریان و به‌ههشتاوه/هه‌تتا ده‌گه‌ییه
میرمه‌می، ده‌یگوت: به‌قوربان‌ت بم کویت
ئیشاوه (مان ل ۶۸).

به‌ههشتی (ئان. ل) [به‌ههشت + ئیی]

۱- که‌سپیک که له به‌ههشت ده‌ژی،
دانیشتووی به‌ههشت. // جه‌ه‌نه‌می.
۲- پیاوی چاک و به‌ئیمان - که‌ دوا‌ی
مردنی پییده‌کوئری وه‌ک ئه‌وه که دُنیا
بن ده‌چیته به‌ههشت. ۳- که‌یبانوو و ژنی
مالّ - به‌زمانی فه‌قییان که‌ داوی نان و
خواردنی لیده‌که‌ن.

لاتینی ئەم دارهیه، دارهیی، دارهیهی. ۲- بهری ئەم داره، که میوهیهکی شینی بهکورکه، که بگا زهرد و ئاودار و گوشتن و بۆنخۆش دهبی، به کالی (گرفته و بهری ئەوک دهگرئ) و پیشاوی دهخوری و بۆ دۆلمه و مرهباش دهست دهدا. ههروهها دهنکهکانی بهی له ئاو دهکهن یا ههروا دهیخۆن و بۆ نهرم کردنی سینگ و کوخه زۆر باشه. ۳- (مج.) له ئەدهبی کلاسیک و فولکلۆر دا به مانای مهکی تورت و خړ هاتوه. ۴- دهستی لهرزۆکم ههتا تیتیدایه هیزی بهی گوشین / لیمگه ری تاوی له باخی سینه میوان بیهوه (نالهی جودایی ل ۹۳). خالی دیم جه بهین دوو بهیانهوه / وه بانسی بهیندا مهشیانهوه (بیساران). ۵- **پیشاندن**: چهشنیک کولاندنی بی به ههلمی ئاو.

بهی 2 (گیان). [باک: بهی - زا: بهیه] بر: مۆرکه

تیبینی: له زمانی فارسی دا بید هه بهم مانایه هاتوه.

بهیابان (نا). [باک]: بر: بیابان

بهیات 1 (نا). [بر: بهیت] ههوایهکی مۆسیقایه که چند جوړی ههیه. ۴

بهیاتی ئەم دارهیه، دارهیی، دارهیهی. ۲- بهیاتی کورد، بهیاتی تورک، بهیاتی ئیسفههان.

بهیات 2 (ئان). [عر: بیات] ۱- حالی نان و کولیره که چند روژی به سهر دا تپهپر بووی و کۆن بووی. ۲- چپشت و هه خواردهمه نییهکی که شه و ساز کرابی و بۆ بهیانی مایتهوه، شهوپاته، شهومهنه، پهزیره، بهیاته. ۳- **بوون**: کۆن بوونی نان و کولیره.

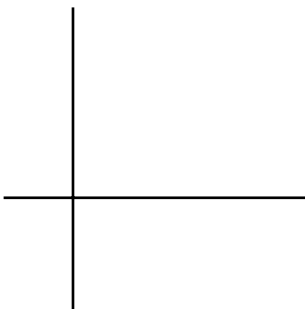
بهیاته (ئان). [عر: بیات] ۱- [ئه] چپشتی ماوهی شهو، شهومهنه، بهیات. ۲- روڤ دووگ

بهیاخ (نا). [ئه] بر: بهیداغ

بهیاخدار (ئان. فا). [بهیاخ + دار] بر: ئالادار

بهیار (نا. ئان). [عر: بائر] [باک]: بهیار - ناو: بهیار، باهیر - زا: بهیاره] زهوییهک که سالیک یا ماوهیهک بی نهکیلدرایی.

تیبینی: له ههندیک ناوچه بووره و بهیار یهک مانایان ههیه و له ههندیک ناوچهی وهک موکریان بهیار زهوییهکه که ماوهیهک نهکیلدرایی و بووره زهوییهکه که قهت نهکیلدرایی.

بهياره (نا، ئان،) [زا] بر: بهيار

بهياز (نا،) [عەر: بياض] ١- دهفته رتيكى دەسنووس كه بیرهوهرى يا شیعری تیدا نووسرابیتتهوه. ٢- [ئەر] بهيار. ٣- (ئان،) سپی. ٤: زولفه كهت گرتمی، بهيازى گهردنت سووتاندمی / خوینى پهروانه به دستى شهو له سهر ئهستۆى شهمه (وهفایى ل ١٣٨). نازك ئهو بهياز بناگۆش شهه م / نازك ئهگريجان سهر نه دۆش شهه م (وهلى ديوانه ل ٧٣).

بهيان 1 (نا،) [باک: بهيانی - ناو: بهيان، بهيانه، بهيانی] ١- کاتى دهست پيكردى رۆژ، سههرهتای رۆژ بهر له ههلاتنى ههتاو، بهيانه، سبهه. ٢- ناوه بۆ ميينه. **بهريون:** بر: بهيان ئهنگوتن. ٣: وا خستى چاوى كه به داو زولفى وهلا دا / شهو رۆيى، بهيان بهريوو، ئهمن ههر له خهوا بووم (وهفایى ل ٧٢). **داهاتن:** بر: بهيان ئهنگوتن. **ئهنگوتن:** تهواو بوونى شهو و رۆژ بوونهوه، بهيان داهاتن، بهيان بهريوون. ٤: بهيان ئهنگوت و شهو رابورد و من هيشتا خهوم نايه / دهخوين بولبول و قومرى بهلام قاسپهى كهوم نايه (نالهى جودايى ل ٩٢).

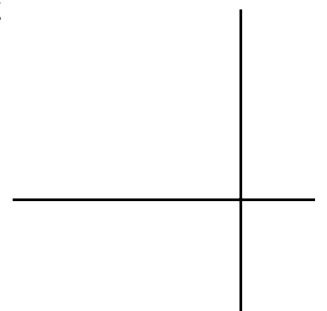
تیبينى: زهبيحى به پيچ و پهناوه وشهى بهيانی بردۆتهوه سهر بامهى ئهوتستايى (قامووس ب ٢ ل ٢٢٧). بهيان هم دهچيتهوه سهر [هيك: بهامه - ئهو: بامه، باميه - پهه: بام، باميك] به مانای رووناك و ههميش دهچيتهوه سهر [هيك: بهانهف - ئهو: بانهف - سان: بهانو - پهه: بانووى] به مانای شۆق و له موكریان دا هيشتا له تاو و بان دا بهم مانايه ماوه.

بهيان 2 (نا،) [عەر: بيان] ١- ئاشكرا، شى، تهفسير. ٢- بر: بهياننامه. **کردن:** ١- شى كردنهوه، ليكدانهوه، تهفسير كردن. ٢- دهربرين، گيترانهوهى قسه.

بهيانان (ئاك، ل) [بهيان 1 + ئان] كاتى بهيان، له وهختى بهيان دا، بهيانيان، بهيانهكى. ٣: ههموور رۆژئ بهيانان به ئاوى سارد حهمامى دهكا.

بهياننامه (نا، ل) [بهيان 2 + نامه] نووسراوه و ههلويسستپكه له سهر مهسهلهيهك كه ريكخراوهكان و دهولهتهكان دهري دهبرين، بهيان.

بهيانهكى (ئاك، ل) [بهيان 1 + ئهكى] بر: بهيانان

بهیانی (نا.) [بیر: بهیان 1] ١- رۆژیک که به دواى ئەمرۆ دا دئ، سببهی، سۆزی، سببهینی. ٢- کاتی دەست پیکردنی رۆژ، بهیان، بهیانه. ٣- له وهختی بهیان دا، بهیانیان.

بهیانیان (ئاک. ل) [بهیانی + یان]

بیر: بهیانان

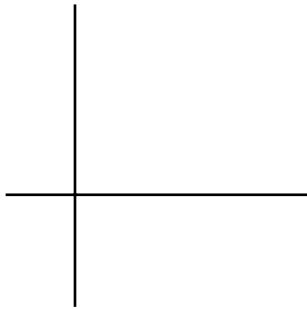
بهیبوون (گیا.) [باک: بهیبوون، بابوونه، بابن - ناو: بهیبوون، بهیبوونه، بابوونه] گولتیکی بۆنخۆشی سپییه که نیوهکهی زهرده، لاسکی شین و گه لای زۆر و ورده، له نیو میرگ و لیو جوگه دهپوئ، خوۆرسکه و ههتا نیوگهز هه لدهدا. له کوردهواری دا ئەم گولته ئیشک دهکهن و بۆ دهرمان که لکی لیوهردهگرن. دیم کراوهی بۆ گه ده، قه بزی، تیکچوونی دهحه یزهوه چوونی مانگانهی ژنان و ههروهها بۆ یاو و چهق و چۆ زۆر باشه، بابنه پیچ، گولته بهیبوونه، گولته فهقی. Anthemis nobilis ناوی لاتینی ئه و گیایه یه، به عه ره بی بابوونه ج و به فارسیش بابوونه ی پیده لێن.

بهیبوونه (گیا.) بیر: بهیبوون

بهیت (نا.) ١- چیرۆکه شیعرى

فۆلکلۆرى (ئایینی، دلداری، میژوویی و ...) له سه ره هه وای تاییه تی خو یان که دانهر و ئاههنگسازه که یان دیار نیه و پشتا و پشت گه یشتۆته ده ست ئیمه. ٢- هه ر چیرۆکه شیعریک که له سه ره هه وای بهیت داندراوه و هه مان مه بهستی به دوا یه و دانهره که ی دیاره که کتیه، یا کئی بوه. ٣- بهیتهکانی عه لی بهردهشانی، بهیتی مه م و زینی خانى. ٣- قسه ی دوور و درێژ و بئ مانا. ٤- ئه وه تۆ باسی چ ده که ی هه ر ده لێی بهیتان ده لێی. ٤- خه تیک شیعر که بریتیه له دوو میسره ع. || **بهیتی بله:** (کنه.) قسه ی دوور و درێژ و بئ سه ر و به ره.

تییینی: وشه ی بهیت قسه ی زۆر له سه ره و هه ندیک بر دوویانه ته وه سه ره بهیتی عه ره بی، تا قمیکش پتیا ن وایه له وشه ی بهیات که وتوه. من پیموایه بهیت ده بی له پاد pād - ی ئه و ئیستایى به مانای شیعر که وتبئ و له زمانهکانی ئورووپاییش دا poet به مانای شاعیر هه ر له و ریشه یه. ههروهها دوور نیه بهر له ئیسلام بهیت وهک هۆره ئاههنگ و هه وای مه زهه بیشی هه بووی و له دوا ی ئه و به شه ی نه مابئ و به دووریشی نابینم که بهیات 1 و بهیت هه ر یه ک بوویین یا

لایان وایه وشهیهکی ترکییه، به لام من
 وای بۆ دهچم کسه له (بهیرهق) ی
 عاره بییه وه هاتوه که یه کتیک له ماناکانی
 (ری پيشاندهر)ه و خووشی له وشه ی
 (پيادهک = پياوه)ه وه کراوه به عاره بی.
 (قاموس ب ٢ ل ٢٢٨).

بهیداغدار (نا. فا.) [بهیداغ + دار] بر:
 ئالادار

بهیداغداربی (حم.) [بهیداغدار + ئی]
 بر: ئالاداری

بهیدهس (ئان. ل.) [بهی (بی) + دهس]
 ١- حالئ که سئیکی دهسته لاتئ نه بی،
 بیدهسته لات، ته سلیم. ٢- حالئ ئه سپ و
 ماینیک که خۆ وه دهسته وه نه دا و نه کړئ
 سواری بی، رام نه کراو. & بهیدهست.
کردن: ١- زال بوون به سهر که سئیک
 دا، دهسته لات به سهر که سئیک دا پهیدا
 کردن. ٢- دهسته مۆ کردنی ئه سپ و
 ماین.

بهیدهست (ئان. ل.) [بهی (بی) +
 دهست] بر: بهیدهس

بهیرهم¹ (نا. ؟) [ئاھ و ناله،
 کپرووزانه وه. ئه گهر بۆ که می دنیا
 ده که می بهیره می/ تا زێر و زێو و
 خه زینه ت ده می (بارام و گولندام ل ٤٠).

بهیره م² (نا. ؟) [ئه ر] بر: باریه
بهیزی (نا. عه ر: بیضوی) شکلتیکی
 ههنده سییه وه ک هتیکه.

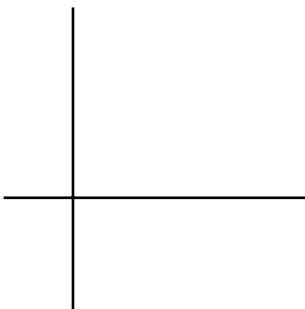
بهیشلا (گیا. ؟) [زا] بر: کاله ک
بهیعت (نا. عه ر: البیعة) پهیمان.

پتکردن: رازی بوون و قه بوول
 کردنی سه رۆکایه تی که سئیک. هه لئێژاردن
 به شئوه ی ئیسلام.

بهیث (گیا. باک) بر: بادام

بهیله سان (گیا. بر: به له سان)

بهین (نا. عه ر: بین) ١- مه ودا ی
 ئیوان دوو شوین، کهس یا دوو شت له
 یه کتر، نیوان. ئه بۆکان له بهینی
 مه هاباد و سه قز دایه. ناکۆکییان ده
 بهین دایه. ٢- په یوه ندی ئیوان دوو یا
 چه ند کهس، دۆستایه تی. ئه سه سن و
 حوسین بهینیان خووش نیه. ٣-
 ئالووده بی، پی خووش بوون ئه بهینم
 ده گه ل راو نیه. ٤- وهخت، دم، کات. ئه
 بهینیکه کاک ره سوو دیار نیه، منیش ئه و
 بهینانه نه مدیوه. **بهین:** جار جار،
 ئیوان به نیوان. ئه بهین بهین سه رتیکمان
 لئبده. **نه مان:** ١- لئک تووران، له
 یه ک گۆرین، تئک چوونی دۆستایه تی. ئه
 ماوه یه که ده گه ل یه ک بهینمان نه ماوه. ٢-

وه لانان و تهرک کردنی شتیک که ئالووده بوون. ☺ بهینم دهگهَل جگهره نهماوه.

بهینهت (نا.) [؟] [ناو: بهینهت - ههو: بهینهت] وهفا، پهیمان. ☺ ئهمن چ بکهَم بۆ قاسیدیکی به بهینهت و به بهقا/ بینیرهوه کن چه لهنگی ئهوی کاوله دنیا به (پایزه ل ۳۳). هه ر پاسه شادیش نییهن بهینهتەش/ بهَل بئی بهقا بۆ سزا و مهینهتەش (مهولهوی ل ۱۶۸).

بهینهتدار (ئان. فا) [بهینهت + دار] بهوهفا، بهئهمگ، وهفادار، ئهمگدار. ☺ وهسیهتم ئیدهن شای شهَم روخساران/ بهی وه بالینم چون بهینهتداران (وهلی دیوانه ل ۶۲).

بهینهتداری (حم.) [بهینهتدار + ئیی] به ئهمگ بوون، وهفادار بوون، ئهمگداری.

بهیه (کیاند.) [زا] مۆرکه. بر: بهی 2
بهیهکجاری (ئاک. ل) [یه + یهکجاری] بۆ ههمیشه، ههتا ئه بهد، به جاریک.

بهیهوه (نا. ل) بر: بادوهه 2
تیبینی: بهیهوه سووک کراو و سوای وشه ی بادوهه - یه.

لایان وایه وشه یهکی ترکییه، به لام من وای بۆ دهچم کسه له (بهیرهقی عاره بییه وه هاتوه که یهکتیک له ماناکانی (ری پيشاندهر) ه و خویشی له وشه ی (پیاوهک = پیاوه) هوه کراوه به عاره بی. (قاموس ب ۲ ل ۲۲۸).

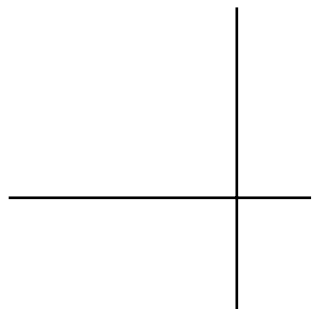
بهیداغدار (نا. فا) [بهیداغ + دار] بر: ئالادار

بهیداغداریی (حم.) [بهیداغدار + ئیی] بر: ئالاداری

بهیدهس (ئان. ل) [بهی (بئی) + دهس] ۱- حالی که سیکي دهسته لاتي نه بی، بیدهسته لات، تهسیلم. ۲- حالی ئهسپ و ماینیک که خۆ وهدهسته وه نه دا و نه کرئ سواری بی، رام نه کراو. & بهیدهست. **کردن**: ۱- زال بوون بهسه ر که سیک دا، دهسته لات به سه ر که سیک دا پهیدا کردن. ۲- دهسته مق کردنی ئهسپ و مایین.

بهیدهست (ئان. ل) [بهی (بئی) + دهست] بر: بهیدهس

بهیره م 1 (نا.) [؟] ئاه و ناله، کرووزانه وه. ☺ ئه گه ر بۆ که می دنیا ده که ی بهیره می/ تا زیتر و زیو و خه زینه ت ده می (بارام و گوئندام ل ۴۰).

بهیره² (نا.) [؟] [ئر] بر: باریه

وه لانان و تهرک کردنی شتیک که ئالووده
بوون. ☞ بهینم دهگه ل جگه ره نه ماوه.

بهیزی (نا.) [عر: بیضوی] شکل یکی

ههنده سبیه وهک هیلکه.

بهینهت (نا.) [؟] [ناو: بهینهت - ههو:

بهینهت] وهفا، پهیمان. ☞ ئهمن چ بکه
بۆ قاسیدیکی به بهینهت و به بهقا/
بینیره وه کن چه لهنگی ئهوی کاوله دنیا په
(پایزه ل ۳۳). هه پاسه شادیش نییه
بهینهت ش/ به ل بی بهقا بۆ سزا و
مهینهت ش (مهوله وی ل ۱۶۸).

بهیشلا (گیا.) [؟] [زا] بر: کالهک

بهیعت (نا.) [عر: البیعة] پهیمان.

~ **پتکردن:** رازی بوون و قه بوول
کردنی سه روکایه تی که سیک. هه لژاردن
به شیوه ی ئیسلام.

بهینه تدار (ئان. فا.) [بهینهت + دار]

به وهفا، به ئه مهگ، وه فادار، ئه مه گدار. ☞
وه سیه تم ئیده ن شای شه م روخساران/
به ی وه بالینم چون بهینه تداران (وهلی
دیوانه ل ۶۲).

بهیث (گیا.) [باک] بر: بادام

بهیله سان (گیا.) بر: به له سان

بهین (نا.) [عر: بین] ۱- مه و دای

نیوان دوو شوین، کهس یا دوو شت له
یه کتر، نیوان. ☞ بۆکان له بهینی
مه هاباد و سه قز دایه. ناکۆکیان ده
بهین دایه. ۲- په یوهندی نیوان دوو یا
چهند کهس، دۆستایه تی. ☞ هسه ن و
حوسین بهینیان خو ش نیه. ۳-
ئالووده یی، پی خو ش بوون ☞ بهینم
دهگه ل راو نیه. ۴- وهخت، دم، کات. ☞
بهینکه کاک ره سوو دیار نیه، منیش ئه و
بهینانه نه مدیوه. ~ **بهین:** جارجار،
نیوان به نیوان. ☞ بهین بهین سه ریکمان
لیبده. ~ **نه مان:** ۱- لیک تۆران، له
یهک گۆرین، تیک چوونی دۆستایه تی. ☞
ماوه یه که دهگه ل یهک بهینمان نه ماوه. ۲-

بهینه تداریی (حم.) [بهینه تدار + ئیی]

به ئه مه گ بوون، وه فادار بوون،
ئه مه گداریی.

بهیه (گیان.) [زا] مۆرکه. بر: بهی²

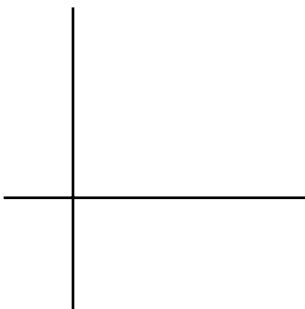
بهیه کجاریی (ئاک. ل) [به +

یه کجاریی] بۆ هه میشه، هه تا ئه بهد، به
جاریک.

بهیه وه (نا. ل) بر: باده وه²

تیبینی: بهیه وه سووک کراو و سوای

وشه ی باده وه - یه.

بی 1 (گیا،) [ئەو: قەئییئی، قەئییئە - ل ۵۹].

پەھ: قییت، قیت، لۆر: بید - فار: بید -
بیر: بید، باک: بی - ناو: بی - باش: بی -
زا: قییا [داریکی بیبەری بە سئبەرە، پتر
لە شوینی شیدار و پەنا جوگە و
رووباران دەروئ، گەلاکانی دریز و
سادەن، مالات چاکی دەخۆن، لقەکانی
ناسکن بۆ شوول و سەلە و سەووتە چنن
زۆر باشە، دارەکەیی بۆ کەرەسە ساز
کردن باش نیە و زوو دەرزۆ. ناوی
لاتینی ئەم دارە Salix و توپکلی ئەم
دارە ماددیەکی بە ناوی Salicine ھەبە
کە بۆ نۆبەتیی و باداری کەلکی
لیوئەرەگرن، بیکۆل، ویکۆل.

بی 2 (نا،) [باک] بر: بیتوہ

بی 3 (نا،) [باک] بر: بۆن

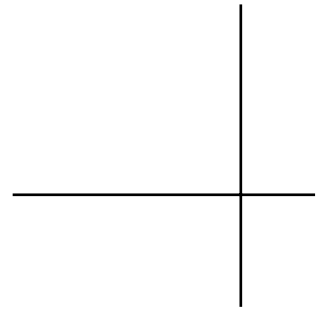
بیابان (نا، ل) [پەھ: قییاپان، قییاقان.
باک: بەبیابان - ناو: بیابان، بیاوان -
باش: بیاوان، بیابان - ھەو: بیابان]
دەشت و سارای بی ئاو و گیا، دەشتی
چۆل و ھۆل، بیروون. **بروون:**
(مج.) بوورانەوہ. چۆل بوونی دل. ☞
دلەم لە جوئشە، دەروونم گەلیک بیابانە،
... (مان ل ۹۱). سەرم دیشی، ئەورۆکە
دلەم زۆر لە ھیش و بیابانە (لاس و خەزال)

بیابانی (ئان، ل) [بیابان + ئی] ۱- ئەو
کەسەیی کە لە بیابان دەژی، سارانشین.
۲- کەسێک کە گوێ نەداتە داب و نەرتیی
کۆمەلایەتی، بێتەرەبیەت. ۳- ھەر
گیاندارێک کە لە بیابان بژی.

بیانگ (نا،) بر: بیانوو

بیانگ (نا،) [ئەر] بر: بیانوو

بیانوو (نا،) [پەھ: قەھان، قیھان،
بەھان، قیھانەک، بەھانەک، بیھانەک،
قەھانەگ، قەھانەک. باک: بەھانە، بافک
- ناو: بەھانە، بیانوو، بیانگ، بیانی -
باش: بیانگ - ھەو: ویانە، بەھانە] ۱-
شتیک یا کەس و ھۆیک کە دیتە گۆرئ
بۆ ئەنجام نەدانی کاریک، عوزر. ☞
سەرئیشە بیانویی چاکە نەچیەوہ
سەرکار. مندالەکەیی دەکاتە بیانوو و
ناچیتە مائی کەس. ۲- کەمایەسی،
ئیراد. ☞ ھێندە بیانوو لەو چیشتە
مەگرە، دانیشە و بیخوہ. ۳- پەلپ،
ئەنجەت، ھەنجەت. **برینەوہ:** ولام
دانەوہی ھەموو عوزر و بیانوویەک بۆ
ئەنجام نەدانی کاریک. ☞ ھەرچەند
بیانویی ھیناوە کە سبەیی نایەین، ھەموو
بیانووم لی بریەوہ و کوتم ھەر دەبی

فرۆشتين.

بياني 1 (نا. ئان.) بر: بيتگانه

بياني 2 (نا.) بر: بيانوو

بياوان (نا.) بر: بياپان

بيبار (گيا.) [سان: pippalī] ۱-

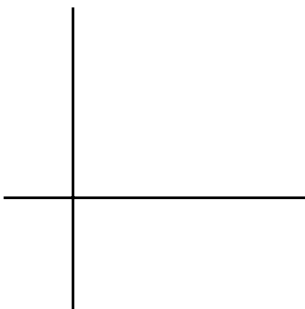
بهري گيايهكي ساقهت دريژ و باريكه و له دار دههالتي و له شويني گهرم وهك هيندوستان دهروي و ههتا سي سالان بهر دهدا. بهرهكهي دهنكيكي ورد و رهشه و زور تيرزه و به هيشوويه، له كوردهواري ئهم دهنكه دههاپن و له چيشتي دهكهن. & بيبهر، ئيسوت، ئيسيوهت، باجك، ئالات، ئالته 1. ۲-

بهري گيايهكه ههر بهم ناوه كه جوړي زوره و له زيرهوه هاتوون، بيبهر، باژك.

|| بيباري ترشي: ههمان بيباري دۆلمهيه كه بۆ ترشي كهلكي ليوهردهگرن. **بيباري دۆلمه:** بيباريكي گهوره و گوشت داره كه به شيني تير نيه و به كالي دهخوري و بۆ ترشي و دۆلمه دهكار دهكردي، بيباري ترشي. **بيباري سپي:** بهري دريشتي بيباره كه له ئاو دا دهخووسين توكلي سهري لا دهبهن.

بيباري سوور: بهري گهيشتوي بيباري شينه كه ويشكي دهكهن و دهيكوتنهوه و

بين. **بي نهمان:** برينهوهي بيانوي كهسيك بۆ ئهجام نهواني كارتيك وها كه بيانووكاني تهواو بووين، بيانوو نهمان. **بي نههيشتن:** برينهوهي بيانوي كهسيك. **داتاشين:** بيانوو ساز كردن بۆ ئهجام نهواني كارتيك، بيانوو هينانهوه. **ديتنهوه:** بيانوو ساز كردن، بيانوو هينانهوه، بيانوو داتاشين. **ساز كردن:** بيانوو ديتنهوه، بيانوو هينانهوه. **كردن:** بر: بيانوو هينانهوه. **گرتن:** ۱- بيانوو هينانهوه. ۲- ئيراد گرتن. **نهمان:** بر: بيانوو پي نهمان. **هينانهوه:** عوزر و بيانوو هينانه گوږ بۆ ئهجام نهواني كارتيك، بيانوو كردن، بيانوو داتاشين. **له بوون:** له خووه و بي هيچ بهلگهيهك بيانوو پيگرتن. **له بيانوويهك گهپان:** ديتنهوهي بيانوويهك بۆ بهريوه نهبردن و خستنه پشت گوڤي كار و مهسهلهيهك. ۳- ئهوانه له بيانوويهك دهگهپتن ههتا شهرت و بهلئنهكهي خوڤيان ههلوهشپننهوه. عهلي له بيانوويهك دهگهپتن ههتا دهرسهكهي نهخويني. **لي له بوون:** بيانوو گرتن له خووه، بيانوو داتاشين. ۴- دوژمن ليتمان له بيانوويه ههريينا شهريكي پي

خانم. ۲- نهنگ، دایه‌گه‌وره. ۳- بووکۆله‌ی مندال. ۴- یه‌کتک له په‌ره‌کانی قومار که وینه‌ی ژن یا مه‌له‌که‌یه‌کی له سه‌ره.

بیبی ² (نا.) [باک] بر: بیبیله

بیبیلانک (نا.) [باک] بر: بیبیله

بیبیله (نا.) [تات]: به‌به‌ک. باک: بیبیلانک، بیبی، بیبۆک، به‌به‌له، بییل، پیبیک، پیبک - ناو: بیبیله - باش: بیبیله [کونی نئو ره‌شکینه‌ی چاو که له مرۆف دا سی هتا شه‌ش میلیمیتره. بیبیله‌ی چاو به پتی نووریک که وه چاو ده‌که‌وئ کونه‌که‌ی ته‌نگ و گه‌وره ده‌بیته‌وه.

بی‌تاقه (نا.) [؟] بر: بلت

بی‌تک (نا.) [؟] [باک] باپشکینو

بی‌جاده (نا.) ۱- بر: بی‌جاده. ۲- (گیا.) [باک] عه‌نبر، داری عه‌نبر.

بی‌جاده (نا.) [؟] جوژیک یا قووتی سوور، ئه‌قیق، بی‌جاده. ۳: به‌قیمه‌ت گرانی، بی‌جاده و دوری / نه‌که‌ی وه‌ک بالدار له دلم هه‌لفری / مه‌مکت له دوو جی کراسیان دری (بارام و گوئندام ل ۷۲). سم وه‌کسوو یه‌شم و له په‌شم و تووکی پیدایه‌سهرنگوون / چاو وه‌کوو بی‌جاده یا دوو شه‌وچراغی شوعله‌ریژ

ده‌چیشته ده‌کردی. **بی‌باری شین**: ۱- گیایه‌کی یه‌ک ساله‌ی ده‌سچینه، ساقه‌ت کورته و گۆلی سپی ده‌کا که له دوایی سوور ده‌بی. بی‌باری شین وه‌ک سه‌وزی خواردن به شینی ده‌گه‌ل چیشته ده‌خوری، مه‌یلی خواردن پتر ده‌کا و تامیکی تیژی هه‌یه. دوی سوور بوون ئیشکی ده‌کن و ده‌یسوون و له چیشته ده‌کن. **بی‌باری ویشک**: بی‌باری سووری ویشک کراو که هه‌م به ساغی ده‌ ئاش و دوکلیوی ده‌کن هه‌میش ده‌یکوتنه‌وه و ده‌چیشته ده‌کن، بی‌باری ئیشک. **بی‌باری ئیشک**: بر: بی‌باری ویشک

تیبینی: زیدی بی‌بار هیندوستان بوه و له‌وتوه بو خۆی و ناوه‌که‌ی به دنیا دا بلاو بوونه‌وه. له کوردیی دا مانای بی‌بار پتر بو بی‌باری شین به کار ده‌بردی.

بی‌بک (نا.) [باک] بر: بیبیله

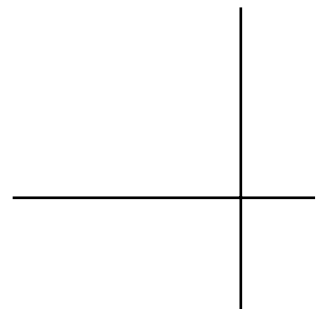
بی‌بیل (نا.) [باک] بر: بیبیله

بی‌بن (نا.) [بی ؟ + بن (به‌ند)] [هه‌و] بر: پشتیند

بی‌بوک (نا.) [باک] بر: بیبیله

بی‌به‌ر (نا.) [باک] بر: بی‌بار

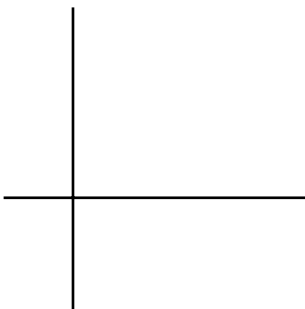
بی‌بی ¹ (نا.) [تور: bibi] ۱- خاتوون،

(نالی ل ٢٢٦).

بیجهک (نا.) [؟] کوته کاغزهٔ یک که فرۆشیار ناو و راده و ئهٔندازهٔ کالآ و شمهکی تیدا دهنووسی و بۆ کریاری ت □ هیتا به پئی ئهم کاغزه کالآکهی

ماوهیهکه بیرى دایکم دهکهم. ٢- بر: له
 بیر کردن. **کردنهوه**: فکر کردنهوه،
 چوونه نیو خهیاڵ و لیكدانهوه بۆ
 چارهسههر کردنی مهسهلهیهک، بیر
 لیکردنهوه. **کهفتن**: بر: وهبیر
 هاتنهوه. **کهوتنهوه**: بر: وهبیر
 هاتنهوه. **لیکردنهوه**: بر: بییر
 کردنهوه. **هاتنهوه**: بر: وهبیر
 هاتنهوه. **هینانهوه**: بر: وه بییر
 خستنهوه. **له بردنهوه**: پهرت کردنی
 کهسیک و له میشک چوونه دهری
 مهسهله یا قسهکهی. هه هینده چوویه
 نیو قسهمهوه قسهکهت له بیر بردمهوه.
له بوون: له میشک دابوون، له بیر
 نهکردن، له بیر مان. **له چوون**: بر:
 له بیر کردن. **له چوونهوه**: له بیر
 کردنی شت یا مهسهلهیهک به یهکجاری.
له کردن: له بییر چوونهوه
 مهسهلهیهک، له بیر چوون، بیر چوونهوه.
له مان: بر: له بیر بوون. **وه**
خستنهوه: هینانهوه بیرى مهسهلهیهک که
 کهسیک له بیرى کردبى، بیر خستنهوه،
 بیر هینانهوه، وهبیر هینانهوه. **وه**
هاتنهوه: هاتنهوه نیو میشکی شتیکی له
 بیر کراو، بیر کهوتنهوه، بیر هاتنهوه،
 بیر کهفتن. **وه هینانهوه**: بر: وهبیر

خستنه وه.

بیر 2 (نا.) [عر: بئر] چائیکی قول که بۆ گه یشتن به ئاو هه لیده که نن، چالوو.

بیراز (نا.) [؟] ١- گرنی کردنی به رداش. ٢- زهوی لیک و لووس کراو بۆ چاندن. **کردن:** ١- تیژ کردنه وه و گرنی گرنی کردنی به رداش. به رداش دواى قه ده ریک کار ده سوئ و دان جوان ناهارێ، له بهر ئه وه هه رچه ند جارێک به قه له م گرنی گرنی ده که نه وه هه تا دان به وردی به هارێ، ئاردی به رداشی تازه بیراز کراو هه ندیک ورده و به ردی تپه داده بێ. ٢- ریک کردنی زهوی بۆ چاندن. & بیرازتن. ٣- (کنڊ) دارکاری کردن و لیدان.

بیرازتن (چا. م) [له: بیراز] بۆ: بیراز کردن/ ١ و ٢.

بیراو (نا. ل) [بیر2 + ئاو] بیریک که گه یشتۆته ئاو و ئاوی هه یه، چالوو.

بیرزوتین (ئان. فا) [بیر1 + بزوتین] هه ر کار و رووداو و دیمه ن و شتیک که می شکی ئینسان بیزوتینی و کاری تیکا و بی ری لی بکاته وه. ☺ به هار وهرزیکى بیرزوتینه به تایهت بۆ شاعیر.

بیربلاو (ئان. ل) [بیر1 + بلاو]

که سیک که بیر و می شکی به ته وای له سه ر خۆ نیه و شت زوو له بیر ده کا.

بیربلاوی (حم.) [بیربلاو + ئی] کرده وه ی که سی بیربلاو.

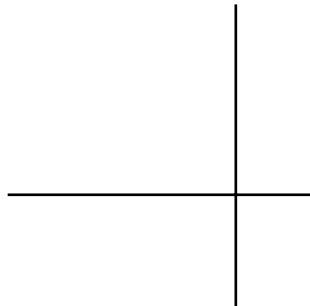
بیرته سک (ئان. ل) [بیر1 + ته سک] بۆ: بیرکورت

بیرته سکی (حم.) [بیرته سک + ئی] بۆ: بیرکورتی

بیرکورت (ئان. ل) [بیر1 + بلاو] که سیک که ریز بۆ بیر و باوه ری دیکه دانانی و مه یدانی بینین و روانگه ی فره وان نیه، که لله وشک، می شک و شک، بیرته سک.

بیرکورتی (حم.) [بیرکورت + ئی] کرده وه ی که سی بیرکورت، بیرته سکی، که لله وشکی.

بیرمشک (نا.) [بیر (بی) 1] + مشک2] ١- (گیا) چه شنه داره بییه که که گوئی بۆنخۆش ده گری و بۆ ئاره ق2 و شه ربه ت که لکی لیوه رده گرن، Salix aegyptiaca ناوی لاتینی ئه م داره یه، بیمشک. ٢- جوړیک شیرنی وردی رهنگ سپی که له ئاره قی ئه م گو له بۆ تامه که ی که لک وهرده گرن، نوقل.

سووک، بۆرژان، دەبیرەھۆشەو، چوون،
دە بیروھۆش راجوون، دە بیروھۆش
راجوون.

بیرەویری (نا. ل) [بیرا 1 + ئە + وەر +
ئی] ۱- ئەو یاد و بەسەرھاتانەى ژيان که
زەمانى بە سەر داھاتوھ و لە بیر ماون.
؟ جا خۆ من بە بیرەویری خۆم لە دوام
دەرۆیشت سیتسەت پیادە و سواری/
ئەلغان مردن بۆ من گەلیک خۆشترە لەو
ژیانە و لەو رەفتارە (سەعیید و
میرسێوھەدین ل ۴). ۲- یاد و بیریک که
کۆمەلێک خەلک لە کەسى مردووی
دەکن.

بیرەھۆش (نا. ل) [بیرا 1 + ئە + هۆش]
بیر: بیرەخەو. دە — راجوون: بیر:
دەبیرەخەو راجوون. دە **بیرەھۆشەو**
چوون: بیر: دە بیرەخەو راجوون.

بیرا (کیا. ؟) ۱- گیایەکی بۆنخۆشی
خۆرسکی کۆیستانییە، پتر لە موکریان
ناویانگی ھەبە و بۆ ترشییات و بۆ نیو
شیریتز کەلکی لیوھردەگرن. ۲- (مج.).
بالای یار و گراوی.

بیرەزەر (کیا. ؟) [بیرا 1 + زەر] [باک]: بیر:
شۆرەبی

بیر (ئان. ؟) [پەھ: فێج. باک: بیژی، پیچ،

بیرەھۆش (نا. ل) [بیرا 1 + و + هۆش]
بیر: بیرەخەو. دە — راجوون: بیر: دە
بیرەخەو راجوون.

بیرۆ (نا. ل) [باک: بیرۆف، بیرۆفە - ناو:
بیرۆ] نەخۆشییەکی پیتسە، پیتس لەش
سوور دەپیتتەوھ و دەماسی و بلۆقی ورد
دەردەدا کە زۆر دەخوری. وشک و تەری
ھەبە، ھۆبەکەى شییوانى دەلاوی
لووبەکانى لەش یا ئالیتیرزى توند بە
شتیکە. (فەر: Eczema)

بیرۆف (نا. ل) [باک]: بیرۆ

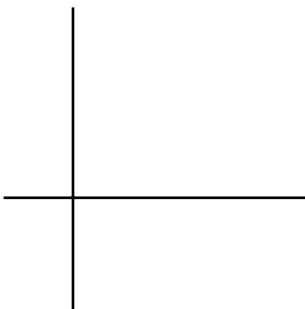
بیرۆفە (نا. ل) [باک]: بیرۆ

بیرۆکە (نا. ل) [بیر + ئۆکە] بنەما و
بنەرەتى بیر و مەسەلەبەک. ؟: بیرۆکەى
زۆربەى چیرۆکەکانم فۆلکلۆرن.

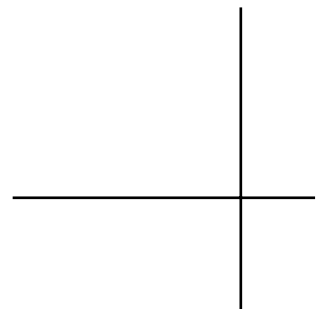
بیرە (نا. ل) [تور: bira لە ھولەندیی]
بیر: ئاوجۆ

بیرەبیرە (ئان. ل) [بیرا 1 + ئە + بیرا 1
+ ئە] حالى کەسێک کە ھەردەم لە سەر
بیر و بروایەکە، وازوازی.

بیرەخەو (نا. ل) [بیرا 1 + ئە + خەو]
خەوێکی سووک کە مرۆف بە تەواوی
ئاگای لە خۆی نابری، بیروھۆش،
بیرەھۆش. دە — راجوون: خەوتنیکى

- پینج - ناو: بیژوو، بیژی - زا: بینج، بیسەر دەدا، بیست 1: گۆی بیس
- پینج [ب]: بیژوو
- بیس** 2 (ژ.) (هەو - ئەر) [ب]: بیست 2
- بیست** 1 (ر.) (ب): بیس 1. : گۆی بیست.
- بیست** 2 (ژ.) (هیک: فیمسه تی - ئیک: فیسسه تی - ئەو: فیسسه ئیتی - پار: ویست - خوت: بیستا - پەه: بیست، فیسست، تات: فیسست - فار: بیست، باک: بیست - ناو: بیست، بیس - باش: بیس - هەو: ویس، بیس - زا: فیسست، فیششت] ۱- ژمارە ۲۰، ژمارە ۱ دوو دە. ۲- نمرە ۱ یە کەم و هەرە باش لە ئیمتەحان و تاقی کردنەوه دا.
- بیستان** (نا. ل.) [بی 3 + ستان] [باک] [ب]: بیستان
- بیستراو** (نا. مف.) [لە: بیستن] مەسەلە و باسێک کە گەیشتێ پە گۆی، بیستراو. : له هیچ کوئێ نەدیتراوه و نەبیستراوه.
- بیستن** (چا. م.) [باک: بیستن، بهیستن - ناو: بیستن، بیسن] ۱- هەست بە دەنگ کردن لە ریگە ۱ گۆچکەوه، گۆی لیبوون، ژنەوتن، شنەفتن، ئەژنیە، ژنەفتن. ۲- خەبەر دار بوون لە هەواڵ یا
- تییینی**: ئەم وشەیه بە تەنیا نەماوه و بە شییووی تیکە لاو کە خوارەوه نووسراون دێ و دەگەڵ فێج لە زمانی پەهلەویی دا بە مانای تۆو، رەچەلەک و رەگەز هەر یەک ریشەیان هەیه بەو جیاوازییه کە بیژ یا بیژوو بە تۆو و رەگەزی خراپ و حەرام دەکوێت.
- بیژک** (ئان. ل.) [بیژ + ک] [باک] [ب]: بیژۆک/۲.
- بیژۆک** (ئان. ل.) [بیژ + ئۆک] ۱- حەیانێک کە زووتر لە کاتی ئاسایی خۆی بزێ. ۲- دانەوێڵە یەک کە درەنگ بکوێ، بیژک. ۳- قامکی زێدە دەست، قامکی شەشەم.
- بیژوو** (ئان. ل.) [بیژ + ئوو] ۱- مندالێک کە باوکی دیار نەبێ کێیه. ۲- (مج.) بیشەرم، بیحەیا، زۆل، زوول. & حەرامزادە، بیژ، بیژی.
- بیژی** (ئان. ل.) [بیژ + ئی] [باک - سۆر] [ب]: بیژوو
- بیس** 1 (ر.) لە چاوگە ۱ بیستن دەکەوێ و بە ناوهوه دەلکێ و مانای

مهسه له يه ك. ☞ بيستوومه كاكټ ژني ديتي. دټي. نټوهي كه له پله و ريزي بيست دابي، بيستوومي.

بيستنهوه (چا. م.) [له: بيستن] ۱- پي گه يشتنهوهي قسه و باسيك به يه كيك كه باسي كراوه، پي گه يشتنهوه. ☞ نه بيستمهوه جاريكي ديكه شه پ بكي ۲- گوي لټيوونهوه، له سه را بيستن.

بيستمين (نان.) [بيستم + ئين] نټوهي كه له پله و ريزي بيست دابي، بيستوومين.

بيسراو (نا. مف.) [له: بيسن] بر: بيستراوه

بيست و چوار ساعته (ټاك. ل) [بيست2 + و + چوار + ساعت + ئه] ۱- ماوهي يهك و شهو و يهك روژ پټكهوه كه بيست و چوار ساعت دهكا، شهو و روژ. ☞ هه نديك دوكانی نټو شار بيست و چوار ساعته ئاوه له ن. ۲- (مج.) هه ميشه، دايم. ☞ بيست و چوار ساعته خهريكي دهرس خوټندنه.

بيسن (چا. م.) [ئه] بر: بيستن

بيسهر (نا. فا.) [له: بيستن] كه سيك كه گويي له دهنگ يا قسه يهك راگرتوه، گويگر، گوهدار، گويدير.

بيش (گيا.) [په ه: بيش] گيايه كي خوړسكي چهند ساله يه، هه تا گهن و نيويك بهرز ده بټته وه، گه لاكاني گړني گړنين، گوله كاني شين و شټوهي گوله مهيمونه ددهن، بنه كهي رهق و پته وه، گيايه كي سه ميه و خوار دنه كه مروژف ده كووژي، *Aconitum napellus* ناوي لاتيني ئه م گيايه يه.

بيستووم (ژ.) [بيست2 + ئووم] بر: بيستم

بيستوومي (نان.) [بيستووم + ئي] بر: بيستومي

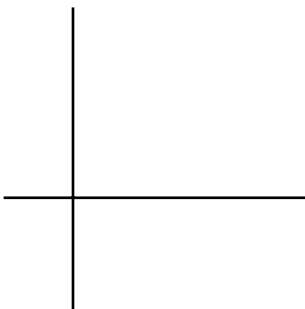
بيستوومين (نان.) [بيستووم + ئين] بر: بيستمين

بيستم (ژ.) [بيست2 + ئه م] هه رچي كه له پله و ريزي بيست دابي، بيستووم.

بيستهمي (نان.) [بيستم + ئي] بر: بيستهمي

بيشهنگ (گيا.) [بي1 + شهنگ] [باک] بر: شوړه بي

بيشي (نا.) [باک] بر: بيشه

بیفل (نا.) [؟] [باک: بیفل، بیفل] بر: که پۆ

عەیب نەبوو، بیلامانی دەریژکەیی داکەند
له بەر چاوی ئەو خەلکە هەلمیزت.

بیق (نا.) [قوچ] بر: نایە

بیمار (نا.) [پەه: قیمار، قیمار] ۱-

تیبینی: بۆ ریشەیی بیق بر: پیک 1 و
بۆق 7

نەخۆش، ناساز، بیمار. ۲- (مج.) چاوی
به خومار ؟؟ به مهرگی من به رهمزکی
بلی بهو چاوه حالیم کا / ئەتۆ نازدار و
بیماری ئەمن بۆچ زار و بیحالم (وهفایی
ل ۶۱). دل بۆیه خۆشی دێ له نەخۆشی
پر به دل/ بیماره چاوی یار و خۆشی
دێ له دەر و دا (مهحوی ل ۶).

بیک (نا.) [باش] بر: پیک 1

بیکار (نا.) [باک] ئامـراز
دارتاشینی نەجار، رهنده. (هس:
مهکاره)

بیمارستان (نا.) [بیمار + ستان]
شوینتیک که نەخۆش لێی دەکەوێ و
دەرمان دەکردرێ، نەخۆشخانه،
خهستهخانه.

بیکۆل (گیا.) [بی 1 + کۆل] [ههو] بر:
بی 1

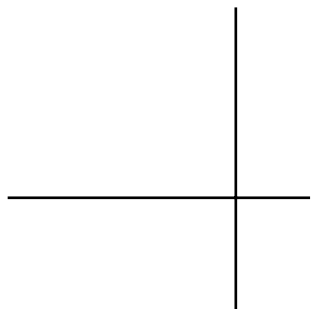
بیمشک (گیا.) [بی 1 + مشک 2] بر:
ببیرمشک

بیگودی (نا.) [فەر: ؟] لوولهیهکی
چووکێ پلاستیکی (کژانزا یا سیم) که
ژنان بۆ لوول دانی پرچیسان کهلکی
لیوهردهگرن.

بیمه (نا.) [هند: بیما (زهمانهت)]
پهیمان و بهلین نامهیهکه ده نـیوان
کهسێک و یانهیهک که کهسێک گیان،
مال و مندال و کهرسهیی خۆی به دانی
پارهیهکی مانگانه له دهست قهزا و بهلا،
بهه یانهیه دهسپـێـرـی و هه کات
زههزیهکی ویکهوت پارهیی زههههکه
وهردهگریتهوه، سیکۆرتیه. **بوون:**
ئەندامی یانهی بیمه بوون. **کردن:**

بیلاتهژی (شر.) [عەر: بلاتشبییه]
وشهیهکی سهرزاره له کاتی باس کردنی
کردهوه و رهفتاریکی نارهوا. ؟؟
بیلاتهژی خهلکی ئەورۆکه نازانن چاکه
یانی چی.

بیلامانی (شر.) [عەر: بلامعنا]
وشهیهکی سهرزاره که له کاتی دهربرینی
قسهیهک که ههندیک بۆنی بی ئەدهبی
لێبی دهردهبردێ. ؟؟ کابرا هه پتی

ههروهه ها قین له په هله ویی دا به مانای
هه ناسه و بین و قینیک به مانای که پو
هاتوون و له فارسیس دا بینی مانای
که پوی هه یه.

بین 2 (ر.) [په ه: قین] ۱- رهگی بینین.
۲- به وشه وه ده لکی و ناوی فاغلی ساز
ده کا. هه دوورین، تیژین، وردین.

بین 3 (نا.) [باک] بر: بوون

بینا 1 (ئان. فا.) [له: بینین] [په ه:
قیناک] ۱- که سیک که ببینی و
چاوه کانی ساغ بن. // کویر. ۲-
که سیک که چی له بهر چا وون نابی و
هموو شت ده بینین، وردین، تیژین. ۳-
ئاگادار، وریا. ۴- ده گهل (هه، هه، ها)
دی و مانای دیتت دها، له پر، له نه کاو.
هه هابینا سبهی مردین. هه بینا له
سه فهر هاته وه.

بینا 2 (نا. ل) [بن + یا] بر: بنیات.
بینا نان: بر: بنیات نان.

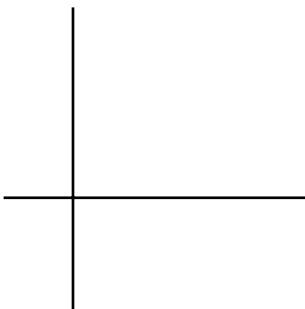
بیناو (نا.) [په ه: قیناپ] دیمه نی
خه یالی، دیمه نیکی خه یالی که له بیداری
و به ئاگایی دا ده بیندری. (عالم مکاشفه)
تیبینی: هه وشه یه ته نیا فهره نگی
مهردووخ به خوییه وه گرتوه (ب ۱ ل ۲۳۷).

به ستنی په یمان و قه رار ده گهل یانه ی
بیمه بو کاره سات و پتسه هاتی چاوه پروان
نه کراو.

بین 1 (نا.) [په ه: قین. بهل: گین. باک:
بین، بیهن، بیهن، بهن. ناو: بین، بینگ]
۱- هه ناسه. ۲- گه روو، قورگ، نه وک.
خواردنه وه: هه ناسه هه لکیشان و

ده سینگ دا راگرتنی له کاتی لیدانی
ئامیری موسیقای وهک شمشال و
تووز له. **پتوه نان:** دم پتوه نان و
یهک پشوو خواردنه وهی ئاوه کی. هه بو
که سیکه مه ی چزیلیکی پتوه نی / بوچی
مله ور لیره بینی پتوه نی (نالهی جودایی
ل ۱۲). **راگرتن:** هه ناسه له سینگ
دا راگرتن، پشوو نه دانه دهر. **کیشان:**
هه ناسه ده سینگ دا راگرتن
کاتی خووم قوم کردن و چوونه بن ئاو.
گرتن: ده ست ده ئوکی که سیک
نان، ئوکی که سیک گرتن. بینی کابرای
گرتبوو و ده یه ویست بیخنکینی.

تیبینی: هه ئینا له ئه ویستا دا به
مانای که پو هاتوه و که پو ش ئه ندانی
هه ناسه یا بین هه لکیشانه هه روه کی
هه ناسه و nase له ئالمانی و
زمانه کانی دیکه ی ئوروپایی به هه ندیک
ئالوگورپییه وه که به مانای که پویه.

بیناهی (حم.) [باک] بر: بینایی ||
بیناهی چاو: بر: بینایی چاوان. ☞
 قهسه‌م به وهی کهم نه‌گهر بیناهی چاوه /
 هه‌تا زیندووم و رووح له سهر یه‌خه‌ی
 کراسم ماوه / نه‌من ده‌ست هه‌لناگرم
 لهو مژانگه‌ی نه‌گهر ده‌لئی تیره و له
 که‌وانت ناوه (شور مه‌حموود ل ٧٠)

بینایی (حم.) [په‌ه: فیناکییه] [بینا +
 ئی] ١- یه‌کیتک له هه‌سته‌کانی مروّف که
 ناونده‌که‌ی چاوه و پئی ده‌بینی، هی‌زی
 چاو، سوّما، سوّمایی، سوّ، بیناهی. ٢-
 (نا.) چاو، دیده. || **بینایی چاو:** بر:
 بینایی چاوان. ***بینایی چار رزان:** کویر
 بوون، سوّمایی چاو نه‌مان. **بینایی**
چاوان: ١- سوّمای چاو، نووری دیده. ٢-
 (کند.) خودا ☞ به قوربانت ده‌بم بینایی
 چاوان/ قوبوولی بۆ ده‌که‌ی توّ سووچ و
 تاوان (نالهی جو‌دایی ل ٨٦). ٣- (کند.)
 گراوی زور خوشه‌ویست. ☞ نامان، هه‌ی
 نازیز بینایی چاوان/ گله‌م هه‌ن جه توّ
 خه‌یلئ فراوان (مه‌وله‌وی ل ١٦). &
 بیناهی چاو، بینایی چاو.

بینج (نان.) [زا] بر: بیژوو

بینگ (نا.) [ئه‌ر] بر: بین 1

بینه (نا.) [ل] [بین 1 + ئه] هه‌ناسه.

کیشان: ١- له بن ئاو پشوو راگرتن
 و مه‌له کردن. ٢- (کند.) خوّ دزینه‌وه، خوّ
 ون کردن. & بینه لئیدان. **لئیدان:** بر:
 بینه کیشان.

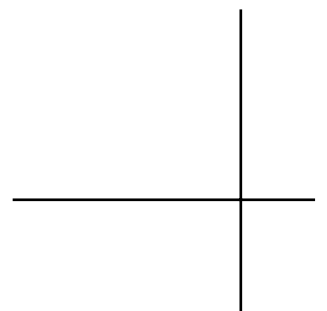
بینهر (نا.) [فا] [له: بینین] که‌سیک که
 شاهیدی دیتنی شتیکه، ته‌ماشاجی.

بینه‌قاقا (نا.) [بینه + قاقا] لوله‌ی
 نیومل که هه‌وای پئیدا ده‌چیتته نیو
 سییه‌کان، قورگ، گه‌روو، بینه‌قاقه. ☞
 ده‌ستی ده بینه‌قاقای نابوو به‌ته‌مابوو
 بیخنکینی.

بینه‌قاقه (نا.) [بینه + قاقه] بر:
 بینه‌قاقا

بینه‌کیش (نان.) [فا] [بینه + کیش] [له:
 بینه کیشان] که‌سیک که له بن ئاو بینی
 خوّی باش راده‌گرئ و مه‌ودایه‌کی زور
 ده‌برئ. ☞ که‌ریم بینه‌کیشیکی چاکه ئه‌م
 سهر ئه‌و سهری چۆم ده‌روا.

بینین (چا. م.) [هیک: فیننه‌تی - ئه‌و:
 فه‌ئینه - هه‌خ: فه‌ئینه، ناو: بینین - هه‌و:
 وینای - زا: فیننایش] ١- هاتنه بهر چاو،
 دیتن. ٢- سه‌یر کردن، چاو لئیکردن. ٣-
 چاو پئیکه‌وتن. ☞ له شوئینیک عه‌لیم بینی
 و گه‌لئیکمان ده‌ردی دل پئیکه‌وه کرد. ٤-
 سهر دان.

بیټ (نا.) ناوی دووهم پیستی
 ټولفوټی کوردیی.
بیټ (ټمر) [ټمر] ټمره له هاتن،
 وهره، بهو. ټټ بیټ بو ټیره!

تیبینی: بی (ب + ئی) له چاوگی ټی
 ay ټوټستایی و ههخامه نشی به مانای
 رویشتن کهوتوه و له گهردانی کاریش دا
 خوډ دنوټیټی وهک بیټم (ب + ئی + م)،
 دهبیټ (ده + بی)

بیټ (نا.) بری: بهی

بیټ (پیش.) [پهه: بی، ټی، ټی، ټی، ټی،
 ټی، ټی، ټی، ټی، ټی، ټی، ټی، ټی، ټی، ټی،
 هه: بی - زا: بی، بیه] ټ- نه بوون و
 بیخاوهنی دهگه ټیټی و له پیش ناو دټی و
 ټاوه ټناو به مانای نه بوون ساز دهکا. ټ-
 بهر له هه ندیک ناو دټی و ټاوه لکردار ساز
 دهکا. ټټ بیټشک، بیټ یهک و دوو. ټ- پیش
 چاوگ دټی و مانای نه بوون و نا ددها به
 کار. ټټ بیټ پراڼه وه، بی خواردن و
 خواردنه وه. ټ- ره دی کار و کرده وه یهک
 دهکا. ټټ پیکه وه دادنه نشین به لام خو بیټ
 خو و هیچوڅ ناخوټین نان بیټ نان.

بیټ ټابروو (ټان. ل) [بیټ 4 + ټابروو]
 کهسیک که ریسوا کراوه، ټابروو براو،
 بیټشهرم، بیټ ټاوروو. — **بوون:** ریسوا

بیټینه وه (چا. م) [له: بیټین] ټ- له
 سههرا دیتن، دیتنه وه. ټ- دوزینه وهی
 شت یا کهسی ونبوو، دیتنه وه.
بیټور (نا.) بری: تهور

بیټوشیمی (نا.) [فه: biochimie]
 لیټکولټینه وه و لیټکدانه وهی ټندامه کانی
 گیانه بهران له باری شیمییه وه.

بیټوک (گیا.) [باک] بری: بهی 1

بیټوگراف (نا.) [فه: biographe]
 کهسیک که چلونا یه تی ژیان و به
 سهرهاتی کهسی دیکه دنوووسی،
 به سهرهاتنوووس.

بیټوگرافی (نا.) [فه: biographie]
 به سهرهاتنوووسی، کاری بیټوگراف.

بیټولژی (نا.) [فه: biologie]
 زانست و عیلمیک که له گیانداران
 دهکوټیټه وه.

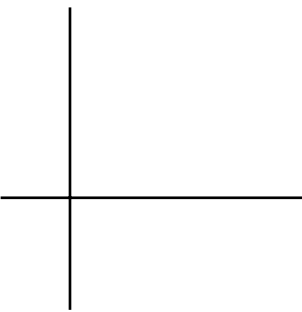
بیټر (نا.) [باک] بری: بیټر 1

بیټن 1 (نا.) [باک] بری: بیټن 1

بیټن 2 (نا.) [باک] بری: بوټن

بیټ هه نجیر (نا. ل) [بی 1 + هه نجیر]
 بری: گهرچهک

بیټنشک (نا.) [باک] بری: باوټشک

بوون، ئابروو نهمان. **کردن:** ريسوا
کردن، ئابرووی کهسیک نههيشتن.

بى ئابرووی (حم.) [بى ئابروو + ئى]
کار و ئاکاری بى ئابروو، بيشهرمی.

بى ئارام (ئان. ل.) [بى 4 + ئارام]
کهسیک که ههجمینی نیه، نا ئارام،
دانهسهکناو، به جوولّه، بيقه رار.

بى ئاقل (ئان. ل.) [بى 4 + ئاقل]
بیمیشک، گهوج، گيژ، شیت، نهفام، بى
ئاوهز. **بوون:** ١- گهوج بوون، شیت
بوون، نهفام بوون. ٢- تینهگهيشتن، حالی
نهبوون. **خۆ کردن:** کاری گهوجانه
کردن، خۆ گهوج کردن.

بى ئاقلانه (ئاك. ل.) [بى ئاقل + ئانه]
کار و کردهوی له بهر بى ئاقلی و
نهفامی، نهفامانه، گهوجانه. :: ئهوهی تق
کردت کاریکی زۆر بى ئاقلانه و نهفامانه
بوو.

بى ئاقلیتی (حم.) [بى ئاقل + ئیتی]
کاری نائاسایی کردن، کردهویهک که له
ئاقل نهوهشیتتهوه، بى ئاقلی. **کردن:**
کاری نائاقلانه کردن، کاری له
ئاقل به دوور ئه انجام دان، بى ئاقلی
کردن.

بى ئاقلی (حم.) [بى ئاقل + ئی]

بى: بى ئاقلیتی. **کردن:** بى:
ئاقلیتی کردن.

بى ئاکار (ئان. ل.) [بى 4 + ئاکار]
کهسیک که ئاکار و کردهوه و ئهخلاقی
باش نهبى، ئاکار خراب.

بى ئاگا (ئان. ل.) [بى 4 + ئاگا]
بیپههوال، بیخهیهه، نائاگا. **بوون:**
خه بهردار نهبوون، ئاگادار نهبوون.
کردن: خه بهر نه ناردن و خه بهردار
نه کردن.

بى ئاگایی (حم.) [بى ئاگا + یی]
بیخه بهریی، بیپههوالیی، نائاگایی. **ده**
دا بوون: ده بیخه بهریی دابوون،
نائاگا بوون، بى ئاگا بوون.

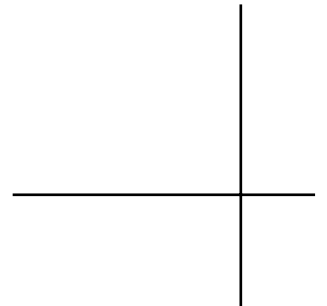
بى ئاوپوو (ئان. ل.) [بى 4 + ئاوپوو]
[ئهر] بى: بى ئاوپوو

بى ئاوهز (ئان. ل.) [بى 4 + ئاوهز] بى:
بى ئاقل.

بى باب (ئان. ل.) [بى 4 + باب 1] ١-
کهسیک که باوکی مردبى. ٢- سه غیر،
ههتیو. ٣- زۆل، بیژوو. & بیتاوک

بى باره (ئان. ل.) [بى 4 + باره 3]
بیبهش، بیبهری.

بى باک (ئان. ل.) [بى 4 + باک] حالی

کەسەسى نەترس، بویر. **بوون:** بوئدار.

نەترسان، ویران.

بیبهخت (ئان. ل) [بئ 4 + بهخت]
کەسئیک بەخت ھاویرتی نەبئ، چارەرەش،
کلۆل.

بیباکانە (ئاک. ل) [بیباک + ئانە]
ئەنجام دانى کارئیک لەبەر نەترسى، بە
بیباکى، دلیرانە، بویرانە.

بیبهختی (حم.) [بیبهخت + ئی]
چارەرەشىی، کلۆلی

بیباکى (حم.) [بیباک + ئی]
نەترسىی، بویری.

بیبەر (ئان. ل) [بئ 4 + بەر 1] ۱- دار و
درهختئیک کە بەر نەگرن. ۲- ماینئیک کە
نەزئ، ماینی نەزۆک.

بیباوک (ئان. ل) [بئ 4 + باوک] بر:
بیباب

بیبەرگ (ئان. ل) [بئ 4 + بەرگ] ۱-
رووت، بەبئ جل. ۲- ھەژار، فەقیر،
نەدار.

بیبژار (ئان. ل) [بئ 4 + بژار] ۱- حالى
زەوى و بیستانئیک کە گژ و گیای زیدەى
تیدا نەبئ. زەویەک کە پئویستی بە
گیابژار نەبئ. ۲- بر: بیژمار

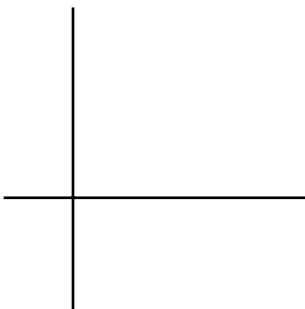
بیبەرگی (حم.) [بیبەرگ + ئی] ۱-
رووتی، بیجلی. ۲- ھەژاری، نەداری.
هه‌رچه‌نده که رووتم، به خودا مائیلی
رووتم/ بیبەرگیه عیلهت کە ھەتیو
مەیلی ھەتاوہ (ئالی ل ۵۳۴).

بیبن (ئان. ل) [بئ 4 + بن] ۱- حالى
ھەرشئیکى قول کە دوایی و ژیری نەبئ.
هه‌ریای بیبن، چالۆوی بیبن. ۲-
کچئیکى بەر لە زەماوہند پەردەى کچئینی
نەمابئ، بن پژاو. **بوون:** کیزئیک کە
پەردە و کچئینی ھەلگیراوە. **کردن:**
بن ھەلگرتنی کیزئیک لە لایەن پیاو بەر
لەوہى زەماوہندی کردبئ.

بیبەرکەت (ئان. ل) [بئ 4 + بەر] ۱-
بیبیت و بەرکەت، بیززق و رۆزی. ۲-
بیبازانج، بيسوود.

بیبۆ (ئان. ل) [بئ 4 + بۆ] بر: بیبۆن
بیبۆن (ئان. ل) [بئ 4 + بۆن] ھەر
شتئیکى بۆى لئ نەبیتەوہ، بیبۆ. //

بیبەری (ئان. ل) [بئ 4 + بەری
(بەھر)] کەسئیک کە بەشى پئ نەبیردئ،
بەش پئنەبیرا، بیبەش، بئبارە، بیوہری.
بوون: ۱- بیبەش بوون. هه‌ قامەتى

تۆڭ گۆل و بهی بهری بی، بیبهری بی / نه بوون.

بیپاوپهل (ئان. ل.) [بی 4 + پا + و + پهل] بر: بیدهست و پی ۴ نه پییهک هه لگرئ شوینی، نه دهستی گهیه داوینی / خودا دهرحق به نهحوالی منی بی پاوپهل، چاری (مهحوی ل ۳۰۰).

بیپهرده (ئاك. ل.) [بی 4 + پهرده] قسهی و كردهوه و ئاكاریک به راشكوی و به بیذهینی و شارندنهوهیهك. بیپهرده قسهكانت بکه و له کهس مهترسی!

بیپهنا (ئان. ل.) [بی 4 + پهنا] ۱- کهسیک که شوینیکی بۆ ژیان نهبی، بی نهوا. ۲- کهسیک که خه لک وهخوی ناگرن، بیکهس.

بیپهناهی (حم.) [بیپهنا + یی] ۱- بی نهوایی. ۲- بیکهسیی.

بیپهی (ئان. ل.) [بی 4 + پهی] ئاوی زۆر قوول و بیبن.

بیپاقت (ئان. ل.) [بی 4 + تاقت] ۱- بیهیز، بیقهوهت. ۲- بیواز، ماندوو، بیحهوسهله، وهرز. **بوون:** ۱- بیهیز بوون، قهوه نهبوون. ۲- بیواز بوون، ههوسهله نهبوون. ۳- ههجمین لیبران، بی ئوقره بوون. **کردن:** ۱- له هیز و قهوه خستن. ۲- بیواز کردن، وهرز

بوچ ده لئن ئیدی سنهوبهر بهری بی، بیبهریه (وهفایی ل ۱۶۲). ۲- نه بوون. ۴ له پیاوتهی بیبهریه. **کردن:** بیبهش کردن، بهش برین. ۴ باوكم مندالهکانی له میرات بیبهری کرد.

بیبهزه (ئان. ل.) [بی 4 + بهزه] کهسیک که بهزه و رهحمی نهبی، بیهرحم، دلرهق.

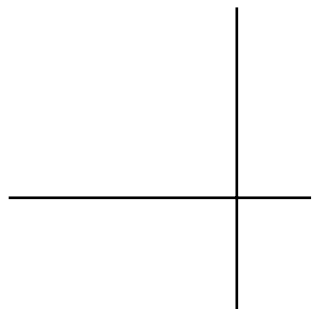
بیبهزهیی (حم.) [بیبهزه + یی] کردهوی کهسی بیبهزه، بیهرحمیی.

بیبهش (ئان. ل.) [بی 4 + بهش] بر: بیبهریی. **بوون:** بر: بیبهریی بوون. **کردن:** بر: بیبهریی کردن.

بیبهینهت (ئان. ل.) [بی 4 + بهینهت] بکهسیک که شهرت و پهیمانی نهباته سه، بیوهفا.

بیبیر (ئان. ل.) [بی 4 + بیر] کهسیک که هوش و بیرى له سهرخۆ نه، بیفیکر، بیهوش.

بیپایان (ئان. ل.) [بی 4 + پایان] ههرجی که پایان و نههایتهی نهبی، بینههایته، بی کوتایی و دوايي. ۴ ئاخیر سهفهرن، را خهیلئ دوورهن/ مهنزل بیپایان تۆشه زهروورهن (مهولهوی ل ۶). **بوون:** نههایته و کوتایی

کردن، حهوسهلهی کهسیک بردن.

بیتون (نا.) [فهر: beton] تیکه لاییکه له سمیت و رهلم و خیز که بۆ پتهو بوونی بناغهی مال و پرد و شوینی دیکه به کاری دهبن.

بیتاقه تی (حم.) [بیتاقهت + ئی] ۱- بیتهیزی. ۲- بیوازی، بیحهوسهلهیی، وهپهزی. **کردن**: ئارهزوو و وهپهزی کردن بۆ کهسیک، شوینیک، یا شتیک.

بیتون نارمه (نا.) [فهر: beton arme] بیتونیکه که میلهی ئاسنیان ده نیوناوه هتا پتهوتر و قایمتر بی.

بیتام (ئان. ل.) [بی 4 + تام] ۱- چیشتی کهم روون و بی ئالته که چیزی خووش نهبی. // بهتام. ۲- قسهی پر و پووچ و قوژ. **بوون**: ۱- بی تام و چیژ بوونی خوژاک، ناخووش بوونی چیشت. ۲- قوژ و پووچ بوونی قسه و کردار. **خو کردن**: خو ناحهز کردن، خو له بهرچاو خستن.

بیتووک (ئان. ل.) [بی 4 + تووک] فهقیر، ههژار، نه دار.

بیتوکی (حم.) [بیتووک + ئیی] نه داری، ههژاری. **بیتوکی** جیفه خواری و گورگین و بیجووود / له م ئاو و خاکه زاهیر و باتین موکه ده ره (نالی ل ۴۲۰).

بیتاوان (ئان. ل.) [بی 4 + تاوان] کهسی بیسووچ و بیگونا، بیگونا. // تاوانبار. **بوون**: بیگونا، بوون، بیسووچ بوون.

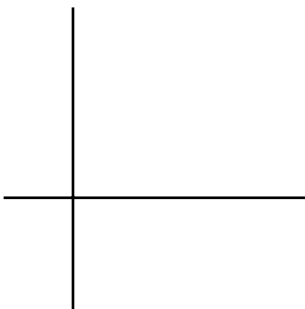
بیتهریهت (ئان. ل.) [بی 4 + تهریهت] کهسیک که تهریهتیکی باشی نه بووی و خراب بار هاتی، نه عاملاو، بی نه ده ب. **بوون**: خراب بار هاتن، نه عاملان. **کردن**: خراب بارهینانی مندال، خراب عاملاندن.

بیتاوانی (حم.) [بیتاوان + ئی] تاوانبار نه بوون، بیسووچی، بیگوناهی.

بیتهریه تی (حم.) [بیتهریهت + ئیی] کار و ئاکاری کهسی بیتهریهت، نه عاملاوی. **کردن**: نه انجام دانی کار و کرده ویهک که له تهریهت به دووری.

بیتر (ئان.) [باک] بر: پتر

بیتوان (ئان. ل.) [بی 4 + توان] بیهیز، بیتاقهت، ناتوان.

بیتهرهف (ئان. ل.) [بئی 4 + تهرهف] به جهرگ. ۴: ساحیب غیرهت به پهلهن و دهړون، بیتهرگان چاریان بئی چاره/ ئی بر: بیتلایه ن

بیتهرهفی (حم.) [بیتهرهف + ئی] پهسیو و له کهناره (لاس و خه زال ل بیتلایه نیی

بیته کلیم (ئان. ل.) [بئی 4 + ته کلیم] کالی کهسیک که داهاتوو و چاره نووسی دیاریی نه کراوه. — **بوون:** عه لاف بوون، چاره نووس و داهاتوو کمار و مهسه له یهک نه زانین.

بیته کلیمی (حم.) [بیته کلیم + ئی] کاری نارهوا که جی نه گری، بیتجا. // به جی. ۴: دهر برینی ئه و قسانه له سه رراوه زور بیتجیه.

بیتهل (نا. ل.) [بئی 4 + ته ل] بر: بیتسیم **بیتهماح** (ئان. ل.) [بئی 4 + تهماح] کهسیک که تهماحی نه بی. — **بوون:** تهماح نه بوون، قانع بوون.

بیتهماحی (حم.) [بیتهماح + ئی] کار و کرداری کهسی بیتهماح. **بیتجا** (ئان. ل.) [بئی 4 + جا] بر: بیتجی

بیتجگه (ئاک.) [په ه: بیتجه چ] جیا له کهسیک یا شتیک، جگه، بهدر. ۴: بیتجگه له من و تو، کئی دیکه ش دئی؟

بیتجهرگ (ئان. ل.) [بئی 4 + جهرگ] کهسی ترسه نوک و بیتغیرهت. //

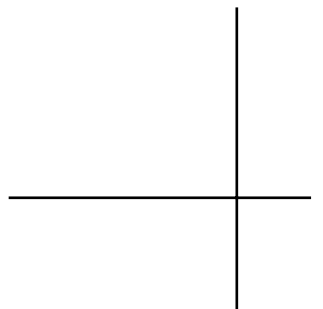
بیتجهوههر (ئان. ل.) [بئی 4 + جهوههر] کهسیک که هونه ر و جهوههری نه بی، بیتهونه ر.

بیتجن (ئان. ل.) [بئی 4 + جی] قسه یا کاری نارهوا که جی نه گری، بیتجا. // به جی. ۴: دهر برینی ئه و قسانه له سه رراوه زور بیتجیه.

بیتچاره (ئان. ل.) [بئی 4 + چاره] ۱- کالی کهسی چاره لیتراو و بیتعیلاج، چاره رهش، بهدبهخت. ۲- بیتشانس و بهخت، هه ژار. ۳- مروی بهسته زمان و فهقیرۆکه. — **بوون:** ۱- ناعیلاج بوون، چاره لیتراو، بهدبهخت بوون. ۲- لیتقه ومان و هه ژار بوون. — **کردن:** بهدبهخت کردن، چاره رهش کردن.

بیتچاره بی (حم.) [بیتچاره + بی] ۱- بهدبهختی، چاره رهشی. ۲- هه ژاری، نه داری.

بیتچاوورو (ئان. ل.) [بئی 4 + چاو و + روو] کهسیک که چاکه ی له چاو دا

نهمین، سپله، پی نهزان، بیچاوه پروو. **بوون:** چاکه له چاو دا نه بوون، قامکی پی.

سپله بوون، بیچاوه پروو بوون. **کردن:** سپله بار هیئانی مندال یا بهرڅه له وان

که سیک دیکه، بیچاوه پروو کردن. ۱: [بی 1 + فان] بر: **بیجان** (نا. ل) [بی 4 + حال] ۱-

که سیک که حال باش نه پی، **بیچاوه پروو** (نا. ل) [بی 4 + چاو +

نه + رو] بر: بیچاوه پروو. **بوون:**

بر: بیچاوه پروو بوون. **کردن:** بر:

بیچاوه پروو کردن.

بیچکه (نا. ل) [بیچ؟ + که] [زا] قامک،

نهمگوست، بیچی 2.

بیچوو (نا. ل) [بیچ (به چ) + ئو]

مندالی گیانله بهر به گشتی که

هندیکیان ناوی تاییه تیان هیه و نه گهر

ناویان نه بی هندیکی جار ده گهل ناوی

گیانداره که دئ، & وه چه، به چه، به چکه.

۱: بیچوو مراوی، بیچوو چوله که، بیچوو

ورچ.

بیچورله (نا. ل) [بیچوو + له] مندالی

چووی گیاندار، ساوی گیاندار، بیچوو

بیچی 1 (نا. ل) [بیچ (به چ) + ئی]

[باک] ۱- بیچووی ئاژهل، بهرڅ و کاريله.

۲- ئاوله مه.

بیچی 2 (نا. ل) [بیچ؟ + ئی] [باک] ۱-

نهمگوست، قامک، بیچکه، بیچک. ۲-

قامکی پی.

بیجان (نا. ل) [بی 1 + فان] بر:

بهرڅه له وان

بیجان (نا. ل) [بی 4 + حال] ۱-

که سیک که حال باش نه پی،

نیوه نه خوش، بیئاقهت. ۲- فه قیر، هه ژار،

بیحال و مال. **بوون:** حال باش

نه بوون، بیئاقهت بوون. **کردن:**

بیئاقهت و بیحه وسه له کردن.

بیحورمهت (نا. ل) [بی 4 +

حورمهت] که سیک که ریژ و حورمهتی

خه لک نه گری. **بوون:** ریژ و

حورمهت نه گرتن.

بیحورمه تیی (حم.) [بیحورمهت +

ئی] سووکایه تی، بیتریزی. ۱: نه وه زور

بیحورمه تیی که له بهر میوانی

هه لنهستی. **پیکران:** سووکایه تی له

لایه ن که سیک یا که سانیکه وه پیکران.

پیکردن: سووکایه تی به که س یا

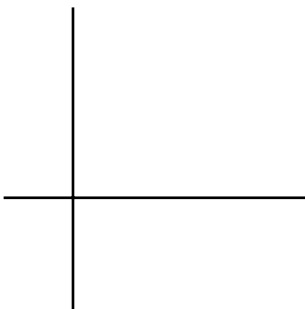
که سانیک کردن، ریژ نه گرتن.

کردن: ریژ دانه نان، حورمهت نه گرتن.

بیحه د (ناک. ل) [بی 4 + حه د] له راه

بهرد، که لیک زور، بی نه ندازه، بیشو. ۱:

شیرکو بیحه د کوری چاکه.

حیساب دهگه‌ل کهسیک، حیساب پاک
بوون.

بیخ (نا.) [په‌ش: بیخ - فار: بیخ. ناو:
بیخ - هه‌و: بیخ] ۱- بن، ژیر. ۲- بنه‌رته،
ریشه، ئه‌سل. ۳- دوایی، ئاکام.

بیخواهن (ئان. ل) [بی‌4 + خواهن]
حالی هه‌ر شتی‌ک که هی که‌س نه‌بی،
هه‌رچی که خواهنی نه‌بی، بی‌خیو،
بی‌خودان، بی‌ساحیب. **بوون:**
هه‌رچی و هه‌ر شتی‌ک که خواهنی نه‌بی.
خۆ لی **کردن:** وه‌خۆ نه‌گرتن و حاشا
له که‌سیک یا شتی‌ک کردن و خۆ به
خواهنی دانه‌نان، خۆ لی بی‌ساحیب
کردن. ۳: کابرا وای خۆ لی له مندالانه
بی‌خواهن کردوه هه‌ر ده‌لی بابی وانیش
نیه.

بیخود (ئان. ل) [بی‌4 + خود] ۱-
بی‌سوود، بیکه‌لک، بی‌هووده، بی‌خۆ.
۲- له‌خۆوه، به بی‌ویست.

بیخودا (ئان. ل) [بی‌4 + خودا] ۱-
که‌سیک که خودای نه‌بی، بی‌دین، بی
ئیمان، خودانه‌ناس. ۲- زالم، زۆردار،
دل‌ره‌ق، بی‌به‌زه.

بیخودان (ئان. ل) [بی‌4 + خودان]
بی‌خیو، بی‌خواهن. ۳: ئیستا هه‌زار و

بی‌حه‌وسه‌له (ئان. ل) [بی‌4 +
حه‌وسه‌له] بی‌واز، وه‌رهن، بی‌تاقه‌ت. **بوون:**
بی‌واز بوون، هه‌وسه‌له بوون،
بی‌تاقه‌ت بوون. **کردن:** بی‌تاقه‌ت
کردن و بی‌واز کردنی که‌سیک.

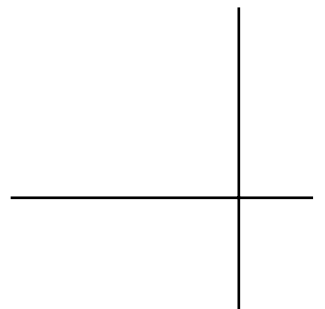
بی‌حه‌وسه‌له‌یی (حم.) [بی‌حه‌وسه‌له +
یی] بی‌وازی، بی‌تاقه‌تی.

بی‌حه‌یا (ئان. ل) [بی‌4 + حه‌یا] ۱-
رووه‌لمالو، بی‌شهرم. ۲- به‌دغه‌ری،
شلووق. **بوون:** ۱- بی‌شهرم و
رووه‌لمالو بوون. ۲- به‌دغه‌ری بوون،
شلووق بوون. **کردن:** بی‌شهرم
باره‌ییانی مندال و که‌سیک.

بی‌حه‌یایه‌تی (حم.) [بی‌حه‌یا + ئایه‌تی]
۱- بی‌شهرمی. ۲- به‌دغه‌ری، شلووقی،
بی‌حه‌یایی. **کردن:** ۱- بی‌شهرمی
کردن. ۲- به‌دغه‌ری کردن، شلووقی
کردن. & بی‌حه‌یایی کردن.

بی‌حه‌یایی (حم.) [بی‌حه‌یا + ئی] بر:
بی‌حه‌یایه‌تی. **کردن:** بر: بی‌حه‌یایه‌تی
کردن.

بی‌حیساب (ئان. ل) [بی‌4 + حیساب]
هیچ له هیچ، پاک. ۳: قه‌رز که‌م دایه‌وه
ئیستا من و تو بی‌حیساب. **بوون:**
پاک له پاک بوون، پاک بوونه‌وه‌ی

چوارسهد مائی خۆم و مام
سهرهویرانه/ خانزادهخانی ههیرئ
بیتساحتیه و بیتخودانه (مان ل ۸۶).

بیتخهوشیی (حم.) [بیتخهوش + ئیی]
بیتگریدی، پاکیی، خاوینیی،
بیتکهمایهسیی، بیتغهوشیی.

بیتخوست (ئان. ل) [بیت 4 + خوست]
بیتدنگ و جوولّه، بیتهست، بیتهست و
خوست.

بیتخه یال (ئان. ل) [بیت 4 + خه یال]
که سیک که گوئی نه داته هیچ و هیچی لا
گرینگ نه بی، بیتخه م. **برون:**
گرینگایه تی نه دان به هیچ، گوئی نه دانه
هیچ.

بیتخو (ئان. ل) [بیت 4 + خو]
بیتسوود،
بیتخود، بیتهووده.

بیتخه بهر (ئان. ل) [بیت 4 + خه بهر] ۱-
بیت ناگا، ناناگا. ۲- له پر، له نه کاو.

بیتخه یالی (حم.) [بیتخه یال + ئیی]
چلۆنایه تی و کرده وهی که سی بیتخه یال،
بیتغه میی. **خۆله دان:** غه م نه
خواردن و به ته وا وه تی بیتخه یال بوون.

بیتخه بهری (حم.) [بیتخه بهر + ئیی]
خه بهردار نه بوون، بیت ناگابی.

بیتخیر (ئان. ل) [بیت 4 + خیر]
که خیر و قازانج و چاکه سی بو که س
نه بی.

بیتخه م (ئان. ل) [بیت 4 + خه م] ۱-
که سیک که غه م و په ژاره ی نه بی. ۲-
که سیک که گوئی نه داته هیچ، بیتخه یال.

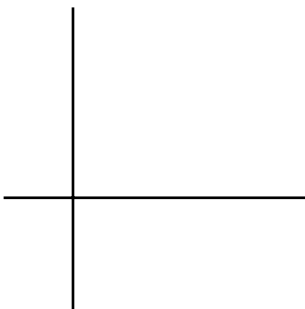
بیتخو (ئان. ل) [بیت 4 + خو]
گیانداری بیتخاوه ن.

& بیتغه م. **بوون:** ۱- په ژاره و خه م
نه بوون. ۲- له خه یال و خه م به دوور
بوون، بیتخه یال بوون. **کردن:**
که سیک له خه م و په ژاره خلاس کردن.

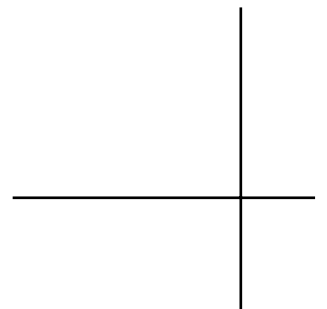
بیتداد (ئان. ل) [بیت 4 + داد] ۱- زولم،
زوریی. ۲- هاوار، سکالا، شکایه ت. ۳-
یاگیتو ته نه نیه ن داد ویم که روون/ جه
دهس تو بیتداد وه لای کت به روون
(مه وله وی ل ۳۳). ۳- زیاد له نه ندازه،
زور زور. ۴- نه وه پاره یه کی بیتداد زوره.
کردن: ۱- زولم کردن. ۲- هاوار
کردن.

بیتخه می (حم.) [بیتخه م + ئیی]
کرده وهی که سی بیتخه می، بیتخه یالی.

بیتخه وش (ئان. ل) [بیت 4 + خه وش]
بیتعیب، بیتکه موکوورپی، پاک و بیتگر،
بیتغه وش.

- بیدار** (ئان.) [هه‌خ: ویغراد] ۱- به‌ئاگا، وه‌خه‌به‌ر، نه‌خه‌وتوو. ۲- ئاگادار، وریا، تیگه‌یشتوو. **بوون:** وه‌خه‌به‌ر هاتن، وه‌ئاگا هاتن، به‌ئاگا بوون. **کردن:** وه‌خه‌به‌ر هیئان، له‌خه‌وه‌ستاندن.
- بیداری** (حم.) [بیدار + ئی] ۱- به‌خه‌به‌ری. ۲- وریایی، ئاگاداری.
- بیددان** (ئان.) [بی‌4 + ددان] ۱- که‌سیک که‌ددانی ده‌زاری دا‌نه‌بی یا نه‌مابی. ۲- که‌سی که‌م‌ددان بو‌ته‌وس و گالته.
- بیدەر 1** (ئان.) [بی‌4 + دەر] [بپه‌نا، بی‌که‌س.
- بیدەر 2** (نا.) [عه‌ر: بیدر] خرمان، جیخوون، جۆخین، بیدەر.
- بیدەرد** (ئان.) [بی‌4 + دەرد] ۱- که‌سیک که‌ئیش و دهردی نه‌بی. ۲- که‌سیک که‌ناخۆشی و مه‌ینه‌ت و به‌دبه‌ختی نه‌بی، بیوهی.
- بیدەرەتان** (ئان.) [بی‌4 + دەرەتان] که‌سیک که‌ریگای هیوا و نه‌جاتی لیبراوه، چاره‌لیبراو.
- بیدەست** (ئان.) [بی‌4 + دەست] ۱- که‌سیک که‌دهستی برابی. ۲-
- بیده‌سته‌لآت، داماو، ناتوان، بیچاره.
- بیدەست و پەن** (ئان.) [بی‌4 + دەست + و + پی] ۱- که‌سیک که‌دهست و پنی نه‌بی. ۲- (مج.) که‌سیک که‌هیچ کاریکی له‌دهست نه‌یه، خوێری. & بی‌پاوپه‌ل. **بوون:** هیچ کاریک له‌دهست نه‌هاتن، هیچ پی‌ئه‌نجام نه‌دران، خوێری بوون، بی‌پاوپه‌ل بوون.
- بیدەستەلآت** (ئان.) [بی‌4 + دەسته‌لآت] ۱- که‌سیک که‌له‌ئاست کار و مه‌سه‌له یا که‌سیک هیز و توانایی مادی و مه‌عه‌نوی نه‌بی، بیده‌ست. ۳- له‌ئاست ژنه‌که‌ی بیده‌سته‌لآته. ۲- هه‌ژار، فه‌قیر، ده‌ستکورت. **بوون:** ۱- خاوون ده‌سته‌لآت و هیز نه‌بوون. ۲- هه‌ژار و ده‌ستکورت بوون. **کردن:** له‌ده‌سته‌لآت خستن.
- بیدەستەلاتیی** (حم.) [بیده‌سته‌لآت + ئیی] [چلۆنایه‌تی بیده‌سته‌لآت، بیده‌سته‌لآت بوون، توانایی نه‌بوون، بی‌هیزی، بیده‌ستی.
- بیدەستی** (حم.) [بیده‌ست + ئیی] بر: بیده‌سته‌لآتی. ۳- سه‌راپامی به‌ر ئه‌شکه‌نجه‌ی عوقوبه‌ت گرتوه‌دوران/ له‌به‌ر بیده‌ستییه‌ واتیده‌گه‌ن خه‌لقی که

بیچاره (مه حوی ل ۲۲۹).

و دین نه بوون، بی ئیمانیه، کافریه.

بیدهمار (ثان. ل) [بی 4 + دهمار] ۱-
خو به زل نه زان، بیدهعی. ۲- بیغیرهت،
بیترهگ

بیتر 1 (نا.) [بی ۱] ۱- کاری کو کردنه وهی
ناژهل بو دوشین، بیتره، بیتری. ۲- بری:
بهرده بیتر. **له دان:** کو کردنه وهی و
ناماده کردنی ناژهل بو دوشین.

بیدهنگ (ثان. ل) [بی 4 + دهنگ] ۱-
کسه سیک که زور خو له قسه کردن
هه لئاقوتینئی. ۲- نارام، کپ، بیهات و
هاوار. ۳- دل به غهم، مات، خه مناک. ۴-
کسه کی کهم قسه و فه قیروکه. **بوون:**
۱- نارام بوونی ولات. ۲- مات بوون،
خه مناک بوون. ۳- دهست له قسه
هه لگرتن، ته او کردن و برینه وهی قسه.
۴- کپ بوون، بیهات و ههرا بوون.
کردن: له دهنگ خستن، نارام
کردن.

بیتر 2 (نا.) [باک] بری: بیل
بیتر 1 (نا.) [سور] بری: بیلا. ۳- سینگ
مافوورهی خو رهسان هینام له لای
به غدایی/ روژی یارم میوان بی
رایب خه له بیرای (فولکلور ل ۲۵).

بیترک 1 (نا. ل) [بیتر 2 + ک] [باک] ۱-
بیلچه، خاکه ندان. ۲- ئیسکی شان.
بیترک 2 (نا.) [بری: به ریک] [باک]
گیرفان

بیدهنگی (حم.) [بیدهنگ + ئی] ۱-
هات و هاوار و دهنگ نه بوون، نارامیه،
ئه هوه نیی. ۲- خه مناکیه، ماتیه.

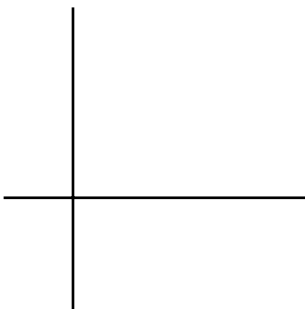
بیترکه ر (نا. ل) [بیتر 1 + که ر] بری: بیتری
بیرون (نا.) بری: بیابان
بیتره (نا.) بری: بیتر 1/۱.

بیترین (ثان. ل) [بی 4 + دین] کسه سیک
که پروای به دین نه بی، بی ئیمان،
کافر. **بوون:** ۱- خاوهن ئیمان
نه بوون ۲- کافر بوون، له دین چوونه دهر.
کردن: کافر کردن، له دین بردنه
دهر.

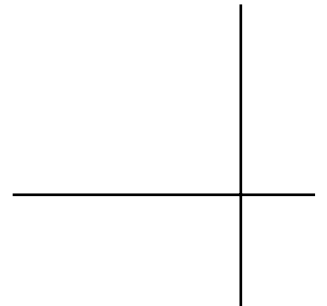
بیتره دوش (نا. ل) [بیتر 1 + هه + دوش]
۱- مه ردوش، بیتری. ۲- ده فری شیر تیدا
دوشین.

بیتری (نا. ل) [بیتر 1 + ئی] ۱- ژن یا
کچیک که ناژهل ده دوشی، بیتریفان،
بیترکه ر، بیتره دوش، بیریوانه. ۲- [باک]

بیترینی (حم.) [بیترین + ئی] ئیمان

- شویینی مهر دوشین، بیتر. ۳- ناوه بو میتینه.
- بیترشان** (نا. ل.) [بیتری + شان] [باک]
بر: بیتری
- بیتریک** (نا. ل.) [بر: بهریک] [باک]
گیرفان
- بیتریوانه** (نا. ل.) [بیتری + وان + ئه]
[زا] بر: بیتری
- بیتروحم** (ئان. ل.) [بیټی 4 + روحم]
که سیک که روح و بهزهیی ده دل دانهیی، دلرهق، بیترحم، بیبهزه.
- بیتروحمی** (حم. ل.) [بیتروحم + ئیی] کار و کردهوی که سی بیتروحم، دلرهقیی، بیبهزهیی، بیترحمی.
- بیتروق** (ئان. ل.) [بیټی 4 + روق] بر: بیگیان
- بیترروح** (ئان. ل.) [بیټی 4 + روح] بر: بیگیان
- بیترحم** (ئان. ل.) [بیټی 4 + رحم] بر: بیتروحم
- بیترحمی** (حم. ل.) [بیترحم + ئیی] بر: بیتروحمی
- بیترهزا** (ئان. ل.) [بیټی 4 + رهزا] ۱-
- بیترحم، بیبهزه، دلرهق. ۲- خوینتال، رهزاگران، رهزاقورس، گوشتتال. —
- بوون:** ۱- دلرهق بوون، زالم بوون. ۲- خوینتال بوون. **خو** — **کردن:** خو ناحهز کردن و خو له بهرچاوان خستن، خو خوینتال و ئیسک گران کردن.
- بیترهگ** (ئان. ل.) [بیټی 4 + رهگ] که سیک که نامووسی زور لا گرینگ نیه، بیدهمار، بیغیرهت.
- بیترهنگ** (ئان. ل.) [بیټی 4 + رهنگ] ۱- حالی هر شتیکی که رهنگی نهیی. ۲- رهنگ پهراو.
- بیترهنگی** (حم. ل.) [بیترهنگ + ئی] ۱- چلوناپهتی شتی بیترهنگ. ۲- رهنگ پهراوی.
- بیتر 1** (نا. ل.) [باک: بیتر - ناو: بیتر، قیز - باش: قیز، بیتر - ههو: بیتری، قیزی - زا: بیتر] حاله تیکه له مرؤف و هندیک گیانله بهر دا که به دیتن و بوئن کردن و خواردنی هندیک خواردهمهی و شتی دیکه دلی تیکدهچی. — **کردن:** دل تیکچوون و دل شیوان له شتیکی یا که سیک. — **لیبرونهوه:** بیمهیلی و دل شیوان له خواردنی شتیکی یا له دیتنی ئه و شته یا که سیک، بیتر لیههستان، بیتر

بیتزاری (حم.) [بیتزار + ئیی] ۱-
بیتمهیلیی. ۲- توورهیی.

بیتزان (چا. ل) [له: بیتزا] له بهر چاو
که وتن، بیتز لیکردن، لی بیتزار بوون،
بیتزان، بیتزیای. ۳: گۆتمی بیتنه ماجت
که م خۆی هاو پشتمه ی ئامپیزئ / له بهر
ئو کیژه جوانه دنیا م له بهر ده بیتزئ
(فۆلکلۆر ل ۶۰)

بیتزان (چا. ل) بر: بیتزان

بیتزراو (نا. مف.) [له: بیتزان]
له بهر چاو که وتوو، ناخۆشه ویست. ۳:
ئهن پیم خۆش نیه ئاودهنگی قه ل بم /
ئهن پیم خۆش نیه بیتزراوی گه ل بم
(تاریک و روون ل ۱۱۴).

بیتزگ (نا. ل) [بیتزا + 1 گ.] [باش - ئه ر]
بر: بیتزوو

بیتزگه وان (ئان. ل) [بیتزگ + ئه +
وان] [ئهر] بر: بیتزوو که ر

بیتزمان (ئان. ل) [بیتزا + 4 زمان] ۱-
که سیک که نه توانی قسه بکا، لال. ۲-
بهسته زمان، فه قیر حال، فه قیرۆکر.

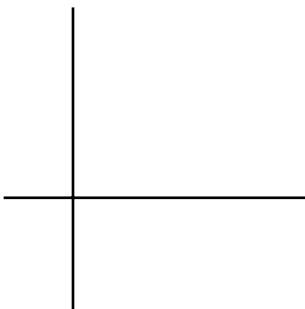
بیتزوو (نا. ل) [بیتزا + 1 ئوو] [باک]:
بیتزوو - ناو: بیتزوو، بیتزگ، بیتزی - باش:
بیتزگ] ئاره زوو و مهیلی ژنی زگپر بو

لیهاتن، بیتز لیکردن. **لیکردن: بیتز**
لیهاتن، بیتز کردن. **لیهاتن: بر:** بیتز
لیتبوونه وه. **لیههستان: بر:** بیتز
لیتبوونه وه. **هاتن: بیتز** کردن، بیتز
لیهاتن. ۳: بیتز نایه گۆشتی که رویشکی
بخۆم. **ههستان: دل** شیوان و بیتز
لیتبوونه له شتیک، بیتز ههستان. **ههستاندن:**
بوونه هۆی بیتز ههستانی
که سیک، بیتز ههستاندن. ۳: هتند به
پیسسی نانی ده خۆی بیتزی پیانو
ههله دستینی. **ههلهستان: بر:** بیتز
ههستان. **ههلهستاندن: بر:** بیتز
ههستاندن.

بیتز 2 (نا. ؟) [رنگ. ۳: بیتزی ئه م
قالییه له بیتزی ئه و قالیه یه.

بیتزات (ئان. ل) [بیتزا + 4 زات] که سیک
که زات و وره ی نه بی، ترسه نۆک.

بیتزار (ئان. ل) [بیتزا + 4 زار] ۱- حالی
که سیک که له کار و کرده وه به ک زۆر
ماندوه، وه پهن، جاپز. ۲- حالی که سیک
که له دیتن یا کاری که سیک حالی
تیکچی. **بوون:** ۱- وه پهن بوون،
جاپز بوون. ۲- رق ههستان، حال
تیکچوون. **کردن:** ۱- جاپز کردن. ۲-
حال تیک دان.

هه‌ندیک خواردن، مه‌گیرانی، نه‌وریانی، مه‌ورانی، مژن. **کردن**: ئاره‌زوو کردن و ئیشتیا کردنی ژنی زگپر بۆ خواردمه‌نی، مه‌گیرانی کردن. ÷ چیه دنیا، ژنیکه هه‌ر شه‌وی سکپر به‌سه‌د فیتنه / سبه‌ینی زوو به‌خوینی جه‌رگی ئه‌هلی دڵ ده‌کا بی‌زوو (مه‌حوی ل ۲۵۵).

بی‌زوو‌که‌ر (؟) [بی‌زوو + که‌ر] ژنیک که مه‌گیرانی ده‌کا، مه‌گیرانی که‌ر.

بی‌زه‌حمه‌ت (ناک. ل) [بی‌4 + زه‌حمه‌ت] ۱- بیکوپره‌وه‌ری و ره‌نج، هاسان. ÷ هه‌روا سووک و سانا و بی‌زه‌حمه‌ت کاریکی باشی ده‌ست خست. ۲- (شری.) زه‌حمه‌ت نه‌بی!، تکایه! ÷ بی‌زه‌حمه‌ت کوتیکم نان ده‌یه!

بی‌زه‌روو (گیا.) [؟] گیایه‌کی تیژ و تونده، له‌ ئاو دا سه‌وز ئه‌بی، گه‌لاکانی وه‌کوو گه‌لائی که‌ره‌وزه، ساقی ئه‌ستووور و ناسک و پراوه، خواردنی باشترین شته بۆ فریدانی لمی گورچیله، کووزه‌له (کشت و کال ب ۱ ل ۵۳).

تیبینی: هه‌ژار ئه‌م وشه‌ی به‌شپوه‌ی بی‌زه‌روۆ نووسیوه (بر: هه‌نبانه ب ۱ ل ۹۱) و خالی‌ش به‌شپوه‌ی بی‌زه‌روو (بر: خال ب ۱ ل ۱۸۵).

بی‌زی (نا. ل) [بی‌زی 1 + ئی] ۱- [سوژ] بر: بی‌زوو. ۲- (نا.) [هه‌و] بر: بی‌زی 1

بی‌زی 1 (ر.) [له: بی‌ژتن 1] ۱- به‌هه‌ندیک ناو که پپوه‌ندییان به‌ئاوازه‌وه‌وه‌هیه ده‌لکی و ناوی فاعلی ساز ده‌کابه‌مانای خوین. ÷ گۆرانی بی‌ژ، قامبیژ، به‌یت بی‌ژ، ده‌نگبی‌ژ. ۲- به‌مانای ویژهر، ویژ. ÷ هه‌تله‌بی‌ژ

بی‌ژ 2 (ر.) [له: بی‌ژتن 2] به‌ناوه‌وه ده‌لکی و ده‌که‌وی و مانای دابیژهر ده‌دا. ÷ ئارده‌بی‌ژ، ئاله‌بی‌ژ

بی‌ژ 3 (نا.) [زا] بر: باج

بی‌ژان 1 (گیا.) [ناو: بی‌ژان، بی‌ژانه، بۆژانه] گیایه‌کی خو‌رسکه، بونیک‌کی توندی هه‌یه، گوله‌کانی زه‌رد و ورد و به‌کۆمه‌له.

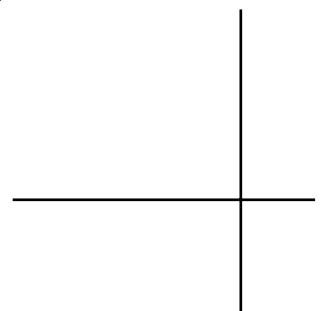
بی‌ژان 2 (چا. م) بر: بی‌ژتن

بی‌ژانن (چا. م) بر: بی‌ژتن 2

بی‌ژانه (گیا.) بر: بی‌ژان 1

بی‌ژانه‌وه (چا. م) بر: بی‌ژتن 2

بی‌ژتن 1 (چا. م) [ئه‌و: فه‌ج، فه‌ک، فه‌ش - سان: فه‌ج - په‌ه: فاجییتنه‌ن. باک: بی‌ژتن - ناو: بی‌ژتن - هه‌و: واته‌ی - زا: فاجه‌بیش، فاجیاییش] چاوگی ئیستا و

داهاتووی کوتن، قسه کردن، ئاخاوتن، کوتن، ۴۴ ئیژم، دبیزن، بیژه!

بیژمار (ئان. ل، ئاک. ل) [بی 4 + ژمار] ئهونده زۆر که له بژاردن نهیه، له راده بهدهر، بیسبژار/۲، بی ئهژمار، بیژاده.

تیبینی: کوتن دوو چاوگی ههیه (وهک هیشتن و هیلان). یهک چاوگی رابوردوو که به کوتن دهردهبردیی (کوتم، پیکوت، کوتیوویمان ۰۰) دووهه م چاوگی ئیستا و داهاتوو که له ههندیک زاراوه و ناوچه به چاوگیکی وهک (ئین) دهردهبردیی وهک: (دهلیم، بلئ، ...) و له ههندیک ناوچه و شوینی دیکه به بیژتن (بیژه، ئیژئ، ...). بیژتن وهک چاوگ به گشتی دهکار ناکرئ به لام کۆمهله وشهیهکی زۆر له م چاوگه کهوتون وهک: ویژهر، وشه، واژه، واته، واتا، راویژ، لاوژه، لاوک، ههوا، ئاوان، ...

بیژنگ (نا. ل) [بیژ 2 + نگ] بری: بیژینگ

بیژوو (ئان. ل) [بی 4 + ژوو (ژهک)] بری: بیژهک

بیژهک (ئان. ل) [بی 4 + ژهک] مه و بزنیکی که دواي زان شیریان وشک دهبی یا له کهمی دها، بیژوو، ئهبرهش، بیژسیر.

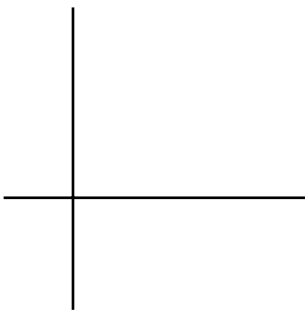
بیژینگ (نا. ل) [بیژ 2 + ئینگ] [باک]: بیژنگ - ناو: بیژنگ، بیژینگ - باش:

بیژنگ [دهفریکی خری ههندیک قووله، به قهرا دهفهیهک دهبی، بنهکهی تۆری سیمی کون کونی تیگراوه، دهروویهری داره که به خهركه مان خواری دهکهنهوه، بۆ دابیژتن که لکی لیوهردهگرن. بیژینگ له پهیوهندی دهگه ل ئه شتهی که پیی دا دهبیژن گهوره و چووک و کونی ورد و درشتی ههیه، (هیلگه، داشگیر، بالهکهو، سههد).

بیژتن 2 (چا. م) (ئهو: فهئیک - پهه: فیختهن. باک: بیژتن - ناو: بیژتن، بیژان، بیژانهوه - باش: بیژانن] جیا کردنهوهی دوو شتی ورد و درشت به بیژینگ له یهکتر، له هیلگه دان، دابیژتن. ۴۴ نووری چاوم! چاوهکه م بی نووره بی تو، زهریهی/ خاکی دهرگاکت ببیژم بیکه مه کوحلی بهسهر (نالی ل ۲۰۲).

بیژینگ فرۆش (نا. فا) [بیژینگ + فرۆش] ۱ - کهسپک که بیژینگ ساز دهکا

بیژک (نا. ل) [باک] بری: بژ 1

و دهیفرۆشی. ۲- (کند.) مروۆقی بییشهرم و بیحهیا.

بیژینگ فروشی (حم.) ۱- کار و پیشه‌ی که‌سی بیژینگ فروش. ۲- (کند.) بیشه‌رمیی، بیحه‌یایی.

بیستانه‌وان (نا. ل، ئان. ل) [بیستان + چی] بر: بیستانه‌وان

بیستانه‌وان (نا. ل، ئان. ل) [بیستان + ئه + وان] [په‌ه: بوستانپان] که‌سیک که بیستان ره‌غه‌مه‌ل دینئ و ئاگای له بیستانه و پیپیراده‌گا، بیستانه‌وان، بیستانچی.

بیسان (نا. ل) [بی + سان] [ئه‌ر] بر: بیستان

بیسانه‌وان (نا. ل، ئان. ل) [بیسان + ئه + وان] [ئه‌ر] بر: بیستانه‌وان

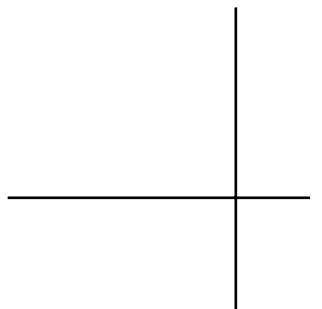
بیستان (نا. ل) [بی + ستان] [په‌ه: بوستان، بوئیستان. باک: بیستان، بوستان - ناو: بیستان، بیسان - باش: بیسان] پارچه‌ی زه‌وییه‌کی تایبه‌ت بو سه‌وزی و ته‌ره‌بار و میوه‌ی برکه‌یی، پاریز. || **بیستانی چۆمی**: بیستانیک که له به‌ستینی چۆم کرابی، بیستانی خیزی، چواربیستان. **بیستانی خیزی**: بر: بیستانی چۆمی

بیسفه‌ت (ئان. ل) [بی + سفه‌ت] که‌سیک که چاکه‌ی ده چاو دانه‌مینی، سپله، پینه‌زان. **بوون**: سپله‌بوون.

بیسووج (ئان. ل) [بی + سووج] بیتاوان، بیخته‌تا، بیگونا‌ه. :: کابرایان بیسووج و بیتاوان گرتوه و ده زیندانیان کردوه. **بوون**: بیتاوان بوون، بیگونا‌ه بوون.

بیسه‌روین (ئان. ل) [بی + سه‌ر + و + بن] قسه و کرده‌وه‌یه‌ک که روون و شیواوی تیگه‌یشتن نه‌بی، سه‌ر و بن نادیار، تیکه‌ل پیکه‌ل. **بوون**: روون نه‌بوونی قسه و کرده‌وه‌یه‌ک. :: ئەمن هه‌ر تیتنه‌گه‌یشتم ده‌لئی چی، قسه‌کانت

تیبینی: بی شکل‌یکی دیکه‌ی بین و بوئه. زوو بیستان پتر بو گول و گیای بوئدار ته‌رخان ده‌کردرا و بیستان مه‌به‌ست له جیی به بوئ بو له دوا‌یی

زۆر بېسەروبىن! كارەكانت ھەموو نەخوئىندەوارىيى.

بېسەروبىن.

بېسسېم (نا. ل.) [بىۋ 4 + سېم] دەزگايەكە كە شەپۇلى دەنگ بە بى پەيوەندى سېم لە شوئىنكى دىكەوۋە وەر دەگرى و دەينىرى، بېتەل، لاسلىكى، تەلسىز.

بېسەروپا (ئان. ل.) [بىۋ 4 + سەر + و + پا] ھالى مەرۇقى خوئىرى و لات و لووت، ھىچ و پوۋچ و بىكارە، مەرۇقى بېنرخ و بىكەسايەتى، بېسەر و پى.

بېش (ژ. تور: beş) [بېنچ، پەنج لە يارى تەختەنەرد دا. ۵ شەش و بېش.

بېسەروپى (ئان. ل.) [بىۋ 4 + سەر + و + پى] بى: بېسەروپا

بېشعورور (ئان. ل.) [بىۋ 4 + شعور] كەسىك كە ئەقلى و شعورى نەبى، نەزان، بى ئاقل، نەفام، كەوج.

بېسەروشوتىن (ئان. ل.) [بىۋ 4 + سەر + و + شوئىن] ون، نادىار، كەسى بېسوراغ. **چورون:** ون بوون و كەس بە سواغى كەسىك نەزانىن، شرت و گوم بوون.

بېشعوروى (حم.) [بېشعورور + ئى] بى ئاقلئىتى، نەزانىي، نەفامىي.

بېسەرەوبەرە (ئان. ل.) [بىۋ 4 + سەر + ئە + بەر 3 + ئە] ھالى شوئىن، جىگا يا كۆمەلىك كە لە سەر بارى ئاسايى و ياسايى نەبى و ئالۆز و تىكەل پىكەل بى، كەس لە كەس، بىقانوون.

بېشك 1 (ئاك. ل.) [بىۋ 4 + شك] بېگومان، يەقىن.

بېشك 2 (نا. ل.) بى: بېشكە

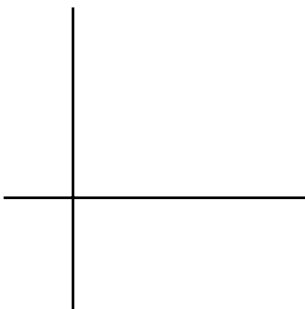
بېشكە (نا. ل.) [تور: beşik] لانك، لانكە، بېشك، بېشىگە. [بى: لانك]

بېسەواد (ئان. ل.) [بىۋ 4 + سەواد] ۱- كەسىك كە نەتوانى بنووسى و بخوئىنئەوۋە، نەخوئىندەوار، ئوممى. ۲- نەزان، كەسىك كە لە عىلم و زانست نەگا.

بېشوق (ئاك. ل.) [بىۋ 4 + شوۋ 2] لە رادە بەدەر، گەلىك زۆر، بېحەد. ۳- واوۋىلام بېحەد، زارىم بېشومەن / جە لای توۋ فەرياد جە دەس تۆمەن (مەولەوى ل ۳۳).

بېشور (ئان. ل.) [بىۋ 4 + شوو 1] ئنىك كە مېردى نەبى، بېوۋەژن، بېمېرد.

بېسەوادىي (حم.) [بېسەواد + ئىي] ھال و چلۆناپەتى كەسى بېسەواد،

۱- بېنامووسىي، بېغيرهتیی، ۲- رهزلیلی، ناپیاوهتی.

بېشهلان (نا. ل.) [بېشسه + لان] میښهسی گهوره و چړ و پر، میښهلان.

بې شهما (نا. ؟) [جۆړیک تووتنی باش و بۆن خوښه، بې شهما.

بې شمه (نا. ؟) بې شهما

بېشیر (نا. ل.) [بې۴ + شیر] نازهل و مالاتیک شیرى ویشک کردبې یا شیرى زۆر کم بې، بېژهک، ئهبرهش.

بېشیکه (نا. ؟) [زا] بې: بېشکه

بېعار (نا. ل.) [بې۴ + عار] ۱- کهسیک که عهیب و شوورهیی لا گرینگ نهبې. ۲: بېعاران، تېیان بکوتن به داران / هر دهچنهوه جېی جاران (امثال و حکم ل ۷۶). ۲- کهسی دم ههراش و درې و بېشهرم. ۳- مندالی هار و هاج و بهدغهپر. **بوون:** ۱- پې عهیب نهبوونی کار و کردهوهیهک، بېشهرم بوون. ۲- بهدغهپر بوون، هار و هاج بوون. **کردن:** بهدغهپر بار هیتانی منداال یا کهسیکی دیکه.

بېعاری (حم.) [بېعار + ئی] ۱- بېشهرمی. ۲- بهدغهپری، شلووقیی.

بېشه (نا. ؟) [ئهو: فهریشه - سان: فرکشه - سوغ: فیشاک - پهه: فیشکه. باک: بېشى - ناو: میښه، بېشه - ههو: بېشه، ویشه - زا: میښه] دارستانی خوړسکی چووک.

بېشهرم (نا. ل.) [بې۴ + شهرم] کهسیک که شهرم له کهس ناکا، رووهلمالو، بېچهیا. **بوون:** شهرم نهبوون، بېچهیا بوون.

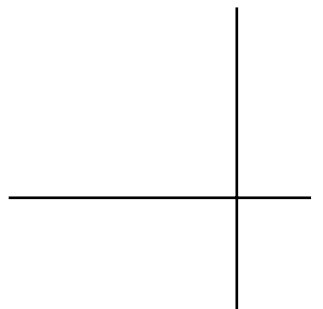
بېشهرمی (حم.) [بېشهرم + ئی] کار و کردهوهی کهسی بېشهرم، بېچهپایی. **کردن:** بېچهپایهتی کردن.

بېشهریک (نا. ل.) [بې۴ + شهریک] ۱- کهسیک که معامله و کار و مهسهلهیهک دا شهریکی نهبې. ۲- بېهاوتا، تاک و تهنیا. ۳- (مج.) خودا.

بېشهریکی (حم.) [بېشهریک + ئی] بېشهریک بوون، بېهاوتایی، تاک و تهنیایی.

بېشهرهف (نا. ل.) [بې۴ + شهرهف] ۱- کهسیک که ناموس و شهرهف لای گرینگ نهبې. ۲- پهست، رهزیل، ناپیاو. **بوون:** ۱- بېنامووس بوون. ۲- رهزیل و ناپیاو بوون.

بېشهرهفی (حم.) [بېشهرهف + ئی]

بیگوئی. **کردن:** له قسه دهر چوون، به قسه نه کردن. ☹️ نهوهی پیت دهنیم و ابکه بیقسهیی مه که!

بیقهدر (ئان. ل) [بی 4 + قهدر] که سیک یا شتیک که ریز و نرخی نه بی، سووک، بیپیز، پینرخ. ☹️ کابرایه کی زور بیقهدره! **بوون:** ریز لینه گیران، به سووک چاو لینکران.

بیقهدری (حم.) [بیقهدر + ئیی] حال و چلونا یه تی شت یا که سی بیقهدر و سووک، بیپیزی.

بیقهرار (ئان. ل) [بی 4 + قهرار] بی ئارام، ئارام لینبراو، نائارام، نهحه جمماو. **بوون:** چه جمین لینبران، ئارام لینه لگیران، نائارام بوون. **کردن:** چه جمین لینه لگرتن، ئارام لینبرین.

بیقهراری (حم.) [بیقهرار + ئیی] نائارامیی، نهحه جمین، ئارام لینبرایی.

بیقهاره (ئان. ل) [بی 4 + قهاره] ۱- حالی که سیک کی به ژن و بالآ و نه ندامت کی ناریک و پیک کی هیه. ۲- هر شتیک کی ناریک و پیک. ☹️ مائی بیقهاره، گولدان بیقهاره. **بوون:** ۱- ناریک و پیک بوونی به ژن و بالآ. ۲- ناریک و پیک بوون.

بیغهم (ئان. ل) [بی ۴ + غهم] بر: بیخهم

بیغوش (ئان. ل) [بی 4 + غوش] بر: بیخوش

بیغوشیی (حم.) [بیغوش + ئیی] بر: بیخوشی.

بیغایده (ئان. ل) [بی 4 + غایده] بیسوود، بیکه لک. **بوون:** بیسوود بوون، بیکه لک بوون، غایده نه بوون.

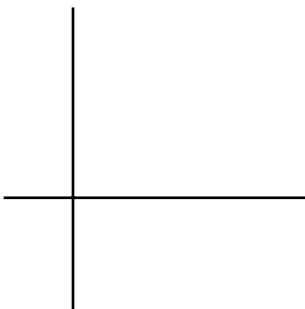
بیغروفیل (ئان. ل) [بی 4 + فر + و] فیل [که سیک که فیل و ته له که ی ده بن سهر دانه بی و ده گهل خه لک ساده و پاک و راست بی. **بوون:** رووراست و ساده و پاک بوون، فیل نه کردن.

بیغزیه تی (حم.) [بی 4 + غزیه تی] فیه زیحیت + ئیی [هه تک، سووکایه تی، رسوایی. **پیکردن:** ئابرووی که سیک بردن، سووکایه تی پیکردن، هه تک پیکردن.

بیغیکر (ئان. ل) [بی 4 + فیکر] ۱- بیغوش، بی ئافل، بی ئاوهر. ۲- بیخه یال، بیغهم.

بیغل (ئا.) [باک] بر: بیغل

بیغسهیی (حم.) [بی 4 + قسه + ئی]

نهې، كهسى بېپشت و بېپهنا. —
بوون: هيچكس نه بوون، بى خرم و
بنه ماله بوون، پشت و پهنا نه بوون.
— **مانهوه:** كهس و كار له كيس دان و
تهنيا مانهوه.

بېكهلك (ټان. ل.) [بېۍ 4 + كهلك]
[موك] حالى كهس يا شتيك كه كهلكى
نهې، بېفايده، بېسوود، بېكهلك. —
بوون: بېفايده بوون، بېسوود بوون.

بېكهلك (ټان. ل.) [بېۍ 4 + كهلك] برې:
بېكهلك.

بېكهيف (ټان. ل.) [بېۍ 4 + كهيف]
كهسيك كه له سهر كهيف نيه و كهيفى
ساز نيه، په شيو، خه مين. — **بوون:**
په شيو بوون، كهيفساز نه بوون.

بېكار (نا.) [په ه: بېكار] كارى زورى
و خوړايبى ره عيهت يو ئاغا و ئه رباب،
سوخره، بېكارى. — **پېكردن:** ۱- كارى
زورى و خوړايبى ئه نجام دان. ۲- ئه زيهت
كردن و تووشى كار كردنى كهسيك،
كارى نابه دل پې ئه نجام دان. & بېكارى
پېكردن

بېكارچى (ټان. ل.) [بېكار + چى]
كهسيك كه بېكارى دهكا، كهسى به
سوخره گيراو.

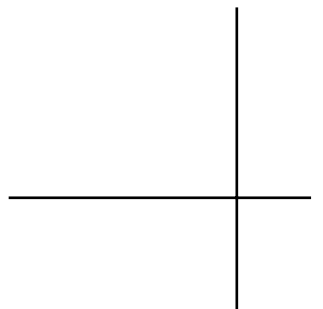
بېقيمهت (ټان. ل.) [بېۍ 4 + قيمهت] ۱-
بېنرخ، خوړايبى. ۲- (كند.) مروځى هيچ و
پوچ، خوړى. ۳- زور گرانبايبى وهها كه
قيمهتى دياربى نه كړى. ۴- پاكي گواړه
گوځى زورى بېقيمهته، قيمهتى له
خه زينهى كهس دانبيه (لاس و خه زال ل
۷۶). — **بوون:** ۱- بېنرخ بوون، هيچ و
پوچ بوون. ۲- زور به قيمهت بوون، له
قيمهت نه هاتن.

بېكار (ټان. ل.) [بېۍ 4 + كار] ۱-
كهسيك كه ئيش و كارى نهې. ۲- برې:
بېكاره. ۳- [باك] بېژن، سهلت. —
بوون: ۱- بې ئيش بوون، پشوو دان. ۲-
له كار دهر كراو. — **كردن:** له كار و
ئيش دهر كردن.

بېكاره (ټان. ل. - نا. ل.) [بېۍ 4 +
كاره] ۱- كهسيك كه بېكاروېار
دهخولپته وه و مه يلى له كار كردن نيه،
بېكار/۲، له شگران، ته وه زه ل. ۲- شتيكى
كه به كهلك نيه و ده كار نه كړدى.

بېكارى (حم.) [بېكار + ئىي] ۱-
ټاكامى بېكار بوون، كار نه بوون. ۲-
ته حليلي، پشوو.

بېكس (ټان. ل.) [بېۍ 4 + كهس]
كهسيك كه خرم و دوست و بنه ماله ي

بیگاری (حم.) [بیگار + ئی] بر: بیگار. **پیکردن:** بر: بیگار پیکردن. **بیگانه** (ئان . ل . نا . ل) [پهه: بیگانهک، بیگانیک، باک: بیانی - ناو: بیگانه - ههو: بیگانه] ۱- کهسیک ئاشنایهتیت دهگه‌ل نه‌بی، غه‌ریبه، نه‌ناس. ۲- کهسی خه‌لکی هه‌نده‌ران، لاوهکی، هه‌نده‌رانی.

ئه‌نجام نه‌دانی راسپارده و کاریک. **بیگویی** (حم.) [بیگوئی + ئی] کار و کرده‌وهی که‌سی بیگوئی. **کردن:** به قسه‌ی که‌سیک نه‌کردن، گوئی لی ئاخین له قسه‌ی که‌سیک.

بیگوش (ئان . ل) [بی‌4 + گوئ] [هه‌و] بر: بیگوئی

بیگیان (ئان . ل) [بی‌4 + گیان] ۱- هه‌ر بوونه‌وه‌ریک که‌ خاوه‌نی گیان نه‌بی. // گیاندار. ۲- خاوه‌ن گیانیک که‌ گیانی نه‌مابئی، مردوو، بی‌پرووح، بی‌پرووح. **بوون:** ۱- مردن، رووح ده‌رچوون. **کردن:** کوشتن.

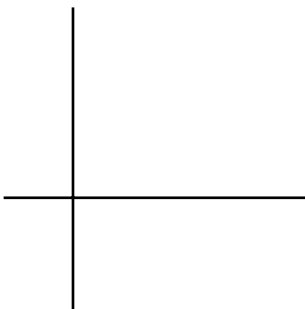
بیگانه‌په‌رست (ئان . فا) [بیگانه + په‌رست] ۱- که‌سیک که‌ بیگانه‌ی پی له خزم و که‌س و کار و ئاشنا باشتره. ۲- که‌سیک که‌ پیوه‌ندی ده‌گه‌ل بیگانه‌هه‌یه و به قـازانجی ئه‌وان و به دژی هاوینیشتمانه‌کانی ده‌جوولیتته‌وه. **بوون:** ۱- بیگانه‌ خوئش ویستن. ۲- پیوه‌ندی ده‌گه‌ل بیگانه‌هه‌بوون.

بیئل (نا.) [باک] بر: بیئل

بیئایه‌ن (ئان . ل) [بی‌4 + لایه‌ن] ۱- که‌سیک که‌ ته‌عه‌سووبی بۆ لایه‌نیک نه‌بی. ۲- که‌سیک که‌ لایه‌نگری بییر و باوه‌ریکی سیاسی نه‌بی. ۳- ده‌وله‌تیک که‌ لاگری ده‌سته‌لاتدار و هی‌زیکی گه‌وره‌ی جه‌هانی نه‌بی. & بیته‌ره‌ف. **بوون:** ۱- له نیوان دوو لایه‌ن و دوو مه‌سه‌له و دوو به‌رژه‌وه‌ندی دا ته‌عه‌سوب نه‌بوون و بۆ لیکدانه‌وه و نیوبژی کردن لایه‌نی هیچ کامیان نه‌گرتن. ۲- سه‌ر به‌ ده‌سته‌لاتدار و هی‌زیک نه‌بوون.

بیگانه‌په‌رستی (حم.) [بیگانه‌په‌رست + ئی] کاری بیگانه‌په‌رست. **کردن:** بیگانه‌ خوئش ویستن. :: سه‌د سال بکه‌ی بیگانه‌په‌رستی/ ئاخری هه‌ر دینی نوشستی (په‌ند)

بیگوئی (ئان . ل) [بی‌4 + گوئی] که‌سیک که‌ قسان ده‌ گوئی ناگرئ و قسه‌ی پیکوتراو ئه‌نجام نادا، بیگوئش. **بوون:** قسه‌ ده‌ گوئی نه‌گرتن و

بیلایهنی (حم.) [بیلایهن + ئی] بیلایهن بوون، بیتته‌ره‌فی.

بیلولو (نا.) [باک] بر: بیلولو

بیله (نا. د) دهنگی ئاژه‌ل، دهنگی بزنی و مه‌ر، باعه، باله، باره.

بیله‌بیله (نا. د) [بیله + بیله] دهنگی په‌یتا‌په‌یتای ئاژه‌ل، باعه‌باع، باله‌بال، بیله‌بیله.

بیله‌زهت (نان. ل) [بی‌4 + له‌زهت] ۱- که‌لاک و مه‌یتیک که زور لهت و پهت کرابی. ۲- زور، گه‌لیک. **کردن:** (کن.) که‌لاک و مه‌یتیک زور لهت و پهت کردن، له شکل و شه‌مایل خستن.

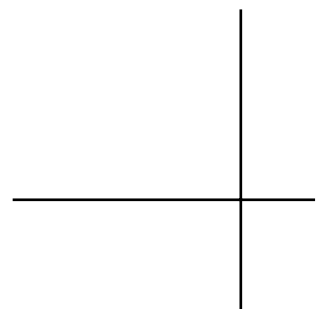
بیله (نا.) [په‌ه: بیله، فیله‌ک. تات: به‌ره، بیله - لار: بیر - فار: بیل. باک: بیر، بیله، مه‌ر - ناو: بیله - باش: بیله - زا: مه‌ر، مه‌ر] ۱- ئامرازی هه‌لقه‌ندننی زهوی و راگو‌یزتن و هه‌لگرتنی کۆما شتی دیکه، که بریتیه له ده‌سکیکی دریزی چیوی و ئاسنیکی پان و ساز کراو که هه‌ندیک جار بۆ هه‌لکه‌ندن کوته دارتیکی به ناوی ئه‌سپه‌ره تیده‌خه‌ن، پیمه‌ره. ۲- ئامرازی چیوی بۆ به‌فر مالین و رادان و هه‌لگرتنی کۆما شتی دیکه. ئه‌م ئامرازه بریتیه له ده‌سکیکی دریز و

دمتیکی چوارگۆشه‌ی پان، بیله‌دارینه، پاروو. **له به‌ر میچ چه‌قاندن:** (کن.) ته‌واو بوونی کار، رزگار بوون له کار، خلاسی هاتن.

تیبینی: هه‌ر وهکی نووسراوه بیله و مه‌ر به یه‌ک ریشه داندراون. ئه‌م دوو وشه هه‌ر چه‌ند به رواله‌ت دوو وشه‌ی سه‌ر به خۆ دیاری دهنه‌ن به‌لام له راستی دا هه‌ر یه‌کن و ئالوگۆری دوو پیتی (م) ده‌گه‌ل (ب) و (ل یا ل) ده‌گه‌ل (ر) پان به سه‌ر دا هاتوه. هه‌روه‌ها له زاراوه‌ی ناوه‌ندی دا مه‌ر به ته‌نیا ده‌کار ناکردری به‌لام له وشه‌ی پیمه‌ره [بی + مه‌ر + ئه] دا خۆ ده‌رده‌خا.

بیلا (نا.) [؟] سه‌کۆی پیشه‌وه‌ی خانوو که سه‌ری دا پۆشراوه به‌لام پیتی بی دهرک و په‌نجه‌ره و ئاواله‌یه، له کاتی گه‌رما به‌په‌ی لیراده‌خه‌ن و له ژیر سیبه‌ری داده‌نیشن و له کاتی دیکه‌ش باران و به‌فر به‌ر دهرگای ته‌ر ناکا، بیلا، هه‌یوان.

بیله‌چه (نا. ل) [بیله + چه] ۱- ئامرازیکه وهک بیله/۱ - ی به‌لام چووکتتر و هه‌مان کاریشی پیده‌کردری، پیمه‌ره‌ی چووک، بیلوچکه، بیلک.

بیلۆ (نا.) [باک: بیلوو - ناو: بیلۆ] و + حال] حالی که سیک که هیچی نه بی، هه ژار، فه قیر، نه دار. **بوون:** هه ژار بوون، فه قیر بوون، هیچ نه بوون.

بیلۆچکه (نا. ل.) [بیل + ئۆچکه] بر: بیلچه

بیلهدارینه (نا. ل.) [بیل + ئه + دارین + ئه] بر: بیل/۲

بیلهکان (نا. ل.) [بیل + ئه + کان]

ئامرازتیکی چووکه وهک بیل به لام زور چووکتر، کوته ئاسنیکی دم باریکه، دهسکی له دار و پهیاغ بو دهکهن و بو بزار و گیا و گول هلقه نندن که لکی لیوهرده گرن، پیشک، بزارچن، گیاکهن.

بیلهکهره (گیان.) [بیل + ئه + کهر +

ئه] مارمیلکهی شهوگهر (ههنبانه بوړینه ب ۱ ل ۹۳). شهوگهر، سؤل سؤل جهوره دوویشکیکی زور بچووکه (کشت و کال ب ۱ ل ۵۴).

بیلههر (گیان.) [بیل + ئه + ههر]

گیایهکی کوپستانی به هارییه وهک گونور وایه، گزره ئه کرئ بو ئازه ل (خال ب ۱ ل ۱۸۸).

بیمار (نا.) بر: بیمار

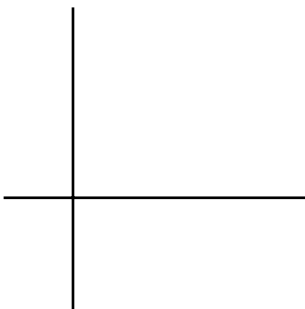
بیمال و حال (نا. ل.) [بی 4 + مال +

بیمزه رت (نا. ل.) [بی 4 + مزه رت

(عر: مضره) [موک] بیوهی، بی دهر و به لا، بی زهره و زیان، میمزه رت. هه یاخولا خال و مامی توم بیمزه رت بیتهوه له وی سفه ری (کانی مرادان ل ۱۷). **بوون:** بیوهی بوون، بی دهر و به لا بوون.

بیمنه ت (نا. ل.) [بی 4 + منه ت]

حالی ههرچی یا ههر شتیک که منه تی نه بی. **بوون:** ههرچی که دهکار کردن و که لک لیوهرگرتنی منه تی نه بی. هه چنده تان پیخوشه بیخون، میوهی ئه و باغی بیمنه ته. **کردن:** نه نجامی کاریک به هیچ دانان و پی گرینگ نه بوون. هه ئه و هه موو هه ولهم بو دای به لام تق کاره که مت بیمنه ت کرد.

تیبینی: بین هرچهند هی زاراهوی باکوورییه به لام له ئهدهبی کلاسیکی زاراهوی ناوهندیسی دا زۆر کسهلکی لئوهرگرتاوه. هه کوتی رووم وا دهکهم تیرم ببینی، چاوهپریم داخۆ/ له لای قیبلهه که کههی بای وهعهده ببینی نهسته رهن ببینی (وهفایی ل ۲۰۴). بۆ کهمی لهو عهنبه ره، بۆ تهقوییهی رۆحی دهماغ/ ببینی کا، وهک ئیمه دايم چاوهپریتی ئیحسانه رۆژ (مهحوی ل ۱۴۱).

بپناز (ئان. ل) [بئی 4 + ناز] حاللی کهسیک که نازی نهکیشرابی، کهسیک که خه مخۆری نهبی، بیخیتو، بیکهس. **بوون:** خه مخۆر نهبوون، بهبی ناز گهوره بوون.

بپنازی (حم.) [بپناز + ئیی] ناز نهکیشران، بپناز بوون، بیکهسی.

بپناو (ئان. ل) [بئی 4 + ناو 1] ۱- کهسیک که ناوبهدهروه نهبی. ۲- کهسیک که کهس نهیناسی، گومناو. **بوون:** ۱- ناوبانگ نهبوون، ناوبهدهروه نهبوون. ۲- گهمناو بوون.

بپناوی (حم.) [بپناو + ئیی] ئاکامی بپناو بوون، ناوبهدهروه نهبوون.

بیمهیل (ئان. ل) [بئی 4 + مهیل] ۱- کهسیک که مهیل و ئیشتیای نهبی. ۲- کهسیک که مهیلی ئه انجام دانی کارتیکی نهبی. ۳- نهویست، نهخواز، سارد و سپر. **بوون:** ۱- ئیشتیا نهبوون. ۲- مهیلی کارتیکی نهبوون. ۳- نهویستن، نهخواستن.

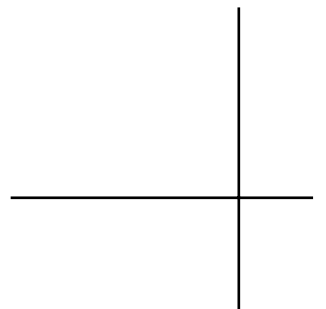
بیمهیلی (حم.) [بیمهیل + ئیی] ۱- بئی ئیشتیایی. ۲- پبخۆش نهبوون. ۳- ساردوسپری. **کردن:** نهخواستن و نهویستنی کهسیک یا پهپوهندییهک، سارد و سپر بوون له دۆستایهتی و پهیمان دا.

بیمیشک (ئان. ل) [بئی 4 + میشک] کهسیک که له هیچ حاللی نابی وهک ئهوهی میشکی نهبی، بئی ئاقل، گپژ و حۆل، گهوج.

بیمیشکی (حم.) [بیمیشک + ئیی] چلۆنایهتی بیمیشک، بئی ئاقلیی، گهوجایهتی، نهفامیی.

بپن 1 (ر.) [له: بهستن] ۱- رهگی بهستن ۲- به ناوهوه دهلکی و مانای بهستراو دها. هه دمبپن، دهزپن، زارپن، پشتپن.

بپن 2 (نا.) [باک] بر: بۆن

بیئدەر (نا.) [باک] بر: بیئدەر 2 فرۆشتن.

بیئرخ (ئان. ل.) [بی 4 + نرخ] ۱- ھەر شتتیکى به خوږايى. ۲- مروڤى بئريز، ھيچ و پوچ، بيوهج، سووک، بيقيمەت. **بوون:** ھيچ و پوچ بوون، سووک بوون، بيقيمەت بوون. **کردن:** بيقيمەت کردن، سووک کردن.

بيئرخىي (حم.) [بيئرخ + ئىي] ھيچ و پوچىي، سووک بوون، بايەخ نەبوون، بيقيمەتتىي.

بيئزىن (نا.) [فەر: benzine] ۱- ئاوكىيەكى بئرهنگى بؤنداره، له ئاو سووكتره، زوو گر دهگرئ و ئەگەر سەرى ئاوه لا بئ دەچتتە ھەواوه، له ۷۰ دەرجهى دا دەكوئى، فؤرمؤلەكەى C_6H_6 ھە ھە تەقتىرى قەترانى رەژى بەردىنە ساز دەبئ. ۲- بيئزىنى ئاسايى ھە ھە نەفت دەگرتئ و بؤ ھەكار خستنى مەكىنە و ماشين كەلكى لئوھردەگرن. & بەنزىن

بيئزىن فرۆش (ئان. فا) [بيئزىن + فرۆش] كەسئك كە بيئزىن دەفرۆشى.

بيئزىن فرۆشىي (حم.) [بيئزىن فرۆش + ئىي] ۱- كارى كەسى بيئزىن فرۆش. ۲- (نا. ل) شوين و جيگاي بيئزىن

بيئسرىن (ئان. ل.) [بي 4 + نسرین] بيئغم، بيخەفەت. ۳- مير دەلئ: كاكەمەم بهو خوولايەي كەم بيئسرىنە / پادشايتكى بئشەريكە، ھيچ شەريكى لەبؤ نينە (مان ل ۶۷).

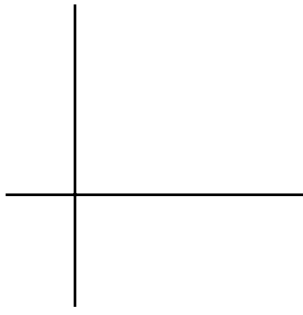
بيئنوئز (ئان. ل.) [بي 4 + نوئز] ۱- حالى پياويك يا ژنيك كە لە بەرنزىكى لە يەكتەر لەشيان پيس بوە و دەبئ غوسل دەرگەن. ۲- ژنى دە ھەيزهوه چوو. **بوون:** ۱- لەش پيس بوون دواى نزيكى. ۲- دە ھەيزهوه چوون.

بيئنوئزىي (حم.) [بيئنوئز + ئىي] ۱- لەش پيس بوون لەبەر نزيكى. ۲- ئاكامى دە ھەيزهوه چوون.

بيئنه بيئ (نا. ل.) [بيئن + ئە + بيئن] دەنگ و ھەراى زؤر، ھەرميئ. ۳- ھەللاھەللا و گرمەگرم و بيئنه بيئە / مەرزىنگان دەگرى بە دوو چاوى باز و بە ئەبرؤيەكە شەھيئە (شؤرمەحمود ل ۵۲).

بيئنه سيب (ئان. ل.) [بي 4 + نەسيب] بيئبەش، بيئبەريي.

بيئنه هايەت (ئان. ل.) [بي 4 + نەهايەت] ۱- ھەرچى كە نەهايەتى نەبئ،

بی کوتایی و دوایی، بیپایان. ۲- له
رادبه‌دهر، گه‌لیک ژۆر.

بیینه و بهره (نا. چا) [له: هیئان و
بردن] کاری هیئان و بردنی که‌سیک.
— **پیکردن**: که‌سیک نه‌زیهت کردن به
هیئان و بردنی، نه‌ورۆ و سبه‌ی پیکردن.
؟ نه‌ی بیینه و بهره چیه به‌و کابرا
به‌سته‌زمانه‌ی ده‌که‌ی!

بینیاز (ئان. ل) [بی‌4 + نیاز] که‌سیک
که پتویستی به هیچ شتیک نه‌بی،
ده‌سرۆیو، ده‌وله‌مه‌ند. — **بورن**:
پتویست به هیچ شتیک نه‌بوون، نیاز
نه‌بوون. — **کردن**: که‌سیک تیر و
ته‌سه‌ل کردن وها که نیازی به هیچ
نه‌بی.

بینیازی (حم.) [بینیاز + ئیی] بینیاز
بوون، ده‌وله‌مه‌ندی.

بینیوبر (ئاک. ل) [بی‌4 + نیو + بر]
بیوچان، له‌سه‌ریه‌ک، په‌یتاپه‌یتا. ؟ دوو
ساعه‌ته بینیوبر قسان ده‌کا. دوو رۆژه
بینیوبر باران ده‌باری و لیتناکاته‌وه.

بی‌واده (ئان. ل) [بی‌4 + واده] بی
وهخت و کاتی دیاری کراو، نه‌خوازاو.
؟ که‌له‌بابیک که بی‌واده بخوینی سه‌ری
ده‌برن.

بیواز (ئان. ل) [بی‌4 + واز] بی‌تاقه‌ت،
بی‌حه‌وسه‌له، جارز. — **بورن**: بی‌تاقه‌ت
و بی‌حه‌وسه‌له بوون. — **کردن**: بی‌تاقه‌ت
کردن، بی‌حه‌وسه‌له کردن، جارز کردن.

بی‌وچان (ئان. ل) [بی‌4 + وچان]
په‌یتاپه‌یتا، بی‌پیشوو دان، په‌کپشوو. ؟
بی‌وچان کار ده‌کا و بی‌وچان ده‌نووسی.

بی‌وره (ئان. ل) [بی‌4 + وره] که‌سیک
که وره و بویری نه‌بی، ترسه‌نۆک. —
بورن: له نه‌نجام دانی کاریک ترسان،
نه‌ویران، ته‌سه‌نۆک بوون.

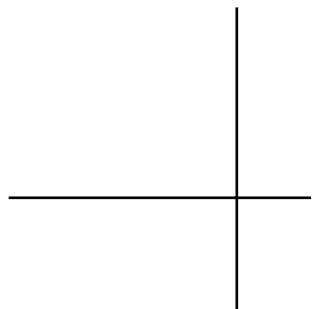
بی‌وله (کیان) بر: بی‌وله.

بی‌وه (نا. ل) [ئو: قینه‌فا - په‌ه:
قیپه‌ک، قیوه‌ک. فار: بیوه - لار: بۆقه -
تات: قیقه - بیر: بیوه، بیوه. باک: بی -
ناو: بیوه - باش: بیوه - هه‌و: بیوه - زا:
قییا] ژن یا پیاویکی جووته‌که‌ی مردبی
یا نه‌وه که لیک جیا بووبه‌وه و به ته‌نیا
بژین.

بی‌وه‌پیا (نا. ل) [بی‌وه + پیا] 2
[هه‌و] بر: بی‌وه‌پیاو

بی‌وه‌پیاگ (نا. ل) [بی‌وه +
پیاگ] [ئهر] بر: بی‌وه‌پیاو

بی‌وه‌پیاو (نا. ل) [بی‌وه +

پیاو] پیاویک که له ژنه کهی جیا بووینته وه یا ئه وه که ژنه کهی مردبئی و به تهنیا مابینته وه، بیوه پیا، بیوه پیاگ، بیوه میرد.

بیوه میرد (نا. ل، ئان. ل) [بیوه + میرد] بر: بیوه پیاو

بیوله (گیان.؟) [بیچووی ورج، بیوله.

بیوهج (ئان. ل) [بی 4 + وهج] حالی که سیک که نرخ و ریزی نه بی، هیچ و بووچ، بینرخ.

بیوهخت (ئاک. ل) [بی 4 + وهخت] ۱- درهنگ، ناوهخت. ۲- له پیر، کوتوپر.

بیوهری (ئان. ل) [بی 4 + وهری (بههر)] [ئه ر] بر: بیبهری

بیوهی (ئان. ل) [بی 4 + وهی] ژبانیکی خووش که له بهر بازار وهی نه کوتری، بیناخووشی، بیزیان، بی بازار. ژ ژبانی بیوهی کهی خودا پیمانی رهوا دهبینی! **بوون:** بی بازار و به خووشی ژبان تئپه پر کردن.

بیوهژن (نا. ل - ئان. ل) [بیوه + ژن] ژنیکی تهنیا که میرده کهی مردوه یا ئه وه که ته لاق دراوه، بیوه ژهنی. **بیوهژن کوشی:** (کن.) حهول و تیکووشانی زور وهک حولی بیوه ژنیک بۆ به ختو کردنی مندا ل و پهیدا کردنی بژیو.

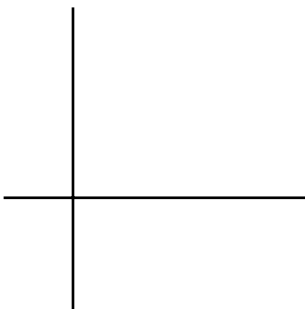
بیوهژدان (ئان. ل) [بی 4 + ویزدان] که سیک که له ئاست کار و مهسه له یهک ناپیاوهتی رهچاو دهکا و بیر و ویزدانی له بهر چاو نیه، ویزدان مردوو. **بوون:** خاوهن ههست و ویزدان نه بوون له ئاست کار و کرده وه یهک دا.

بیوهژهنی (نا. ل - ئان. ل) [بیوه + ژهنی] [هه و] بر: بیوهژن

بیوهژدانی (حم.) [بیوهژدان + نیی] کار و کرده وهی که سی بیوهژدان، ناپیاوهتی. **کردن:** ویزدان له بهر چاو نه گرتن، ناپیاو بوون.

بیوه سیری (نا.) بر: به واسیر **بیوهفا** (ئان. ل) [بی 4 + وهفا] که سیک که له سهر وهفا و عه هدی خوئی نه بی، بیبهینهت. **بوون:** له سهر به لئین و پهیمان نه بوون.

بیوته (ئان. ل) [بی 4 + وینه] هر شتیک یا که سیک له باریکه وه تاک بی و

وینه و هاوتای نه بی، بیهاوتا، بیههمتا .
بوون: هاوتا و وینه نه بوون، تاک
بوون، نیهاوتا بوون.

بیوتنه بیی (حم.) [بیوتنه + ئیی] تاک
بوون، وینه نه بوون، بیهاوتایی.

بیہ (گیا.) [باک] بر: بهی 1

بیهاوتا (ئان. ل) [بی 4 + هاوتا] بر:
بیوتنه. **بوون:** بر: بیوتنه بوون.

بیهاوتایی (حم.) [بیهاوتا + ئیی]
بیوتنه بی، هاوتا نه بوون، بیههمتایی.

بیهن 1 (نا.) [باک] بر: بوون

بیهن 2 (نا.) [باک] بر: بین 1

بیہز (ٹاک. ل) [بی 4 + هو] له خووه،
بی هیچ به لگه یهک.

بیہوش (ئان. ل) [بی 4 + هوش] 1

کهسیک که به درمان یا له ترسان یا له
بهر هر هویه کی دیکه دلّی له خو بۆته وه
و ناگای له خوئی نه ماوه. 2. کهسی گیژ
و حوّل که هوشی به ته وای کار ناکا.
// به هوش. **بوون:** 1- دلّ له خووه

بوون، بی ناگا که وتن، بیهوش که وتن. 2-
گیژ و حوّل بوون، نااگا بوون. **بوون:**

کردن: 1- درمائی بیهوشی دان به
کهسیک بۆ له خه و کردنی هتا له کاتی

عه مهل دا ههست به ئیش نه کا 2- له
هوش بردن. 3: مستیکی قورسی له
سه ری دا و بیهوشی کردن. **که وتن:**
دلّ له خووه بوون، بیهوش بوون.

بیهوشی (حم.) [بیهوش + ئی] 1-
حاله تی بیهوش بوون. 2- گیژی، حوّل.

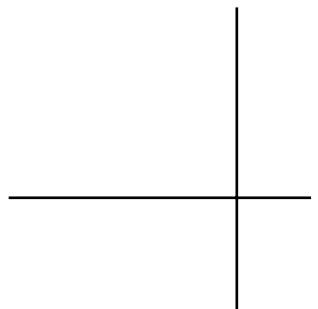
بیهورده (ئان. ل) [بی 4 + هووه]
له خوړا، بیهۆ، بیخود، بیفایده.

بیههست (ئان. ل) [بی 4 + ههست] 1-
کهسیک که له ناست کار و مهسه له یهک
ههست و کار دانه وهی نه بی. 2- بیدهنگ،
بیههست و خوست. 3: کاکه گیان لای
کوردی شوخ و شهنگ / تا کهنگی ده بی
وا بیههست و دهنگ (تاریک و روون ل
50).

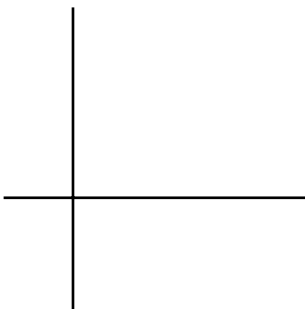
بیههست و خوست (ئان. ل) [بی 4 +
ههست + و + خوست] زور بیدهنگ.

بیههم (ئان. ل) [بی 4 + هم] کهسیک
که هم و غه می نه بی، بیغهم، بیدهرد،
بیوهی. 3: ئیسته که کورده هموو بیههم
و بیدهرد و خه مه / شاده، نازاده، دهکا
گالته و گهپ، کهیف و گه مه (تاریک و
روون ل 82).

بیههمتا (ئان. ل) [بی 4 + ههمتا]
شتیک یا کهسیک که وینه و ههمتای

- نه بئ، بئهاوتا، بئوئنه. **ببون:** پررووی کردن، بئشه رمیی کردن.
- بئوئنه ببون، هاوتا نه ببون، بئهاوتا ببون.
- بئهه متایی** (حم.) [بئهه متا + ئیی] هاوتا نه ببون، بئهاوتایی.
- بئهئز** (ئان. ل) [بئئ + هیئز] ۱- کهم تاقهت و بئقه وه. ۲- بئحال و داماو و نهخوش.
- بئهئزی** (حم.) [بئهئز + ئی] ۱- کهم تاقهتیی، بئقه وهیی. ۲- دامایی، بئدهسته لاتی.
- بئ ئوقره** (ئان. ل) [بئئ + ئوقره] ئارام لئبیراو، ئارام، جه جمین لئته لگیرو. **ببون:** ئارام لئبیران، جه جمین لئته لگیران، ئارام ببون.
- بئ ئهدهب** (ئان. ل) [بئئ + ئهدهب] ۱- کهسیک که ئهدهبی نه بئ، بئته ربیهت. ۲- پرروو، بئشه رم، بئچاوه روو. **ببون:** ۱- ئهدهب نه ببون، بئ ته ربیهت ببون. ۲- پرروو ببون، بئشه رم ببون. **کردن:** بئ ته ربیهت بار هئتان.
- بئ ئهدهبی** (حم.) [بئئ + ئهدهب + ئیی] ۱- کار و کرده وهی کهسی بئئ ئهدهب، بئته ربیهتیی. ۲- پررووی، بئشه رمیی. **کردن:** ۱- بئته ربیهتیی کردن. ۲-
- پررووی کردن، بئشه رمیی کردن.
- بئ ئهزموون** (ئان. ل) [بئئ + ئهزموون] ئهزموون [کهسیک که ئهزموون ته جرووبه ی له بابته شتیکه وه کهمه یا هه ر نیه تی. **ببون:** ته جرووبه نه ببون.
- بئ ئهزمونیی** (حم.) [بئئ + ئهزمون + ئیی] ئاکامی ئهزموون نه ببون، کهم ئهزموون ببون.
- بئ ئهژمار** (ئاک. ل) [بئئ + ئهژمار] بر: بئژمار
- بئ ئههگ** (ئان. ل) [بئئ + ئههگ] کهسیک ئههگ و چاکه ی له چاو دا نه بئ. // ئههگدار. **ببون:** ئههگ و چاکه ده چاو دانه ببون، سپله ببون.
- بئ ئههگیی** (حم.) [بئئ + ئههگ + ئیی] کار و کرده وهی کهسی بئئ ئههگ، سپله یی.
- بئ ئهندازه** (ئاک. ل) [بئئ + ئهندازه] له راده بهدر، بئحه د. ؟؟ ئه و ماله ی جیرانمان بئئ ئهندازه مائیکی باش و ریک و پئکن.
- بئ ئهندیش** (ئان. ل) [بئئ + ئهندیش] ئهندیش [بئترس، بئخه یال. **ببون:**

نهترسان، غایله نهبوون. ۴: برۆ بئ
ئەندیش به، خهیاڵ ماویژە بهر دلایه/
حول و قهوهت به خولایه، له خولای واوه
کارسازی دیکهت نییه (لاس و خهزالی ل
۴۵).

بئ ئینساف (ئان. ل) [بئ 4 +
ئینساف] ۱- کهسێک که له کار و

مهعامه له و عهدهاته دا ئینسافی نهی،
بئویژدان. ۲- زالم، زۆردار. **بوون:**
۱- ئینساف نهبوون، ئینساف له بهر چاو
نهگرتن. ۲- زالم و زۆردار بوون.

بئ ئینسافی (حم.) [بئ ئینساف +
ئیی] کار و کردهوهی کهسی بئ
ئینساف. **کردن:** ئینساف و
عهدهاته له بهر چاو نهگرتن، بئ
ئینساف بوون.

بئ نهنوا (ئان. ل) [بئ 4 + نهنوا] ۱-
کهسی بئحال و مال. ۲- ههژار، نه دار.

بئ نهوایی (حم.) [بئ نهنوا + ئیی]
۱- بئمال و حالیی ۲- ههژاری، نه داری.

بئ ئیراد (ئان. ل) [بئ 4 + ئیراد] هر
شتیک یا کهسێک که عهیب و کهمایهسی
نهی. **بوون:** عهیب و کهمایهسی
نهبوون.

بئ ئیقبال (ئان. ل) [بئ 4 + ئیقبال]
کهسێک که شانسی و ئیقبالئ نهی، بئ
بهخت، بهدشانسی. **بوون:** بئ شانسی
و بهخت بوون، بهدبهخت بوون

بئ ئیقبالی (حم.) [بئ ئیقبال +
ئیی] بئبهختیی، شانسی نهبوون، بئ
شانسی بوون.

بئ ئیمان (ئان. ل) [بئ 4 + ئیمان]
کهسێک که دینی نهی، بئدین، بئدین و
ئیمان. **بوون:** بئدین بوون، ئیمان
نهبوون. **کردن:** له دین وهرگه راندن.

